فهرست

عنـــوان
صفحه

څو مقدماتي خبري -- ٢
الفاتحة --١٣
البقره --٣٣
آل عمران -- ١٩٤
النساء -- ٣٠١
يوې پوښتني ته ځواب --- ٤٢٤

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

ځو مقدماتي خبري

د دې کتاب متن ته له ننوتو د مخه ځو خبرو ته د ګرانو لوستونکو پام رااړوم:

قرآن د الله کتاب دئ، د انسانانو د لارښوونې لپاره ئې رالېږلی، واضح او آسان کتاب، د خپل مخاطب د فهم مستوی ته (رانازل) شوی، لومړی حامل ئې هغه پيغمبر دئ چې ليك لوست ئې نه وو کړی او په هغه قوم کې مبعوث شوی وو چې په ليك لوست نه پوهېدل، همدا امي قوم په دې قرآن پوه شو، په دې ئې ايمان راوړ، دا ئې ځان ته لارښود کړ، له پلار نيکه ورته پاته دين، مذهب، دود دستور، افکار او اخلاق، فردي او اجتماعي سلوك او هر زوړ رسم او رواج ئې پرېښود، خپل هر څه ئې د قرآن په قالب کې واچول او هر هغه څه ئې لرې وغورځول چې له قرآن نه ئې مخالف موندل. نه يوازې په خپل کور، کلي او ټولني کې ئې قرآن حاکم کړ بلکې د دې لپاره ئې ملا وتړله چې د قرآن بيرغ له شرق نه تر غرب پورې د نړۍ په ګوټ ګوټ کې ورپوي. د نړۍ له سترو سترو ځواکونو سره ډغرې ووهي، انسان د انسان له بندګۍ وژغوري، غلامان او مظلومان آزاد کړي، د هر مظلوم خوا ته ودرېږي او د هر ظالم مقابله وکړي، د ظلم تغر ټول او په ټولې نړۍ کې عدالت قائم کړي. دوی داسې ستر کار ته ملا وتړله چې هيچا ئې تصور نه شو کولی، دا د مهاجرينو يو وړوکی ټولګی وو، له خپل کور کلي نه شړل شوي او د مدينې په ځېر د يوه واړه کلي يوې برخې اوسېدونکو ورته پناه ورکړې وه، هيچا دا ګمان نه شو کولی چې دوی به د خپلو ځواکمنو مخالفينو مخې ته تر اوږدې مودې مقاومت وکولی شي، له يوې خوا به د دوی په پرېشانه او دردوونکې حالت د هر چا رحم راتلو او له بلې خوا به ئې د دوی دې خبرو ته حيران حيران کتل چې الله تعالی به دا دين پر ټولو اديانو غالبوي او چې چا به په ټوکو ټوکو وپوښتل: په روم او فارس هم؟ نو دوی به له ځنډه پرته ځواب ورکړ: هو په الله قسم چې پر روم او فارس هم، ډېرو ته دا د جنون او ليونتوب خبرې او د غمونو په وخت کې غولوونکې رنګين خوبونه معلومېدل، خو الله د دوی دا ټولې خبرې او دا رنګين خوبونه رښتيا کړل، د دې تحريك له شروع نه لا ډېر وخت نه وو تېر شوی او د مخکښانو له ډلې نه ئې لا ډېر ژوندي وو چې نه يوازې د حجاز پراخه زمکه د دوی په لاس فتح شوه بلکې د روم او فارس د مغرورو واکمنانو ماڼۍ ئې هم تصرف کړې او په خپلو سترګو ئې د کسری او قيصر په ماڼيو د اسلام بيرغ رپانده وليدو او الله تعالی دوی ته دا توفيق ورکړ چې له شرق نه تر غرب پورې د نړۍ په ګوټ ګوټ کې د قرآن بيرغ ورپوي. د دوی د دې حيرانوونکيو برياوو عامل څه وو؟ له دوی سره څه وو چې نورو نه درلودل او د همدې په وجه دوی غالب شوي او مخالفينو ئې ماتې خوړلې؟ د دې پوښتنې لپاره له دې پرته بل ځواب نه شو موندلی چې له دوی سره د قرآن په

ځېر هغه کتاب وو چې نورو نه درلود، همغه عظيم قرآن د دوی د بريا، عزت، سرلوړۍ او پر ټولو دښمنانو د غلبې اصلي او اساسي عامل وو. همدغه قرآن له يوه جاهل او ناپوه قوم نـه داسـې سرلوړی او فاتح امت جوړ کړ چې د ټولې نړۍ قيادت ئې په لاس کې پرېووت، هم لـه فکري او اخلاقي لحاظه د خلکو امامت او زعامت وروسپارل شو او هم په سياسي او نظـامي لحـاظ د نـړۍ په ستري او پراخـې برخـې مسلط شول او د مدينې هغه وړوکـی کلـی د يـوه داسـې ستر ملك پـه پلازمېنې بدل شو چې له هند نه تر مراکش پورې او لـه هسپانيا نـه تر يمن پـورې غځېدلی وو، هومره ستر چې د پرون ورځې د روم او فارس دوه امپراطورۍ ئې دوه ولايتونه شول. دا همغـه قوم وو چې په قرآن له ايمان نه مخکې ئې د بتانو عبادت کاوو، خپلې لـونې ئې ژونـدۍ ښـخولې، پـه داخلـي خونړيـو جگړو کـې ښـکېل ول، روم او فـارس تـه ئـې جزيـې ورکـولې، روميـان او فارسيان به د دوی بازارونو تـه د غلامـانو د اخيستلو لپـاره راتلل، د يوه مريي بيع د يوه کس د يوې اونۍ تر خوراکه کمه وه، د ښه او مضبوط غلام بيع تر ډنگر آس نه کمه وه!!

هر څوك په دې پوهېږي چې له پيغمبر عليه السلام سره نه فوځ وو، نـه وسـائل، نـه مـال او دولت، نه قومي او اجتماعي نفوذ، فقط دغه قرآن ورسره وو؟ هغـه مبـارك خـو هـم دوسـت او هـم دښمن ته، هم مخالف او هم موافق ته، هم عرب او هم عجم ته، هم امي او هم پـه ليك لوست پـوه ته، هم مشرك او هم اهل کتـاب تـه، يـوازې او يـوازې قـرآن وړانـدې کـړی، د ده او د ده د يـارانو هم بلنه او دعوت قرآن ته وو، هم ئې د بحث او مناقشې موضـوع قـرآن وو او هـم ئـې د قضـاوت او حکم مرجع قرآن، هغه مبارك خو خپل ياران د احاديثو له ليکلو نه هم منع کول، نه د دې لپـاره چې قرآن له بل څه سره خلط نشي، بلکې د دې لپاره چې له قرآن نه توجه او اهتمـام بلـې خـوا تـه وانه وړي، د ده احاديث د ده له رحلت نه نږدې دوه سوه کالـه وروسـته راغونـډ او وليکل شـول. ده سلمان فارسي، صهيب رومي او بلال حبشي ته هم قرآن ورکړی، دوی ته ئې هم نـه وو ويلـي چې لومړی عربي او صرف او نحو ئې زده کړئ، په رياضي، فلسفه، منطق او حکمت پوه شـئ، بيا راشئ چې قرآن دروښيم. برعکس دوی ته ئې لومړۍ بلنه او لومړی درس قرآن وو.

صحابه وو په قرآن اکتفاء کوله، هغه ئې په هرڅه کې کـافي گـڼو، پـه هغـه پوهېدل، د هغـه پـه هـري وينـا ئـې ايمـان وو او پـه هغـه ئـې عمـل کـاوو، د قـرآن حـرف حـرف بـه ئـې د زړه پـه غوږونو اورېدو او له اورېدو سره سم به ئې سملاسي په هغه د عمل کولو ټينگ هوډ کـاوو. کلـه چې ئې د قرآن دا آيت واورېدو: (هُوَ الَّذِى أَرْسَلَ رَسولَهُ بِالْهُدَى وَ دِينِ الْحَقّ لِيُظْهِرَهُ عَلى الدِّينِ كلِّهِ وَ لَوْ كرِهَ الْمُشرِكُونَ : او الله هغه ذات دئ چې خپل پيغمبر ئـې لـه هدايت او حق دين سره ليږلی تر څو ئې پر ټولو دينونو غالب کړي) نو نه يوازې ئې په دې آيت او د هغه په مدعا ايمـان راوړ، په لمونځونو کې به ئې وايو، يوه بل ته به ئې ښودو، په دې به ئې کلك باور کـاوو چې الله تعالى به دا دين د زمکې د سر پر ټولـو اديـانو غـالبوي، بلکـې همدغـه د دين غـالبول بـه ئـې خپلـه الهي فريضه گڼله، د دين د غلبې لپاره ئې ملا تړله او د هر هغه څواك په ضد ئې خپلې توري لـه تېکيو راايستلې چې د دين د غلبې په وړاندې خنډ کېدو. کله چې ئې د قرآن دا وينا واورېده:

وَمَـا لَكُـمۡ لَا تُقَٰتِلُـونَ فِـي سَـبِيلِ ٱللَّهِ وَٱلۡمُسۡتَضۡـعَفِينَ مِـنَ ٱلرِّجَـالِ وَٱلنِّسَـآءِ وَٱلۡوِلۡدَٰنِ ٱلَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَآ أَخۡرِجۡنَا مِنۡ هَٰذِهِ ٱلۡقَرۡيَةِ ٱلظَّالِمِ أَهۡلُهَا وَٱجۡعَل لَّنَـا مِـن لَّـدُنكَ وَلِيّٗـا وَٱجۡعَـل لَّنَـا مِـن لَّـدُنكَ نَصِـيرًا ٧٥

النساء: ۷۵
او تاسو ولي د الله په لار کي او د هغو مستضعفو نارينه وو، ښځو او ماشومانو (د ژغورني) لپاره نه جنګېږئ چي وايي: اې زموږ ربه! له دې کلي چي خاوندان ئې ظالمان دي موږ وژغوره او له خپل لوري موږ ته کوم ولي وټاکه او له خپل لوري موږ ته کوم مرستندوی وټاکه.

د دې آيت په اورېدو سره دوی د نړۍ د ټولو مستضعفينو او مظلومانو ژغورنه خپله فريضه وګڼله او د دې فريضې د اداء کولو لپاره ئې ملا وتړله، له روم او فارس سره وجنګېدل او له مديني نه تر هند او هسپانيا پوري پلي او په اوښانو سپاره ولاړل، لوېشت لوېشت او تيږه تيږه د دوی په وينو سره شوه، له هغو کسانو نه چي د پيغمبر په لاس او د قرآن په مدرسه کي وروزل شول، ډېر کم ئې له شهادت پرته په عادي مرګ مړه شوي او د جنګ له ميدان نه بهر ئې خپله روح الله ته تسليم کړی.
همغه قرآن زموږ مخي ته پروت دئ، له مؤمنانو سره د الله وعدې همغه دي چي له صحابه وو سره ئې کړې وې، زموږ ديني مسئوليتونه او وجائب همغه دي چي صحابه وو ته متوجه وو، نه قرآن بدل شوی او نه د الله تعالی وعدې او نه د مؤمنانو فرائض او وجائب. اوس هم هغه کار کېدی شي چي د صحابه وو په لاس ترسره شو، په دې شرط چي موږ د قرآن په اړه همغه څه وکړو چي صحابه وو کول.
په پښتو کي د قرآن د ښايسته او دقيقي ترجمي نشتوالي ځورولم، غوښتل مي د دې تشي ډکولو ته ملا وتړم، خو دا راته ډېر دروند کار معلومېدو، د قرآن ترجمه زيات دقت او زحمت غواړي، لکه څنګه چي له يوې ژبي بلي ته د شعر ترجمه د معمولي نثر له ترجمي نه ګران کار دئ او زيات اهتمام، دقت او زحمت غواړي، د قرآن د آيتونو ترجمه تر دې هم ډېر ډېر ګران کار دئ او زيات دقت او زحمت غواړي، په يوازي ترجمې سره که هرڅومره هم دقيقه وي د آيتونو ټول مطلب افاده کول ممکن نه دئ، مترجم دې ته اړ کېږي چي يوازي په ژباړي اکتفاء ونه کړي بلکي خوا ته ئې مزيد تشريح او توضيح هم وړاندي کړي.
کاش په تفسير د ښه پوه او د پښتو ادب د نامتو ليکوالانو او اديبانو يوې معتبري جرګې په ګډه د قرآن د ترجمي دا ستره دنده په غاړه اخيستې وی او پښتنو او پښتو ادب ته ئې دا عظيم خدمت کړی وی. هم پښتو ادب له دې اړخه ډېر فقير دئ او هم پښتانه د ډېر زړه سوي وړ.
د قرآن په ترجمه کي معمولاً دوه اسلوبه ګورو: تحت اللفظي ترجمه او آزاده ترجمه. د تحت اللفظي ترجمي عيب دا وي چي جملي ئې خوندور او جالب ادبي ترکيب نه لري او لوستونکی ښه انتباه ترې نه اخلي، په يوې جملې کي د کلماتو ښه ترکيب او تنظيم ډېر اهميت لري او په لوستونکي د هغه اغېز ډېر زيات وي، له متشتت او بې نظمه الفاظو نه انسان ستومانه کېږي او اکثراً غلط مفهوم ترې اخلي او احياناً دا ګمان کوي چي ښايي ترجمه شوی متن به هم ترجمي ته ورته خواره واره او نامنظم الفاظ وي، حال دا چي قرآن له ادبي لحاظه او د کلماتو د ډېر دقيق، خوندور، ښايسته، جالب او مؤثر ترکيب له مخي هومره اوچت او لوړ دئ چي هيڅ بليغ کلام د هغه پښو ته نشي رسېدلی.
د قرآن د آيتونو په ترجمه کي نه يوازي دا چي د هر لفظ په دقيقه ترجمه کي بايد پوره

اهتمام وشي بلکي بايد د آيت ښايسته او خوندور ادبي ترکيب هم په پام کي وي او هڅه وشي چي ترجمه د آيت په څېر ښه ادبي ترکيب او خاص وزن او سجع ولري. د قرآن ښه ترجمه هغه ده چي هم د هر لفظ دقيقه ترجمه وړاندي کړي او هم د آيتونو خوندور او ژور ادبي ترکيب، خوږ غږ، وزن او سجع انتقال کړي.

ما د ځينو سورتونو په ژباړي کي هڅه کړې چي د آيتونو سجع او وزن هم تر يوه حده انتقال شي او ژباړه مسجع وي، د سورتونو په مقدمه کي مي دې ته اشاره کړې چي د آيتونو فواصل ئې څه وزن لري، اميد دئ ګران لوستونکي دې ته متوجه وي چي له وزن نه زموږ مراد صوتي وزن دئ نه صرفي وزن، په صوتي وزن کي عاملون، تعملون، يعملون، فاعلون، تفعلون او يفعلون ټول هموزنه صيغې دي، دا ځکه چي د ټولو په پای کي د (ل و ن) توري راغلي او غږ ئې سره ورته دئ، خو د صرفي اوزانو له مخي دا بېلي بېلي صيغې دي.

د قرآن تحت اللفظي ترجمه د دې لپاره هم صحيح نه ده چي د پښتو د جملاتو ترکيب له عربي ژبي سره ډېر توپيرونه لري، څو مثالونه ئې دا دي: په پښتو کي صفت له موصوف نه مخکي راځي او په عربي کي وروسته، په پښتو کي مفعول له فعل نه مخکي وي خو په عربي کي وروسته، په عربي کي مضاف مخکي وي او مضاف اليه وروسته، خو په پښتو کي اکثراً مضاف اليه له مضاف نه مخکي راځي، په عربي کي مکان او زمان وروسته ذکر کېږي خو په پښتو کي مخکي راځي، دې ته ورته ډېر نور توپيرونه شته، له عربي نه پښتو ته تحت اللفظي ترجمه نه سم کار دئ او نه صحيح او د داسي ترجمې هره جمله به غلطه وي او لوستونکي ته به غلطه انتباه ورکوي.

د مثال په توګه: د (وهو السميع العليم) لاندي ترجمې کېدی شي:

او هغه اورېدونکی او پوه دئ

او هغه اورېدونکی پوه دئ

او هغه پوه اورېدونکی دئ

په دې ترجمو کي دوه لومړۍ ژباړي ناسمي دي، يوازي درېيمه ئې صحيح او دقيقه ده.

يا د (انزل الکتاب) لاندي ژباړي:

ده نازل کړ کتاب.

نازل ئې کړ کتاب

دا کتاب ئې نازل کړ

دلته هم لومړۍ دوه ترجمې ناسمي دي، سمه او دقيقه ترجمه درېيمه ده. دا ځکه چي د (کتاب) او (الکتاب) ترمنځ توپير بايد په ترجمه کي مراعات شي، (کتاب) نکره ده او الکتاب معرفه، د عربي کمال دا دئ چي نکرة او معرفة لري، پښتو ترې محرومه ده، په پښتو کي به ناچار د معرفه لپاره هغه يا همغه راوړو او د نکره لپاره به يو يا ځانګړی راوړو، دې ته مو هم بايد پام وي چي کله مفرد د جنس لپاره راځي او د جمع معنی ورکوي، په هرځای کي له قرائنو نه معلومېږي چي دلته ئې مراد څه دئ.

يا د (کتب الله لاغلبن انا و رسلي) لاندي ژباړي:

ليکلي دي الله چي هرومرو به غالب شم زه او زما پيغمبران.

الله ليکلي چي هرومرو به زه او زما پيغمبران غالبېږو.

الله ليكلي چي زه او زما پيغمبران به هرومرو غالبېږو.
الله ليكلي چي هم به زه هرومرو غالبېږم او هم زما پيغمبران.
دلته يوازي په څلورمي ژباړي كي د آيت مطلب سم افاده شوى او د ژباړي ادبي تركيب سم دئ.
يا د (كتاب الله المبين) دغه ترجمي:
كتاب د الله ځرګند
ځرګند كتاب د الله
د الله ځرګند كتاب
يوازي درېيمه ژباړه سمه ده، لومړۍ دوه ژباړي غلطي دي.
يا د (ضرب الله مثلاً) لاندي ژباړي:
بيان كړ الله مثال
الله مثال بيان كړ
الله يو مثال بيان كړ
كه څه هم دلته ښه او دقيقه ترجمه درېيمه ترجمه ده او لومړۍ دوه ترجمي ناقصي دي، دا ځكه چي مثال نكره راغلى او معنى ئې يو مثال دئ، خو په پښتو كي د مثال بيانولو پر ځاى متل تېرول راځي او پښتون مخاطب له دې نه ډېر ژر مطلب اخلي، نو د مخكني فقرې ښه ترجمه دا ده: الله يو متل تېر كړ. متل په اصل كي د عربي مثل دئ چي (ث) ئې په (ت) بدله شوې.
ما په ترجمي كي د خپل توان تر حده د دې هڅه كړې چي:

- هر لفظ په ډېر غور او دقت ترجمه شي. په ترجمه كي نه يوازي مفرد، تثنيه، جمع، مذكر، مؤنث، ماضي، حال، مستقبل، معرفه، نكره، تأكيد او ټول نور اړخونه په دقت سره مراعات شي بلكي له دې هم ډېره وشي چي څه زايد وګڼل شي او حذف شي او څه مقدر وګڼل شي او علاوه شي، له هر راز كمولو او زياتولو پرته ټول الفاظ په پوره امانتدارۍ سره ترجمه شي.
- په هري جملې كي د الفاظو شمېر بايد د آيت د الفاظو د شمېر په اندازه وي.
- د امكان په صورت كي د هر لفظ د ژباړي موقعيت همهلته وي چي اصلي لفظ ئې د آيت په متن كي لري، تر څو لوستونكى د هر لفظ ترجمه په آسانۍ وموندلى شي. خو دا په هغه صورت كي چي د جملي ادبي تركيب ته تاوان ونه رسېږي.

ما غوښتل چي يوازي په ژباړي او خوا ته ئې په مختصري شرحي بسنه وكړم، خو تفاسيرو ته د رجوع په دوران كي او د دوى ترمنځ زيات اختلاف دې ته اړ كړم چي په مختصري شرحي اكتفاء ونكړم.
ما ته تر ټولو ګران كار په پښتو د قرآن ژباړه وه، دا ځكه چي په پښتو كي موجودي دوه درې ترجمي يا تحت اللفظي ترجمي دي يا له اردو ترجمه شوي، متأسفانه له افغانانو كوم داسي عالم چي هم د عربي ژبې په صرف او نحو پوه وي او هم د پښتو ښه ليكوال او د پښتو ژبې په ګرامر پوه، دې كار ته نه دئ راوړاندي شوى، زموږ په مدرسو كي پښتو او فارسي ليك لوست نشته، د ديني مدرسو فارغان په پښتو او فارسي سم ليك لوست نشي كولى، موجودي ترجمي داسي دي چي كه څوك په عربي نه پوهېږي او يوازي ترجمه لولي او هلته ئې نامرتب او خواره واره الفاظ ترسترګو كېږي او د هري جملې تركيب ئې د پښتو ژبې له قواعدو سره متعارض

مومي نو د قرآن په اړه عجيب تصور او احساس ورسره راپيدا کيږي.
د آيتونو د تفسير او شرحي لپاره مي ټولو هغو معتبرو تفاسيرو ته رجوع کړې چې د کتاب په پای کي ذکر شوي. ما د هغو درنو مفسرينو رأيي رااخيستي چې:

- قرآن ئې په قرآن سره تفسير کړی. د هر آيت هغه تفسير ئې وړاندي کړی چې د قرآن له نورو آيتونو سره اړخ لګوي. د هغه څه له ويلو ئې ډډه کړې چې په قرآن کي ئې د هغه په اړه صراحتاً يا تلويحاً څه نه دي ليدلي.
- د آيت په ترکيب کي ئې له هر راز لاس وهني او تغيير ډډه کړې وي، نه ئې په قرآن کي کوم حرف او لفظ زائد ګڼلی او له پامه غورځول ئې غوښتي او نه ئې څه مقدر او محذوف شمېرلي او د اضافه کولو وړانديز ئې کړی. تر کومه ځايه چې ما ته د تحقيق په دوران کي ثابته شوې د هغو کسانو رأيه مي ضعيفه موندلې چې د آيتونو په ترجمه کي په تصرف قائل دي، کله کوم حرف او لفظ زائد ګڼي او له پامه ئې غورځوي او کله کوم لفظ مقدر ګڼي او علاوه کوي ئې.
- حديث ئې په تأييد کي راوړی.
- داسي موثق روايت ئې وړاندي کړی چې د قرآن له کوم آيت سره تعارض نه لري.
- د کوم خاص مسلك په نسبت ړوند تعصب نه لري او خپلو مخالفينو ته بد رد نه وايي، د خپلي رأيي د هر مخالف په تندي د بدعت، شرك، ارتداد او الحاد ټاپې نه وهي، خپل مخالفين ضاله فرقو ته نه منسوبوي، د استدلال په وخت کي د خپلي رأيي په تأييد کي په ادب سره دلائل وړاندي کوي او د ضعيفي رأيي د ضعف اړخونه په ګوته کوي. ما ته ځای پر ځای د هغو کسانو رأيه کمزورې معلومه شوې چې د آيتونو په تفسير کي يوازي د خپل مسلك خيال ساتي او غواړي چې هر آيت د خپل مسلك په ګټه تعبير او تفسير کړي. همدا راز د هغو کسانو رأيه مي ضعيفه موندلې چې د جدل لپاره او د خپل مخالف د پرځولو او پر کولو لپاره ئې تفسير ته ملاتړلې، د نورو د مسلمانولو لپاره نه بلکي د کافر کولو لپاره، هدف ئې دا وي چې له خپل مسلك نه ماسوی ټول نور مسلکونه باطل او غلط ثابت کړي، دوی نورو ته په ښکنځلو او بد رد ويلو سره په حقيقت کي خپل ضعف او ناتواني پټوي، دليل نه لري نو ځکه ښکنځلو ته پناه وړي او غواړي چې ناپوه کسان د ده له مخالف فريق سره يو ځای نشي!! هغه څوك په قرآن له پوهېدو عاجز وي چې ذهن ئې د تعصب په زهرو لړلی وي او د الله کتاب يوازي د مناظرې او جدل لپاره لولي.
- ما نه د هغه مفسر نوم اخيستی چې د ده رأيي ته مي ترجيح ورکړې او نه د هغه چا چې رأيه مي ضعيفه موندلې. د دې لپاره چې هم د کلام له بې ځايه اطالې نه مخنيوی شوی وي او هم د حساسيتونو له پارولو نه. ډېر کسان داسي دي چې د خاص تفسير او مفسر په نسبت تعصب لري، هره وينا ئې مقدسه ګڼي، د خپل مسلك خلاف هر تفسير په پټو سترګو ردوي، نه د خپل مسلك مربوط تفسير ضعف ته پام کوي او نه د بل قوي استدلال ته څه اعتناء، د نومونو يادول د دوی حساسيتونه راپاروي، غوښتل مي دا کسان هم په سړه سينه خبره واوري.
- ځيني کسان داسي دي چې د تفسير او ترجمې په دوران کي د يوه لفظ ټولي هغه معاني رااخلي چې د لغت په کتابونو کي ئې بيامومي او د مختلفو معانيو له مخي د آيت ګڼ شمېر

ترجمې او تفاسير وړاندي کوي، پرته له دې چي يوې ته په بلې ترجيح ورکړي او دا وواي چي په دې خاص ځای کي کومه ځانګړې معنی مراد ده!! دوی ګمان کوي چي د يوه کلام کمال په دې کي دئ چي ډېري معاني ولري!! حال دا چي بليغ کلام هغه دئ چي معنی ئې څرګنده وي، مخاطب مشخص، محدد او واضح مفهوم ترې واخلي، دا شك ورته راپيدا نشي چي د کلام د خاوند هدف څه دئ، برعکس د ويناوال هدف په صراحت او آسانی سره درك کړي. قرآن خو خپل ځان داسي معرفي کوي چي مبين، آسان، له شك نه فارغ او څرګند دئ، يوه برخه ئې په بلې سره توضيح شوي، په واضح عربي ژبي کي لېږل شوی، ابهام او اغماض په کي نشته او د هرڅه تفصيلي بيان په کي راغلی.

- اصولاً د هر لفظ دقيقه معنی او مفهوم بايد تر ټولو د مخه په هغي جملي کي ولټوو چي دا لفظ په کي راغلی او بيا د همدې جملي نه مخکي او وروسته جملو کي او بيا په ټول مضمون کي. د قرآن د هر لفظ معنی هم بايد ترټولو مخکي په هغه آيت کي ولټوو چي دا لفظ په کي راغلی، بيا په مخکنيو او وروستنيو آيتونو کي، بيا په مربوطه سورې کي او بيا په ټول قرآن کي. اکثراً يو لفظ د ډېرو شيانو لپاره استعمالېږي او بېلي بېلي معنوي ترې اخيستل کېږي، خو کله چي د يوې جملي په قالب کي لوېږي، معنی ئې محدده او مشخصه شي، له ټولو معانيو نه ئې يوازي يوه معنی مراد وي، دا غلط اسلوب دئ چي څوك د آيت په ترجمه او تشريح کي د هر لفظ ګڼ شمېر معاني راواخلي او د آيت لپاره د مختلفو معانيو احتمال ورکړي. هغه کسان چي د يوه آيت ګڼ شمېر معاني نقل کوي هغوی په حقيقت کي د آيت د اصلي مفهوم په بيانولو کي کمزوري او متردد وي او د الفاظو معاني ئې يوازي د لغت په کتابونو کي لټولي وي او د آيت سياق او سباق ته ئې پام نه وي کړی. هر آيت د يوه جامع مضمون يوه برخه وي، د دې مضمون په قالب کي يوازي يوه معنی افاده کوي، له مخکنيو او وروستنيو آيتونو سره په ګډه ئې يو مضمون جوړ کړی وي او يو مشخص او ثابت مطلب افاده کوي، که کله د قرآن د کوم آيت د مفهوم په معلومولو کي له اشکال سره مخامخ شوو نو تر هر څه د مخه بايد په هغه مجموعي مضمون کي د دې په معنی د پوهېدو سعي وکړو چي دا آيت ئې يوه برخه ده، بيا په ټوله مربوطه سورې کي او بيا په ټول قرآن کي، داسي نه چي مجموعي مضمون ته له پام کولو پرته او يوازي د لغت د کتابونو په مرسته د هغه معنی ولټوو او ګڼ شمېر احتمالات وړاندي کړو!! هر څوك چي دا اصل او قاعده له پامه غورځوي هم په خپله د آيت د اصلي مراد په موندلو کي پاته راځي او هم خپل مخاطب په تردد کي اچوي.

- يو بل مشکل چي د تحقيق په دوران کي هر څوك ورسره مخامخ کېږي د ځينو تفسيرونو هغه آراء او نظريات دي چي نه د قرآن پر آيتونو مستند دي او نه د پيغمبر عليه السلام په صحيح الاسنادو احاديثو، په ډېر معمولي دقت سره به وګورئ چي دا آراء په اصل کي له اسرائيلي رواياتو پرته بله مرجع او مأخذ نه لري، اسرائيلي روايات اکثراً، کيسي او افساني دي، عوام ډېر ژر د کيسو تر اغېز لاندي راځي، مخصوصاً چي دا ډېري حيرانوونکي وي او خارق العاده پېښي بيان کړي، دوی هغه تفسير او مفسر خوښوي چي همدا حيرانوونکي او عجيبي کيسي رانقل کړي، دا کيسي په عوامو کي خورې شوې دي، د دين برخه ئې ګڼي او اوس هري هغي خبري ته د شك په سترګه ګوري چي له دغو کيسو سره اړخ نه لګوي، که څه هم د قرآن په صريح آيت او صحيح حديث مستنده وي، ای کاش دغو درنو مفسرينو دا اشتباه نه وی کړې

او د دغو رواياتو له رانقلولو ئي په كلكه ډډه كړې وى.

● يو بل مشكل دا دئ چې ځينو مفسرينو د هر آيت لپاره د يوه شأن نزول راوړل ضروري گڼلى، په دغو شأن نزولونو كې به ډېر ژور او پراخ اختلاف او تعارض وگورئ، د هر مسلك او مذهب پلويان ځانته ځانته د شأن نزول سلسله لري، شيعه لږ تر لږه د دريو سوو آيتونو شأن نزول داسي گڼي چې گواكې د علي رضي الله عنه په اړه نازل شوي، خو له شيعه وو پرته نور بيا دا بې بنسټه ادعا گڼي او وايي چې په ټول قرآن كې يو داسي آيت نشته چې صراحتاً يا اشارتاً ئې د علي رضي الله عنه په اړه څه ويلي وي او شأن نزول ئې د ده په اړه وي. ځيني شأن نزول د خپل مسلك په گټه رانقل كوي او ځيني ئې د دې لپاره چې گمان كوي دا د قرآن په مطلب باندې په ښه پوهېدو كې مرسته كوي، دا خبره تر يوه حده صحيح ده خو په دې اړه دوه خبري بايد په پام كې ولرو:

١ – د هر بليغ كلام يوه ځانگړتيا دا وي چې اورېدونكى په خپله له كلام او الفاظو او فحوى ئې د هغه په شأن نزول هم پوه شي، په دې اړه كوم ابهام او اغماض ورته پاته نشي چې دا كلام به په كومو ظروفو او شرائطو كې ويل شوى وي، مقصد به ئې څه وي او د چا په اړه به وي، عظيم الشأن قرآن د الله بليغ كلام دئ اورېدونكي ته د ابهام هيڅ مجال نه پرېږدي، په لږ دقت سره ورته واضح كېږي چې مقصد ئې څه دئ او چا ته متوجه دئ.

٢ – يو عام مخاطب د شأن نزول له اورېدو نه دا انتباه اخلي چې ښايي دا اړوند آيت او حكم به ئې خاص وي، همغو خاصو خلكو ته به متوجه وي او نور به ترې مستثنى وي، بديهي ده چې داسي انتباه خطرناكې پايلې لري، د قرآن هغه عام او كلي ارشادات چې تر قيامته او د زماني په هر پړاو كې هر مخاطب ته متوجه دي، يوازې د نزول په زماني پوري محدودوي. د شأن نزول ذكر په هغه ځاى كې سم كار دئ چې هم ئې اسناد له هر راز شك او شبهې اوچت وي او هم ئې يادول ضروري وي او د مطلب د ښه توضيح په اړه مرسته وكړي.

● يو بل مشكل دا دئ چې د آيتونو د تفسير په اړه به هم په تفسيرونو كې د مفسرينو له بېلابېلو او مختلفو آراوو سره مخامخ شئ او هم د يوه آيت په اړه متعددو او متعارضو رواياتو سره، حتى وبه گورئ چې د يوه آيت په ارتباط يوه كس ته څو بېلابېل آراء منسوب شوي، كه چيري له داسي اختلاف سره مخامخ شوئ نو پوه شئ چې:

١ – له پيغمبر عليه السلام نه په دې اړه موثق حديث نشته. كه داسي حديث وى نو هيڅكله به دا مختلف آراء نه وړاندي كېدل.

٢ – كه درنو مفسرينو صحابه وو ته منسوب آراء موثق گڼلى هيڅكله به ئې بله رايه نه وركوله.

٣ – يوه شخص ته په يوې موضوع كې منسوب دوه متعارض آراء؛ روايت او اعتبار ئې تر سؤال لاندې راولي.

٤ – دا اختلاف نه يوازي له موږ څخه غواړي چې په ټولو آراوو غور وكړو او تر ټولو مضبوطه او مستدله ئې انتخاب كړو، بلكي موږ ته حق راكوي چې د قرآن د نورو آيتونو په رڼا كې د دغو آيتونو د اصلي معنى په لټه كې شو.

٥ – په داسي مواردو كې به دې ته نه گورې چې روايت چا ته منسوب شوى او په دې بنياد به يوه ته پر بل ترجيح نه وركوې، دې ته به گورې چې كوم يو په قوي دلائلو ولاړ دئ او له قرآن

سره سمون خوري.
٦ - د صحيح حديث او د قرآن ترمنځ هيڅکله تعارض نشي راتلی، هيڅ مسلمان په دې خبري کي شك نه لري، د چا چي پر خدای او پيغمبر ايمان وي د پيغمبر عليه السلام له هيڅ وينا سره به اختلاف ونکړي، که څوك له يوه روايت سره اختلاف کوي وجه ئي دا وي چي په ثقه والي ئي باور نه لري، يو حديث د يوه محدث له نظره صحيح وي خو بل ئي ضعيف ګڼي، مګر تاسو نه ګورئ چي د ډېرو څرګندو مسئلو په اړه د محدثينو او فقهاوو تر منځ اختلاف شته، د اختلاف وجه همدا ده چي يوه ته يو روايت صحيح معلوم شوی او بل ته ضعيف، د پيغمبر عليه السلام نږدې اتلس زره لمونځونه په زرهاوو خلکو په مدينه منوره کي ليدلي، خو سره له دې ګورو چي د رفع اليدين، آمين بالجهر، د بسم الله الرحمن الرحيم قرائت، اقامت ... په اړه اختلاف شته، د پيغمبر عليه السلام په ژوند کي په زرهاوو کسانو د حجاب څرنګوالی په خپلو سترګو ليدلی، خو دا دئ ګورئ چي په دې اړه اختلاف شته، د فقهاوو ترمنځ هم او د محدثينو تر منځ هم، دا نن په سعودي کي د الباني او مرحوم ابن باز او د دوی د پلويانو تر منځ اختلاف شته!! که د داسي څرګندو قضاياوو په اړه د اختلاف (حتی ژور اختلاف) شاهد يو، نو د قرآن د آيتونو د تفسير په اړه به اختلاف رأی څومره وي؟!! په دې هغه څوك ښه پوهېږي چي د خاص مسلك او په هغه پوري د مربوط تفسير په اړه تعصب ونلري، او په سره سينه مختلف تفاسير له نظره تېر کړي او وګوري چي د يوه آيت په اړه يوه راوي ته متعدد متعارض روايات منسوب شوي!! موږ چي کله وايو د صحيح حديث او د قرآن ترمنځ هيڅکله تعارض نشي راتلی، معنی ئي دا ده چي کله کوم روايت داسي ومومو چي له قرآن سره تعارض لري بايد ووايو چي دا په هيڅ صورت کي د پيغمبر عليه السلام حديث نشي کېدی. او د دې معنی دا نه ده چي نعوذبالله موږ په کوم راوي د درواغو ويلو تور لګوو، معنی ئي دا ده چي د مطلب په انتقال کي حتماً چېري اشتباه شوې، اورېدونکی په مطلب سم نه دئ پوه شوی، د الفاظو په انتقال کي تري اشتباه شوې.... د هر مؤمن او غير متعصب محقق له نظره بايد قرآن د هر څه لپاره، د رواياتو په شمول، معيار او ملاك وي، يوازي هغه روايت ومني چي له قرآن سره تعارض ونلري، کوم روايت چي له قرآن سره اړخ نه لګوي بايد په احترام سره ئي يوې خوا ته کښېږدو، نه ئي وليکو او نه استناد پرې وکړو. بايد له دې وېره ولرو چي پيغمبر عليه السلام ته هغه څه منسوب کړو چي هغه نه دي ويلي، د داسي چا ځای د جهنم اور دئ. ابوبکر رضي الله عنه له همدې وېري ونه غوښتل چي له ده نه ليکلي احاديث پاته شي، له همدې وېري صحابه وو د احاديثو د ليکلو جرأت نه کاوو، د احاديثو موجود کتابونه نږدې درې نسله وروسته ليکل شوي او دا هم د يوه ستر مجبوريت په وجه او په دې خاطر چي په لکونو موضوعي احاديث په خلکو کي خواره شول. کاش داسي څوك راپيدا شي چي د احاديثو او رواياتو په اړه هغه کار وکړي چي عثمان رضي الله عنه د قرآن عظيم الشأن د مختلفو نسخو په اړه وکړل. په دې سره به هم د امت تر منځ د اختلاف يوه لويه وجه له منځه ولاړه شي او هم به بېل بېل مذاهب او فرقي متحد شي. دا يوازي مسلمانان نه دي چي د مختلفو رواياتو په وجه په اختلاف اخته شول، تېر امتونه هم د رواياتو په وجه په اختلاف اخته شوي، د همدغو رواياتو په وجه دوی د الله تعالی کتاب شا ته غورځولی او په جعلي رواياتو پسي تللي، تاسو که بايبل وګورئ نو ډېر ژر به متوجه شئ چي دا د څو قصو او رواياتو مجموعه ده، له خرافاتو ډکي قصې، داسي قصې چي هيڅ عقلمن انسان ئي نشي منلی،

انسان حيران پاته شي چي مسيحيان څنگه دا د يوه مقدس الهي كتاب په څېر مني، باور وكړئ چي د دې كتاب په سلو كي تر اتيا زياتي برخي ئې مسخره روايات او بې بنسټه قصې دي، څه چي په دې كتاب كي ډېر لږ تر سترگو كېږي نو هغه د انجيل او د الهي كتاب لارښووني دي.
هغو درنو شخصيتونو چي احاديث ئې راغونډ كړل، وئې چڼل، صحيح، ضعيف او موضوعي ئې سره بېل كړل، هر يوه له لكونو احاديثو څخه يوازي څو زره غوره او وليكل، دوى په امت لوى احسان كړى، الله تعالى دي دوى ته ستر اجر او د جنت لوړي درجې وركړي، خو بايد دا گمان ونكړو چي د پيغمبر عليه السلام ټول احاديث په بشپړه توگه نقل شوي، دا خبره يوازي هغه څوك كولى شي چي له غلو او افراط نه وېره نه لري. د مديني منورې په لسو كلنو كي پيغمبر عليه السلام څومره د جمعي او اختر لمونځونه كړي، چي په هر يوه كي ئې دوه خطبې وركړې؟ د څومره جنگونو په اړه ئې خبري او لارښووني كړې؟ د څومره مهمو پېښو او مسئلو په اړه ئې وخت په وخت خطبې وركړې؟ يوازي له دغو خطبو او لارښوونو نه ضخيم ضخيم كتابونه جوړېدى شول، خو په دې خاطر چي پيغمبر عليه السلام په خپل ژوند كي د احاديثو د ليكلو اجازه نه وه وركړې، نن ئې د احاديثو په كتابونو كي نه شو موندلى. خو د پيغمبر عليه السلام د ټولو خطبو نچوړ او خلاصه زموږ په واك كي ده، هغه مبارك چي څه ويلي خلاصه ئې دغه قرآن دئ، د ده ويناوي د دغه قرآن شرح او تفصيل وو، د دغه قرآن په رڼا كي ډېر په آسانۍ سره قضاوت كولى شو چي پيغمبر عليه السلام به كومه خبره كړې وي او كومه نه!! له دې د مخه چي د يوه روايت د اسنادو په اړه غور وكړو بايد په دې غور وكړو چي دا روايت له قرآن سره سمون خوري كه نه!! په اسنادو به ئې له دې وروسته بحث كوو.
د جهاد په غېږ كي د افغانانو يو نوى نسل راټوكېدو، هغه چي په خبرو د پوهېدو له ورځي تر ځوانۍ پوري ئې ټل د قرآن، جهاد، شهادت او هجرت په څېر شعارونه اورېدلي، په خپلو وينو سره زخميان ئې ليدلي، د مهاجرينو قافلې ئې ترسترگو شوې، په كليو ئې وېروونكي بمبارۍ ليدلي، هره ورځ ئې د توپونو او ټانكونو غږونه تر غوږ شوي، په كور كي ئې خپل پلار او مشر ورور، په جومات كي ئې امام او خطيب او په سنگر كي ئې مجاهد ليدلى چي د قرآن آيتونه لولي او نورو ته د صبر او جهاد توصيه كوي، له قرآن سره ئې مينه راپيدا شوې، غواړي په قرآن پوه شي، د دې لپاره نه چي د كوم جومات امامت ترلاسه كړي او دا ئې د امرار معاش وسيله شي، بلكي د دې لپاره چي قرآن ئې لارښود شي، په قرآن د پوهېدو تنده ئې ماته شي، مسلمان دئ، له اسلام سره ئې مينه ده، له اسلام نه په كلكه دفاع كوي، د اسلام لپاره هري قربانۍ ته چمتو دئ، په عربي نه پوهېږي، صرفي او نحوي تحقيق ته ضرورت نه لري، په ديني مدرسو كي ئې سبق نه دئ ويلى، زده كړې ئې په مكتب او پوهنځي كي كړې، ساينس، فزيك او كيميا ئې لوستي، خاصه ژبه، خاصه سليقه او ځانگړې پوښتني لري، د هر آيت مطلب په پښتو كي اورېدل غواړي، دې ته تږى دئ چي پوه شي قرآن د هغو شيانو په اړه څه ويلي چي ده د كيميا او فزيك په كتابونو كي لوستي، دا ئې هم په مكتب كي له مخالفينو نه اورېدلي چي د قرآن ډېري ويناوي له ساينس سره تعارض لري او هم ئې له خطيب او امام نه اورېدلي چي د معاصرو علومو ادعاگانو ته اعتناء مه كوئ، دا د قرآن خلاف دي، غواړي پوه شي چي د قرآن او ساينس تر منځ تعارض او توپير شته كه نه؟ ده د انسان، حيوان، نبات، زمكي، آسمان او غرونو د پيدايښت په اړه ډېر څه په خپلو درسي كتابونو كي لوستي، غواړي پوه شي چي په دې

اړه قرآن څه ويلي؟ کله ئې له کمونيستانو سره مناقشه راشي او کله له غربپالو لاابالي عناصرو سره، دواړه ئې په ګډه مقابله کوي، دوی دواړه له اخلاقي او فکري لحاظه يو بل ته ورته دي، د شوروي اتحاد له زوال نه وروسته خو اوس کمونيست ديموکراتان غربپال ديموکراتان شوي او له هغوی سره ئې د اسلام په ضد ګډه جبهه جوړه کړې او د غربپالو تر قومندې لاندې د اسلام په ضد جنګيږي، غربي استعماري ځواکونه د اسلام په ضد په خپل سياسي او فکري تهاجم کې څومره چې په کمونيستانو او نشنلستانو ترکيز کوي او مفيده وسيله ئې ګڼي له غربپالو ديموکراتانو نه هومره طمع نه لري، د غربي فرهنګ په ډنډ کې لوېدلي لاابالي عناصر نه خاص فکر لري، نه د مسئوليت قبلولو ته غاړه ږدي، نه د کوم هدف لپاره زيار او زحمت ايستلو ته تيار دي، يوازې د اخلاقي فساد په خورولو کې له دوی نه ښه استفاده کولی شي، خو د اسلام په ضد په فکري مبارزه کې بايد له هغو نه کار واخلي چې د يوې مفکورې په نسبت د التزام دعوی کوي او په اسلام باندې د اعتراض مواد په واك کې لري. مسلمان ځوانان له دې مبارزې سره مخامخ دي، د مدرسو په کتابونو کې د مخالفينو د اعتراضاتو ځوابونه نشي موندلی، د دغو مبارزو ځوانانو لپاره د قرآن داسې ترجمه او شرحه ضروري وه چې د دوی تنده رفع کړي، که زه په دې موفق شوم چې د دغه ځوان نسل تنده څه نا څه رفع کړم نو دا به پر ما د الله تعالی ډېره لويه پېرزوينه وي.

هغه مسلمان ليکوال، خطيب، واعظ، داعي او مدرس ډېره لويه اشتباه او جفا کوي چې درسونه، ليکني، خطبې او موعظې ئې له قرآن پرته له بلې چينې نه خړوبېږي او له قرآن پرته بل څه ته بلنه ورکوي. اسلامي امت تر هر څه د مخه قرآن ته د راګرځېدو يوه تند او څپانده خوځښت ته ضرورت لري، راشئ په دې تحريك کې برخه واخلو، په بل څه يوازې هغه وخت مصروف شو چې له قرآن نه فارغ شوي وو خو که دا ممکن وي، په مدرسه کې بايد لومړی او اساسي مضمون قرآن وي او نور ټول ثانوي، ضمني او ممد مضامين، نه دا چې قرآن وروستی مضمون او صرف، نحو، فقه، حديث، منطق او فلسفه لومړي او اساسي مضامين، داسې نه چې قرآن هم د صرف او نحوې د تمرين لپاره ولوستل شي!! د نشراتو اساسي برخه بايد د قرآن په رڼا کې څېړني او تبصرې وي نه دا چې په يوه ګوښه کې ئې د څو آيتونو تحت اللفظي ترجمه د تبرك لپاره او يا په دې غرض راشي چې وښيي دا نشريه اسلامي ده!! د خطيب او واعظ وينا بايد د قصو او ضعيفو رواياتو پر ځای، په قرآني آيتونو مستنده وي او خلکو ته د ژوند د ټولو ورځنيو مطرحو قضاياوو په اړه د قرآن په استناد لارښووني وکړي، دا همغه کار دئ چې پيغمبر عليه السلام او د ده صحابه وو رضوان الله عليهم اجمعين کاوو او په همدې کار سره هغوی اسلام د نړۍ ګوټ ګوټ ته ورساوو.

قرآن له هره پلوه مکمل دئ، وينا ئې تر هري وينا مؤثره، استدلال ئې تر هر استدلال قوي او وعظ ئې تر هر وعظ اغېزناك، څومره چې په قرآن سره کولی شئ خپل مخاطب قانع کړئ په بل څه ئې نه شئ قانع کولی.

اللهم ارنا الحق حقاً وارزقنا اتباعه
و ارنا الباطل باطلاً وارزقنا اجتنابه

حکمتيـــار

بسم الله الرحمن الرحيم

الفاتحة

د سورې پېژندنه

د دې مبارکې سورې معروف نوم (الفاتحة: پرانیستونکې او کونجي) دئ، اوه آیتونه لري، د مکي دور په لومړیو کې نازله شوې، د ځینو معتبرو روایاتو له مخې دا لومړنۍ سوره ده چې مکمله نازله شوې، تر دې د مخه بله سوره ټوله یو ځای نه ده نازله شوې، د دې مبارکې سورې په اوو آیتونو کې ټول قرآن راخلاصه شوی، په حقیقت کې قرآن د دې سورې شرحه او تفصیل دئ، د همدې لپاره ئې مسلمانان د لمانځه په هر رکعت کې لولي او پیغمبر علیه السلام فرمایلي چې له فاتحې پرته لمونځ بشپړ لمونځ نه دئ.

دا سوره په ګڼ شمېر نومونو یاده شوې، هر نوم ئې د پراخو او ژورو مطالبو یو اړخ بیانوي، ځینې نومونه ئې دا دي:

- السبع المثاني: تکرار شوي اوه ګوني: یعني هغه اوه آیتونه چې په قرآن کې په مکرره او مشرح توګه راغلي، یعنې د دغې سورې اوه آیتونه په ټول قرآن کې په مختلفو الفاظو او په مشرح او مفصله توګه راغلي، قرآن د دې سورې شرحه او تفصیل دئ او ټول قرآن په دې سوره کې راخلاصه شوی.
- فاتحة الکتاب: د کتاب پرانیستونکې او کونجي: د قرآن د کتاب مقدمه او مفتاح، په دې سره قرآن پرانیستل کېږي، دا د قرآن د اسرارو کونجي ده، په دې سورې ښه پوهېدل په ټول قرآن د ښه پوهېدو مقدمه او ذریعه ده. په دې سره کولی شې د قرآن د اسرارو دروازه پرانېزې، دا په حقیقت کې په قرآن باندې د پوهېدو رمز او کونجي په لاس درکوي.
- ام الکتاب: د کتاب اساس او مرکزي او محوري مطلب.
- کافیه: که له قرآن نه یوازې دغه سوره نازله شوې وی کافي وه.
- الحمد: دا سوره تا ته د الله د ستاینې طریقه او څرنګوالی دربښيي.
- اساس القرآن: د قرآن بنسټ دئ، د قرآن ستره مانۍ په دغه بنیاد او بنسټ درېدلې.
- الشافیه: شفا بخښونکې؛ د انسان د ټولو فردي او اجتماعي بیماریو درمل، د بیمارو زړونو معالج، د ټولو دردونو د علاج لپاره کافي.

د دې مبارکې سورې عظمت هغه حدیث ښه بیانوي چې پیغمبر علیه السلام فرمایي:

والذي نفسي بيده ما أنزل الله في التوراة ولا في الإنجيل ولا في الزبور ولا في الفرقان مثلها وإنها السبع من المثاني.
رواه احمد

په هغه ذات قسم چي زما نفس ئې په واك كي دئ، د دې سورې په څېر نه په تورات كي نازله شوې، نه په انجيل كي، نه په زبور كي او نه په خپله په قرآن كي. او دا همغه سبع المثاني ده.

دې ته مو پام وي چي الله تعالى د قرآن يوه مكمله جمله هم آيت ګڼلى او د دې عالم هر توكى ئې هم د آيت په نامه ياد كړى، يو د مقروء كتاب آيت دئ او بل ئې د مشهود كتاب آيت، يو له حروفو او تورو جوړ شوى او بل ئې له توكو، يو لوستل كېږي او بل ليدل كېږي، يو كتاب هومره وړوكى چي ته ئې په خپل جيب كي وړى شې او بل ئې هومره ستر چي ته، ستا زمكه او لمر او سپوږمۍ ئې د تورو او ټكيو حيثيت لري، خو په دغه واړه كتاب كي دا ستر كتاب راغونډ شوى، كه ووايو چي په دې واړه كتاب كي هومره اسرار دي چي په دې ستر كتاب كي نشته مبالغه مو نه ده كړې!! دا ستر غوړېدلى كتاب د دغه واړه كتاب شرحه ده او دا ووړ كتاب د دغه پراخ كتاب خلاصه. ته پوهېږې چي دا ستا زمكه له داسي يوسل څوارلسو عناصرو نه جوړه شوې چي شمېر ئې ثابت دئ او تر دې نشي زياتېدى او د الله مقروء كتاب قرآن له يو سل څوارلسو سورتونو نه او د فاتحي سوره له يو سل څوارلسو حروفو نه!! تا ته دا هم معلومه شوې چي زمكه اوه طبقي ده، آسمان ئې اوه طبقي او د زمكي او آسمان د هر وړوكي جزء؛ اتم، انتهائي مدارونه هم اوه او د فاتحي د سورې آيتونه هم اوه، دا يو تصادف مه ګڼه، دا هغه حقيقت درپه ګوته كوي چي د دواړو كتابونو مرجع يوه ده، دواړه يو د بل شرح او تفصيل.

مقروء كتاب ئې د دې لپاره ووړ كړى چي ته ئې په خپل جېب كي هم وګرځولى شې او لوستل ئې درته آسان وي او مشهود كتاب ئې د دې لپاره خور او ستر كړى چي ته هري خوا ته سترګي وغړوې، د ده د قدرت نښي وګورې، هرڅه ئې هره شېبه درپه ياد كړي.

سَنُرِيهِمۡ ءَايَٰتِنَا فِي ٱلۡأٓفَاقِ وَفِيٓ أَنفُسِهِمۡ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمۡ أَنَّهُ ٱلۡحَقُّۗ أَوَ لَمۡ يَكۡفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُۥ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ شَهِيدٌ ٥٣
فصلت:٥٣

خپل آيتونه به دوى ته په آفاق او په خپله د دوى په نفسونو كي هرومرو وروښيو، ترڅو ورته څرګنده شي چي دا حق دئ، آيا دا ستا د رب په اړه كافي نه ده چي هغه پر هرڅه باندي شاهد دئ.

ستا په نفس او خپل ځان كي د قدرت نښي او په دې آفاق او عالم كي د قدرت نښې، د دې مقروء كتاب قرآن په حقانيت شهادت وركوي، دا ځكه چي الله د هرڅه شاهد دئ، د هرڅه شاهد خو به خود داسي څه وايي چي هر څه د ده د هري وينا په حقانيت شهادت وركړي.

نو كه دي كله د الله د مقروء كتاب د كوم آيت په اړه داسي تعبير واورېدو چي د الله له مشهود كتاب سره ئې مغايرت درلود، دا تعبير په دېوال ووهه او كه دي كله د مشهود كتاب د كوم توكي په اړه داسي څه ترغوږ شو چي د مقروء كتاب له كوم آيت سره ئې توپير درلود، نو لري ئې وغورځوه او ترپښو ئې لاندي كړه، دا دواړه آيتونه په هيڅ صورت كي يو د بل خلاف خبره نه كوي، ځكه رب ئې يو دئ. ناپوه كسان به د دې يا هغه په اړه داسي تفسير او تعبير

وړاندي کوي چي یو له بل مغایرت ولري.
د سورې په لومړیو دریو آیتونو کي د الله تعالی درې نومونه ذکر شوي: رب العالمین، الرحمن الرحیم او مالك یوم الدین، که په قرآن کي غور وکړئ وبه ګورئ چي په دغو دریو نومونو کي د الله تعالی ټول نومونه راخلاصه شوي. که د الله تعالی هغه مبارك نومونه چي په قرآنکریم او احادیثو کي راغلي دي، د فاتحې د سورې د دریو لومړنیو آیتونو په رڼا کي وڅېړئ دا به په آسانی درته جوته شي چي د فاتحې مبارکه سوره نه یوازي د قرآنکریم اساس او خلاصه ده، بلکي د الله تعالی د نومونو خلاصه هم د همدې سورې په دریو لومړنیو آیتونو کي راغلې ده.
دا درې آیتونه نه یوازي د الله تعالی نومونه او صفات معرفي کوي، بلکي د هغو دلائلو خلاصه هم وړاندي کوي چي قرآن ئې د الله تعالی د شتون د اثبات لپاره د انسان مخي ته ږدي.
په لومړي آیت کي ویل شوي چي الله همغه دئ چي په دې عالم کي ئې د ربوبیت، پالني او روزني نښې ګورو، همغه چي د عالم هرڅه په دې شهادت ورکوي چي دی له هر عیب او نقص نه منزه او د ټولو ستاینو وړ دئ. د عالمونو رب او پالونکی له هغه الله پرته بل څوك نشي کېدی چي د عالم ذره ذره دا شهادت ورکوي چي هغه د ټولو ستاینو وړ دئ.
په دوهم آیت کي ویل شوي: د ستاینو وړ الله همغه دئ چي د رحمت او پیرزوینې نښې او مظاهر ئې د دې پراخ عالم په هر ګوټ کي خورې دي.
په درېیم آیت کي د همغه الله دې صفت ته اشاره شوې چي د جزاء د ورځي ټولواك دئ، په دنیا کي هم د مالك او ټولواك په توګه تصرف کوي او په آخرت کي هم، په دې عالم کي د ده د واکمنی آثار څرګند دي، همغه چي دعالم هر څه اداره کوي، هر څه په خپل خپل ځای کي ساتي، هر څه ته ئې خپل مسیر ټاکلی او هغه چار او ناچار، که وغواړي که ونه غواړي په همغه مسیر کي درومي. که د الله د اثبات لپاره د قرآن دلائلو ته لنډ ځیر شو، وبه ګورو چي د قرآن ټول دلائل په همدغو پورتنیو دریو برخو کي راخلاصه کېږي.
په څلورم آیت کي د کلام لهجه بدلېږي، مخکي مو ویل چي د عالمونو رب، هغه ډېر ډېر مهربان او هغه مالك الملك الله د ټولو ستاینو وړ دئ، خو اوس له همغه الله سره مخامخ خبره کوو، دا ځکه چي هغه مو موندلی، مخکنیو دلائلو موږ ته راښودلی، د عالمونو دې مهربان او واکمن رب ته دوې اساسي خبري لرو: یوازي ستا عبادت کوو او یوازي له تا مرسته غواړو. د فاتحې سورې محوري او مرکزي مطلب همدا څلورم آیت، "إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَ إِيَّاكَ نَسْتَعِينُ " دئ، د محتوی له لحاظه هم او د آیت د موقعیت له مخي هم چي درې آیتونه ترې مخکي او درې وروسته دي، نو لکه څنګه چي فاتحه د ټول قرآن اساس دئ او دا آیت د فاتحې اساس او محور، له دې نه معلومېږي چي د قرآن محوري او اساسي مدعا دا ده چي د انسان او د ده د رب ترمنځ همدا رابطه ټینګه کړی شي چي عبادت ئې یوازي د ده لپاره وي او استعانت ئې یوازي له ده څخه وي.
په پنځم آیت کي د عابد او موحد بنده لومړنی دعاء د لومړنی اړتیا او احتیاج په اړه راغلي، خدایه ! موږ په سمه لار هدایت کړې، د انسان لومړنۍ اړتیا دا ده چي لارښوونه ئې وشي، له نورو مخلوقاتو نه د ده یو اساسي توپیر په دې کي دئ چي نورو ته په فطري توګه خپله لار ښودل شوې، د همغې فطري لارښووني مطابق ژوند کوي، د غرڅه بچی په هغه لومړۍ ورځ او له پیدایښت نه څو شیبې وروسته په خپلو پښو ودرېږي، په خپلې مور پسې

زغلي، د هغه څه له خوړلو او د هغه کار له کولو ډډه کوي چې ورته تاوان لري، مفید او مضر بوټي پېژني، خو انسان تر اوږدې مودې مور ته سخت اړ وي، اور، تیږي، لوټي ته لاس کوي، هر څه په خوله منډي، که ئي مور څو شېبې ترې غافله شي، یا په اور کې ځان اچوي یا اوبو کې، هغه ته باید ښه او بد، مفید او مضر، شهد او زهر، حلال او حرام عملاً وروښودل شي، هغه تر بل هر مخلوق دې ته زیات اړ دئ چې د ښه ژوند کولو ټولې غوښتنې او مقتضیات ورزده کړی شي، فطري ښوونه ورته کافي نه ده. د ده وضع له نورو مخلوقاتو نه فرق کوي، دی له ځانګړو استعدادونو سره پیدا شوی.

په شپږم آیت کې ویل شوي چې دا سمه او مستقیمه لار مجرده ذهني او فکري لار نه ده، هسې یو اعتقاد او باور نه دئ چې یوازې باور او اعتقاد وربانـدې کافي وي، برعکس د تلو لار ده، دا تګلاره ده، عملي تګ غواړي، تر تا د مخه ډېر پرې تللي دي او په دې باندې د تلو په وجه د الله د پېرزوینو او انعاماتو مستحق ګڼل شوی، سعادت او نېك بختي ئې په برخه شوې.

په اوم آیت کې د دغو بختورو انسانانو دوه نوري ځانګړتیاوې معرفي شوې: دوی نه داسې دي چې په نعمتونو کې ئې ناشکري کړې، د الله نعمتونه ئې په غلطو لارو کارولي او په دې سره د الله د غضب وړ ګرځېدلی وي او نه هم داسې چې د لارې په نیمایي کې تېروتي او ښې یا کیڼ لوري ته منحرف شوي وي او نه داسې چې په ظاهر کې ئې نعمتونه په برخه وي خو په حقیقت کې د الهي غضب مستحق، بې لارې او منحرف وي.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ
ٱلرَّحِيم
ٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ١ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ٢ مَٰلِكِ يَوۡمِ
ٱلدِّينِ ٣ إِيَّاكَ نَعۡبُدُ وَإِيَّاكَ نَسۡتَعِينُ ٤ ٱهۡدِنَا ٱلصِّرَٰطَ
ٱلۡمُسۡتَقِيمَ ٥ صِرَٰطَ ٱلَّذِينَ أَنۡعَمۡتَ عَلَيۡهِمۡ ٦ غَيۡرِ ٱلۡمَغۡضُوبِ
عَلَيۡهِمۡ وَلَا ٱلضَّآلِّينَ ٧

بدلي د ورځې ټولواك. ٤- یوازې ستا عبادت کوو او یوازې له تا مرسته غواړو. ٥- په دغې سمې لار مو هدایت کړې. ٦- د هغو کسانو په لار چې تا پرې پېرزوینه کړې. ٧- نه غضب پرې شوی او نه بې لارې دي.

---

(١)- دا د سورې لومړی آیت دئ، بسم الله الرحمن الرحیم د دې سورې جزء نه دئ، د بسم الله تعلق له دې سورې سره همغسې دئ لکه له ټولو نورو سورتونو سره. په دې لومړي آیت کې یوې داسې ستري او اساسي خبرې ته اشاره شوې چې تر هرڅه د مخه ورباندې پوهېدل ضروري او همدا د توحید بنسټ او د الله د پېژندلو لومړی پړاو دئ. په دې آیت کې ویل شوي: هغه ذات چې دا عالمونه ئې پیدا کړي، د هغه ساتنه او پالنه کوي، په هر څه او ټولو برخو کې ئې د رب (پالونکي) په توګه تصرف کوي او د ربوبیت او پالنې او روزنې دا آثار او مظاهر هرې خوا ته په هرګام کې تر سترګو کېږي، بې شکه چې دا ذات د ټولو ستاینو وړ دئ، دا مشهود او ستا تر سترګو لاندې عالم او په هغه کې دا بې شمېره توکې تا دغه حقیقت ته هدایت کوي او په دغه اعتراف دې مجبوروي، دا هرې خوا ته تر سترګو کېدونکې ښکلا او ښایست، کمال او جمال، نظم او دقت او دا چې ګورئ هر څه سم پیدا شوي، هر څه د خاص مقصد لپاره پیدا شوي، سمه پالنه او روزنه ئې کېږي، دا ټول په دې شهادت ورکوي چې د دې عالمونو (رب) د ستاینو وړ او له هر عیب او نقص نه منزه او پاك دئ. د دې پراخ او ستر عالم دا بې شمېره توکي، چې هر یو ئې په ډېر دقت او ظرافت سره، په ډېره غوره او ښایسته بڼه کې پیدا شوی، هر یو ئې د یوه مشخص هدف او ځانګړې غایې د تحقق لپاره په کار ګمارل شوی، چې په منظم او پرله پسې توګه او په کامل انهماك سره په خپل خاص کار او د خپل ځانګړي

مأموریت په ترسره کولو کي شپه ورځ لګیا دي، په خپله او په خپل وجود سره ئي هم یوه تشه ډکه کړې او په هغه څه هم چي د ده په کار او هلو ځلو مرتب کېږي هم یوه تشه ډکوي او یوې اړتیا ته ځواب وایي. په ټول خور وور عالم کي، خوشی، بې هدفه، له اړتیاوو زیات او له ضرورت نه کم څه نه شئ موندلی، هغه ذات چي دا بې انتهاء پراخ عالم ئي له ټولو دغو ښکلاوو او ښېګڼو او له دې ژور او دقیق نظم سره پیدا کړی، د عالم پالنه او روزنه ئي په واك کي ده، هره ذره ئې ساتي او پالي، رشد ورکوي، کمال ته ئې رسوي، د کمال په لوري د خوځېدو توفیق ورکوي او له مخکي نه ټاکلې نتیجې پرې مرتب کوي، بې له شکه چي دا ذات د ټولو ښېګڼو واجد او د ټولو ستاینو وړ دئ. دغه ذات؛ الله دئ او ټولي ستایني همدغه د عالمونو پالونکي او ساتونکي الله لره دي، چي زه په دې خور عالم کي هري خوا ته، د ده د ربوبیت، پالني او روزني څرګند مظاهر او نښې ګورم، د دې عالم هري خوا ته چي مخ واړوم، ګورم چي هر څه له هیڅ نه پیل شي، ورو ورو ستر شي، د کمال په لوري وده ورکړی شي، د خپلي ارتقاء او کمال آخري پوړي ته ورسولی شي، یو ضروري او لازم کار پرې ترسره شي، یو ضرورت پرې رفع کړی شي، یوه خلأ پرې ډکه کړی شي، بیایې زوال پیل شي، په زړښت او مرګ محکوم شي او ځای ئي بل ته خالي کړی شي. دا کار هره شېبه، هري خوا ته تکرارېږي، د دې مظاهرو تر شا، ما ته د ربوبیت او پالني یو نامرئي او ناڅرګند لاس په نظر راځي، هماغه زما الله دئ او هماغه د دې عالم الله دئ. زه نه یوازي په دې عالم کي د روزني او پالني یو نامرئي لاس احساسوم، بلکي ګورم چي د هرڅه پیدایښت، پالنه، روزنه او ساتنه په ډېر دقت سره ترسره کېږي. د دې عالم په هر جزء او د هرجزء په حرکت او خوځښت کي زه ښایست، ښکلا، کمال او هدفمندي ګورم. خوشی، بې مقصده، اضافي او غیرضروري شی مي په نظر نه راځي. زما هري خوا ته خواره شیان، هر یو بېل بېل هم او ټول په ګډه هم، د خاص مقصد لپاره په کار لګیا دي، د ټولو ترمنځ د نظم، یووالي او ژور تنسیق شاهد یم. د دې عالم همدا ملموس او مشهود کیفیت، زما په ژبه د دې الفاظو د جاري کېدو باعث دئ چي: ټولي ستایني د عالمونو رب الله لره دي. موږ د دې خور عالم په پراخي غېږ کي داسي شی نه شو موندلی چي پیدایښت ئي بې مقصده او بې هدفه وي، داسي شی نه شو په ګوته کولی چي ځای ئي خالي وي، هرڅه ښه پیدا شوي او د واضح هدف او مقصد لپاره پیدا شوي، په پیدایښت کي ئي د "علم"، "حکمت" او "قدرت" څرګند آثار ګورو.

د دې عالم هرڅه د الله په شته والي شهادت ورکوي، پر الله له ایمان پرته نه د دې ستر او خور عالم عظمت او په ډېر دقت سره د هغه ساتنه او پالنه تعبیرولی شو او نه په دې عالم کي نظم، ښایست او هدفمندي تفسیرولی شو. دلته موږ د "ربوبیت" او پالني آثار ګورو چي د "رب" او "پالونکي" په شتون شهادت ورکوي، ګورو چي هرڅه له هیڅ نه پیل شي، ورو ورو وده کوي، پالنه او روزنه ئي ترسره کېږي، اړتیاوو ته ئي ځواب ویل کېږي، د خپلي ودي او تکامل آخري پوړ ته ورسېږي، په هغه سره یوه خلاء ډکه شي، یو ضرورت رفع شي، د خپل مأموریت په پای کي د هغه زوال پیل شي، د ضعف او ناتوانی په لوري وخوځېږي، په زړښت محکوم شي او عمر ئي پای ته ورسېږي، له منځه ولاړ شي، خپل ځای نوي ځوان توکي ته پرېږدي، زموږ عقل د دې بهیر تر شا د یوه داسي پالونکي ذات، د قدرت لاس احساسوي چي د هرڅه پالنه او روزنه د ده په لاس ترسره کېږي.

که تاسو ټول قرآن په دقت سره تلاوت کړئ، وبه ګورئ چي پر ځای ځای کي او په ګڼ شمېر آيتونو کي د الله د اثبات لپاره، د فاتحي د سورې د دغه آيت په څېر، استدلال شوی او ويل شوي: دا زمکه، آسمان چا پيدا کړي؟ د دې لمر، سپوږمۍ ختل او پرېوتل د چا په اراده ترسره کېږي؟ دا له آسمانه باران څوك وروي او له زمکي نه دانه او مېوه څوك راباسي؟ دا د مرګ، ژوند پرېکړه څوك کوي؟ دا مړه خاوره د چا په حکم په ژوندي توکي بدلېږي؟ او دې ته ورته په سلګونو نور دلائل.
(۲)- د فاتحي د دوهم آيت په ترڅ کي په دې عالم کي د رحمت او پېرزوينې خورې نښې د رحمن خدای د شته والي لپاره د دليل په توګه وړاندي شوی او ويل شوي: هماغه ډېر ډېر مهربان او د ډېري پېرزوينې خاوند الله، هغه چي د ده رحمت هومره زيات دئ چي د مبالغي يوه صيغه ئې د عظمت او زياتوالي د بيانولو لپاره کافي نه ده، دوه صيغې ورته په کار دي، همغه ډېر زيات مهربان، همغه چي ته ئې په دې عالم کي د رحمت او پېرزوينې څرګندي نښې او واضح مظاهرګورې: ماشوم لا دنيا ته نه وي راغلی او د خپلي مور په ګېډي کي وي خو د ده ټول حياتي ضروريات، د خوندورو شيدو په شکل کي د مور په تي کي، مخکي له مخکي ورته تيار کړی شوي وي. او د مور، پلار په زړه کي ئې هومره مينه ورته ځای پر ځای شوې وي چي د ده لپاره هر کړاو زغمي!! هغه ماشوم ته د ده له احتياج نه د مخه؛ څوك روزي برابروي؟ د ده د مور، پلار په زړه کي دا مينه چا اچولې؟ چا د ده څېره، حرکات او غږ داسي جوړ کړي چي نه يوازي د مور پلار بلکي د هر چا مينه پرې راځي او دا هغه څه دئ چي دا ماشوم ورته تر هرڅه زيات ضرورت لري! دا څوك دئ چي د انسان، حيوان او نبات هر ضرورت ته ځواب وايي؟ د رڼا، تودوخي، اوبو او هوا انتظام ورته کوي؟ د څښاك اوبه ئې له استعمال نه وروسته؛ يا د نهرونو له لاري د لويو لويو بحرونو په لور وخوځېږي، تروې او تېزابي شي او يا په زمکه کي ننوځي او انسان ته ئې هم له زمکي نه راايستل ګران شي او هم ئې له بحرونو نه بېرته راوړل محال شي، خو ګورو چي د لمر د وړانګو په ذريعه د بحرونو همدا تروې او تېزابي اوبه تبخير او تصفيه شي، دا بخارات د بادونو په ذريعه د آسمان په لوري اوچت کړی شي، هلته د سړې هوا په وجه په ورېځو بدل شي، مؤظف بادونه دا ورېځي پر سر واخلي، ناڅاپي ووېشل شي، هر يو، خپله برخه، په خپل خاص سمت، خاصي منطقي ته د رسولو لپاره وخوځوي، په بيديا او د آواري په محتاجو او باران ته سترګي په لاره خلکو باندي باران ووروي او په غرونو باندي واوري. چي د دنګو دنګو غرونو په ژورو او پراخو لمنو کي، د واوري کافي ذخيره، د دوبي لپاره خوندي وساتي او بيا د دوبي په سختي ګرمۍ کي چي انسان، حيوان او نبات اوبو ته سخت اړ وي، همدا ذخيره شوې واوره ورو ورو ويلي شي او په نهرونو، کاريزونو او چينو کي د دوی د څروبولو لپاره راوخوځېږي او د هر يوه ضرورت رفع کړي. بې شکه چي ټولي ستايني هغه رب لره دي چي په دې عالم کي د ده د بې انتهاء رحمت او پېرزوينې وسيع آثار او نښې هري خوا ته خورې ګورو.
موږ په دې عالم کي د "رحمت" او " پېرزوينې" څرګندي نښې ګورو او د نښو تر شا د داسي ذات نامرئي لاسونه چي په پوره زړه سوي او خواخوږۍ د هرڅه پالنه او روزنه کوي. "انسان" لا د زمکي پر سر قدم نه وي ايښی چي د مور په تي کي ده ته داسي شيدې برابري شوې وي چي ټولو اړتياوو ته ئې ځواب وايي، دا کار څوك کوي، د چا په اراده د راتلونکو

پېښو لپاره تیاری نیول شوی، کوم مهربان ذات د انسان اړتیاوي په پام کې نیولې او د ده له پیدایښت نه مخکې ئې د مهرباني مور په تې کې ورته تیاري کړې؟ کله چې انسان، حیوان او نبات باران ته اړ شي دا څوك دئ چې د هغه په اراده باران ورېږي، کله چې رڼا او حرارت ته اړ شي دا څوك دئ چې لمر ئې ورته پیداکړی چې د دوی مېشت ځای روڼ او تود کړي، چا په دوی کې د هري بیمارئ او د هر مکروب د مقابلې استعداد ایښی؟!

(۳)- په دریيم آیت کې د واکمنئ، اداري، نظم او ضبط هغه مظاهر چې په دې عالم کې هري خوا ته په نظر راځي، د واکمن او مالك خدای د شته والي دلیل ګڼل شوی. ته په دې عالم کې د یوه داسي ټولواك ذات د واکمنئ آثار په څرګند ډول ګورې چې د هر څه ساتنه کوي، هرڅه د ده په وړاندې منقاد دي. ده چې د هرڅه د پیدایښت، خوځښت، کمال او زوال لپاره کوم مسیر او حد ټاکلی، له یوې ذرې انحراف او تغییر پرته په هماغه مسیر کې درومي. لمر په خپل وخت، هره ورځ، له خاص ځایه راپورته کېږي، زمکې ته رڼا او تودوخه ورکوي او بیا په ثابت وخت کې په ثابت ځای کې پرېوځي.

د آسمان په دې پراخي او بې انتهاء غېږ کې په ملیونونو ملیونونو ستوري، هریو په خپل مدار کې خوځېږي، د دوی ترمنځ د ټکر او تصادم مخنیوی کېږي، نه یو د بل په مدار کې داخلېږي او نه یو بل جذبوي. هغه ذات چې دا هر څه ده ته منقاد دي او د ده له حکم سره سم په ټاکلی مسیر کې خوځېږي، هماغه د عالمونو مالك الملك الله دئ. هره ستاینه همغه الله لره ده چې په دې عالم کې د مالك الملك په توګه تصرف کوي او هرڅه د ده واکمنئ ته منقاد دي. د قرآن په ګڼ شمېر آیتونو کې به هم وګورئ چې د فاتحې د دغه دریيم آیت په څېر استدلال شوی او په عالم کې د واکمنئ، نظم او ضبط مظاهر د مالك الملك خدای د شته والي دلیل ښودل شوی، لکه چې فرمایي:

أَفَغَيْرَ دِينِ ٱللَّهِ يَبْغُونَ وَلَهُۥٓ أَسْلَمَ مَن فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَإِلَيْهِ يُرْجَعُونَ ٨٣

آل عمران: ۸۳

آیا د الله له دین پرته کوم بل څه لټوي، په داسي حال کې چې د آسمانونو او زمکې هرڅه، طوعا اوکرها (په خوښئ او ناخوښئ) ده ته غاړه ایښې او د ده لوري ته ورګرځول کېږي.

د دې عالم هرڅه د هغه د ساتونکي (مالك) خدای وضع کړی شوو سننو ته غاړه ایښې ده. موږ ګورو چې د دې عالم هر څه د خاصو سننو او ضوابطو محکوم دي، هري خوا ته د سننو او ضوابطو د حاکمیت شاهد یو، هرڅه د دغو سننو مطابق تر سره کېږي، موږ ته وواياست چې دغه ضوابط چا وضع کړي؟ د چا اراده د دغو سننو په څېر څرګنده شوې او هرڅه د ده په وړاندې خاضع او محکوم شوي؟!

هر "مخلوق" او "مصنوع" د "خالق" او "صانع" په شته والي شهادت ورکوي، د "بې خالقه" مخلوق او "بې صانع" مصنوع تصور د انسان عقل نشي قبلولی. د هر "رسم" په لیدو سره زموږ عقل فیصله کوي چې دا حتماً یو ماهر رسام لري، هر "تصویر" خپل مصور موږ ته را په یادوي. که تا ته څوك ووايي چې دا "رسم" له "رسام" نه پرته په خپله جوړ شوی، دا "تصویر" د "مصور" نه پرته په خپله ترکیب شوی، دا "کتاب" د لیکوال نه پرته لیکل شوی، ستا

عقل حتماً په داسی خبرو تمسخر کوي، نه پوهېږو چې ستا "عقل" څنګه مني چې دا ټوله هستي، په دې کي بې شمېره ښکلي او ښايسته مخلوقات، په هري برخي کي ئې د "علم"، "هنر"، "دقت" او "هدف والي" خوري نښې، له "عليم"، "قدير" او "حکيم" خالق نه پرته پيدا شوي؟! په يوه "مصنوع" او "جوړ شوی" شي کي د "علم" او پوهي نښې مونږ دې ته هدايت کوي چې پيداکوونکی ئې پوه دئ، د "دقيق" او "ظريف" انځورني نښې مونږ ته وايي: پيداکوونکی ئې ماهر رسام دئ، په ظرافت پوه دئ، که څه هم مونږ د دې توکي "پيداکوونکی" او "رسام" نه دئ ليدلی، فقط د ده په "پيدا کړي" شي کي مو د ده د لاس آثار ليدلي، زمونږ عقل له آثارو نه د خالق، صانع، رسام او مصور په شته والي باور کوي.

همدا راز د "مصنوع" هر "صفت" د صانع صفت په ګوته کوي. که مصنوع سترګور وي صانع به ئې حتماً بصير او سترګور وي، په مخلوق کي د علم او پوهي صفت په دې شهادت ورکوي چې پيدا کوونکی او خالق ئې حتماً پوه او عليم دئ. بې سترګو طبيعت سترګور انسان نشي پيدا کولی، مړ طبيعت ژوندی موجود نشي پيدا کولی، کوڼ طبيعت اورېدونکی مخلوق نشي پيدا کولی، د هيڅ انسان عقل دا خبره نشي منلی چې ړوند، کوڼ، مړ او بې عقله طبيعت دي داسي مخلوق پيدا کړي چې سترګي لري، غوږونه لري، ژوندی دئ، خوځېږي، د عقل او ارادې خاوند دئ، د همدې طبيعت مهار په لاس کي نيسي او د خپلي خوښي مطابق په هغه کي تصرف کوي!!

مونږ د هغو پرله پسي او منظمو بدلونونو چې د خاصو ضوابطو او سننو مطابق تر سره کېږي، د يوه داسي ذات نامرئي لاسونه په خپل عقل او شعور سره لمس کوو چې په ډېر دقت او انتهائي ظرافت سره چاري سنبالوي، د هر شي پيدايښت له هيڅ نه پيل کړي، له يوه حالت نه ئې بل ته واړوي، ورو ورو وده ورکړي، کمال ته ئې ورسوي، ځانګړی له مخکي ټاکلی کار پرې ترسره کړي، خاصي اړتياوي پرې رفع کړي، زړښت ته ئې ورسوي او په پای کي ئې په مرګ محکوم او ځای ئې بل نوي، ځواکمن او وده موندونکي توکي ته خالي کړي.

د دې عالم له ښکلا، نظم او بامقصده بدلونونو نه هر باشعوره او بااحساسه انسان دې نتيجې ته په آسانی رسي چې دا هر څه هرو مرو د هغه حکيم رب او عليم پالونکي د تصرف مظاهر دي چې په ټولو غورو صفاتو متصف او د ټولو ستاينو مستحق دئ. مونږ ته د پلاستيك يوه ټوټه، د مات شوي چيني لوښي يوه برخه، په سپين کاغذ ښو کرښي په نظر راشي، ورته ځير شو، په هغه کي د يوه رسام، انجنير، خطاط او ليکوال د لاس اثر ګورو او ډېر ژر دې نتيجې ته رسو چې په دې کي دا رسم د هغه چا د لاس نښه ده چې ښه رسام دئ، د پلاستيك دا ټوټه درته وايي چې زه يوه داسي کس جوړه کړې يم چې د پلاستيك له خصوصياتو خبر او له هغه نه د راز راز شيانو په جوړولو قادر دئ، د چيني لوښي دا ټوټه هم خپل صانع درته معرفي کوي او ته په هغه کي د چيني جوړوونکي د مهارت، علم او هنر نښې ګورې، دا ليکنه هم تا د خپل ليکونکي په وړتياوو او استعدادونو خبروي، څنګه ممکنه ده چې انسان دې د عالم دا بې شمېره ښايسته، ښکلي او غوره مخلوقات؛ انسانان، رنګ رنګ ښکلي مرغان، واړه او ستر حيوانات، ګټور او مفيد نباتات، ښايسته ګلان، خوندوري مېوې، زړه راښکونکي منظرې او ... ګوري، خو د هغه پلاستيك د ټوټې، د مات شوي چيني لوښي هغه برخې او پر سپين کاغذ د هغو ښو کرښو په اندازه دې هم اهميت ورنکړي، له خالق او صانع دې انکار وکړي؟ ښايي څوك په ژبه انکار

وكړي خو ګرانه ده چې د چا زړه او دماغ دي له داسي دروغجني ژبې سره ملګرتيا وكړي.

(٤)- په څلورم آيت كي د بيان لهجه بدله شوې، مخكي مو ويل چي د عالمونو رب، هغه ډېر ډېر مهربان او هغه مالك الملك خداى دئ چي د ټولو ستاينو وړ دئ، خو اوس له همغه الله سره مخامخ خبره كوو، دا ځكه چي هغه مو موندلى، مخكنيو دلائلو موږ ته راښودلى، د عالمونو دې مهربان او واكمن رب ته دوې اساسي خبري لرو: يوازي ستا عبادت كوو او يوازي له تا مرسته غواړو. د عبادت معنى مرييتوب ده او ته پوهېږې چي مريى هغه چاته ويل كېږي چي:

- په بل خرڅ شوى وي او خپل واك ئي په كامل طور هغه ته سپارلى وي.
- د ده په واك كي چي څه وي هغه د ده نه بلكي د ده د آقا او مالك وي.
- هيڅ كار په خپله خوښه او د خپلي مرضى مطابق نشي كولى، يوازي هماغه څه كوي چي خپل آقا ورته امر كړى وي.
- په خپلو ټولو كړو وړو كي د خپل مالك او بادار رضا لټوي، د خپلي رضا لپاره هيڅ نشي كولى.
- مريى نه شخصي دوست لري او نه دښمن، د آقا دوست ئي دوست او دښمن ئي دښمن وي.

مسلمانان په دې مكلف شوي چي په لمانځه كي به هرومرو او مكرر دا سوره لولي او هره ورځ به ئي لږ تر لږه ۳۲ ځله تكراروي او پر دغي پورتنى ژمني به تعهد كوي، دا د دې لپاره چي د دې سورې دا اساسي خبره ئي تل په ياد وي او يوه شېبه ترې غافل نشي، خو زه له خپل لمونځ كوونكي ورور او خور نه پوښتنه كوم:

- په رښتيا ته چي په لمانځه كي د الله په وړاندي، لاس په سينه ودرېږې او همدغه كلمات تكراروې، آيا كله دي د دې تعهد او ژمني، معنى او مقتضى ته توجه كړې؟ او دې ته دي پام شوى چي په دې سره تا د خپل رب په وړاندي د كومو كومو سترو سترو خبرو تعهدكړى؟ او آيا په دې تعهداتو دي وفا هم كړې؟
- كه تا د الله په لار كي خپل ځان، وخت او مال سپمولى وي، خپل مال، نفس او اولاد دي د الله امانت نه وي ګڼلى او د الله په لاري كي د هغوى له قربانى نه دي ډډه كړې وي. هر كار دي د خپلي هوى او هوس په حكم ترسره كړى وي، د هيڅ كار په پيل كي دي؛ دې ته نه وي كتلي چي ستا رب تا ته په دې اړه څه حكم كړى، كه تا د الله د سخط او غضب په بيع په وار وار د خپل نفس رضا لټولي وي، كه تا د الله له دوستانو سره دښمني او له دښمنانو سره دوستي كړې وي، نو ستا دغه تعهد يو دروغجن تعهد وو، ګواكي په وار وار دي له الله سره دروغجنه ژمنه كړې او هرځل دي خپله ژمنه ماته كړې، ته چي وايې: (إِيَّاكَ نَسْتَعِينُ)، معنى ئي دا ده:

خدايه ! يوازي او يوازي تا ته د احتياج لاس اوږدوم، له تا پرته د بل چا لمن نه نيسم، بل ته طمع نه كوم، تا ځانته كافي ګڼم، عقيده مي دا ده چي هرڅه ستا په واك كي دي، ته د خپلو بندګانو پالنه او روزنه كوې او په هغوى بې انتهاء مهربانه يې، نو ځكه هرڅه فقط له تا غواړو.

په دې ترتيب ته د فاتحي په لوستلو سره، له خپل رب سره مكرر تعهد كوې چي: له تا پرته بل ته د عبادت او مرييتوب سر نه كوزوم او بل ته د سؤال او غوښتني لاسونه نه اوږدوم.

خوكه د دې مكرر تعهد سره سره، ستا طمع له الله پرته بل چا او بل څه ته وه، مستعان خداى دي ځانته كافي نه ګڼلو او د خپلو حاجتونو ترسره كېدو لپاره دي د بل لمنه نيولې او ګمان

دي کولو چي په ربوبيت او د عالم په پالني، روزني، ساتني او د مخلوقاتو د حوائجو او اړتياوو په پوره کولو کي الله ځانته شريکان لري او دا شريکان يا په خپله ستا دعاء ته ځواب وايي او يا ئې په الله هرو مرو مني، نو ته ما ته ووايه چي ستا د (إِيَّاكَ نَسْتَعِينُ) د ويلو معنی څه شوه؟

ښايي په دې پوهيږې چي د فاتحې سوره د ټول قرآن عظيم الشان خلاصه ده، يا په بل عبارت، ټول قرآن د همدې مبارکي سورې شرحه او تفصيل دئ او د فاتحې سورې محوري او مرکزي مطلب همدا څلورم آيت، "إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَ إِيَّاكَ نَسْتَعِينُ " دئ، له دې نه معلوميږي چي د قرآن محوري او اساسي مدعا دا ده چي د انسان او د ده د رب ترمنځ همدا رابطه ټينګه کړی شي چي عبادت ئې يوازي د ده لپاره وي او استعانت ئې يوازي له ده نه وي.

(٥)- په دې ستري خبري له تعهد او ژمني نه وروسته ته خپله لومړنی غوښتنه او لومړی سؤال خپل مولا ته وړاندي کوې او وايې: (اهْدِنَا الصرَط الْمُستَقِيمَ : په سمي لاري مو هدايت کړه)! ستا د دغي دعاء معنی دا ده چي:

- ته په سمي لاري د تلو تلوسه لرې او د همدې لپاره ستا لومړنی تمنا او دعاء همدا ده.
- ته يوازي د ځان لپاره نه بلکي د نورو لپاره هم په سمي لاري د تلو توفيق غواړې، ته پوهيږې چي يوازي ستا سموالی کفايت نه کوي، ته دې ته اړ يې چي په سمي لاري د تلو لپاره د يوه صالح ټولګي په خوا کي حرکت وکړې. که ټولنه اصلاح نه وي افرادو ته په هغې کي سم پاته کېدل او په سمه لار تګ ګران وي، همدا راز له نورو انسانانو سره ستا مينه او پيرزوينه تا هڅوي چي د ځان په څنګ کي هغوی هم په خپلو دعاګانو کي راياد کړې.
- له سمي لاري څخه ستا مراد هماغه په څلورم آيت کي ذکر شوی مطلب دئ، يعني يوازي د الله عبادت او يوازي له هغه نه استعانت.
- تا په يوې داسي مستقيمي لاري د تلو توفيق غوښتی چي مخامخ دي الله ته رسوي، يوې خوا بلي خوا ته کږېدل په کي نشته. که تا يوازي دومره ويلي وی چي موږ هدايت کړه، معنی به ئې دا وه چي تا ته د سم فکر، صحيح نظريې او علمي رأيې ښوونه وشي. خو تا ويلي دي چي موږ په مستقيمي لاري هدايت کړه! په يوې لاري تګ د نظر او رأيې ترڅنګ، عزم، عمل او حرکت او د سرمنزل او هدف ټاکل غواړي، حال دا چي رأی او نظريه يوازي د ذهني اقناع غوښتنه کوي، په دې خاطر ته په دې دعاء سره له الله تعالی غواړي چي د رأيې سموالی، د هدف پاکوالی، د عزم ربښتينوالی او د تګلاري سموالی دي په برخه شي.

له ځان سره لږ فکر وکړه او قضاوت وکړه چي ته هره ورځ په وار وار د هدايت او لاربښووني تمنا کوې او له الله جل شأنه نه په خپل لمانځه کي په سمي لاري د تلو توفيق غواړې، خو له لمانځه نه وروسته او مخکي، نه تا د سمي لاري د پېژندلو هڅه کړې او نه په دې لار دتلو تکل!! نو له دې دعاء څخه ستا مقصد څه دئ؟

ته چي د سهار له لمانځه نه فارغ شې او د ورځني کار لپاره منصوبې جوړوې، نو نيت دي کوږ وي، عزائم دي ناولي، د مال، عزت او اقتدار ترلاسه کولو لپاره کږې وږې لاري لټوې. سمه مستقيمه الهي لار پرېږدې او د شيطان په کږو وږو لارو روان شې. په دې صورت کي به څوك له تا دا دروغجنه ادعا ومني چي تا په خپل لمانځه کي له الله نه په مستقيمي لاري د تلو تمنا او دعاء کړې وه؟

(٦)- ستا د دغي دعاء ترڅنګ او وروسته، الله جل شأنه هغه غوښتلې مستقيمه لار داسي توضيح

کړي: د هغو کسانو لار چې تا ورباندې پېرزوينې کړې او په هغې لارې د تلو په نتيجه کې ئې ستا نعمتونه په برخه شوي.

يعني دا لار يوازې يو فکري خط، يا يو مجرد ذهني او اعتقادي بهير او سلسله نه ده چې فقط د اعتقاد او باور غوښتنه کوي او بس، بلکې دا د عمل لپاره ترسيم شوی مستقيم خط دئ، دا پلې شوې لار ده، د تاريخ په اوږدو کې په وار وار د الله صالح بندګان په دې لار تللي او د مستعان لارښوونکي رب نعمتونه ئې په برخه شوي، عزت او سرلوړی ته رسېدلي، د ځمکې خلافت، د ولسونو فکري، اخلاقي، سياسي او اجتماعي قيادت او مشري او د ځمکې د ټولو شتمنيو وراثت ورته سپارل شوی.

قرآن موږ ته په دې لار تلونکي او د الله د پېرزوينو او انعاماتو لاس ته راوړونکي داسې معرفي کوي:

وَ مَن يُطِعِ اللَّهَ وَ الرَّسولَ فَأُولَئك مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيهِم مِّنَ النَّبِيِّينَ وَ الصدِّيقِينَ وَ الشهَدَاءِ وَ الصلِحِينَ وَ حَسنَ أُولَئك رَفِيقاً *

النساء : ٦٩

او څوک چې د الله او پيغمبر اطاعت وکړي نو دوی به له هغو کسانو سره وي چې الله پرې پېرزوينه کړې، د پيغمبرانو، رښتينو، شهيدانو او صالحانو سره او دا خلك څومره غوره ملګري دي.

ته په دغې تمنا سره غواړې چې د پيغمبرانو ملګرتيا دې په برخه شي، په خپل ايمان او له الله جل شأنه سره په خپلو کړو ژمنو او وعدو کې صادق او رښتينی شې او د الله په لارې کې هره شېبه شهادت ته چمتو وې او تل د ځان او ټولنې د اصلاح او رغونې په چارو کې بوخت وې. خو ما ته ووايه:

- آيا کله دې د دې دعاء معنی او ابعادو ته توجه کړې؟ د پيغمبرانو، صديقينو، شهداوو او صالحينو د ملګرتيا او د دوی په لار د تلو عزم او اراده دې کړې؟
- آيا د الله جل جلاله په لارې کې د شهادت جذبه او ولوله دې په زړه کې راولاړه شوې؟ ستا د دغې دعاء معنی خو همدا ده چې ته د الله په لار کې د شهادت تلوسه لرې او له الله نه د شهداوو په لار د تلو توفيق غواړې!؟
- ته ښايي په دې هم پوهېږې چې د شهادت جذبه د هغه چا په زړه کې مري او له مرګ نه وېره او خوف ئې په زړه کې راپيدا کېږي چې: يا ئې په الله ايمان نه وي او يا د الله جل شأنه په ربوبيت باور نه لري، په اجل او د مرګ په معينې له مخکې نه ټاکل شوې نېټې عقيده نه لري، په دې خبري ايمان نه لري چې مرګ په خپل ثابت ليکل شوي وخت، د الله جل جلاله په اذن او حکم سره راځي او د انسان روح يوازې د مؤظفي او موکلي ملائکې په ذريعه قبضېږي او په دې نه پوهېږي چې مرګ د نوي ژوندون پيل دئ.

(٧)- ته د فاتحې په آخري برخې کې، له هغه کسانو څخه د محسوب کېدو نه امان غواړې چې د الله جل جلاله غضب پرې نازل شوی او لاروړکي دي. دا غضب کړی شوي کسان يا هغه دي چې د خپل منعم خدای د نعمتونو ناشکري ئې کړې او په داسې لارو ئې کارولي چې د الله تعالی د غضب موجب دي، يا هغه دي چې منعم خدای جل شأنه په ظاهر کې دوی ته ښه ډېر انعامات ورکړي او يا د دوی ظاهري وضعيت داسې بريښي چې دا نعمتونه ئې ښايي د څه ورتياوو په

وجه په برخه شوي وي، خو په حقيقت کې د الله جل جلاله په غضب اخته دي، يا هغه چې د ايمان له راوړلو وروسته ئې داسې څه کړي چې د الله جل جلاله په غضب اخته شوي او دا لار ورکي هغه کسان دي چې له ايمان راوړو وروسته ئې اصلي لاره ورکه کړې که څه هم د دوی ظاهري وضع او يا د دوی ادعا داسې وي چې ګواکې په سمه لاره روان دي، خو په حقيقت کې سخت بې لارې دي.

د دې سورې په پای کې ته د آمين په ويلو مکلف شوی يې چې معنی ئې دا ده: خدايه! دعاء مو قبوله کړې! ستا د دغې دعاء په ځواب کې الله تعالی د فاتحې له سورې سره متصل، د بقرې د سورې په لومړي آيت کې فرمايي: (ذلك الکتاب لاريب فيه هدی للمتقين: دا همغه کتاب دئ چې شك په کې نشته، هدايت متقيانو لره). تا د فاتحې په سوره کې د هدايت غوښتنه کړې او الله تعالی درته ويلي چې ستا د دعاء ځواب دغه کتاب دئ، د متقيانو لپاره لارښود.

د دې لپاره چې لوستونکو ته دا خبره ښه جوته شي چې د فاتحې د سورې په لومړيو دريو آيتونو کې د الله تعالی ټول نومونه او صفات راخلاصه شوي، لاندې وضاحت ضروري ګڼو:

په يوه حديث کې د الله جل شأنه ۹۹ نومونه ښودل شوي، دا هر نوم د الله تعالی يو صفت معرفي کوي. دا ټول نومونه د فاتحې د سورې په دريو صفاتو (رب، رحمن او مالك) کې په دې شرحه راخلاصه شوي:

- د رب نوم په ټولو هغو نومونو او صفاتو شامل دئ چې د خالق، بارئ، بديع او مصور په څېر دي.
- د رحمن نوم په ټولو هغو نومونو او صفاتو احتواء کړې چې د پېرزوينې او رحمت له صفاتو سره اړخ لګوي، لکه غفور، کريم، عفو، حليم...
- او د مالك نوم ټول هغه صفات او نومونه احتواء کوي چې له پاچايي، ټولواکۍ او اقتدار سره تعلق لري، لکه قهار، جبار، عزيز، قدير، غالب، مؤمن، مهيمن...

لومړی آيت په ټولو لاندنيو نومونو شامل دئ:

الرب، الخالق، البارئ، المصور، الله، الاله، الواحد، الاحد، الوتر، الاول، الآخر، الظاهر، الباطن، الحق، المبين، الحي، الصمد.

دوهم آيت په لاندنيو نومونو:

الرحمن، الرحيم، الرؤوف، الاکرم، البر، التواب، الحليم، العفو، الغفور، الکريم، اللطيف، المجيب، الودود، الوهاب، الولي، المولی، الرفيق، الشافي، المحسن، المعطي، المنان، القريب، الجميل، الطيب، الشاکر، الشکور، الواسع، النصير، البصير، الخبير، السميع، العليم، العالم، الشهيد، الحافظ، الحفيظ، الرقيب.

او دريم آيت په دغو نومونو:

الملك، المليك، القاهر، القهار، القادر، القوي، الکبير، القدير، المؤمن، المهيمن، المقتدر، المتعال، المتکبر، المجيد، المعز، المذل، المقدم، المؤخر، الحکم، الحکيم، الباسط، القابض، الرزاق، الجبار، الاعلی، العزيز، القيوم، العلي، القدوس، السلام، السبوح، الحميد، الوارد، الغني، المحيط، الفتاح، الوکيل، المقيت.

د الحشر د سورې په دريو لاندنيو ۲۲، ۲۳، ۲٤ آيتونو کې هم د الله نومونه د فاتحې د

سورې په څېر په درېو برخو وېشل شوي:
هُوَ اللَّهُ الَّذِى لا إِلَهَ إِلا هُوَ عَلِمُ الْغَيْبِ وَ الشهَدَةِ هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ*
هُوَ اللَّهُ الَّذِى لا إِلَهَ إِلا هُوَ الْمَلِك الْقُدُّوس السلَمُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكبرُ سبْحَنَ اللَّهِ عَمَّا يُشرِكونَ *
هُوَ اللَّهُ الْخَلِقُ الْبَارِئُ الْمُصوِّرُ لَهُ الأَسمَاءُ الْحُسنى يُسبِّحُ لَهُ مَا فى السمَوَتِ وَ الأَرْضِ وَ هُوَ الْعَزِيزُ الحْكِيمُ *

په قرآن کي اکثراً د سميع، بصير او عليم صفات هلته ذکر شوي چي الله تعالی خپلو بندګانو ته دا خبره کوي چي الله ستاسو دعاګاني اوري، پر تاسو ئې نظر دئ، ستاسو په حالت پوه دئ، يوازي مو نه پرېږدي، هغه د رحمت او پېرزويني خاوند دئ. د الحشر په سوره کي هم ګورئ چي د عالم الغيب و الشهادة صفت د الرحمن الرحيم په څنګ کي راغلی.

همدا راز که د فاتحي د سورې آيتونو ته په دقت سره پام وکړئ نو حتماً به دې ته متوجه شئ چي: د هغو صفاتو په مقابل کي چي په لومړنيو آيتونو کي راغلي:

اَلحَمدُ لِلّهِ رَبِّ العَالَمِين
اَلرَّحمنِ
الرَّحيم
مَالِكِ يَوم الدِّين

د وروستيو آيتونو مطالب په دې شکل راغلي:

اِيّاكَ نَعبُدُ وَ اِيَّاكَ نَستَعِين
اِهدِنَا الصِّرَاطَ المُستَقِيم
صِرَاطَ الَّذِينَ اَنعَمتَ عَلَيهِم
غَيرِالمَغضُوبِ عَلَيهِم وَلاَالضَّالِين

نوموړی ترتيب دا مطلب په ګوته کوي:

- يوازي هغه الله د عبادت وړ دئ چي ستايني ټولي هغه لره دي.
- يوازي له هغه چا بايد مرسته وغوښتلی شي چي د عالمونو پالونکی او روزونکی رب دئ.
- بايد له رحمان خدای نه د هدايت او لارښووني تمنا وشي نه له بل چا نه.
- بايد الرحيم رب ته دانعاماتو او پېرزوينو دعاء وشي نه بلي مرجع ته.
- بايد د مالك الملك رب له غضب نه ووېرېږو چي د دنيا او عقبا مالك دئ، نه د بل چا له قهر او غصي نه.
- او بايد يوازي له دې نه په انديښنه کي وو چي د قيامت په ورځ د همدې مالك الملك الله جل شأنه په وړاندي د ګمراهانو په ډله کي ونه درېږو.

ځيني مترجمين د اووم آيت ترجمه داسي کوي: نه د هغو کسانو لار چي غضب کړی شوي او نه د هغو کسانو لار چي ګمراهان دي. خو دغه ژباړه سمه نه ده، غيرالمغضوب عليهم.... د الذين بدل يا صفت دئ او دقيقه ترجمه همغه ده چي موږ ليکلي: (نه غضب کړی شوي او نه بې لاري دي). علامه شبير احمد عثماني د کابلي تفسير معروف او منلی مفسر هم د دغو کسانو

ترجمه د آيت د ترکيب خلاف ګڼي، دا ځکه چې که تاسو وغواړئ چې د الصراط لفظ په دې ځای کې علاوه کړئ نو د آيت ټول ترکيب بايد بدل کړئ، د الصراط په علاوه کولو سره ئې موجود ترکيب په خپل حال نشي پاته کېدی.
متأسفانه چا چې د علامه عثماني تفسير په پښتو ترجمه کړی، دا آيت ئې د ده د رأيې او نظر خلاف داسې ترجمه کړی: نه د هغو لار چې غضب پرې شوی (يهودان) او نه د هغو لار چې ګمراهان دي (نصارا).
ځيني نور هم له (المغضوب عليهم) نه يهود او له (الضالين) نه نصارا مرادوي، خو د دې دواړو نطاق عام دئ، په هر هغه چا ئې اطلاق کېږي چې د الله تعالی له پيرزوينو وروسته د ده د غضب وړ ګرځېدلي او له هدايت نه وروسته بې لارې شوي، يهود او نصارا ئې يوه بېلګه ده.
د فاتحې د سورې په اړه يوه بل مطلب ته هم اشاره کول ګټور بريښي او هغه دا چې: د مذاهبو تر منځ يوه اختلافي موضوع دا ده چې آيا په لمانځه کې د فاتحې سوره لوستل فرض دي که غوره؟ آيا لوستل ئې هم پر امام لازم دي او هم پر مقتدي، که يوازې پر امام؟ آيا مقتدي به په امام پسې په جهري يا خفيه لمونځونو کې قرائت کوي که نه؟ آيا له فاتحې پرته لمونځ صحيح کېږي؟ په دې اړه قرآن څه حکم کوي او احاديث څه وايي؟
راشئ لومړی دا وګورو چې قرآن په لمانځه کې د قرائت په اړه څه حکم کوي؟ قرآن د قرائت په اړه موږ ته څو لارښوونې لري:

- **دوه ځلې امر کوي چې په خپلو لمونځونو کې يوه آسانه برخه د قرآن ووايئ: (فَاقْرَءُوا مَا تَيَسرَ مِنَ الْقُرْءَانِ) او (فَاقْرَءُوا مَا تَيَسرَ مِنْهُ).**
- **موږ ته امر کوي چې کله قرآن لوستل کېږي نو غوږ ورته ونيسئ او پټه خوله اوسئ:** وَ إِذَا قُرِئَ الْقُرْءَانُ فَاستَمِعُوا لَهُ وَ أَنصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ * الاعراف: ٢٠٤
- پيغمبر عليه السلام ته امر کوي چې کله فرشته تا ته قرآن در اوروي نو له ځان سره ئې مه وايه او تلوار مه پرې کوه: وَ لا تَعْجَلْ بِالْقُرْءَانِ مِن قَبْلِ أَن يُقْضی إِلَيْك وَحْيُهُ **... طه: ١١٤: تر هغه د مخه چې تا ته د قرآن وحي بشپړه شي پر قرائت ئې تلوار مه کوه.**
- د دغو دريو آيتونو معنی دا ده چې: ١- په لمانځه کې يوازې د قرآن يوه آسانه برخه لوستل فرض دي، دا ځکه چې په قرآن کې دا امر نشته چې په لمانځه کې به د فاتحې سوره لولئ، په احاديثو کې راغلي چې څوك په لمانځه کې د فاتحې سوره ونه لولي لمونځ ئې ناقص دئ. ٢- د امام د قرائت په وخت کې له ځان سره قرآن ويل او شونډې پرې خوزول او غوږ نه نيول د قرآن د صريح حکم خلاف عمل دئ.
- **که موږ ته داسې دوه متعارضې رأيې يا متضاد روايات مخې ته راشي چې يو ئې وايي: د امام قرائت د مقتدي قرائت هم دئ، مقتدي به د امام د قرائت په وخت پټه خوله وي او قرائت به نه کوي او بل ئې وايي: مقتدي به هم د امام تر څنګ د فاتحې سوره له ځان سره لولي، نو موږ له ځنډ نه پرته ويلی شو چې دا دوهمه رأيه له قرآن سره تعارض لري او لومړۍ رأيه له قرآن سره په بشپړه توګه توافق لري.**

اوس راشئ د هغو خلکو رأيه وڅېړو چې په لمانځه کې د فاتحې سوره لوستل فرض ګڼي، دا وګورو چې دوی په کومو رواياتو استناد کوي او څه دليل لري؟ دوی په دغه روايت استناد کوي:

عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ (لاَ صَلاَةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ) .
له عباده بن صامت (رضي الله عنه) نه روایت دئ چي رسول الله (صلى الله عليه و سلم) فرمايلي: (څوک چي فاتحه (الحمد لله) ونه لولي، لمونځ ئې لمونځ نه دئ)
دا روايت په بخاري كي يو ځل راغلی.

د دې روايت په تعبير كي د محدثينو او فقهاوو تر منځ اختلاف دئ، ځيني ئې داسي تعبيروي چي ګواكي په لمانځه كي د فاتحې سوره لوستل فرض وي، له دې پرته لمونځ نه صحيح كېږي، هم د جماعت په لمانځه كي او هم په انفرادي لمونځونو كي، هم په جهر لمونځونو كي او هم په خفيه لمونځونو كي، هم د مقتدي لمونځ او هم د امام لمونځ، په جهر لمونځونو كي هم بايد مقتدي له امام نه وروسته دا سوره ووايي، كه نه نو لمونځ ئې صحيح نه دئ!! د دې لپاره چي په دې اړه صحيح رأيه معلومه كړو بايد لاندي ټكي په پام كي ولرو:

- **په قرآن كي د لمانځه د تركيب په اړه څو خبري شوې دي: د لمانځه په پيل كي د الله نوم يادول (و ذكر اسم ربه فصلى)، قيام، قرائت (فاقرأوا ما تيسر من القرآن)، (و قرآن الفجر)، ركوع، سجده. په قرآن كي د دې لپاره شاهد نه مومو چي په لمانځه كي د فاتحې د سورې لوستل ترې معلوم شي. بلكي په مكرره توګه ويل شوي چي د قرآن كومه آسانه برخه تلاوت كړئ.**
- **الله تعالى موږ ته امر كوي چي د قرآن د تلاوت په وخت كي ساكت وو او غوږ ونيسو، د دې معنى دا ده چي د امام د قرائت په وخت كي به غوږ نيسو او له څه ويلو به ډډه كوو.**
- **رسول الله صلى الله عليه و سلم فرمايلي چي د امام قرائت د مقتدي قرائت دئ:** من صلى خلف الامام فان قراءة الامام له قراءة **: څوك چي په امام پسي لمونځ كوي نو د امام قرائت د ده قرائت هم دئ.**
- **كه څوك امام په ركوع كي ونيسي نو بشپړ ركعت ئې نيولى دئ او د دغه ركعت اعاده پرې لازمه نه ده، كه څه هم نه ئې فاتحه اورېدلې ده او نه ئې ويلې ده، په دې اړه د ټولو فقهاوو اجماع ده.**

دغو خبرو ته په پام سره ويلى شو چي:

- په جهر لمونځونو كي او هغه مهال چي امام قرائت كوي د فاتحې سوره يا د قرآن نور آيتونه لوستل د قرآن د صريح حكم خلاف عمل دئ. څوك چي د امام د قرائت په وخت كي له ځان سره قرائت كوي، شونډې خوزوي، په عجله او تلوار سره قرائت كوي، دا كار ئې د قرآن او سنت خلاف دئ، ځكه الله تعالى خپل پيغمبر له داسي كولو منعه كړی، رسول الله صلى الله عليه و سلم به د بعثت په لومړيو كي د وحي د نزول پر مهال او د فرشتې د قرائت په دوران كي همدا كار كولو چي الله تعالى ترې منعه كړ**!!**
- اورېدل د لوستلو ځای ناستی دئ، څوك چي قرآن اوري داسي دئ لكه چي په خپله ئې لولي، ډېر ځلي د اورېدو اغېز تر لوستلو هم زيات وي، كه اورېدل او لوستل يو شان نه وی نو په هغه چا به د قرائت سجده نه لازمېده چي د سجدې آيت ئې اورېدلی**!!**
- **په خفيه لمونځونو كي په امام پسي قرائت داسي دئ لكه له قرائت نه پرته نور تكبيرات**

او تسبيحات ويل، نه يوازې د ممانعت لپاره ئې د منلو وړ دليل او توجيه نشته بلکې د جهري قرائت اړوند حکم په ناسمه توګه خفيه قرائت ته غزول شوی.

- که له فاتحې پرته لمونځ لمونځ نه وی نو د هغه مقتدي لمونځ به صحيح نـه ګڼل کېدو چې له قرائت نه وروسته او په رکوع کې ئې امام نيولی.
- فرض هغه دئ چې الله تعالی ئې د کولو حکم کړی وي، نـه د فاتحې د ويلو پـه اړه پـه قرآن کې کوم حکم مومو؛ نه صريحاً او نه اشارتاً؛ او نـه د رسول الله صلی الله عليه و سلم له حديث نه داسې معلومېږي چې ويل ئې فرض وي، ځکه د رسول الله صلی الله عليه و سلم ګڼ شمېر احاديث داسې مومو چې په نورو امورو کې ئې دې ته ورته الفاظ کارولي، لکه (لا دين لمن لا عهد له)، (لا ايمان لمن لا امانة له)، آيا د دې معنی دا ده چې کـه څوک يـو ځل لـه چا سره خپله ژمنه ماته کړي له اسلامه ووت؟ کـه څوک پـه يـوه واړه امانت کې يـو ځل خيانت وکړي ايمان ئې حبط شو؟ لکه دلته چې کمال د اسلام او ايمان مراد دئ پـه هغه روايت کې کمال او حسن د ښه لمانځه مراد دئ، نه دا چې له فاتحې پرته لمونځ هيڅ اعتبار نه لري.

د جَمعي پـه لمانځـه کې د فـاتحې د لوستلو او نـه لوستلو پـه اړه ځيني روايات يـو څـه وايي او ځيني بل څه.

له عبدالله بن شداد رضي الله عنه، جابر رضي الله عنه او عبدالله بن عمر رضي الله عنهما نـه راغلي روايات وايي چې د امام قرائت د مقتدي قرائت هم دئ. روايات دا دي:

عن عبد الله بن شداد قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من كان له امام فان قراءة الامام له قراءة. السنن الكبرى للبيهقي

عن جابر قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « من صلى خلف إمام ، فإن قراءة الإمام له قراءة . **المعجم الاوسط للطبراني**

عن جابر، عن النبي صلى الله عليه وسلم قال : « من كان لـه إمام فإن قراءة الإمام لـه قراءة » مسند عبد بن حميد

عن جابر قال : صلى رسول الله - صلى الله عليه وسلم - ورجل خلفه يقرأ فنهاه رجل فلما انصرف تنازعا حتى بلغ رسول الله - صلى الله عليه وسلم - فقال رسول الله - صلى الله عليه وسلم- من صلى خلف إمام فإن قراءة الإمام له قراءة . رواه البيهقي

عن عبد الله بن عمر- رضي الله عنهما - :« كان إذا سُئِل : هل يقرأ أحد خلف الإمام ؟ قال : إذا صلى أحدُكم خلف الإمام فحسبُه قراءةُ الإمام ، وإذا صلى وحدَه فليقرأْ ، قال : وكان ابنُ عمر لا يقرأ خلف الإمام » أخرجه الموطأ.

عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّهُ قَالَ فِى الْقِرَاءَةِ خَلْفَ الإِمَامِ تَكْفِيكَ قِرَاءَةُ الإِمَامِ. ٤٠٣/١ سنن الدارقطني

خو بل لوري تـه لـه عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ رضي الله عنـه، ابوهريره رضي الله عنه او ابو امامـه رضي الله عنه نه راغلي روايات وايي چې له فاتحې نه پرته لمونځ يا ناقص دئ يا اصلاً لمونځ نه دئ. روايات دا دي:

عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ- صلى الله عليه وسلم- قَالَ :« كُلُّ صَلاَةٍ لاَ يُقْرَأُ فِيهَا بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ فَهِىَ خِدَاجٌ ». رواه البيهقي

عن أبى أمامة قال قال رسول الله- صلى الله عليه وسلم - : من لم يقرأ خلف الإمام

فصلاته خداج. رواه البيهقی. خو دا په مشخصه توگه د فاتحې يادونه نه کوي.
عن ابن عمرو بن ميمون بن مهران عن أبيه من لم يقرأ بأم القرآن فی صلاته فهی خداج . رواه الطبرانی فی الأوسط
عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم- قَالَ :« مَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِأُمِّ الْقُرْآنِ فَلاَ صَلاَةَ لَهُ ». سنن الدارمي
عن ابی هريرة رضی الله عنه قال امرني رسول الله صلی الله عليه وسلم ان انادی لا صلوة الا بقرآن بفاتحة الكتاب. سنن الكبرى للبيهقي
سنن الدارقطني کي دوه روايات راغلي چي دواړه ئي ضعيف ګڼلي، يو ئي ابن عباس رضي الله عنهما ته منسوب شوی چي الدارقطني ئي د اعتبار وړ نه ګڼي، روايت دا دئ:
عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِىِّ - صلى الله عليه وسلم- قَالَ « يَكْفِيكَ قِرَاءَةُ الإِمَامِ خَافَتَ أَوْ جَهَرَ ». عَاصِمٌ لَيْسَ بِالْقَوِىِّ وَرَفْعُهُ وَهَمٌ.
بل ئي محمد بن عبدالله بن عمير روايت کړی چي ضعيف ئي ګڼلی:
حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُبَيْدِ بْنِ عُمَيْرٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم- « مَنْ صَلَّى صَلاَةً مَكْتُوبَةً أَوْ تَطَوُّعًا فَلْيَقْرَأْ فِيهَا بِأُمِّ الْكِتَابِ وَسُورَةٍ مَعَهَا فَإِنِ انْتَهَى إِلَى أُمِّ الْكِتَابِ فَقَدْ أَجْزَأَ وَمَنْ صَلَّى صَلاَةً مَعَ إِمَامٍ يَجْهَرُ فَلْيَقْرَأْ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ فِى بَعْضِ سَكَتَاتِهِ فَإِنْ لَمْ يَفْعَلْ فَصَلاَتُهُ خِدَاجٌ غَيْرُ تَمَامٍ ». مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُبَيْدِ بْنِ عُمَيْرٍ ضَعِيفٌ.
دې ته مو پام وي چي د يوې رأيي پلويانو دغو رواياتو ته صحيح ويلي او د بلې رأيي پلويانو مخکنيو ته، د اسنادو له مخي د دغو رواياتو د صحت او عدم صحت په اړه وروستۍ پرېکړه که محال نه وي نو ډېره ګرانه ده، دومره چي د امت محققينو په تېرو څوارلسو پېړيو کي ونشوی کړی. خو که د قرآن په رڼا کي د دې رواياتو په اړه قضاوت وکړو نو ويلی شو:
۱. څوك چي په امام پسي په جهري لمونځونو کي اقتداء کوي د امام قرائت ورته کافي دئ.
۲. په جهر لمونځونو کي او هغه مهال چي امام قرائت کوي د فاتحې سوره يا د قرآن نور آيتونه لوستل د قرآن د صريح حکم خلاف عمل دئ.
۳. په خفيه لمونځونو کي په امام پسي قرائت داسي دئ لکه له قرائت نه پرته نور تکبيرات او تسبيحات ويل.
٤. که څوك په رکوع کي امام ومومي رکعت ئي بشپړ ګڼل کېږي او اعاده پري نشته، ځکه د لمانځه تولي هغه برخي ئي بشپړي کړې دي چي په قرآن کي ورته اشاره شوې: تکبير تحريمه، قيام، رکوع او سجده، يوازي قرائت ترې پاته شوی او دا نقيصه هم په دې سره رفعه شوې چي د امام قرائت د ده قرائت ګڼل شوی.
٥. د دواړو تر منځ وسطه رأيه دا ده چي په جهري لمونځونو کي د امام قرائت د مقتدي قرائت دئ، مقتدي به ساکت وي او قرائت ته به غوږ نيسي، په خفيه لمونځونو کي تر ساکت ودرېدا دا غوره ده چي فاتحه ولولي او قرآن له ځان سره تلاوت کړي، په دې سره به پر دواړ رواياتو عمل شوی وي، کوم روايات چي وايي د امام قرائت د مقتدي قرائت هم دئ په دغو رواياتو کي له قرائت نه مراد په لوړ ږغ قرآن لوستل دي، د قرآن له وينا معلومېږي چي قرائت

په لوړ غږ د قرآن لوستلو ته وايي نه په خفيه او ټيټ غږ، له دې رواياتو نه دا معنی رااېستل چې په خفيه لمونځونو کې د مقتدي له لوري قرآن لوستل مکروه دي، په تکلف مبني رأيه بربښي، داسې صحيح روايت نشته چې وايي په خفيه لمونځ کې به مقتدي د قرآن له تلاوت نه ډډه کوي، کوم روايات چې وايي د امام قرائت په جهر او خفيه لمونځونو کې د مقتدي قرائت هم دئ ضعيف ګڼل شوي.

دا خبره هم په پام کې ولرئ چې ځيني وايي: د الحجر په سورې کې د ۸۷ آيت معنی دا ده چې د فاتحې سوره د قرآن په نامه ياده شوې، آيت دا دئ:

وَلَقَدْ ءَاتَيْنَٰكَ سَبْعًا مِّنَ ٱلْمَثَانِى وَٱلْقُرْءَانَ ٱلْعَظِيمَ ﴿٨٧﴾

الحجر:۸۷

خو دا لويه اشتباه ده، دلته له سبعاً من المثانی نه مراد د فاتحې سوره ده او له القرآن العظيم نه ټول قرآن، دا تعبير په بشپړه توګه غلط دئ چې څوك د دې آيت په استناد د فاتحې سوره د ټول قرآن په نامه ياده کړي. که د فاتحې سورې ته د قرآن نوم ورکړی شي نو بيا خو به د فاقرءوا ما تيسر من القرآن معنی دا وي چې د فاتحې يوه آسانه برخه ولولئ!! او په لمانځه کې به د دې سورې يوه برخه ويل هم کافي شمېرل کېده!! خو هيڅوك د دې خبرې جسارت نه کوي!!

د بخاري له مخکني روايت نه وروسته چې کوم روايت زموږ مخې ته راځي ښيي چې د فاتحې لوستل فرض نه دي ځکه رسول الله صلی الله عليه و سلم يوه سړي ته د لمانځه په اړه د نورو لارښوونو په ضمن کې وويل: بيا له قرآنه داسې آسانه برخه ولوله چې حفظ دې وي، که فاتحه فرض وی نو رسول الله صلی الله عليه و سلم به ورته ويلي وو چې لومړی فاتحه ولوله او بيا يوه آسانه برخه د قرآن!! روايت دا دئ:

عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - دَخَلَ الْمَسْجِدَ ، فَدَخَلَ رَجُلٌ فَصَلَّى فَسَلَّمَ عَلَى النَّبِىِّ - صلى الله عليه وسلم - فَرَدَّ وَقَالَ « ارْجِعْ فَصَلِّ ، فَإِنَّكَ لَمْ تُصَلِّ » . فَرَجَعَ يُصَلِّى كَمَا صَلَّى ثُمَّ جَاءَ فَسَلَّمَ عَلَى النَّبِىِّ - صلى الله عليه وسلم - فَقَالَ « ارْجِعْ فَصَلِّ فَإِنَّكَ لَمْ تُصَلِّ » ثَلاَثًا . فَقَالَ وَالَّذِى بَعَثَكَ بِالْحَقِّ مَا أُحْسِنُ غَيْرَهُ فَعَلِّمْنِى . فَقَالَ « إِذَا قُمْتَ إِلَى الصَّلاَةِ فَكَبِّرْ ، ثُمَّ اقْرَأْ مَا تَيَسَّرَ مَعَكَ مِنَ الْقُرْآنِ ، ثُمَّ ارْكَعْ حَتَّى تَطْمَئِنَّ رَاكِعًا ، ثُمَّ ارْفَعْ حَتَّى تَعْتَدِلَ قَائِمًا ، ثُمَّ اسْجُدْ حَتَّى تَطْمَئِنَّ سَاجِدًا ، ثُمَّ ارْفَعْ حَتَّى تَطْمَئِنَّ جَالِسًا ، وَافْعَلْ ذَلِكَ فِى صَلاَتِكَ كُلِّهَا » .

له ابوهريره (رضي الله عنه) نه روايت دئ چې رسول الله (صلی الله عليه و سلم) جومات ته راغی، پدې وخت کې يو سړی هم جومات ته راغی او لمونځ ئې وکړ، (دا شخص خلاد بن رافع زرقي (رضي الله عنه) وو)، بيا ئې پر رسول الله (صلی الله عليه و سلم) سلام واچاوو، رسول الله (صلی الله عليه و سلم) ئې د سلام ځواب ورکړ او ورته وئې فرمايل: (لاړ شه، لمونځ وکړه ځکه تا لمونځ نه دئ کړی)، هغه ولاړ او د مخکې په شان ئې لمونځ وکړ، بيا راغی او پر رسول الله (صلی الله عليه و سلم) ئې سلام واچاوو، رسول الله (صلی الله عليه و سلم) ورته وفرمايل: (لاړ شه، لمونځ وکړه، ځکه تا لمونځ نه دئ کړی) دا کار درې ځلې تکرار شو، هغه

سړي وويل: قسم په هغه ذات چې ته ئې په حقه رالیږلی یې زما خو تر دې ښه لمونځ زده نه دئ، نو را وئې ښیه؟ رسول الله (صلی الله علیه و سلم) وفرمایل: (کله چې لمانځه ته پاڅېدلې، نو تکبیر ووایه، بیا له قرآنه داسې آسانه برخه ولوله چې حفظ دي وي، بیا رکوع وکړه، تر هغه پـه رکوع کې پاته شه چې ډاډه او آرام شې، بیا پورته شه او سم صحیح ودرېږه، بیا سجده وکړه ښه په آرامۍ سره بیا له سجدې نه پورته شه او ښه آرام کښېنه، دا کار دې په ټول لمانځه کې کوه).

له دې روایت نه معلومېږي چې د فاتحې لوستل فرض نه دي، که فرض وی نو رسول الله صلی الله علیه و سلم به حتماً دې سړي ته د هغې یادونه کړې وه!! څوک چې وایي دا حدیث پـه بل نسخه شوی د خپلې ادعاء لپاره هیڅ موجه دلیل نه لري.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أشهد أن لاَ إِلٰهَ إِلاَّ أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ

البقره

د سورې پېژندنه

د دې مبارکې سورې نوم (البقرة) دئ، دا د سورې د مضامینو عنوان نه؛ بلکې یوازې نوم دئ، یعنې هغه سوره چې د البقره ذکر پـه کې شوی. ۲۸٦ آیتونـه لـري، لـه څو محدودو آیتونو پرته ئې نوره ټوله سوره د مدني دور په لومړیو کې نازله شوې. پیغمبر علیـه السلام دا سوره د قرآن سنام ګڼې او فرمایي: هر څه خپله اوچته څوکه او لوړه لري، د قرآن لوړه او اوچتـه څوکـه د بقرې سوره ده.

دا مبارکـه سـوره د (الـف، ل، م) پـه دریـو تـورو پیل شـوې، د سـورې اساسـي او محـوري مطالب هم په دریو برخو کې راغلي، د دغو دریو برخو خلاصـه د سورې پـه آخری آیت کې داسې راغلې چې د آیت لومړۍ فقره ئې د لومړۍ برخې لپاره عنوان ګڼلی شو، دوهمـه فقره ئې د دوهمې برخې لپاره او پاتې برخه ئې د دریمې برخې لپـاره. د سورې لـه پیل نـه تر ۷۱ آیت پورې لـومړۍ برخـه ده چې عنـوان ئې (لا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْساً إِلا وُسعَهَا) دئ، لـه ۷۲ آیتـه تـر ۱٤۱ آیت پورې دوهمه برخه ده چې عنوان ئې (لَهَا مَا كَسبَت وَ عَلَيهَا مَا اكْتَسبَت) دئ او پـه دې آیت ختمیږي (تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَت لَهَا مَا كَسبَت وَ لَكُم مَّا كَسبْتُمْ وَ لا تُسئَلُونَ عَمَّا كانُوا يَعْمَلُونَ) او دریمـه برخـه ئې لـه ۱٤۲ آیتـه د سورې تـر پایـه ده، چې پـه دې کـې د ژونـد د بېلابېلـو برخـو پـه اړه لارښوونې او احکام راغلي.

د لومړۍ برخې په سر کې هغـه کسـان او د دوی ځانګړتیاوې ښودل شوې چې د قرآن لـه لارښوونو نه د ګټې اخیستو وړتیـا او استعداد لـري، د دوی پنځـه مهم صفات پـه ګوتـه شوي: پـه غیب باور، د صلوة اقامه، انفاق، عدم تعصب، هر ما انزل الله منل او دنیا تلپاتې نه ګڼل. وروسـې ویل شوي چې د پورتنیو حقایقو کافران، نه هر کـافر، یـوازې هغـه چې د پورتنیو ځانګړتیـاوو د نشتوالي لـه املـه کـافران دي، پـه هیڅ توګـه ایمـان نـه راوړي، د دوی پـر زړونـو او د دوی پـر غوږونو مهر لګول شوی او پر سترګو ئې ځانګړې پرده ده، نه په خپله د حقیقت د پېژندو جوګـه دي، نه د بل خبره اوري او نـه دا بصیرت پـه کې شته چې د دوی چـار چاپیر خورې نښې ئې سمې لارې ته هدایت کړي. بیـا د هغو کسـانو وضـعه بیـان شوې چې د دغو پورتنیو دواړو تـر منځ دي، ځینې ئې یوې ته ډېر ورنږدې دي او ځینې ئې بلې ته، ځینې ئې داسې دي چې کلـه ئې رڼا ترسترګو شي، د دې پر ځای چې دا رڼا ځان ته لارښود کړي او لـه تیـارو ووځي، برعکس

دا ځلانده رڼا د دوی د بیمارو سترګو نور او لید هم ختم کړي او ځیني ئې بیا داسې دي چې کله کله د حق په لوري ځو ګامه واخلي، مخصوصاً هلته چې د حق په څنګ کې ئې دنیوی ګټه ترسترګو شي، خو بیا کله چې د خطر احساس وکړي، ودرېږي او ترشا شي. بیا ویل شوي چې څنګه کولی شئ هغه تقوی په ځان کې راپیدا کړئ چې په نتیجه کې ئې دا قرآن ستاسو لاربښود ګرځي، دا تقوی د خپل هغه رب د عبادت په نتیجه کې ترلاسه کولی شئ چې تاسو او له تاسو نه مخکې خلك ئې پیدا کړل، هغه چې زمکه ئې درته فرش او آسمان ئې درته سقف کړ، له آسمانه باران ورو‌ي او په دې باران سره له زمکې دانه او مېوه راشنه کوي، هغه چې ستاسو د لاربښوونې لپاره ئې پیغمبر او د ده په لاس هغه کتاب لېږلی چې هیڅوك ئې د هیچا په مرسته د یوې وړې سورې په څېر څه نشي راوړی، په کوم کې چې ستاسو د پوهولو لپاره نه د ماشې د مثال له راوړو ډډه شوې او نه تر هغه د کوم ستر شي، د ایمان خاوندان پرې پوهېږي چې دا هر څه حق او د دوی د رب له لوري دي، یوازې هغه کسان پرې کافران کېږي او له ایمان راوړو ډډه کوي چې فاسق دي، ټولې هغه فطري اړیکې شلوي چې د دوی رب ئې د وصلولو او مضبوط ساتلو امر کوي او په زمکه کې فساد کوي، د دوی د انکار وجه دا نه ده چې د دوی د اقناع لپاره ئې کافي دلائل نه دي وړاندې کړي، وجه ئې د دوی فسق، فساد او له ټولو انساني حدودو نه سرغړاوی دئ. په دې پسې د آدم علیه السلام د خلافت قصه راځي چې په ترڅ کې ئې همدا مطلب توضیح کېږي چې مکلفیت د ظرفیت په اندازه وي، ده ته د زمکې خلافت په دې خاطر وسپارلی شو او پر ملائکو د دې مأموریت لپاره غوره وګڼل شو چې د ملائکو په نسبت ئې علم او پوهه جامع وه، د هر څه د پېژندو او د هغه لپاره د خاص نوم وضع کولو هغه ځانګړتیا په کې شته چې نه په ملائکو کې وه او نه د ټولې زمکې پر سر په بل مخلوق کې. ملائکې په دې وګمارل شوې چې د آدم لپاره سجده وکړي او په دې سره د کائنات ټول مخلوقات ده ته مسخر کړی شوو، له شیطان نه پرته. بیا په جنت کې د آدم او د ده د زوجې علیهما السلام د استقرار او د شیطان د وسوسې له امله د ممنوعه ونې مېوه خوړل او د همدې په وجه له جنت نه د دوی د کوزېدو ذکر راځي، ګورئ چې له جنت او لوړو مقاماتو نه راپرېوتل هم د ښویېدو نتیجه ده، که یو د تل لپاره ملعون او مردود کېږي، په خپله ئې اسباب برابر کړي او که بل ته د توبې قبلېدو سعادت په برخه کېږي په خپله ئې د دې شرف او سعادت ور ځان ته پرانیستی. همدا مطلب د بني اسرائیلو په قصې کې څېړل کېږي او د دوی په قصه کې ئې نوري تاریخي بېلګې وړاندې کېږي. په لږ دقت سره په دې پوهېدی شو چې د بني اسرائیلو دا قصې په حقیقت کې په جنت کې د آدم علیه السلام د استقرار او بېرته وتو تاریخي مثال او مزیده شرحه وړاندې کوي، دوی ته د من او سلوی ورکړه او له تیرې دولس چینې ورته راوتل، په جنت کې د آدم علیه السلام استقرار ته ورته او له فقر لوړي، ذلت او سپکاوي سره د دوی مخامخ کېدل، له جنت نه زموږ د جد د کوزېدو بله بېلګه ده، آدم علیه السلام ته وویل شو (اهبطوا منها) او بني اسرائیلو ته وویل شو (اهبطوا مصراً). هلته هم د ممنوعه ونې مېوه له جنت نه د محرومېدو باعث او دلته هم په من او سلوی اکتفاء نه کول او مزید غوښتل د هبوط باعث. بیا په بني اسرائیلو کې د هغه ډلې ناوړه پایله چې د شنبې د ورځې حرمت ئې تر پښو لاندې کړ، د ګناه لپاره ئې مذهبي حیله جوړه کړه او مسخه شوه، بله بېلګه، د الله د عبادت له لوړ مقام نه راپرېوتل، هومره راپرېوتل چې سخوندر خپل معبود کړي، دا ئې بله بېلګه.

د سورې دوهمه برخه له دې نه پيل كيږي چي په بني اسرائيلو كي له دين نـه د انحـراف پـه وجه د داخلي قتلونو، له قاتل نه دفاع او يو د بل د تورنولو لړۍ پيل شـوه، زړونـه ئـي د كـانو پـه څېر سخت شول، علماوو ئي په دين كي تحريف وكړ، منافقانه چلند ئـي غـوره كـړ، د مؤمنـانو پـه مخ كي به ئي يو څه ويل او خپلو بې ايمانه ملګرو ته بل څه، له خپله لوري بـه ئـي څـه وليكل او هغه به ئې د الله له لوري او د الهي كتاب برخه ګڼله، هدف بـه ئـي د خلكو غولول او لـه دوى نـه څه شكول وو، دين ئي په دنيا خرڅولو، د كورنيو نښتو لړۍ ئـي هغـه ځـاى تـه ورسـېده چـي پـه دوى كي د مظلومانو نه سر خوندي وو او نه مال او عزت، بې وزلـي بـه وژل كېدل او لـه خپل كور كلي به شړل كېدل، له الهي پيغمبرانو او لـه زړه سواندو مصلحينو او حق پـالونكو داعيـانو سره ئي مخالفت وكړ او د دوى د وژلو لپاره ئي ملا وتړله، هغه ځـاى تـه ورسـېدل چـي سـخوندر خپل معبود وګڼي او مخي ته ئي ګونده شي، د شـرك، عصـيان او د حق د مخالفت لار ئـي غـوره كـړه، د الله پـه غضـب اختـه شـول، خـو سـره لـه دې ئـي ګمـان كـاوو چـي دوى مؤمنـان دي، د الله غوره بندګان، د جنت يوازيني مستحق او له دوزخ نه د تل لپاره پـه امـان كـي، لـه دوى پرتـه بـل څوك جنت ته نشي ننوتلى!! خو له دغي ادعا سره سره له مرګ نـه وېرېدل، لـه دنيـا سـره د دوى افراطي مينـي او د الله پـه لار كـي لـه جهـاد نـه كركـي، دې حد تـه رسـولي وو چـي هـر يـوه ئـي د زرهاوو كالو عمر تمنا كوله، كـه څـه هـم دا ژونـد بـه ئـي د ذلـت او سپكاوي ژونـد او د پرديـو پـه اسارت او غلامۍ كي ژوند وو. د الله كتاب ئي داسي شـا تـه وغورځـاوو لكـه چـي پـه هيڅ ئـي نـه پوهېږي، د دې پر ځاى ئي كودو، تعويذونو او فال نيولو ته مخه كړه، لويـه مشـغله ئـي دا وه چـي ښځه له خپل مېړه نه رابېله كړي، د عبادت كوونكو بندګانو مخـي تـه ئـي خنډونـه راولاړول او د عبادت او ذكر ځايونو ته د دوى د تلو مانع كېدل، خو لـه دې ټولـو سـره سـره هغـوى ځـان د الله د خاصـي كورنۍ غړي، د پيغمبرانو ورثه او ځـاى ناسـتي ګڼل او ابـراهيم عليـه السـلام تـه ئـي ځـان منسـوباوو، الله تعـالى د دوى پـه ځـواب كـي فرمـايي: ابـراهيم مشـرك نـه وو، خپـل اولاد تـه ئـي دا غوښتي وو چي د خلكو د ارشاد او هدايت لپاره ئي امامت او قيادت پـه برخـه شـي، خـو الله تعـالى د ده د غوښـتني پـه ځـواب كـي ويلـي وو: دا مقـام د ظالمـانو نشـي پـه برخـه كېـدى، ابـراهيم عليـه السلام خو كعبه د دې لپاره جوړه كړه چي دا د امن كور وي، د امن وسيله وي، دلته خلك پـه ډاډ او اطمئنــان ســره د الله عبــادت او ذكــر وكــولى شــي، ده خــو دا تمنــا كــړې وه چــي د دې ســيمي اوسېدونكي د الله شاكر بندګان وي، تل په دوى كي داسي پيغمبران مبعوث شـي چـي دوى تـه ديـن وښيي او له ګناهونو نه ئي وژغوري، ده خو خپل اولاد تـه د دې توصيه كړې وه چي د يـوه الله عبادت به كوئ، د ابراهيم او ستاسو د جد يعقوب عليهما السلام توصيه خـو دا وه، تاسـو څنګـه لـه خپل شرك، فساد، ظلم، د دين او دينـدارانو لـه دښـمنۍ سـره سـره ځـان هغـوى تـه منسـوبوئ؟! دا برخه په دې آيت پاى ته رسي: تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَـا كَسَبَتْ وَ لَكُم مَّـا كَسَبْتُمْ وَ لا تُسئَلُونَ عَمَّا كانُوا يَعْمَلُونَ *

درېيمه برخه په بېلابېلو احكامو شامله ده او د سورې تر پايه دوام كوي، په سر كـي د قبلـي حكم او مربوط بحثونه ئي، بيـا د الله پـه لار كـي ثبـات او استقامت او د خـوف او لـوږې پـه حـالت كـي صـبر او زغـم لـه لاسـه نـه وركـول، پـه كړاوونـو كـي الله تـه رجـوع او پـه لمانځـه سـره د ده مرسته ترلاسه كول، د حق له كتمان نه ځان ساتل، پـه حـلال او پـاكيزه رزق قناعت او اكتفـاء او لـه حرامـو ډډه، د (صـدق) او (تقـوى) لپـاره شـرق يـا غـرب تـه مـخ اړول، دا او هغـه قبلـه غـوره

کول، معیار نه ګڼل بلکې په الله، آخرت، ملائکو، کتابونو او پیغمبرانو ایمان، له یتیمانو او مسکینانو سره مالي مرسته او د غلامانو او پوروړو د ژغورنې لپاره خپل غوره او محبوب مال وقف کول، لمونځ، زکات، په خپلو ژمنو وفا، په ستونزو، کړاوونو او خاص طور د جنګ په میدان کې صبر، اصلي معیار ګڼل او همدا د صدق او تقوی نښې منل. بیا د قصاص حکم راځي او فرمايي چې په دې به هم باور لرئ، هم به ئې منئ او هم به هغه د ژوند د تحفظ او د خلکو د سر مال د خوندي پاته کېدو وسیله ګڼئ. وروسته د وصیت کولو او بیا د روژې حکم او د روژې د بحث په منځ منځ کې دا امر شوی چې په ناروا به د خلکو د مالونو له خوړلو او حکامو ته له رشوت ورکولو ځان ساتئ، وروسته د قتال او د الله په لار کې د جنګېدو په اړه ابتدائي او مقدماتي لارښووني او احکام راغلي، بیا د حج او عمرې احکام او بیا دا حکم چې په اسلام کې په ټوله معنی داخل شئ، د ژوند هیڅ برخه مو باید له اسلام نه بهر پاتې نشي، د انفاق حکم او په دې لړ کې یو ځل بیا د الله په لار کې د جنګ په اړه نور هدایات او د مهاجر او مجاهد فضائلو ته اشاره، د شراب او قمار تحریم، د یتیمانو د مال حفاظت او ښه ساتنه، د نکاح، مهر، طلاق، عدت، رضاعت او د کورني ژوند د ګڼ شمېر نورو قضایاوو په ارتباط تفصیلي او دقیق احکام راځي، وروسته یو ځل بیا د قتال په اړه او په هغه کې د زعامت او مشرتابه د ونډې په اړه مفصل بحث، له تاریخي مثالونو سره ئې راځي او د الله په لار کې د انفاق په اړه ډېر مفصل بحث کېږي، د سود د تحریم حکم او د بدو پایلو بیان ئې راځي او د دغو احکامو د لړۍ په پای کې د قرض او پور د راکړې ورکړې په ارتباط جامع احکام ذکر کېږي.

دا مبارکه سوره په هغو درېو جامع آیتونو پای ته رسي چې خلاصه ئې دا ده:

- د آسمانونو او زمکې هرڅه د الله دي، که د خپل زړه خبرې مو ښکاره کړئ یا ئې پټې کړئ، الله به د هغوی محاسبه درسره کوي، چا ته چې وغواړي بخښنه به ورته وکړي او څوك چې وغواړي تعذیب به ئې کړي او الله په هر څه ښه قادر دئ.
- پیغمبر او مؤمنان پر هغه څه باور لري چې د خپل رب له لوري ورته نازل شوي، ټولو پر الله، پر ملائکو ئې، پر کتابونو ئې او پر پیغمبرانو ئې ایمان راوړی، وینا ئې دا ده چې د الله د پیغمبرانو په هیڅ یوه کې فرق نه کوو او همدا وايي چې موږ ستا حکم ته غوږ نیسو او اطاعت کوو، ستا غفران او بخښنه غواړو او ستا په لور مو درتګ دئ.

او وروستی آیت د ټولې سورې خلاصه او درې فقرې ئې د سورې د درېو برخو لپاره عنوانونه، (الله هیڅوك له خپل ظرفیت نه لوړ نه مکلف کوي) د لومړۍ برخې عنوان، (ده لره خپلې لاسته راوړنې دي او پر ده ئې خپلې لاسته راوړنې) د دوهمې برخې لپاره عنوان او آخري فقره ئې چې د څو دعاګانو په بڼه راغلې، د ټولو هغو احکامو لپاره عنوان دئ چې په درېیمه برخه کې راغلي: اې زموږ ربه! په دې مو ونه نیسې چې په هېره څه وکړو یا خطا رانه وشي، اې زموږ ربه! پر موږ هغسې دروند پېټی مه ږده چې له موږ نه پر مخکنیو دي ایښی وو، اې زموږ ربه! او پر موږ هغه پېټی مه ږده چې توان ئې نه لرو، زموږ (له ګناهونو) نه تېر شه، موږ ته بخښنه وکړه، پر موږ رحم وکړه، ته مو مولا یې، نو پر کافرانو بریا را.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

الٓمٓ ١ ذَٰلِكَ ٱلۡكِتَٰبُ لَا رَيۡبَۛ فِيهِۛ هُدٗى لِّلۡمُتَّقِينَ ٢

١- الف، لام، ميم، ٢- دا همغه کتاب دئ، شك په کي نشته، د متقيانو لپاره لارښود.

(١)- دا سوره د (ا- ل- م) په دريو حروفو پيل شوې، په دې اړه مو لاندي څو ټکي په پام کي وي:

- د قرآن ٢٩ سورې په دغسي مقطعاتو حروفو پيل شوې.
- د دې حروفو په تفسير کي له پيغمبر عليه السلام نه هيڅ روايت نشته، په صحابه وو کي هيچا له هغه نه په دې اړه پوښتنه نه ده کړې.
- صحابه وو ته منسوب آراء مختلف دي او په اسنادو ئې هم ملاحظات وارد شوي. د همدې لپاره مفسرينو بېل بېل آراء وړاندي کړي، طبيعي ده چي د صحيح حديث او موثقو رواياتو په شته والي کي مفسرينو بېل بېل آراء نه ورکول.
- د جاهليت د دور په ادبياتو کي هم د دې بېلګي په نظر راځي چي ليکوالانو خپلي ليکني په دغسي حروفو پيل کړې، له دې معلومېږي چي په هغه وخت کي هر څوك د دې په معنى پوهېدو، خو وروسته وروسته دا اسلوب پرېښودل شوى او وروستنيو ته ئې په مطلب پوهېدل ګران شوي.
- که په دغو حروفو پيل شوو سورو ته لږ په دقت سره ځير شئ نو وبه ګورئ چي د هري سورې د محوري او اساسي موضوعاتو شمېر د همدغو حروفو په تناسب وي، په يوه حرف شروع شوې سورې کي يوه اساسي موضوع او په دوه او دريو شروع شوو کي دوه او درې اساسي موضوعات څېړل شوي. که دا حروف د ا-ل-م په څېر يو په بل پسي په خپل هغه ترتيب راغلي وي چي د هجا حروفو په لړ کي ئې لري، په سر کي (الف) او په پاى کي (ياء)، نو موضوعات هم يو په بل پسي مرتب څېړل شوي او که د ط- س- م په څېر يو په بل پسي مرتب نه وي راغلي، نو موضوعات ئې هم په همدې شکل ګډ او يو ځاى څېړل شوي. که منظم او مرتب راغلي وي نو د موضوعاتو خلاصه د سورې په وروستي آيت کي راځي او که نامرتب وي نو خلاصه ئې په وروستيو څو آيتونو کي راځي. لکه چي د دې سورې په پېژندنه کي مو ويلي دا سوره په دريو برخو وېشل شوې او خلاصه ئې په وروستي آيت کي راغلې.

(٢)- دا کتاب که څه هم مخاطب ئې هرڅوك دئ او هر څه ته حقايق بيانوي، هر څه ته ئې په مطلب پوهېدل آسان کړى شوى او د انسان د فهم مستوى ته راکوز کړى شوى، خو له لارښوونو نه ئې ګټه اخيستل خاص او ځانګړي صفات غواړي، په څه کي چي دا ځانګړي مواصفات نه وي هغه ئې هم له منلو عاجز دئ او هم ئې په لارښوونو له عمل کولو. په دې آيت کي دا صفات د (تقوى) په لفظ کي راخلاصه شوي او ويل شوي چي (هدايت متقيانو لره) خو په وروستيو

آیتونو کې ئې تفصیل او شرحه داسې راغلې چې د دغو ځان ساتونکو متقیانو ایجابي صفات بیان شوي، نه هغه څه چې دوی ترې ځان ساتي او په نتیجه کې ئې دا وړتیا ترلاسه کوي چې قرآن ئې لاربښود شي. لـه دې ډېره کوي چې یوازې حاضر، د ده د پښو مخې تـه پراتـه او پـه سترګو لیدل کېدونکي شیان ومني او له نورو نـه انکـار وکړي، د هغو اړیکو لـه غوڅولـو نـه ځـان ساتي چې د ده انساني فطرت ئې تقاضا کوي، که دا د ده او د الله تر منځ وي، کـه لـه انسانانو سره او کـه د الله لـه نـور مخلوق سره، لـه بخل نـه ډډه کوي، لـه تعصب نـه ځـان سـاتي، دا دنیا ابدي او تلپاتې نه ګڼي، دا مني چې دا دنیا نه تل وه او نه به تل پاتې وي.

ٱلَّذِينَ يُؤۡمِنُونَ بِٱلۡغَيۡبِ وَيُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ وَمِمَّا رَزَقۡنَٰهُمۡ يُنفِقُونَ ٣

٣- هغه چې په غیب ایمان لري، لمونځ اقامه کوي او له هغه څه چې موږ ورروزي کړي انفاق کوي.

---

(٣)- په دې مبارك آیت کې د دغو متقیانو درې صفتونه په ګوته شوي:

- په دې ئې باور وي چې د ده له سترګو پټ او له حواسو او ادراك نـه بهر هم څـه شته، لنډ نظره نه وي، خپلې سترګې، احساس او ادراك د شته والي لپاره معیار او مـلاك نـه ګڼـي، دا منـي چې د ده له لنډ او محدود نظر نه آخوا هم کېدی شي څه وي، څوك چې خپلـې سترګې او حواس د شته والي معیار وګڼي د دغه کتاب له لاربښوونو نه هیڅ برخه نشي ترلاسه کولی، قرآن د بنـي اسرائیلو په څېره کې د دې بېلګه وړاندې کوي او فرمایي: دوی د همدغې بیمارۍ په وجه موسی علیه السلام ته وویل، ترڅو چې الله په ښکاره ونه ګورو ایمان نه راوړو.
- د هغو اړیکو په ټینګ ساتلو باور لري چې د ده انساني طبیعت ئې غوښتنه کوي، کـه دا لـه خپل خالق سره وي او که لـه خپل همنوع سره، د هغو پـه څېر نـه وي چې الله تعالی پـه همدې سوره کې داسې معرفي کړي: وَ يَقطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَن يُوصَلَ و يُفسِدُونَ فِي الأَرض.
دا مطلب د الرعد په سوره کې په دې صیغه راغلی:
إِنمَا يَتَذَكَّرُ أُولُوا الأَلْبَبِ* الَّذِينَ يُوفُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَ لا يَنقُضُونَ الْمِيثَقَ * وَ الَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَن يُوصَلَ وَ يخْشَوْنَ رَبهُمْ وَ يخَافُونَ سوءَ الحْسابِ* الرعد:١٩-٢١
یوازې عقلمن کسان پند اخلي، هغه چې د الله په عهد وفا کوي او دا تړون نه ماتوي او دوی هغه څه وصلوي چې الله ئې د وصلولو امر کړی او له خپل رب نه وېرېږي او له بد حساب نـه ترهـه لري.
- دا کتاب ګام په ګام قرباني ته بلنه ورکوي، هغه څوك ئې منلی شي چې قربانۍ تـه چمتو وي، طماع، حریص او بخیل نه وي، برعکس دې ته تیار وي چې خپل شته د الله پـه لار کـې، د یوه بې وزلـې انسان د لاس نیوي لپاره او یا د یوه مقدس او سپېڅلي هدف د تحقق لپاره وقف کړي.

وَٱلَّذِينَ يُؤۡمِنُونَ بِمَآ أُنزِلَ إِلَيۡكَ وَمَآ أُنزِلَ مِن قَبۡلِكَ وَبِٱلۡأٓخِرَةِ هُمۡ يُوقِنُونَ ٤
[٤]- او هغه چي پر تا نازل شوي (کتاب) هم ايمان راوړي او په هغه هم چي له تا مخکي نازل شوي او دوی په آخرت يقين کوي.

(٤)- دلته د دوی دوه نوري ځانګړتياوي ښودل شوي:

- د خاص فکر او مذهب په اړه تعصب نه لري، حق او حقيقت مني، که څه هم دا د ده د مذهب خلاف وي او د ده د دښمن له لوري وړاندي شوی وي، داسي نه لکه بني اسرائيل چي ويل به ئې: يوازي له خپل پلار، نيکه نه راپاته مذهب منو او يوازي په هغه څه ايمان راوړو چي د الله له لوري پرموږ او زموږ پر پلار نيکه نازل شوی، خو که په بل چا نازل شوی وي ايمان پرې نه راوړو.
- دا دنيا ابدي او تلپاتي نه ګڼي، په دې ئې باور وي چي دا دنيا نه تل وه او نه به تل پاتي وي، له دې وروسته بله دنيا داسي راتلونکي ده لکه چي دا نه وه او راپيدا شوه. دنيا پال او هغه چي هرڅه په دې دنيا کي راخلاصه کوي په دې کتاب له ايمان راوړو عاجز دي.

أُوْلَٰٓئِكَ عَلَىٰ هُدٗى مِّن رَّبِّهِمۡۖ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُفۡلِحُونَ ٥
[٥]- دوی د خپل رب په لارښووني (سم) دي او همدا دوی بريالي دي.

(٥)- دغو کسانو ته الله تعالی د هدايت دروازې پرانيزي، لارښوونه ئې کوي، د الله دا کتاب ئې لارښود شي او د دنيا او عقبی سعادت او بريا ئې په برخه شي.

إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ سَوَآءٌ عَلَيۡهِمۡ ءَأَنذَرۡتَهُمۡ أَمۡ لَمۡ تُنذِرۡهُمۡ لَا يُؤۡمِنُونَ ٦ خَتَمَ ٱللَّهُ
عَلَىٰ قُلُوبِهِمۡ وَعَلَىٰ سَمۡعِهِمۡۖ وَعَلَىٰٓ أَبۡصَٰرِهِمۡ غِشَٰوَةٞۖ وَلَهُمۡ عَذَابٌ عَظِيمٞ ٧
[٦]- يقيناً هغه چي کافران شوي، په دوی برابره ده چي وئې وېروې يا ئې ونه وېروې، ايمان نه راوړي. [٧]- الله د دوی پر زړونو او د دوی په غوږونو مهر لګولی او پر سترګو ئې ځانګړې پرده ده او دوی لره ستر عذاب دئ.

(٦) په چا کي چي پورتني صفات نه وي، غيبي شيان نه مني، د صلوة په قائمولو اعتقاد نه لري، بخيل او حريص وي او انفاق ته چمتو نه وي، متعصب وي او دا نه مني چي اوسنۍ دنيا پای او انتهاء لري، هغوی په دې کتاب د ايمان راوړلو جوګه نه دي، دا ظرفيت او استعداد نه لري چي د دې کتاب له لارښوونو نه ګټه واخلي. نو خپل وخت د داسي کسانو په قانع کولو مه ضايع کوه، د دوی پر ځای هغو خلکو ته مخه کړه چي د حق پېژندو تنده او تلوسه په کي ګوري. د همدې سورې په ٥٥، ٧٥، ٧٦، ٧٧، ٩١، ٩٦، ١٧٠، ١٧٧ او ګڼ شمېر نورو آيتونو کي به وګورې چي بني اسرائيل د همدغو خصلتونو په وجه له ايمان نه محروم شول.

(۷)- دا آیت موږ ته ښيي چي کله کله انسان داسي مرحلي ته ورسي چي د هدایت کېدو ټول امکانات ئې ختم شي، ټولي لاري وربانديي وتړل شي، زړه ئې سخت، د نصیحت اورېدو استعداد ئې منکوب او بصیرت ئې ختم شي، نه د حق خبره مني، نه نصیحت ورباندي تـأثیر کوي، نـه لـه پېښو پند اخلي او نـه د عبرتناکو صحنو لـه لیدو نـه متـأثر کېږي. نـه پـه خپلـه د حقیقت د پېژنـدو جوګه وي، نه د بل خبره اوري او نه دا بصیرت په کي وي چي د دوی چار چاپېر خوري نښـي ئې سمي لاري ته هدایت کړي، خپل ګناهونـه ئـې دغـه حالت تـه ورسوي. الله تعـالی هیڅوك پـه داسي څه نه ګماري او داسي څه ورسره نـه کوي چي په خپلـه د هغه وړتیـا ونلري. پـه لانـدي مبـارك حدیث کـي دا خبره واضـح شـوې چـي د انسـان زړه څنګـه لـه نېك او بـد عمـل نـه متـأثر کېږي، څنګه ګناه او عصیان انسان هغه حالت ته ورسوي چي نـور نـو ښـه او بد ورتـه یـو شـانته شي:

قَالَ حُذَيْفَةُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ يَقُولُ: «تُعْرَضُ الْفِتَنُ عَلَى الْقُلُوبِ كَالْحَصِيرِ عُودا عُودا. فَأَيُّ قَلْبٍ أُشْرِبَهَا نُكِتَ فِيهِ نُكْتَةٌ سَوْدَاءُ. وَأَيُّ قَلْبٍ أَنْكَرَهَا نُكِتَ فِيهِ نُكْتَةٌ بَيْضَاءُ. حَتَّى تَصِيرَ عَلَى قَلْبَيْنِ، عَلَى أَبْيَضَ مِثْلِ الصَّفَا. فَلاَ تَضُرُّهُ فِتْنَةٌ مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَالأَرْضُ. وَالآخَرُ أَسْوَدُ مُرْبَادا كَالْكُوزِ مُجَخِّيا لاَ يَعْرِفُ مَعْرُوفا وَلاَ يُنْكِرُ مُنْكَرا. إِلاَّ مَا أُشْرِبَ مِنْ هَوَاهُ». رواه مسلم

حذیفه رضي الله عنه وايي: لـه رسول الله صـلی الله علیـه وسـلم نـه مـي واورېدل چي فرمایل ئـې: فتني پر زړونو باندي داسي راوړاندي کېږي لکه د پیزي کړکي یو په بل پسي، نـو هـر زړه چي پرې خړوبه شي یو تور ټاپی په کي راپیدا شي او هر زړه چي ترې کرکه وکړي، سپین ټـاپی پـه کي راپیدا شي، تر هغه چي دا زړونه دوه ډوله شي، یو ئې تك سپین لکـه سپینه ښـوی تیږه، چي تر څو زمکه او آسمان وي هیڅ فتنه به تاوان ورونه رسوي او بل ئې تك تور لکه توره تیږه، لکـه سرلاندي کوزه (چي څه پـه کـي نشـي تـم کېـدی)، نـه ښـه ښـه ګڼـي او نـه بـد بـد، لـه خپـل هـوی او هوس نه پرته بل څه زړه ته نه پرېږدي.

وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَقُولُ ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَبِٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِ وَمَا هُم بِمُؤۡمِنِينَ ٨

[۸]- او د خلکو ځیني داسي دي چي وايي: پر الله او د آخرت پر ورځ مـو ایمـان راوړی، حـال دا چي دوی مؤمنان نه دي.

(۸)- ډېر خلك داسي دي چي وايي په الله او آخرت ایمان لرو خو ایمان نه لري او ډېر بیا داسي دي چي ځان مؤمن ګڼي خو مؤمنـان نـه دي او ځیني بیـا داسي چي تـه ئـې لـه ظـاهری حالت او عباء او قباء نه د مسلمان ګمان پرې کوې، خو مسلمان به نه وي، دا ځکه چي ایمان نـه پـه ادعـاء دئ، نه په هیلي او تمناء او نه پـه لبـاس، عبـاء او قبـاء، لیس الایمـان بـالتمني و لا بـالتحلي و لکن هو ما وقر في القلب و صدقه العمل: ایمان نه په تمناء دئ او نه په حلیي او ظـاهري لبـاس، بلکـي هغه داسي څه دئ چي په زړه کي ځای نیسي او عمل ئې تصدیقوي او پـه شـته والـي ئـې شـهادت ورکوي.

يُخَٰدِعُونَ ٱللَّهَ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَمَا يَخۡدَعُونَ إِلَّآ أَنفُسَهُمۡ وَمَا يَشۡعُرُونَ ٩
فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٞ فَزَادَهُمُ ٱللَّهُ مَرَضٗاۖ وَلَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمُۢ بِمَا كَانُواْ يَكۡذِبُونَ ١٠

[٩]- له الله او له مؤمنانو سره خدعه کوي، خو له ځانه پرته بل څوك نشي غولولى، خو نه پوهېږي. [١٠]- په زړونو کي ئې خاصه بيماري ده، نو الله ئې بيماري ورزياته کړه او دوى لره دردناك عذاب دئ، په دې خاطر چي دروغ وايي.

(٩)- دوى هم له الله سره خدعه کوي، هم له مؤمنانو سره او هم له خپل ځان سره، خو له ځان نه پرته بل څوك نشي دوکه کولى. دوى د خپلي هري ګناه لپاره مذهبي توجيه او شرعي حيلې جوړوي، دا کار ئې داسي دئ لکه له الله سره خدعه او دوکه، له مؤمنانو سره هم خدعه کوي، د هغوى په وړاندي د ايمان او اخلاص تيږه په سينه وهي، خو په دروغو او د دوى د غولولو لپاره، خو الله تعالى فرمايي چي په دې خدعو سره يوازي ځان او د ځان په څېر خلك غولولى شي، نه الله او نه مؤمنان، ډېر بې شعوره دئ چي ګمان کوي دا خدعه به ئې خپل مقصد او منزل ته ورسوي.

(١٠)- د دوى زړونه بيمار او ژبې ئې دروغجني دي او همدا د دوى د نفاق ستري نښې دي. د نفاق بيماري به ئې ورځ په ورځ زياتېږي، په دنيا او آخرت کي به په دردناك الهي عذاب اخته وي، په دنيا کي به تل په وېره او اضطراب کي وي او د مسلمانانو برياوي به ئې ځوروي او په آخرت کي به ئې د دوزخ تر ټولو ژوره کنده او تر هرچا سخت عذاب په برخه وي.

له دې مبارك آيته معلومېږي چي د نفاق تر ټولو ستره نښه دروغ ويل دي، پيغمبر عليه السلام فرمايي: د منافق درې نښې دي، په چا کي چي دا ټولي نښې وي خالص منافق دئ او په چا کي چي ئې يوه وي په هغه کي د نفاق يوه نښه ده، که څه هم روژه نيسي، لمونځ کوي او د ځان په اړه ئې ګمان دا وي چي مؤمن دئ:

- چي خبري کوي دروغ وايي.
- چي وعده وکړي په شا کېږي.
- چي امين ونيولى شي خيانت کوي.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمۡ لَا تُفۡسِدُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ قَالُوٓاْ إِنَّمَا نَحۡنُ مُصۡلِحُونَ ١١ أَلَآ إِنَّهُمۡ
هُمُ ٱلۡمُفۡسِدُونَ وَلَٰكِن لَّا يَشۡعُرُونَ ١٢

[١١] او کله چي ورته وويل شي: په زمکي کي فساد او تباهي مه کوئ، وايي: موږ خو په يقين سره مصلحين يو. [١٢]- خبردار چي همدا دوى مفسدين دي خو نه پوهېږي.

(١١)- له دښمن سره خپلي پټي او ښکاره اړيکي داسي توجيه کوي چي ګواکي د روغي جوړي لپاره لګيا دئ، مصلح دئ او جګړي نه خوښوي، غواړي د ښتو او جګړو مخه ونيسي او د روغي جوړي کوم صورت راپيدا کړي!!

(١٢)- خو په حقيقت کي لوى مفسد او د فساد اصلي عامل دئ، د مسلمانانو په ليکو کي هم د

فساد باعث او پر مسلمانانو باندي د دښمنانو د هر برید هڅوونکی هم دئ، همدا منـافقین دي چې دښمن پر مسلمانانو باندي بریدونو ته هڅوي، دښمن په خپل هر برید کې تر ټولو د مخـه او تـر هرڅه زیات په دغو منافقینو حساب کوي، اطلاعات لـه دوی ترلاسـه کوي، د مسلمانانو پـه لیکو کـې اختلافـات دوی راولاړوي، لـه مقاومـت نـه د لاس اخیستو روحیـه دوی راپیدا کـوي، کـه دا منافقین نه وي نه به دښمن پـر مسلمانو برید تـه زړه ښـه کړي او نـه بـه د دوی د کـوم سنګر پـه نیولـو موفـق شـي. د صـلح غوښـتني تـر غولـوونکې پـردې لانـدي خپلـه نـاولې څېـره پټـوي او د مسلمانانو او واقعي صلحي په ضد هغه څه کوي چې څرګند دښمن ئې له کولو عاجز دئ.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمۡ ءَامِنُواْ كَمَآ ءَامَنَ ٱلنَّاسُ قَالُوٓاْ أَنُؤۡمِنُ كَمَآ ءَامَنَ ٱلسُّفَهَآءُۗ أَلَآ إِنَّهُمۡ هُمُ ٱلسُّفَهَآءُ وَلَٰكِن لَّا يَعۡلَمُونَ ١٣

[١٣]- او کله چې ورته وویلی شي: د دغو خلکو په څېر ایمان راوړئ، وایـي: آیـا د دغـو کمعقلو په څېر ایمان راوړو؟! پام کوه چې همدا دوی په خپله کمعقله دی خو نه پوهېږي.

(١٣)- کلـه چـې منـافقینو تـه وویـل شـي: تاسـو هـم د دغـو نـورو مؤمنـانو پـه څېـر شـئ، کـوم چـې اخلاص لري، له دښمن سره نه پټې اړیکي لـري نـه څرګندي، د الله پـه لار کـې قربـاني ورکـوي، ستونزي او کړاوونه ګالي، د دوی ځواب به دا وي: غواړئ موږ هم د دغو کمعقلو پـه څېـر شـو؟ تل او د زمانې په هر پړاو کې به وګورئ چې منافقین ځانته (مصلح) او (روښـان فکـر) وایـي او مخلص مؤمنان افراطي، بې عقله او ناپوه ګڼي، د دوی له نظره دا لویه بې عقلي ده چې څـوك لـه خطرونو سره ډغري ووهي، د یوه مقدس هدف او کوم دیني آرمان لپاره خپل سر او مـال قربـاني کړي، ستونزي او کړاوونه وګالي، د نورو د راحت او آرامی لپـاره لـه خپل راحت او آرامـی نـه تېر شي او خپل آرام ژوند په خطر کې واچوي. د دوی په معیـارونو کـې هغـه کسـان هـم نـاپوه او بـې عقلـه دي چې پـه چل ول نـه پوهېږي، لـه هر چـا سره ئـې معاملـه صـادقانه وي، پـه خاصـو اصولو بـاور لري، خپل دوستان او دښمنان د اغراضو له مخې نه بلکـې د اصـولو او ضـوابطو پـه رڼا کې ټاکي، په خپلو ژمنو وفا کوي او پـر خپلـه خبـره ودرېږي. هوښیار هغـه دئ چې پـه هر کار کې او له هر چا سره په هري معاملی کې خپلې ګټې په نظر کې ولري، د ګټې لپاره هر کار جائز وګڼي، د اخلاص، همت، مېړانی او ایثار تر نامه لاندي داسې څـه ونکړي چې ګټـې ئـې پـه خطر کې واچوي. شهید، زخمي، بندي، مهاجر او پـه سنګر کـې پـروت مجاهد، د دوی لـه نظـره ډېر نـاپوه او نافهمـه کسـان دي. چـې ورتـه وویـل شـي: تاسـو هـم د دوی پـه څېـر اخـلاص وښیئ، ایمان مو د دوی په څېر کړئ، وایي: د دغو لیونیو او بې عقلو په څېر ایمان راوړو؟ !

وَإِذَا لَقُواْ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ قَالُوٓاْ ءَامَنَّا وَإِذَا خَلَوۡاْ إِلَىٰ شَيَٰطِينِهِمۡ قَالُوٓاْ إِنَّا مَعَكُمۡ إِنَّمَا نَحۡنُ مُسۡتَهۡزِءُونَ ١٤ ٱللَّهُ يَسۡتَهۡزِئُ بِهِمۡ وَيَمُدُّهُمۡ فِي طُغۡيَٰنِهِمۡ يَعۡمَهُونَ ١٥

[١٤]- او کله چې له مؤمنـانو سره مخـامخ شـي وایـي: ایمـان مو راوړی، خو کلـه چـې د خپلو شیطانانو په لور ګوښه شي؛ وایي: موږ یقیناً لـه تاسـو سره یـو، موږ خـو هسـې "پـه دوی" ملنډې وهونکي یو. [١٥]- الله په دوی بـاندي استهزاء کـوي او پـه خپل طغیـان کـې

ورته مهلت ورکوي، په داسي حال کي چي لالهانده وي.

(١٤-١٥)- دوی تل خپله خبره بدلوي، په هري ټولني کي ځان د دوی په خبر کړي، له هر يوه سره د دوستي او ملګرتيا خبره کوي، خو په حقيقت کي نه د چا دوست وي نه ملګری، د خپل غرض په لټه کي وي، د مؤمنانو د برياوو په وخت کي د دوی خوا ته راشي او په ډېر تأکيد سره وايي: موږ هم ايمان راوړی!! خو چي د کفر د جبهې له شيطانو مشرانو سره ګوښه شي نو نه يوازي دا چي له خپل کفر او بې ايمانی نه ډاډ ورکوي بلکي د مؤمنانو خوا ته تګ او څه وخت د دوی په څنګ کي پاته کېدل هسي په دوی ملندي وهل ګڼي. دوی ګمان کوي چي په دې سره کولی شي دواړه خواوي دوکه کړي او له هر يوه نه امتيازات ترلاسه کړي، خو په حقيقت کي الله تعالی د دوی د منافقانه عمل مناسبه او ورته جزا ورکوي، هيڅوك پرې باور نه کوي، هيڅوك ئي خپل دوست نه ګڼي، هر څوك د ذليل، سپك او بې اعتباره انسان په سترګه ورته ګوري.

أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ ٱشۡتَرَوُاْ ٱلضَّلَٰلَةَ بِٱلۡهُدَىٰ فَمَا رَبِحَت تِّجَٰرَتُهُمۡ وَمَا كَانُواْ مُهۡتَدِينَ ١٦

[١٦]- دا همغه ډله ده چي ضلالت ئې په هدايت پېرلی، خو نه ئې تجارت ګټه وکړه او نه هدايت شوي دي.

(١٦)- دوی د ايمان سودا کوي، د ايمان او اعتقاد په اړه ئې هم معامله داسي وي لکه د يوه بازاري تاجر، خو نه په خپل تجارت کي څه ګټه ترلاسه کولی شي او نه خپل غرض ته د رسېدو لار موندلی شي، تل په خپل نفاق او ضلالت کي لالهانده او مضطرب.

مَثَلُهُمۡ كَمَثَلِ ٱلَّذِي ٱسۡتَوۡقَدَ نَارٗا فَلَمَّآ أَضَآءَتۡ مَا حَوۡلَهُۥ ذَهَبَ ٱللَّهُ بِنُورِهِمۡ وَتَرَكَهُمۡ فِي ظُلُمَٰتٖ لَّا يُبۡصِرُونَ ١٧ صُمُّۢ بُكۡمٌ عُمۡيٞ فَهُمۡ لَا يَرۡجِعُونَ ١٨

[١٧]- مثال ئې د هغه چا مثال ته ورته دئ چي اور ئې بل کړ، خو چي کله ئې د ده ماحول روښانه کړ، الله د دوی (د بصيرت) نور ختم کړ او په داسي تيارو کي ئې پرېښودل چي څه نهويني. [١٨]- کاڼه، ګونګيان او ړانده، نو بېرته راګرځېدی نشي.

(١٧-١٨)- په دې مثال کي د منافقينو يوه ډله هغو کسانو ته ورته ښودل شوې چي په تياره کي روان وي، ناڅاپه ئې څوك مخي ته اور بل کړي، کله چي دا اور د بلوونکي شا او خوا روښانه کړي او رڼا ئې د دوی ترسترګو شي، د دې پر ځای چي دا رڼا ئې لارښودونکې شي او د دې په مرسته خپله لار بيامومي، برعکس رڼا د دوی د سترګو د نور د ختمېدو باعث شي. رڼا وګوري خو د دوی خپل حالت داسي دئ چي له رڼا نه د ګټي اخيستو پر ځای د سترګو مخکنی نور هم له لاسه ورکړي. الله تعالی د دوی د سترګو نور ختم کړي، دا د الله سنت دئ چي بيماري سترګي د رڼا په ليدو سره خپل نور له لاسه ورکړي. خو داسي ړانده دي چي د بل خبره هم نه اوري، له

بله د لاري په اړه د پوښتنې ژبه هم نه لري.
د دې مثال په اړه څو خبري په پام کې وساتئ:

- له (ذهب الله بنورهم) نه مراد د دوی د سترګو نور ختمول دي، د آيت په وروستۍ برخې کې د (عمي: ړانده) ذکر همدا مطلب افاده کوي. په ورپسې مثال کې د (و لو شاء الله لذهب بسمعهم و ابصارهم: که الله غوښتي وی نو د دوی سمع او بصر به ئې ختم کړي وو) نه هم دغه مطلب معلومېږي. له (لايرجعون) نه معلومېږي چې دا ډله له ړندېدو وروسته د اور خوا ته درومي، نه په خپله لار ويني چې په اور کې له لوېدو ځان وژغوري، نه د بل غږ اوري او نه بل ته غږ کولی شي چې لار وروښيي، ځکه ړانده، کانه او ګونګيان شوي، د پتنګانو په څېر ځان په اور ستي کوي. له لاندي حديث نه چې بخاري، مسلم او ترمذي هم رااخيستی معلومېږي چې د دې مثال شرحه همدا ده چې موږ بيان کړه، حديث دا دئ:

عن ابي هريرةَ رضيَ اللّٰه عنه أنه سمعَ رسولَ اللّٰه صلى الله عليه وسلم يقول: «إنما مثَلي ومثَلُ الناس كمثل رجل استوقَد ناراً، فلما أضاءت ما حولهُ جعل الفَراشُ وهذه الدوابُّ التي تقع في النار يقعنَ فيها، فجعلَ الرجلُ يزَعُهنَّ ويغلبنَه فيقتَحمنَ فيها فأنا آخذ بحُجزِكم عن النار وأنتم تقتحمون فيها».

زما او د خلکو مثال داسي دئ لکه څوك چې اور بل کړي، کله چې د ده شا و خوا روښانه کړي، پتنګان او هغه خزندګان چې په اور کې ځان اچوي، ورلوېږي، نو دا کس ئې مخنيوی کوي خو وربانديې غالب شي او په اور کې ورغورځي، زه هم تاسو رانيسم او له اوره مو راګرځوم خو تاسو په کې ننوځئ.

عجيبه ده چې له دغو صراحتونو سره سره ځيني له دې مثال نه داسي تعبيرونه وړاندي کوي چې هم د آيت له سر او پای سره اړخ نه لګوي او هم له دغه نبوي حديث سره مغايرت لري!!

أَوۡ كَصَيِّبٖ مِّنَ ٱلسَّمَآءِ فِيهِ ظُلُمَٰتٞ وَرَعۡدٞ وَبَرۡقٞ يَجۡعَلُونَ أَصَٰبِعَهُمۡ فِيٓ ءَاذَانِهِم مِّنَ ٱلصَّوَٰعِقِ حَذَرَ ٱلۡمَوۡتِۚ وَٱللَّهُ مُحِيطُۢ بِٱلۡكَٰفِرِينَ ١٩ يَكَادُ ٱلۡبَرۡقُ يَخۡطَفُ أَبۡصَٰرَهُمۡۖ كُلَّمَآ أَضَآءَ لَهُم مَّشَوۡاْ فِيهِ وَإِذَآ أَظۡلَمَ عَلَيۡهِمۡ قَامُواْۚ وَلَوۡ شَآءَ ٱللَّهُ لَذَهَبَ بِسَمۡعِهِمۡ وَأَبۡصَٰرِهِمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٞ ٢٠

[١٩]- او يا لکه کوم تېز باران له آسمانه چې په کې تياری، تالنده او برېښنا وي، د تندر په وجه خپلي ګوتي په خپلو غوږونو کې نيسي، د مرګ له وېري، حال دا چې الله په کافرانو احاطه کړې. [٢٠]- نږدې ده چې برېښنا ئې سترګي يوسي، چې کله ئې ورته روښانه کړي، په کې درومي او چې کله ئې وربانديې تياره کړي ودرېږي او که الله غوښتی نو حتماً به ئې د دوی غوږونه او سترګي ختمي کړې وې، بې شکه چې الله په هر څه قادر دئ.

(١٩-٢٠): په دوهم مثال کې د منافقينو بله ډله له هغه چا سره تشبيه شوې چې په يوې داسي تيارې شپې کې درومي چې تېز باران په کې ورېږي، له برېښنا سره د تالندي درانه غږونه په

کي اوربدل کېږي او تندر راپرېوزي، دا لارورکی د برېښنا په رڼا کي څو گامه مخکي واخلي، خو چي وربانديې تياره شي، نو په خپل ځای ودرېږي، له دې وېري چي تالنده او تندر وربانديې راپرېنوزي او ژوند ئې پای ته ونه رسوي، نو د مرگ له وېري خپل غوږونه په گوتو بند کړي. منافقين همداسي دي، کله چي د اسلام په غېږ کي کومه دنيوی گټه په نظر ورشي نو د اسلام لوري ته راوړاندي شي، خو چي فضاء مجهوله وي او د خطر احساس وکړي، په خپل ځای ودرېږي او مخ واړوي، له مرگ نه د ژغورني په طمع د دوی تدبيرونه داسي دي لکه څوك چي له تندر نه د ځان ژغورلو لپاره خپل غوږونه په خپلو گوتو بند کړي، په دې سره خو نه څوك له تندر نه ځان ژغولی شي او نه له مرگ نه، دوی په دې نه پوهېږي چي د مرگ او ژوند پرېکړه الله کوي او په خپلو منافقانه تدبيرونو سره له مرگ نه ځان نشي ژغورلی، دا ځکه چي الله تعالی په کافرانو او د دوی په هرڅه احاطه کړې، هيڅ څه ئې د الله له سيطرې او احاطې بهر نه دي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱعۡبُدُواْ رَبَّكُمُ ٱلَّذِي خَلَقَكُمۡ وَٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِكُمۡ لَعَلَّكُمۡ تَتَّقُونَ ٢١
ٱلَّذِي جَعَلَ لَكُمُ ٱلۡأَرۡضَ فِرَٰشٗا وَٱلسَّمَآءَ بِنَآءٗ وَأَنزَلَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءٗ فَأَخۡرَجَ بِهِۦ مِنَ ٱلثَّمَرَٰتِ رِزۡقٗا لَّكُمۡۖ فَلَا تَجۡعَلُواْ لِلَّهِ أَندَادٗا وَأَنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ٢٢

[٢١]- اې خلکو! د خپل هغه رب عبادت وکړئ چي تاسو ئې هم پيدا کړي يئ او له تاسو نه مخکني ئې هم، ترڅو مو ځان ساتلی وي. [٢٢]- هغه چي زمکه ئې تاسو ته فرش او آسمان ئې چت کړ او له آسمانه ئې اوبه راکوزي کړې او په هغه سره ئې مېوې راوايستې، ستاسو لپاره روزي، نو الله لره سيالان مه نيسئ په داسي حال کي چي پوهېږئ (هغه سيال نه لري).
(٢١-٢٢)- د هغه ذات عبادت وکړئ چي تاسو او له تاسو نه مخکي ټول انسانان ئې پيدا کړي، همغه چي زمکه او آسمان ئې داسي پيدا کړي او د دواړو ترمنځ ئې داسي تنسيق او يووالی راپيدا کړی چي يو ئې ستاسو د کور د فرش او بل ئې د چت په څېر وي، له يوه اوبه راورېږي ~~او بل په همدغو اوبو تاسو ته دانه او مېوه راشنه کوي او تاسو ته روزي برابروي. ښه پوهېږئ~~ چي نه ستاسو په پيدايښت کي او نه له آسمان نه د باران په ورولو او له زمکي نه د دانې او مېوې په راايستلو کي له الله پرته بل څوك څه ونډه لري، ښه پوهېږئ چي الله سيالان نه لري.
دلته درې نوري خبري هم دقت او غور غواړي:

- زمکه ستاسو د کور فرش ده، نه د تيږي په څېر سخته او نه د ختې په څېر نرمه، نه ډېره سړه او نه ډېره توده، نه ئې فشار ډېر زيات نه ډېر کم او آسمان د دې کور لپاره چت دئ، دقرآن په گڼ شمېر آيتونو کي آسمان د چت او محفوظ سقف په نامه ياد شوی، نن او له څوارلس پېړيو وروسته انسانان په دې پوهېږي چي د دوی د زمکي په فضاء کي داسي څه شته چي د زمکي لپاره د يوه محفوظ چتر او سقف حيثيت لري، چي هم ئې د لمر له ځينو خطرناکو وړانگو خوندي ساتي او هم له شهاب ثاقب نه چي په ډېر سرعت سره د زمکي په لوري خوځي خو له دغه سقف سره د تصادم په نتيجه کي يا ذره ذره شي او يا ئې مسير بدل او په بل لوري مخه کړي. که يوه باانصافه ساينس پوه ته ووايئ چي زموږ په يوه کتاب کي چي څوارلس پېړۍ وربانديې تېري شوې، څو ځايه راغلي چي دا آسمان ستاسو د زمکي لپاره محفوظ سقف او چت

دئ، خو یو وخت به په دې کې چاودونه او سوري راپیدا شي! همغه خبره چې تاسو ئې نن کوئ، د زمکې فضاء د هغې خوندي سقف ګڼئ او د اوزون پرده ئې د لمر له مضرو وړانګو نه د خوندي پاتې کېدو وسیله، همغه پرده چې اوس د کاربن دای اکساید ګازونو د زیاتېدو په وجه ځای ځای کې سولیدلې او سوري په کې راپیدا شوي، ما ته ووایئ چې د هغه عکس العمل به څه وي؟ د دې دقیقې علمي وینا او وړاندوینې په اړه به څه وایي؟ د قرآن او د هغه د راوړونکي په اړه به څه قضاوت کوي؟ آیا له دې پرته د بلې خبرې مجال ورته شته چې ووایي: دا خبره د یوه انسان خبره نشي کېدی، هغه څوك ئې کولی شي چې زموږ د فضاء له ډېرو اسرارو خبر وي. او په قرآن کې د دغسې خبرو په استناد ویل شوي چې د دې کتاب رالېږونکی هغه ذات دئ چې د زمکې او آسمانانو په اسرارو پوه دئ.

- همدا راز د آسمان او زمکې ترمنځ دا دقیق یووالی او تنسیق ښیي چې د انسان او د آسمان او زمکې پیدا کوونکی او پالونکی یو ذات دئ، له یوه اوبه راوروي او په همدغو اوبو له بلې نه ښایسته بوټي او دانې او خوندوري مېوې راپیدا کوي او په دې سره د انسان اړتیا ته ځواب وایي او هغه ته رزق او روزي برابروي. دا تنسیق چا راوستی او د کومې خبرې شهادت ورکوي؟ آیا همدا کافي نه دئ چې ووایئ: الله سیالان نه لري.
- د الله په عبادت سره په انسان کې تقوی راپیدا کېږي او دغه تقوی انسان ته د الله په کتاب د پوهېدو دروازه پرانېزي، تاسو د دې سورې په لومړي آیت کې ولیدل چې د الله دا کتاب د متقیانو لارښود دئ، که غواړئ د الله کتاب مو لارښود شي او په اسرارو ئې پوه شئ نو په ځان کې تقوی راپیدا کړئ، دا تقوی د عبادت له لارې ترلاسه کولی شئ. د آیت له سیاق و سباق نه هم او له وروستي آیته هم په څرګنده معلومېږي چې دلته هم د کتاب په اړه خبره شوې.

وَإِن كُنتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّن مِّثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُم مِّن دُونِ اللَّهِ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٣﴾

[۲۳]- او که د هغه څه په اړه شك لرئ چې موږ پر خپل بنده نازل کړی، نو له الله پرته خپل شاهدان راوبلئ او د هغه په څېر یوه سوره خو راوړئ که رښتیني یاست.

(۲۳)- د انسان له پیدایښت او ده ته د رزق او روزي له برابرولو وروسته، په ده باندې د الله تعالی تر ټولو ستره پېرزوینه دا ده چې د ده د لارښوونې لپاره ئې کتاب راولېږو. داسې کتاب چې د هغه په حقانیت هر سالم الفطرت انسان په ډېره آسانۍ پوهېدی شي، له دقیقو څېړنو او ژورو بحثونو نه ئې ډېر ژر پوهېدی شي چې دا د الله له لوري راغلی کتاب دئ، هرې پوښتنې ته ئې ځواب وایي او هر شك ئې ختموي. که تاسو په دې کتاب کې شك لرئ او ګمان مو دا وي چې دا به د الله له لوري نه وي، نو د یوې وړې سورې په څېر ئې کوم څه راوړئ که رښتیني یاست. ځیني خلك داسې ګمان کوي چې دلته یوازې د قرآن اوچت ادبي اړخ ته اشاره شوې او مقابل لوری یوې ادبي مقابلې او مبارزې ته رابلل شوی او ورته ویل شوي چې د قرآن د کومې وړې سورې په څېر ادبي ټوټه نه شئ وړاندې کولی، دا سمه ده چې قرآن له ادبي پلوه هم داسې

لویه معجزه ده چې څوك ئې مقابله نشي کولی، خو د قرآن علمي اعجاز تر دې هم ستره معجزه ده، هغه ژور علمي بحثونه چې د انسان، زمکي، آسمان، لمر، سپوږمۍ، ستورو او ټول عالم په اړه ئې کړي، هغه اسرار چې قرآن په ډاګه کړي، هغه ضوابط چې د انسان د فردي او اجتماعي ژوند د سمون لپاره ئې وضع کړي، د قرآن عمیق او جامع مطالب، د حق او باطل، روا او ناروا، حلال او حرام په اړه د قرآن دقیق او عادلانه معیارونه او له ډېرو نورو اړخونو نه هم قرآن معجزه ده، دا د عربو له شعراوو او لیکوالانو نه علاوه د نورو قومونو لپاره هم او تر قیامته معجزه ده.

فَإِن لَّمۡ تَفۡعَلُواْ وَلَن تَفۡعَلُواْ فَٱتَّقُواْ ٱلنَّارَ ٱلَّتِي وَقُودُهَا ٱلنَّاسُ وَٱلۡحِجَارَةُۖ أُعِدَّتۡ لِلۡكَٰفِرِينَ ﴿٢٤﴾

[٢٤]- او که ونه توانېدئ او هیڅکله نه شئ توانېدی، نو له هغه اور نه ځان وساتئ چې سوند ئې خلك او تیږي دي، د کافرانو لپاره تیار کړی شوی.

~~(٢٤)- د قرآن د علمي اعجاز یوه بېلګه تر دې آیت د مخه ذکر شوې او یوه هم په دې آیت کې~~
او هلته چې فرمایي: (له هغه اور نه ځان وساتئ چې سوند ئې خلك او تیږي دي)، د قرآن د نزول په وخت کې هیچا دا خبره نه شوی منلی چې تیږي هم د اور سوند کېدی شي، معلومه نه ده چې مخالفینو به هغه وخت په دې خبري باندي څومره تمسخر کړی وي، څومره به ئې په خپلو مجالسو کې ویلي وي چې دا لیونیان اوس دا خبره هم مني چې تیږي سوزي، هیڅ عاقل انسان د تیږي سوزیدل نه مني!! خو تاسو اوس یوه فزیك پوه ته ووایئ: جنابه! آیا تیږي سوزي؟ هغه به ډېر ژر او له کوم تأمل نه پرته درته ووایي: هو؛ سوزي، یوازي تیږي نه بلکې هرڅه، حتی اوسپنه هم، هرڅه د اور په اوچتو درجو کې سوزي، دغه اوبه او دا خاوره هم چې ته ئې د اور وژلو لپاره کاروې. او که هغه ته ووایئ: زموږ په دغه کتاب کې چې څوارلس پېړۍ وړباندي تېري شوې راغلي چې تیږي به د اور سوند وي، هغه وخت زموږ د کتاب په دې خبري مخالفینو ملنډې وهلي او دا ئې ستر دروغ ګڼلو، ما ته ووایئ: د دې فزیك پوه غبرګون به څه وي او د دې کتاب او د هغه د وړاندې کوونکي په اړه به څه فکر کوي؟

وَبَشِّرِ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ أَنَّ لَهُمۡ جَنَّٰتٖ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُۖ كُلَّمَا رُزِقُواْ مِنۡهَا مِن ثَمَرَةٖ رِّزۡقٗا قَالُواْ هَٰذَا ٱلَّذِي رُزِقۡنَا مِن قَبۡلُۖ وَأُتُواْ بِهِۦ مُتَشَٰبِهٗاۖ وَلَهُمۡ فِيهَآ أَزۡوَٰجٞ مُّطَهَّرَةٞۖ وَهُمۡ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٢٥﴾

[٢٥]-او هغو ته چې ایمان ئې راوړی او صالح عملونه ئې کړي، د دې زېری ورکړه چې دوی لره به داسې جنتونه وي چې تر لاندې به ئې ویالې بهېږي، چې کله ئې له مېوې

نه څه ورروزي کړى شي، وايي به: دا خو همغه دي چي تر دې د مخه راکړى شوې وې، حال دا چي يوې بلي ته ورته مېوې به ورکړى شوې وي او هلته به ئې سپېڅلې جوړې په برخه وي او په هغه کي به تلپاتي وي.

(۲۵)- د ايمان او صالح عمل خاوندانو ته د داسي جنتونو زېرى ورکړه چي تر ونو او بنګلو لاندي به ئې ويالې بهېږي، د مېوو ظاهري بڼه به ئې سره ورته وي خو هره يوه به ئې په خوند کي تر مخکنۍ غوره او ښه، داسي پاکيزه جوړې به ئې په برخه وي چي هم له انساني کمزوريو نه پاکي وي او هم له اخلاقي ضعف او ناخوالو نه، تلپاتى ژوند به ئې په برخه وي، نو که تاسو په حلال رزق اکتفاء وکړه، په بدل کي به ئې د جنت مېوې درکول کېږي، که په ګنده کارونو کي له پرېوتو نه مو ځان لري وساتو، د جنت سپېڅلي جوړې به مو بدله وي، که د ايمان په لار کي مو د خټو کور له لاسه ورکړ، په عوض کي به ئې د جنت باغونه او بنګلې درکړى شي، که مو خپل لنډ ژوند د الله په لار کي وقف کړ، د جنت تلپاتى ژوند به مو په برخه شي.

۞ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَسۡتَحۡيِۦٓ أَن يَضۡرِبَ مَثَلٗا مَّا بَعُوضَةٗ فَمَا فَوۡقَهَاۚ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ فَيَعۡلَمُونَ أَنَّهُ ٱلۡحَقُّ مِن رَّبِّهِمۡۖ وَأَمَّا ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ فَيَقُولُونَ مَاذَآ أَرَادَ ٱللَّهُ بِهَٰذَا مَثَلٗاۘ يُضِلُّ بِهِۦ كَثِيرٗا وَيَهۡدِي بِهِۦ كَثِيرٗاۚ وَمَا يُضِلُّ بِهِۦٓ إِلَّا ٱلۡفَٰسِقِينَ ﴿٢٦﴾

[۲٦]- يقيناً چي الله له دې نه حيا نه کوي چي د کوم ماشي مثال راوړي او يا تر هغې د اوچت څه، نو چا چي ايمان راوړى پوهېږي چي دا د دوى د رب له لوري حقيقت دئ او هغه چي کافران شوي نو وايي: الله په دې مثال سره څه اراده او قصد لري، ډېر پرې بې لاري کوي او ډېر پرې هدايت کوي او له فاسقانو پرته بل څوك ورباندي نه بې لاري کوي.

(۲٦)- دا د الله لويه پېرزوينه ده چي د انسان د پوهولو لپاره ئې د ماشي په څېر له واړه شي نيولى تر لمر او آسمان پوري د سترو سترو شيانو مثالونه بيان کړي، قرآن ئې د انسان د فهم مستوى ته (نازل) او راکوز کړى، د ايمان خاوندان پرې پوهېږي، هر څوك چي د ايمان په رڼا کي دې مثالونو ته ځير شي ډېر ژر ئې په مقصد او هدف پوه شي، خو کافران ئې په مقصد له پوهېدو عاجز دي، دوى د وړو شيانو يادول د ستر الله له شأن نه لري ګڼي، په دې نه پوهېږي چي د يوه وړوکي ژوندي مخلوق پيدا کول تر يوه ستر ژوندي حيوان نه ډېر ګران دئ، په دې کي ډېر ظرافت او لطافت کارول شوى، انسانانو په سر کي لويي لويي راډيوګاني، ټلويزيونونه او کمپيوټر جوړ کړل، خو چي هرڅومره مخکي ولاړل، پوهه او تجربه ئې زياته شوه، نو دا ټول ئې ورو ورو کوچني کړل، د څو کاله مخکي ستره او درنه راډيو او لوى

کمپيوټر چي يوه کس په آسانی نه شو انتقالولی اوس ئي هومره واړه کړي چي ستا د کميس په جيب کي ځائيږي.

ٱلَّذِينَ يَنقُضُونَ عَهۡدَ ٱللَّهِ مِنۢ بَعۡدِ مِيثَٰقِهِۦ وَيَقۡطَعُونَ مَآ أَمَرَ ٱللَّهُ بِهِۦٓ أَن يُوصَلَ وَيُفۡسِدُونَ فِي ٱلۡأَرۡضِۚ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡخَٰسِرُونَ ﴿٢٧﴾

[۲۷]- هغه (فاسقان) چي الهي ژمني له ټينګولو وروسته ماتوي او هغه څه غوڅوي چي الله ئي د وصلولو امر کړی او په زمکه کي فساد کوي، همدا دوی خاسر او تباه شوي دي.

(۲۷)- له دې آيته په ډېر صراحت سره معلومېږي چي د فطري اړيکو شلول او هغه څه قطع کول چي الله ئي د وصلولو امر کوي، د هغو فاسقانو کار دئ چي له الهي هدايت او لارښووني نه محروم دي او د الله په کتاب د ايمان راوړو سعادت ئي نه په برخه کېږي او دا همغه مطلب دئ چي د سورې په سر کي راغلی وو، لمونځ په حقيقت کي د اقامه صلوة تر ټولو ستره بېلګه ده، دا هم د انسان او الله ترمنځ او هم د انسانانو ترمنځ د اړيکو د مضبوطولو ترټولو مؤثره ذريعه ده، د همدې لپاره الله تعالی د لمانځه اداء کولو لپاره د اقيموا الصلوة صيغه غوره کړې.

كَيۡفَ تَكۡفُرُونَ بِٱللَّهِ وَكُنتُمۡ أَمۡوَٰتٗا فَأَحۡيَٰكُمۡۖ ثُمَّ يُمِيتُكُمۡ ثُمَّ يُحۡيِيكُمۡ ثُمَّ إِلَيۡهِ تُرۡجَعُونَ ﴿٢٨﴾ هُوَ ٱلَّذِي خَلَقَ لَكُم مَّا فِي ٱلۡأَرۡضِ جَمِيعٗا ثُمَّ ٱسۡتَوَىٰٓ إِلَى ٱلسَّمَآءِ فَسَوَّىٰهُنَّ سَبۡعَ سَمَٰوَٰتٖۚ وَهُوَ بِكُلِّ شَيۡءٍ عَلِيمٞ ﴿٢٩﴾

[۲۸]- څنګه د الله په اړه کفر کوئ! حال دا چي تاسو مړه وئ خو هغه راژوندي کړئ، بيا مو مړوي او بيا مو بېرته راژوندي کوي او بيا د ده په لور ورګرځول کېږئ. [۲۹]- دی همغه ذات دئ چي د زمکي ټول څه ئي تاسو ته راپيدا کړل، بيا ئي آسمان ته مخه کړه، نو هغه ئي اوه آسمانه جوړ کړ او دی په هرڅه ښه پوه دئ.

(۲۸)- له الله انکار د ډېري حيرانتيا خبره ده، انسان څنګه خپل زړه او عقل په دې قانع کولی شي؟ له مړې خاوري چا راپيدا کړ؟ د ده له ژوند سره تړلي دا ټول صفات چا ورکړل، علم ئي کوم عليم ورکړی، سترګي ئي کوم سترګه ور، سمع ئي کوم سميع، د وينا توفيق ئي له کومه کړی او د حافظی استعداد چا په کي ايښی؟ ما ته داسي کوم مخلوق او مصنوع وښيه چي په هغه کي د خپل خالق او صانع د لاس نښي له ورايه نه برېښي؟ په انسان کي دا ټول صفات د کوم خالق وديعه ګڼي؟ څنګه د يوه پلاسټيك له صانع نه انکار نه شي کولی خو د انسان له خالق نه انکار کوې؟ ستا د مرګ پرېکړه څوك کوي؟ دا ته ولي خپل مرګ نه شي ځنډولی؟ هغه څوك دئ چي ته ئي د ارادې په وړاندي مقهور يې او د مرګ د نېټي له بدلولو عاجز؟ چا دا د زمکي

پر سر هرڅه ستاسو لپاره پیدا کړي، داسي چي که یو ئې هم نه وي او په مقدار کي ئې معمولي کموالی راشي او د دوی ترمنځ موجود تناسب ختم شي، نو د زمکي پر سر ستا ژوند ممکن نه دئ، که د زمکي د حرارت درجه کمه یا زیاته شي، که ئې له لمر نه فاصله ډېره یا لږه شي، که ئې دا او هغه او هر څه له خپل طبیعي حالت نه ووځي، نو د زمکي پر سر او د آسمان لاندي ژوند درته ګران کړي. دا هر څه په دومره دقیقه توګه او په داسي ضروري او لازمي تناسب چا پیدا کړي؟ د زمکي او آسمان تر منځ دا یووالی او تنسیق او دا چي په ګډه لګیا دي، ستا اړتیاوو ته ځواب وایي، یو اوبه راوروي او بل ئې دانه او مېوه درته راشنه کوي، دا د چا کار دئ؟ دا د زمکي او آسمان په هر څه کي د (علم) نښي او آثار خو د دې خبري شهادت ورکوي چي دا هر څه هغه ذات پیدا کړي چي په هر څه پوه دئ.

کوم حقیقت چي په دې مبارك آیت کي ورته اشاره شوې، انسان اوس او څوارلس پېړۍ وروسته پرې پوه شوی، علم نن د قرآن همدا خبره کوي چي دا د زمکي هر څه، که حیوان دئ، که نبات دئ او که عناصر او مرکبات ئې، دا ټول او په همدې موجود مقدار او تناسب کي ئې د انسان د ژوندي پاته کېدو لپاره ضروري دي، ټول ژوي له یوه بل سره داسي تړلي دي چي که یو ئې له منځه ځي نور به ورپسي یو په بل پسي له منځه ځي، داسي لکه د غاړي هار چي وشلېږي او مرغلري ئې یوه په بلي پسي راپرېوځي. او دا هغه مطلب دئ چي په دې روایت کي راغلی:

عن جابر بن عبدالله قال عمر بن الخطاب سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول خلق الله عز وجل ألف أمة ستمائة في البحر وأربعمائة في البر فأول شيء يهلك من هذه الأمم الجراد فإذا هلكت تتابعت مثل النظام إذا قطع سلكه.

جابر بن عبدالله رضي الله عنه وايي چي عمر رضي الله عنه وویل: له پیغمبر علیه السلام نه مي اورېدلي چي فرمایل ئې: الله زر امتونه پیدا کړي چي شپږ سوه ئې په اوبو کي او څلور سوه ئې په وچه کي، لومړی شی چي له منځه به ځي ملخان دي، نو کله چي دوی له منځه ولاړ شي نور انواع د ژوو به داسي یو په بل پسي له منځه ځي لکه د هار تار چي وشلېږي.

(۲۹)- قرآن وايي چي الله تعالی اوه زمکي او اوه آسمانونه پیدا کړي، نن د علمي ژورو تحقیقاتو په ترڅ کي انسان ته معلومه شوې چي زمکه اوه طبقي لري او د زمکي پر سر د زمکي مربوطه فضاء هم اوه طبقي ده. انسانانو ته دا هم جوته شوې چي د اتم د مدارونو اعظمي شمېر هم اوه دي، له دې نه معلومېږي چي دا کائنات او مربوط ستوري او کهکشانونه ئې یوه داسي مجموعه ده چي اوه آسمانونه پرې راتاو دي.

له دې آیت نه ځینو دا انتباه اخیستې چي ښايي زمکه له آسمان نه مخکي پیدا شوې وي، دا اشتباه ده، په څو دلیله:

- په خپله په دې آیت کي ویل شوي چي بیا الله تعالی آسمان ته متوجه شو، د دې معنی دا ده چي آسمان تیار موجود وو.
- دا توجه د آسمان د تسویې او د اوه آسمانونو په څېر ئې د جوړولو په ارتباط شوې، نه د پیدایښت لپاره.
- قرآن په صریح الفاظو وايي چي زمکه او آسمان سره یو ځای وو موږ سره بېل کړل. له دې نه په وضاحت سره معلومېږي چي دواړه په یوه وخت پیدا شوي، له یوه بل وروسته ئې

يادونه د لومړي پيدايښت په ارتباط نه ده د تسويه او برابرولو په ارتباط ده. قرآن په دې اړه فرمايي:
أَ وَ لَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السمٰوٰتِ وَ الأَرْض كانَتَا رَتْقاً فَفَتَقْنٰهُمَا وَ جَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كلَّ شيءٍ حَيٍّ أَ فَلا يُؤْمِنُونَ *
الانبياء: ٣٠
آيا كافران په دې نه پوهېږي چې آسمانونه او زمكه سره نښتي وو، نو موږ سره بېل كړل او هر ژوى مو له (اوبو) نه پيدا كړى، نو آيا ايمان نه راوړي؟!
له دې آيت نه په څرگنده معلومېږي: چې په سر كې ټول كائنات، زمكه، لمر او د آسمان ټول اجرام يوه كتله وه او الله تعالى په يوې چاودنې سره دوى بېل بېل كړل او اوسنۍ بڼه ئې وركړه. او دا هغه حقيقت دئ چې انسان نن پرې پوه شوى.

وَإِذۡ قَالَ رَبُّكَ لِلۡمَلَٰٓئِكَةِ إِنِّي جَاعِلٞ فِي ٱلۡأَرۡضِ خَلِيفَةٗۖ قَالُوٓاْ أَتَجۡعَلُ فِيهَا مَن يُفۡسِدُ فِيهَا وَيَسۡفِكُ ٱلدِّمَآءَ وَنَحۡنُ نُسَبِّحُ بِحَمۡدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَۖ قَالَ إِنِّيٓ أَعۡلَمُ مَا لَا تَعۡلَمُونَ ﴿٣٠﴾

[٣٠]-او كله چې ستا رب ملائكو ته وويل: زه پر زمكه د يوه خليفه او نائب راپيداكوونكى يم، دوى وويل: آيا داسې څوك په كې پيدا كوې چې فساد به په كې كوي او وينې به تويوي، حال دا چې موږ ستا له ستايني سره لگيا يو او ستا لپاره په تقديس بوخت يو. وئې فرمايل: زه په هغه څه ښه پوه يم چې تاسو پرې نه پوهېږئ.

(٣٠)- قرآن اكثراً د يوې مهمې خبرې له كولو وروسته، د مزيد وضاحت لپاره تاريخي مثال او د دې خبرې عملي بېلگه راوړي، دا تاريخي مثال او عملي بېلگه د (إذ) په لفظ پيل كېږي. دلته له دغه ستر او مهم مطلب نه وروسته چې الله تعالى د زمكې هر څه ستاسو لپاره پيدا كړي، ستاسو د خدمت او گټې اخيستو لپاره اوس د خليفه په توگه د آدم عليه السلام د پيدايښت قصه او ملائكې ده ته په سجده گمارل د پورتني مطلب د مزيد توضيح لپاره وړاندې كوي.

په دې مبارك آيت كې څو اساسي لارښووني شوې:

- آدم عليه السلام په زمكې كې پيدا شوى، دلته د (جاعل) معنى (پيدا كوونكى) دئ.
- الله تعالى ملائكو ته خبر وركړ چې زه پر زمكه داسې څوك راپيدا كوم چې هغه به د خليفه او نائب په څېر عمل كوي، د دې خليفه ځينې مواصفات او ځانگړتياوې ئې وروښودې، فرشتو د دې تصور نه شو كولى چې يوه بااختياره او د استقلال او ارادې خاوند موجود ته دې د زمكې واگې وسپارلى شي، گمان ئې كاوو چې داسې كس به هرو مرو له خپل واك او اختيار نه غلطه استفاده كوي، فساد به خوروي او قتلونه به كوي. وئې ويل: په داسې حال كې چې موږ ستا د اوامرو په تعميل كې په پوره انهماك سره لگيا يو، په زمكې كې د تقديس او ستره ساتلو امور هم

ترسره کېږي، د دې خليفه او نائب د پيدا کولو څه ضرورت دئ، په داسي حال کي چي لـه ده نـه د فساد کولو او وينو تويولو احتمال هم شته؟ ملائکي د آدم عليه السلام له ټولو وړتياوو خبري نـه وې، يوازي دومره پوه شوې وې چي دا بـه خليفـه وي، يـا ئـي د خليفه لـه مفهوم نـه دا مطلب اخيستی وو او يا ورته ويل شوي وو چي دی به د واك او اختيار خاوند وي، هم به ښه کار کولی شي او هم بد، ستاسو پـه څېر بـه نـه وي چي هيڅ څـه پـه خپلـه خوښـه او استقلال سره نـه شـئ کولئ، د همدې لپاره ئې وويل: مبادا هغه د فساد او وينو تويولو باعث نشـي، الله تعالی وفرمايل: زه پـه هغـه څـه ښـه پوه يم چي تاسو وربانـدي نـه پـوهېږئ، تاسو تـه هغـه ځانگړتيـاوي نـه دي معلومي چي ده تـه ئې ورپـه برخـه کوم. نـه ملائکو تـه دا وينـا د مشورې پـه توگـه شوې او نـه ملائکو د اعتراض پـه توگـه دا پوښتني کړې، الله تعالی لـه مشورې بې نيازه دئ او ملائکي لـه اعتراض کولـو نـه بـرئ دي. دا خبره هم بې دليلـه او بې بنيـاده خبره ده چي ملائکو د پيريـانو مخکنيو کړو وړو تـه پـه پام سره ويلـي چي د آدم عليـه السلام اولاد بـه هم د دوی پـه څېر شـي. برعکس الله تعالی دوی ته د آدم عليه السلام پـه اړه هومره معلومـات ورکړې چي لـه دوی سره ئې دغه سؤالونه راپيدا کړي.

- په دې آيت کي درې ځله ويل شوي چي آدم عليـه السلام بـه پـه زمکـي کـي پيدا کېږي او د زمکـي خلافت بـه ورسپارل کېږي، يـو ځـل د الله لـه لـوري ويـل شـوي او دوه ځلـه د ملائکو لـه لـوري، دا کـافي ده چـي ووايـو آدم عليـه السـلام پـه زمکـي کـي پيـدا شـوی او د زمکـي خلافت ورسپارل شوی، د قرآن پـه هيڅ آيت کـي نـه صـراحتاً داسـي څـه مونـدلی شـو چـي د دې مطلب خلاف خبره ترې معلومه شي او نه تلويحاً. ډېره عجيبـه ده چي څوك د قرآن د دې وضـاحت او صراحت سره سره د اسرائيلي رواياتو تر تأثير لاندي راشي او گمان وکړي چي آدم عليـه السـلام له زمکي نه پرته په بل ځای کي پيدا شوی!!

وَعَلَّمَ ءَادَمَ ٱلۡأَسۡمَآءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمۡ عَلَى ٱلۡمَلَٰٓئِكَةِ فَقَالَ أَنۢبِـُٔونِي بِأَسۡمَآءِ هَٰٓؤُلَآءِ إِن كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ ﴿٣١﴾ قَالُواْ سُبۡحَٰنَكَ لَا عِلۡمَ لَنَآ إِلَّا مَا عَلَّمۡتَنَآۖ إِنَّكَ أَنتَ ٱلۡعَلِيمُ ٱلۡحَكِيمُ ﴿٣٢﴾

[۳۱]- او آدم (عليه السلام) ته ئې نومونـه ورزده کړل، ټول ئې، بيا ئې ملائکو ته وړاندي کړل، نو وئې ويل: د دغو ټر نومونو مي خبر کړئ؛ که رښتيني ياست. [۳۲]- وئې ويل: پاکي ده تا لره، موږ له هغه پرته چي تا راښودلي هيڅ علم نـه لـرو، تـه خـو بې شکه چي ښه پوه او ښه د حکمت خاوند يې.

(۳۱-۳۲) - الله جل شأنه آدم عليه السلام او د ده نسل ته په ملائکو باندي دا فضيلت ورکړی چي علم ئې تر فرشتو جامع دئ، د هرڅه د پېژندلو او هغه ته د خاص نوم ورکولو استعداد په کي اېښودل شوی، خو ملائکي داسي دي چي هر صنف ئې د خپل خاص کار پـه اړه علم لري او د نورو شيانو په اړه نه پوهېږي، هر څه پېژندل او بيا هغه ته خاص نوم ورکول د انسان ځانگړتيا

ده، دا خصوصيت په بل هيڅ مخلوق کي نشته، د زمکي د خلافت لپاره همداسي يوه مخلوق ته ضرورت وو، ملائکو دا کار نه شو کولی. متأسفانه ځيني داسي ګمان کوي چي ملائکو غوښتل د زمکي خلافت د دوی په واك کي وي او بل چا ته ورنکړی شي، الله غوښتل دوی په دې ملامت کړي او ورته ثابته کړي چي ترتاسو آدم عليه السلام د دې مقام لپاره وړ دئ، نو آدم عليه السلام ته په غوږ کي وويل شو چي د دې او هغه شيانو نومونه څه دي، بيا د همدغو شيانو د نومونو په اړه له ده او ملائکو نه امتحان واخيستل شو، ملائکي ناکامه او دی بريالی شو!! حال دا چي نه دا کار د امتحان اخيستو لپاره ترسره شوی، نه ملائکي داسي دي چي د الله له حکم نه مخالفت وکړي او د ځان لپاره کومه دنده وغواړي او نه په داسي امتحان سره د آدم عليه السلام وړتيا ثابتېدی شي. دا له اسرائيلي رواياتو نه اخيستل شوي آراء دي، په دې کي هم الله تعالی ته د عدل او عقل خلاف کارونه منسوب شوي او هم ملائکو ته د ګناه کارونه! الله تعالی خو نه د عدل خلاف کار کوي او نه د عقل، دا تأويل هم د عدل منافي دئ هم د مشاهدې، داسي امتحان چي په هغه کي يوه ته نقل ورکړی شي، د عدالت منافي امتحان دئ او موږ په مشاهدې سره ګورو چي آدم عليه السلام او اولاد ته ئې د ټولو شيانو نومونه نه دي ښودل شوي، په څو دلائلو:

- که ده ته نومونه ورښودل شوي وی نو بايد ترقيامته د ده په ټول اولاد کي همدا نومونه پاتي وی، د ده عرب او عجم زامنو بايد ورته نومونه کارولی او د ټولو ژبه يوه وی. خو عملاً ګورو چي نه ژبه يوه ده او نه نومونه. دا دوی ولي د قرآن د آيتونو داسي تعبيرات کوي چي د مشاهدې خلاف دي، آدم عليه السلام ته به نومونه همغسي ښودل شوي وي لکه د ده اولاد ته چي ئې ښيي، د آدم عليه السلام قصه خو د دې لپاره راوړي چي د ده اولاد ته وښيي چي پر تاسو مي دا او دا نعمتونه پېرزو کړي، تاسو ته مي پر ټولو مخلوقاتو فضيلت درکړ، پر ملائکو هم، د هر څه پېژندل او خاص نوم ورته وضع کول ستاسو هغه ځانګړتيا ده چي هيڅ مخلوق ته نه ده ورکړی شوې، په کوم ترتيب چي الله تعالی د آدم عليه السلام اولاد ته نومونه ښيي همداسي ئې آدم عليه السلام ته ښودلي، د آدم عليه السلام هر لمسی چي پيدا شي نو هر څه ته لاس اچوي، يوه خوا بله خوا ئې ګوري، نوم ورته ږدي، مور، پلار، ډوډۍ او اوبو ته له خپلي خوا نومونه ږدي، په سر کي خوراك او څښاك په ژړا غواړي، چي لږ لوی شي خپلو ضروري شيانو ته داسي وړوکي وړوکي نومونه کېږدي چي خپله مور او ورباندي پوهولی شي، که ئې مور پلار خپله ژبه ورباندي تحميل نه کړي نو ځان ته به نوې ژبه او نومونه غوره کړي، آدم عليه السلام ته د نومونو د ښودلو معنی دا ده، نه هغه چي په اسرائيلي رواياتو کي راغلي.
- د ټولو شيانو علم له الله پرته هيچا ته ممکن نه دئ، آدم عليه السلام او اولاد ئې دا توان نه لري چي د ټولو شيانو نومونه زده او حفظ کړی شي، حافظه ئې دومره ظرفيت نه لري.
- دا خبره مو بايد تل په پام کي وي چي قرآن د حق او باطل د پېژندو لپاره وروستی معيار او ملاك دئ، هره اختلافي خبره بايد قرآن ته محول شي او يوازي هغه خبره حق وګڼو چي له قرآن سره موافق وي، روايت به د قرآن په تله تلو، نه دا چي د قرآن آيت د روايت لپاره تأويل کړو! دا خو هغه کار دئ چي اهل کتابو وکړ او په نتيجه کي ئې د الله کتاب شا ته وغورځاوو، په رواياتو پسي او په اختلافاتو اخته شول، حاشا و کلا چي صحابه دي هغه خبره وکړي چي قرآن نه وي کړې، صحابه خو د قرآن لومړي زده کوونکي او حاملان وو، تر هرچا ښه ورباندي پوه شوي وو، له هغه چا ئې مخامخ اورېدلی وو چي دا قرآن ورباندي نازل شوی وو،

څنګه به هغوی د قرآن خلاف خبره کوي؟ که کله له داسي روایت سره مخامخ کېږو چي له قرآن سره اړخ نه لګوي نو د دې پر ځای چي د قرآن آیتونه د روایت لپاره تأویل کړو باید ووایو چي یا راوي اشتباه کړی او یا مروي عنه د اهل کتابو خبره کوله او اورېدونکي ګمان کړی چي دا د ده خپله خبره او رأیه ده او نورو ته ئې د ده د خبري په توګه انتقال کړې. په روایاتو کي بې شمېره داسي روایات شته چي په اصل کي د اهل کتابو روایات دي خو صحابه وو ته منسوب شوي.

- د (علم آدم الاسماء کلها) تفسیر باید تر هر څه د مخه په خپله په قرآن کي ولټوو او وګورو چي (علّم) په کومه معنی راغلی، قرآن موږ ته د دې وضاحت کړی، د قرآن په رڼا کي په دې پوهېدل آسانه دي چي آدم علیه السلام ته د اسماوو تعلیم او ښوونه داسي ده لکه چي د ده اولاد ته د بیان د تعلیم په اړه ئې فرمایلي: (علمه البیان: خبري کول ئې وروښودل). الله تعالی انسان ته د وینا استعداد ورکړی، دا ښوونه داسي نه ده چي د پیدایښت له لومړۍ ورځي خبري کولی شي، بلکي ورو ورو ئې زده کړي، همدا راز ئې د ټولو شیانو د پېژندو او هر یوه ته د خاص نوم ورکولو استعداد ورکړی.

قَالَ يَـٰٓـَٔادَمُ أَنۢبِئۡهُم بِأَسۡمَآئِهِمۡۖ فَلَمَّآ أَنۢبَأَهُم بِأَسۡمَآئِهِمۡ قَالَ أَلَمۡ أَقُل لَّكُمۡ إِنِّيٓ أَعۡلَمُ غَيۡبَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ وَأَعۡلَمُ مَا تُبۡدُونَ وَمَا كُنتُمۡ تَكۡتُمُونَ ﴿٣٣﴾

[۳۳]- وئې ویل: اې آدمه ! په نومونو ئې خبر کړه، نو چي کله ئې پر نومونو خبر کړل، وئې ویل: آیا تاسو ته مي نه وو ویلی چي زه د آسمانونو او زمکي په پټو ښه پوهېږم او په هغه څه هم ښه پوهېږم چي څرګندوئ ئې او په هغه هم چي پټوئ ئې؟

(۳۳)- له دې مبارك آیت نه په څرګنده معلومېږي چي ملائکو ته د آدم علیه السلام دا علمي استعداد او فضیلت نه وو معلوم د کوم په وجه چي الله تعالی د زمکي د خلافت لپاره غوره کړی وو. د ده (اختیار) او استقلال ته په پام سره ئې دا اندېښنه څرګنده کړې وه چي مبادا په زمکي کي د فساد او وینو تویولو باعث شي. دا خبره بې بنیاده ده چي ګواکي ملائکو غوښتل د خلافت مقام دوی ته ورکړی شي.

وَإِذۡ قُلۡنَا لِلۡمَلَـٰٓئِكَةِ ٱسۡجُدُواْ لِأٓدَمَ فَسَجَدُوٓاْ إِلَّآ إِبۡلِيسَ أَبَىٰ وَٱسۡتَكۡبَرَ وَكَانَ مِنَ ٱلۡكَٰفِرِينَ ﴿٣٤﴾

[۳٤]- او کله چي مو ملائکو ته وویل: د آدم لپاره سجده وکړئ، ټول په سجده شول مګر ابلیس، ډډه او تکبر ئې وکړ او له کافرانو څخه وو.

(۳٤)- دلته څو خبري د خاص پام وړ دي:

- لـه دې سـجدې نـه يـا يـوازې اطاعـت او تسـليمېدل مـراد دي او يـا د اطاعـت او تسـليمېدو ترڅنګ سجدې ته ورته کوم حرکت هم، دا ځکه چې ملائکې او ابليس د انسان په څېر نـه دي، سجده ئې هم د انسان سجدې ته ورته نه ده، د لمر، سپوږمۍ، ونو او غرونو سجده هم د انسان د سجدې په څېر نه ده. په دې توجيه سره هغه اشکال هم رفع کېږي چې د ملائکو سجده آدم عليه السلام ته وه که د آدم لپاره الله تعالی ته؟ ځکه له الله پرته بل څه ته سجده کول جائز نه دي.
- له دې آيت نه دا هم معلومېږي چې د ملائکو مقام او منزلت په دې عالم کې داسې دئ چې چا ته د دوی په انقياد او سجدې سره به د ځمکې او آسمانونو هر څه هغه ته غاړه ږدي، آدم عليه السلام ته د دوی د سجدې په نتيجه کې به هر څه ده ته مسخر او منقاد کېږي، ځکه وروسته ويل شوي چې له ابليس نه پرته ټولو سجده وکړه. يوازيني چا چې له سجدې ئې ډډه وکړه ابليس وو، نور هرڅه آدم ته مسخر شول، د قرآن په ګڼ شمېر آيتونو کې دا مطلب ذکر شوی چې د ځمکې او آسمانونو هر څه انسان ته مسخر کړی شوي.
- د ځمکې پر سر لومړی ګناه تکبر وو، د الله له رحمت نه لومړی رټل شوی کس متکبر دئ، متکبر څوك دئ؟ هغه چې په نسب کې ځان تر بل غوره ګڼي. خپل قوم تر بل قوم نه او خپل ټبر تر بل ټبر او ځان تر بل غوره ګڼل همغه کار دئ چې د لومړي ځل لپاره شيطان وکړ. په دې سوره کې راغلي چې د بني اسرائيلو سردارانو د طالوت عليه السلام د زعامت له منلو نه انکار کاوو، دا همغه کار وو چې شيطان کړی وو، هغه قصه د دغې لپاره تاريخي بېلګه او شرحه ده.

وَقُلۡنَا يَٰٓـَٔادَمُ ٱسۡكُنۡ أَنتَ وَزَوۡجُكَ ٱلۡجَنَّةَ وَكُلَا مِنۡهَا رَغَدًا حَيۡثُ شِئۡتُمَا وَلَا تَقۡرَبَا هَٰذِهِ ٱلشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٣٥﴾ فَأَزَلَّهُمَا ٱلشَّيۡطَٰنُ عَنۡهَا فَأَخۡرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِۖ وَقُلۡنَا ٱهۡبِطُواْ بَعۡضُكُمۡ لِبَعۡضٍ عَدُوّٞۖ وَلَكُمۡ فِي ٱلۡأَرۡضِ مُسۡتَقَرّٞ وَمَتَٰعٌ إِلَىٰ حِينٖ ﴿٣٦﴾

[٣٥]- ومو ويل: اې آدمه! ته او مېرمن دې په دې جنت کې مېشت شئ او لـه کومـه ځايـه چې غواړئ پرېمانه وخورئ، خو دې ونې ته مه نږدې کېږئ، که نه نو له تېري کوونکو څخه به شئ. [٣٦]- خو شيطان له هغه نه وښويول او له هغه څه ئې وايستل چې پـه کـې ول، او ومو ويل: له دې نه کوز شئ، ځيني د ځينو نورو لپاره دښمن او تاسو ته په ځمکې کې د ټيکې ځای دئ او څه متاع، تر يوه وخته.

(٣٥)- د دې مبارك آيت څو اساسي ټکي خاصه توجه غواړي:

- انسـان داسـې پيدا شـوی چـې هغـه تـه بايـد مفيد او مضـر، حـلال او حـرام او ښـه او بـد وروښودل شي، له نورو ژونديو مخلوقاتو سره ئې يو اساسي توپير پـه دې کـې دئ چې نـورو تـه په فطري توګه خپله لار ښودل شوې، د همغې فطري لارښوونې مطـابق ژوند کوي، د غرڅه

بچی په هغه لومړۍ ورځ او له پيدايښت نه څو شېبې وروسته په خپلو پښو ودرېږي، په خپلې مور پسي زغلي، د هغه څه له خوړلو او د هغه کار له کولو ډډه کوي چې ورته تاوان لري، مفيد او مضر بوټي پيژني، خو انسان تر اوږدې مودې مور ته سخت اړ وي، اور، تيږې او لوټي ته لاس کوي، هر څه په خوله منډي، که ئې مور څو شېبې ترې غافله شي، يا په اور کې ځان اچوي يا اوبو کې، هغه ته بايد ښه او بد، مفيد او مضر، شهد او زهر، حلال او حرام عملاً وروښودی شي، هغه تر بل هر مخلوق نه دې ته زيات اړ دئ چې د ښه ژوند کولو ټولې غوښتنې او مقتضيات ورزده کړی شي، فطري ښوونه ورته کافي نه ده. د ده وضع له نورو مخلوقاتو نه فرق کوي، دی له ځانګړو استعدادونو سره پيدا شوی، دا دئ ګوروئ چې په هغه جنت کي هم ورته ويل شوي: له هر ځايه هر څه پريمانه خوړلی شئ خو هغې خاصې ونې ته به نه نږدې کېږئ. په دې سره عظيم الشأن قرآن د انسان د فطرت يوه ډېر مهم او اساسي اړخ ته اشاره کړې.

- د انسان لپاره دحلالو شيانو شمېر د حرامو په نسبت دومره زيات وګڼئ لکه په يوه ستر باغ کي چې راز راز ونې او مېوې ولري، يوازې يوه ونه ئې داسې وي چې د مېوې خوراك ئې منع شوی وي. عجيبه ده چې انسان په دومره زياتو حلالو اکتفاء نه کوي او حرام ته لاس غځوي!!
- اما دا چې آدم عليه السلام په کوم جنت کي ځای پر ځای شو؟ د زمکې پر سر کوم جنت کې او که په موعود جنت کې؟ کومې ونې ته له نږدې کېدو منع شوی وو؟ شيطان څنګه وتوانېدو چې دې جنت ته ننوځي او آدم او حواء عليهما السلام د ممنوعه مېوې خوړلو ته وهڅوي؟ د دغو پوښتنو په ځواب باندې د پوهېدو لپاره بايد لاندې خبرې په پام کې ولرو:
- په دې اړه هم په رواياتو کي کافي او زيات اختلاف شته او هم د مفسرينو تر منځ، هم د جنت د موقعيت په اړه او هم د دې ونې د نوعې په اړه، له دې اختلاف معلومېږي چې له پيغمبر عليه السلام صريح او صحيح حديث نه دئ نقل شوی.
- قرطبي او ځينې نور مفسرين دا موعود جنت ګڼي، خو هيڅ دليل ورته نه لري، ټول مفسرين ورسره موافق نه دي، ما دغه رأيه له قرآن سره موافق نه ده موندلې. په داسې حال کي چې د البقرة د سورې په يوه آيت (۳۰ آيت)کې درې ځلې ويل شوي چې آدم عليه السلام به په زمکه کې پيدا کېږي او دلته به خليفه وي او په داسې حال کي چې نه د قرآن په کوم آيت کي صراحتاً يا اشارتاً دا مطلب راغلی چې آدم عليه السلام په آسمان کي پيدا شوی او نه په احاديثو کې، او په هيڅ آيت او حديث کي نه دي ويل شوي چې آدم عليه السلام له پيدايښت وروسته آسمان ته اوچت کړی شوی، نو دا ادعاء به څنګه منو چې د ده لومړی اسکان د آسمان په جنت کي وو، که داسې وی نو دا مطلب به په ډېر صراحت سره په قرآن کي راغلی وو، چې آدم عليه السلام په آسمان کي پيدا شوی يا په زمکه کي له پيدايښت وروسته آسمان ته بېول شوی. په قرآن د ايمان تقاضا خو دا ده چې له خپله ځانه کوم مطلب ورته منسوب نه کړو او د دې آيت مصداق ونه ګرځو (ام تقولون على الله ما لاتعلمون) برعکس په همغه څه اکتفاء وکړو چې قرآن په خپله ويلي.
- آدم عليه السلام له خاورې او د زمکې پر سر او د زمکې د خلافت لپاره پيدا شوی. دلته وفات شوی او له دې به بېرته راژوندی کېږي. او همدا د ده د اولاد برخليك هم دئ.

- ځينو د (اهبطوا) له لفظ دا مطلب اخيستی چې دوی ته له آسمان د کوزېدو امر شوی، دا خبره په دوه دليله ضعيفه ده: لومړی دا چې په همدې سورې کې او څو آيته وروسته، بني اسرائيلو ته په همدغه صيغه ويل شوي چې (اهبطوا مصرا: نو مصر ته کوز شئ) او د بني اسرائيلو دا قصه په حقيقت کې له جنت د آدم عليه السلام د کوزېدو لپاره بل مثال او مزيده شرح ده. دوهم دا چې د (اهبطوا: کوز شئ) امر هغه چا ته کېږي چې د کوزېدو له ځايه په خپله او په خپلو پښو کوزېدی شي. آدم عليه السلام ته له آسمانه په خپله راکوزېدل ممکن نه وو.
- آدم عليه السلام له پيدايښت وروسته په داسي جنت کي ځای پر ځای شوی چي هلته هم شجرة ممنوعه وه او هم شيطان ورتلی شو. په موعود جنت کي نه شجرة ممنوعه شته او نه شيطان ورتلی شي. شيطان لادمخه رټل شوی وو، موعود جنت ته د ده ننوتل ممکن نه وو.
- د جنت لغوي معنی باغ دئ او په قرآن کي د جنت لفظ يوازې د موعود جنت لپاره نه دئ کارول شوی. په داسي حال کي چي جنت د مېوې باغ ته ويل کېږي او له دې معلومېږي چي شجره ممنوعه به د مېوې يوه ونه وه، قرآن نه ده ښودلې، موږ ته په کار ده چي په دې اړه له ځانه څه ونه وايو، خو متأسفانه ځينو په دې اړه هم له اسرائيلي رواياتو ډېر څه رانقل کړي، هغه ئي د (غنمو ونه) ګڼلې، نه ئي دې ته پام کړی چي د (غنمو نه ونه وي او نه ئي باغ)!! او نه هم دې ته چي الله تعالی يوازې هغه څه انسان ته حراموي چي ضرر ئي تر ګټې زيات وي.
- موعود جنت ته داخلېدل له محاسبې وروسته ترسره کېږي. دا جنت په اصل کي د انسان د عملونو محصول دئ، لکه چي په رواياتو کي راځي: د جنت ځمکه سمسوره او اوبه ئي خوږې دي، ستاسو له تسبيح د جنت وني او له نېکو عملونو مو د جنت قصرونه جوړېږي.
- له دې دلائلو په څرګنده معلومېږي چي دا جنت د ځمکي پر سر وو نه په آسمان کي، د هغو مفسرينو رأيه صحيح ده چي دا جنت د ځمکي پر سر ګڼي او دا رأيه چي دا همغه موعود جنت او په آسمان کي وو له اسرائيلي رواياتو نه اخيستل شوې رأيه ده، د دې په تأييد کي ټول استدلالات ډېر ډېر ضعيف دي، نه په نقل سره دا خبره ثابتولی شي او نه هم په عقل سره، د دوی ځيني خبري خو د ډېر تعجب وړ دي، مخصوصاً جنت ته د شيطان د ننوتو په اړه د دوی وينا، ځينو ئي ويلي چي شيطان د مار په خوله کي پټ ورننوتی او ځينو ويلي چي له بهر د دېوال له شا، يا د جنت په دروازه کي، يا له جنت د وتلو په وخت کي او حتی له ځمکي ئي د آسمان په جنت کي هغوی وسوسه کړي!! او ځينو خو هومره بې باکي کړې چي ويلي ئي دي: شيطان د ملائکو له ډلې او حتی د دوی استاد وو!! دوی دې ته هم پام نه دئ کړی چي که آدم عليه السلام شيطان په خپلو سترګو ليدی نو نن به د ده اولاد هم هغه په خپلو سترګو ليدو او دې ته ئي هم توجه نه ده کړې چي آدم عليه السلام ته د شيطان وسوسه بايد همغسي وي لکه نن چي د ده اولاد وسوسه کوي. که د دوی د استدلالونو په اړه لږ غور وکړئ نو هر يو به ئي د عقل او مشاهدې خلاف ومومئ. نه پوهېږو چي ولي نه وايي: د آدم عليه السلام جنت داسي وو لکه بني اسرائيلو ته د من او سلوی ورکول او د وريځو سيوري ورباندي جوړول، له جنت ئي هبوط داسي وو لکه د بني اسرائيلو هبوط، شيطان داسي وسوسه کړل لکه د ده اولاد چي وسوسه کوي، دا ځکه چي د آدم عليه السلام په قصه کي الله تعالی موږ ته (انسان) او د هغه ځانګړتياوي او خصوصيات معرفي کوي، د انسان د عروج او زوال عوامل راښيي، شيطان او د هغه وسوسي

را په ګوته کوي، دا زموږ د جد قصه ده، د دې قصې په هینداره کې باید خپل مخ وګورو او خپل ځان وپېژنو، مګر نه ګورئ چې د آدم علیه السلام له دغې قصې وروسته د بني اسرائیلو د عروج او هبوط قصه راغلې، مګر دا قصه د هغې لپاره شرح نه ده؟!

● په دې مبارك آیت کې دا خبره هم توضیح شوې چې آدم او حواء علیهما السلام ته ویل شوي وو چې دغې ونې ته مه نږدې کېږئ، که ورنږدې شوئ نو تېری به درنه وشي او ممنوعه مېوه به ئې وخورئ. له ګناه نه د ځان ساتلو په اړه، قرآن په ځو نورو ځایونو کې هم دې ته ورته لارښوونه کړې او ویلي ئې دي چې د ګناه له ځایه ځان لرې وساتئ، نږدې مه ورځئ، د حلالو شیانو تر آخري پولې مخکې مه ځئ او د حرامو د پولې پیل کېدو ته مه ورنږدې کېږئ که نه په حرامو کې به پرېوځئ. ځوك چې خپله رمه د نورو د پټي خوا ته څروي هرومرو ئې څاروي د بل پټي ته ننوځي.

(٣٦)- شیطان وښویول او د هغه جنت له ټولو نعمتونو نه ئې محروم کړل، قرآن په دې سره موږ ته دا لارښوونه کوي چې د شیطان وسوسو ته تسلیمېدل، له یوې خوا د انسان د ښوېېدو باعث شي، له الهي نعمتونو نه ئې محروم کړي او د عزت له لوړو ئې راپرېږ باسي او له بلې خوا ئې په عداوت او دښمنیو سر کړي.

فَتَلَقَّىٰٓ ءَادَمُ مِن رَّبِّهِۦ كَلِمَٰتٍ فَتَابَ عَلَيۡهِۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلتَّوَّابُ ٱلرَّحِيمُ ﴿٣٧﴾

[٣٧]- نو آدم علیه السلام له خپل رب نه داسې څو ټکي ترلاسه کړل چې د هغه په وجه ئې توبه قبوله کړه، بې شکه چې هغه ډېر مهربان توبه منونکی دئ.

(٣٧)- آدم علیه السلام د توبې اراده وکړه، د داسې الفاظو په لټه کې شو چې خپل ندامت وړباندې بیان کړی شي او الله ئې توبه قبوله او اشتباه ئې عفو کړي! الله تعالی ورته هغه الفاظ تلقین کړل چې په کوم سره ئې هم خپل ندامت څرګندولی شو او هم ئې د الله تعالی د مغفرت او رحمت غوښتنه پرې کولی شوه، د همدې الفاظو په ویلو سره الله تعالی د ده توبه قبوله کړه.
قرآن د دغو کلماتو په اړه داسې فرمايي:
قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ *
دواړو وویل: اې زموږ ربه! په رښتیا چې موږ په خپل ځان ظلم وکړ، که ته راته بخښنه ونه کړې او راباندې رحم ونکړې، نو هرومرو به له زیانمنو نه وو.
په دې سره قرآن موږ ته وايي چې له هرچا خطاء او غلطي کېدی شي، غلطي او اشتباه کول ستاسو فطري کمزوري ده، خو که له غلطي نه وروسته توبه وکړئ، ندامت وښیئ، الله ته رجوع وکړئ او د خپلې غلطۍ د جبران په لټه کې شئ، الله تعالی به بخښونکی او مهربان ومومئ.

قُلۡنَا ٱهۡبِطُواْ مِنۡهَا جَمِيعٗاۖ فَإِمَّا يَأۡتِيَنَّكُم مِّنِّي هُدٗى فَمَن تَبِعَ هُدَايَ فَلَا خَوۡفٌ

عَلَيۡهِمۡ وَلَا هُمۡ يَحۡزَنُونَ ﴿٣٨﴾ وَٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَكَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِنَآ أُوْلَٰٓئِكَ أَصۡحَٰبُ ٱلنَّارِۖ هُمۡ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٣٩﴾

[٣٨]- ومو ويل: له دې ځايه ټول کوز شئ، خو که کله زما له لوري کومه لارښوونه درته راغله، نو چا چي زما د لارښووني متابعت وکړ، نو نه په دوی څه وېره شته او نه به دوی غمجن شي. [٣٩]- او کوم کسان چي کافر شول او زما آيتونه ئې تکذيب کړل، دوی دوزخيان دي، په هغه کي تلپاتي.

(٣٨-٣٩)- آدم عليه السلام ته په هغه جنت کي لازمي روزنه ورکړی شوه، دا ئې عملاً او په خپلو سترګو وليدل چي شيطان ئې دښمن دئ، حرام ته ئې هڅوي، حرام ته لاس کول له الهي نعمتونو نه د محرومېدو او له لوړ مقام نه د راپرېوتو سبب دئ، له غلطی نه وروسته ندامت او توبه په کار ده، چا چي له توبې ډډه وکړه او په خپلي ګناه ئې ټينګار وکړ د شيطان په څېر د الله له رحمت نه رټل کېږي، اوس هغه د خپل مأموريت د تر سره کولو لپاره تيار شوی، بايد ولاړ شي او د خلافت دنده ترسره کړي. که څه هم د ده توبه قبوله شوې، خو د خپلي دندي لپاره بايد له جنت نه ووځي. ده ته وويل شو: تاسو ته به الهي هدايات راځي، دا ځکه چي ورته اړ ياست، له هغه پرته د خير او شر له تفکيك نه عاجز يئ، شيطان هغه څه درته ښايسته کوي چي ستاسو په ضرر او تاوان وي، مثال ئې آدم عليه السلام په جنت کي وليد، نو چا چي د الهي لارښوونو متابعت وکړ هغه ته نه له هيڅ څه نه وېره په کار ده او نه په هيڅ څه وير او چا چي د کفر لار غوره کړه او زما آيتونه ئې تکذيب کړل، دوزخ ئې ځای دئ.

يَٰبَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ ٱذۡكُرُواْ نِعۡمَتِيَ ٱلَّتِيٓ أَنۡعَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ وَأَوۡفُواْ بِعَهۡدِيٓ أُوفِ بِعَهۡدِكُمۡ وَإِيَّٰيَ فَٱرۡهَبُونِ ﴿٤٠﴾

[٤٠]- اې د اسرائيل زامنو! زما هغه نعمتونه درپه ياد کړئ چي پر تاسو مي پېرزو کړل او له ما سره په کړو ژمنو وفا وکړئ ترڅو زه له تاسو سره په خپلو ژمنو وفا وکړم او يوازي له ما ووېرېږئ.

(٤٠)- له دې مبارك آيت نه معلومېږي چي د ديندار قوم لومړني انحرافات دري دي: ١- د الهي پېرزوينو او نعمتونو هېرول او ناشکري، ٢- له الله سره په کړو ژمنو کي بې وفايي، ٣- او له الله تعالی پرته له بل چا وېره درلودل. همدا راز دا مبارك آيت موږ ته وايي چي د الله ژمني مشروطي دي؛ هلته به ترسره کېږي چي ته له الله سره په خپلو کړو ژمنو وفا وکړې.

وَءَامِنُواْ بِمَآ أَنزَلۡتُ مُصَدِّقٗا لِّمَا مَعَكُمۡ وَلَا تَكُونُوٓاْ أَوَّلَ كَافِرِۭ بِهِۦۖ وَلَا تَشۡتَرُواْ

بِـَٔايَٰتِي ثَمَنٗا قَلِيلٗا وَإِيَّٰيَ فَٱتَّقُونِ ﴿٤١﴾

[٤١]- او په هغه څه ایمان راوړئ چي ما نازل کړی، له تاسو سره د شته (کتاب) تصدیقوونکی او لومړی انکار کوونکی او کافر ئې مه کېږئ او زما آیتونه په لږه بیع مه پلورئ او یوازي له ما نه ځان ساتنه او وېره ولرئ.

(٤١)- له دې مبارك آیت نه معلومېږي چي د دین لومړني او تر ټولو خطرناك دښمنان هغه دین پلورونکي دي چي دین په ډېره ارزانه بیع خرڅوي، د دې پر ځای چي دوی د هر واقعي دیني تحریك لومړني مؤیدین او حامیان وي، برعکس تل به ګورئ چي دین خرڅوونکي دکاندار علماء په لومړي خط کي د دیني تحریکونو مقابله کوي، دښمن به ئې په ډېره کمه بیع اخلي او په لومړي خط کي به ئې د واقعي علماوو او دیندارانو په ضد جنګوي.

وَلَا تَلۡبِسُواْ ٱلۡحَقَّ بِٱلۡبَٰطِلِ وَتَكۡتُمُواْ ٱلۡحَقَّ وَأَنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ﴿٤٢﴾ وَأَقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ

وَءَاتُواْ ٱلزَّكَوٰةَ وَٱرۡكَعُواْ مَعَ ٱلرَّٰكِعِينَ ﴿٤٣﴾

[٤٢]- او حق له باطل سره مه خلطوئ، (باطل ته د حق جامه مه وراغوندئ) او حق مه پټوئ، په داسي حال کي چي پوهېږئ. [٤٣]- او لمونځ قائم کړئ او زکات ورکړئ او له رکوع کوونکو سره رکوع وکړئ.

(٤٢)- دوی به کله په خپلو غلطو توجیهاتو سره حق ته د باطل جامه وراغوندي او کله به باطل ته د حق، او که په خپلو غلطو او دروغجنو توجیهاتو او تأویلاتو په دې موفق نه شول چي باطل حق ثابت کړي او حق باطل، نو حق به پټوي، دا کار په داسي حال کي کوي چي پوهېږي حق کوم دئ او باطل کوم، په ناپوهۍ سره دا کار نه کوي، د غرض او مرض په وجه ئې کوي، اخیستل شوي او استخدام شوي، د خپل مزد او اجورې په مقابل کي دا کار کوي، مزد ئې هم ډېر کم: کومه چپنه، کومه سپینه پګړۍ، یو نس مړۍ او حتی یوازي یو شاباش!
(٤٣)- په دې مبارکو آیتونو کي د بې لارو او منحرفو دین خرڅونکوو علماوو څو نوري ځانګړتیاوي بیانېږي: له الله سره ئې تعلق ضعیف او کمزوری وي، لمونځ ئې یا پرېښی او یا له حقیقي روح نه عاري او په شکلیاتو لګیا وي، د دې پر ځای چي زکات ورکړي د زکات ترلاسه کول ئې عادت شي، له عام ولس سره ئې هم اړیکي سستي شي، له نورو سره یو ځای عبادت هم پرېږدي، د همدې لپاره دوی ته د دغو څو خبرو امر شوی: لمونځ وکړئ، زکات ورکړئ او له نورو رکوع کوونکو سره یو ځای رکوع وکړئ، ستاسو د ټولو انحرافاتو علاج په همدې کي دئ.

أَتَأۡمُرُونَ ٱلنَّاسَ بِٱلۡبِرِّ وَتَنسَوۡنَ أَنفُسَكُمۡ وَأَنتُمۡ تَتۡلُونَ ٱلۡكِتَٰبَۚ أَفَلَا تَعۡقِلُونَ ﴿٤٤﴾

[٤٤]- آیا خلك په ښېګڼو ګمارئ او خپل ځان هېروئ، په داسي حال كي چي تاسو كتاب لولئ! آیا تعقل نه كوئ؟

(٤٤)- په رياء او نفاق اخته شول، نورو ته ئې د خير خيرات وركولو او احسان او نېكي كولو بلنه وركوله خو ځان ئې هېر كړی وو، په داسي حال كي چي دوی بايد تر نورو زيات نېك عمل درلودی او د الله په لار كي ئې تر هر چا زياته قرباني وركولی، دا ځكه چي دوی خو په كتاب د پوهېدو دعوی كوي او ځان ته عالم او د الله د كتاب حامل او د پيغمبرانو وارث وايي!!

وَٱسۡتَعِينُواْ بِٱلصَّبۡرِ وَٱلصَّلَوٰةِۚ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى ٱلۡخَٰشِعِينَ ﴿٤٥﴾ ٱلَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُم مُّلَٰقُواْ رَبِّهِمۡ وَأَنَّهُمۡ إِلَيۡهِ رَٰجِعُونَ ﴿٤٦﴾

[٤٥) او په صبر او لمانځه سره مرسته ترلاسه كړئ او دا خو يقيناً چي ګران او ستر كار دئ مګر خاشعينو ته. [٤٦]- هغه (خاشعين) چي ګمان كوي له خپل رب سره مخامخېدونكي دي او هرومرو د ده په لوري ورګرځېدونكي دي.

(٤٥-٤٦)- له حق نه دفاع، په حق عمل او حق ته بلنه، هغه څه ته ضرورت لري چي يوازي په لمانځه او صبر سره ئې ترلاسه كولی شئ او دا لمونځ او صبر د هرچا كار نه دئ، دا كار هغه څوك كولی شي چي په الله او آخرت ئې كلك باور وي او په دې ئې يقين وي چي خپل رب ته ورتلونكی او له هغه سره مخامخېدونكی دئ.

يَٰبَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ ٱذۡكُرُواْ نِعۡمَتِيَ ٱلَّتِيٓ أَنۡعَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ وَأَنِّي فَضَّلۡتُكُمۡ عَلَى ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٤٧﴾ وَٱتَّقُواْ يَوۡمٗا لَّا تَجۡزِي نَفۡسٌ عَن نَّفۡسٖ شَيۡـٔٗا وَلَا يُقۡبَلُ مِنۡهَا شَفَٰعَةٞ وَلَا يُؤۡخَذُ مِنۡهَا عَدۡلٞ وَلَا هُمۡ يُنصَرُونَ ﴿٤٨﴾

[٤٧]- اې بني اسرائيلو! زما هغه نعمتونه درپه ياد كړئ چي پر تاسو مي پېرزو كړل او تاسو ته مو پر ټولو نړۍ والو فضيلت دركړ. [٤٨]- او له هغي ورځي ووېرېږئ چي نه يو كس د بل كس مجازات په غاړه اخيستی شي، نه د ده په اړه كوم شفاعت قبلېدی شي، نه څه بدله ترې اخيستل كېدی شي او نه ئې مرسته كېدی شي.

(٤٧)- بني اسرائيلو ته د ايمان، جهاد، هجرت، صبر او د موسی عليه السلام د ملګرتيا په وجه په ټولو نړۍ والو فضيلت او لوړوالی وركړی شو، د فرعون واكمني د دوی په لاس نسكوره شوه، د فرعون شتمنی او د ده د لښكرو وسائل د دوی په لاس كي پرېوتل او د خلكو فكري او اخلاقي قيادت د دوی په برخه شو، خو د بې صبرۍ او له جهاد نه د لاس اخيستو په وجه ئې دا

ټول افتخارات بېرته له لاسه ووتل.
(٤٨)- په دنيا كې اكثراً مجرمان يا په دې خاطر له مجازات نه ژغورل كېږي چې بل ئې د جرم مسئوليت پر غاړه واخلي، يا ئې كوم مخور شخصيت شفاعت وكړي، يا جريمه وركړي او يا ئې كوم د زور او ځواك خاوند مرسته وكړي او له مجازات نه ئې وژغوري، په دې مبارك آيت كې منحرفو ديندارانو ته ويل شوي چې د قيامت په ورځ به نه ستاسو هغه پيران، شيخان او منلي شخصيتونه ستاسو شفاعت كولى شي چې تاسو د دوی لاس او لمن نيولې او د شفاعت طمع ترې لرئ، نه به مو مال او دولت ژغورلی شي او نه خپل زور ځواك او نه د هغه چا زور ځواك چې تاسو وربانديي تكيه او بروسه كوله. د نصاراوو عقيده دا وه چې عيسى عليه السلام د خپل امت د ټولو گناهونو پېټی په خپلو اوږو واخيست، د همدې لپاره په صليب ځوړند شو، د قيامت په ورځ به د دغې قربانۍ په وجه د ده امت له هر راز پوښتني او گرويږنې پرته جنت ته ورومي، له اصل مذهب نه بې خبره جاهل مذهبيان اكثراً همداسي وي چې گمان كوي د قيامت په ورځ به د دوی شيخ، پير او مذهبي مشران دوی له هر راز محاسبې او مجازات نه ژغوري، د داسي چا لمن ئې نيولې چې جنت ته د دوی د رسولو ذمه وار دئ او د الله په وړاندي د دوی شفاعت كافي دئ چې گناهونه ئې ورته معاف شي. په بني اسرائيلو كې همدا انحرافات راپيدا شول نو ځكه الله تعالی هغوی ته فرمايي چې د قيامت په ورځ داسي شفاعت، معاوضه او مناصره نشته چې تاسو د الله له محاسبې او عذاب نه وژغوري.

وَإِذْ نَجَّيْنَٰكُم مِّنْ ءَالِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوٓءَ ٱلْعَذَابِ يُذَبِّحُونَ أَبْنَآءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَآءَكُمْ ۚ وَفِى ذَٰلِكُم بَلَآءٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿٤٩﴾

[٤٩]- او هغه وخت درپه ياد كړئ چې له فرعونيانو مو وژغورلئ، په بد عذاب ئې تعذيبولئ، ستاسو زامن ئې ذبح كول او ستاسو لوڼي ئې ژوندۍ پرېښودې او په دې كې تاسو ته ستاسو د رب له لوري لويه آزموينه وه.

(٤٩)- هغه بني اسرائيل چې د يوسف عليه السلام د اقتدار په كلونو كې ئې په مصر كې عزت او اعتبار وو او هر چا ورته په درنه سترگه كتل، د يوسف عليه السلام له رحلت وروسته د دوی وضع ورو ورو بدله شوه، داسي شپې ورځې وربانديي راغلې چې فرعونيانو به د دوی زامن ذبح كول او لوڼي به ئې د وينځو په څېر ساتلې او د خدمت لپاره به ئې ژوندۍ پرېښودې، قرآن په دې صراحت كوي چې فرعونيانو د موسى عليه السلام تر بعثت مخكې هم د بني اسرائيلو زامن د دې لپاره وژل چې د دوی شمېر زيات نشي او د فرعون د قوم؛ قبطيانو سلطه او واكمني له كوم گواښ سره مخامخ نه كړي او د ده له بعثت وروسته ئې هم د دې لپاره وژل چې مبادا د دوی زلميان له موسى عليه السلام سره ملگري نشي او په بغاوت لاس پوري نه كړي. دا توجيه ضعيفه ده چې فرعون خوب ليدلی وو او يا كاهنانو ورته ويلی وو چې په بني اسرائيلو كې به داسي څوك راپيدا شي چې دی به له تخت او تاج نه محروم كړي، نو د همدې لپاره ئې د بني اسرايلو د زامنو د ذبح كولو فيصله وكړه. په ټول قرآن كې د دې توجيه لپاره

هيڅ مدرك نه مومو، برعكس د قرآن الفاظ په دې اړه پوره وضاحت لري چي فرعون، هامان او د دوی لښكري ټول د بني اسرائيلو له راتلونكي نه په وېره كي وو، دا وېره ئې هلته زياته شوه چي موسی عليه السلام له مدين نه راستون شو، د بني اسرائيلو د آزادئ خبره ئې وكړه او له فرعون نه ئې وغوښتل چي دوی خپلي مخي ته پرېږده او په غلامئ كي د دوی له ساتلو نه لاس واخله. د القصص د سورې په څلورم آيت كي په ډېر وضاحت سره ويل شوي چي د بني اسرائيلو د زامنو ذبح كول د دوی د تضعيف په قصد ترسره كېدو:

إِنَّ فِرْعَوْنَ عَلا فی الأَرْضِ وَ جَعَلَ أَهْلَهَا شِيَعاً يَستَضعِف طائفَةً مِّنهُمْ يُذَبِّحُ أَبْنَاءَهُمْ وَ يَستَحْيِ نِساءَهُمْ إِنَّهُ كانَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ * القصص:٤

بې شكه چي فرعون په زمكي كي لويي وكړه او اوسېدونكي ئې په ډلو ډلو ووېشل، يوه ئې ترې ناتوانه كوله، زامن ئې ورحلالول او ښځي ئې ژوندئ ورپرېښودې، يقيناً چي هغه له مفسدينو څخه وو.

ګورئ چي دلته په صريح الفاظو ويل شوي چي د ذبح كولو موخه او مقصد د بني اسرائيلو استضعاف او ناتوانه كول وو، غوښتل ئې د دوی شمېر زيات نشي او د فرعون اقتدار له ګواښ سره مخامخ نه كړي. عجيبه ده چي د قرآن دا وضاحت له پامه غورځوي او د ذبح كولو لپاره داسي دلائل وړاندي كوي چي هم د عقل خلاف دي او هم د قرآن خلاف.

قرآن دا د فرعوني نظام يوه اساسي نښه ګڼي چي د مظلوم، مستضعف او بې وزلي قوم له ډېرېدو به وېره لري او د دوی د شمېر راكمولو هڅه به كوي. قرآن د بني اسرائيلو لپاره د (مستضعف) اصطلاح كارولې، په دې لفظ كي دغه معنی نغښتې ده چي حاكم نظام په ناتوانئ او ضعف كي د دوی د ساتلو هڅه كوله. دا اوس چي تاسو ګورئ غرب او په سر كي ئې امريكا، په ټول توان طاقت د دې هڅه كوي چي د درېيمي نړئ ولسونه دې ته اړ كړي چي د اولاد پيدا كولو بهير كنټرول كړي او د خپل نفوس د سريع زياتوالي مخه ونيسي، دوی خلكو ته دا وايي چي د نفوس زياتوالی د فقر باعث دئ، حال دا چي په زمكه كي د رزق او روزي موجود وسائل هومره دي چي د موجوده شمېر څو برابره انسانانو ته روزي وركولی شي، په ټولنه كي فقر او لوږه له دې نه ده راولاړه شوې چي د رزق او روزي وسائل د نفوس په تناسب نه دي، برعكس د فقر اصلي عامل د زمكي د وسائلو او شتمنيو غيرعادلانه وېش دئ، دا ستونزه له طبقاتي نظام نه راولاړه شوې، دا د غرب د پانګوال او ظالمانه اقتصادي نظام زېږنده ده. دا د انسانانو له خپلو ظالمانه تصرفاتو او غيرعادلانه وېش نه راولاړه شوې ستونزه ده چي د شتمنيو لويه برخه ئې د محدود شمېر شتمنو په لاس كي ده او اكثريت ئې د ژوند له ضروري اړتياوو نه محروم دي او همدغو محرومانو ته په دروغو ويل كېږي چي ستاسو د فقر او لوږي وجه د نفوس زياتوالی دئ، شمېر مو كم كړئ چي ستونزه مو حل شي. د هغې زماني فرعونيانو ئې زامن په چاړو حلالول خو د اوس زماني فرعونيان ئې په څو تابليتونو د مور په رحم كي وژني.

دې ته مو بايد پام وي چي د بني اسرائيلو د عروج او زوال په قصه كي هغه ثابت الهي سنن توضيح شوي چي تل تكرارېږي، انساني تاريخ په حقيقت كي د هغو پېښو د تكرار اوږده قصه ده چي د بني اسرائيلو په قصه كي ئې تاريخي بېلګي ګورو. هره زمانه ځانته فرعون لري او په مقابل كي ئې د موسی عليه السلام په څېر يو مجاهد، تل به ګورئ چي د مجاهدينو په ليكو كي

ټګمار سامري راپیدا شي او مجاهدین د الله له بندګۍ نه د سخوندر په څېر د یوه جعلي او کاذب معبود بندګۍ ته بیايي، د زماني په هر پړاو کي به د بلعم باعور په څېر د ټګمارو مذهبي مشرانو شاهد وئ، هغه چي دین په دنیا پلوري، د مذهب تر نامه لاندي د فرعون ملګرتیا او د موسی مقابله کوي.

وَإِذْ فَرَقْنَا بِكُمُ ٱلْبَحْرَ فَأَنجَيْنَـٰكُمْ وَأَغْرَقْنَآ ءَالَ فِرْعَوْنَ وَأَنتُمْ تَنظُرُونَ ﴿٥٠﴾

[۵۰]- او هغه وخت هم چي بحر مو تاسو ته پرانیست، نو تاسو مو وژغورلئ او فرعونیان مو په داسي حال کي غرق کړل چي تاسو (ئې) تماشا کوله.

(۵۰)- الله تعالی دلته بني اسرائیلو ته خپله هغه بېرزوینه وریه یادوي چي له مصر نه د وتلو په وخت کي ئې مخي ته بحر حائل شو، له شا د فرعون لښکري ورپسي راورسېدې، د ژغورني هیڅ امکان ئې نه تر سترګو کېدو، موسی علیه السلام ته ئې ویل چي نور نو د دښمن په لاس کي پرېوتو، نه مخ ته تلی شو او نه د لښکر د مقابلې توان لرو، خو الله تعالی په همغه بحر کي دوی ته د تېرېدو لار پرانیسته او په همدغه بحر کي ئې فرعون او د ده لښکري غرق کړې او د دوی هر څه ئې بني اسرائیلو ته په میراث ورکړل. په دې سره الله تعالی مجاهدینو ته اطمئنان ورکوي چي له وروستي بري نه مخکي ښایي له داسي حالت سره مخامخ شئ چي د نجات او ژغورني ټولي لاري په خپل مخ تړلې وګنئ، خو مطمئن اوسئ چي په همدې سخت حالت کي به الله تعالی ستاسو مرسته کوي او ستاسو دښمن به په همدغه حالت کي له منځه وړي.

وَإِذْ وَٰعَدْنَا مُوسَىٰٓ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً ثُمَّ ٱتَّخَذْتُمُ ٱلْعِجْلَ مِنۢ بَعْدِهِۦ وَأَنتُمْ ظَـٰلِمُونَ ﴿٥١﴾ ثُمَّ عَفَوْنَا عَنكُم مِّنۢ بَعْدِ ذَٰلِكَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٥٢﴾

[۵۱]- او بیا هغه وخت چي موسی ته مو د څلوېښتو شپو وعده ورکړه، بیا تاسو په ظالمانه توګه سخوندر (د معبود په څېر) ونیو. [۵۲]- خو له دې سره سره مو تاسو ته عفو وکړه چي شکر وکړئ.

(۵۱-۵۲)- د بني اسرائیلو او د هر جاهل قوم یوه ستونزه دا ده چي د صالح مشر او زعیم په شته والي کي په سمه لار راشي، خو چي هغه ترې لږ یوې خوا ته شي، په بې لاري او منحرف مشر راغونډ شي او سمه لار پرېږدي، بني اسرائیل خو داسي ول چي د موسی علیه السلام د دعوت په نتیجه کي ئې نه یوازي په الله ایمان راوړ، بلکي په دې لار کي د کړاوونو او ستونزو ګاللو او له مصر نه هجرت ته هم چمتو شول، خو چي موسی علیه السلام څو ورځي میقات ته ترې ولاړ، د سامري په شا و خوا راغونډ شول، په هغه پسي ئې اقتداء وکړه او د هغه په وینا (سخوندر) ته په سجده پرېوتل، دوی د څارویو او بوده وو په څېر دي، شپون ئې په هر لوري بېولی شي. د دوی دا جرم د سختي نیوني وړ وو، که موسی علیه السلام نه وی، هغه دروغجن معبود ئې نه وی نسکور کړی او سامري ئې نه وی مجازات کړی، نو د الله ستر عذاب به

وربانديې نازلېدو، خو الله تعالی د همدې په وجه ورته عفو وكړه. د دې نعمت تقاضاء خو دا وه چې تاسو تل د الله شاكر بندګان وئ او هيڅكله مو د شرك او عصيان لار نه وی غوره كړې.

وَإِذۡ ءَاتَيۡنَا مُوسَى ٱلۡكِتَٰبَ وَٱلۡفُرۡقَانَ لَعَلَّكُمۡ تَهۡتَدُونَ ﴿٥٣﴾ وَإِذۡ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوۡمِهِۦ يَٰقَوۡمِ إِنَّكُمۡ ظَلَمۡتُمۡ أَنفُسَكُم بِٱتِّخَاذِكُمُ ٱلۡعِجۡلَ فَتُوبُوٓاْ إِلَىٰ بَارِئِكُمۡ فَٱقۡتُلُوٓاْ أَنفُسَكُمۡ ذَٰلِكُمۡ خَيۡرٞ لَّكُمۡ عِندَ بَارِئِكُمۡ فَتَابَ عَلَيۡكُمۡۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلتَّوَّابُ ٱلرَّحِيمُ

[٥٣]- او هغه وخت چې موسی عليه السلام ته مو كتاب او فرقان وركړ چې هدايت شئ.
[٥٤]- او كله چې موسی عليه السلام خپل قوم ته وويل: اې زما قومه! بې شكه چې د سخوندر په نيولو سره تاسو پر خپل ځان ظلم كړی، نو د خپل رب لوري ته مخه او توبه وكړئ او (مشرك شوي) خپلوان مو ووژنئ، دا د خپل رب په نزد كې درته غوره دئ، ستاسو توبه به قبوله كړي، بې شكه چې هغه ډېر مهربان توبه منونكی دئ.

(٥٣-٥٤)- له مصر نه له وتلو او د آزادۍ لاس ته راوړلو وروسته، دوی يوه داسې لارښود كتاب ته اړ وو چې د دوی فردي او اجتماعي ژوند تنظيم كړي، الله ورته تورات ولېږو، چې هم ضروري احكام او قوانين په كې وو او هم د ښه او بد د پېژندو او د مفيد او مضر تر منځ د فرق كولو او تفكيك روښانه او ځرګند معيارونه، د همدغه كتاب په ترڅ كې دوی ته حكم وشو چې د سامري په متابعت او له سخوندر نه ځان ته په معبود جوړولو سره مو ستر ظلم او جفا كړی، د دې لوی جرم د جبران لپاره بايد په يوه ستر جهاد لاس پوري كړئ. ځينې ګناهونه داسې وي چې په يوازې توبې سره ئې الله نه بخښي، د توبې قبلېدل ئې شرائط او لوازم لري، د بني اسرائيلو دا ګناه دومره ستره وه چې د توبې قبلېدا ئې په دې مشروطه شوې وه چې وسله به اخلي او د هغو كسانو په خلاف به جهاد اعلانوي چې د شرك لار ئې غوره كړه او سخوندر ئې ځان ته معبود كړ. لكه څنګه چې (ولاتخرجون انفسكم من دياركم) داسې توضيح شوی: (وتخرجون فريقاً منكم من ديارهم) دا ښيي چې له تقتلون انفسكم نه د خپل قوم همغه مشرك كسان وژل مراد دي نه خپل ځان وژل. له دې نه معلومېږي چې په ځينو حالاتو كې يوازې ګناه كوونكی نه بلكې د ګناه ليدونكی به هم كفاره وركوي. د بني اسرائيلو دا ګناه د هغو افغانانو ګناه ته ورته ده چې د روسانو په ضد له جهاد نه وروسته امريكائيانو ته تسليم شول او پر خپل هېواد ئې د دوی سلطه او د دوی په لاس تپل شوي حكام ومنل.

وَإِذۡ قُلۡتُمۡ يَٰمُوسَىٰ لَن نُّؤۡمِنَ لَكَ حَتَّىٰ نَرَى ٱللَّهَ جَهۡرَةٗ فَأَخَذَتۡكُمُ ٱلصَّٰعِقَةُ وَأَنتُمۡ

تَنظُرُونَ ﴿٥٥﴾ ثُمَّ بَعَثۡنَٰكُم مِّنۢ بَعۡدِ مَوۡتِكُمۡ لَعَلَّكُمۡ تَشۡكُرُونَ ﴿٥٦﴾

[٥٥]- او کله چي تاسو وويل: اې موسی! هيڅکله به درته ايمان رانه وړو چي الله ښکاره ونه ګورو، نو په داسي حال کي تندر ونيولئ چي (ورته) کتل مو. [٥٦]- بيا مو له مرګه وروسته بېرته راژوندي کړئ چي شکر وکړئ.

(٥٥-٥٦)- خو بني اسرائيل جهاد ته تيار نه وو، موسی عليه السلام ته ئي ځواب ورکړ چي ستا دا خبره يوازي په هغه صورت کي منلی شو چي الله مخامخ وګورو او دا راته ثابته شي چي په رښتيا د جهاد دا حکم د ده له لوري دئ. له مرګ نه د وېري په وجه ئي له جهاد نه ډډه وکړه او په مرګ محکوم شول، خو الله تعالی د خپلو پېرزوينو له مخي بېرته راژوندي کړل، دغه د الله سنت دئ؛ هرڅوك چي له مرګ نه د وېري په وجه له جهاد نه ډډه وکړي د ذلت په مرګ محکوم کېږي. په دې سوره کي به د دې اصل نور مثالونه هم وګورئ. د سورې په سر کي دغه مطلب ته اشاره شوې چي د الله کتاب د هغه چا لپاره لارښود کېدی شي چي يو صفت ئي په (غيب) باور لرل وي، دا دئ بني اسرائيل ئي ښه بېلګه ده، موسی عليه السلام ته ئي وويل: ترڅو الله ښکاره ونه ګورو په خبرو دي باور نه کوو.

وَظَلَّلۡنَا عَلَيۡكُمُ ٱلۡغَمَامَ وَأَنزَلۡنَا عَلَيۡكُمُ ٱلۡمَنَّ وَٱلسَّلۡوَىٰۖ كُلُواْ مِن طَيِّبَٰتِ مَا رَزَقۡنَٰكُمۡۖ وَمَا ظَلَمُونَا وَلَٰكِن كَانُوٓاْ أَنفُسَهُمۡ يَظۡلِمُونَ ﴿٥٧﴾

[٥٧]_ او د ورېځو مو پرتاسو سيوري جوړ کړ او پر تاسو مو من او سلوی نازل کړل، له هغو پاکيزه وو نه چي درروزي کړي مو دي وخورئ، پر موږ ئي ظلم نه دئ کړی بلکي پر خپل ځان ئي ظلم کاوو.

(٥٧)- په دې آيت سره نه يوازي بني اسرائيلو ته هغه نعمتونه ورپه ياد شوي چي د هجرت په دوران کي الله تعالی ورپه برخه کړل، له مصر نه د شام په لوري د تلو په وخت کي، د سينا په تودي او وچي بيديا کي او هغه وخت چي د دوی کيږدۍ هم شړېدلي وې او د صحرا ګرمي هوا سخت ځورول، الله تعالی په دوی باندي يوه په بلي پسي داسي ورېځي راوستي چي هم ئي له ګرمۍ وساتي او هم ئي د اوبو ضرورت رفع کړي، سېل سېل مرزان به راتلل او دوی به نيول، هر سهار به د بيديا د بوټو پر سر داسي خوندور څه راپيدا کېدل چي دوی به راغونډول او په خوند خوند به ئي خوړل، خو دوی د هجرت په دې ژوند او يو ډول خوړو صبر ونشو کړی، موسی عليه السلام ته ئي په ښکرندو الفاظو وويل چي نور نو تر دې زيات صبر نه شو کولی، د دغه بې صبرۍ له امله له دې نعمتونو نه محروم او په فقر، لوږه او ذلت محکوم شول، د بني اسرائيلو په دې قصې کي هر مسلمان ته د دې سبق ورکړی شوی: که د الله په لار کي هجرت وکړئ، د رزق او روزي ضامن مو الله دئ، د بني اسرائيلو د من او سلوی په څېر به تاسو ته روزي درکوي، خو که بې صبري وکړئ او په نيمه لار کي ودرېږئ او سفر نيمګړی پرېږدئ،

د دوی په برخليك به اخته شئ. الله په هيچا ظلم نه کوي، د خپلي لاري په مجاهد او مهاجر خو ئې په هيڅ صورت کې نه کوي، څنګه ممکنه ده چې دوی يوازې او بې اسرې پرېږدي، بني اسرائيل چې له کومو بدو پايلو سره مخامخ شول، دا د دوی د ظلمونو سزا وه.

وَإِذۡ قُلۡنَا ٱدۡخُلُواْ هَٰذِهِ ٱلۡقَرۡيَةَ فَكُلُواْ مِنۡهَا حَيۡثُ شِئۡتُمۡ رَغَدٗا وَٱدۡخُلُواْ ٱلۡبَابَ سُجَّدٗا وَقُولُواْ حِطَّةٞ نَّغۡفِرۡ لَكُمۡ خَطَٰيَٰكُمۡۚ وَسَنَزِيدُ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴿٥٨﴾ فَبَدَّلَ ٱلَّذِينَ ظَلَمُواْ قَوۡلًا غَيۡرَ ٱلَّذِي قِيلَ لَهُمۡ فَأَنزَلۡنَا عَلَى ٱلَّذِينَ ظَلَمُواْ رِجۡزٗا مِّنَ ٱلسَّمَآءِ بِمَا كَانُواْ يَفۡسُقُونَ ﴿٥٩﴾

[٥٨]- او هغه وخت چې ومو ويل: دې کلي ته ننوځئ، نو له هرځايه ئې چې غواړئ پرېمانه او تازه تازه وخورئ او له سجدې سره په دروازې ننوځئ او وايئ: رېژونه (د ګناهونو)، چې خطاګانی مو دروبخښم او ژر به ئې نېکانو ته زيات کړم. [٥٩]- خو د دوی ظالمانو د هغې وينا په عوض کې چې ورته ويل شوې وه بله وينا خپله کړه، نو په ظلم کوونکو مو په دې خاطر له آسمانه د اضطراب عذاب نازل کړ چې فسق ئې کاوو.

(٥٨-٥٩)- بني اسرائيلو ته وويل شو چې پر دښمن بريد ته چمتو شئ، خو دې ته مو پام وي چې د بريا او فتحې له امله مغرور نه شئ، مفتوحه سيمو ته د مغرورو فاتحانو په څېر داخل نه شئ، د دوی ويناوو ته ورته ويناوې مو په ژبه رانشي او برياوې د خپل تدبير او د خپلو مټو د زور نتيجه ونه ګڼئ. برعکس الله ته د مطيع او ساجد بنده په څېر داخل شئ او له الله د خپلو ګناهونو او اشتباهاتو معافي وغواړئ. خو دوی په برياوو مغرور شول او د ظالمو او فاسقو فاتحانو کړه وړه او وينا ئې تکرار کړه، د همدې امله هغه له بريا او فتحې نه ترلاسه شوې خوشحالي، سکون او اطمئنان ئې بېرته په اضطراب او پرېشانۍ بدل شو. په دې کې د الله د لاري مجاهدينو ته ډېري مهمې لارښووني شوې، له برياوو او فتوحاتو نه وروسته له کبر او غرور نه ځان وساتئ، د نيول شوو سيمو له اوسېدونکو سره د مغرورو فاتحانو سلوك مه کوئ، دا ستاسو فتح په اضطراب او ماتې بدلوي.

وَإِذِ ٱسۡتَسۡقَىٰ مُوسَىٰ لِقَوۡمِهِۦ فَقُلۡنَا ٱضۡرِب بِّعَصَاكَ ٱلۡحَجَرَۖ فَٱنفَجَرَتۡ مِنۡهُ ٱثۡنَتَا عَشۡرَةَ عَيۡنٗاۖ قَدۡ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٖ مَّشۡرَبَهُمۡۖ كُلُواْ وَٱشۡرَبُواْ مِن رِّزۡقِ ٱللَّهِ وَلَا تَعۡثَوۡاْ فِي ٱلۡأَرۡضِ مُفۡسِدِينَ ﴿٦٠﴾

[٦٠]- او کله چي موسى عليه السلام د خپل قوم لپاره د څړوبه کېدو غوښتنه وکړه، نو (ورته) ومو ويل: دا تيږه په خپلي عصا ووهه، نو په دې سره له هغې دوولس چينې راوخوټېدې، هري ډلي خپل اوبه خور وپېژندو، د الله له رزق نه وخورئ او وڅښئ او په زمکي کي فساد کوونکی مه گرځئ.

(٦٠)- په دې آيتونو کي د الله د لاري مجاهد او مهاجر ته ډاډ ورکړی شوی چي الله ستا د رزق او روزي ذمه وار دئ، که الله وغواړي نو له سختي تيږي نه تاسو ته چينې راايستی شي، همغسي لکه چي بني اسرائيلو ته ئې د سينا په لويي وچي صحرا کي له تيږي نه دوولس چينې راوايستې، د هري قبيلې لپاره بېله چينه، د دې لپاره چي د اوبو په سر ئې لانجه راولاړه نشي. الله تعالى هغه ولس ته د ډاډه او پراخ رزق او روزي تضمين ورکوي چي ايمان راوړي، د دين په نسبت التزام ولري او د الله په لار کي جهاد ته ملا وتړي، د روزي په سر د دوی ترمنځ د شخړو راولاړېدو مخه به هم نيسي او الله به عزت او سوکالي ورپه برخه کوي.

وَإِذْ قُلْتُمْ يَٰمُوسَىٰ لَن نَّصْبِرَ عَلَىٰ طَعَامٍ وَٰحِدٍ فَٱدْعُ لَنَا رَبَّكَ يُخْرِجْ لَنَا مِمَّا تُنۢبِتُ
ٱلْأَرْضُ مِنۢ بَقْلِهَا وَقِثَّآئِهَا وَفُومِهَا وَعَدَسِهَا وَبَصَلِهَا ۖ قَالَ أَتَسْتَبْدِلُونَ ٱلَّذِى
هُوَ أَدْنَىٰ بِٱلَّذِى هُوَ خَيْرٌ ۚ ٱهْبِطُوا۟ مِصْرًا فَإِنَّ لَكُم مَّا سَأَلْتُمْ ۗ وَضُرِبَتْ
عَلَيْهِمُ ٱلذِّلَّةُ وَٱلْمَسْكَنَةُ وَبَآءُو بِغَضَبٍ مِّنَ ٱللَّهِ ۗ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانُوا۟
يَكْفُرُونَ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَيَقْتُلُونَ ٱلنَّبِيِّـۧنَ بِغَيْرِ ٱلْحَقِّ ۗ ذَٰلِكَ بِمَا عَصَوا۟ وَّكَانُوا۟
يَعْتَدُونَ ﴿٦١﴾

[٦١]- او هغه وخت چي تاسو وويل: اې موسى! په يوه رنگ خوراك هيڅکله صبر نه شو کولی!! نو خپل رب ته دي زموږ لپاره دعاء وکړه چي موږ ته هغه څه راوباسي چي زمکه ئې راشنه کوي: له ساگ سابه ئې، تره او بادرنگ ئې، غنم ئې، نسك ئې او پياز ئې، وئې ويل: آيا د هغه څه په عوض کي چي غوره دئ هغه څه غواړئ چي راټيټ او ناغوره دئ؟ کوم ښار ته کوز شئ، چي هلته هغه څه ترلاسه کړئ چي تاسو ئې غوښتنه وکړه، نو سپکاوی او خواري ورباندي وتپل شوه او د الله په غضب اخته شول، دا له دې امله چي د الله له آيتونو ئې انکار کولو او پيغمبران ئې په ناحقه وژل، دا هم په دې سبب چي عصيان ئې وکړ او تېری ئې کاوو.

(٦١)- خو که دوی په خپل حلال رزق قناعت ونکړي او د الله په لار کي د جهاد په سنگرونو

کي صبر له لاسه ورکړي، نو له ذلت، سپکاوي او خوارئ سره به ئي مخامخ کوي. په دوی کي به ترټولو د مخه د عصيان او د دين له حدودو نه تېرى او د بل په حقوقو د تجاوز او تعدي بيماري خوربږي، دا بيماري به هغه حد ته رسي چي د پيغمبر او حق پالونکو داعيانو د مخالفت حتی وژلو لپاره به ملا وتړي او د الله له آيتونو نه به انکار وکړي. دې مطلب ته مو بايد پام وي چي د آدم عليه السلام په قصي کي هم په جائز رزق عدم اکتفاء او ممنوعه شجرې ته لاس غځول له جنت نه د وتو باعث شو او ورته وويل شو (اهبطوا) او بني اسرائيلو ته هم په همدې سبب وويل شو: (اهبطوا)، له دې نه معلومېږي چي د انسان د سقوط او له لوړو پوړو نه د راپرېوتو يوه اساسي وجه همدا بې صبری او په خپل جائز رزق قناعت نه کول دي. د بني اسرائيلو په دې قصي کي هغه مطلب په لازيات تفصيل سره راغلی چي په جنت کي د آدم عليه السلام د ځای پر ځای کېدو او بيا له هغه نه د وتو په قصي کي په اختصار سره راغلی. دا قصه د هغې شرحه ده، په دې کي د شجره ممنوعه حقيقت په ډاګه شوی، دا يوه مېوه وه نه بل څه، له شجره ممنوعه نه هر بل تعبير بې بنسټه او غلط دئ او د قرآن د دغي شرحي مخالف. شکاك ذهنيتونه د آدم عليه السلام د پيدايښت، په جنت کي ځای پر ځای کېدل، شجره ممنوعه او له جنت نه کوزېدل او د دې قصي له ټولو برخو نه داسي څه جوړوي چي غير طبيعي، خارق العاده او د ده د اولاد له هر څه سره توپير ولري، حال دا چي قرآن د آدم عليه السلام په قصه کي موږ ته خپل ځان رامعرفي کوي، په دې هينداري کي بايد موږ خپله څېره وګورو او د انسان د عروج او زوال په عواملو پوه شو!!

إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَٱلَّذِينَ هَادُواْ وَٱلنَّصَٰرَىٰ وَٱلصَّٰبِـِٔينَ مَنْ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْـَٔاخِرِ وَعَمِلَ صَٰلِحًا فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٢﴾

[٦٢]- بېشکه هغه چي ايمان ئې راوړی او هغه چي يهودان شوي او نصاری او صابئين، (که هرڅوك وي) چي ايمان راوړي او نېك عملونه وکړي، نو دوی لره د خپل رب خوا ته اجرونه دي، نه په دوی څه وېره شته او نه به دوی غمجن شي.

(٦٢)- خبره داسي نه ده لکه چي له دين نه بې خبره خلك ئې انګېري، نومونه اهميت نه لري، دې ته نه کتل کېږي چي ستا نوم مسلمان، يهودي، مسيحي يا صابئي دئ، که بل څه، بر عکس دې ته کتل کېږي چي ستا عقيده څنګه ده او عمل دي څنګه، هغه څوك دي ډاډه او مطمئن وي چي ايمان ئې سم او عمل ئې صالح دئ.

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَٰقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ ٱلطُّورَ خُذُواْ مَآ ءَاتَيْنَٰكُم بِقُوَّةٍ وَٱذْكُرُواْ مَا

فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿٦٣﴾ ثُمَّ تَوَلَّيْتُم مِّنۢ بَعْدِ ذَٰلِكَ ۖ فَلَوْلَا فَضْلُ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ
وَرَحْمَتُهُۥ لَكُنتُم مِّنَ ٱلْخَٰسِرِينَ ﴿٦٤﴾ وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ ٱلَّذِينَ ٱعْتَدَوْا۟ مِنكُمْ فِى ٱلسَّبْتِ
فَقُلْنَا لَهُمْ كُونُوا۟ قِرَدَةً خَٰسِـِٔينَ ﴿٦٥﴾ فَجَعَلْنَٰهَا نَكَٰلًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهَا وَمَا خَلْفَهَا
وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٦٦﴾

[٦٣]- او كله چي مو ستاسو ژمنه واخيسته او طور مو ستاسو له پاسه رااوچت كړ، (او ومو ويل:) هغه څه په ښه زور سره كلك ونيسئ چي تاسو ته مو دركړ او هغه څه تل په ياد وساتئ چي په دې كي (راغلي) دئ، ترڅو مو ځان ساتلی وي. [٦٤]- خو بيا تاسو له دې وروسته مخ واړاوو، خو كه پر تاسو د الله فضل او پيرزوينه نه وی نو له تباه شوو څخه به وئ. [٦٥]- او خپل هغه خلك مو هم ښه پېژندلي چي د شنبې په ورځ ئې تېری وكړ نو مو ور ورته وويل: ذليلي بيزوگاني شئ. [٦٦]- نو دا (پېښه) مو له دې نه مخكنيو او وروستنيو ته د عبرت وسيله او متقيانو ته موعظه كړه.

(٦٣-٦٦)- لكه چي له بني اسرائيلو نه د الله په كتاب د تمسك او اعتصام كلكه ژمنه واخيستی شوه، په داسي حال كي چي د طور غر ئې د سر د پاسه وو، همداسي الله تعالی په هر هغه قوم چي د ايمان دعوی كوي خو گام په گام د ايمان له غوښتنو انحراف كوي، داسي حالت راولي چي د مصيبتونو غر ئې د سر د پاسه وي، په دې حالت كي له الله سره كلكه ژمنه وكړي او دين ته مخه كړي، خو ډېر ژر ئې دا ژمنه هېره شي او بېرته خپل مخكني حالت ته واوړي. د بني اسرائيلو د هغي قبيلې وضع ئې ښه بېلگه ده چي د بحر خوا ته اوسېدل، د ماهيانو په ښكار ئې گذاره كوله، دوی ته ويل شوي وو چي د شنبې ورځ مو عبادت ته مختص كړئ او په دې ورځ له ښكار نه ډډه وكړئ، خو دوی (مذهبي حيله) جوړه كړه، د شنبې په ورځ به ئې ماهيان په ډنډونو كي راگېر كړل، بيا به ئې سبا ته راوايستل، گمان ئې دا وو چي په دې كار سره ئې هم په خپل مذهب عمل كړی او د شنبې د ورځي احترام ئې ساتلی او هم ئې خپل ښكار كړی.

زموږ لپاره د جمعي ورځ ټاكل شوې، چي د لمانځه لپاره ئې بايد په جومات كي راغونډ شو او خطبه ئې واورو او د همدې لمانځه او خطبې اورېدو لپاره څو شېبې كار كسب پرېږدو. دغو الهي شعائرو ته د يوه ولس احترام او عدم احترام د دې نښه ده چي هغه د دين په نسبت التزام لري كه نه. له دين نه د يوه قوم د وتلو لويه نښه همدا ده چي هغه د دغسي مباركو ورځو احترام تر پښو لاندي كړي او مخصوصاً چي همدا د شعائرو عدم احترام ئې له (مذهبي حيلې) سره يو ځای وي.

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِۦٓ إِنَّ ٱللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَن تَذْبَحُوا۟ بَقَرَةً ۖ قَالُوٓا۟ أَتَتَّخِذُنَا هُزُوًا ۖ

قَالَ أَعُوذُ بِٱللَّهِ أَنۡ أَكُونَ مِنَ ٱلۡجَٰهِلِينَ ﴿٦٧﴾ قَالُواْ ٱدۡعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّن لَّنَا مَا هِيَۚ
قَالَ إِنَّهُۥ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَّا فَارِضٌ وَلَا بِكۡرٌ عَوَانُۢ بَيۡنَ ذَٰلِكَۖ فَٱفۡعَلُواْ مَا
تُؤۡمَرُونَ ﴿٦٨﴾ قَالُواْ ٱدۡعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّن لَّنَا مَا لَوۡنُهَاۚ قَالَ إِنَّهُۥ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ
صَفۡرَآءُ فَاقِعٌ لَّوۡنُهَا تَسُرُّ ٱلنَّٰظِرِينَ ﴿٦٩﴾ قَالُواْ ٱدۡعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّن لَّنَا مَا هِيَ إِنَّ
ٱلۡبَقَرَ تَشَٰبَهَ عَلَيۡنَا وَإِنَّآ إِن شَآءَ ٱللَّهُ لَمُهۡتَدُونَ ﴿٧٠﴾ قَالَ إِنَّهُۥ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَّا
ذَلُولٌ تُثِيرُ ٱلۡأَرۡضَ وَلَا تَسۡقِي ٱلۡحَرۡثَ مُسَلَّمَةٌ لَّا شِيَةَ فِيهَاۚ قَالُواْ ٱلۡـَٰٔنَ جِئۡتَ
بِٱلۡحَقِّۚ فَذَبَحُوهَا وَمَا كَادُواْ يَفۡعَلُونَ ﴿٧١﴾

[٦٧]- او كله چي موسى عليه السلام خپل قوم ته وويل: الله درته امر كوي چي يوه غوا ذبح كړئ، وئې ويل: آيا په موږ ملنډي وهې؟ وئې ويل: الله ته له دې نه پناه وړم چي له جاهلانو څخه وم. [٦٨]- وئې ويل: خپل رب ته زموږ لپاره دعاء وكړه چي موږ ته ئې څرګنده كړي چي دا څه دئ؟ وئې ويل: هغه فرمايي: دا داسي غوا ده چي نه زړه ده، نه وړه، ځوانه د دې ترمنځ، نو په څه چي ګمارل شوي يئ هغه ترسره كړئ. [٦٩]- وئې ويل: خپل رب ته زموږ لپاره دعاء وكړه چي موږ ته ئې څرګنده كړي چي رنګ ئې څنګه دئ؟ وئې ويل: هغه فرمايي: دا داسي تكه زيړه غوا ده چي ليدونكي ښادوي. [٧٠]- وئې ويل: خپل رب ته زموږ لپاره دعاء وكړه چي موږ ته ئې څرګنده كړي چي دا څه ده، موږ خو دې غوا په شك كي اچولي يو او كه الله كول موږ به حتماً هدايت موندونكي شو. [٧١]- وئې ويل: هغه فرمايي: دا داسي غوا ده چي نه خواركى ده چي زمكه يوې كوي او نه كښت خړوبه كوي، روغه رمټه چي هيڅ تاپې په كي نشته، وئې ويل: اوس دي سمه (د حق) خبره راوړه، نو هغه ئې په داسي حال كي ذبح كړه چي نږدې وو وئې نه كړي.

(٦٧-٧١)- دلته د بني اسرائيلو په څېره كي د هغو خلكو حالت انځور شوى چي د الله د عبادت له لوړ مقام نه د سخوندر په څېر د يوه دروغجن معبود د عبادت ټيټ او پرېوتي مقام ته راپرېوځي، بيا په دې دروغجن معبود داسي كلك ودربږي چي د هغه په ضد د پيغمبر د هغې خبري په منلو كي زړه نازړه وي چي الله ورته ويلي، دا دئ ګورئ چي بني اسرائيلو د هغه (الله) پر ځاى چي دوى ته ئې موسى عليه السلام ولېږو او له فرعون نه ئې وژغورل،

(سخوندر) غوره کړ او چي موسى عليه السلام ورته وويل: د دې خبري د اثبات لپاره چي تاسو بېرته الله ته راګرځېدلي يئ او د سخوندر عبادت مو پرېښی، نو يوه غوا ذبح کړئ، خو دوی چي له زړه نه دې کار ته چمتو نه وو نو کله به ئي ويل: په موږ خو به ملنډي نه وهې؟ او کله دا چي عمر ئي څومره دئ، رنګ ئي څنګه دئ، څه کار ترې اخيستل کېږي؟ دا ټولي خوشي حيلي او بهانې وې، اصلي خبره دا وه چي د دوی په زړونو کي د دې دروغجن معبود احترام او مينه په خپل حال پاتې وه او پرېښودلو ته ئې چمتو نه وو. د هر جاهل او مشرك قوم وضع همداسي وي، په خپل شرك ټينګار کوي، شيطان ئې دې ته نه پرېږدي چي له خپلو (جعلي او دروغجنو معبودانو) نه لاس واخلي. د ايمان دروغجن مدعيان هم د بني اسرائيلو په څېر وي، کله چي د دين د کوم داسي څرګند او صريح حکم عملي کولو ته راوبلل شي چي د دوی له نفسي غوښتنو سره تصادم کوي نو په راز راز بهانو او حيلو لاس پوري کړي او خپلي سرغړوني ته رنګ رنګ مذهبي توجيهات برابروي.

وَإِذْ قَتَلْتُمْ نَفْسًا فَادَّارَأْتُمْ فِيهَا ۖ وَاللَّهُ مُخْرِجٌ مَا كُنتُمْ تَكْتُمُونَ ﴿٧٢﴾ فَقُلْنَا اضْرِبُوهُ بِبَعْضِهَا ۚ كَذَٰلِكَ يُحْيِي اللَّهُ الْمَوْتَىٰ وَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٧٣﴾

[۷۲]- او کله چي تاسو يو کس ووژلو او بيا د ده په اړه په اختلاف اخته شوئ او الله د هغه څه رابرسېره کوونکی وو چي تاسو پټولو. [۷۳]- نو ومو ويل: هغه ئې په يوې برخي ووهئ، همدا راز الله مړي راژوندي کوي او خپلي نښي دربښيي چي تعقل وکړئ.

(۷۲-۷۳)- د موسى عليه السلام له بعثت نه د مخه په بني اسرائيلو کي له دين نه د انحراف له امله د خپلمنځي قتلونو، له قاتل نه دفاع او د بل د تورنولو لړۍ پيل شوې وه. د موسى عليه السلام په زمانه کي يوه کس بل ووژلو، د قاتل قبيلې بل څوك په قتل تورن کړ، نږدې وه د دوو کورنيو او بيا د دوو قبيلو ترمنځ يوه بله خونړۍ جګړه پيل شي، الله تعالى اراده وکړه چي دا شخړه د موسى عليه السلام په لاس حل شي، بني اسرائيلو ته ئي د يوې غوا د ذبح کولو امر وکړ، دوی له ډېر ځنډ او ډېرو پوښتنو وروسته دې کار ته چمتو شول او هغه ئي ذبح کړه، ورته وويل شو چي اوس نو د دغي غوا په يوې برخي دا مړی ووهئ، همداسي ئي وکړل، هغه د څو شېبو لپاره راژوندی شو او خپل قاتل ئي وښود، په دې سره له يوې خوا د هغې خونړۍ محتملي جګړي مخه ونيول شوه او له بلي خوا بني اسرائيلو ته وښودی شوه چي ستاسو د دغه دروغجن مقدس معبود په ذبح کولو سره ستاسو لانجې حل کېږي، نه هغسي چي تاسو ګمان کولو چي معمولي بې احترامي به ئي د سترو سترو مصيبتونو راپرېوتو باعث شي. دا مبارك آيت موږ ته دغه مطلب په ګوته کوي چي يوازې دين کولی شي د خلکو د سر او مال خوندي پاته کېدا تضمين کړي او په يوه بل د تېري مخه ونيسي، چېري چي دين نه وي نه به د خلکو سر خوندي وي، نه مال او نه عزت. ممکنه نه ده چي له دين نه پرته په بل څه امنيت راشي او پر يوه بل د تېري مخه ونيول شي.

ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُم مِّنۢ بَعْدِ ذَٰلِكَ فَهِىَ كَٱلْحِجَارَةِ أَوْ أَشَدُّ قَسْوَةً ۚ وَإِنَّ مِنَ ٱلْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ ٱلْأَنْهَـٰرُ ۚ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَشَّقَّقُ فَيَخْرُجُ مِنْهُ ٱلْمَآءُ ۚ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ ٱللَّهِ ۗ وَمَا ٱللَّهُ بِغَـٰفِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٧٤﴾

[٧٤]- بيا له دې وروسته ستاسو زړونه سخت شول، داسي لکه چي تيږي وي او تر دې هم ډېر سخت او له تيږو نه خو ځيني داسي دي چي ويالې ترې بهېږي او ځيني داسي چي ټوټې ټوټې شي نو اوبه ترې راوځي او ځيني ئې داسي چي د الله له وېري راپرېوځي او الله له هغه څه غافل نه دئ چي تاسو ئې کوئ.

(٧٤)- په دې مبارك آيت کي که له يوې خوا د سخت زړو بني اسرائيلو دا حالت انځور شوی چي د مړي د راژوندي کېدو له ستري پيښي نه وروسته هم د دې پر ځای چي ايمان راوړي، برعکس ئې زړونه مزيد سخت شول، هومره لکه کلکه ډبره او تر دې هم زيات، خو له بلې خوا يو داسي حقيقت په کي توضيح شوی چي انسان فقط په شلمه پېړۍ کي او د قرآن له نزول نه څوارلس سوه کاله وروسته او له ډېرو علمي تحقيقاتو نه بعد وربانددي پوه شو او هغه دا چي د سختو تيږو په ترکيب کي د اوبو ماليکولونه شته، په دې حقيقت هلته پوه شو چي تيږي او منرالونه ئې تجزيه کړل او د ټولو په ترکيب کي ئې د اوبو ماليکولونه وموندل او دا همغه حقيقت دئ چي قرآن په دې الفاظو سره بيان کړی: او له تيږو نه خو ځيني داسي دي چي ويالې ترې بهېږي او ځيني داسي چي ټوټې ټوټې شي نو اوبه ترې راوځي!! چي کله قرآن دا خبره کوله هيچا دا گمان هم نه شو کولی چي د کلکو ډبرو په ترکيب کي به د اوبو ماليکولونه وي!!

اما دا چي قرآن دلته ويلي چي ځيني تيږي د الله له وېري راپرېوځي، آيا په رښتيا تيږي احساس لري او که دلته کومه استعاره کارول شوې او مقصد ئې فقط دا دئ چي تيږي هم په خپل زړه کي نرمي اوبه لري او هم له خپل الله وېرېږي خو د اهل کتابو علماوو نه په خپلو زړونو کي ترحم درلود او نه له الله وېره؟ بايد پوه شې چي دا تيږي چي تا ته بې احساسه او بې شعوره ښکاري او سخت زړي او بې رحمه انسانان ورسره تشبيه کوې، داسي نه دي، ته اشتباه کوې، دا تيږه احساس لري، خپل رب پېژني او کله کله د الله له وېري راپرېوځي، ستا د وجود غوښه، مغز، وينه او عصبي رشتې له هغي خاوري جوړ شوي چي يو وخت سخته تيږه وه، ورو ورو په خاورو تبديل شوه، له دې خاوري ونې، بوټي، مېوې او دانې راټوکېدې او همدا ستا په غوښه، مغز، وينې او عصبي رشتو بدلې شوې، که په دې تيږو کي دا کمال نه وی نو په ژونديو شيانو به د هغوی بدلون ممکن نه وو، له هغې به ژوندي شيان نه راپيدا کېدل، تا ته به دا ونې او بوټي هم بې احساسه برېښي، دا حيوانات به هم بې شعوره گڼې، خو دا هر يو په ډېرو برخو کي تر تا مخکي دي، د ونې د ستې پوستکی په لور وشکوه، وبه گورې چي ډېر ژر په هغه زخمي ځای کي ښويه او سريښناکه مايع راپيدا کړي، زخم پټ کړي، له چينجيو او مکروبونو نه ئې خوندي کړي، څو ورځې وروسته به گورې چي دا زخمي ځای تر نور پوستکي

هم سخت شوی دئ، د ونې د يوه اړخ يو ښاخ پرې کړه، څو ورځې وروسته بـه وګورې چـې د همدې ځای خوا ته، ترې لاندې يا بر، نوې څانګه راټوکېدلې، دا د دې لپاره چې ونـه غواړي خپل تعادل بېرته برابر کړي، آبله خوا ئې درنه نشي او په هغه لوري ئې کږه نـه کـړي. پـه کوټـه کې د ګل بوټی کېږده، څو ورځې وروسته ئې وګوره چې د کړکۍ په لوري به مايل شوی وي او دا هڅه به کوي چې ځان نور او رڼا ته ورسوي، هر بوټی پوهېږي چې لـه زمکې نـه کـوم مـواد جذب کړي او څنګه له دې نه خوندوره دانه يا مېوه جوړه کړي، په محفوظ پوستکي کې او داسې چې ته ئې هم له شکل او رنګ نه خوند اخلې او هم لـه بـوی او ذائقې نـه او کـه تـه دا خپـل ټـول (شعور)، (عقل) او (علم) او خپل ټول پرمختللي وسائل دي پـه کـار واچـوې، د دې واړه بـوټي او دغې ونې په څېر څه نه شې پيدا کولی. د شـاتو مـوچې چې څـه جوړوي ستا ټول لابراتوارونـه ترې عـاجز دي، ډېر حيوانـات پـه خپلـو ډېـرو حواسـو کـې لـه تانـه مخکـې دي، ځنګلـي حيوانـات، پشی، سپی، غرڅه، مارغان په ليدو اورېدو او د بوی په احساسولو او پېژندلو کې تر تـا ډېـر ډېـر وړاندې دي. ډېر حيوانـات د بـاران، طوفـان او زلزلـې راتـګ تـر تـا د مخـه احساسـوي، تـه هسـې مغرور شوی يې او دوی ته د حقارت په سترګه ګورې.

قرآن په دې اړه موږ. تـه ډېـرې عبرتنـاکې وينـاوې لـري، وايـي: سليمان عليـه السلام، دا پـه انساني تاريخ کې تر ټولو ستر واکمن، د ډېرو لښکرو خاوند، چې بادې کښتۍ د لومړي ځل لپـاره ده جوړه کړې، خو له هغه څه نه خبر نـه وو چـې هدهد وربانـدې خبـر وو، د سبأ لـه هېـواد او د هغه ځای له وضعي نه هدهد خبر کړ، لـه لښکرو سره روان وو، لـه ده نـه څـو ګامـه مخکـې يـوه مېږۍ نورو ته غږ کړ چې خپلو کورونو ته ننوځئ، داسې نه چې سليمان او د ده لښکري مـو پـه ناپوهۍ کې تر پښو لاندې کړي.

قَالَت نَمْلَةٌ يَأَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسكِنَكمْ لا يحْطِمَنَّكُمْ سلَيْمَنُ وَ جُنُودُهُ وَ هُمْ لا يَشعُرُونَ * النمـــــل:

۱۸

دلته د (هم لايشعرن) خبره ډېره جالبـه او د خـاص توجـه وړ ده؛ تـه هغـوی بـې احساسـه ګڼـې خـو هغوی ستاسو د ستر سالار په اړه وايي: دوی نه پوهېږي.

دا يوازې تيرې نه دي چې قرآن د هغوی په اړه دا وينا کوي، قرآن د کائناتو هر څـه داسـې معرفي کوي چې طوعاً او کرهاً خپل رب تـه منقـاد دي، پـه ټـول انهمـاك سره خپل مأموريت او ورکړی شوې دنده ترسره کوي او هر يو ئـې د خپـل رب تسبيح وايـي، خـو مـوږ د دوی د تسبيح په څرنګوالي نه پوهېږو.

نـو د قـرآن دا خبـره حق ده چـې ځينـې تيـرې د الله لـه وېـرې راپرېـوځي، دا تيـرې، لـوټي، بوټي، ستاسو لاسونه، پښې او پوستکی به د قيامت په ورځ ستاسو پـه ټولـو کـړو وړو او هر څـه شهادت ورکوي او دا هغه حقيقت دئ چې ساينس ئې د پوهېدو لومړي پړاو ته نـږدې شـوی، ډېـر نور مزل بايد ووهي چې مزيد حقايق ورته څرګند شي.

أَفَتَطۡمَعُونَ أَن يُؤۡمِنُواْ لَكُمۡ وَقَدۡ كَانَ فَرِيقٌ مِّنۡهُمۡ يَسۡمَعُونَ كَلَٰمَ ٱللَّهِ ثُمَّ

تُحَرِّفُونَهُۥ مِنۢ بَعۡدِ مَا عَقَلُوهُ وَهُمۡ يَعۡلَمُونَ ٧٥

[۷٥) آيا دا طمع لرئ چي دوی به ايمان درته راوړي، حال دا چي د دوی يوه ډله د الله کلام اوري خو د هغه په مطلب له پوهېدو وروسته ئې تحريفوي په داسي حال کي چي پوهېږي.

(۷٥)- مسلمانانو ته ويل شوي د بني اسرائيلو له مذهبي مشرانو نه دا طمع مه کوئ چي ايمان به راوړي، له هغه چا نه چي د الله کلام ئې اورېدلی، د الله په کتاب پوه شوی، خو سره له دې په هغه کي تحريف کوي، غلط ئې تعبيروي، غلطي او د ظالمو حکامو په ګټه فتواګاني ترې راباسي، له دوی نه د ايمان راوړو طمع بې ځايه ده.

وَإِذَا لَقُواْ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ قَالُوٓاْ ءَامَنَّا وَإِذَا خَلَا بَعۡضُهُمۡ إِلَىٰ بَعۡضٖ قَالُوٓاْ أَتُحَدِّثُونَهُم بِمَا فَتَحَ ٱللَّهُ عَلَيۡكُمۡ لِيُحَآجُّوكُم بِهِۦ عِندَ رَبِّكُمۡۚ أَفَلَا تَعۡقِلُونَ ٧٦ أَوَلَا يَعۡلَمُونَ أَنَّ ٱللَّهَ يَعۡلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعۡلِنُونَ ٧٧

[۷٦]- او کله چي له مؤمنانو سره مخامخ شي وايي: ايمان مو راوړی او کله چي په خپلو کي سره ګوښه شي وايي: آيا هغه خبري ورته کوئ چي الله تاسو ته پرانيستي، تر څو د خپل رب په وړاندي مو پرې پر کړي، آيا له عقل نه کار نه اخلئ؟ [۷۷]- آيا په دې نه پوهېږي چي الله په هر هغه څه پوهېږي چي دوی ئې پټوي يا ئې څرګندوي؟

(۷٦-۷۷)- له هغو خلکو چي ځان ته (اهل کتاب او په کتاب پوه) وايي خو له دين نه ئې ځان ته دوکان جوړ کړی، دين په دنيا خرڅوي، په کتاب کي تحريف کوي، د مؤمنانو په وړاندي د ايمان دعوی کوي خو تل د باطل په څنګ کي ولاړ وي او د ظالمانو ملګرتيا کوي، له دوی نه دا طمع کول چي د الله د لاري د مخلصو داعيانو او مجاهدينو ملګرتيا به وکړي او د حق په څنګ کي به مخلصانه ودرېږي، بې ځايه طمع ده. دوی خو تل خپلو ملګرو ته په خلوت کي دا وايي چي د (کتاب) له هغو برخو څخه پرده مه اوچتوئ چي ستاسو د رسوايئ باعث او د الله په وړاندي ستاسو د ملامتيا موجب ګرځي او واقعي داعيانو او مجاهدينو ته پر تاسو برلاسي ورکوي!! الله تعالی دوی ته په ځواب کي فرمايي: آيا په دې نه پوهېږي چي الله په هر هغه څه پوهېږي چي دوی ئې پټوي يا ئې څرګندوي؟

وَمِنۡهُمۡ أُمِّيُّونَ لَا يَعۡلَمُونَ ٱلۡكِتَٰبَ إِلَّآ أَمَانِيَّ وَإِنۡ هُمۡ إِلَّا يَظُنُّونَ ٧٨ فَوَيۡلٞ لِّلَّذِينَ يَكۡتُبُونَ ٱلۡكِتَٰبَ بِأَيۡدِيهِمۡ ثُمَّ يَقُولُونَ هَٰذَا مِنۡ عِندِ ٱللَّهِ لِيَشۡتَرُواْ بِهِۦ ثَمَنٗا

قَلِيلاًۖ فَوَيۡلٞ لَّهُم مِّمَّا كَتَبَتۡ أَيۡدِيهِمۡ وَوَيۡلٞ لَّهُم مِّمَّا يَكۡسِبُونَ ﴿٧٩﴾

[۷۸]- او له دوی نه ځیني امي (نالوستي) دي، له څه هیلو پرته نور په کتاب نه پوهېږي او دوی نه دي مگر گمان کوونکي. [۷۹]- افسوس د هغو په حال چي کتاب په خپل لاس لیکي بیا وایي: دا د الله له لوري دئ، ترڅو ناڅیزه بیع پرې ترلاسه کړي، افسوس د دوی د لاسونو پر لیکني او افسوس په هغه څه چي دوی ئې ترلاسه کوي.

(۷۸-۷۹)- علماء او اهل کتاب ئې داسي دي چي په خپل لاس لیکلي او له خپل غرض او مرض نه راخوټېدلي فتوی الله او د هغه دین ته منسوبوي، هدف ئې دا وي چي په دې سره څه متاع، یو ټوك ډوډۍ او کومه چپنه او پگړۍ ترلاسه کړي، خو عوام ئې داسي چي په کتاب او د هغه په لارښوونو خبر نه دي، په کتاب د ایمان دعوی فقط دومره کړي چي په دوی کي ئې څه دروغجني هیلي او امیدونه راولاړ کړي او څه گمانونه ورسره راپیدا شوي، هیلي ئې دا دي چي جنت ته به درومي او گمان ئې دا چي د کتاب او الهي لارښوونو په اړه چي دوی کوم تصور لري او خپلو منحرفو مذهبي مشرانو ورته څه ویلي، همدا حقیقت دئ او د الهي حقیقي دین اصلي غوښتنه، دا دواړه ډلي (ټگمار او دین پلورونکي علماء او له دین نه بې خبره عوام) د تأسف وړ دي خو اصلي مجرمان او د ډېر تأسف وړ هغه علماء دي چي دین تحریفوي او د دنیا په متاع ئې پلوري!!

وَقَالُواْ لَن تَمَسَّنَا ٱلنَّارُ إِلَّآ أَيَّامٗا مَّعۡدُودَةٗۚ قُلۡ أَتَّخَذۡتُمۡ عِندَ ٱللَّهِ عَهۡدٗا فَلَن يُخۡلِفَ ٱللَّهُ عَهۡدَهُۥٓۖ أَمۡ تَقُولُونَ عَلَى ٱللَّهِ مَا لَا تَعۡلَمُونَ ﴿٨٠﴾ بَلَىٰ مَن كَسَبَ سَيِّئَةٗ وَأَحَٰطَتۡ بِهِۦ خَطِيٓـَٔتُهُۥ فَأُوْلَٰٓئِكَ أَصۡحَٰبُ ٱلنَّارِۖ هُمۡ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٨١﴾ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ أُوْلَٰٓئِكَ أَصۡحَٰبُ ٱلۡجَنَّةِۖ هُمۡ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٨٢﴾

[۸۰]- او وئې ویل: اور نشي رارسېدی مگر د څو ورځو لپاره، ووایه: آیا له الله مو کومه داسي ژمنه ترلاسه کړې چي الله هیڅکله له خپلي دې ژمني څخه نه په شا کېږي او یا د الله په اړه هغه څه وایئ چي نه وربادي پوهېږئ؟ [۸۱]- داسي نه ده بلکي هرڅوك چي بدي ترسره کړي او خپلي خطاگاني ئې رااحاطه کړي، نو دوی دوزخیان دي چي په هغه کي به تلپاتي وي. [۸۲]- او هغه چي ایمان ئې راوړ او نېك عملونه ئې وکړل، دوی جنتیان دي چي په هغه کي به تلپاتي وي.

(۸۰-۸۲) په دې آيتونو کې د يوه جاهل قوم دا غلط تصور انځور شوی چې تر ستوني په گناه کې غرق وي خو سره له دې گمان کوي چې دا يا هغه څه به ئې له دوزخ نه ژغوري او که احياناً دوزخ ته درومي نو د لږ وخت لپاره به وي، دلته په صريح الفاظو د بني اسرائيلو او هر هغه چا دا غلطه عقيده رد شوې چې له ايمان او صالح عمل نه پرته نور څه له دوزخ نه د نجات او جنت ته د رسېدو سبب او وسيله گڼي.

وَإِذۡ أَخَذۡنَا مِيثَٰقَ بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ لَا تَعۡبُدُونَ إِلَّا ٱللَّهَ وَبِٱلۡوَٰلِدَيۡنِ إِحۡسَانٗا وَذِي
ٱلۡقُرۡبَىٰ وَٱلۡيَتَٰمَىٰ وَٱلۡمَسَٰكِينِ وَقُولُواْ لِلنَّاسِ حُسۡنٗا وَأَقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُواْ
ٱلزَّكَوٰةَ ثُمَّ تَوَلَّيۡتُمۡ إِلَّا قَلِيلٗا مِّنكُمۡ وَأَنتُم مُّعۡرِضُونَ ﴿٨٣﴾ وَإِذۡ أَخَذۡنَا
مِيثَٰقَكُمۡ لَا تَسۡفِكُونَ دِمَآءَكُمۡ وَلَا تُخۡرِجُونَ أَنفُسَكُم مِّن دِيَٰرِكُمۡ ثُمَّ أَقۡرَرۡتُمۡ وَأَنتُمۡ
تَشۡهَدُونَ ﴿٨٤﴾

[۸۳]- او کله چې مو د بني اسرائيلو دا ژمنه ترلاسه کړه چې له الله پرته به د بل څه عبادت نه کوئ او له مور پلار سره او له خپلوانو، يتيمانو او مسکينانو سره به احسان کوئ او خلکو ته به په ښه توگه وينا کوئ او لمونځ به اداء کوئ او زکات به ورکوئ، بيا ستاسو له لږو کسانو نه پرته، تاسو ټولو شا کړه په داسې حال کې چې ډېره کوونکي وئ.
[۸٤]- او کله چې مو ستاسو دا ژمنه ترلاسه کړه چې يو د بلويني به نه تويوئ او يو به بل له خپل کور کلي څخه نه باسئ، بيا مو اقرار وکړ په داسې حال کې چې (د دې ژمنې او اقرار) شاهد وئ.

(۸۳-۸٤)- دلته د دين له بنيادي غوښتنو نه د يوه منحرف ولس اساسي انحرافات په گوته شوي، د دين اساسي غوښتني دا دي: يوازې د يوه الله عبادت، له مور پلار، خپلوانو، يتيمانو او مسکينانو سره مرسته، که احسان او مرسته نه شي کولی نو لږ تر لږه له ښې وينا سره خلکو ته مخامخ کېدل، لمونځ کول او زکات ورکول، له ناحقه وينو تويولو نه ډډه کول او له خپل کور کلي نه د مظلومانو د ايستلو اسباب نه برابرول. بني اسرائيلو په ايمان راوړو سره په دغو ټولو خبرو له الله سره ژمنه کړې وه، خو خپلې ټولې ژمنې ئې تر پښو لاندې کړې، له دغو ټولو ديني وجائبو نه ئې سرغړونه وکړه، خو له دې سره سره ئې د ايمان او دينداری دعوی کوله.

ثُمَّ أَنتُمۡ هَٰٓؤُلَآءِ تَقۡتُلُونَ أَنفُسَكُمۡ وَتُخۡرِجُونَ فَرِيقٗا مِّنكُم مِّن دِيَٰرِهِمۡ تَظَٰهَرُونَ

عَلَيۡهِم بِٱلۡإِثۡمِ وَٱلۡعُدۡوَٰنِ وَإِن يَأۡتُوكُمۡ أُسَٰرَىٰ تُفَٰدُوهُمۡ وَهُوَ مُحَرَّمٌ عَلَيۡكُمۡ إِخۡرَاجُهُمۡۚ أَفَتُؤۡمِنُونَ بِبَعۡضِ ٱلۡكِتَٰبِ وَتَكۡفُرُونَ بِبَعۡضٖۚ فَمَا جَزَآءُ مَن يَفۡعَلُ ذَٰلِكَ مِنكُمۡ إِلَّا خِزۡيٞ فِي ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَاۖ وَيَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ يُرَدُّونَ إِلَىٰٓ أَشَدِّ ٱلۡعَذَابِۗ وَمَا ٱللَّهُ بِغَٰفِلٍ عَمَّا تَعۡمَلُونَ ﴿٨٥﴾ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ ٱشۡتَرَوُاْ ٱلۡحَيَوٰةَ ٱلدُّنۡيَا بِٱلۡأٓخِرَةِۖ فَلَا يُخَفَّفُ عَنۡهُمُ ٱلۡعَذَابُ وَلَا هُمۡ يُنصَرُونَ ﴿٨٦﴾

[٨٥]- بیا تاسو همغه یاست چې یو بل وژنئ او خپله یوه ډله له خپل کور کلي باسئ، د دوی په ضد په ګناه او تېري کې د (تېري کوونکو) مرسته کوئ او که د اسیرانو په توګه درته راشي نو فدیه ئې ورکوئ، حال دا چې د دوی ایستل دربانديې حرام دئ، آیا د کتاب په یوې برخې ایمان راوړئ او په بلې برخې ئې کافران کېږئ؟! او له تاسو نه چې هرڅوك دا کار وکړي، نو سزا ئې په دنیا کې له سپکاوي پرته بل څه نه ده او د قیامت په ورځ به د شدید عذاب په لور ګرځول کېږي او الله له هغه څه چې تاسو ئې کوئ غافل نه دئ. [٨٦]- دا همغه خلك دي چې دنیوي ژوند ئې د آخرت په بیع وپېرو، نو نه به عذاب ترې سپك کړی شي او نه به ئې مرسته وشي.

(٨٥-٨٦)- د خپل قوم پر بې وسه او بې وزلو به ئې ظلمونه کول، له خپل کور کلي نه به ئې ایستل، د دوی د وینو له تویولو ئې هم ډډه نه کوله، خو چې کله به د بل په لاس کې اسیر پرېوتل نو د هغوی د ژغورني لپاره به ئې بسپني راټولولې، دا کار به ئې د خپل قومي تعصب په اساس کولو خو هغه ته به ئې دیني او مذهبي رنګ ورکاوو، نو ځکه الله تعالی هغوی ته فرمایي: آیا د کتاب په یوې برخې ایمان راوړئ او په بلې برخې ئې کافران کېږئ؟!

دلته دا خبره هم د زیات دقت وړ ده چې په کتاب عمل او نه عمل ئې په کتاب له ایمان او کفر سره مترادف ګڼلی، د دې معنی دا ده چې په کتاب د ایمان لومړنی او اساسي غوښتنه پر هغه عمل کول دي، په کتاب د هغه چا د ایمان ادعا دروغجنه ده چې عمل وربانديې نه کوي.

دا آیت موږ ته دا هم راښیي چې د یوه دیندار ولس د ذلت او سپکاوي ستر عامل دا وي چې د کتاب پر یوې برخې عمل کوي او بله ئې شا ته غورځوي.

همدا راز موږ ته راښیي چې د الله کتاب وېشل، په یوې برخې ئې عمل او بله ئې شا ته غورځول د هغه چا کار دئ چې دین په دنیا پلوري، دوی به په دنیا او آخرت کې له الهي عذاب سره مخامخ وي، هیڅ څه به ئې له دې عذاب نه ونه ژغوري، هیڅوك او هیڅ څه به ئې مرسته ونشي کړی.

وَلَقَدۡ ءَاتَيۡنَا مُوسَى ٱلۡكِتَٰبَ وَقَفَّيۡنَا مِنۢ بَعۡدِهِۦ بِٱلرُّسُلِۖ وَءَاتَيۡنَا عِيسَى ٱبۡنَ مَرۡيَمَ ٱلۡبَيِّنَٰتِ وَأَيَّدۡنَٰهُ بِرُوحِ ٱلۡقُدُسِۗ أَفَكُلَّمَا جَآءَكُمۡ رَسُولُۢ بِمَا لَا تَهۡوَىٰٓ أَنفُسُكُمُ ٱسۡتَكۡبَرۡتُمۡ فَفَرِيقٗا كَذَّبۡتُمۡ وَفَرِيقٗا تَقۡتُلُونَ ﴿٨٧﴾

[۸۷]- او په يقين سره مو موسی عليه السلام ته کتاب ورکړ او له ده نه وروسته مو نور پيغمبران ورپسې کړل او عيسی د مريمي زوی ته مو هغه څرګندي نښي ورکړې او په روح القدس سره مو د ده ملاتړ وکړ، نو آيا هر کله چي کوم پيغمبر درته هغه څه راوړل چي ستاسو نفسونو نه خوښول، کبر او لويي غوښتنه مو وکړه، نو ځيني مو تکذيب کړل او ځيني وژنئ!!

(۸۷)- له پيغمبرانو او له زړه سواندو داعيانو سره د مخالفت يوه لويه وجه دا وي چي ځان غوښتونکي او د هوی او هوس بندګان د دوی په بلني او دعوت کي د خپلو نفسي غوښتنو خلاف لارښووني ګوري. د دوی د مخالفت وجه دا نه وي چي په حقيقت نه پوهيږي يا دعوتګرانو کافي او مقنع دلائل د دوی مخي ته نه وي ايښي. عيسی عليه السلام بني اسرائيلو ته څومره څرګندي نښي راوړې، خو د دې پر ځای چي ايمان پرې راوړي، د ده د وژلو لپاره ئې ملا وتړله، د ده ياران ئې په صليب وځړول، په اور کي ئې واچول او د دوی د ځورولو لپاره ئې له هيڅ جنايت نه ډډه ونکړه.

وَقَالُواْ قُلُوبُنَا غُلۡفُۢۚ بَل لَّعَنَهُمُ ٱللَّهُ بِكُفۡرِهِمۡ فَقَلِيلٗا مَّا يُؤۡمِنُونَ ﴿٨٨﴾

[۸۸]- او وئې ويل: زړونه مو په پرده کي دي، نه، داسي نه ده، بلکي الله د دوی د کفر په وجه پر دوی لعنت لېږلی، نو ځکه لږ ايمان راوړي.

(۸۸) د دوی لجوجو علماوو به ويل: په موږ باندي ستا تبليغات تأثير نشي کولی، زموږ زړونه له علومو ډك دي، زموږ او ستا تر منځ ډېري پردې حايل دي، د دې لجاجت او سرتمبګۍ وجه په اصل کي دا وه چي د خپلو کافرانه عقايدو او کړو وړو په سبب الله تعالی رټلي او د لعنت وړ ګرځېدلي وو، نو ځکه له ايمان راوړو محروم شوي وو.

وَلَمَّا جَآءَهُمۡ كِتَٰبٞ مِّنۡ عِندِ ٱللَّهِ مُصَدِّقٞ لِّمَا مَعَهُمۡ وَكَانُواْ مِن قَبۡلُ يَسۡتَفۡتِحُونَ عَلَى ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ فَلَمَّا جَآءَهُم مَّا عَرَفُواْ كَفَرُواْ بِهِۦۚ فَلَعۡنَةُ ٱللَّهِ

عَلَى ٱلۡكَٰفِرِينَ ﴿٨٩﴾ بِئۡسَمَا ٱشۡتَرَوۡاْ بِهِۦٓ أَنفُسَهُمۡ أَن يَكۡفُرُواْ بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ
بَغۡيًا أَن يُنَزِّلَ ٱللَّهُ مِن فَضۡلِهِۦ عَلَىٰ مَن يَشَآءُ مِنۡ عِبَادِهِۦۖ فَبَآءُو بِغَضَبٍ عَلَىٰ
غَضَبٍۚ وَلِلۡكَٰفِرِينَ عَذَابٞ مُّهِينٞ ﴿٩٠﴾

[۸۹]- او کله چې د الله لخوا داسې کتاب ورته راغی چې له دوی سره د شته (کتاب) تصديقوونکی وو او دوی د هغه (له راتلو) د مخه (د همداسې يوه کتاب په راتلو سره) پر کافرانو د بريا غوښتنه کوله، خو کله چې همغه څه ورته راغی چې ښه ئې پېژندو، په هغه کافران شول، نو په دې کافرانو دې د الله لعنت وي. [۹۰]- څومره بد دئ هغه څه چې خپل ځان ئې پرې وپلورو، په دې چې په باغيانه توګه پر ما انزل الله کافران شول، په دې خاطر چې الله ولې له خپلو بندګانو نه (له دوی پرته په بل هغه چا) چې دی ئې غواړي له خپل فضل او پېرزويني نه څه رانازلوي، نو د الله په پر له پسې غضب اخته شول او دغو کافرانو ته سپکوونکی عذاب دئ.

(۸۹-۹۰)- دوی د پيغمبر له راتلو د مخه تل دا تلوسه کوله چې کاش يو ځل بيا په دوی کې کوم پيغمبر مبعوث شي او د کافرانو له سلطې نه ئې وژغوري، خو کله چې پيغمبر راغی او له ځان سره ئې همغه څه راوړو چې مخکنيو پيغمبرانو راوړي وو او بني اسرائيل ښه پوه شول چې دا د دوی د اصلي دين په څېر دئ، خو د دې لپاره ئې ايمان رانه وړ چې پيغمبر د دوی له قوم څخه نه وو، د دوی مذهبي قيادت او هغه ګټې چې د دين ترنامه لاندې ئې له غولېدليو مذهبي عوامو نه ترلاسه کولې په خطر کې ولوېدې، نو د پيغمبر د مخالفت لپاره ئې ملا وتړله او د الله تعالی د پرله پسې غضب وړ وګرځېدل. هم له مخکني کتاب نه د مخالفت په وجه او هم له نوي کتاب سره د مخالفت په سبب.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمۡ ءَامِنُواْ بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ قَالُواْ نُؤۡمِنُ بِمَآ أُنزِلَ عَلَيۡنَا وَيَكۡفُرُونَ بِمَا
وَرَآءَهُۥ وَهُوَ ٱلۡحَقُّ مُصَدِّقٗا لِّمَا مَعَهُمۡۗ قُلۡ فَلِمَ تَقۡتُلُونَ أَنۢبِيَآءَ ٱللَّهِ مِن قَبۡلُ إِن
كُنتُم مُّؤۡمِنِينَ ﴿٩١﴾ وَلَقَدۡ جَآءَكُم مُّوسَىٰ بِٱلۡبَيِّنَٰتِ ثُمَّ ٱتَّخَذۡتُمُ ٱلۡعِجۡلَ مِنۢ
بَعۡدِهِۦ وَأَنتُمۡ ظَٰلِمُونَ ﴿٩٢﴾

[۹۱]- او کله چې ورته وويل شي: په هغه څه چې الله نازل کړي ايمان راوړئ، وايي: په هغه څه ايمان راوړو چې پر موږ نازل شوی او له دې علاوه په هر څه کافران کېږي،

که څه هم هغه حق وي او له دوی سره د شته کتاب تصدیقوونکی، ورته وو‌ایه: نو که تاسو مؤمنان وئ ولې مو تر دې د مخه د الله پیغمبران وژل؟ [۹۲]- او په یقین سره چې موسی علیه السلام څرګندي نښې درته راوړې خو له دې وروسته تاسو سخوندر (معبود) ونیو، په داسې حال کې چې ظالمان وئ.

(۹۱-۹۲)- یو له هغو سترو خنډونو نه چې هر صالح داعي ورسره مخامخ کېږي، هغه قومي تعصب دئ چې کله کله مذهبي بڼه غوره کړي او مذهب د یوې خاصې ډلې او قوم په لاس کې د ناروا سیاسي، اقتصادي او اجتماعي امتیازاتو د لاس ته راوړو وسیله شي، دغه ډله بیا د هر دعوت مقابله د مذهب په توره کوي، حتی د هغه دعوت هم چې د دوی مذهب ته ورته وي او د دوی د اصلي مذهب تأیید او تصدیق کوي. د بني اسرائیلو مذهبي مشران بڼه پوهېدل چې قرآن همغه څه وایي چې تورات ئې وایي او محمد علیه السلام همغه څه وایي چې موسی علیه السلام ویل، خو سره له دې ئې تر هر چا زیات د اسلام مخالفت کاوو. د دوی په ځواب کې ویل شوي: له اسلام سره ستاسو دا مخالفت نه د الله لپاره دئ، نه د تورات لپاره او نه د موسی علیه السلام لپاره، تاسو خو همغه خلك یاست چې تر دې د مخه مو د موسی او عیسی علیهما السلام او د تورات او انجیل مخالفت وکړ، دا کوم ایمان دئ چې تاسو ته د سخوندر د عبادت اجازه درکوي؟

وَإِذۡ أَخَذۡنَا مِيثَٰقَكُمۡ وَرَفَعۡنَا فَوۡقَكُمُ ٱلطُّورَ خُذُواْ مَآ ءَاتَيۡنَٰكُم بِقُوَّةٖ وَٱسۡمَعُواْۖ قَالُواْ سَمِعۡنَا وَعَصَيۡنَا وَأُشۡرِبُواْ فِي قُلُوبِهِمُ ٱلۡعِجۡلَ بِكُفۡرِهِمۡۚ قُلۡ بِئۡسَمَا يَأۡمُرُكُم بِهِۦٓ إِيمَٰنُكُمۡ إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَ ﴿٩٣﴾

[۹۳]- او کله چې مو ستاسو ژمنه درنه واخیسته او د طور غر مو ستاسو له پاسه رااوچت کړ، (او ومو ویل:) په هغه څه منګولې کلکې ولګوئ چې تاسو ته مو درکړی او غوږ شئ، وئې ویل: غوږ شوو خو سرغړونه کوو او د خپل کفر په سبب ئې سخوندر په زړونو کې ننه ایستی شو، وو‌ایه: که تاسو مؤمنان یاست دا ایمان خو مو په ډېرو بدو شیانو ګماري!!

(۹۳)- له الله سره ئې په داسې حال کې کړې ژمنې ماتې کړې چې د طور غر ئې د سر له پاسه وو، په همدغه وخت کې ئې په ژبه د منلو او اطاعت الفاظ وو خو په زړونو کې ئې د عصیان هوډ او اراده، له همدې تعهد نه وروسته ئې جعلي معبود غوره کړ، دوی ته ویل شوي: که ستاسو دا ټول ناوړه اعمال د کوم ایمان په حکم او د کومې عقیدې له مخې وي نو دا خو ډېر کرغېړن ایمان او بده عقیده ده چې په داسې بدو کارونو مو ګماري.

قُلۡ إِن كَانَتۡ لَكُمُ ٱلدَّارُ ٱلۡأٓخِرَةُ عِندَ ٱللَّهِ خَالِصَةٗ مِّن دُونِ ٱلنَّاسِ فَتَمَنَّوُاْ

ٱلْمَوْتَ إِن كُنتُمْ صَـٰدِقِينَ ﴿٩٤﴾ وَلَن يَتَمَنَّوْهُ أَبَدًۢا بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌۢ بِٱلظَّـٰلِمِينَ ﴿٩٥﴾ وَلَتَجِدَنَّهُمْ أَحْرَصَ ٱلنَّاسِ عَلَىٰ حَيَوٰةٍ وَمِنَ ٱلَّذِينَ أَشْرَكُوا۟ ۚ يَوَدُّ أَحَدُهُمْ لَوْ يُعَمَّرُ أَلْفَ سَنَةٍ وَمَا هُوَ بِمُزَحْزِحِهِۦ مِنَ ٱلْعَذَابِ أَن يُعَمَّرَ ۗ وَٱللَّهُ بَصِيرٌۢ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾

[٩٤]- ورته ووايه: كه د الله په خوا كې د آخرت كور؛ له خلكو نه پرته يوازې ستاسو لپاره وي نو د مرگ تمنا وكړئ كه رښتيني ياست. [٩٥]- او په خپلو لاسونو ئې چې څه وړاندې كړې د هغه په وجه به هيڅكله د مرگ تمنا ونكړي او الله په دې ظالمانو ښه پوه دئ. [٩٦]- او دوى به تر ټولو زيات په ژوند حريص ومومې او له مشركانو نه هم، هر يو ئې دا خوښوي چې كاش زر كاله عمر وركړى شي، خو همدا د عمر اوږدوالى له عذاب نه د دوى ژغورونكى نه دئ او الله د هغه څه ډېر ښه ليدونكى دئ چې دوى ئې كوي.

(٩٤-٩٦)- سره له خپل ټول شرك، عصيان، له جهاد نه ډډه، د ظالمانو ملگرتيا او د پيغمبرانو او حقپالو مخالفت، دوى گمان كاوو او مذهبي مشرانو ئې ورته همدا ويل چې جنت يوازې ستاسو لپاره پيدا شوى او تاسو د جنت لپاره، د دوى په خواب كې ويل شوي: كه داسې وي نو تاسو خو بايد له مرگه نه وېرېدى او د الله په لار كې د شهادت تلوسه مو په زړونو كې نه وى مړه شوې، دا ولې له مرگ نه وېرېږئ؟ دا ولې ستاسو هيڅ مذهبي مشر په سنگر كې نه دئ ليدل شوى؟ ولې مو ټول خپل پيغمبران په جهاد كې يوازې پرېښي؟ له دې نه خو په ډاگه معلومېږي چې په خپلې دعوى باور نه لرئ. په دې آيتونو كې او دې ته ورته په ډېرو نورو كې له مرگ نه وېره، د ډېر اوږده ژوند تمنا او د الله په لار كې له شهادت نه ډډه، د هغه قوم نښې گڼل شوې چې د ايمان په دعوى كې دروغجن دي، نه په آخرت او جنت باور لري او نه په دې چې د مرگ ژوند پرېكړې الله كوي.

قُلْ مَن كَانَ عَدُوًّا لِّجِبْرِيلَ فَإِنَّهُۥ نَزَّلَهُۥ عَلَىٰ قَلْبِكَ بِإِذْنِ ٱللَّهِ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٩٧﴾ مَن كَانَ عَدُوًّا لِّلَّهِ وَمَلَـٰٓئِكَتِهِۦ وَرُسُلِهِۦ وَجِبْرِيلَ وَمِيكَىٰلَ فَإِنَّ ٱللَّهَ عَدُوٌّ لِّلْكَـٰفِرِينَ ﴿٩٨﴾

[٩٧]- ووايه: څوك چې د جبريل دښمن وي، نو هغه خو د الله په اذن او حكم سره ستا پر

زړه نازل کړ، له ده نه د مخکنيو تصديقوونکی او مؤمنانو لره لارښود او زېری. [۹۸]- څوك چې د الله، د ده د ملائکو، د ده د پيغمبرانو، د جبريل او ميکائيل دښمن وي، نو الله د دغو کافرانو دښمن دئ.

(۹۷-۹۸)- يهودانو به ويل: کوم جبرائيل چې محمد عليه السلام وايي پر ده ئې د الله وحي نازله کړې، هغه تل له موږ سره دښمني کړې، زموږ پر قوم ټول عذابونه د ده په لاس نازل شوي او دا دئ ستره دښمني ئې لابله چې له يهودو نه پرته ئې بل ته وحي راوړه!! د دوی په ځواب کي ويل شوي: له جبرائيل سره دښمني په اصل کي له الله سره دښمني ده، ده خو له دې پرته بل څه نه دي کړي چې دا کتاب ئې د الله په حکم پر محمد عليه السلام نازل کړ، دا خو همغه کتاب دئ چې ستاسو او د ټولو مخکنيو کتابونو تأييد کوي، له دې کتاب سره مخالفت په اصل کي له تورات او انجيل سره مخالفت دئ. له دې کتاب او د هغه له څرګندو آيتونو څخه ستاسو د انکار ستره وجه ستاسو فسق او فجور دئ، په ګناهونو ککړ زړونه مو د دغو څرګندو نښو منلو او ايمان راوړلو ته نه پرېږدي.

وَلَقَدْ أَنزَلْنَآ إِلَيْكَ ءَايَٰتٍۭ بَيِّنَٰتٍۖ وَمَا يَكْفُرُ بِهَآ إِلَّا ٱلْفَٰسِقُونَ ﴿٩٩﴾

[۹۹]- او يقيناً چې تا ته مو څرګندي نښې رانازل کړې، (هغه چې) له فاسقانو پرته بل څوك ترې انکار نه کوي.

(۹۹)- لکه څنګه چې مخکنيو پيغمبرانو ته مو څرګندې معجزې او آيتونه ورکړل خو بني اسرائيلو له ټولو انکار وکړ، تا ته مو هم داسي واضح آيتونه درکړي چې له فاسقانو نه پرته بل څوك ترې انکار نه کوي. د دوی د انکار او مخالفت وجه د دوی خپل فسق دئ، نه د دلائلو او څرګندو نښو کموالی.

أَوَكُلَّمَا عَٰهَدُواْ عَهْدًا نَّبَذَهُۥ فَرِيقٌ مِّنْهُمۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠٠﴾ وَلَمَّا
جَآءَهُمْ رَسُولٌ مِّنْ عِندِ ٱللَّهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ نَبَذَ فَرِيقٌ مِّنَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلْكِتَٰبَ
كِتَٰبَ ٱللَّهِ وَرَآءَ ظُهُورِهِمْ كَأَنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٠١﴾ وَٱتَّبَعُواْ مَا تَتْلُواْ ٱلشَّيَٰطِينُ
عَلَىٰ مُلْكِ سُلَيْمَٰنَۖ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَٰنُ وَلَٰكِنَّ ٱلشَّيَٰطِينَ كَفَرُواْ يُعَلِّمُونَ
ٱلنَّاسَ ٱلسِّحْرَ وَمَآ أُنزِلَ عَلَى ٱلْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَٰرُوتَ وَمَٰرُوتَۚ وَمَا يُعَلِّمَانِ

مِنْ أَحَدٍ حَتَّىٰ يَقُولَآ إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ ۖ فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ
بِهِۦ بَيْنَ ٱلْمَرْءِ وَزَوْجِهِۦ ۚ وَمَا هُم بِضَآرِّينَ بِهِۦ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذْنِ ٱللَّهِ ۚ وَيَتَعَلَّمُونَ
مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنفَعُهُمْ ۚ وَلَقَدْ عَلِمُوا۟ لَمَنِ ٱشْتَرَىٰهُ مَا لَهُۥ فِى ٱلْءَاخِرَةِ مِنْ خَلَٰقٍ
ۚ وَلَبِئْسَ مَا شَرَوْا۟ بِهِۦٓ أَنفُسَهُمْ ۚ لَوْ كَانُوا۟ يَعْلَمُونَ ﴿١٠٢﴾ وَلَوْ أَنَّهُمْ ءَامَنُوا۟
وَٱتَّقَوْا۟ لَمَثُوبَةٌ مِّنْ عِندِ ٱللَّهِ خَيْرٌ ۖ لَّوْ كَانُوا۟ يَعْلَمُونَ ﴿١٠٣﴾

[۱۰۰]- او چي کله هم دوی کومه ژمنه کړې نو یوې ډلي ئې (دا ژمنه لري) غورځولې، بلکي اکثر ئې ایمان نه راوړي. [۱۰۱]- او کله چي د الله له لوري کوم داسي پیغمبر ورته راغلی چي له دوی سره د شته (کتاب) تصدیقوونکی وو، نو د اهل کتابو یوې ډلي د الله کتاب داسي شا ته وغورځاوو لکه (په هیڅ) چي نه پوهېدل. [۱۰۲]- او د هغه څه متابعت ئې پیل کړ چي شیطانانو به د سلیمان علیه السلام د پاچاهی (په اړه) لوستل، دا په داسي حال کي چي سلیمان د کفر لار نه وه غوره کړې، بلکي په خپله دا شیطانان کافران شوي وو، خلکو ته ئې جادو او هغه څه ورښودل چي د بابل په دوو ملائکو: هاروت او ماروت نازل شوي وو، (دې ملائکو) به هیچا ته څه تعلیم نه ورکاوو مګر دا چي ورته ویل به ئې: موږ (خو د یوه) امتحان (لپاره راغلې) یو، نو ته مه کافرکېږه، خو دوی له دې دواړو نه هغه څه زده کول چي په هغه سره نارینه او مېرمنه ئې سره بېل کړي، دا په داسي حال کي چي په دې سره دوی د الله له اذن نه پرته هیچا ته تاوان رسوونکي نه وو او په داسي حال کي چي هغه څه ئې زده کول چي تاوان ئې وررساوو او ګټه ئې نه وررسوله او یقیناً په دې پوه شوي وو چي هرڅوك دا وپېري نو په آخرت کي به ئې هیڅ برخه نه وي او یقیناً چي ډېر بد دئ هغه څه چي خپل ځان ئې پرې وپلورو، کاش پوهېدلی. [۱۰۳]- او که دوی ایمان راوړی وی او تقوی ئې غوره کړې وی نو د الله له لوري ثواب ډېر غوره دئ، کاش پوهېدلی.

(۱۰۰-۱۰۳)- دلته په اصل کي د بني اسرائیلو په څېره کي د یوه بې لاري دیندار ولس څو سترو سترو انحرافاتو ته اشاره شوې: په خپلو ژمنو نه ودرېدل، د الله کتاب داسي شا ته غورځول لکه چي په هیڅ څه ئې نه پوهېږي او د الله د کتاب پر ځای کوډو، جادو او تعویذونو ته مخه کول، دا حرام کارونه نه یوازي حلال ګڼل بلکي د سلیمان علیه السلام هغه ستره واکمني، چي بېلګه ئې په تاریخ کي نه ده لیدل شوې، د یوې جادوئې ګوتې او د څه کوډو او منتر نتیجه ګڼل، نه د ده او د ده د مجاهد پلار داؤد علیه السلام د جهادونو نتیجه، د دوی لویه مشغله دا شي چي په کوډو سره د مېړه او مېرمني ترمنځ ئې بېلتون راولي. بني اسرائیل هم ورو ورو له الهي

دين نه لري شول، په دوی کي فکري او اخلاقي انحرافات راپيدا شول، له اخلاقي لحاظه هومره راپرېوتل چي يو د بل ناموس ته په کمين کي کښېناستل، يو به په دې لټه کي وو چي څنګه د بل مېرمن د ځان لپاره ترې رابېله کړي، د الله کتاب ئې شا ته وغورځاوو، کوډو، جادو او تعويذونو ته ئې مخه کړه. الله تعالى د اتمام حجت لپاره دوی ته دوې ملائکي د انسانانو په څېره کي ولېږلې، ترڅو دوی له انحرافاتو، جاهلانه دودونو او کافرانه مشغلو وژغوري او دوی ته ووايي چي کوډو او جادو ته په پناه وړلو سره مه کافران کېږئ، خو دوی له ملائکو نه هم د هغه څه زده کولو هڅه کوله چي ښځه له خپل خاوند نه پرې بېله کړی شي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَقُولُواْ رَٰعِنَا وَقُولُواْ ٱنظُرۡنَا وَٱسۡمَعُواْۗ وَلِلۡكَٰفِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٞ ﴿١٠٤﴾

[١٠٤]- اې مؤمنانو! راعنا (زموږ رعايت وکړه) مه وايئ او انظرنا (موږ ته نظر وکړه) ووايئ او په غور سره واورئ او دغو کافرانو لره دردناك عذاب دئ.

(١٠٤)- يهودانو به د پيغمبر عليه السلام په مجلس کي هغه ته داسي الفاظ استعمالول چي ظاهري معنی ئې د ښه لفظ وي خو د ژبي په لړ کړولو سره داسي بد مفهوم افاده کوي چي دوی ئې د ښکنځلي په معنی اخلي، لکه د (راعنا) لفظ چي ظاهري معنی ئې (زموږ رعايت وکړه) ده خو د ژبي په کږولو او د (راعينا) په ويلو سره دا معنی ورکوي چي (زموږ شپون) او په خپله يهودانو دا لفظ د ناپوه او بې عقله په معنی اخيستو، مسلمانانو ته وويل شو چي په خپلو خبرو کي داسي الفاظ وکاروئ چي معنی ئې صفا او واضح وي، له دوه مخی او د دوه مخو الفاظو له کارولو نه ډډه وکړئ. همداراز ورته ويل شوي: د پيغمبر عليه السلام په مجلس کي بايد د هغه هري خبري ته په غور او دقت سره پام وکړئ، داسي چي د ده مبارك د کومي خبري په اړه د پوښتني ځای درته پاته نشي او هر څه مو په همغه سر کي ښه اورېدلي او په هرڅه ئې ښه پوه شوي وئ. د راعنا ويلو ته هغه څوك اړ کېږي چي خبرو ته ئې پام نه وي او په غور سره ئې نه اوري.

مَّا يَوَدُّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ مِنۡ أَهۡلِ ٱلۡكِتَٰبِ وَلَا ٱلۡمُشۡرِكِينَ أَن يُنَزَّلَ عَلَيۡكُم مِّنۡ خَيۡرٖ مِّن رَّبِّكُمۡۚ وَٱللَّهُ يَخۡتَصُّ بِرَحۡمَتِهِۦ مَن يَشَآءُۚ وَٱللَّهُ ذُو ٱلۡفَضۡلِ ٱلۡعَظِيمِ ﴿١٠٥﴾ مَا نَنسَخۡ مِنۡ ءَايَةٍ أَوۡ نُنسِهَا نَأۡتِ بِخَيۡرٖ مِّنۡهَآ أَوۡ مِثۡلِهَآۗ أَلَمۡ تَعۡلَمۡ أَنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٌ ﴿١٠٦﴾ أَلَمۡ تَعۡلَمۡ أَنَّ ٱللَّهَ لَهُۥ مُلۡكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۗ وَمَا لَكُم مِّن

دُونِ ٱللَّهِ مِن وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿١٠٧﴾

[١٠٥]- نه د اهل کتابو کافران او نـه هم مشرکان دا خوښوي چې پر تاسو دي د الله لـه لوري کومه ښېګڼه رانازله کړی شي، په داسي حال کي چي الله تعالی په خپلې پېرزوینـي سره هغه څوك مختص کوي چي دی ئې پـه خپلـه غوره کړي او الله خو د ستر فضل خاوند دئ. [١٠٦]- که کوم آیت منسوخ کوو یا ئې (دربانديِ) هېروو نو یا تر هغه غوره رالېږو او یـا د هغـه پـه څېر، آیـا پـه دې نـه پـوهېږې چـي الله پـه هـر څـه ښـه قـادر دئ؟ [١٠٧]- آیا په دې نه پوهېږې چي د آسمانونو او زمکي واکمني الله لره ده او لـه الله پرتـه نه کوم مولا لرئ او نه مرستندوی.

(١٠٥-١٠٧)- اهل کتـابو بـه پـر مسلمانانو دا اعتراضونه کول چي دا ولـي پـه قرآن کـي داسـي احکام راغلي چي وروسته منسوخ شوي او پر ځای ئې نوي حکمونـه راغلـي؟ ولـي ئـې ځینـي مخکني هدایات وروسته وروسته کاملاً له یامه غورځول شوي؟ ولي باید تورات چي د الله کتاب دئ پرېښودل شي او پر ځای ئې نوی کتاب راشي؟ الله تـه خو ماضي او مستقبل معلوم دي، ولـي بـه داسي لارښووني کوي چي وروسته ئې بدلي کړي؟ له عادي مسلمانانو نـه بـه ئـې دې تـه ورتـه ډېري نوري داسي پوښتني کولې چي په دوی کي شکوك او شبهات راولاړ کړي، پـه حقـايقو پـوه مسلمانانو خو به دوی ته مناسب ځوابونه ورکول، خو هغه کسـان چـي نـوي مسلمان شـوي وو، د دغو پوښتنو تر اغېز لاندي به راتلل او لـه پیغمبر علیـه السلام نـه بـه ئـې ځـواب غوښتو، پـه دې آیتونو کـي مسلمانانو تـه د دغو پوښتنو پـه اړه څـو لارښـووني شـوي، دې تـه مـو پـام وي چـي دا ځوابونه یهودانو ته مخامخ نه دي ورکړی شوي بلکي په خپله مسلمانانو ته ویل شوي:

- که الله کوم آیت منسوخوي، یا ئې د هېرولو او پرېښودو حکم کوي، نو یا خـو هغـه تـه ورتـه او یا تر هغه غوره او د خپلو بندګانو له حالت او وضعیت سره مناسب حکم لېږي، قضـاوت بايد پر دې بنیاد نه وي چي ولي د یوه حکم پر ځـای بل راغـی، دا ځکـه چـي د انسـان وضـع بـدلېږي رابدلېږي، د ده د وضعي له بدلېدو سره سم به مناسبي لارښووني ورته کېږي، په داسي حـال کـي بـه د یهودانو د اعتراض څه ارزښت او اهمیت وي چي وروستی حکم د مخکني په څېر یا تر هغـه هم غوره وي؟
- په دنیا کي خو د واکمنانو حکمونه په دې خاطر بدلېږي رابدلېږي چي ناچـار د خپل ضـعف او بې وسی په وخت کي یو حکم صـادر کړي او د خپل قوت او غلبې پـه وخت کـي بـل، نـه د ضعف په وخت کي د غلبې او ځواکمنی د وخت امرونه کولی شي او نه د قدرت پـه وخت کـي د ضعف دوران ته ورته احکام صادرول خوښوي، الله تعالی خو پـه هـر څـه قـادر دئ، پـه احکـامو کي تبدیلي ستاسو ضعف ته په پام سره راځي نه د الله تعالی د عدم قدرت په وجه.
- دا احکام خو د هغه چا له لوري دي چي د زمکـي او آسمانونو د هر څـه ټولـواك او ستاسـو ولـي او نصیر دئ، نه خو د داسي ذات په اوامرو اعتراض کېدی شي او نه خـو لـه انسـان سـره دا ښـايي چـي د خپل ولـي او نصیر خـدای د لارښـوونو پـه اړه دا شـك ولـري چـي پـه مخکنیـو یـا وروستنیو کي به د ده خیر او مصلحت په تمامه معنی نه وي مراعات شوی.

● مشركان او اهل كتاب خو د كينې او حسد په وجه دا سؤالونه كوي، نه د دې لپاره چې كه په حقيقت پوه شي نو ايمان راوړي. اعتراضونه ئې له دې راخوتېدلي چې پر تاسو ئې د الله تعالى فضل نه لورېږي.

أَمۡ تُرِيدُونَ أَن تَسۡـَٔلُواْ رَسُولَكُمۡ كَمَا سُئِلَ مُوسَىٰ مِن قَبۡلُۗ وَمَن يَتَبَدَّلِ ٱلۡكُفۡرَ بِٱلۡإِيمَٰنِ فَقَدۡ ضَلَّ سَوَآءَ ٱلسَّبِيلِ ﴿١٠٨﴾

[۱۰۸]- آيا غواړئ له خپل پيغمبر نه همغسې پوښتني وكړئ چې تر دې د مخه له موسى عليه السلام نه وشوې او څوك چې ايمان په كفر بدل كړي نو له شكه پرته ئې سمه لار وركه كړې.

(۱۰۸)- داسې نه چې له خپل پيغمبر نه د هغو كسانو په څېر پوښتني وكړئ چې له موسى عليه ~~السلام نه ئې پوښتني كولې، خو د ځواب له ترلاسه كولو وروسته ئې هم ايمان رانه وړ. د دې~~ سورې له ٦٧ آيت نه تر ۷۱ آيت پورې تاسو له موسى عليه السلام نه د بني اسرائيلو ځيني پوښتني وليدې، د دې پوښتنو اصلي وجه دا وه چې د الله تعالى د امر تعميل ته چمتو نه وو، د ځنډولو له حربې نه ئې كار اخيست، مبادا ستاسو پوښتني د بني اسرائيلو په څېر له شك نه راولاړې شوې وي، هغوى خپل ايمان په كفر بدل كړى وو، د پوښتنو اصلي وجه ئې همدا وه.

وَدَّ كَثِيرٞ مِّنۡ أَهۡلِ ٱلۡكِتَٰبِ لَوۡ يَرُدُّونَكُم مِّنۢ بَعۡدِ إِيمَٰنِكُمۡ كُفَّارًا حَسَدٗا مِّنۡ عِندِ أَنفُسِهِم مِّنۢ بَعۡدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ ٱلۡحَقُّۖ فَٱعۡفُواْ وَٱصۡفَحُواْ حَتَّىٰ يَأۡتِيَ ٱللَّهُ بِأَمۡرِهِۦٓۗ إِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٞ ﴿١٠٩﴾ وَأَقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُواْ ٱلزَّكَوٰةَۚ وَمَا تُقَدِّمُواْ لِأَنفُسِكُم مِّنۡ خَيۡرٖ تَجِدُوهُ عِندَ ٱللَّهِۗ إِنَّ ٱللَّهَ بِمَا تَعۡمَلُونَ بَصِيرٞ ﴿١١٠﴾

[۱۰۹]- له اهل كتابو نه ډېر دا خوښوي چې له خپل ايمان نه وروسته مو بېرته كفر ته راوگرځوي، د خپل حسد له امله او له هغه وروسته چې حق ورته ځرگند شوى. نو ترې تېر شئ او مخ ترې واړوئ، تر هغه چې الله خپله پرېكړه وكړي، بې شكه چې الله په هر څه ښه قادر دئ. [۱۱۰]- او لمونځ اداء كړئ او زكات وركړئ او له ښېگڼو نه چې څه هم د ځان لپاره مخكې لېږئ د الله په خوا كې به ئې بياموئ، يقيناً چې الله ستاسو د كړنو ښه ليدونكى دئ.

(۱۰۹-۱۱۰)- د اهل كتابو هغه مذهبي مشران چې تاسو داسې پوښتنو ته هڅوي، هغوى دا

غواړي چي تاسو بېرته کافر شئ، په داسي حال کي چي دوی ته حقيقت ښه په ډاګه شوی، دا پوښتني ئې ټولي د کيني او حسد محصول دي، د دوی پوښتنو ته اعتناء مه کوئ، له دوی سره په بې فايدې بحثونو کي مه لوېږئ، د الله پرېکړي ته انتظار وکړئ، قدير خدای به د دوی چاره کوي. خپل اصلي کار ته توجه وکړئ، د دې پر ځای چي خپل وخت له دوی سره په بحثونو ضايع کوئ، لمونځ، زکات او د خير او ښېګڼي نورو کارونو ته مخه کړئ، ستاسو معامله له هغه الله سره ده چي ستاسو د هر کار شاهد او ليدونکی دئ.

وَقَالُواْ لَن يَدۡخُلَ ٱلۡجَنَّةَ إِلَّا مَن كَانَ هُودًا أَوۡ نَصَٰرَىٰۗ تِلۡكَ أَمَانِيُّهُمۡۗ قُلۡ هَاتُواْ بُرۡهَٰنَكُمۡ إِن كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ ﴿١١١﴾ بَلَىٰۚ مَنۡ أَسۡلَمَ وَجۡهَهُۥ لِلَّهِ وَهُوَ مُحۡسِنٞ فَلَهُۥٓ أَجۡرُهُۥ عِندَ رَبِّهِۦ وَلَا خَوۡفٌ عَلَيۡهِمۡ وَلَا هُمۡ يَحۡزَنُونَ ﴿١١٢﴾

[۱۱۱]- او وئې ويل: هيڅکله به جنت ته داخل نشي مګر هغه چي يا يهودي وي او يا نصراني!! دا (خو هسې) د دوی هيلې دي، (ورته) ووايه: که رښتيني ياست دليل مو راوړئ، [۱۱۲]- نه؛ بلکې خبره دا ده چي څوک الله ته ځان تسليم کړي او په خپله نېك انسان وي، نو ده لره خپل اجر د خپل رب خوا کي دئ او نه به پر دوی څه وېره وي او نه به غمجن شي.

(۱۱۱-۱۱۲)- ګورئ چي مذهب په قوم بدل شوی، څوك چي له يهودي مور پلار نه پيدا شوی وي، هغه يهودي دئ او د جنت يوازينی مستحق، له يهودي پرته بل څوك جنت ته نشي تلی، لکه چي اوس ګورئ له سني مور پلار نه پيدا شوی سني دئ، له سلفي نه پيدا شوی سلفي، له شيعه مور پلار نه پيدا شوی شيعه، د جنت يوازينی مستحق او له دوزخ نه د ائمه په طفيل د تل لپاره خوندي. خو الله تعالی دوی ته په ځواب کي فرمايي: د دې مزعومي ادعا د ثبوت لپاره خپل دليل وړاندي کړئ! د الله په کوم کتاب کي مو لوستي چي يوازي تاسو به جنت ته درومئ، د الله په هر کتاب کي خو دا راغلي چي: څوك الله ته ځان تسليم کړي او نېك انسان وي، نو اجر ئې د خپل رب خوا کي دئ، نه څه وېره پرې شته او نه به غمجن شي. د الله په دين کي خو معيار ايمان او صالح عمل دئ، نه دا چي په کوم قوم پوري تړلی، په کومي کورنۍ کي پيدا شوی او نوم ئې څه دئ.

وَقَالَتِ ٱلۡيَهُودُ لَيۡسَتِ ٱلنَّصَٰرَىٰ عَلَىٰ شَيۡءٖ وَقَالَتِ ٱلنَّصَٰرَىٰ لَيۡسَتِ ٱلۡيَهُودُ عَلَىٰ شَيۡءٖ وَهُمۡ يَتۡلُونَ ٱلۡكِتَٰبَۗ كَذَٰلِكَ قَالَ ٱلَّذِينَ لَا يَعۡلَمُونَ مِثۡلَ قَوۡلِهِمۡۚ فَٱللَّهُ يَحۡكُمُ

بَيۡنَهُمۡ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ فِيمَا كَانُواْ فِيهِ يَخۡتَلِفُونَ ﴿١١٣﴾ وَمَنۡ أَظۡلَمُ مِمَّن مَّنَعَ مَسَٰجِدَ
ٱللَّهِ أَن يُذۡكَرَ فِيهَا ٱسۡمُهُۥ وَسَعَىٰ فِي خَرَابِهَآۚ أُوْلَٰٓئِكَ مَا كَانَ لَهُمۡ أَن يَدۡخُلُوهَآ
إِلَّا خَآئِفِينَۚ لَهُمۡ فِي ٱلدُّنۡيَا خِزۡيٞ وَلَهُمۡ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٞ ﴿١١٤﴾

[۱۱۳]- او يهودانو وويل: نصرانيان په هيڅ (سم دين او مذهب) نه دي، او نصرانيانو وويل: يهودان په هيڅ (سم دين او مذهب) نه دي، په داسي حال کي چي دوی کتاب لولي، همداراز هغو کسانو هم چي نه پوهېږي دوی ته ورته وينا وکړه، نو الله به د قيامت په ورځ د دوی ترمنځ په هغه څه کي قضاوت کوي چي دوی په کي اختلاف کاوو. [۱۱٤]- او له هغه چا نه به ستر ظالم څوك وي چي د الله په جوماتونو کي د الله د نوم د يادولو مخنيوی او يا ئې د ورانولو هڅه کړې، دوی خو هغه دي چي نه ښايي ورداخل شي مګر وېرېدونکي، په دنيا کي ورته سپکاوی دئ او په آخرت کي دوی ته ستر عذاب.

(۱۱۳)- له مسلمانانو سره د دوی اختلاف نوې خبره نه ده، دوی په خپلو کي هم يو له بل سره تل په اختلاف کي پاتې شوي، په شديد او نه پخلا کېدونکي اختلاف کي، هومره چي يهودانو به ويل: نصارا خو اصلاً کوم د پام وړ دين او مذهب نه لري او نصاراوو به دغه خبره د يهودانو
~~په اړه کوله حال دا چي دواړو به په الهي کتاب د ايمان دعوی کوله، د الله کتاب خو يو دئ،~~
تورات او انجيل يو د بل مؤيد او د الله دا کتابونه خو د اختلافاتو د حل لپاره راغلي، څنګه دوی د الله کتاب د اختلاف وسيله ګرځولی؟!! ناپوهو مشرکانو به هم د دوی دواړو په اړه دغه خبره کوله چي د دوی مذهب خو اصلاً څه مذهب نه دئ، د دوی د اختلافاتو په اړه پرېکړه الله تعالی ته پرېږده، هغه به د قيامت په ورځ دا فيصله کوي. هر قوم چي د الله کتاب شا ته وغورځوي له همدې برخليك سره به مخامخ کېږي او په ډلو ډلو به وېشل کېږي، دا يوازي د الله کتاب دئ چي د انسانانو د وحدت او يووالي ضامن او باعث دئ.
(۱۱٤)- دوی خو هغه دي چي تل د الله د بندګانو مخي ته خنډ شوي، د عبادت ځايونو ته د دوی د تلو مانع شوي، يوه د بل معبدونه وران کړي، خپل عبادت ځايونه ئې هم له معنوي لحاظه ويجاړ کړي، دوی څنګه د دين او مذهب خبره کوي، کوم الهي مذهب د داسي ستر ظلم اجازه ورکوي؟! دوی د دې وړ نه دي چي د معبدونو او عبادت ځايونو مجاور او متولي وي، په کار خو دا ده چي دا معبدونه د داسي صالحو خلکو په لاس کي وي چي دا مشرکين د هغوی له وېرې دې ځايونو ته د نږدې کېدو او ننوتو جرأت هم نشي کولی.

وَلِلَّهِ ٱلۡمَشۡرِقُ وَٱلۡمَغۡرِبُۚ فَأَيۡنَمَا تُوَلُّواْ فَثَمَّ وَجۡهُ ٱللَّهِۚ إِنَّ ٱللَّهَ وَٰسِعٌ عَلِيمٞ ﴿١١٥﴾

[۱۱٥]- او دا مشرق او مغرب خو (دواړه) د الله دي، نو چي هري خوا ته مخه کړئ، الله هملته دئ، يقيناً چي الله ښه پوه واسع دئ.

(۱۱۵)-اهل کتابو په داسي حال کي چي الله ئي هېر کړی او مشرکان شوي وو، د الله کتاب ئي شا ته غورځولی وو، د ژوند په هري برخي کي ئي جهل، فساد، ظلم او تېري ځاله کړې وه، له دين نه فقط څه شکلي مراسم او دود دستور ورته پاتي شوي وو، خو په دې سخت پاربدلي وو چي پيغمبر عليه السلام ولي مخکنی قبله بدله کړه، د دوی په ځواب کي ويل شوي: اصلي مسئله الله ته مخه کول دي، ټولي خواوي د الله دي، هري خوا ته چي مخه کړئ الله هملته دئ، الله نه محدود دئ او نه مکان ته محتاج، د قبلې معنی دا نه ده چي الله په دغه خاص ځای او خاص سمت کي محدود شوی، يوه امت ته قبله د دې لپاره ټاکي چي د دوی سمت او جهت يو کړي او همدا قبله ئي د يووالي وسيله او د يوه الله لور ته د مخه کولو نښه وي، د ابراهيم او اسمعيل عليهما السلام د دعوت سيمه حجاز وو، د دوی لپاره ئي کعبه قبله وګرځوله، د موسی او عيسی عليهما السلام د دعوت سيمه داسي وه چي بايد بيت المقدس ئي ورته قبله کړې وی.

وَقَالُواْ ٱتَّخَذَ ٱللَّهُ وَلَدٗاۗ سُبۡحَٰنَهُۥۖ بَل لَّهُۥ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۖ كُلّٞ لَّهُۥ قَٰنِتُونَ ﴿١١٦﴾ بَدِيعُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۖ وَإِذَا قَضَىٰٓ أَمۡرٗا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُۥ كُن فَيَكُونُ ﴿١١٧﴾

[۱۱٦]- او وئي ويل: الله ځانته زوی نيولی!! الله لره پاکي ده، داسي نه ده، بلکي د آسمانونو او زمکي هر څه د ده دي، ټول ده ته منقاد دي. [۱۱۷]- (همغه) د آسمانونو او زمکي د پيدايښت پيل کوونکی او کله چي د کوم کار پرېکړه وکړي نو فقط ورته وايي: وشه، نو هغه وشي.

(۱۱٦-۱۱۷)- د مشرکو او لارورکو اهل کتابو مذهبي مشرانو به خلکو ته ويل: الله خاص نازولي بندګان لري، هغوی ته ئي خاص خاص اختيارات سپارلي، د عامو بندګانو عبادت او دعاء د دغو نازولو له لاري او د دوی په سپارښتنه او وساطت قبلوي، که څوك غواړي الله ته ورسي، حاجتونه ئي ترسره او دعاګاني ئي قبولي شي، بايد د دغو نازولو لاس او لمن ونيسي!! يهودانو به ويل: عزير د الله زوی دئ، نصاراوو به ويل: عيسی د الله زوی دئ، دا خبره دغو ټګمارو مذهبي مشرانو د دې لپاره نه کوله چي د عيسی او عزير عليهما السلام د مقام په درناوي باندي خلك قانع کړي، برعکس هدف ئي دا وو چي له دې لاري ځانته په عوامو کي خاص مقام ترلاسه کړي، دوی ځانونه د دغو پيغمبرانو وارثان ګڼل او په دې سره ئي په عوامو کي دا باور راپيدا کاوو چي اوس د دغو پيغمبرانو هغه مقام دوی ته راانتقال شوی، که څوك غواړي دعاګاني ئي قبولي او حاجتونه ئي ترسره شي بايد دوی ته رجوع وکړي، د دوی لمن ونيسي او د شکرانو په ورکولو سره د دوی رضا حاصل کړي، د دوی په رضا کي د الله رضا نغښتې ده. دوی به ويل: موږ د الله زامن او نازولي يو:
وَ قَالَتِ الْيَهُودُ وَ النَّصرَى نحْنُ أَبْنَؤُا اللَّهِ وَ أَحِبَّؤُهُ قُلْ فَلِمَ يُعَذِّبُكُم بِذُنُوبِكُم بَلْ أَنتُم بَشرٌ مِّمَّنْ خَلَقَ :
يهودانو او نصاراوو به ويل: موږ د الله زامن او محبوبان يو، ورته ووايه: نو ولي مو په خپلو

گناهونو تعذيبوي؟ داسې نه ده بلکې تاسو همغه عادي انسانان يئ چې الله پيدا کړي.

د هر انحرافي مذهب بې لارې او ټګمار مذهبي مشران همداسې شي، همداسې د پيغمبر اولاده د الله ځای ناستي او ځانونه د هغوی ځای ناستي وګڼي او له دې لارې له مذهب نه دکان او د عوامو د غولولو دام جوړ کړي.

دلته الله تعالی د دوی په ځواب کې فرمايي: چې د زمکې او آسمانونو هر څه د چا په واک کې وي او هر څه ده ته منقاد او تابع وي، زمکه او آسمانونه ئې پيدا کړي وي او چې د هر کار اراده وکړي نو په محض امر سره ترسره کيږي، هغه به ولې ځانته شريك، ځای ناستی او زوی غوره کوي، د څه لپاره به د خپل ملك د ځينو چارو واك بل ته سپاري؟ دا کار خو هغه څوك کوي چې ټولو چارو ته په خپله او يوازې او د بل له مرستې پرته نشي رسېدی. په دې ژور او دقيق ځواب سره نه يوازې د دغو ټګمارو مذهبي مشرانو ادعا رد شوې، بلکې د هر هغه باور او عقيدې جرړې ايستل شوې چې وايي: الله تعالی داسې خاص نازولې بندګان لري چې هغوی ته ئې خاص خاص اختيارات سپارلي او د عامو بندګانو عبادت او دعاء د دغو نازولو له لارې او د دوی په سپارښتنه او وساطت قبلوي!!

وَقَالَ ٱلَّذِينَ لَا يَعۡلَمُونَ لَوۡلَا يُكَلِّمُنَا ٱللَّهُ أَوۡ تَأۡتِينَآ ءَايَةٞۗ كَذَٰلِكَ قَالَ ٱلَّذِينَ
مِن قَبۡلِهِم مِّثۡلَ قَوۡلِهِمۡۘ تَشَٰبَهَتۡ قُلُوبُهُمۡۗ قَدۡ بَيَّنَّا ٱلۡأٓيَٰتِ لِقَوۡمٖ يُوقِنُونَ ﴿١١٨﴾
إِنَّآ أَرۡسَلۡنَٰكَ بِٱلۡحَقِّ بَشِيرٗا وَنَذِيرٗاۖ وَلَا تُسۡـَٔلُ عَنۡ أَصۡحَٰبِ ٱلۡجَحِيمِ ﴿١١٩﴾ وَلَن تَرۡضَىٰ
عَنكَ ٱلۡيَهُودُ وَلَا ٱلنَّصَٰرَىٰ حَتَّىٰ تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمۡۗ قُلۡ إِنَّ هُدَى ٱللَّهِ هُوَ ٱلۡهُدَىٰۗ
وَلَئِنِ ٱتَّبَعۡتَ أَهۡوَآءَهُم بَعۡدَ ٱلَّذِي جَآءَكَ مِنَ ٱلۡعِلۡمِ مَا لَكَ مِنَ ٱللَّهِ مِن وَلِيّٖ وَلَا
نَصِيرٍ ﴿١٢٠﴾

[۱۱۸]- او د غو بې علمو او ناپوهو هم وويل: الله ولې له موږ سره (مخامخ) خبرې نه کوي او ولې کومه څرګنده نښه نه راځي؟! همداراز له دوی نه مخکنيو هم د دوی په څېر خبره وکړه، زړونه ئې سره ورته دي، بې شکه چې موږ يقين کوونکو ته دا آيتونه بيان کړي. [۱۱۹]- او بې شکه چې ته مو په حقه سره بشارت ورکوونکی او انذار ورکوونکی لېږلی يې او ته خو د جهنميانو په اړه نه پوښتل کيږې. [۱۲۰]- او نه به يهودان هيڅکله له تا راضي شي او نه نصارا، ترڅو چې د دوی په دين پسې روان نه شې، (ورته) ووايه: يوازې د الله لارښوونه لارښوونه ده او که د دوی په هوی او هوس پسې له هغه وروسته ولاړې چې تا ته د علم څه برخه راغله، نو له الله به نه کوم مولا ترلاسه کړې

او نه کوم مرستندوى.

(۱۱۸)- مشرکينو به پيغمبر عليه السلام ته ويل: دا ستا خداى ولې له موږ سره مخامخ خبره نه کوي، ولې داسي نښې نه رالېږي چې هيڅا ته د شك مجال پاته نشي؟ دا يوازې د دوى خبره نه ده، له دوى نه مخکې ډېرو ناپوهانو دغه خبره کړې او له دوى نه وروسته به ئې ډېر نور وکړي، د دوى زړونه سره ورته دي، يو رنګ افکار او خيالات ئې په سينو کې دي. دوى نه په ټول عالم کې په دې خورو ورو بې شمېره نښو قانع کېږي او نه ستا په قوي او قانع کوونکو دلائلو، په چا کې چې د حقايقو د منلو او په واقعيتونو د اعتراف ماده وي، هغوى هرومرو په دغو دلائلو قانع کېږي، خو په دوى کې دا ماده ځپل شوې، هيڅ دليل ئې نشي قانع کولى.
(۱۱۹-۱۲۰)- په دې مبارکو آيتونو کې پيغمبر عليه السلام ته او د ده له لارې هر داعي ته ډېرې مهمې لارښوونې شوې، هغه ته ويل شوي:

- ته مو په حقه بشير او نذير لېږلى يې، د دوى د مخالفتونو پروا مه کوه، د دوى د ايمان نه راوړو پوښتنه له تا څخه نه کېږي.
- ځيني کسان داسي وي چې په هيڅ صورت کې او د هر راز دلائلو اورېدو او نښو له ليدو سره سره ايمان نه راوړي او له کفر او فساد نه لاس نه اخلي.
- د دوى د ايمان نه راوړو په وجه مه مأيوس کېږئ، مه د خپل دعوت د حقانيت په اړه شکمن کېږئ، مه دا تلوسه کوئ چې کاش د دوى د قناعت لپاره مو کافي دلائل درلودى، د الله له لوري وړاندي شوي دلائل کافي وګڼه او يوازې همدا اصلي لارښود ګڼه، خپل ګران وخت له دوى سره په بې فايده مناقشو مه ضايع کوه، په دوى کې د هدايت ماده ختمه شوې او زړونه ئې د توري تيرې په څېر دي، د هيڅا د حق وينا وربانديې تأثير نه کوي.
- د دوى پر ځاى هغو کسانو ته مخه کړئ چې د حق منلو او له حقپالو سره د ملګرتيا چمتو والى په کې ګورئ.
- د دوى د راضي کولو او د دوى د دښمنۍ د راکمولو هڅه مه کوئ، ترڅو تاسو له حق ويلو لاس وانخلئ او خپل دين او خپله لار پرې نږدئ او د دوى لار او مذهب ونه منئ، دوى نه درنه راضي کېږي.
- که په دې حقايقو له پوهېدو وروسته مو د دوى د راضي کولو هڅه وکړه، د دوى شرائطو ته تسليم شوئ او د دوى له هوى او هوس نه راولاړه شوې لاره مو غوره کړه، نو پوه شئ چې له الله سره مو ټولې اړيکې شلېدلې، نه مو هغه مولا او مرستندوى دئ او نه به بل مولا او مرستندوى پيدا کړئ.

ٱلَّذِينَ ءَاتَيۡنَٰهُمُ ٱلۡكِتَٰبَ يَتۡلُونَهُۥ حَقَّ تِلَاوَتِهِۦٓ أُوْلَٰٓئِكَ يُؤۡمِنُونَ بِهِۦۗ وَمَن يَكۡفُرۡ بِهِۦ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡخَٰسِرُونَ ﴿١٢١﴾

[۱۲۱]- هغه چې کتاب مو ورکړى او په حقه ئې تلاوت کوي، هغوى به وربانديې ايمان راوړي او څوك چې ترې انکار کوي نو دوى زيانمن او خاسر دي.

(۱۲۱)- څوك چې د الله كتاب په حقه او هغسې لولې چې له دې كتاب سره ښايي، هغه بـه هرو مرو په دې كتاب هم ايمان راوړي او څوك چې په دې كتاب ايمان نه راوړي، دنيا او آخرت ئې تباه دئ، هيڅ څه ورته ګټه نشي رسولی.

يَـٰبَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ٱذْكُرُوا۟ نِعْمَتِىَ ٱلَّتِىٓ أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَنِّى فَضَّلْتُكُمْ عَلَى ٱلْعَـٰلَمِينَ ﴿١٢٢﴾ وَٱتَّقُوا۟ يَوْمًا لَّا تَجْزِى نَفْسٌ عَن نَّفْسٍ شَيْـًٔا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا تَنفَعُهَا شَفَـٰعَةٌ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿١٢٣﴾

[۱۲۲]- اې بني اسرائيلو! زما هغه نعمتونه درپه ياد كړئ چې پر تاسو مې پېرزو كړل او تاسو ته مو په ټولو نړۍ والو فضيلت دركړ. [۱۲۳]- او له هغې ورځې ووېرېږئ چې نه يو كس د بل كس مجازات په غاړه اخيستی شي، نه څه بدله ترې منل كېږي او نه كوم شفاعت ورته ګټه رسولی شي او نه ئې مرسته كېدی شي.

(۱۲۲-۱۲۳)- دا مبارك آيتونه مخكې هم تېر شوي، پـه تكرار سره د دې مطلب راتلل دا ښيي چې په دې كې د بني اسرائيلو د عملي او اعتقادي انحرافاتو اساسي ټكو ته اشاره كېږي، دا د دوی د شرك او فساد جرړي په ګوته كوي.

وَإِذِ ٱبْتَلَىٰٓ إِبْرَٰهِـۧمَ رَبُّهُۥ بِكَلِمَـٰتٍ فَأَتَمَّهُنَّ ۖ قَالَ إِنِّى جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا ۖ قَالَ وَمِن ذُرِّيَّتِى ۖ قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِى ٱلظَّـٰلِمِينَ ﴿١٢٤﴾

[۱۲٤]- او كله چې خپل رب ئې ابراهيم (عليه السلام) په څو خبرو وآزمويلو، كومې چې هغه ترسره كړې، وئې فرمايل: زه خو دې د خلكو لپاره د يوه امام او پيشوا جوړونكی يم، وئې ويل: او زما له اولاد نه هم، وئې فرمايل: زما ژمنه ظالمانو ته نه رسېږي.

(۱۲٤)- ابراهيم عليه السلام له ګڼ شمېر الهي آزموينو سره مخامخ شو، د پلار او قوم مخالفت، زندان ته تګ، په اور كې لوېدل، هجرت او وطن پرېښودل، د مكې په وېروونكې وچې بيديا كې هاجر او اسمعيل يوازې پرېښودل، د اسمعيل په ذبح كولو ئې ګمارل، ... هغه په ټولو دغو الهي آزموينو كې بريالی شو، د دې بريا بدله او جزاء دا وه چې د خلكو د امامت او پيشوايي مقام ئې په برخه شي، الله تعالی ورتـه وفرمايل چې اوس نو تـه د خلكو د امامت وړ يې، دا مقام تـا تـه سپارم. تمنا ئې وكړه چې كاش د خلكو د لارښوونې دا مقام د ده د اولاد هم پـه برخـه شي! الله تعالی وفرمايل: زما په دې فرمان كې ظالمان نه دي شامل، ظالمـان كـه څـه هم ستا زامن وي د دې جليل مقام وړ نه دي.

ډېـره عجيبـه او د حيرانتيـا وړ خبـره ده چـې دلتـه هـم ځينـو كسـانو د دې پـر ځـای چـې دا

ابتلاءات همغـه وګڼـي چـي پـه قـرآن كـي راغلـي، بـرعكس د نوكـانو د قطـع كولـو او د اضـافي ويښتانو د خرييلو په ځېر ځو كارونه ئې ګڼي!!
بني اسرائيل په دې غره وو چې د ابراهيم عليه السلام اولاده دي، ګڼ شمېر پيغمبران په دوی كي مبعوث شوي، دوی د دغو پيغمبرانو ورثـه دي، د خلكو امامت او پيشوايي د دوی حق دئ، دوی د جنت لپاره او جنت د دوی لپاره پيدا شوی،... دلتـه د دوی د دې غلطـو او بـې بنسټه تصوراتو د نفي لپاره ويل شوي چي له ابراهيم عليه السلام سره د الله تعالى پـه هغـي وعدې كـي چي د خلكو امامت به د ده اولاد ته سپاري، ظالمان نه دي شامل، تاسو د ابراهيم عليـه السلام لـه طريقې عدول كړی، ستاسو ظلم او شرك تاسو د هغـه لـه وراثت او امت نـه ايستلي ياست، د الله په وړاندي د خپلوی اړيكي، قومي او نسلي تعلقات هيڅ ارزښت نه لري، په دې اساس د خلكو پـه اړه فيصله نه كوي، ټول ئـي لـه يوې مـادې او لـه يوې جوړې پيدا كړي، لـه بندګانو سره د الله معامله د دوی د ايمان او عمل له مخي وي، نه د جاه او نسب له مخي.

وَإِذۡ جَعَلۡنَا ٱلۡبَيۡتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمۡنًا وَٱتَّخِذُواْ مِن مَّقَامِ إِبۡرَٰهِـۧمَ مُصَلًّىۖ وَعَهِدۡنَآ إِلَىٰٓ إِبۡرَٰهِـۧمَ وَإِسۡمَٰعِيلَ أَن طَهِّرَا بَيۡتِيَ لِلطَّآئِفِينَ وَٱلۡعَٰكِفِينَ وَٱلرُّكَّعِ ٱلسُّجُودِ ﴿١٢٥﴾ وَإِذۡ قَالَ إِبۡرَٰهِـۧمُ رَبِّ ٱجۡعَلۡ هَٰذَا بَلَدًا ءَامِنًا وَٱرۡزُقۡ أَهۡلَهُۥ مِنَ ٱلثَّمَرَٰتِ مَنۡ ءَامَنَ مِنۡهُم بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِۖ قَالَ وَمَن كَفَرَ فَأُمَتِّعُهُۥ قَلِيلًا ثُمَّ أَضۡطَرُّهُۥٓ إِلَىٰ عَذَابِ ٱلنَّارِۖ وَبِئۡسَ ٱلۡمَصِيرُ ﴿١٢٦﴾

[۱۲۵]- او كله چي مو دا (د كعبې) كور د خلكو لپاره د غونډېدو ځای او د امن سبب وګرځاوو او (ومو ويل:) د ابراهيم عليه السلام د درېدو ځای، د لمانځه ځای وګرځوئ او ابراهيم او اسمعيل ته مو دا حكم ولېږو چي زما كور د طواف كوونكو، اعتكاف كوونكو او ركوع سجده كوونكو لپاره پاك كړئ. [۱۲٦]- او كلـه چـي ابراهيم عليـه السلام وويل: اې زما ربه! دا يو خوندي ښار وګرځوه او هغو اوسېدونكو ته ئې روزي وركړه چي پر الله او آخرت ئې ايمان راوړ، وئې فرمايل: او څوك چي كافر شو نو لږ بـه ئـې (د دنيـا لـه متـاع نـه) بـرخمن كړم، بيـا بـه ئـې د اور پـه لـوري (تلـو تـه) اړ كړم او څومره بده ده دا ورګرځېدنه.

(۱۲۵-۱۲٦)- په دې مباركو آيتونو كي څو مهمي خبري د خاص پام وړ دي:

- مشركينو ته ويل شوي: دا تاسو څنګه ځان ابراهيم عليـه السلام تـه منسوبوئ، حـال دا چـي هغه مأمور شوی وو چي د كعبې په جوړولو سره دا ټوله سيمه لـه شـرك، كفـر، فساد او ظلم نـه پاكه كړي، خو تاسو همغه كعبه له بتانو نـه ډكـه كړې، د ده د دعـاء او تمنـا خـلاف تاسو د همغه

كعبې شا و خوا ته د بې امنيو اورونه بل كړي او د الله كور ته د طواف كوونكو د راتلو مخه نيسئ!!

- دا اصل توضيح شوى چې الله تعالى هغه دعاگاني نه قبلوي چې د ده د سننو خلاف وي، كه دا حتى د ابراهيم عليه السلام په څېر د ستر شخصيت لـه لوري هم وي، نه ئـي د ده هغه دعاء قبولـه كړه چې د خپل اولاد پـه اړه ئـي وكړه او نـه دا چې يـوازې مؤمنـانو تـه رزق او روزي وركړي، دا ځكه چې د روزي په اړه د الله سنت دا دئ چې لـه محاسبې پرتـه مؤمن او كـافر تـه روزي وركوي او د امامت په اړه ئي سنت دا دئ چې ظالمـانو تـه ئـي نـه سپاري، برعكس هغه چا ته ئي سپاري چې په الهي آزموينو كې بريالى شي. لـه دې آيت نـه دا هم معلومېږي چې هر زعامت او واكمني د امامت په زمره كې نه راځي، ظالم واكمنان او په زور مسلط شوي مشران په اصل كې د بې لارې ولسونو د مجازات وسيله وي. ځيني كسان دا دواړه نشي تفكيكولى، هر واكمن ته د داسې چا په ستره گوري چې گواكې د الله تعالى ستره پېرزوينه ئې په برخه شوې او د دې ستري الهي پېرزويني وړ او مستحق دئ!! حال دا چې يو امامت داسې دئ لكه د ابراهيم عليه السلام امامت او بل ئي داسې دئ لكه د فرعون، يو ئي د خلكو د لارښووني لپاره او د دوى د صالح عملونو بدله وي او بل ئي د خلكو د بدو عملونو محصول او د دوى د تعذيب وسيله.

وَإِذۡ يَرۡفَعُ إِبۡرَٰهِـۧمُ ٱلۡقَوَاعِدَ مِنَ ٱلۡبَيۡتِ وَإِسۡمَـٰعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلۡ مِنَّآۖ إِنَّكَ أَنتَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡعَلِيمُ ﴿١٢٧﴾ رَبَّنَا وَٱجۡعَلۡنَا مُسۡلِمَيۡنِ لَكَ وَمِن ذُرِّيَّتِنَآ أُمَّةٗ مُّسۡلِمَةٗ لَّكَ وَأَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبۡ عَلَيۡنَآۖ إِنَّكَ أَنتَ ٱلتَّوَّابُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٢٨﴾ رَبَّنَا وَٱبۡعَثۡ فِيهِمۡ رَسُولٗا مِّنۡهُمۡ يَتۡلُواْ عَلَيۡهِمۡ ءَايَـٰتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ ٱلۡكِتَـٰبَ وَٱلۡحِكۡمَةَ وَيُزَكِّيهِمۡۚ إِنَّكَ أَنتَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡحَكِيمُ ﴿١٢٩﴾

[١٢٧]- او كله چې ابراهيم او اسمعيل د دې كور بنستونه جگول، (او ويل ئي:) اې زموږ ربه! له موږ نه ئي قبول كړه، بې شكه چې تـه خو ښـه پـوه اورېدونكى يې. [١٢٨]- اې زموږ ربه! موږ دواړه درته منقاد او تابع وگرځوه او له اولادې مو تا ته يو منقاد امت او موږ ته زموږ ديني مناسك راوښيه او توبه مو قبوله كړه، يقيناً چې تـه ډېر مهربـان توبـه قبلوونكى يې. [١٢٩]- اې زموږ ربـه! پـه دوى كـې پـه خپلـه لـه دوى نـه داسې پيغمبر مبعوث كړه چې ستا آيتونه پرې لولي، كتاب او حكمت ورښيي او روزنه ئي كوي، بېشكه چې همدا ته باحكمته عزتمن يې.

---

(١٢٧)- الله تعالى اراده كړې وه چې په مكه كې د توحيد بنسټ كېښودى شي او دلته كعبه او د موحدينو د راغونډېدو مركز جوړ شي، غوښتل ئي دا مركز د يوه ستر موحد او بت ماتوونكي په

مبارك لاس بناء شي، ابراهيم او د ده سرتېرى زوى اسمعيل عليهما السلام ئي د دې ستر كار لپاره غوره كړل، هغه په عراق كې د يوه بت لمانځونكي او بت جوړوونكي په كور كې پيدا شو، د نمرود تر سلطې لاندې يوې شرك وهلې جاهلې ټولنې كې، هلته چې خلك هم د ژوندي نمرود په وړاندې سر ټيټوي او هم له مرګ نه وروسته د ده مجسمې ته!! خو ابراهيم عليه السلام ته نه د مړه بت لمانځل د منلو وو او نه د ظالم نمرود واكمني، پلار او قوم ته ئي ويل: دا ستاسو د لاس او ذهن مولود جعلي خدايان نه منم، نه دا بتان، نه دا لمر، سپوږمۍ او ستوري او نه هيڅ فنا كېدونكى په خدايئ منم، الله همغه دئ چې هر څه ئي پيدا كړي. خو كله چې ئي وليدل دا خلك يوازې د ده په بلنې او استدلال له شرك نه لاس نه اخلي، پرېكړه ئي وكړه چې دا بتان رانسكور كړي، پوهېدو چې هم د نمرود ظالمانه واكمني د دغو بتانو په بنسټ ولاړه ده او هم د ولس د مظلوميت او په خوارى، ذلت او جهل كې د ژوند كولو عامل ئي همدا بتان او د هغوى لمانځنه. نه ئي د ولس د انتقام پروا وكړه او نه د نمرود له غضب نه وېره، يوازې وو، له يوه تبر نه پرته ئي بل څه نه شو برابرولى، خو دغو انديښنو د ده اراده او عزم نه شو بدلولى، تبر په لاس د بتانو خونې ته ورننوت، ټول ئي يو په بل پسې رانسكور كړل او تبر ئي د ستر بت په غاړه كې ځوړند كړ او له خونې په ډاډه زړه وووت. خلك له مېلې راوګرځېدل، هلته ئي نمرود لمانځلى وو، كور ته له تلو مخكې بايد د نمرود بتان هم ولمانځي، خو دلته ئي ناڅاپه ټول بتان مات، نسكور او نړېدلي وموندل او ستر بت مزيد سپك شوى، تبر ئي په غاړه كې، د نورو د ماتولو اتهام ورته متوجه، خو نه اتهام ردولى شي او نه اصلي ماتوونكى ښودلى شي، دا همغه خدايان وو چې خلكو له دوى نه د خپلو حاجتونو ترسره كېدو او د ستونزو د حل طمع كوله او دا ورته تلقين شوې وه چې د ستونزو د حل مرجع دغه ده، ستاسو د مشكلاتو عامل نظام او واكمنان ئي او د دوى تصرفات نه دي، مشكلات مو له دې راولاړ شوي چې دا خدايان درنه ناراضه دي. او دا هغه څه دي چې هر نمرودي نظام تر هر څه مخكې او زيات ورته ضرورت لري. له ابراهيم نه پرته بل څوك په دې كار نه شو تورن كېدى، هغه ئي راحاضر كړ، پوښتنه ئي وكړه: دا كار تا كړى؟ ابراهيم عليه السلام د داسي غونډې، همدې حالت او د بت لمانځونكو داسي يوې پوښتنې ته منتظر وو، وئي ويل: تبر خو د ستر بت په غاړه كې دئ، له هغه پوښتنه وكړئ كه خبري كولى شي!! ځواب ئي وركړ: ابراهيمه! ته خو پوهېږې چې دوى خبري نشي كولى! هغه همدا ځواب غوښتو، وئي ويل: نو دا تاسو څنګه د هغه څه عبادت كوئ چې نه خبري كولى شي، نه له ځانه ضرر دفع كولى شي، نه بل ته ګټه رسولى شي، افسوس پر تاسو او ستاسو پردغو معبودانو!! د قوم او د دوى د سالار نمرود پرېكړه معلومه وه، زندان، په اور سوزول، داسي سزا چې د نورو لپاره عبرت شي. خو ابراهيم عليه السلام د نمرود له لوري د ده د مرګ او سوزولو د پرېكړې د اورېدو په ځواب كې وويل: د مرګ ژوند پرېكړه هغه ذات كوي چې دا لمر له مشرقه راپورته كوي او په مغرب كې ئي پرې باسي!! اور ته د لوېدو په وخت كې ئي ويل: الله راته كافي دئ، هماغه تر ټولو غوره وكيل او نصير. دا ابراهيم ئي د كعبې د جوړولو لپاره له سوزېدو وژغورو، له عراق نه ئي شام ته او بيا له هغه ځايه مكې ته راوست، دلته ئي په بې اوبو او وحشتناك بيابان كې د هاجر او تې خور اسمعيل يوازې پرېښودو امر ورته وكړ، په دې ستر امتحان كې هم بريالى شو، كله چې اسمعيل ځوانى ته ورسېد، په خوب كې ئي داسي څه وليدل چې د اسمعيل د قرباني كولو اشاره ئي ور ته كوله، د ده لپاره همدا اشاره كافي وه،

زوى ته ئي دا خبره وكړه، هغه په ځواب كي ورته وويل: پلاره! څه چي درته ويل شوي، هغه ترسره كړه، ما به صابر او مطيع ومومي، په دې لوى او خطرناك امتحان كي دواړه بريالي شول او اوس نو دوى د هغه ستر كار لپاره جوګه شوي چي د زمكي پر سر د الله مبارك كور، كعبه، د موحدينو قبله د دوى په لاس جوړه شي، كله چي دوى د دېوالونو په اوچتولو لګيا او تيري ئي يوه د بلي پر سر اېښودې، دا وينا ئي په ژبه وه: اې زموږ ربه! له موږ نه ئي قبول كړه، بې شكه چي ته خو ښه پوه اورېدونكى يې. اې زموږ ربه! موږ دواړه درته منقاد او تابع وګرځوه او له اولاده مو تا ته يو منقاد امت، او موږ ته زموږ ديني مناسك راوښيه او توبه مو قبوله كړه، يقيناً چي ته ډېر مهربان توبه قبلوونكى يې. په هغي وېروونكي بيديا كي د دوو مهاجرو او له خپل هېواد نه د شړل شوو په لاس چي كوم كور جوړ شو، دا دئ ځلور زره كاله وروسته هم، هر كال تر شلو لكو نه زيات خلك د هغه طواف كوي، هملته د دوى پر پله ګام ږدي او همغه څه كوي چي دوى دواړو له خپل رب نه غوښتي وو.

(۱۲۸-۱۲۹)- په دې مباركو آيتونو كي د بني اسرائيلو او هري هغي مذهبي ډلي غلط تصورات رد شوي چي مذهب او مذهبي مقام موروثي ګڼي او ګمان كوي چي له پلار نه اولاد ته په ميراث رسي او دا طمع لري چي پيغمبرانو او د الله دوستانو ته د انتساب په وجه د الله د پېرزوينو وړ، د امامت وارث او د جنت مستحق دي، دوى ته ويل شوي چي نه مذهب او عقيده داسي شى دئ چي په ميراث وړل كېدى شي او نه مذهبي مقام داسي مقام دئ چي له پلار نه اولاد ته په ميراث رسېدى شي، د الله په دين كي له هر چا سره معامله د ده د عقيدې او عمل له مخي كېږي، له هر چا نه به د خپلو كړو وړو پوښتنه كېږي، پيغمبرانو ته ځان منسوبول او ځان د دوى د مقام او منزلت وارث ګڼل او له دې لاري د امتيازاتو ترلاسه كول، دا هغه كارونه دي چي د بني اسرائيلو تېګمارو مذهبي مشرانو كول. دوى ځان د الله د خاصي كورنۍ غړي، د پيغمبرانو ورثه او ځاى ناستي ګڼل او ابراهيم عليه السلام ته ئي ځان منسوباوو، الله تعالى د دوى په ځواب كي فرمايي: ابراهيم مشرك نه وو، خپل اولاد ته ئي دا غوښتي وو چي د خلكو د ارشاد او هدايت لپاره ئي امامت او قيادت په برخه شي، خو الله تعالى د ده د غوښتني په ځواب كي ويلى وو: دا مقام د ظالمانو نشي په برخه كېدى، ابراهيم عليه السلام خو كعبه د دې لپاره جوړه كړه چي دا د امن كور وي، د امن وسيله وي، دلته خلك په ډاډ او اطمئنان سره د الله عبادت او ذكر وكولى شي، ده خو دا تمنا كړې وه چي د دې سيمي اوسېدونكي د الله شاكر بندګان وي، تل په دوى كي داسي پيغمبران مبعوث شي چي دوى ته دين وښيي او له ګناهونو نه ئي وژغوري، ده خو خپل اولاد ته د دې توصيه كړې وه چي د يوه الله عبادت به كوي، د ابراهيم او ستاسو د جد يعقوب عليهما السلام توصيه خو دا وه، تاسو څنګه له خپل شرك، فساد، ظلم، د دين او ديندارانو له دښمنۍ سره سره ځان هغوى ته منسوبوئ؟!!

وَمَن يَرۡغَبُ عَن مِّلَّةِ إِبۡرَٰهِـۧمَ إِلَّا مَن سَفِهَ نَفۡسَهُۥۚ وَلَقَدِ ٱصۡطَفَيۡنَٰهُ فِي ٱلدُّنۡيَاۖ وَإِنَّهُۥ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ لَمِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿١٣٠﴾ إِذۡ قَالَ لَهُۥ رَبُّهُۥٓ أَسۡلِمۡۖ قَالَ أَسۡلَمۡتُ لِرَبِّ

ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿١٣١﴾ وَوَصَّىٰ بِهَآ إِبۡرَٰهِـۧمُ بَنِيهِ وَيَعۡقُوبُ يَٰبَنِيَّ إِنَّ ٱللَّهَ ٱصۡطَفَىٰ لَكُمُ ٱلدِّينَ فَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُم مُّسۡلِمُونَ ﴿١٣٢﴾

[١٣٠]- له هغه چا پرته چې خپل ځان ئې تحميق کړی وي بل به څوك د ابراهيم لـه دين نه مخ واړوي، په داسي حال کي چي هغه مو په دنيا کي غوره کړ او پـه آخرت کـي بـه هغه له صالحينو څخه وي. [١٣١]- هغه وخت چـي خپـل رب ورتـه وويـل: تـابع او تسليم اوسه، وئې ويل: د عالمونو رب ته (لاد مخه) تسليم او تـابع يم. [١٣٢]- او پـه دې بانـدې خو هم ابراهيم خپلو زامنو ته وصيت کړی وو او هم يعقوب (عليهما السلام)؛ چې اې زمـا زامنو! الله تاسو ته دا دين غوره کړی، نو مه مرئ مگر پـه داسـي حـال کـي چـې مسلمان وئ.

(١٣٠-١٣٢)- د ابـراهيم عليـه السـلام خـو لويـه نښـه دا وه چـې الله تـه منقـاد او تسـليم وو، ده او لمسي ئې، يعقوب عليه السلام خپل اولاد تـه د دې سپارښتنه کړې وه چې مـرگ ژونـد بـه مـو پـه اسلام او د الله په بندگۍ کي وي، تل به د الله اوامرو ته غاړه ږدئ. تاسو پـه کومـه خولـه او کـوم مخ ځان دوی ته منسوبوئ؟

أَمۡ كُنتُمۡ شُهَدَآءَ إِذۡ حَضَرَ يَعۡقُوبَ ٱلۡمَوۡتُ إِذۡ قَالَ لِبَنِيهِ مَا تَعۡبُدُونَ مِنۢ بَعۡدِي قَالُواْ نَعۡبُدُ إِلَٰهَكَ وَإِلَٰهَ ءَابَآئِكَ إِبۡرَٰهِـۧمَ وَإِسۡمَٰعِيلَ وَإِسۡحَٰقَ إِلَٰهٗا وَٰحِدٗا وَنَحۡنُ لَهُۥ مُسۡلِمُونَ ﴿١٣٣﴾ تِلۡكَ أُمَّةٞ قَدۡ خَلَتۡۖ لَهَا مَا كَسَبَتۡ وَلَكُم مَّا كَسَبۡتُمۡۖ وَلَا تُسۡـَٔلُونَ عَمَّا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ﴿١٣٤﴾

[١٣٣]- آيا هغه وخت تاسو حاضر وئ چي يعقوب ته مرگ رانږدې شو، هغه وخت چې ده خپلو زامنو ته وويل: له ما نه وروسته به د څه عبادت کوئ؟ وئې ويل: ستا د معبود او ستا د پلار نيکـه، ابـراهيم، اسمعيل او اسحاق معبود، هغـه يـوازينی معبـود، او مـوږ ورتـه تسليم شوي يو. [١٣٤]- دا خو يوه تېره شوې ډله ده، چي دوی لره به خپله لاسته راوړنـه وي او تاسو ته خپله لاسته راوړنه او تاسو به د دوی له کړنو نه نه پوښتل کېږئ.

(١٣٣-١٣٤)- يعقوب عليه السلام خو له خپلو زامنـو نـه دا ژمنـه اخيستې وه چـې د يـوازيني رب عبادت به کوئ او هغه ته به تسليم وئ، يو مشرك قوم چې له الله نه علاوه د گڼ شمېر معبودانـو عبادت کوي، د الله مطيع بندگان ئې له هغه سره په خدايي کي شريك کړي، پـه هـر څـه کـي د الله له اوامرو سرغړونه کوي، دوی څنگه ځان د ابراهيم عليه السلام په څېر د يوه ستر موحد وارث

ګڼي. تېرو شخصيتونو ته ځان منسوبول څه ګټه لري چي الله تعالى هر چا ته د خپل عمل له مخي سزا ورکوي، هر چا ته خپلي لاسته راوړني په لاس ورځي، يو د بل په کړو نه نيول کېږي.

وَقَالُواْ كُونُواْ هُودًا أَوۡ نَصَٰرَىٰ تَهۡتَدُواْۗ قُلۡ بَلۡ مِلَّةَ إِبۡرَٰهِـۧمَ حَنِيفٗاۖ وَمَا كَانَ
مِنَ ٱلۡمُشۡرِكِينَ ﴿١٣٥﴾ قُولُوٓاْ ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيۡنَا وَمَآ أُنزِلَ إِلَىٰٓ إِبۡرَٰهِـۧمَ
وَإِسۡمَٰعِيلَ وَإِسۡحَٰقَ وَيَعۡقُوبَ وَٱلۡأَسۡبَاطِ وَمَآ أُوتِيَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَمَآ أُوتِيَ
ٱلنَّبِيُّونَ مِن رَّبِّهِمۡ لَا نُفَرِّقُ بَيۡنَ أَحَدٖ مِّنۡهُمۡ وَنَحۡنُ لَهُۥ مُسۡلِمُونَ ﴿١٣٦﴾

[١٣٥]- او وئي ويل: يا يهودي شئ يا نصراني چي سمه لار ومومئ! ورته ووايه: نه بلکي د ابراهيم (دين سم لاربنود دئ) چي حنيف وو او له مشرکانو څخه نه وو. [١٣٦]- ووايئ: پر الله مو ايمان راوړی او په هغه څه چي موږ ته نازل کړی شوي او ابراهيم، اسمعيل، اسحاق، يعقوب او اولادي ته ئي نازل کړی شوي او په هغه څه چي موسى او عيسى ته ورکړی شوي او په هغه چي نورو ټولو پيغمبرانو ته د خپل رب له لوري ورکړی شوي، د دوی په هيڅ يوه کي هم فرق نه کوو او موږ هغه ته منقاد او تسليم يو.

(١٣٥-١٣٦)- د دوی ګمان او ادعا دا وه چي په يهودي او نصراني کېدو سره خلك سمه لار موندلی شي، الله تعالى د دوی په ځواب کي فرمايي: سمه لار خو د ابراهيم عليه السلام لار ده، حق ته مايل او له شرك نه بریٔ، هغه خو تل حق ته تسليم او له شرك نه بېزاره وو، تاسو خو د حق مخالفت کوئ او مشرك شوي يئ، د دې وړ نه ياست چي ابراهيم عليه السلام ته ځان منسوب کړئ، د هغه په لار خو تاسو نه بلکي موږ روان يو، دا موږ يو چي ټول پيغمبران او په دوی نازل شوي کتابونه منو، د حق هره خبره منو، د هر چا له خوا چي وي او په هر کتاب کي چي راغلي وي.

فَإِنۡ ءَامَنُواْ بِمِثۡلِ مَآ ءَامَنتُم بِهِۦ فَقَدِ ٱهۡتَدَواْۖ وَّإِن تَوَلَّوۡاْ فَإِنَّمَا هُمۡ فِي شِقَاقٖۖ
فَسَيَكۡفِيكَهُمُ ٱللَّهُۚ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡعَلِيمُ ﴿١٣٧﴾

[١٣٧]- نو که ئي همغسي ايمان راوړ چي تاسو وربانديي راوړی نو هدايت شوي به وي او که ئي مخ واړاوو نو دوی به په داسي اختلاف کي (پرېوتي) وي چي الله به حتماً د دوی (د مخالفت) په مقابل کي تا ته کفايت وکړي او هغه خو ښه پوه اورېدونکی دئ.

(١٣٧)- مسلمانانو ته لارښوونه شوې چي د اهل کتابو د مذهبي مشرانو تبليغاتو ته اهميت مه

ورکوئ، دوی سمه لار ورکه کړې، پوازي په هغه صورت کې ئې په سمې لارې برابر وګڼئ چې عقيده او عمل ئې د مؤمنانو په څېر وي، د دوی د مخالفتونو او دښمنۍ په وړاندې الله درته کافي دئ، هغه هم د دوی د مخالفت خبري او ستاسو د حق بلنه اوري، هم ستاسو له حالت نه ښه خبر دئ او هم د دوی له حالت نه.

صِبْغَةَ ٱللَّهِ ۖ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ ٱللَّهِ صِبْغَةً ۖ وَنَحْنُ لَهُۥ عَـٰبِدُونَ ﴿١٣٨﴾ قُلْ أَتُحَآجُّونَنَا فِى ٱللَّهِ وَهُوَ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ وَلَنَآ أَعْمَـٰلُنَا وَلَكُمْ أَعْمَـٰلُكُمْ وَنَحْنُ لَهُۥ مُخْلِصُونَ ﴿١٣٩﴾

[١٣٨]- (همدا راز ووايئ:) الهي رنګ (مو غوره کړی) او تر الله به څوك په رنګ کې غوره وي او موږ د ده عبادت کوونکي يو. [١٣٩]- ورته ووايه: آيا له موږ سره د الله په اړه شخړه کوئ؟! په داسې حال کې چې هغه هم زموږ رب دئ او هم ستاسو رب او موږ لره به خپل عملونه وي او تاسو ته خپل عملونه او موږ هغه لره مخلص يو.

(١٣٨)- نصرانيانو د نورو جاهلو قومونو په څېر د الله په دين باندې عمل پرېښود او له خپله ځانه ئې د دين تر نامه لاندې څو داسې مسخره دودونه جوړ کړل چې ګمان ئې کاوو په دې سره الله تعالی د دوی له ټولو ګناهونو تېرېږي او د جنت ټولې دروازې ئې پر مخ پرانيستل کېږي، همدا چې ماشوم به ئې پيدا شو په زيړو اوبو کې به ئې غوټه کړ او په همدې سره به هغه مسيحي او د عيسی عليه السلام په مخلصو امتيانو کې شامل شو، داسې چې نور نو هيڅ ګناه هغه له دې ډلې نشي ايستلی او هيڅ عمل ئې له جنت نه نشي محرومولی، په اونۍ کې يوه ورځ د يکشنبې په ورځ کليسا ته تګ، يوه ترانه ويل او د سينې په ښي او کيڼ اړخ او تندي باندې داسې لاس ايښودل چې د صليب نښه تمثيل کړي، همدا کافي ده چې الله درنه راضي او جنت دې په برخه شي!! نور نو شرك، شراب، سود، زنا، د خوګ غوښه، د بل په حق تېری او بله هره ګناه د زيړو اوبو په پاشلو سره محو کېږي. مؤمنانو ته ويل شوي: دغو بې عقله او لارورکو اهل کتابو ته ووايئ: اصلي خبره دا ده چې څوك په الهي رنګ رنګ شي، هغه صفات په کې راپيدا شي چې الله ئې خوښوي، ژوند ئې داسې وي چې په هري برخې کې ئې د الهي دين رنګ احساس شي، دعاء او عبادت ئې پوازي د يوه الله لپاره وي او په دې کې بل رنګ ونه ليدی شي.

(١٣٩)- په داسې حال کې چې موږ په همغه الله باور لرو چې تاسو هم په هغه د ايمان دعوی کوئ او په داسې حال کې چې موږ ته به د خپلو عملونو سزا راکول کېږي او تاسو ته د خپلو عملونو سزا او په داسې حال کې چې موږ خپل عبادت او ديانت د شرك له هري ګندګۍ نه سوچه کړی دئ، له موږ سره ستاسو د مخالفت او دښمنۍ وجه څه ده؟!!

أَمْ تَقُولُونَ إِنَّ إِبْرَٰهِـۧمَ وَإِسْمَـٰعِيلَ وَإِسْحَـٰقَ وَيَعْقُوبَ وَٱلْأَسْبَاطَ كَانُوا۟ هُودًا

أَوْ نَصَٰرَىٰۗ قُلْ ءَأَنتُمْ أَعْلَمُ أَمِ ٱللَّهُۗ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن كَتَمَ شَهَٰدَةً عِندَهُۥ مِنَ ٱللَّهِۗ وَمَا ٱللَّهُ بِغَٰفِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٤٠﴾

[١٤٠]- آيا تاسو دا وایئ چي ابراهیم، اسمعیل، اسحاق او یعقوب او اولاده ئي یهودیان او نصرانیان وو؟! ورته وواېه: تاسو ښه پوهېږئ او که الله؟ او تر هغه به لوی ظالم څوك وي چي له ځان سره کوم الهي شهادت پټ کړي؟ او الله خو له هغه څه چي تاسو ئي کوئ غافل نه دئ.

(١٤٠)- یهودو او نصاراوو دواړو دا دعوی کوله چي د دوی مذهب همغه دئ چي د ابراهیم، اسمعیل، اسحاق او یعقوب علیهم السلام او د دوی د اولاد وو، خو هري ډلي بله تکفیروله، دواړو حقیقي دین پرېښی، دواړه په عمل کي له دین نه بې لاري شوي وو. نه ئې عقیده سمه وه او نه عمل.

تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْۖ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُم مَّا كَسَبْتُمْۖ وَلَا تُسْـَٔلُونَ عَمَّا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١٤١﴾

[١٤١]- دا خو یوه ډله وه چي تېره شوه، دوی لره به خپله لاسته راوړنه وي او تاسو ته خپله لاسته راوړنه او تاسو به د دوی له کړنو نه نه پوښتل کېږئ.

(١٤١)- دا مختصر آیت د دی مبارکي سوری د دوهمي برخي عنوان دئ او د ټولو هغو جامع او ژورو مطالبو خلاصه وړاندي کوي چي په تېرو ٧١ آیتونو کي په مشرح او مفصله توګه راغلي. په دې کي نه یوازي د دین یو بنیادي اصل توضیح شوی، بلکي د مذهبي انحراف یوه اساسي او بنیادي اړخ ته هم ګوته نیول شوې، د دین اساسي خبره دا ده چي هر څوك به د خپل عمل سزا ګوري، یو د بل پېټی نشي وړی، یو د بل لپاره نه مجازات کېږي، نه پلار د زوی په ګناه نیول کېږي او نه زوی د پلار د ښو عملونو په وجه جنت ته درومي، هر څوك به د خپلو لاسته راوړنو پېټی په اوږو وړي. او د مذهبي انحراف تر ټولو ستره او اساسي خبره دا ده چي د الله صالحو بندګانو ته د انتساب تر نامه لاندي څوك ځان د جنت مستحق او د مذهب وارث وګڼي او له دې لاري د امتیازاتو د ترلاسه کولو په لټه کي وي، مذهب قومي رنګ غوره کړي، قومي تعصب ته د مذهب جامه ورواغوستل شي او مذهبي مشران ئې ځان د پیغمبرانو د امتیازاتو وارث وګڼي نه د دوی د مسئولیتونو او دندو وارث. الله تعالی دا نه خوښوي چي څوك د ده صالحو بندګانو ته خپل ناوړه عمل او ناسمه عقیده منسوب کړي، هم د مذهب نوم بد کړي او هم د الله د صالحو بندګانو نوم.

الله تعالی په دې آیت کي مسلمانانو ته لارښوونه کوي چي د مخکنیو صالحانو په سر له جاهلانو سره په شخړو او منازعاتو کي ځان مه مصروفوئ، د دې پر ځای خپل عمل ته پام

وکړئ، هغه څه چې تاسو له عذاب نه ژغورلی شي ستاسو خپل عمل دئ نه بل څه.
دا مسئله نه يوازې په مکه او مدينه کې او له مشرکانو او يهودانو سره يوه کشاله وه بلکې دا اوس هم اکثر مذهبي اختلافات له دغه ذهنيت نه خړوبيږي چې يو دې مخکنې منلې شخصيت ته ځان منسوبوي او بل ئې بل ته، يو ځان د پيغمبر د اهل بيت محب او وارث ګڼي او لـه پيغمبر عليه السلام نه وروسته علي رضي الله عنه او زامن ئې د هغه ځای ناستي او د خلافت اصلي او يوازيني وارثين بولي او ابوبکر، عمر او عثمان رضي الله عنهم او ټولو هغو صحابه وو ته د غاصب په سترګه ګوري چې له علي رضي الله عنه نه پرته ئې لـه بل چا سره بيعت کړی او د بل په خلافت راضي شوي، حال دا چې علي رضي الله عنه په خپله له مخکنيو خلفاوو سره بيعت کړی او خپله لور ئې عمر ته په نکاح ورکړې. د امام حسين رضي الله عنه لپاره به د محرم په ورځو کې توره جامه اغوندي او په کربلا کې به د هغه د شهادت وير کوي، خو په عمل کې به په کربلا او نجف باندې د صليبي ځواکونو د بريد په وخت کې د يرغلګرو مرسته کوي او د دوی په لاس د زرګونو هغو مسلمانانو د وژلو به هيڅ پروا نه کوي چې د امام حسين په څېر د ظلم او تيري مقابله کوي!! پر يزيد به لعنت وايي خو په عمل کې به تر يزيد نه د لازيات ظالمو واکمنانو ملګرتيا او له بې دينه، منافق، ظالم او مفسدو واکدارانو سره بيعت کوي!! که د پيغمبر عليه السلام په ژوند کې دومره مسلمانان په عراق او افغانستان کې وژل شوي وی، مګر هغه مبارك به د کربلا تر شهيدانو په دغو شهيدانو زيات نه وو خواشينی شوی؟!!

سَيَقُولُ ٱلسُّفَهَآءُ مِنَ ٱلنَّاسِ مَا وَلَّىٰهُمۡ عَن قِبۡلَتِهِمُ ٱلَّتِي كَانُواْ عَلَيۡهَاۚ قُل لِّلَّهِ ٱلۡمَشۡرِقُ وَٱلۡمَغۡرِبُۚ يَهۡدِي مَن يَشَآءُ إِلَىٰ صِرَٰطٖ مُّسۡتَقِيمٖ ﴿١٤٢﴾ وَكَذَٰلِكَ جَعَلۡنَٰكُمۡ أُمَّةٗ وَسَطٗا لِّتَكُونُواْ شُهَدَآءَ عَلَى ٱلنَّاسِ وَيَكُونَ ٱلرَّسُولُ عَلَيۡكُمۡ شَهِيدٗاۗ وَمَا جَعَلۡنَا ٱلۡقِبۡلَةَ ٱلَّتِي كُنتَ عَلَيۡهَآ إِلَّا لِنَعۡلَمَ مَن يَتَّبِعُ ٱلرَّسُولَ مِمَّن يَنقَلِبُ عَلَىٰ عَقِبَيۡهِۚ وَإِن كَانَتۡ لَكَبِيرَةً إِلَّا عَلَى ٱلَّذِينَ هَدَى ٱللَّهُۗ وَمَا كَانَ ٱللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَٰنَكُمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ بِٱلنَّاسِ لَرَءُوفٞ رَّحِيمٞ ﴿١٤٣﴾

[١٤٢]- ژر ده چې د خلکو ناپوهان به ووايي: څه شي لـه خپلې هغې قبلې واړول چې پرې (معتقد) وو، ورتـه ووايـه: ختيځ او لوېديځ (دواړه) د الله دي، هغه څوك مستقيمې لارې ته هدايت کوي چې دی ئې په خپله وغواړي. [١٤٣]- او همداراز مو تاسو غوره امت وګرځولئ، چې تاسو پرخلکو شاهدان وئ او پيغمبر پرتاسو شاهد وي. او ستا مخکنۍ قبله مو له دې پرته د بل څه لپاره نه وه ګرځولې چې معلومه کړو څوك د پيغمبر

متابعت کوي او څوك په خپلو پوندو بېرته ګرځي. او دا خو يقيناً ګران کار دئ مګر هغو ته چي الله هدايت کړي وي او الله داسي نه دئ چي ستاسو عملونه ضايع کړي، يقيناً چي الله پر خلکو ډېر مهربان رؤف دئ.

(۱٤۲-۱٤۳)- په دې مبارك آيت سره د دې سورې درېيمه برخه شروع کېږي، له دې نه وروسته د سورې ترپايه د ژوند د بېلابېلو قضاياوو په اړه احکام راغلي، پيل ئې د قبلې له حکم نه شوی. پيغمبر عليه السلام په مکه او مدينه کي د دې آيت تر نازلېدو پوري په لمانځه کي د بيت المقدس لوري ته مخامخ ودرېدو، دا په داسي حال کي چي د قريشو قبله کعبه وه، د پلار نيکه قبله بدلول او د کعبې پر ځای بيت المقدس قبله کول او بيا دا قبله بېرته پرېښودل او کعبه د قبلې په توګه ټاکل، له سختو اعتراضاتو سره مخامخ کړل، په دغو مبارکو آيتونو کي اعتراض کوونکو ته څو ځوابونه ورکړی شوي:

- مشرق او مغرب د الله دي، قبله د ده له لوري ټاکل شوې، دا د ده خوښه ده چي چا ته کوم لوری د قبلې لپاره غوره کړي.
- تاسو دا وړتيا له لاسه ورکړې چي د الله تعالی هدايت مو په برخه شي.
- مسلمانانو ته د نوې قبلې په غوره کولو سره الله تعالی وغوښتل چي د هدايت مرکز مکي ته راانتقال کړي او د ديني قيادت دا لوړ مقام مسلمانانو ته وسپاري.
- له دې نه وروسته به د هدايت ډيوې د مسلمانانو په لاس کي وي، د دوی د کړو وړو له مخي به خلك په دې پوهېږي چي حقيقت څه ته ويل کېږي، حقيقي دين کوم دئ، د الله په اړه مو عقيده څنګه وي او څنګه د ده عبادت وکړو او څنګه د يوه واقعي مخلص بنده په څېر ژوند وکړو؟ دوی، د دوی فکر او عقيده او د دوی عملي ژوند به د نورو لپاره د شاهد حيثيت لري او د مسلمانانو لپاره به پيغمبر شاهد وي.
- مخکي مو د دې لپاره دوی ته د کعبې پر ځای بيت المقدس قبله ټاکلې وه چي معلومه کړو دا خلك د پيغمبر په متابعت کي د خپل پلار نيکه له قبلې تېرېدو ته تيار دي که نه او د ايمان لپاره ټولو قومي او ژبني تعصباتو ته لغته ورکوي که نه؟
- دوی دي مطمئن وي چي د مخکنی قبلې په اړه د دوی باور او اعتقاد او د همدې عقيدې له مخي د دوی مخکني لمونځونه نه دي ضايع شوي، الله پر خلکو د رأفت (زړه سوي) او رحمت (پېرزويني) خاوند دئ.
- دې ته مو پام وي چي ځينو په دغه آيت کي (وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ: او الله ستاسو ايمان نه ضايع کوي.)، ايمان د لمانځه په معنی اخيستی چي يقناً دا يو احتمالي او کمزوری تفسير دئ، غوره تفسير دا دئ چي دلته ايمان په اصلي معنی واخيستل شي، ځکه په قبلې باندي باور يوه عقيده ده، د بيت الله پر ځای بيت المقدس د قبلې په توګه منل او له خپلي پلرنی قبلې لاس اخيستل د عربو لپاره يوه ستره آزموينه وه، مسلمانان په دې آزمويني کي بريالي شول، خپله پلرنی قبله ئې پرېښوده او په داسي حال کي ئې بيت المقدس د نوې قبلې په توګه قبول کړ چي د الله تعالی له لوري کوم څرګند حکم هم نه وو راغلی، يوازي د دې لپاره ئې دا نوې قبله ومنله چي دا تر محمد عليه السلام د مخکي پيغمبرانو (له سليمان عليه السلام نه تر عيسی عليه السلام پوري) قبله وه، په دې آيت کي دوی ته ويل شوي چي ستاسو هغه مخکنی باور او اجر

ئي د الله تعالى په وړاندي حبط او ضايع شوی نه دئ، الله تعالى ئي نه ضايع کوي. که الله تعالى غوښتی چي ورته ووايي ستاسو لمونځونه نه ضايع کوي نو يقيناً چي د ايمان پر ځای به ئي حتماً د لمانځه صيغه راوړله.

● د پيغمبر په متابعت کي د پلار نيکه قبله پرېښودل، بلي قبلي ته مخ کول او بيا هغه بېرته پرېښودل، دا ګران کار يوازي هغه څوک کولی شي چي د الله تعالى لارښوونه ئي په برخه شوې وي.

قَدۡ نَرَىٰ تَقَلُّبَ وَجۡهِكَ فِي ٱلسَّمَآءِۖ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبۡلَةٗ تَرۡضَىٰهَاۚ فَوَلِّ وَجۡهَكَ شَطۡرَ ٱلۡمَسۡجِدِ ٱلۡحَرَامِۚ وَحَيۡثُ مَا كُنتُمۡ فَوَلُّواْ وُجُوهَكُمۡ شَطۡرَهُۥۗ وَإِنَّ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡكِتَٰبَ لَيَعۡلَمُونَ أَنَّهُ ٱلۡحَقُّ مِن رَّبِّهِمۡۗ وَمَا ٱللَّهُ بِغَٰفِلٍ عَمَّا يَعۡمَلُونَ ﴿١٤٤﴾

[١٤٤]- موږ خو د آسمان لوري ته ستا د مخ اړول رااړول وينو، نو هرو مرو به دي هغي قبلي ته مخامخ کړو چي ته ئي خوښوې، نو مخ دي د مسجد الحرام په لوري وګرځوه او چي هر ځای وئ د هغې په لوري مخ کړئ او بې شکه چي اهل کتاب په دې ښه پوهېږي چي دا د دوی د رب لخوا يو حقيقت دئ او الله له هغه څه غافل نه دئ چي دوی ئي کوي.

(١٤٤)- له دې آيت نه معلومېږي چي پيغمبر عليه السلام د قبلي د بدلېدو طمع درلوده او دا ئي خوښوله چي د بيت المقدس پر ځای کعبه ورته قبله وټاکل شي، تل ئي دا تمنا په زړه کي وه چي په دې اړه الهي فرمان راشي.

اهل کتاب په دې پوهېدل چي د وروستي پيغمبر قبله به کعبه وي، په دې هم پوهېدل چي هر پيغمبر ته د ده د دعوت او امت په سيمي کي قبله ټاکل کېږي، د دوی د اختلاف وجه ناپوهي نه وه، خپلو کړو وړو او عملونو دې اختلاف ته هڅول، د دې اختلاف تر شا ناروا او ناولي اغراض پټ وو، اختلاف ئي له مذهبي او قومي تعصب څخه راولاړ شوی وو.

وَلَئِنۡ أَتَيۡتَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡكِتَٰبَ بِكُلِّ ءَايَةٖ مَّا تَبِعُواْ قِبۡلَتَكَۚ وَمَآ أَنتَ بِتَابِعٖ قِبۡلَتَهُمۡۚ وَمَا بَعۡضُهُم بِتَابِعٖ قِبۡلَةَ بَعۡضٖۚ وَلَئِنِ ٱتَّبَعۡتَ أَهۡوَآءَهُم مِّنۢ بَعۡدِ مَا جَآءَكَ مِنَ ٱلۡعِلۡمِ إِنَّكَ إِذٗا لَّمِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٤٥﴾ ٱلَّذِينَ ءَاتَيۡنَٰهُمُ ٱلۡكِتَٰبَ يَعۡرِفُونَهُۥ كَمَا يَعۡرِفُونَ أَبۡنَآءَهُمۡۖ وَإِنَّ فَرِيقٗا مِّنۡهُمۡ لَيَكۡتُمُونَ ٱلۡحَقَّ وَهُمۡ يَعۡلَمُونَ ﴿١٤٦﴾

[۱٤٥]- او كه ته اهل كتابو ته هر دليل راوړې، ستا د قبلې متابعت نه كوي او ته هم د دوى د قبلې متابعت كوونكى نه يې او دوى هم د يوه بل د قبلې متابعت كوونكي نه دي او كه له هغه وروسته چې (په دې اړه ضروري) علم دركړى شو، تا د دوى د هوى او هوس متابعت وكړ، نو ته به يقيناً چې له ظالمانو څخه وې. [۱٤٦]- هغه كسان چې كتاب وركړى شوى، داسې ئې پېژني لكه خپل زامن چې پېژني، خو د دوى يوه ډله حق په داسې حال كې پټوي چې (ښه ورباندي) پوهېږي.

(۱٤٥-۱٤٦)- اهل كتاب ستا قبله نه مني، ستا په قبلې دا اعتراض كوونكي هغه دي چې په حق له پوهېدو وروسته د غرض او مرض په وجه اعتراضونو ته ملا تړي، دوى په دلائلو نه قانع كېږي، په دوى باندي خپل وخت مه ضايع كوه، دا گمان هم مه كوه چې د دوى د قبلې په منلو سره به هغوى له لجاجت او مخالفت نه لاس واخلي، د قبلې له بدلولو د مخه ئې هم ستا مخالفت كولو، دوى د خپل هوى او هوس بندگان دي، د دوى د متابعت معنى يوازي دا ده چې د دوى هوى او هوس ته تسليم شې او دا خو هم په حق او حقيقت باندي ظلم دئ او هم په خپل ځان.

ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّكَ ۖ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ ٱلْمُمْتَرِينَ ﴿١٤٧﴾ وَلِكُلٍّ وِجْهَةٌ هُوَ مُوَلِّيهَا ۖ فَٱسْتَبِقُوا۟ ٱلْخَيْرَٰتِ ۚ أَيْنَ مَا تَكُونُوا۟ يَأْتِ بِكُمُ ٱللَّهُ جَمِيعًا ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٤٨﴾

[۱٤٧]- حق همغه دئ چې ستا د رب له لوري دئ، نو له شك كوونكو څخه مه كېږه.
[۱٤٨]- او هر چا ته (د مخ كولو) يوه قبله ده چې هغه ئې پالي، نو تاسو په ښېگڼو كې يو له بل د مخته كېدو هڅه وكړئ، چې هرځاى وئ الله به تاسو ټول راغونډ كړي، بې شكه چې الله په هر څه قادر دئ.

(۱٤٧)- د اهل كتابو مخالفتونه او اعتراضات دي تاسو په شك كې وانه چوي، الله چې د قبلې په اړه څه حكم كړى حقيقت همدا دئ.
(۱٤٨)- قبله خو يوازې يو رمز دئ، د الله لوري ته د مخ كولو رمز، اصلي خبره خو دا ده چې د خير او ښېگڼو په لوري هڅه وكړئ، له دوى سره د قبلې په سر له بحثونو نه ډډه وكړئ، دا هيڅ گټه نه لري، نه دوى ستاسو قبله مني او نه تاسو د دوى، د خير په كارونو كې مسابقې او يو له بل مخكې كېدو ته راوړاندي شئ. په دې مبارك آيت كې نه يوازې دا حقيقت بيان شوى چې الله تعالى د ټولو انسانانو په راغونډولو قادر دئ، بلكې د قبلې د بحث په ضمن كې ئې د راتلو معنى دا ده چې الله تعالى قبله د يوه امت د راغونډولو او وحدت وسيله گرځوي.

وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ ٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِ ۖ وَإِنَّهُۥ لَلْحَقُّ مِن رَّبِّكَ ۗ

وَمَا ٱللَّهُ بِغَـٰفِلٍ عَمَّا تَعۡمَلُونَ ﴿١٤٩﴾ وَمِنۡ حَيۡثُ خَرَجۡتَ فَوَلِّ وَجۡهَكَ شَطۡرَ
ٱلۡمَسۡجِدِ ٱلۡحَرَامِۚ وَحَيۡثُ مَا كُنتُمۡ فَوَلُّواْ وُجُوهَكُمۡ شَطۡرَهُۥ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ
عَلَيۡكُمۡ حُجَّةٌ إِلَّا ٱلَّذِينَ ظَلَمُواْ مِنۡهُمۡ فَلَا تَخۡشَوۡهُمۡ وَٱخۡشَوۡنِي وَلِأُتِمَّ نِعۡمَتِي
عَلَيۡكُمۡ وَلَعَلَّكُمۡ تَهۡتَدُونَ ﴿١٥٠﴾

[۱٤۹]- او چي له هره ځایه (د لمانځه لپاره) راووځې نو مخ دي د مسجدالحرام په لوري وګرځوه او یقیناً چي دا ستا د رب له لوري یو حقیقت دئ او الله له هغه څه غافل نه دئ چي تاسو ئې کوئ. [۱۵۰]- او له هره ځایه چي ووځې نو مخ دي د مسجدالحرام په لوري وګرځوه او چي هر ځای وئ نو مخ مو د هغه په لوري وګرځوئ، ترڅو خلکو ته ستاسو په خلاف هیڅ اعتراض (پاته) نه وي، مګر ظالمانو ته ئې، نو لدوی مه وېرېږئ، له ما ووېرېږئ او د دې لپاره چي خپله پېرزوینه په تاسو باندي ترسره کړم او د دې لپاره چي تاسو هدایت شئ.

(۱٤۹-۱۵۰)- چي هر ځای وئ، په سفر او حضر کي، یوازي او په ګډه، په لمانځه کي د قبلې په لوري مخ کړئ، حقپالونکي ستاسو په قبلې اعتراض نه کوي، یوازي مغرض کسان به پر تاسو اعتراض کوي، د سرتمبه او متعنتو مخالفینو د غرضناکو اعتراضونو پروا مه کوئ، یوازي له خپل رب نه ووېرېږئ، دا د قبلې تبدیلي په حقیقت کي پر تاسو د الله تعالی یوه ستره پېرزوینه ده، الله تعالی خو تاسو سمي لاري ته هدایت کوي.

كَمَآ أَرۡسَلۡنَا فِيكُمۡ رَسُولٗا مِّنكُمۡ يَتۡلُواْ عَلَيۡكُمۡ ءَايَـٰتِنَا وَيُزَكِّيكُمۡ وَيُعَلِّمُكُمُ
ٱلۡكِتَـٰبَ وَٱلۡحِكۡمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمۡ تَكُونُواْ تَعۡلَمُونَ ﴿١٥١﴾ فَٱذۡكُرُونِيٓ أَذۡكُرۡكُمۡ
وَٱشۡكُرُواْ لِي وَلَا تَكۡفُرُونِ ﴿١٥٢﴾

[۱۵۱]- همداسي لکه چي په تاسو کي مو ستاسو له منځ نه داسي پیغمبر درولېږو چي زما آیتونه درباندي لولي، ستاسو روزنه کوي، علم او کتاب درښیي او هغه څه درښیي چي نه وربانـدي پوهېدئ. [۱۵۲]- نو ما یاد کړئ چي یاد مو کړم او ما ته شکر وباسئ او ناشکري مي مه کوئ.

(۱۵۱-۱۵۲)- ستاسو په خپلي سیمي او په یوه مرکزي ښار کي تاسو ته قبله ټاکل داسي ده لکه

چې الله تعالى په خپله له تاسو نه پيغمبر درته غوره کړ او د دغه پيغمبر د تعليم او روزنې په وجه تاسو د نړۍ تر ټولو غوره امت او د ټولو لپاره شاهد شوئ. د الله تعالى د دغو سترو پېرزوينو شکر وکړئ او ناشکري مه کوئ.
د قبلې د بحث په پای کې لازمه ده چې وګورو قبله څه ته وايي او هدف ئې څه دئ او په لمانځه کې د قبلې په لوري د مخ کولو معنى څه ده؟
ته د دنيا له ټولو مسلمانانو سره يوځای هره ورځ څو څو ځله، د يوه خاص ځای په لوري مخ کوې او لمونځ ترسره کوې چې هغه ستا او د دوی ګډه يوازينۍ قبله (مخ لوری) دئ. هغه د الله کور(بيت الله) دئ، يعني ته له خپلو نورو مسلمانو ورونو سره يوځای په وار وار د الله (جل جلاله) د کور په لوري مخه کوې او په دې سره عملاً دا عزم اعلانوې چې له الله (جل جلاله) نه پرته د بل چا کورته نه مخه کوم، نه پناه وړم او نه ئې دروازه ټکوم.
ته ډېر خلك داسې ګورې چې قبله ئې د الله (جل جلاله) کور نه، بلکې د دنيا د واکمنانو قصرونه وي، مخه ئې همدې قصرونو ته، طمع ئې له همدې قصرونو نه، وېره ئې له همدې قصرونو نه، طواف ئې د همدې قصرونو، د دې قصرونو د خاوندانو احترام ئې په زړه کې او د دوی لويي او عظمت ئې پر دماغ مسلط.
آه، څومره ډېر خلك داسې ګورم چې په ظاهرکې ئې مخه د الله د کور په لوري وي خو په حقيقت کې د دوی د زړونو قبلې نورې وي، په هماغه وخت کې چې د بيت الله په لوري ئې مخه وي، زړه ئې نورو قبلو ته متوجه وي.
هغه څوك چې د ورځې پنځه ځله په واقعي معنى او له دې شعور سره قبلې ته مخه کوي چې زه د زمکې او آسمانونو او ټول عالم د رب د کور لوري ته مخه کوم او د هغه دروازه ټکوم، آيا ممکنه ده بلې دړې ته ودرېږي او د بل کور طواف وکړي؟
د کور يووالى د هغه کور اوسېدونکي سره متحد کوي او په دوی کې د يووالي احساس راولاړوي، د يوې کورنۍ غړي په دې خاطر يوه کورنۍ او يو موټى وي چې کور ئې شريك دئ، د يوه ټبر خلك د کور د بېلوالي په وجه ورو ورو هومره سره لرې شي لکه پردي.
له نورو سره يوځای د الله د کور په لوري مخ کول او د يوه معبود دړې ته د ودرېدلو معنى دا ده چې ستا د قبلې ورور، ستا ورور او ستا د لويې ديني کورنۍ غړی دئ.
ډېر خلك داسې دي چې د قبلې د سم او دقيق استقامت معلومولو لپاره ښه غور او احتياط کوي، حتى قطب نما په جيب کې ګرځوي، خو که د دوی د زړه کيفيت معلوم کړې يوه به شې چې د دوي د زړونو قبلې څومره کږې دي او څومره له اصلي قبلې په معنوی لحاظ کاږه ودرېږي.
ډېر د تقوی مدعيان بيا داسې دي چې بل کس په څو سانتي متره، د ده له تخميني قبلې نه يوې بلې خوا ته په ودرېدو تکفيروي، په داسې حال کې چې د قبلې مالك خدای، هغه چاته چې نيت ئې سم وي او د قبلې په لوري د خپل استقامت سمولو لازم دقت او احتياط ئې کړی وي وايي:
فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللَّهِ
البقرة: ۱۱۵
نو هري خوا ته چې مخه کړئ، الله په هماغه لوري کې دئ.

په دې حالت کې چې هرې خوا تـه لمونځ وکړې ستا لمونځ قبليږي کـه څـه هم اشتباهاً لـه قبلې نه بل لوري ته ودرېدلی وې. ډېر جنابـان بيـا داسـې دي چې لـه بل سره پـه يوې فرعي او جزئي مسئلې کې د اختلاف په وجه، د خپلې قبلې ورور تکفيروي او د هغه په خلاف هرڅه ويل او هر څه کول جائز ګني. حال دا چې د قبلې پـه مقصد پوه، زموږ د مذهب امـام ابوحنيفـه(رح) وايي: لانُکفرُ اهل قبلتنا: موږ د خپلې قبلې اهل نه تکفيروو.

پـه داسـې حـال کـې چـې د قبلـې د يـووالي يـو سـتر مقصد او هـدف دا دئ چـې د دنيـا ټـول مسلمانان متحد کړي، خو متأسفانه ناپوهان او جاهلان له هماغه څـه نـه چې عليم او حکيم خدای (جل جلاله) د مؤمنانو د يووالي لپاره ټاکلي، د اختلاف او افتراق وسيله جوړوي.

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱسۡتَعِينُواْ بِٱلصَّبۡرِ وَٱلصَّلَوٰةِۚ إِنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلصَّـٰبِرِينَ ﴿١٥٣﴾ وَلَا تَقُولُواْ لِمَن يُقۡتَلُ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ أَمۡوَٰتُۢۚ بَلۡ أَحۡيَآءٞ وَلَٰكِن لَّا تَشۡعُرُونَ ﴿١٥٤﴾ وَلَنَبۡلُوَنَّكُم بِشَيۡءٖ مِّنَ ٱلۡخَوۡفِ وَٱلۡجُوعِ وَنَقۡصٖ مِّنَ ٱلۡأَمۡوَٰلِ وَٱلۡأَنفُسِ وَٱلثَّمَرَٰتِۗ وَبَشِّرِ ٱلصَّـٰبِرِينَ ﴿١٥٥﴾ ٱلَّذِينَ إِذَآ أَصَٰبَتۡهُم مُّصِيبَةٞ قَالُوٓاْ إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّآ إِلَيۡهِ رَٰجِعُونَ ﴿١٥٦﴾ أُوْلَـٰٓئِكَ عَلَيۡهِمۡ صَلَوَٰتٞ مِّن رَّبِّهِمۡ وَرَحۡمَةٞۖ وَأُوْلَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُهۡتَدُونَ ﴿١٥٧﴾

[١٥٣]- اې مؤمنانو! په صبر او لمانځه سره مرسته ترلاسه کړئ، يقيناً چې الله لـه صبر کوونکو سره دئ. [١٥٤]- او هغو ته چې د الله په لار کې وژل کېږي، مړه مه واياست، بلکې ژوندي دي خو تاسو نه پوهېږئ. [١٥٥]- هرومرو به تاسو په څه وېرې، لوږې او د مال، ځان او مېوو(د حاصلاتو) په کمښت او تـاوان وآزمويو، نو صـابرانو تـه زېرى ورکړه. [١٥٦]- هغو (صابرانو) ته چې کله مصيبت وروررسېږي وايي: موږ د الله يو او د ده پـه لـوري ورتلـونکي. [١٥٧]- دا هغـه ډلـه ده چـې د خپـل رب لـه لـوري وربانـدي صلوات (درودونه) او رحمتونه دي او همدا دوی هدايت موندونکي دي.

(١٥٣-١٥٧)- په دې مبارکو آيتونو کې مؤمنانو ته څو لارښووني شوې دي:

- په صبر او لمانځه سره د الله مرسته ترلاسه کولی شئ، الله د صابرانو مل او ملاتړ دئ.
- نـه بـه شـهيدان مړه ګڼئ او نـه بـه هغـوی تـه مړه وايـاست، نـه بـه پـه ذهـن کـې دا خبـره درګرځوئ چې هغوی مړه شوي او نه بـه پـه خولـه دا خبره کوئ چې هغوی مړه شول، دوی ژوندي دي، تاسو د دوی د دې ژوندون په کيفيت نه پوهېږئ.
- پـه دې بايد پوه وئ چې د الله لار لـه امتحـانونو ډکـه لار ده، الله تـه رسېدل او د ده رضـا ترلاسه کول، آسان او ارزان کار نه دئ، په دې لار کې د سر مال او کور کر تاوانونـه شته، لـه

خطرناکو دښمنانو سره مخامخ کېدل شته، وېره او لوږه شته، دا له اغزيو ډکه لار ده، خو که دي صبر وکړ، نو د دې لارې هر اغزی به درته ګل شي، د برې زېرى هغه چا ته انتظار کوي چې صابر وي، لوی عزم لري او د الله په لار کې کړاوونه په ورين تندي قبلوي.

- صابر هغه دئ چې له مصيبتونو سره د مخامخ کېدو په صورت کې وايي: زموږ هر څه د الله دي، هرڅه ده راکړي، دی ئې د بېرته اخيستو حقدار دئ، د الله په لار کې ئې له لاسه ورکول داسې دي لکه د چا امانت چې بېرته ورته وسپارې، هسې هم الله ته ورتلونکي يو، له مرګ نه خلاصون نشته، ولې مو مرګ د ده په لار کې نه وي، ولې مو ورتګ په جګ سر او په داسې حال کې نه وي چې هرڅه مو د ده په لار کې وقف کړي وي.
- دغو صابرانو ته الله تعالى د دريو خبرو وعده ورکوي: الله تعالى به ئې ستاينه کوي، خپل رحمت او پېرزوينې به ورپه برخه کوي او د هدايت دروازې به ئې پر مخ پرانېزي.

إِنَّ ٱلصَّفَا وَٱلْمَرْوَةَ مِن شَعَآئِرِ ٱللَّهِ ۖ فَمَنْ حَجَّ ٱلْبَيْتَ أَوِ ٱعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَن يَطَّوَّفَ بِهِمَا ۚ وَمَن تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ ٱللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ ﴿١٥٨﴾

[۱۵۸]- يقيناً چې صفا او مروه له الهي شعائرو او نښو څخه دي، نو څوك چې د بيت (الله) حج وکړي او يا عمره ترسره کړي نو څه ګناه وربانديې نشته چې د دوی طواف وکړي او چا چې په خپله خوښه د خير کوم کار وکړ نو الله ښه پوه شاکر دئ.

(۱۵۸)- صفا او مروه هغه دوه غونډۍ دي چې هاجر رضي الله عنها د دوی تر منځ د دې لپاره منډې وهلې وې چې خپل زوی اسمعيل له لوږې، تندې او مرګه وژغوري، الله تعالى د دغه مخلص بنده چې ابراهيم عليه السلام ته ئې د رخصتېدو په وخت کې ويلې وو: چې د الله په امر مو دلته په دې بيديا کې يوازې پرېږدې، د هغه امر ته تابع يم، هغه به مو نه ضايع کوي، الله تعالى د دې مخلص بنده دا سعی د حج له مناسکو څخه وګرځوله او د بيت الله ټول حج کوونکي او عمره کوونکي ئې ترقيامته پورې په دې مکلف کړل چې د الله کور ته د راتلو په ورځ به د هاجر خاطره تازه کوئ او د دې په څېر به د دغو غونډيو ترمنځ سعی کوئ. دا ځکه چې الله پوه او شاکر دئ، هم خپل مخلص بندګان پېژني او هم د خپل بنده د اخلاص قدر کوي. په مخکنې آيت کې د صبر او صبر کوونکو د اجر ذکر راغی او دلته د صفا او مروې په ذکر سره د مخکنې مطلب لپاره تاريخي مثال وړاندې شو. دا هم د يوه صبر کوونکي بنده نښې دي، وګوره چې الله تعالى د صابرانو څنګه قدر کوي؟

که څه هم دلته صفا او مروه د دې خبرې لپاره د يوې بېلګې په توګه ذکر شوي چې الله تعالى د صابرانو تقدير او تمجيد کوي خو په داسې ترتيب او الفاظو ئې ذکر شوی چې په ضمن کې ئې د مديني د خلکو دا تشويش هم رفع کړی شي چې د دغو غونډيو طواف ئې په دې خاطر د ګناه کار ګڼلو چې مشرکينو وربانديې بتان درولي وو. الله تعالى ورته وفرمايل چې د دوی په طواف سره د ګناه احساس مه کوئ.

په وروستيو آيتونو کې د بې صبرو کسانو بد عاقبت بيان شوی، د هغه چا بد عاقبت چې له

حق نه د دفاع په کار کې د صبر پر ځای حق پټوي او په دې سره قلیله متاع ترلاسه کوي.

إِنَّ ٱلَّذِينَ يَكۡتُمُونَ مَآ أَنزَلۡنَا مِنَ ٱلۡبَيِّنَٰتِ وَٱلۡهُدَىٰ مِنۢ بَعۡدِ مَا بَيَّنَّٰهُ لِلنَّاسِ فِي
ٱلۡكِتَٰبِ أُوْلَٰٓئِكَ يَلۡعَنُهُمُ ٱللَّهُ وَيَلۡعَنُهُمُ ٱللَّٰعِنُونَ ﴿١٥٩﴾ إِلَّا ٱلَّذِينَ تَابُواْ وَأَصۡلَحُواْ
وَبَيَّنُواْ فَأُوْلَٰٓئِكَ أَتُوبُ عَلَيۡهِمۡ وَأَنَا ٱلتَّوَّابُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٦٠﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَمَاتُواْ
وَهُمۡ كُفَّارٌ أُوْلَٰٓئِكَ عَلَيۡهِمۡ لَعۡنَةُ ٱللَّهِ وَٱلۡمَلَٰٓئِكَةِ وَٱلنَّاسِ أَجۡمَعِينَ ﴿١٦١﴾ خَٰلِدِينَ فِيهَا
لَا يُخَفَّفُ عَنۡهُمُ ٱلۡعَذَابُ وَلَا هُمۡ يُنظَرُونَ ﴿١٦٢﴾ وَإِلَٰهُكُمۡ إِلَٰهٞ وَٰحِدٞۖ لَّآ إِلَٰهَ إِلَّا
هُوَ ٱلرَّحۡمَٰنُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٦٣﴾

[۱۵۹]- له څرګندو آیتونو او لارښووني نه چې موږ کوم څه نازل کړي، څوك چې دا پټوي، وروسته له هغه چې موږ خلکو ته په کتاب کې بیان کړي، نو یقیناً چې په دغو کسانو هم الله لعنت وایي او هم هر لعنت ویونکی پرې لعنت وایي. [۱٦۰]- مګر هغه چې توبه او رجوع ئې وکړه او خپل کړه ئې اصلاح کړل او بیان ئې کړ، نو د دوی توبه به قبوله کړم او زه خو یقیناً چې ډېر مهربان توبه منونکی یم. [۱٦۱]- بې شکه هغه چې کافران شول او په داسې حال کې مړه شول چې کافران ول، په دغو د الله، د ملائکو او ټولو خلکو لعنت دئ. [۱٦۲]- تلپاتي په هغه کې، نه به عذاب ترې سپك کړی شي او نه به مهلت ورکړی شي. [۱٦۳]- او ستاسو معبود یوازینی معبود دئ، له ده پرته بل معبود نشته، هماغه ډېر مهربان رحم کوونکی.

(۱۵۹-۱٦۳)- دلته هغو دین په دنیا خرڅوونکو ته اشاره شوې چې حق پټوي او په دې سره د فساد او فتنو خورولو باعث ګرځي، د دوی دا حق پټول د الله په دین کې دومره ستره ګناه ګڼل شوې چې د الله، ملائکو او ټولو خلکو د لعنت وړ ئې ګڼي، خو که دوی له دې جرم توبه وکړي، هغه فتنې او فسادونه چې په همدې پټولو سره ئې راولاړ کړي هغه اصلاح کړي او پټ کړي حقائق بیان کړي، یوازې په دې صورت کې الله د دوی توبه مني، له دې پرته که په خپل مخکني حالت کې ومري نو همداسې به د تل لپاره په لعنت کې پاتې وي. دلته ګورئ چې د توبې قبلېدو لپاره درې شرطونه ایښودل شوي: له خپلې ګناه بېرته راګرځېدل او الله ته مخه کول، د حق په پټولو سره چې کوم فساد رامنځته شوی، د هغه اصلاح او جبران او پټ کړي حقائق بیانول.

إِنَّ فِي خَلۡقِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ وَٱخۡتِلَٰفِ ٱلَّيۡلِ وَٱلنَّهَارِ وَٱلۡفُلۡكِ ٱلَّتِي تَجۡرِي فِي

ٱلۡبَحۡرِ بِمَا يَنفَعُ ٱلنَّاسَ وَمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مِن مَّآءٖ فَأَحۡيَا بِهِ ٱلۡأَرۡضَ بَعۡدَ مَوۡتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِن كُلِّ دَآبَّةٖ وَتَصۡرِيفِ ٱلرِّيَٰحِ وَٱلسَّحَابِ ٱلۡمُسَخَّرِ بَيۡنَ ٱلسَّمَآءِ وَٱلۡأَرۡضِ لَأٓيَٰتٖ لِّقَوۡمٖ يَعۡقِلُونَ ﴿١٦٤﴾

[۱٦٤]- يقيناً چي د آسمانونو او زمكي په پيدايښت كي او د شپې او ورځي په اختلاف (يوه په بلي پسي راتلو) كي او په هغو بېړيو كي چي په بحر كي درومي، له هغه څه سره چي خلكو ته ئې ګټه رسي او په هغو اوبو كي چي الله له آسمانه نازل كړې، چي په هغه سره ئې زمكه له خپلي مړيني وروسته بيا راژوندۍ كړې او په هغې كي ئې ډول ډول خوځېدونكي خواره كړي او د بادونو په ګرځولو راګرځولو او د آسمان او زمكي ترمنځ په دې مسخر شوو وريځو كي، هرومرو عقلمنو ته ښرګندي نښي دي.

(۱٦٤)- په داسي حال كي چي زمكه او آسمانونه الله پيدا كړي، شپه او ورځ د ده په اراده ځي راځي، په بحرونو كي بېړۍ د ده په إذن او اراده خوځي، له آسمانه اوبه هغه رانازلوي، په دې سره مړه زمكه راژوندۍ كوي او دانه او مېوه په كي راشنه كوي او ډول ډول ژوي په كي راپيدا كوي، بادونه د ده په حكم چلېږي، وريځي د ده په امر د آسمان او زمكي ترمنځ يوې خوا بلي خوا ته درومي، نو كه څوك عقل لري ولي به له الله پرته له بل چا طمع او وېره لري، ولي به په خپل رزق او روزي او په خپل مرګ ژوند له الله پرته له بل چا وېره كوي او د دې وېري او طمعي په وجه به حق پټوي؟! دا كار يوازي هغه څوك كوي چي نه ئې په الله ايمان وي او نه هر څه د الله په واك او اختيار كي ګڼي.

وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَتَّخِذُ مِن دُونِ ٱللَّهِ أَندَادٗا يُحِبُّونَهُمۡ كَحُبِّ ٱللَّهِۖ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَشَدُّ حُبّٗا لِّلَّهِۗ وَلَوۡ يَرَى ٱلَّذِينَ ظَلَمُوٓاْ إِذۡ يَرَوۡنَ ٱلۡعَذَابَ أَنَّ ٱلۡقُوَّةَ لِلَّهِ جَمِيعٗا وَأَنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلۡعَذَابِ ﴿١٦٥﴾ إِذۡ تَبَرَّأَ ٱلَّذِينَ ٱتُّبِعُواْ مِنَ ٱلَّذِينَ ٱتَّبَعُواْ وَرَأَوُاْ ٱلۡعَذَابَ وَتَقَطَّعَتۡ بِهِمُ ٱلۡأَسۡبَابُ ﴿١٦٦﴾ وَقَالَ ٱلَّذِينَ ٱتَّبَعُواْ لَوۡ أَنَّ لَنَا كَرَّةٗ فَنَتَبَرَّأَ مِنۡهُمۡ كَمَا تَبَرَّءُواْ مِنَّاۗ كَذَٰلِكَ يُرِيهِمُ ٱللَّهُ أَعۡمَٰلَهُمۡ حَسَرَٰتٍ عَلَيۡهِمۡۖ وَمَا هُم بِخَٰرِجِينَ مِنَ

ٱلنَّارِ ﴿١٦٧﴾

[١٦٥]- او له خلكو ځيني له الله پرته داسي سيالان نيسي چي لـه الله سره د مينـي پـه څېر ورسره مينه كوي او هغه خلك چي ايمان ئې راوړى؛ د الله په مينې كي تر ټولو شديد دي. او كاش ظالمان په هغه څه پوه شي چي د عذاب د ليدو په وخت كـي ئـې پـه خپلـو سترګو ګوري چي يقيناً ځواك ټول الله لره دئ او الله سخت عذاب وركوونكى دئ. [١٦٦]- هغه وخت چي متبوعـان (پيشوايان) بـه لـه خپلـو تابعـانو (پلويـانو) بـې زاره وي او عـذاب بـه وګوري او ټولي اړيكي به ئې وشلېږي. [١٦٧]- او هغه چي متابعت ئې كولـو وبـه وايـي: كاش (دنيا ته) بېرته ګرځېدل مو (په برخه شوى) وى، ترڅو له دوى داسـي بـې زاره شـو لكه چي دوى له موږ بې زاره شوي، همداسي به الله دوى ته خپل عملونـه پـه خپل ځـان د حسرتونو په بڼه كي وښيي او له اور به وتونكي نه وي.

(١٦٥-١٦٧)- ځيني په محبت كي شرك كوي، په محبت كي الله لره سيالان نيسي، د الله پـه څېر او احياناً تر هغه زيات ورسره مينه كوي، خو واقعي مؤمنان له الله سره تر هر څه زياته او كلكه مينه لري، له الله سره مينه د ايمان تقاضاء او د مؤمن نښه ګڼل شوې، انسان يـا پـه دې خـاطر لـه يوه شي سره مينه كوي چي ده ته ئې كومه ګټه رسولې، له ده سره ئې كوم احسان كړى او داسي كوم څه ئې له هغه ترلاسه كړي چي دى ورته اړ وو او يا په دې خاطر چي په هغه شي كي ئې د ښكلا، حسن او كمال داسي څه ليدلي وي چي د ده په ذهن او زړه ئـې اغېز كړى او جذبات او احساسات ئې راپارولي، له الله تعالى سره د شديدي مينـي وجـه هم دا ده چـي پر موږ بانـدي د ده احسان او پېرزوينه تر هر چا زياته ده، موږ ته ئې ټول هغه څه راكړي او ټول هغه څه ئې راتـه پيدا كړي چي موږ ورته اړ وو، هغه ژوند راكړى، هغه رزق او روزي راكوي، هغـه مو سـاتي او هغه مو پـالي او پـه دې خـاطر هم ورسـره مينـه لـرو چـي پـه عـالم كـي د ښكلا او ښايست بـې شمېره مظاهر او آثار د هغوى لـه خـالق سره زموږ مينـه راپـاروي، چـي هري خـوا تـه سترګي واړوو نو زړه وړونكي ښكلا مو تر سترګو شي، په ګلانو، بوټو، مرغـانو، غرونـو، درو، دښتو كي، د آسمان په ستورو كي او د زمكي او آسمان په هر څه كي ښايست ګورو، دغه ښايست چي زموږ په زړونو كي كومه مينه راپاروي، همدا مينه له الله سره په مينې بدله شي. لكه څنګه چي ځيني په مينه كي د شرك مرتكب كېږي، همداراز ځيني نور په وېره كي د شرك مرتكب شي، لـه الله پرته له نورو هومره وېرېږي چي داسي وېره يوازي له الله ښايي، انسان له هغـه څـه وېرېږي چي ده ته ګټه يا تاوان رسولى شي، د ده په ژوند كـي او ده تـه د رزق او روزي پـه وركړي كـي ئې څـه اغېز او ونډه وي، موږ تـه ژونـد الله راكړى او رزق روزي هغـه راكوي، نـو ځكـه بايد يوازي لـه هغـه ووېرېږو. هغـه كسـان چـي پـه دنيـا كـي ئـې د ظـالمو او مفسدو سياسـي او مـذهبي مشرانو قيادت منلى، يـا ئـې د دې لپـاره د ظالمـانو ملاتړ كړى چي لـه دوى ئې طمع وه او يـا د دوى له مؤاخذې او نيوني وېرېدل او يا د جهل او ناپوهۍ او كوم بل غرض او مـرض پـه وجـه، نو د قيامت په ورځ او هغه وخت چي الهي عذاب او لـه دوى د خپلـو مشرانو بـې زاري پـه خپلـو سترګو وګوري، په خپلي غلطۍ به پوه شي چي ولـي ئـې د الله عذاب هېر كړى وو او د ظـالمو واكمنانو له ځواك او عذاب د وېري په وجه ئې د الله د دښمنانو ملګرتيا كړې وه، وبه ګوري چي

د ځواك اصلي خاوند الله دئ او دا په ظاهر كي ځواكمن مشران د ده په وړاندي ځومره ناتوانه او ضعيف دي، له چا چي دوی د مرستي طمع كوله په خپله د الله په عذابونو اخته دي، نه يوازي د دوی مرسته نشي كولی بلكي له دوی بې زاره دي، دا طمع به كوي چي كاش بېرته دنيا ته وګرځي او هلته له دوی خپله بې زاري اعلان كړي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ كُلُواْ مِمَّا فِي ٱلۡأَرۡضِ حَلَٰلٗا طَيِّبٗا وَلَا تَتَّبِعُواْ خُطُوَٰتِ ٱلشَّيۡطَٰنِۚ إِنَّهُۥ لَكُمۡ عَدُوّٞ مُّبِينٌ ﴿١٦٨﴾ إِنَّمَا يَأۡمُرُكُم بِٱلسُّوٓءِ وَٱلۡفَحۡشَآءِ وَأَن تَقُولُواْ عَلَى ٱللَّهِ مَا لَا تَعۡلَمُونَ ﴿١٦٩﴾

[١٦٨]- اې خلكو! په ځمكي كي شته حلال او پاكيزه شيان وخورئ او د شيطان په پلونو پسي مه ځئ، بې شكه چي هغه ستاسو ښكارند دښمن دئ. [١٦٩]- يقيني خبره دا ده چي هغه تاسو په كركجنو او قبيح كارونو ګماري او په دې چي د الله په اړه هغه څه ووايئ چي نه وربانديي پوهېږئ.

(١٦٨-١٦٩)- دلته څو اساسي لارښووني ګورو:

- ~~په ځمكي كي حلال او پاكيزه شيان وخورئ، نه حرام او نه ګنده او ناپاك شيان، كه څه هم~~ حلال وي.
- په حلال او حرام كي د شيطان متابعت مه كوئ، شيطان ستاسو دښمن دئ، هماغه دښمن چي ستاسو غور نيكه آدم عليه السلام ئي د ممنوعه مېوې خوړلو ته وهڅاوو.
- شيطان تاسو په كركجنو او قبيح كارونو ګماري، تاسو حرام خوړلو، له حرامو لارو مال ترلاسه كولو، حرص او بخل ته هڅوي، د الله په اړه مو هغه څه ويلو ته تشويقوي چي نه وربانديي پوهېږئ، د الله په اړه به همغه څه وايئ چي الله تعالی په خپله درښودلي.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ٱتَّبِعُواْ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ قَالُواْ بَلۡ نَتَّبِعُ مَآ أَلۡفَيۡنَا عَلَيۡهِ ءَابَآءَنَآۚ أَوَلَوۡ كَانَ ءَابَآؤُهُمۡ لَا يَعۡقِلُونَ شَيۡـٔٗا وَلَا يَهۡتَدُونَ ﴿١٧٠﴾ وَمَثَلُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ كَمَثَلِ ٱلَّذِي يَنۡعِقُ بِمَا لَا يَسۡمَعُ إِلَّا دُعَآءٗ وَنِدَآءٗۚ صُمُّۢ بُكۡمٌ عُمۡيٞ فَهُمۡ لَا يَعۡقِلُونَ

[١٧٠]- او كله چي ورته وويل شو: د هغه څه متابعت وكړئ چي الله نازل كړی، وايي:

نه بلكې د هغه څه متابعت كوو چې پلار نيكه مو ورباندې موندلې، كه څه هم د دوى پلرونه داسې وې چې نه په څه پوهېږې او نه په سمه لار روان وې؟! [١٧١]- او د كافر شوو مثال هغه چا ته ورته دئ چې نارې وهې هغه څه ته چې له چيغې او نارې پرته بل څه نه اورې، كاڼه، ګونګيان او ړانده، نو خود به نه پوهېږې.

(١٧٠)- د شيطان د وسوسو تر اغېز لاندې راغلې كسان داسې وې چې د الله تر دين د خپل پلار نيكه دين غوره ګڼي، تاسو به د قرآن په ګڼ شمېر آيتونو كې وګورئ چې د هر پيغمبر د دعوت په مقابل كې مفسدو او منحرفو مذهبي او سياسي مشرانو خلكو ته ويلې: د خپل پلار نيكه په دين ټينګ پاتې شئ، دا غوارې تاسو له خپل غوره دين نه واړوې، د ده دا خبرې خو موږ مخكې نه وې اورېدلې، له خپل پلار نيكه نه خو موږ ته داسې خبرې نه دې راپاتې!!
(١٧١)- د حق په لورې دغو كافرانو ته د بلنې او دعوت مثال داسې دئ لكه چې كوم شپون او غوبه څارويو ته له لرې غږ كوې او هغوى له غږ نه پرته بل څه نه اورې، د شپون د غږ په محتوى نه پوهېږې، يوازې چيغه اورې، دوى نه د حقپالو داعيانو خبره اورې، نه په خپله له بل د پوښتنې تكل په كې شته او نه دا بصيرت لرې چې په خپله حق له باطل نه تفكيك كړى شې.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ كُلُواْ مِن طَيِّبَٰتِ مَا رَزَقۡنَٰكُمۡ وَٱشۡكُرُواْ لِلَّهِ إِن كُنتُمۡ
إِيَّاهُ تَعۡبُدُونَ ﴿١٧٢﴾ إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيۡكُمُ ٱلۡمَيۡتَةَ وَٱلدَّمَ وَلَحۡمَ ٱلۡخِنزِيرِ وَمَآ أُهِلَّ
بِهِۦ لِغَيۡرِ ٱللَّهِۖ فَمَنِ ٱضۡطُرَّ غَيۡرَ بَاغٖ وَلَا عَادٖ فَلَآ إِثۡمَ عَلَيۡهِۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٌ

[١٧٢]- اې مؤمنانو! د هغه رزق پاكيزه پاكيزه وخورئ چې موږ در روزي كړى او د الله شكر پر ځاى كړئ، كه په رښتيا د ده عبادت كوئ. [١٧٣]- خبره دا ده چې په تاسو مرداره غوښه، وينه، د خنزير غوښه او هغه چې د غيرالله غږ پرې شوى وي (له الله پرته د بل چا په نوم ذبح شوى وي) حرام كړى شوي، او څوك چې اړ شو، په داسې حال كې چې نه باغي وي او نه تېرى كوونكى، نو څه ګناه ورباندې نشته، يقيناً چې الله مهربان بخښونكى دئ.

(١٧٢)- د الله د بندګۍ تقاضا دا ده چې د ده حلال او پاكيزه رزق به خورئ، له حرامو او ناولو نه به ډډه كوئ او د الله تعالى شكر به پر ځاى كوئ، د ده نعمتونه به همغسې استعمالوئ چې ده امر كړى، په حرامو او ناروا لارو كې به د ده له رزق نه ګټه نه اخلئ.
(١٧٣)- حلال او حرام به په خپله خوښه نه ټاكئ، د حلال او حرام په اړه الله تعالى خپله فيصله كړې، لكه څنګه چې حرام شيان حلال ګڼل ګناه ده، همداراز د تقوى په نامه حلال شيان حرامول هم ګناه ده، الله تعالى دغه پورتني شيان پر تاسو حرام كړي، خو كه څوك ډېر اړ شو، د مرګ

وېره ئې وه، بلـه چاره ئې نه درلوده، د ضرورت په اندازه ترې استفاده کولى شئ، په دوه شرطه: نه به د بغاوت په جذبې سره دا کار کوئ او نه به له ضروري حد نه تېرى کوئ.
مرداره د هغه ځاروي غوښه ده چې په شرعي توګه نه وي ذبح شوى، له لوړې رالوېدلى وي، په وهلو يا خفه کولو مړ شوى وي، د بې هوشۍ په دوا يا پر سر په ګولۍ ويشتلو وژل شوى وي.
د هغې وينې خوړل حرام دي چې له رګونو بهېږي، نه هغه چې د غوښې په منځ کې پاتې وي.
له الله پرته د بل چا په نامه او يا د بل چا د عزت او رضاء لپاره ځاروى ذبح کول نه يوازې حرام دي او د ځاروي د غوښې د حرامېدو باعث کېږي بلکې يو ظلم دئ، دا حيوان ستا په څېر ژوند لري، درد احساسوي، مور، پلار او اولاد لري، که الله د هغه د ذبح کولو اجازه نه وى کړې نو په هيڅ عقلي دليل ئې څوك ذبح کول نشي توجيه کولى، دا الله پيدا کړى، د ژوند په اړه ئې له الله پرته بل هيڅوك د پرېکړې حق نه لري، الله د يوه خاص ضرورت لپاره د هغه د ذبح کولو اجازه ورکړې، د ذبح کولو په وخت کې ئې بايد يوازې د ده نوم واخيستلى شي، له هغه پرته د هيچا په نامه د هغه ذبح کول جائز نه دئ، نه يوازې د هغه ذبح شوي ځاروي غوښه حرامه ده چې د ذبحې په وخت کې ئې د الله نوم نه وي ياد شوى، هغه هم حرامه ده چې د بل د تعظيم لپاره ذبح شي که څه هم د الله نوم وربانديې ياد شي. د پاچا، پير، بت، قبر او بل هر چا او هرڅه د تعظيم او د هغه د رضاء حاصلولو لپاره د ذبح شوي ځاروي غوښه حرامه ده. د مېلمه لپاره د ځاروي ذبح کول جائز دئ، خو د هغه او د بل هر چا په پېښو کې ئې ذبح کول نا جائز دئ. مسلم روايت کوي چې پيغمبر عليه السلام فرمايلي: لعن الله من ذبح لغير الله: په هغه چا دي د الله لعنت وي چې غيرالله ته د تقرب او تعظيم لپاره ځاروى ذبح کوي.
که څه هم دلته په ځانګړې توګه د حرامو غوښو په اړه بحث شوى، خو محقق مفسرين او فقهاء په (ما اهل به لغيرالله) کې ټول هغه څه شامل ګڼي چې د غير الله په نامه وقف شي، که خوراك وي، که جامه، يا پيسه.

إِنَّ ٱلَّذِينَ يَكۡتُمُونَ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ مِنَ ٱلۡكِتَٰبِ وَيَشۡتَرُونَ بِهِۦ ثَمَنٗا قَلِيلًا
أُوْلَٰٓئِكَ مَا يَأۡكُلُونَ فِي بُطُونِهِمۡ إِلَّا ٱلنَّارَ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ ٱللَّهُ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ وَلَا
يُزَكِّيهِمۡ وَلَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٤﴾ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ ٱشۡتَرَوُاْ ٱلضَّلَٰلَةَ بِٱلۡهُدَىٰ
وَٱلۡعَذَابَ بِٱلۡمَغۡفِرَةِۚ فَمَآ أَصۡبَرَهُمۡ عَلَى ٱلنَّارِ ﴿١٧٥﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّ ٱللَّهَ نَزَّلَ ٱلۡكِتَٰبَ
بِٱلۡحَقِّۗ وَإِنَّ ٱلَّذِينَ ٱخۡتَلَفُواْ فِي ٱلۡكِتَٰبِ لَفِي شِقَاقِۭ بَعِيدٖ ﴿١٧٦﴾

[١٧٤]- يقيناً هغه چې د الله کوم نازل کړى کتاب پټوي او لږ بدله پرې پېري، نو دا ډله له

اور پرته بل څه په خپلو ګېډو کې نه خوري (نه اچوي) او الله به نه د قيامت په ورځ ورسره خبري کوي او نه به ئې پاکوي او دوی ته به دردناك عذاب وي. [١٧٥]- دا هماغه دي چې بې لارتيا ئې په هدايت او عذاب ئې په مغفرت وپېرلو، نو څه شي په اور باندي صابر کړل؟! [١٧٦]- دا له دې امله چې الله دا کتاب په حقه نازل کړی او چا چې په دې کتاب کې اختلاف وکړ، نو دوی په ژور اختلاف کې دي.

(١٧٤-١٧٦)- چا چې د الله د کتاب له بيانولو ډډه وکړه، د کومې دنيوي ګټې لپاره ئې د الله د کتاب کوم څه پټ کړل، د ظلم او فساد په خلاف ئې غږ اوچت نه کړ، له جهل او شرك د خلکو د ژغورني لپاره ئې جهاد ونکړ، يا د دې لپاره چې ژوند او مال متاع ئې په خطر کې ونه لوېږي او يا د دې لپاره چې په دې کتمان سره له ظالمو واکمنانو څه ترلاسه کړي، نو د قيامت په ورځ به الله تعالی له ده سره تکلم نه کوي، همغسې لکه چې ده د الله په کتاب تکلم نه وو کړی، له ګناه به ئې پاك نه کړي، همغسي لکه چې ده له فساد سره مقابله نه وه کړې او ئېولنه ئې له ظلم او شرك نه وه پاکه کړې، ده ته به دردناك عذاب وي، همغسې لکه چې ده مظلومان په دردناکو عذابونو کې يوازې پرېښې وو، څه چې په دې سکوت او مداهنت ترلاسه کوي په اصل کې د دوزخ اور دئ چې په خپلې ګېډې کې ئې اچوي، دوی د هدايت پر ځای ضلالت غوره کړی او د مغفرت پر ځای الهي عذاب، د الله له کتاب څخه د دوی هر اختلاف له حق او حقيقت اختلاف دئ.

لَّيْسَ ٱلْبِرَّ أَن تُوَلُّواْ وُجُوهَكُمْ قِبَلَ ٱلْمَشْرِقِ وَٱلْمَغْرِبِ وَلَٰكِنَّ ٱلْبِرَّ مَنْ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْأٓخِرِ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةِ وَٱلْكِتَٰبِ وَٱلنَّبِيِّـۧنَ وَءَاتَى ٱلْمَالَ عَلَىٰ حُبِّهِۦ ذَوِى ٱلْقُرْبَىٰ وَٱلْيَتَٰمَىٰ وَٱلْمَسَٰكِينَ وَٱبْنَ ٱلسَّبِيلِ وَٱلسَّآئِلِينَ وَفِى ٱلرِّقَابِ وَأَقَامَ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَى ٱلزَّكَوٰةَ وَٱلْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَٰهَدُواْ ۖ وَٱلصَّٰبِرِينَ فِى ٱلْبَأْسَآءِ وَٱلضَّرَّآءِ وَحِينَ ٱلْبَأْسِ ۗ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ صَدَقُواْ ۖ وَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُتَّقُونَ

[١٧٧]- نېکي دا نه ده چې مخونه مو د مشرق او مغرب په لوري وګرځوئ، برعکس نېکي دا ده چې چا په الله، د آخرت په ورځ، په ملائکو، په کتاب او پيغمبرانو ايمان راوړ او په داسې حال کې چې له مال سره ئې مينه هم وه خو هغه ئې خپلوانو، يتيمانو، مسکينانو، مسافرانو او سؤالګرو ته ورکړ او د (محکومانو) د آزادولو لپاره (ئې ولګولو)،

لمونځ ئې اداء کړ، زکات ئې ورکړ، په خپلو ژمنو وفا کوونکي، هر کله چي ئې ژمنه کړې، په کړاوونو، تاوانونو او د جګړې په دوران کي صبر کوونکي، دغه کسان (په خپل دين او ايمان کي واقعي) رښتيني او صادقان دي او همدا دوی متقيان دي.

(۱۷۷)- د (صدق) او (تقوی) رښتينی معيار دغه دئ، همدا صفات چي په دې آيت کي تشريح شوي. (صادق) او (متقي) هغه څوك دئ چي دا صفات ولري، مبادا بل چا ته د نورو صفاتو په وجه د (صادق او متقي) خطاب وکړئ، مبادا دا ګمان وکړئ چي له دې پرته له نورو لارو د صدق او تقوی مقام ته رسېدل ممکن دئ، مبادا هغه کسان د دې مقام خاوند وګڼئ چي د قبلې په اړه خو ډېر اهتمام کوي، مشرق او مغرب ته مخ کول ورته مهم برېښي، په فرعي مسائلو ئې تأکيد حيرانوونکی وي، خو نه ئې د الله په لار کي د جهاد لپاره ملا تړلې، نه ئې قرباني ورکړې، نه له خپل سر او مال نه د الله په لار کي تېرېدو ته چمتو شوی، نه ئې د دين په لار کي ستونزي او کړاوونه ګاللي، نه ئې په سنګرونو کي د جګړو په دوران کي د صبر او ثبات مظاهره کړې. ناپوه خلك داسي اساسي مسائلو ته د پام پر ځای او د هغه په بنياد د قضاوت کولو پر ځای، فرعي او ثانوي مسائلو ته اهتمام کوي او همدا د خپلو قضاوتونو بنياد ګرځوي، پام کوئ چي تاسو د دوی په څېر نه شئ.

په دې مبارك آيت کي له زکات نه علاوه هم خپل مال انفاقول راغلي، له دې نه معلومېږي چي د مسلمان په مال کي له زکات نه علاوه هم حقوق شته، له ډېرو احاديثو نه هم دا خبره معلومېږي، په احاديثو کي خو په دې اړه هومره تأکيد ګورو چي انسان مکلف کوي ترڅو هر هغه څه انفاق کړي او حاجتمن ته ئې ورکړي چي د ده له حاجتونو نه زيات وي.

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ كُتِبَ عَلَيۡكُمُ ٱلۡقِصَاصُ فِي ٱلۡقَتۡلَى ۖ ٱلۡحُرُّ بِٱلۡحُرِّ وَٱلۡعَبۡدُ بِٱلۡعَبۡدِ وَٱلۡأُنثَىٰ بِٱلۡأُنثَىٰ ۚ فَمَنۡ عُفِيَ لَهُۥ مِنۡ أَخِيهِ شَيۡءٞ فَٱتِّبَاعُۢ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَأَدَآءٌ إِلَيۡهِ بِإِحۡسَٰنٖ ۗ ذَٰلِكَ تَخۡفِيفٞ مِّن رَّبِّكُمۡ وَرَحۡمَةٞ ۗ فَمَنِ ٱعۡتَدَىٰ بَعۡدَ ذَٰلِكَ فَلَهُۥ عَذَابٌ أَلِيمٞ ﴿١٧٨﴾ وَلَكُمۡ فِي ٱلۡقِصَاصِ حَيَوٰةٞ يَـٰٓأُوْلِي ٱلۡأَلۡبَٰبِ لَعَلَّكُمۡ تَتَّقُونَ ﴿١٧٩﴾

[۱۷۸]- اې مؤمنانو! د وژل شوو په اړه قصاص دربانديې فرض کړی شوی، آزاد په آزاد، مريي په مريي او ښځه په ښځي، خو که چا ته د خپل ورور له لوري څه وبخښل شو، نو په ښه توګه ورپسې کېدل دي او په نېکه وجه ئې ده ته اداء کول، دا ستاسو د رب له لوري تخفيف او پېرزوينه ده، نو چا چي له دې وروسته تېری وکړ، هغه لره دردناك عذاب دئ. [۱۷۹]- او اې عقلمنو! په قصاص کي تاسو ته ژوندون دئ، د دې لپاره چي ځان ساتنه مو کړې وي.

(۱۷۸)- قصاص دربانديې فرض کړی شوی، قاتل به دې ته غاړه ږدي، د آزاد په بدل کي آزاد،

د مريي په بدل كي مريي او د ښځي په بدلي كي ښځه، همدا راز نارينـه د ښـځي، ښـځه د نارينـه، مريي د آزاد او آزاد د مريي په مقابل كـي. يـوازي قاتل بـه وژل كېږي، كـه قاتل نارينـه وي، يـا ښځه، آزاد وي يا مريي، د قتل بدل به له بل چـا نـه اخيستل كېږي، داسـي نـه چـي د قاتل خپلوان ووژل شي. د قصاص پرېكړه به د اسلامي حكومت قاضي كوي، داسي نه چي د مقتول ورثـه پـه خپل سر دا كار وكړي. حكومت مكلف شوی چي د قصاص حكم به نافذوي، د مقتول ورثه تـه بـه دا شرائط برابروي چي قاتل قصاص كړي.

قرآن د جاهليت د دور ټول هغه نـاروا او ظالمانـه دود دستور ختم كړ چـي د قصـاص او بدلي پـه اړه رائج وو. دوی خلك پـه عزيز او ذليل، شريف او رذيل، حر او عبد وېشلي وو، د قتلونو په اړه هم د دوی دا ناروا وېش په نظر كي نيول كېدو، شتمن د بې وزلـي، شريف د رذيل او بادار د غلام په بدل كي نه وژل كېدو، اسلام راغی د خلكو ترمنځ ئې د مساوات اعلان وكړ، وئې ويل چي ټول انسانان د يوه الله مخلوق او بندگان دي، په رگونو كي ئـې يـوه وينـه خـوځېږي، يو پر بل له تقوی پرته په بل څه كي فضيلت او شرف نـه لـري، د بدلي لپاره ئې د قصاص نـوم كېښود چي معنی ئې برابري ده. او وئې ويل: نفس د نفس په مقابل كـې، (أَنَّ الـنَّفْس بِـالنَّفْسِ) دا د انسانانو ترمنځ د برابرئ هغه اعلان وو چـي زركالـه وروسته هم د نړئ د هيڅ هېواد پـه مدني قوانينو كي ئې بېلگه نه ليدل كېده، په عمل كي خو تر اوسه حتـی پـه هغو هېوادونـو كـي چـي پـه دروغو ځان د بشري حقوقو مخكښان گڼي او د انسانانو ترمنځ د برابرئ دعوی كوي، يوه هم دا اصل نه دئ مراعات كړی، امريكا خپلو فوځيانو ته په اشغال شوو سيمو كي د هر جنايت اجازه وركوي، د جنگي جناياتو پـه نړئ والـو محـاكمو كـي د دوی د محـاكمي مخالفت كـوي، د بگرام، ابوغريب او گوانتانامو په جهنمي زندانونو كي چي دوی لـه بـې وزلـو بنديانو سره څـه وكړل او عكسونه ئې د ټولي نړئ په ورځپاڼو او ټلويزيونونو كي خپاره شول، دې ټولـو ثابتـه كړه چـي دا بې رحمه متمدن كـافران لا څومره لـه هغـه څـه نـه لري دي چي اسلام ئـې د انسـان د كرامـت د ساتني، مساوات او د قصاص په اړه وايي، عجيبـه لا دا ده چـي دغـه د تمدن او تـرحم دروغجن، مكار او رياكار مدعيان د قصاص په اړه اسلامي قوانين د اعتراض وړ گڼي او وايي چي د قتل په مقابل كـي د قتـل حكم بايد لغوه شـي او د نړئ د ټولـو هېوادونـو لـه اساسـي قوانينـو او جزائـي احكامو نه حذف شي، خو اسلام كه له يوې خوا وايي چي قصاص د خلكو ژوند خونـدي كـوي، په قصاص سره عدالت تأمينيږي، په قصاص سره د قتلونو مخنيوی كېږي، له بلي خوا د ديت پـه قانون سره قاتل او د مقتول د كورنی ترمنځ د روغي جوړي لار پرانېزي او د قصاص واك د مقتول ورثه تـه وركوي، خو يوه تـه ئي ويلي: قصاص تـه بـه غاړه ږدې، بل تـه ئـي ويلـي: يـوازي له قاتل نه به قصاص اخلي نه د ده له خپلوانو نه. يوه ته ئې وويل: كه د مقتول ورثـه لـه قصـاص نه منصرف او په ديت راضي شول نو په ښه توگه به هغه اداء كوې او بل ته ئې وويل: پـه ديت له رضايت نه وروسته به په ښه توگه د هغه مطالبه كوې، مبادا د ديت ترلاسـه كولـو وروسته لـه قاتل نه د غچ او انتقام اخيستو هڅه وكړې.

(۱۷۹)- پـه قصـاص سـره د قتلونـو مخنيـوی كېـږي، د خلكـو ژونـد د هغـو قـاتلانو لـه گواښـونو خوندي پاته كېږي چي د قصـاص د نشتوالي پـه صـورت كـي پـه هر بـې وزلـي تېری كـوي او د ټولني امنيت او د خلكو ژوند له خطر سره مخامخ كوي. په ټولني كي واقعي امنيت نه په پوليسـي او جاسوسي نظام او د پوليسو په زياتولو راتلی شي او نه د زندانونو په جوړولو او ډكولو سره،

له دې لارې راغلی امنيت تل كاذب او مؤقتي وي، د نيويارك په ښار د امريكا په لويو لويو ښارونو كې چې په هر گام كې پوليس او د استخباراتو غړې ولاړ وي او هرې خوا ته كامرې نصب دي، خو ځوك نه په جيب كې له ځان سره پيسې ساتي او نه لاسي بكس گرځوي، له دې وېرې چې بدمعاشان به ئې په چاړه تهديد او هر څه به ترې واخلي، كه د څو ساعتونو لپاره برېښنا ولاړه شي، هومره جنائي پېښې ترسره شي چې د آسيا په لويو لويو ملكونو كې په يوه كال كې هم دومره پېښې نه كېږي.

كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ ٱلْمَوْتُ إِن تَرَكَ خَيْرًا ٱلْوَصِيَّةُ لِلْوَٰلِدَيْنِ وَٱلْأَقْرَبِينَ بِٱلْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى ٱلْمُتَّقِينَ ﴿١٨٠﴾ فَمَنۢ بَدَّلَهُۥ بَعْدَمَا سَمِعَهُۥ فَإِنَّمَآ إِثْمُهُۥ عَلَى ٱلَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُۥٓ إِنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٨١﴾ فَمَنْ خَافَ مِن مُّوصٍ جَنَفًا أَوْ إِثْمًا فَأَصْلَحَ بَيْنَهُمْ فَلَآ إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٨٢﴾

[۱۸۰]- كله چې موكوم يوه ته مرگ راوړاندې شي، كه څه مال ترشا پرېږدي؛ نو د مور پلار او خپلوانو په اړه په معروفه توگه وصيت پر تاسو فرض كړى شوى، دا پر متقيانو يو لازمي حق دئ. [۱۸۱]- او چا چې له اورېدو وروسته هغه بدل كړ، نو گناه ئې په هغو ده چې بدل ئې كړ، بې شكه چې الله ښه پوه اورېدونكى دئ. [۱۸۲]- نو كه څوك د وصيت كوونكي له كوم ظلم يا كومې گناه نهووېرېدو او د دوى ترمنځ ئې روغه جوړه وكړه، نو كومه گناه وربانديې نشته، يقيناً چې الله ډېر مهربان بخښونكى دئ.

(۱۸۰-۱۸۲)- پر مالدارو متقيانو باندې له مرگ نه مخكې وصيت كول لازم دئ، په معروفه توگه وصيت. كه څه هم د زكات له فرض كېدو او د ورثه وو د حقوقو له تعيين نه وروسته د وصيت ضرورت منتفي برېښي، خو بيا هم داسې حالات راوړاندې كېږي چې په وصيت سره ډېرې ستونزې حل كېدى شي، د ميراث له برخو نه د محرومو بې وزلو خپلوانو مشكل وربانديې حل كېږي، وصيت كوونكى كولى شي د خپل مال له درېيمې برخې نه له دغو مستحقو بې وزلو خپلوانو سره مناسبه مرسته وكړي. مثلاً د پلار په ژوندون كې د ده كوم زوى مري، د دې زوى ښځه او اولاد په ميراث كې ثابت حق نه لري، خو پلار كولى شي له دغې درېيمې برخې له دوى سره د مرستې وصيت وكړي. په وصيت كې دوه شرطه وضع شوي: لومړى دا چې د هغه چا په اړه به وصيت نه كوي چې الله تعالى په خپله په ميراث كې ورته حصه او سهم ټاكلى، دوهم دا چې د مال له درېيمې برخې نه د زيات څه وصيت حق نه لري. كه وصيت كوونكي دا ضوابط مراعات نه كړل او په وصيت كې څه تېرى ترې وشو، د وصيت اورېدونكي ته دا صلاحيت وركړى شوى چې وصيت سم كړي او مناسبه تبديلي په كې وكړي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ كُتِبَ عَلَيۡكُمُ ٱلصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِكُمۡ لَعَلَّكُمۡ تَتَّقُونَ ﴿١٨٣﴾ أَيَّامٗا مَّعۡدُودَٰتٖۚ فَمَن كَانَ مِنكُم مَّرِيضًا أَوۡ عَلَىٰ سَفَرٖ فَعِدَّةٞ مِّنۡ أَيَّامٍ أُخَرَۚ وَعَلَى ٱلَّذِينَ يُطِيقُونَهُۥ فِدۡيَةٞ طَعَامُ مِسۡكِينٖۖ فَمَن تَطَوَّعَ خَيۡرٗا فَهُوَ خَيۡرٞ لَّهُۥۚ وَأَن تَصُومُواْ خَيۡرٞ لَّكُمۡۖ إِن كُنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ﴿١٨٤﴾

[۱۸۳]- اې مؤمنانو! پر تاسو روژه داسې فرض کړی شوې لکه له تاسو نه پرمخکنيو چې فرض کړی شوې وه، تر څو مو ځان ساتنه کړی وي. [۱۸٤]- څو شمېرلې ورځې، خو که څوك له تاسو نه بيمار وي او يا په سفر لګيا وي، نو بيا ئې د شمېر پوره کول دي له نورو ورځو نه او پر هغه چا چې په تکليف سره ئې نيولی شي، د يوه مسکين (د ورځني) خوراك فديه ده، نو که څوك په خپله خوښه د خير کار ترسره کړي، دا ورته غوره دئ او که روژه ونيسئ دا درته غوره ده، که وپوهېږئ.

(۱۸۳)- روژه په مخکنيو امتونو هم فرض وه، د روژې هدف دا دئ چې په تاسو کې د تقوی او ځان ساتني ماده پياوړې شي، اراده مو مضبوطه شي، څوك چې يوه مياشت له حلال رزق نه لاس اخيستل تمرين کړي، نفس ئې په وار وار له هغه نه مکرر غوښتني وکړي خو هغه ئې غوښتنو ته تسليم نشي، ځان وساتي، په دې سره د ده اراده مضبوطه او پياوړې شي او له روژې وروسته د نفس د ناجائزو او ناروا غوښتنو په وړاندې مقاومت او ځان ساتل ورته آسان شي.

پيغمبر عليه السلام د روژې مياشت د صبر مياشت ګڼلې، يعنې روژه په تاسو کې صبر راپيدا کوي. او د صبر اجر جنت دئ. همدا راز مسلم او بخاري روايت کوي چې رسول الله صلي الله عليه و سلم فرمايلي: الصيام جنة فلايرفث و لايجهل: روژه ډال دئ نو روزه نيوونکی دې نه د بې حيائې کار کوي او نه جاهلانه عملونه.

په سفر کې د روژې د نه نيولو رخصت ورکړی شوی، په عوض کې به ئې بل وخت روژه نيول کېږي، د سفر حد له احاديثو نه معلومېږي، د دريو ورځو عادي مزل د سفر حد ګڼل شوی او دا د ميل په حساب تقريباً ٤٨-٥٠ ميله او د کيلو متر په حساب نږدې ۷۸ -۸٤کيلومتره کېږي.

(۱۸٤)- دا آيت اکثرو مفسرينو داسې ترجمه کړی: که څوك د روژې طاقت لري خو نه ئې نيسي، پر ده فديه لازمه ده، د دې ترجمې له مخې دا آيت د روژې په اړه لومړی لارښوونه ده چې په وروسته راتلونکي آيت سره منسوخ شوې، په ابتداء کې د روژې نيول د مسلمانانو خوښې ته پرېښودل شوې وه، که ئې نه نيوله فديه به ئې ورکوله. خو ځينې نور ئې داسې ترجمه کوي لکه چې موږ پورته نقل کړې، په دې صورت کې آيت منسوخ نه دئ، بلکې د هغو ناتوانه کسانو او بوډاګانو په اړه دئ چې د روژې نيول ورته ډېر ګران وي، دوی کولی شي د روژې پر ځای يوه مسکين ته د يوې ورځې خوراك ورکړي او که تر دې زيات ورکړي نو دا ورته غوره دئ

او كه له تكليف سره سره او په داسي حال كي چي الله تعالى ورته رخصت وركړى، روژه ونيسي دا لا ورته غوره دئ. دا خبره د توجه وړ ده چي د روژې فديه د يوه كس ورځنى خوراك ټاكل شوى، د روژې يو هدف دا دئ چي مسلمانان له بې وزلو سره مرستي ته تيار كړي.

شَهۡرُ رَمَضَانَ ٱلَّذِيٓ أُنزِلَ فِيهِ ٱلۡقُرۡءَانُ هُدٗى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَٰتٖ مِّنَ ٱلۡهُدَىٰ وَٱلۡفُرۡقَانِۚ فَمَن شَهِدَ مِنكُمُ ٱلشَّهۡرَ فَلۡيَصُمۡهُۖ وَمَن كَانَ مَرِيضًا أَوۡ عَلَىٰ سَفَرٖ فَعِدَّةٞ مِّنۡ أَيَّامٍ أُخَرَۗ يُرِيدُ ٱللَّهُ بِكُمُ ٱلۡيُسۡرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ ٱلۡعُسۡرَ وَلِتُكۡمِلُواْ ٱلۡعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُواْ ٱللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدَىٰكُمۡ وَلَعَلَّكُمۡ تَشۡكُرُونَ ١٨٥

[۱۸۵]- د روژې مياشت هغه ده چي په هغې كي قرآن نازل شوى؛ د خلكو لپاره لارښود، د هدايت څرګندي نښي او فرقان، نو چي څوك دا مياشت بيامومي هغه دي روژه ونيسي او څوك چي بيمار وي او ياپه سفر باندي، نو پر ده د نورو ورځو نه شمېر پوره كول دي، الله تاسو ته د آسانتيا اراده لري او د سختي اراده درته نه لري، دا د دې لپاره چي شمېر پوره كړئ او د دې لپاره چي الله د هغه څه لپاره په لويي ياد كړئ چي تاسو ئې هدايت كړئ او چي شكر وكړئ.

(۱۸۵)- د دې مياشتي روژه په دې خاطر فرض كړى شوې چي په دې كي قرآن نازل شوى، دا د خلكو لپاره لارښود كتاب، دا د څرګندو لارښوونو او د حق او باطل ترمنځ د فرق كولو لپاره روڼ څراغ په كي نازل شوى، د دې ستر نعمت د شكر اداء كولو لپاره بايد روژه ونيسئ، په دې سره به تاسو د الله په لويي او عظمت اعتراف كړى وي او د همدې روژې او د قرآن د درناوي په وجه به مو هدايت په برخه شي. داسي ګمان مه كوئ چي الله تعالى له خپلو بندګانو سره د سختي كولو اراده لري، نه هغه په خپلو بندګانو ډېر ډېر مهربان دئ، قرآن رالېږل او روژه فرض كول د ده د پېرزويني او رحمت نښي او اسباب دي، له سختيو نه د ژغورني لپاره ئې دا قرآن رالېږلى او د قرآن د راتلو د مياشتي روژه ئې فرض كړې.

له دې آيت نه دا هم په څرګنده توګه معلومېږي چي د روژې مياشتي په داخلېدو سره د نړۍ په ټولو مسلمانانو باندي روژه نيول فرض كېږي او د روژې مياشت هغه وخت پيل كېږي چي د دې مياشت سپوږمى له محاق نه ووځي او د نړۍ په كوم ځاى كي وليدل شي، له محاق نه وتل او چېري د هغې څرګندېدلو معنى دا ده چي نوې مياشت پيل شوې او په ټولو روژه نيول لازم شوي، د دې آيت له مخي د مطالعو اختلاف اعتبار نه لري، داسي نه ده چي مياشتي په هر هېواد كي بېل بېل پيل او پاى لري.

د مياشتو لپاره دوه معروف تقويمونه دي، يو ئې د لمر پر محور د زمكي په حركت پوري

او بل ئې د زمكي پر محور د سپوږمۍ په حركت پوري مربوط دئ، زمكه په درې سوه پنځه شپېته ورځو او څه د پاسه شپږو ساعتونو كي يو ځل د لمر پر محور څرخي، دې ته ځينو د يوه كال نوم وركړى، هغه ئې پر دولسو مياشتو وېشلى، ځينې ئې دېرش او ځينې ئې يو دېرش ورځي دي. او سپوږمۍ په څه د پاسه نه ويشتو ورځو كي يو ځل د زمكي پر محور راڅرخي، دا موده ثابته ده، كه څوك علمي محاسبې ته ارزښت وركړي نو د بشپړ كال ټولي قمري مياشتي داسي ټاكل كېدى شي چي كمى او زياتى به په كي نه راځي، د محاسبې له مخي دا معلومېدى شي چي سپوږمۍ كله خپل مياشتنى مدار بشپړوي، په كوم ځاى كي، په كوم ساعت، دقيقه او ثانيه له سترگو پټېږي او چېري، په كوم ساعت، دقيقه او ثانيه راڅرگندېږي او د نوې مياشتي مدار پيلوي. دا چي اسلام د مياشتي د پيل او پاى لپاره رؤيت ته اعتبار وركړى دا ډېره دقيقه او علمي وينا ده، ځكه د سپوږمۍ په ليدو سره ثابته كېږي چي هغه د نوې مياشتي مدار ته داخله شوې. څوك چي رؤيت ته اعتبار نه وركوي او د هري سيمي لپاره د مستقل او بېل رؤيت خبره كوي ډېر كمعقله او له دين او علم نه بې خبره دئ. اوس او د پرمخ تللو وسائلو په مرسته خو هغه ثانيه او سيمه هم په دقيقه توگه معلومولى شو چي سپوږمۍ له محاق نه وځي، د مخكنۍ مياشتي مدار ئې بشپړ كېږي او د نوې مياشتي مدار پيلوي. دا هم ډېره علمي خبره ده چي د رؤيت لپاره د يوه متقي انسان شهادت هم كافي گڼل شوى. احمقان او هغه ټگماران چي د دښمن له لوري گمارل شوي چي په امت كي اختلافات راولاړ كړي له دې موضوع هم د اختلاف وسيله جوړوي، شيعه او بريلويان له سعودي او سلفيانو سره د سياسي او مذهبي اختلاف په وجه روژه او اختر يوه او حتى دوه ورځي وروسته اعلانوي!!

وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ ۖ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ ۖ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ ﴿١٨٦﴾

[۱۸٦]- او كله چي زما بندگان زما په اړه درنه پوښتنه وكړي، نو زه يقيناً نږدې يم، كله چي دعاء كوونكى راته دعاء وكړي نو دعاء ئې قبلوم، نو زما بلنه دي ومني او پرما دي ايمان راوړي، تر څو رشد او كمال ته ورسي.

(۱۸٦)- د قرآن په گڼ شمېر آيتونو كي دا مطلب توضيح شوى چي الله تاسو ته درنږدې دئ، ډېر نږدې، د غاړي تر رگ نه هم درنږدې، كه دوه ياست درېيم مو الله دئ او كه درې وئ څلورم مو الله دئ، چي هر ځاى وئ الله درسره دئ، ستاسو دعاگاني اوري او قبلوي ئې، نه الله له تاسو لري دئ، نه ستاسو او د الله تر منځ پراوونه او حجابونه شته، نه الله ته د رسېدو او د خپلو دعاگانو د وړاندي كولو لپاره واسطې او وسيلې ته ضرورت شته، هره شېبه، په هر ځاى او هر حالت كي، مخامخ خپل الله ته خپل عرائض وړاندي كولى شې او مطمئن اوسه چي الله ئې په خپله مخامخ اوري او قبلوي ئې. په دې سره د هغه شركي عقايدو جرړي ايستل كېږي چي الله ته د دعاگانو په اورېدو او قبلېدو كي شريك ثابتوي او وايي: ستا دعاء او عبادت په هغه صورت كي تر خدايه رسي او قبلېدى شي چي د ده د نازولو له لاري وړاندي شي او هغوى ئې د قبلېدو

سپارښتنه وکړي!!

چې الله درنږدې دئ، نو په دعاګانو کي مو دا مطلب مراعاتوئ، په چیغو چیغو دعاء کول د دې باور خلاف کار دئ، په چیغو چیغو خو هغه چا ته دعاء کېږي چې لري وي، دعاء خپل آداب لري، یو ئې همدا دئ. د روژې په بحث کي د دې خبري له کولو نه دا هم معلومېږي چې د روژې په حالت کي انسان خپل رب ته ډېر ورنږدې وي او دعاء ئې اجابت ته قریب.

أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ ٱلصِّيَامِ ٱلرَّفَثُ إِلَىٰ نِسَآئِكُمْ ۚ هُنَّ لِبَاسٌ لَّكُمْ وَأَنتُمْ لِبَاسٌ لَّهُنَّ ۗ عَلِمَ ٱللَّهُ أَنَّكُمْ كُنتُمْ تَخْتَانُونَ أَنفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنكُمْ ۖ فَٱلْـَٔـٰنَ بَـٰشِرُوهُنَّ وَٱبْتَغُوا۟ مَا كَتَبَ ٱللَّهُ لَكُمْ ۚ وَكُلُوا۟ وَٱشْرَبُوا۟ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَكُمُ ٱلْخَيْطُ ٱلْأَبْيَضُ مِنَ ٱلْخَيْطِ ٱلْأَسْوَدِ مِنَ ٱلْفَجْرِ ۖ ثُمَّ أَتِمُّوا۟ ٱلصِّيَامَ إِلَى ٱلَّيْلِ ۚ وَلَا تُبَـٰشِرُوهُنَّ وَأَنتُمْ عَـٰكِفُونَ فِى ٱلْمَسَـٰجِدِ ۗ تِلْكَ حُدُودُ ٱللَّهِ فَلَا تَقْرَبُوهَا ۗ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ ءَايَـٰتِهِۦ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٨٧﴾

[١٨٧]- له خپلو مېرمنو سره د روژې د شپې نږدې والی (جماع) درته حلال کړی شوې، هغوی ستاسو لپاره لباس او تاسو د دوی لپاره لباس یئ، الله په دې پوه شوی چې تاسو له ځان سره خیانت کولو، نو پر تاسو (له خپل رحمت سره) راوګرځېدو او عفو ئې درته وکړه، نو اوس له دوی سره مباشرت کوئ او هغه څه وغواړئ چې الله درته مقدر کړي (د اولاد درلودو په نیت نږدې والی وکړئ) او خورئ او څښئ ترهغه چې د سباوون سپینه کرښه له توري نه درته څرګنده شي، بیا مو روژه تر شپې پوري پوره کړئ او له هغوی سره په هغه وخت کي مباشرت مه کوئ چې په جوماتونو کي معتکف وئ، دا الهي حدود دي نو هغوی ته مه نږدې کېږئ، همداراز الله خپل آیتونه خلکو ته بیانوي چې ځان وساتي.

(١٨٧)- مسلمانانو داسي ګمان کاوو چې د روژې په شپه له ویدېدو وروسته باید له مېرمنو سره له نږدې والي ډډه وکړي، په دې اړه دوی ته کوم حکم نه وو شوی، که څه هم ځیني په دې باور دي چې دا کار په دوی حرام کړی شوی وو، خو نه په قرآن کي د داسي حرمت په اړه څه حکم راغلی او نه په حدیث کي، په خپله ئې همداسي انګېرله، خو احیاناً به ئې د خپل دغه ذهنیت خلاف کار وکړ او په دې سره به ئې د ګناه او خیانت احساس کاوو، الله تعالی ورته په صریحو الفاظو د دې اجازه ورکړه او وئې فرمایل چې مېرمن د خاوند لپاره او خاوند د مېرمني لپاره له

گناهونو نه د حفاظت سبب دئ، داسي لکه لباس چي انسان له تودوخي او يخنی نه ساتي، همدا راز ئي ورته وويل چي د مباشرت هدف او غايه بايد د اولاد درلودل وي، نه فقط د جنسي غريزې اشباع. دا وضاحت ئي هم وکړ چي د روژې وخت د سباوون د سپيني گاري له راڅرگندېدو نه د شپې تر پيل پوري دئ، شپه د لمر په لوېدو سره پيل کېږي، د پيغمبر عليه السلام يو مبارك ارشاد په دې مفهوم دئ چي ترڅو زما امت په افطار کي سرعت او په سيمي(پيشلمي) کي تأخير کوي د خير طمع ئي کېدی شي، دا ځکه چي دا کار د دې نښه ده چي دوی د بې ځايه تقوی په نامه په دين کي له ځانه څه نه دي زيات کړي، د اکثرو امتونو انحراف له همدې ځايه پيل شوی، مذهبي مشرانو او علماوو ئي له خپله لوري په دين کي زياتوالی راوستی، د قرآن په اصطلاح د خلکو پېټي ئي درانه کړي او په لاس پښو کي ئي ورته ځنځيرونه او زولني اچولي، د هر پيغمبر يوه لويه دنده دا گڼي چي راغلی ترڅو دا اضافي پېټي د خلکو له اوږو راکوز کړي او دا ځنځيرونه وشلوي. پيغمبر عليه السلام به د لمر له لوېدو سره سم خپله روژه ماتوله.

په دې مبارکو آيتونوکي دا هم ويل شوي چي په احتياط سره د الله د حدودو خيال ساتئ، له آخري پولي نه ځان لرې لري ساتئ، ځکه په آخري حد کي د دې احتمال وي چي د پښي لړ ښوييېدو سره له پولي واوړئ او له حد نه تېری وکړئ.

وَلَا تَأۡكُلُوٓاْ أَمۡوَٰلَكُم بَيۡنَكُم بِٱلۡبَٰطِلِ وَتُدۡلُواْ بِهَآ إِلَى ٱلۡحُكَّامِ لِتَأۡكُلُواْ فَرِيقٗا مِّنۡ أَمۡوَٰلِ ٱلنَّاسِ بِٱلۡإِثۡمِ وَأَنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ﴿١٨٨﴾

[۱۸۸]- او مالونه مو په خپلو کي په ناحقه مه خورئ او واکمنانو ته ئي د دې لپاره مه وړاندي کوئ چي د خلکو د مال کوم څه په ناروا وخورئ، په داسي حال کي چي پوهېږئ.

---

(۱۸۸)- له ناروا معاملاتو نه ډډه وکړئ، يو د بل مال په ناروا مه خورئ، حاکمانو ته د دې لپاره رشوتونه مه ورکوئ چي د دوی په زور د بل مال په ناحقه غصب کړئ، په داسي حال کي چي ښه پوهېږئ دا د بل مال دئ او غصب کول ئي درته حرام دي.

د روژې په بحث کي د دې حکم راتگ دا مطلب په گوته کوي چي روژه په اصل کي له حرامو د ځان ساتني او په حلال رزق د قناعت کولو لپاره فرض شوې، څوك چي د الله لپاره حلال رزق پرېږدي هغه به څنگه حرام خوري او د دې لپاره به حکامو ته رشوت ورکوي چي د بل مال په ناروا توگه غصب کړي.

يَسۡـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلۡأَهِلَّةِۖ قُلۡ هِيَ مَوَٰقِيتُ لِلنَّاسِ وَٱلۡحَجِّۗ وَلَيۡسَ ٱلۡبِرُّ بِأَن تَأۡتُواْ ٱلۡبُيُوتَ مِن ظُهُورِهَا وَلَٰكِنَّ ٱلۡبِرَّ مَنِ ٱتَّقَىٰۗ وَأۡتُواْ ٱلۡبُيُوتَ مِنۡ أَبۡوَٰبِهَاۚ وَٱتَّقُواْ

ٱللَّهَ لَعَلَّكُمۡ تُفۡلِحُونَ ﴿١٨٩﴾

[١٨٩]- د سپوږمۍ رابره كېدو په اړه درنه پوښتنه كوي، ورته ووايه: دا د خلكو لپاره د وختونو او د حج د تعيين وسيله ده او ښېګڼه دا نه ده چې كورونو ته له شا راشئ، بلكې ښېګڼه دا ده چې څوك ځان وساتي، او كورونو ته له دروازو ننوځئ او له الله ووېرېږئ چې بريالي شئ.

(١٨٩)- خلكو به له پيغمبر عليه السلام نه راز راز پوښتني كولې او دا انتظار ئې درلود چې د دوی د هري پوښتني ځواب به وركوي، د سپوږمۍ په اړه ئې هم ترې پوښتنه كوله چې دا څنګه راڅرګنده شي، وړه وي، ورو ورو لويه شي، بېرته وړه شي او د مياشت په پای كې له سترګو غائبه شي؟ دلته د دوی په ځواب كې دوه خبري شوي: دا الله تعالى د وخت د تعيين لپاره په دې بڼه كې پيدا كړي، د وخت د تعيين لپاره داسي وسيله ده چې هر څوك، لوستی او نالوستی، هم د ساعتونو تعيين وربانديې كولی شي، هم د مياشتو او هم د كلونو، كه ئې كوم كال د دوبې په لومړۍ مياشت كې روژه نيولې وه او سږ كال بيا په همدې مياشت كې روژه نيسي، ډېر ژر كولی شي پوه شي چې په ده باندې شپږ ديرش كاله تېر شوي، د وخت دا محاسبه له بلې لاري ډېره ګرانه ده. خو دا چې د مياشتې حالت څنګه بدلېږي رابدلېږي، قرآن هغوی ته وايي: اوس په دې پوهېدل تاسو ته ګران كار دئ، په يوه څه پوهېدل ځانته وخت او ځانته خاصه لار لري، په خپل وخت او له خپلي لاري ئې د پوهېدو لپاره صبر وكړئ، لكه چې كورونو ته بايد له خپلې دروازې ننوځئ نه له شا څخه، همداراز په دې پوهېدل چې د سپوږمۍ حالت څنګه بدلېږي رابدلېږي، دا هم خاص وخت او داسي خاصي پوهې ته ضرورت لري چې اوس ئې تاسو نه لرئ، تر هغه صبر وكړئ چې په دې پوهېدل درته ممكن شي. احياناً له خپله وخته مخكې د يوه څه په اړه پوښتني د دې پر ځای چې ګټه وكړي انسان ته ستونزي راولاړوي، قرآن دغه مطلب ته په دې آيت كې داسي اشاره كوي:

يَأَيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لا تَسئَلُوا عَنْ أَشيَاءَ إِن تُبْدَ لَكُمْ تَسؤْكُمْ وَ إِن تَسئَلُوا عَنهَا حِينَ يُنزَّلُ الْقُرْءَانُ تُبْدَ لَكُمْ عَفَا اللَّهُ عَنهَا وَ اللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ * المائدة: ١٠١

اې مؤمنانو! د هغو شيانو په اړه پوښتني مه كوئ چې كه درته څرګند شي نو خفه به مو كړي او كه د هغه په اړه هغه وخت پوښتنه وكړئ چې قرآن نازلېږي نو درته څرګند به شي، الله دې د دې عفو وكړي او الله حليم بخښونكی دئ.

په تفاسيرو كې دا هم راغلي چې ځيني عرب به له حج نه وروسته خپلو كورونو ته د دروازې له لاري ننوتل، يا به ئې د شا له دېواله كور ته دانګل، يا به ئې نوې دروازه پرانيسته او كور ته به داخل شول. دا ئې د تقوی نښه ګڼله، په دې آيت كې له يوې خوا مؤمنانو ته لارښوونه شوې چې هر كار له خپلي طبيعي لاري ترسره كړئ، عجله مه كوئ، په يوه څه د پوهېدو لپاره له دروازې داخل شئ مه له شا او غير طبيعي لاري، له بلې خوا د سعادت او فلاح د عواملو په اړه د يوه جاهل قوم انګېرنه او تصور معرفي شوی، دوی په داسي منحطو شكلياتو كې دين راخلاصه كړي، دې ته د تقوی نوم وركړي او په دې سره دنيوي سعادت او اخروي

فلاح ترلاسه كول غواړي، د دين له روح نه غافل شي، د دين اساسي خبري شا ته وغورځوي، الله هېر كړي، د شرك مرتكب شي، منافقت او خيانت كوي، د يوه بل ويني تويوي خو همدا دوى به له خپلو ټولو سترو سترو انحرافاتو سره سره په فروعي مسائلو سخت ټينګار كوي او دا به د خپلي تقوى نښي ګڼي!! په دې سوره كي د دې بد خصلت څو بېلګي وړاندي شوې، د غوا د رنګ، عمر او كار په اړه د بني اسرائيلو پوښتني، د قبلې په اړه د دوى اعتراضات او دا دئ د مديني د خلكو دا تصور چي له حج نه وروسته د دروازې له لاري كور ته ننوتل ئې د تقوى خلاف كار ګڼلو، دوى ته ويل شوي چي بِر او ښېګڼه دا نه ده، ښېګڼه له الله وېرېدل او له حرامو ځان ساتل ده.

وَقَـٰتِلُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ ٱلَّذِينَ يُقَـٰتِلُونَكُمۡ وَلَا تَعۡتَدُوٓاْۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ
ٱلۡمُعۡتَدِينَ ﴿١٩٠﴾ وَٱقۡتُلُوهُمۡ حَيۡثُ ثَقِفۡتُمُوهُمۡ وَأَخۡرِجُوهُم مِّنۡ حَيۡثُ أَخۡرَجُوكُمۡۚ
وَٱلۡفِتۡنَةُ أَشَدُّ مِنَ ٱلۡقَتۡلِۚ وَلَا تُقَـٰتِلُوهُمۡ عِندَ ٱلۡمَسۡجِدِ ٱلۡحَرَامِ حَتَّىٰ يُقَـٰتِلُوكُمۡ فِيهِۖ
فَإِن قَـٰتَلُوكُمۡ فَٱقۡتُلُوهُمۡۗ كَذَٰلِكَ جَزَآءُ ٱلۡكَـٰفِرِينَ ﴿١٩١﴾ فَإِنِ ٱنتَهَوۡاْ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ
رَّحِيمٞ ﴿١٩٢﴾ وَقَـٰتِلُوهُمۡ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتۡنَةٞ وَيَكُونَ ٱلدِّينُ لِلَّهِۖ فَإِنِ ٱنتَهَوۡاْ فَلَا عُدۡوَٰنَ
إِلَّا عَلَى ٱلظَّـٰلِمِينَ ﴿١٩٣﴾

[١٩٠]- او د الله په لار كي له هغو سره وجنګېږئ چي له تاسو سره جنګېږي او تېرى او زياتى مه كوئ، يقيناً چي الله تېرى كوونكي نه خوښوي. [١٩١]- او هر ځاى چي دوى مومئ وئې وژنئ او له هغه ځايه ئې وباسئ چي تاسو ئې ترې ايستلي ياست او فتنه تر وژني سخته (لويه ګناه) ده او د مسجدالحرام په خوا كي مه ورسره جنګېږئ، ترهغه چي دوى له تاسو سره په كي نه وي جنګېدلي، كه درسره وجنګېدل، نو وئې وژنئ، د كافرانو سزا دغسي ده. [١٩٢]- خو كه ئې ډډه وكړه، نو الله مهربان بخښونكى دئ. [١٩٣]- او له دوى سره تر هغه وجنګېږئ چي هيڅ فتنه نه وي (پاتې) او دين ټول الله لره وي، خو كه ډډه ئې وكړه، بيا نو له ظالمانو پرته دي پر بل چا تېرى نه كېږي.

(١٩٠-١٩٢)- له هغو كسانو سره د جګړي اجازه دركړى شوې چي له تاسو سره جنګېږي، خو په جنګ كي به هم د اسلام د اصولو مراعات كوئ، له تېري او زياتي نه به ځان ساتئ، ښځې، ماشومان او بوډاګان به نه وژنئ، ونو او فصلونو ته به اور نه اچوئ، د دښمن مړي به نه مُثله كوئ، له زخميانو او اسيرانو سره به زياتى نه كوئ، له خپلو ژمنو نه به عدول نه كوئ، د

مسجدالحرام او د حج او عمرې د مياشتو احترام به ساتئ، خو كه دوى په مسجدالحرام او حرام مياشتو كي درسره وجنګېدل، بيا ئې همدلته او په همدغو مياشتو كي وژلى شئ، فتنه او د كفر سلطه تر وژلو هم زيات كركجن كار دئ، د فتنې د ختمولو لپاره تاسو ته د دوى د وژلو اجازه دركړى شوې.

(١٩٣)- له دې مبارك آيت نه په څرګنده توګه معلومېږي چي له (فتنې) نه مراد د كفر سلطه او واكمني ده، د اسلام له نظره د جنګ غايه او مقصد دا دئ چي دغه فتنه او د كفر سلطه پاى ته ورسېږي او اقتدار په تمامه معنى او په ټوله نړۍ كي د الله د دين په واك كي راشي.

لكه څنګه چي تر دې د مخه د ١٧٧آيت په ترڅ كي مؤمنانو ته ويل شوي چي له مخالفينو سره پر فروعي او ثانوي مسائلو د بې فايدې مناقشاتو پر ځاى اصلي او بنيادي امورو ته توجه وكړئ، او اصلي مسائل دا دي: پر الله تعالى، د آخرت پر ورځې، پر ملائكو، كتابونو او انبياوو باندي ايمان، خپل غوره مال د الله په لار كي او د محتاجانو د لاس نيوي لپاره لګول، لمونځ، زكات، پر خپلو ژمنو وفا، د جنګ په ډګر كي او د كړاوونو او ستونزو په وړاندي صبر، دلته هم له همداسي يوې فرعي قضيې نه وروسته دوى ته ويل شوي: جاهلان پرېږدئ چي ديانت او مذهب ئې په شكلياتو كي خلاصه كړى او د (ښېګڼې) په اړه غلط معيارونه كاروي، ستر او اساسي كار ته مخه كړئ چي هغه د الله تعالى په لار كي له هغو خلكو سره جنګېدل دي چي د ظلم او تېري لار ئې غوره كړې او له تاسو سره جنګېدلي.

ٱلشَّهْرُ ٱلْحَرَامُ بِٱلشَّهْرِ ٱلْحَرَامِ وَٱلْحُرُمَـٰتُ قِصَاصٌ ۚ فَمَنِ ٱعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ فَٱعْتَدُوا۟ عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا ٱعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلْمُتَّقِينَ ﴿١٩٤﴾

[١٩٤]- د حرام (محترمه) مياشت د محترمې مياشتي په مقابل كي او محترم شيان سره برابر، نو چا چي پر تاسو تېرى وكړ، نو داسي تېرى ورباندي وكړئ لكه چي ئې تېرى درباندي كړى او له الله ووېرېږئ او پوه شئ چي الله له متقيانو سره دئ.

(١٩٤)- كه دښمن د شعائرو او مقدساتو احترام نه كاوو او په حرام (محترمو) مياشتو كي يا په مسجدالحرام كي ئې په تاسي تېرى كاوو نو تاسو مكلف نه یاست چي په يوه اړخيزه توګه به د هغوى احترام كوئ او له مقابلې او دفاع نه به لاس اخلئ، نه، تاسو دا حق لرئ چي ځواب وركړئ، بالمثله معامله ورسره وكړئ، خو په دې كي به تر هرڅه د مخه د الله د محاسبې خيال ساتئ، داسي څه به نه كوئ چي الله ورباندي ناراضه كېږي، كه مو تقوى درلوده نو د الله تعالى مرسته او ملاتړ به درسره وي. دلته هم ګورئ چي قرآن د الله د لاري مجاهدينو ته د تقوى سپارښتنه كوي، تقوى د مخلصو او متقي جنګياليو يوه ځانګړتيا ګڼي او په جهاد پوري اړوند خصلت ئې بولي، يعني اصلي تقوى دغه ده، نه هغه چي ځيني ئې په اذكارو او اورادو كي راخلاصه كوي.

وَأَنفِقُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَلَا تُلۡقُواْ بِأَيۡدِيكُمۡ إِلَى ٱلتَّهۡلُكَةِ وَأَحۡسِنُوٓاْ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴿١٩٥﴾

[۱۹۵) او د الله په لار کي انفاق وکړئ او په خپل لاس ځان په هلاکت کي مه اچوئ او احسان وکړئ چي الله محسنين خوښوي.

(۱۹۵)- د الله په لار کي به د سر او مال له قربانۍ نه دريغ نه کوئ، د عدم قربانۍ په وجه له تباهۍ سره مخامخ کېږئ، په خپل لاس ځان په دې تباهي کي مه غورځوئ، له جهاد نه او د الله په لار کي له قربانۍ نه ډډه د تباهي او هلاکت باعث او د دښمن په لاس د سپکاوي او تذليل سبب کېږي، په هيڅ پلمه او بهانه به له دې نه ډډه نه کوئ. عجيبه ده چي ځيني بې لاري او منحرف خلك په دې څرګند آيت په غلطه سره دا استدلال کوي چي له زورور دښمن سره مقابله، په خطر کي ځان اچول، له کم عدد او عدة سره د ځواکمن او په وسلو سنبال دښمن مخي ته ودرېدل، ځان په هلاکت کي غورځول دي او قرآن هغه تحريم کړي او يا دا چي شهادت طلبانه عمليات روا نه دي، دا ډېر ډېر ناروا او غلط استدلال دئ، دلته عدم انفاق او له قربانۍ نه ډډه کول د هلاکت باعث معرفي شوي، له دې نه دا مفهوم اخيستل چي د زورور او ځواکمن دښمن له مقابلې نه بايد ډډه وشي او يا په دې سره د شهادت طلبانه عملياتو په ضد استدلال کول ډېر غلط او شرمناك استدلال دئ، نه د ايمان خاوند داسي استدلال کولی شي او نه د عقل او پوهي خاوند، که داسي وی نو قرآن به يو مسلمان د لسو کافرانو په مقابلې نه مکلف کولو، د مسلمانانو د ترغيب لپاره به ئې د ابراهيم عليه السلام هغه قصه نه بيانوله چي په يوازي سر ئې د نمروديانو بتان رانسکور کړل، دا به ئې نه ويل چي: كم مِّن فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَت فِئَةً كثِيرَةً بِإِذْنِ اللهِ وَ اللهُ مَعَ الصبرِينَ * د الله په اذن سره څومره لږکي ټولګي په لوی ټولګي غالب شوي، الله خو له صابرانو سره دئ. د بې صبرۍ په وجه ځان وژنه او له الله سره د کلکي مينې په وجه شهادت طلبانه عمليات کول يو له بل ډېر ډېر توپير لري، يو له الله نه د يأس او نااميدۍ په سبب دا کار کوي او بل په الله او آخرت د کلك باور او د الله له دين نه د دفاع په لار کي د سر قرباني کولو په جذبه دا کار کوي، يو کس چي د لسو مقابله کوي په حقيقت کي شهادت طلبانه عمليات کوي، د ده او هغه چا ترمنځ هيڅ توپير نشته چي بمونه په ځان پسې تړي او د دښمن هغه ځای ته ځان رسوي او داسي ګوزار ورکوي چي له بلې لاري ورته ممکن نه وي.

له دې آيت نه مخکي ويل شوي چي که څوك په تاسو تيری وکړي نو تاسو هم بالمثله ځواب ورکړئ (فَمَنِ اعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدَى عَلَيْكُمْ) له دې نه معلومېږي چي په دې وروستي آيت کي له انفاق نه مراد د دښمن په ضد جهاد کي مال مصرفول دي. که دا دواړه آيتونه يو ځای او د يوه مضمون د متصلو برخو په توګه په پام کي ولرو نو له دې نه دوه خبري معلومېږي: لومړی دا چي له انفاق نه په دې ځای کي د دښمن په خلاف په جهاد کي د مال انفاق مراد دئ او دا مطلب په ګوته کوي چي د جهاد په سامان او وسائلو باندي د مال د نه مصرفولو عاقبت خطرناك او په خپل لاس ځان مرګ ته سپارل دي او دوهمه خبره دا چي له دښمن سره بالمثله معامله جائز ده.

له دې آيت نه دا انتباه اخيستل چي ځان په خطر كي مه اچوئ، يوه غلطه انتباه ده، دا سمه نه ده چي ځوك د يوه كلام نيمايي برخه راواخلي او مخكنۍ او وروستنۍ برخي ته له پام نه پرته، له هغې خاصه معنى راوباسي. په دې آيت استناد كول او دا خبره ترې ايستل چي شهادت طلبانه عمليات جائز نه دي، نه يوازي بې بنسټه او غلط استناد دئ بلكي له آيت نه معكوسه معنى او انتباه اخيستل دي. آيت د قربانۍ بلنه وركوي او د عدم قربانۍ عواقب او پايله تهلكه ګڼي خو دوي ترې معكوس مطلب راباسي!!

د شهادت طلبانه عملياتو په اړه پوښتنه هغه وخت په شدت سره مطرح شوه چي په نيويارك او واشنګټن باندي همداسي بريدونه وشول، امريكا د تروريزم تر نامه لاندي د اسلام او مسلمانانو په ضد د پراخ جنګ اعلان وكړ او له ټولو حكومتونو نه ئې وغوښتل چي په دې جنګ كي د امريكا تر قومندې لاندي برخه واخلي، كه نه نو د تروريستانو ملګري به ئې ګڼو او په تور لست كي به ئې نومونه ليكو. د دې حكومتونو بې همتو چارواكو نه يوازي د امريكايانو غوښتني ته سر ټيټ كړ بلكي له سركاري مفتيانو نه ئې وغوښتل چي دا عمليات وغندي او هغه د اسلام خلاف وګڼي. په دې اړه ځو خبري په پام كي ولرئ:

- دا د شهادت طلبانه عملياتو مخالفين ولي دې ته توجه نه كوي چي قرآن له دښمن سره بالمثله معامله جائز ګڼي؟! قرآن مضطر انسان ته حرام روا كړي، قرآن مجبور انسان ته د كفر د كلمې ويل هم روا كړي، قرآن مظلوم انسان په بدي وينا او ښكنځلو د مؤاخذې وړ نه ګڼي، د ده د مظلوميت په وجه، د يوه ناروا او ناجائز كار سره سره، هغه ته معافي اعلانوي. ځوك چي د اسرائيلو او امريكا په ضد شهادت طلبانه عمليات ترسره كوي، له يوې خوا مظلوم دئ، له بلې خوا له ظلم نه د نجات بله لار نه ګوري، له بلي خوا بالمثله عمل كوي او بالآخره دې ته مجبور شوى.
- كوم كسان چي د امريكايانو په ضد شهادت طلبانه عمليات ناجائز ګڼي، هغوي په عراق او افغانستان كي پر امريكايانو د مجاهدينو نور بريدونه هم نه تأييدوي، دا سركاري مفتيان دي، هغه خبره كوي چي د دوي حكومتونه ئې كوي، هغه فتوى وركوي چي حكومت ورته ليكلې وي او پر هغې د مهر لګولو امر ورته شوى وي. كه يو سركاري مفتي په فرانسه كي د حجاب ممنوعيت د فرانسې داخلي مسئله ګڼي او همغه فتوى وركوي چي د مصر حكومت ئې ترې غواړي نو دا به د امريكا په ضد د شهادت طلبانه عملياتو څنګه ملاتړ كوي او څنګه به د هغه د جواز فتوى وركوي؟!! ځوك چي يوه شيبه هم د الله په لار كي جهاد ته نه وي وتلى، نه ئې وسله په لاس كي اخيستې، نه په سنګر كي پاته شوى، نه ئې زندان ګاللى، نه ئې د ظالمو حكامو په ضد يوه د حق خبره كړې، له دې نه څنګه دا طمع كوئ چي د شهادت طلبانه عملياتو ملا تړ وكړي او هغه جائز وګڼي؟!! د جهاد فتوى بايد له مجاهد عالم او مجاهد مفتي نه وغوښتى شي نه د قاعد او د جهاد مخالف سركاري مفتي نه.
- كه ځوك شهادت طلبانه عمليات له هغې ځان وژني سره مقايسه كوي چي يو كس د بې صبرۍ او د الله تعالى له رحمت نه د يأس او ناهيلۍ په وجه ځان وژني، دا ډېره غلطه مقايسه ده، د قرآن هغه آيتونه چي د خوف او وېرې له امله له ځان وژني نه ممانعت كوي په شهادت طلبانه عملياتو تطبيقول ډېر ناروا تطبيقول دي. دا خو د وېرې او يأس په وجه نه بلكي له الله سره د شديدې مينې او د ده پر دين باندي د غيرت كولو په وجه ځان قرباني كوي.

نه پوهېږو دا كار چي څوك په خپلي چانتي كي بمونه، كارتوس او د راكټ مرمۍ اچوي او د هغه دښمن مقابلي ته درومي چي هم ئي تر ده وسائل زيات او پرمختللي دي او هم ئي شمېر زيات دئ او له هغه سره د ده د نښتي لوی او قوي احتمال دا دئ چي دی په شهادت ورسېږي، خو سره له دې محتمل قوي خطر نه هغه سنگر ته درومي او د دښمن مقابله كوي او بالآخره په شهادت رسېږي، دا كار له دې څه فرق لري چي يو كس همدا بمونه په ځان پسي وتړي او د دښمن منځته ننوځي او هلته دا بمونه منفجر كړي او دښمن له منځه يوسي؟!! دا په داسي حال كي چي دی دغه كار ته اړ وو، بله چاره ئي نه لرله، له ځرگندي وسلې سره دښمن ته نه شو نږدې كېدی، د دښمن د وژلو نوري لاري چاري ورته نه وې. ډېره عجيبه ده چي څوك هغه كار جائز او د مكافات وړ وگڼي او دا ناجائز او د سزا وړ. په كار خو دا ده چي دا كار په دې خاطر تر هغه بل هم د لوړ اجر مستحق وگڼل شي چي دلته د الله په لار كي وژل كېدل يقيني او په هغه بل كي احتمالي دئ. يو د الله په لار كي د شهادت وروستۍ او يقيني فيصله كوي او هغه بل د شهادت ترڅنگ د دې طمع هم لري چي ژوندی بېرته راوگرځي، دا د بريد په وخت كي ځا نته هم پام كوي او دا احتياط كوي چي ده ته صدمه ونه رسېږي خو هغه بل د ځان هيڅ پروا نه كوي، ټول هم او غم ئي دا وي چي د الله دښمن ته تر زيات نه زيات تلفات واړوي. كه د هر معيار له مخي دا دواړه مقايسه كړو نو د عدالت تقاضا دا ده چي د دې شهادت غوښتونكي كار تر هغه بل ډېر ډېر لوړ وگڼو. دا به ډېره عجيبه وي چي څوك دا يو كار شهادت وگڼي او هغه بل ته د شك په سترگه وگوري او له شهادت گڼلو ئي ډډه وكړي.

مخكي له دې چي څوك په دې اړه څه ووايي چي په نيويارك او اسرائيلو كي د غيرمحاربو كسانو د وژل كېدو حكم څنگه دئ، هغه بايد دا خبره په پام كي وساتي چي آيا امريكائيانو او اسرائيلو دې ته ورته كار كړی كه نه، غيرمحارب كسان ئي وژلي كه نه، لاسونه ئي د بې گناه خلكو په وينو سره دي كه نه، د قاتلانو مرسته كوي كه نه، قاتل ته ئي پيسي او وسلې وركړې كه نه، په ښار، كلي او جومات ئي بمونه ورولي كه نه، كه هغوي دا كارونه كړي وي نو د دوي مقابل طرف ته له هره لحاظه دا حق حاصل دئ چي د دوی په ضد همداسي وكړي، له دې لحاظه هم چي هغه مظلوم دئ او د انتقام اخيستو حق لري او له دې لحاظه هم چي هغه ته هر عدالت د بالمثله عمل اجازه وركوي. لكه څنگه چي اسرائيليان هر فلسطيني محارب گڼي، د هغه په وژلو صرفه نه كوي، نه په لوی رحم كوي نه په ووړ، نه په ښځو رحم كوي نه په سړو، د شيخ احمد ياسين په څېر يو سپين ږيری، له دواړو سترگو او پښو محروم، له جومات نه د راگرځېدو په حال كي، له امريكائي هليكوپتر نه په راكټ ولي او له گڼ شمېر كسانو سره ئي يو ځای په شهادت رسوي، امريكائيان همدا ستر جنايت يو جائز عمل گڼي او وايي چي اسرائيل له ځان نه د دفاع حق لري!! اوس كه څوك د امريكائيانو او اسرائيلو په ضد دې ته ورته عمل كوي، هغه شرعاً، عدلاً او عقلاً د دې حق لري. امريكائيانو او اسرائيلو په هغه څه چي دوی ئي په فلسطين، افغانستان او عراق كي كوي هر فلسطيني او هر مسلمان ته د دې مجوز وركړی چي هر امريكائي او اسرائيلي محارب وگڼي او خپل انتقام ترې واخلي. دا بېله خبره ده چي څوك مجاهدينو ته مشوره وركړي او ورته ووايي: په كار ده په خپلو بريدونو كي دې ته توجه وكړئ چي غير محاربو كسانو ته تاوان ونه رسېږي، بريدونه د دښمن هغو ځواكونو او ځايونو ته متوجه كړئ چي د دښمن جنگي ماشين پرچاو او د ملا تير ئي ورمات كړي. خو كه هغه دا

ونكړی شي او ووايي چي هلته مي لاس نه رسي، هلته د رسېدو توان نه لرم، نو چي د خپل دښمن پر هرځای برید وكړي او خپل غچ تري واخلي دا د ده مشروع حق دئ.

وَأَتِمُّواْ ٱلْحَجَّ وَٱلْعُمْرَةَ لِلَّهِۚ فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا ٱسْتَيْسَرَ مِنَ ٱلْهَدْيِۖ وَلَا تَحْلِقُواْ رُءُوسَكُمْ حَتَّىٰ يَبْلُغَ ٱلْهَدْيُ مَحِلَّهُۥۚ فَمَن كَانَ مِنكُم مَّرِيضًا أَوْ بِهِۦٓ أَذًى مِّن رَّأْسِهِۦ فَفِدْيَةٌ مِّن صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍۚ فَإِذَآ أَمِنتُمْ فَمَن تَمَتَّعَ بِٱلْعُمْرَةِ إِلَى ٱلْحَجِّ فَمَا ٱسْتَيْسَرَ مِنَ ٱلْهَدْيِۚ فَمَن لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَٰثَةِ أَيَّامٍ فِى ٱلْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْۗ تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌۗ ذَٰلِكَ لِمَن لَّمْ يَكُنْ أَهْلُهُۥ حَاضِرِى ٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَٱعْلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ ﴿١٩٦﴾

[۱۹٦]- او حج او عمره د الله لپاره ترسره كړئ، كه مو مخنيوی وشو نو بيا (ئې فديه) د قربانۍ هغه څاروی دئ چي ميسر وي او خپل سرونه ترهغه مه خرېيئ چي دا څـاروی د حلالېدو خپل ځای ته ورسي، نـو كه ستاسو كـوم څوك بيمار وي او يـا د سر لـه كومي برخي ځورېږي، نو بيا فديه ده د روژې يا صدقې يا قربانۍ نه او بيا كله چي په امن شئ نو كه څوك تر حج پوري له عمرې نه ګټه واخلي نـو بيـا د قربـانۍ هغه څـاروی دئ چي ميسر وي، نـو كـه چـا ونـه موندو نـو بيـا د حج پـه ورځـو كـي درې ورځـي روژه او لـه راستنېدو وروسته اوه ورځي روژه ده، چي دا پوره لس ورځي كېږي، دا د هغه چـا لپـاره ده چي كورنۍ ئې د مسجدالحرام (د شا و خوا) اوسېدونكې نه وي، او له الله ووېرېږئ او په دې پوه شئ چي الله سخت عذاب وركوونكی دئ.

(۱۹٦)- حج او عمره مو بايد د الله لپاره وي، كله چي د حج او عمرې اراده وكړئ، بايد ترسره ئې كړئ، كه له خنډ سره مخامخ شوئ نو له احرام نه تر وتلو د مخه بايد يو څاروی، لږ تر لږه يو پسه، د حرم زمكي ته د ذبحي لپاره ولېږئ، تر هغه به خپل سر نـه خرېيئ او لـه احرام نـه بـه نه وځئ، چي دا څاروی خپل ځـای تـه نـه وي رسېدلی، هغـه بيمـار تـه چـي د سر لـه وېښتانو نـه ځورېږي او خرېيلو ته ئې اړ وي، دا كار كولی شي خو فديه به وركوي، درې ورځي روژه، يا معادل ئې شپږو مسكينانو ته خواړه وركول او يا د يوه څاروي ذبح. كه په حج كولو موفق شوئ او غوښتل مو چي تر حج د مخه عمره اداء كړئ، نـو فديـه ئې د يوه څـاروي ذبح كول دي، يو پسه يا د غويي او اوښ اومه برخه، خو كه څوك په دې موفق نـه شو، نو لس روژې بـه نيسي، درې ورځي د حج په دوران كي، د ذي الحجی له لسمي نه د مخه او اوه له ستنېدو وروسته. دا د

تمتـع اجـازه هغـو كسـانو تـه وركـړى شـوى چـې د مكـې مكرمـې اوسـېدونكى نـه وي. د مكـې اوسېدونكي به حج او عمره بېل بېل اداء كوي، لـه بهر نـه راغلـو حجـاجو تـه دا سـهولت وركـړى شوى چې حج او عمره يو په بل پسې په يوه احرام سره اداء كړي او يا لومړى عمره اداء كړي، له احرام نه ووځي او بيا د حج لپاره نوى احرام وتړي. يوه ته قِران او بل تـه تمتـع ويـل شـوي، د قران او تمتع په صورت كي هديه لازمه كېږي.

ٱلْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَٰتٌ ۚ فَمَن فَرَضَ فِيهِنَّ ٱلْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِى ٱلْحَجِّ ۗ وَمَا تَفْعَلُوا۟ مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمْهُ ٱللَّهُ ۗ وَتَزَوَّدُوا۟ فَإِنَّ خَيْرَ ٱلزَّادِ ٱلتَّقْوَىٰ ۚ وَٱتَّقُونِ يَٰٓأُو۟لِى ٱلْأَلْبَٰبِ ﴿١٩٧﴾

[١٩٧]- د حج څو معلومي مياشتي دي، نو چا چي په دې كي حج (په ځان) فرض كړ، نو بيا په حج كي نه له مېرمنو سره نږدې والى شته، نه فسق او گناه او نه جدال او شـخړي، او د خير هر كار چي وكړئ الله ورباندي پوهېږي او توښه درسره واخلئ چي ښه والى د توښي ځان ساتل دي او له ما نه ووېرېږئ اې د عقل خاوندانو.

(١٩٧)- حج ځانته خاص وخت لري او خاص آداب، په دې كـي نـه لـه مېرمنـو سـره نـږدې والـى شته، نه فسق او گناه او نه جدال او شخړي. د "حج" لغوي معنى "قصد او هوډ" دئ، په حج سـره ته د يوه ډېر ستر او درونـد كـار هوډ كوې، د الله كور ته د رسېدو هوډ، د الله په كور كـي لـه هغـه سره د نوې ژمنې هوډ.

زمـا حـج كـوونكي ورورہ! آيـا كلـه دي پـه زړه كـي دا طمـع راولاړه شـوې چـي كـاش د الله دربار ته د رسېدو مجال وي او ده ته مخـامخ د حـاجتونو د وړانـدي كولـو مكـان او امكـان، ترڅـو پـه دغـه او هغـه دروازه كـي د ودرېـدو پـر ځـاى د الله دروازې تـه ودرېـدلى وى او د حـاجتونو ترسره كېدو لپاره مي يوې بلي مرجع ته د لاس اوږدولـو پـر ځـاى الله تـه مخـه كړې وى او خپـل عرائض مي د ده مخي ته ايښى وى؟ "حج" دغـي تلوسـي، هيلـي او هـوډ تـه الهـي ځـواب دئ، پـه حج سره ته دا اراده كوې چي له بل هر درشل نه د تل لپاره مخ اړوم، الله ته مخه كوم، هغه ځـان ته كافي گڼم، د ده د كور طواف كوم، د ده د كور دړې ته ودرېږم، له ده سره ژمنه كوم، چي بيـا به نه د بل قصر، كور او گور طواف كوم او نه به د مرستي لپاره د بل د كور دړه ټكوم. حج لـه بل هر كور او دروازې نه استغنا او يوازي د الله كور ته ورتـگ او د ده د دروازې د ټكولو اراده كول دي، يوازي نه او د خپلي خوښي په وخت كي هم نه، په معين وخت كي او د نـرې لـه نـورو حج كوونكو سره يـو ځـاى او ټـول پـه يـو رنـگ جـامو كـي، كفن تـه ورتـه جامـه، يـو څـادر او يـو لونـگ، دلتـه بـه د نـرې لـه ټولـو حجـاجو سـره د يـووالي مظـاهره كـوې، ټـول تفاوتونـه بـه شـا تـه غورځـوې، لـه ځـان سنگارولو، د عطـر لـه استعمال، د نوكـانو او وېښتانو لـه اخيستلو، لـه خپلـو مېرمنو سره له نږدې والي او له هري گناه او له يوه بل سره له شخړو به كلكه ډډه كوې، د بېديا د حيواناتو له ښكار او د هغه په ښكار كي له بل سره لـه هرراز مرستي نـه بـه هـم ډډه كوې، تـه

خو د الله كور ته روان يې، غواړې د الله د كور طواف وكړې، غواړې له الله سره خپلې ژمنې تازه كړې او د همدې لپاره په حجرالاسود لاس ږدې، ته غواړې د ابراهيم په مقام كې ودرېږې، غواړې د هاجر خاطره راياده كړې او د دې په څېر د صفا او مروې ترمنځ سعې وكړې، ته غواړې د اسمعيل عليه السلام د قربانۍ خاطره ژوندۍ كړې، تا اراده كړې چې له منی (د ايمان ځای) نه عرفات (د معرفت خلاص ميدان) ته په رڼا ورځ كې ولاړ شې او هلته له خپل رب سره راز او نياز وكړې او بيا له هغه ځايه راتلونكې شپه هغه ځای ته رسوې چې د دريو خطرناكو دښمنانو د څلو ځای ته نږدې دئ (مزدلفه)، دلته به د سبا ورځې د مقابلې او د دښمن د ويشتلو لپاره تياری نيسې، سبا او په لومړۍ ورځ به يوازې لوی څلی د لومړي او دوهم شا ته ولاړ څلی، جمرة الكبری ولې؛ اوه تيږې، د اونۍ د ورځو په شمېر، هره تيږه د كارتوس د مردكي په اندازه، په دې ورځ به د لومړيو دوو جمرة الاولی او جمرة الوسطی له ويشتلو ډډه كوې، د دوی له څنګ نه به تېرېږې، درېيم او تر ټولو ستر ته به ځان رسوې، په دې لومړۍ ورځ به يوازې دغه په نښه كوې، خو په سبا او بل سبا او ترڅو چې په منی كې وې، هره ورځ به، درې واړه، يو په بل پسې ولې. دا درې څلي هغه درې خطرناك دښمنان تمثيلوي چې ټول پيغمبران ئې مقابلې ته تللي، د الله د دين په لار كې ستر خنډونه، د الله پر مظلومو او بې وسه بندګانو ظلم كوونكي، هغه چې د هر واقعي عالم، هر مخلص دعوتګر، هر عدالت غوښتونكي او هر مصلح مخې ته ودرېدلي، د حق په خلاف ئې د باطل ملګرتيا كړې، د زر، زور او تزوير ځواكونه - فرعون، هامان او قارون، يو د لښكرو خاوند، بل د كوډګرو مشر، درېيم د خزانو څښتن - جعلي سردار، سؤالګر سيد او خائن سرمايه دار - جاني ملك، جبون ملا، جابر زمكه وال - غدار پاچا، مكار پير او سود خور بډای، يو ماليه اخلي، بل شكرانه، بل سود او د بې وزلي او محتاج ټول شته.

لَيۡسَ عَلَيۡكُمۡ جُنَاحٌ أَن تَبۡتَغُواْ فَضۡلاً مِّن رَّبِّكُمۡۚ فَإِذَآ أَفَضۡتُم مِّنۡ عَرَفَٰتٍ فَٱذۡكُرُواْ ٱللَّهَ عِندَ ٱلۡمَشۡعَرِ ٱلۡحَرَامِۖ وَٱذۡكُرُوهُ كَمَا هَدَىٰكُمۡ وَإِن كُنتُم مِّن قَبۡلِهِۦ لَمِنَ ٱلضَّآلِّينَ ﴿١٩٨﴾

[۱۹۸]- په دې كې په تاسو هيڅ ګناه نشته چې د خپل رب كوم فضل ولټوئ، نو كله چې له عرفات نه راكوز شوئ نو د مشعرالحرام خوا ته د الله ذكر وكړئ او همغسې ذكر ئې وكړئ چې تاسو ته ئې درښودلی، په داسې حال كې چې له دې د مخه تاسو له لاروركو څخه وئ.

(۱۹۸)- په دې نه پوهېدئ چې الله څنګه ياد كړئ، نه مو خپل رب پېژندو او نه هم د ده د ذكر طريقه او آداب. د حج په موسم كې تجارت كول د حج خلاف عمل مه ګڼئ، دا ګمان مه كوئ چې په داسې كار سره ګناهګارېږئ، له دې موقع نه جائزه ګټه اخيستی شئ.
د مشعر الحرام لفظي تركيب او دغې سيمې ته دا نوم وركول هم د خاص تأمل وړ دئ،

مشعرالحرام (د درانه او محترم شعور ځای) د مزدلفې د وروستۍ برخې نوم دئ، دلته باید الله په خاصه توګه زیات یاد کړئ، سبا یوه جګړه په مخکې لرئ، جمرة الکبرى به په نښه کوئ، دا داسې ده لکه چې له دښمن سره د مخامخ کېدو په وخت کې د الله تعالى د زیات یادولو امر شوى، یوازې دا نه چې په ژبه به الله الله وایې، بلکې دلته به په خاصه توګه دا درپه یادوې چې الله د هر څه مالك او په هر څه قادر دئ، هر څه د ده په اراده ترسره کېږي، ماته او بریا د ده په لاس کې ده، د مرګ ژوند پرېکړه دى کوي، وېره دې باید یوازې له الله وي، نه د دښمن له زور ځواك او وسلو او لښکرو نه. د مزدلفې دا شپه چې تر شنه آسمان لاندې ئې په بېدیا کې تېروې، داسې ده لکه چې دښمن ته د شپې له لورې نږدې شوى یې، د برید لپاره دې پوره تیارى نیولى، شپه د دښمن د مرکز خوا ته په تیاره کې او تر شنه آسمان لاندې تېروې او سبا به پرې برید کوې.

ثُمَّ أَفِيضُواْ مِنۡ حَيۡثُ أَفَاضَ ٱلنَّاسُ وَٱسۡتَغۡفِرُواْ ٱللَّهَۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿١٩٩﴾
فَإِذَا قَضَيۡتُم مَّنَٰسِكَكُمۡ فَٱذۡكُرُواْ ٱللَّهَ كَذِكۡرِكُمۡ ءَابَآءَكُمۡ أَوۡ أَشَدَّ ذِكۡرٗاۗ
فَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَقُولُ رَبَّنَآ ءَاتِنَا فِي ٱلدُّنۡيَا وَمَا لَهُۥ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ مِنۡ خَلَٰقٖ ﴿٢٠٠﴾
وَمِنۡهُم مَّن يَقُولُ رَبَّنَآ ءَاتِنَا فِي ٱلدُّنۡيَا حَسَنَةٗ وَفِي ٱلۡأٓخِرَةِ حَسَنَةٗ وَقِنَا عَذَابَ
ٱلنَّارِ ﴿٢٠١﴾ أُوْلَٰٓئِكَ لَهُمۡ نَصِيبٞ مِّمَّا كَسَبُواْۚ وَٱللَّهُ سَرِيعُ ٱلۡحِسَابِ ﴿٢٠٢﴾

[۱۹۹]- بیا له هغه ځایه بېرته راکوز شئ چې خلك ترې راکوزېږي او له الله بخښنه وغواړئ، بې شکه چې الله مهربان بخښونکى دئ. [۲۰۰]- نو کله چې خپل مناسك ترسره کړئ، نو الله داسې یاد کړئ لکه د خپلو پلرونو یادونه مو، یا تر دې هم شدید یادول، خو له خلکو نه ځینې داسې دي چې وایي: اې زموږ ربه! موږ ته ئې په دنیا کې راکړه، چې ده لره به په آخرت کې هیڅ برخه نه وي. [۲۰۱]- او له دوى نه ځینې داسې دي چې وایي: اې زموږ ربه! موږ ته هم په دنیا کې ښېګڼه راپه برخه کړه او هم په آخرت کې ښېګڼه او د اور له عذابه مو وساته. [۲۰۲]- دې ډلې لره به د خپلو لاسته راوړنو خاصه برخه وي او الله ژر محاسبه کوونکى دئ.

(۱۹۹)- په حج کې به ستاسو راکوزېدل هم تولو ته ورته وي، نه د قریشو په څېر چې تر عرفاته به نه تلل، عرفات ئې له حرم نه بهر ګڼلو، له مزدلفې نه به مکې ته د طواف لپاره راکوز شول. دوى له عوامو او غیر قریشو نه ځان لوړ ګڼلو، خو دې کار ته ئې هم مذهبي حیله جوړه کړې وه، ویل ئې چې عرفات له حرم نه بهر دئ، موږ غواړو د حرم په حدودو کې پاتې شو، دوى د کعبې جوړښت هم له هغه حالت نه وایست چې ابراهیم علیه السلام جوړه کړې وه، د

کعبې د فرش سطح ئې له زمکې نه لوړه کړه، یوه دروازه ئې بنده کړه، بلې دروازې ته ئې کولپ واچاوو، هر چا ته ئې د ننوتو اجازه نه ورکوله، یوازې د خپلې خوښې شخصیتونو ته به ئې د ننوتو اجازه ورکوله، هغه کور چې الله د (الناس) لپاره جوړ کړی وو، دوی دروازې ئې وې، هر څوك له کومې مانع پرته وررننوتی شو، قریشو هغه طبقاتي کړه او د خواصو د ننوتو لپاره ئې مختص کړه.
لکه څنګه چې الله تعالی له عرفات نه د راکوزېدو په اړه فرمايي چې له نورو سره يو ځای راکوز شئ، دا يو ځای راکوزېدل په جهاد کې هم ستر اهميت لري، له دښمن سره د نښتو په وخت کې به هم له ميدان نه ستاسو وتل منظم وي، له نورو سره يو ځای، نه بېل بېل او نامنظم، نامنظم او متشتت راکوزېدل اکثراً ستر ستر مشکلات راولاړوي او ډېر ځله د فاتح لښکر فتح په ماتې بدلوي. دې ته دې بايد پام وي چې پيغمبر عليه السلام حج ته د ټول اسلام نوم ورکړی، د حج په مناسکو کې ټول اسلام تمثيلېږي، جامه ئې د جامې د حلال او حرام حدود، حجاب ئې د حجاب حدود، جمع صلاتين ئې د جمع صلاتين څرنګوالی، ... بيانوي، داسې نه ده چې يو څه دې په حج او حرم کې جائز وي او له حرم نه بهر ناجائز، د تقوی او احتياط تر ټولو ستر او خاص ځای همدا حرم دئ، دلته چې الله تعالی څه جائز ګڼلي، له دې ځايه بهر په اولی درجه جائز دي او دلته چې څه حرام ګڼل شوي له دې ځايه بهر هم حرام دي، فسق او جدال ئې دلته حرام کړی، بهر ئې هم حرام کړی، په احرام کې له خپلو مېرمنو سره مباشرت ئې منع کړی، له دې ځايه بهر ئې هم په روژه او اعتکاف کې مباشرت منع کړی. د ښځې او نارينه د ستر او حجاب ضروري او فرضي حد همغه دئ چې په حج په دوران کې بايد مراعات شي او د جمع صلاتين او د تقديم او تأخير حکم ئې همغه دئ چې په عرفات کې ترسره کېږي.
(۲۰۰-۲۰۲)- ستا د حج حاصل به دا وي چې له خپل رب سره دې اړيکې مضبوطې شي، له دې وروسته به دې تل په ژبه د ده نوم وي، تر هر څه او هر چا به ئې زيات يادوې، ترخپل پلار هم زيات، له هغو کسانو څخه به نه وې چې يوازې د دنيا په لټه کې وي، که له الله څه غواړي نو يوازې دنيا غواړي، ته به له خپل رب نه د دنيا او آخرت ښېګڼې غواړې.

وَٱذْكُرُواْ ٱللَّهَ فِىٓ أَيَّامٍ مَّعْدُودَٰتٍ ۚ فَمَن تَعَجَّلَ فِى يَوْمَيْنِ فَلَآ إِثْمَ عَلَيْهِ وَمَن تَأَخَّرَ فَلَآ إِثْمَ عَلَيْهِ ۚ لِمَنِ ٱتَّقَىٰ ۗ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَٱعْلَمُوٓاْ أَنَّكُمْ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٠٣﴾

[۲۰۳]- او په (دغو) څو شمېرلو ورځو کې د الله ذکر وکړئ، خو چا چې تلوار او بيړه وکړه، په دوو ورځو کې، څه ګناه ورباندې نشته او چا چې ځنډ وکړ؛ په هغه هم څه ګناه نشته، دا د هغه چا لپاره چې تقوی ئې وکړه او له الله ووېرېږئ او پوه شئ چې د الله په لور به راغونډ کړی شئ.

(۲۰۳)- په منٰی کې د قيام په ورځو کې خپل رب زيات ياد کړئ، که دوه ورځې وي او که درې، نه په تلوار کوونکي څه الزام شته او نه په ځنډ کوونکي.

وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يُعۡجِبُكَ قَوۡلُهُۥ فِي ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا وَيُشۡهِدُ ٱللَّهَ عَلَىٰ مَا فِي قَلۡبِهِۦ وَهُوَ أَلَدُّ ٱلۡخِصَامِ ﴿٢٠٤﴾ وَإِذَا تَوَلَّىٰ سَعَىٰ فِي ٱلۡأَرۡضِ لِيُفۡسِدَ فِيهَا وَيُهۡلِكَ ٱلۡحَرۡثَ وَٱلنَّسۡلَۚ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ ٱلۡفَسَادَ ﴿٢٠٥﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُ ٱتَّقِ ٱللَّهَ أَخَذَتۡهُ ٱلۡعِزَّةُ بِٱلۡإِثۡمِۚ فَحَسۡبُهُۥ جَهَنَّمُۖ وَلَبِئۡسَ ٱلۡمِهَادُ ﴿٢٠٦﴾

[٢٠٤]- او د خلکو ځیني داسي دي چي د دنیا په اړه د ده وینا دي حیرانوي او په هغه څه الله شاهد نیسي چي په زړه کي ئې دي، په داسي حال کي چي دی ترټولو کلك دښمن دئ. [٢٠٥]- خو کله چي (د چارو) متولي شي نو په زمکه کي د دې هڅه کوي چي فساد په کي خور کړي او فصل او نسل تباه کړي او الله خو فساد نـه خوښوي. [٢٠٦]- او چي ورته وویل شي: له خدایه ووېرېږه! عزت النفس ئې ګناه ته وپاروي، نو جهنم ورته کافي دئ او څومره بد ټاټوبی!

(٢٠٤)- د مخکنیو دوو ډلو نه وروسته اوس هغه ډله معرفي کوي چي ظاهر ئې د دوست، وینا ئې حیرانوونکې، د دنیوي چارو په اړه وینا ئې ډېره جالبه او جاذبه، خو په حقیقت کي تر بل هر دښمن خطرناك او کینه کښ، له مسلمانانو سره د مخامخ کېدو په وخت کي ځان د دوی له ډلي ښیي، قسمونه خوري چي په زړه کي ئې پوخ ایمان دئ او له مسلمانانو سره کلکه مینه.
(٢٠٥)- خو چي بېرته خپلو ملګرو ته ستون او یا قدرت په لاس ورشي او د خلکو د چارو متولي شي، نو بیا ئې ټوله هڅه دا وي چي فساد خور کړي، د جګړو اور ته لمن ووهي، کافران پر مسلمانانو برید ته وهڅوي او د وینو تویولو او د فصلونو د تباهۍ باعث شي، دوی الله د خپل زړه په حال شاهد نیسي حال دا چي د دوی زړونه له فساد نه ډك دي او الله فساد نه خوښوي.
(٢٠٦)- کله چي ئې په کړو وړو انتقاد وشي او دا ورته وویل شي چي له ګناه لاس واخله او له الله ووېرېږه، نو دا انتقاد په خپل عزت تېری ګڼي، له خپلي ګناه دفاع کوي او مزید ګناهونو ته هڅول کېږي. له دې مبارك آیت نه معلومېږي چي د نصیحت په مقابل کي حساسیت ښودل او سالم انتقاد په خپل عزت تېری ګڼل د نفاق نښه ده.

وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَشۡرِي نَفۡسَهُ ٱبۡتِغَآءَ مَرۡضَاتِ ٱللَّهِۚ وَٱللَّهُ رَءُوفُۢ بِٱلۡعِبَادِ ﴿٢٠٧﴾

[٢٠٧]- او له خلکو نه ځیني داسي دي چي خپل نفس د الله د رضاء په لټه کي پلوري او الله په خپلو دغو بندګانو رءوف دئ.

~~(٢٠٧)- د پورتنیو منافقینو په مقابل کي بیا ځیني خلك داسي دي چي خپل هر څه د الله په لار~~
کي قرباني کوي، یوازي د دې لپاره چي د الله رضاء ترلاسه کړي، الله تعالی په خپلو دغو

مخلصو بندګانو ډېر زړه سوانده او مهربان دئ.

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱدۡخُلُواْ فِي ٱلسِّلۡمِ كَآفَّةٗ وَلَا تَتَّبِعُواْ خُطُوَٰتِ ٱلشَّيۡطَٰنِۚ إِنَّهُۥ لَكُمۡ عَدُوّٞ مُّبِينٞ ٢٠٨ فَإِن زَلَلۡتُم مِّنۢ بَعۡدِ مَا جَآءَتۡكُمُ ٱلۡبَيِّنَٰتُ فَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ٢٠٩

[۲۰۸]- اې مؤمنانو! په اسلام کې په مکمله توګه ننوځئ او د شيطان په پلونو پسې مه ځئ، هغه خو له شکه پرته ستاسو ښکاره دښمن دئ. [۲۰۹]- خو که له هغه وروسته چې ښکاره نښې درته راغلې وښوييدئ، نو پوه شئ چې الله باحکمته عزتمن دئ.

(۲۰۸-۲۰۹)- په اسلام کې به په کامله توګه داخلېږئ، د ژوند هيڅ برخه مو بايد له اسلام نه بهر پاتې نشي، يو ګام به هم د شيطان پر پله نه ږدئ، په هيڅ څه کې به د ده متابعت نه کوئ، هغه به د ځان دښمن ګڼئ او که وښوييدئ، نو پوه شئ چې الله هم د عزت او غلبې خاوند دئ او هم حکيم دئ، کولی شي او پوهېږي چې څنګه له خپل دين نه دفاع وکړي، ستاسو ښوييدل ده او د ده دين ته تاوان نشي رسولی.

هَلۡ يَنظُرُونَ إِلَّآ أَن يَأۡتِيَهُمُ ٱللَّهُ فِي ظُلَلٖ مِّنَ ٱلۡغَمَامِ وَٱلۡمَلَـٰٓئِكَةُ وَقُضِيَ ٱلۡأَمۡرُۚ وَإِلَى ٱللَّهِ تُرۡجَعُ ٱلۡأُمُورُ ٢١٠

[۲۱۰]- آيا له دې پرته د بل څه انتظار کوي چې الله د وريځو په سيورو کې ورته راشي او ملائکې هم او د کار ترسره کېدو پرېکړه وشي، په داسې حال کې چې کارونه ټول الله ته راجع کېږي.

(**210**)- له دغو ټولو دلائلو نه وروسته چې دوی ايمان نه راوړي او په اسلام کې نه ننوځي، نو ايا له دې پرته د بل څه انتظار لري چې الله او ملائکې ئې د وريځو په سيورو کې راڅرګند شي او د عذاب کومه وعده چې له دوی سره شوې هغه ترسره شي؟! د هرې پرېکړې او کار مرجع الله دئ، د هر کار پرېکړه دی کوي، دوی دې داډه وي چې کار بـه هرومرو ترسره کېږي، هيڅ څه او هيڅوک ئې مخه نشي نيولی.

سَلۡ بَنِيٓ إِسۡرَـٰٓءِيلَ كَمۡ ءَاتَيۡنَٰهُم مِّنۡ ءَايَةِۭ بَيِّنَةٖۗ وَمَن يُبَدِّلۡ نِعۡمَةَ ٱللَّهِ مِنۢ بَعۡدِ مَا جَآءَتۡهُ فَإِنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلۡعِقَابِ ٢١١ زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُواْ ٱلۡحَيَوٰةُ ٱلدُّنۡيَا وَيَسۡخَرُونَ

مِنَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْۘ وَٱلَّذِينَ ٱتَّقَوۡاْ فَوۡقَهُمۡ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِۗ وَٱللَّهُ يَرۡزُقُ مَن يَشَآءُ بِغَيۡرِ حِسَابٖ ﴿٢١٢﴾

[٢١١]- له بني اسرائيلو نه پوښتنه وکړه چي څومره څرګندي نښي مو ورکړې؟ او څوك چي د الله نعمت له هغه وروسته بدل کړي چي ورته راشي، نو بې شکه چي الله سخت عذاب ورکوونکی دئ. [٢١٢]- کافر شوو ته دنيوی ژوند ښايسته کړی شوی او په هغو پسي تمسخر کوي چي ايمان ئې راوړی او هغه چي ځان ساتنه ئې وکړه؛ د قيامت په ورځ به تر دوی بر وي او الله چي چا ته وغواړي بې حسابه روزي ورکوي.

(٢١١)- چا چي د الله د نعمتونو ناشکري کړې او د ده نعمتونه ئې د ده د منشأ او رضاء خلاف په غلطو لارو لګولي، د الله تعالی په شديد عذاب اخته شوي، بني اسرائيل ئې ښه مثال دئ.
(٢١٢)- د کافرانو له نظره مال او متاع د حق او باطل لپاره معيار دئ، دوی چي له حرامو لارو مال ترلاسه کړی، په خپل مال نازېږي او همدغه مال ئې دې ته هڅوي چي پر مؤمنانو له دې امله تمسخر وکړي چي له حرام مال نه ئې ځان ساتلی او نه يوازي دا چي په خپل حلال رزق ئې اکتفاء کړې، بلکي هغه ئې د الله په لار کي وقف کړی، داسي کار د کافرانو له نظره د خندا او تمسخر وړ دئ، دوی به د قيامت په ورځ پوه شي چي مؤمنان څومره له دوی نه لوړ او اوچت دي. په دنيا کي خو الله تعالی خپلو ځينو بندګانو ته له محاسبې پرته رزق روزي ورکوي، دې ته ئې نه ګوري چي هغه د دې رزق مستحق دئ که نه، د رزق او روزي په اړه د الله سنت دا نه دئ چي يوازي صالح او مستحق ته به ئې ورکوي، دلته خو الله تعالی کافر ته هم روزي ورکوي، که څه هم په اصل کي الله تعالی دا روزي د مؤمنانو لپاره پيدا کړې.

كَانَ ٱلنَّاسُ أُمَّةٗ وَٰحِدَةٗ فَبَعَثَ ٱللَّهُ ٱلنَّبِيِّـۧنَ مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ وَأَنزَلَ مَعَهُمُ ٱلۡكِتَٰبَ بِٱلۡحَقِّ لِيَحۡكُمَ بَيۡنَ ٱلنَّاسِ فِيمَا ٱخۡتَلَفُواْ فِيهِۚ وَمَا ٱخۡتَلَفَ فِيهِ إِلَّا ٱلَّذِينَ أُوتُوهُ مِنۢ بَعۡدِ مَا جَآءَتۡهُمُ ٱلۡبَيِّنَٰتُ بَغۡيَۢا بَيۡنَهُمۡۖ فَهَدَى ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لِمَا ٱخۡتَلَفُواْ فِيهِ مِنَ ٱلۡحَقِّ بِإِذۡنِهِۦۗ وَٱللَّهُ يَهۡدِي مَن يَشَآءُ إِلَىٰ صِرَٰطٖ مُّسۡتَقِيمٍ ﴿٢١٣﴾

[٢١٣]- خلك ټول يو امت او ټولی وو، نو الله زېری ورکوونکي او انذار ورکوونکي پيغمبران ولېږل او له دوی سره ئې حقيقي کتاب راولېږو چي د خلکو ترمنځ په هغه څه کي پرېکړه وکړي چي دوی په کي اختلاف کړی وو او اختلاف خو له هغو پرته بل چا نه وو کړی چي کتاب ورکړی شوی وو او دا هم په خپلو کي د کينې له کبله او وروسته له

هغه چي څرګندي نښي ورته راغلي، نو الله په خپل حکم سره هغه کسان په مختلف فيه شيانو کي هدايت کړل چي ايمان ئې راوړی وو او الله خو چي هرڅوك وغواړي د سمي لاري په لوري ئې هدايت کوي.

---

(٢١٣)- خلك د پيغمبرانو تر بعثت وړاندي يو شانی له حق بې خبره، په اختلافاتو اخته، بې لاري او په ظلم، جهل او فساد کي غرق وو، الله تعالى د دوی د لارښوونې لپاره داسي پيغمبران راولېږل چي بې لاري انسانان له خپل بد عاقبت ووېروي او ورته ووايي چي ستاسو د دې اوسني فردي ژوند، اجتماعي او اقتصادي نظام، اخلاقي روابطو او د راکړي ورکړي طريقه بدي پايلي لري، هم په دې دنيا کي او هم په بلي دنيا کي، خو که له دې لاس واخلئ، حق ته غاړه کېږدئ، په الله او آخرت ايمان راوړئ، د الله دين ته تسليم شئ، نو د دنيا او آخرت نېك بختي او سعادت به مو په برخه شي. پيغمبر هم بشير وي او هم نذير، د ده د دعوت وارثان به هم بشير او هم نذير وي، د بدانو او ظالمانو مخي ته به ودرېږي او د ظلم او فساد له بدو پايلو به ئې وېروي او مظلومانو ته به د حق لار ښيي او په سمه لار د تلو د نېکو پايلو زېرى به ورکوي. چا چي ايمان راوړ نو په حقه لار هدايت شو او په ټولو هغو حقائقو پوه شو چي مخکي ده او نورو په کي اختلاف کاوو.

د (کان الناس امة واحدة) صحيح او دقيقه معنی همدا ده چي د پيغمبرانو تر بعثت مخکي خلك ټول يوه ډله، سره ورته او په اختلافاتو کي غرق وو، ظلم او جهل خور وو او فساد په بر او بحر باندي خپل سيوری غوړولی وو، د پيغمبرانو په راتلو سره ځيني د حق په لوري هدايت شول او سمه لار ئې وموندله او نور له تباهي وژغورل شوه. خو پيغمبرانو چي کومي ډېوې بلي کړې وې، تر يوه وخته ئې خلکو ته رڼا ورکوله او سمه لار ئې ورښوده، خو د زمانې په تېرېدو سره خلك ورو ورو له دې ډېوو لري شوي او بيا ئې په ظلم او فساد لاس پوري کړی. په دې آيتونو کي د پيغمبرانو تر بعثت مخکي حالت ته اشاره شوې او د يونس د سورې په ١٩ آيت کي د دوی له تلو وروسته حالت بيان شوی:

وَ مَا كانَ النَّاس إِلا أُمَّةً وَحِدَةً فَاخْتَلَفُوا وَ لَوْ لا كلِمَةٌ سبَقَت مِن رَّبِّك لَقُضىَ بَيْنَهُمْ فِيمَا فِيهِ يخْتَلِفُونَ * يونس: ١٩

او خلك خو يوازي يو امت وو، بيا ئې په خپلو کي اختلاف وکړ او که ستا د رب له لوري مخکنۍ وينا نه وی نو حتماً به ئې د دوی ترمنځ په هغه څه کي فيصله کړې وه چي اختلاف په کي کوي.

ځيني د (فاختلفوا) لفظ په مخکني آيت کي هم مقدر ګڼي، حال دا چي نه دې ته ضرورت شته او نه د آيت ترکيب دا اجازه ورکوي او نه له مخکي او وروسته فقرو سره اړخ لګوي، د احتياط تقاضا خو دا ده چي د الله په کلام کي تصرف ونکړو او په خپل سر او بې ضرورته څه اضافه نه کړو.

د قرآن په آيتونو کي بې ضرورته څه زائد ګڼل او هغه له نظره غورځول او يا څه مقدر او کم ګڼل او په خاصو الفاظو سره دا کموالی پوره کول، دا کار اکثراً يا هغه څوك کوي چي د آيت له اصلي الفاظو او د هغوی له ترکيب سم مطلب نشي اخيستی او يا هغه څوك چي له مخکي

خاص نظر او رأيه ورسره وي او غواړي دا آيت داسي جوړ کړي چي د ده رأيه او نظر تأييد کړي، نو ځکه د آيت په ترکيب کي تصرف کوي، کله څه ترې راکم کړي او هغه ته د زائد نوم ورکړي او کله څه ورباندي اضافه کړي او په هغه د مقدر نوم کېږدي.

أَمْ حَسِبْتُمْ أَن تَدْخُلُوا۟ ٱلْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُم مَّثَلُ ٱلَّذِينَ خَلَوْا۟ مِن قَبْلِكُم ۖ مَّسَّتْهُمُ ٱلْبَأْسَآءُ وَٱلضَّرَّآءُ وَزُلْزِلُوا۟ حَتَّىٰ يَقُولَ ٱلرَّسُولُ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مَعَهُۥ مَتَىٰ نَصْرُ ٱللَّهِ ۗ أَلَآ إِنَّ نَصْرَ ٱللَّهِ قَرِيبٌ ﴿٢١٤﴾

[٢١٤]- آيا داسي مو انګېرلي چي جنت ته به داخل شئ حال دا چي لاتراوسه پر تاسو هغو کسانو ته ورته حالت نه دئ راغلی چي ترتاسو مخکي تېر شوي؛ ستونزي او کړاوونه وروړسېدل او ولړزول شول، هومره چي پيغمبر او د ده په خوا کي مؤمنانو به ويل: دالله نصرت او مرسته به کله راځي؟ خبردار چي د الله مرسته نږدې ده.

(٢١٤)- لـه دې آيت پـه ډېر صراحت سره دا خبره معلومېږي چي د ايمان لار لـه آزموينو او ابتلاءاتو ډکه لار ده، جنت تـه د رسېدو او پر دښمن د بريا ترلاسه کولو طمع، يوازي په هغه صورت کي پر ځای طمع ده چي له ابتلاءاتو بريالی تېر شې او لـه دې مخکي داسي طمع هسي يو اټکل، ګمان او هيله ده. د تاريخ په اوږدو کي هر پيغمبر او امت ئې په دې لار کي آزمويل شوي، له خطرونو سره مخامخ شوي، کړاوونه ئې ګاللي، سختي ورځي ورباندي راغلي، هومره سختي ورځي او کړاوونـه چـي د بـا عزمـه پيغمبرانـو او د دوی د صـابرو يـارانو حوصـلـه ئـي ختمېدو ته نږدې کړې او د دغي خبري کولو تـه ئې اړ کړی چي وواييې: د الله هغه د نصرت وعده به کله ترسره کېږي؟ په دغه وخت کي او د سختو ابتلاءاتو په دغه پړاو کي هغوی ته ويل شوي: ډاډه اوسئ چي د الله نصرت پـه لار دئ او رارسېدو تـه نږدې شوی. څوك چـي د ايمان دعوی کوي، خو له داسي ابتلاءاتو سره نه مخامخ کېږي، د ده په اړه يوازي يوه خبره کولی شو او هغه دا چي: دا جناب په هغه لار نه دئ روان چي د الله پيغمبران ورباندي تللي، د ده لار هغه نه ده چي په جنت منتهي کېږي، ده د شر او فساد لـه ځواکونـو سره د روغـي جوړي لار غوره کړې، د همدې لپاره له کړاوونو خوندي پاتـه دئ، ممکنـه نـه ده چي څوك دي پـه حقيقي معنـی د ايمان په لار روان وي او د کفر، شر او فساد لـه ځواکونـو سره دي همغـه څـه وکړي چي ايمان ئـي د کولـو امر کـوي، خـو سره لـه دې دي لـه ابتلاءاتـو سره مخـامخ نشـي او د حق او عدالت دښمنان دي هغه په آرام پرېږدي او د ده د ځورولو لپاره دي ملا ونه تړي.

يَسْـَٔلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَ ۖ قُلْ مَآ أَنفَقْتُم مِّنْ خَيْرٍ فَلِلْوَٰلِدَيْنِ وَٱلْأَقْرَبِينَ وَٱلْيَتَـٰمَىٰ وَٱلْمَسَـٰكِينِ وَٱبْنِ ٱلسَّبِيلِ ۗ وَمَا تَفْعَلُوا۟ مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ ٱللَّهَ بِهِۦ عَلِيمٌ ﴿٢١٥﴾

[۲۱۵]- له تا پوښتنه کوي چي څه (د الله په لار کي) ولګوي؟ ورته ووايه: د غوره (مال) څخه چي هر څه لګوئ، نو هغه دي د مور پلار لپاره، د خپلوانو، مسکينانو، يتيمانو او بې وزلو مسافرانو لپاره وي او هر غوره کار چي وکړئ نو الله ورباندي پوهيږي.

(۲۱۵)- دوی دا پوښتنه کړې وه چي څه خرڅ کړي، په ځواب کي له يوې خوا ورته د انفاق غوره موارد ښودل شوي او له بلي خوا مال او شته د خير په نامه ياد شوی، يعني که ته له حلالي لاري مال ترلاسه کړې او په دغو مواردو کي ئې مصرف کړې؛ نو که کم وي يا زيات، الله ورباندي پوهيږي او غوره بدله به ئې درکوي.

كُتِبَ عَلَيْكُمُ ٱلْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَّكُمْ ۖ وَعَسَىٰٓ أَن تَكْرَهُوا۟ شَيْـًٔا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۖ وَعَسَىٰٓ أَن تُحِبُّوا۟ شَيْـًٔا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ ۗ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢١٦﴾

[۲۱٦]- پر تاسو قتال (جګړه) فرض کړی شوی، په داسي حال کي چي هغه درته کرکجن برېښي، خو ښايي تاسو يو څه بد وګڼئ حال دا چي هغه ډېر درته غوره وي او ښايي تاسو له يوه شي سره مينه وښيئ خو هغه تاسو ته ډېر بد وي او الله پوهيږي او تاسو نه پوهيږئ.

(۲۱٦)- انسان طبيعتاً له شخړو او جګړو نه کرکه لري او دا خوښوي چي له جګړي لري د ~~صلحي او امنيت په غيږ کي ژوند وکړي، خو دا آرمان هسي وړيا او آسانه نشي ترلاسه کېدی،~~ د شر او فساد ځواکونه نه پرېږدي چي امن خوښي انسانان په آرامه فضاء کي ژوند وکړي، عدالت، صلح او امنيت له جګړي پرته نشي تأمينېدی، د همدې لپاره الله تعالی پر مسلمانانو جګړه فرض کړې ده، دا د هغه عليم خدای له لوري فرض کړی شوې چي د انسان له فطرت او طبيعت نه، د ده د ټولني له اړتياوو نه، د عدالت او امنيت د تأمين لپاره د جګړي له ضرورت نه تر هر چا ښه خبر دئ، مه د شيطان او خپل نفس وسوسو ته اعتناء کوئ او مه د هغو امنيت خوښو استدلال ته اهميت ورکوئ چي د جګړي مخالفت کوي او امنيت غواړي خو د امنيت لپاره قربانۍ ورکولو ته چمتو نه دي او د شر او فساد د ځواکونو د مقابلې همت او جرأت نه لري. که څه هم دلته او د قتال د فرضيت په دې لومړنۍ لاربښووني کي ويل شوي چي تاسو قتال بد ګڼئ، خو په وروستيو آيتونو کي ويل شوي چي څوك د الله په لار کي له جهاد (قتال) سره هومره مينه ونه لري چي دا مينه ئې له مور، پلار، اولاد، وروڼو، خپلوانو، مېرمني، مال، دولت، تجارت او له ښايسته ماڼيو نه زيات نه وي، هغه فاسق دئ او د الله له هدايت نه محروم:
قُلْ إِن كانَ ءَابَاؤُكُمْ وَ أَبْنَاؤُكمْ وَ إِخْوَنُكُمْ وَ أَزْوَجُكمْ وَ عَشِيرَتُكمْ وَ أَمْوَلٌ اقْترَفْتُمُوهَا وَ تجَرَةٌ تخْشوْنَ كَسادَهَا وَ مَسٰكِنُ تَرْضوْنَهَا أَحَب إِلَيْكم مِّنَ اللَّهِ وَ رَسولِهِ وَ جِهَادٍ فى سبِيلِهِ فَترَبَّصوا حَتى يَأْتىَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ وَ اللَّهُ لا يهْدِى الْقَوْمَ الْفَسِقِينَ *
التوبة:۲٤

ورته ووايه: که مو پلرونه، زامن، وروڼه، مېرمني، خپلوان، هغه مالونه چي راغونډ کړي مو

دي، هغه تجارت چې د بازار له سوړوالي ئې وېرېږئ او هغه كورونه چې خوښوئ ئې، تاسو ته له الله، د هغه له پيغمبر نه او د ده په لار كې له جهاد نه زيات محبوب وي، نو د الله د پرېكړې انتظار وكړئ چې الله داسي فاسق قوم نه هدايت كوي.

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلشَّهْرِ ٱلْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ ۖ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ ۖ وَصَدٌّ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ وَكُفْرٌۢ بِهِۦ وَٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِۦ مِنْهُ أَكْبَرُ عِندَ ٱللَّهِ ۚ وَٱلْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ ٱلْقَتْلِ ۗ وَلَا يَزَالُونَ يُقَـٰتِلُونَكُمْ حَتَّىٰ يَرُدُّوكُمْ عَن دِينِكُمْ إِنِ ٱسْتَطَـٰعُوا۟ ۚ وَمَن يَرْتَدِدْ مِنكُمْ عَن دِينِهِۦ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُو۟لَـٰٓئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَـٰلُهُمْ فِى ٱلدُّنْيَا وَٱلْـَٔاخِرَةِ ۖ وَأُو۟لَـٰٓئِكَ أَصْحَـٰبُ ٱلنَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَـٰلِدُونَ ﴿٢١٧﴾

[۲۱۷]- په حرامه مياشت كې د جګړې په اړه له تا پوښتنه كوي، ورته ووايه: په دې كې جنګ كول ستره (ګناه) ده، خو د الله د لارې خنډ كېدل او له هغې نه انكار او له مسجد الحرام نه مخنيوی او اوسېدونكې ئې ترې ايستل، تر دې هم د الله په نزد كې ستره ده او فتنه تر قتل نه هم ستره، او تل به له تاسو سره جنګېږي تر هغه چې تاسو له خپل دين څخه واړوي؛ كه وتوانېږي، او له تاسو نه چې هرڅوك له خپل دين نه واوړي او په داسي حال كې ومري چې كافر وي، نو د دوی عملونه په دنيا او آخرت كې تباه شول او دوی هغه دوزخيان دي چې په هغه كې به تلپاتې وي.

(۲۱۷)- پيغمبر عليه السلام يو ځلي د حرامې مياشتې له رارسېدو د مخه يوه ډله مجاهدين پر دښمن د بريد لپاره ولېږل، خو دا بريد له حرامې مياشتې نه يوه ورځ د مخه يا په بل روايت په لومړۍ ورځ وشو، قريشو هم دا تبليغات پيل كړل چې دا دئ محمدعليه السلام د حرامو مياشتو احترام هم تر پښو لاندې كړ او ځينو د جهاد هغو مخالفينو او امنيت خوښو چې په حقيقت كې منحرف او بې لارې وو، خو په خپل انحراف، بې زړه توب او منافقت ئې د تقوی پرده غوړوله هم دا شور او شر جوړ كړ چې مجاهدينو د حرامو مياشتو احترام تر پښو لاندې كړ، الله تعالی دوی ته په ځواب كې فرمايي: دا صحيح ده چې په حرامه مياشت كې جګړه كول ستره (ګناه) ده، خو تاسو په دې باندې د اعتراض او استدلال څه حق لرئ، تاسو خو مظلوم مسلمانان له مسجد الحرام نه وايستل، د دوی د حج او عمرې مخنيوی مو وكړ، د الله د لارې خنډ شوئ، د الله د حق دين پر ځای د كفر سلطه غواړئ، دا خو د الله په نزد كې تر جنګ او وژنې نه هم ستره ګناه ده. تاسو خو په هغه صورت كې د اعتراض حق درلود چې د مسجدالحرام او د حرام مياشتو احترام مو ساتلی، مسلمانانو ته هم ويل شوي چې د شر او فساد دا كفري ځواكونه ستاسو او د ټولو حق پالو دائمي دښمنان دي، كه له وسه ئې پوره وی تر هغه به تل له تاسو سره

جنګېدل چي تاسو له خپل دین نه واړوي، نه به ئي د الله د حکم پروا کوله او نه د مسجدالحرام او د حرام میاشتو، په دغو میاشتو کي د جګړي نه کولو وجه ئي دا نه ده چي دوی دې میاشتو ته احترام لري، وجه ئي د دوی بې وسي ده، پام کوئ چي د امنیت او صلحي د دروغجنو مدافعینو او حامیانو د غلطو تبلیغاتو تر تأثیر لاندي رانشئ او له خپل دین نه وانه وړئ او جهاد پرې نږدئ، څوك چي په شا ولاړ شي او له دین او جهاد نه لاس واخلي، ټول عملونه ئې داسي تباه کېږي چي نه ئې دنیوي نتیجه ترلاسه کولی شي او نه د آخرت بدله، او دوزخ به ئې ځای وي.

إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَٱلَّذِينَ هَاجَرُواْ وَجَٰهَدُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ أُوْلَٰٓئِكَ يَرۡجُونَ رَحۡمَتَ ٱللَّهِۚ وَٱللَّهُ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿٢١٨﴾

[۲۱۸]- بې شکه هغه چي ایمان ئې راوړی او هغه چي هجرت ئې کړی او د الله په لار کي ئې جهاد کړی، دوی د الله د رحمت او پېرزوینو طمع لري او الله مهربان بخښونکی دئ.

(۲۱۸)- دوی دا هرڅه په دې خاطر کوي چي الله تعالی ورباندي رحم وکړي، نو که له دوی نه د جهاد په دوران کي کومه اشتباه کېږي، مهربان او بخښونکی خدای ئې ورته بخښي.

يَسۡـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلۡخَمۡرِ وَٱلۡمَيۡسِرِۖ قُلۡ فِيهِمَآ إِثۡمٞ كَبِيرٞ وَمَنَٰفِعُ لِلنَّاسِ وَإِثۡمُهُمَآ أَكۡبَرُ مِن نَّفۡعِهِمَاۗ وَيَسۡـَٔلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَ قُلِ ٱلۡعَفۡوَۗ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمُ ٱلۡأٓيَٰتِ لَعَلَّكُمۡ تَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١٩﴾ فِي ٱلدُّنۡيَا وَٱلۡأٓخِرَةِۗ وَيَسۡـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلۡيَتَٰمَىٰۖ قُلۡ إِصۡلَاحٞ لَّهُمۡ خَيۡرٞۖ وَإِن تُخَالِطُوهُمۡ فَإِخۡوَٰنُكُمۡۚ وَٱللَّهُ يَعۡلَمُ ٱلۡمُفۡسِدَ مِنَ ٱلۡمُصۡلِحِۚ وَلَوۡ شَآءَ ٱللَّهُ لَأَعۡنَتَكُمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٞ ﴿٢٢٠﴾

[۲۱۹]- د شراب او قمار په اړه درنه پوښتنه کوي، ورته ووایه: په دوی کي ستره ګناه ده او څه ګټې د خلکو لپاره، خو ګناه ئې تر ګټې ډېره ستره ده، او درنه پوښتنه کوي چي څه انفاق کړي؟ ورته ووایه: هماغه زیات ئې، همدا راز الله تاسو ته دا آیتونه بیانوي چي تفکر وکړئ. [۲۲۰]- په دنیا او آخرت کي، او د یتیمانو په اړه درنه پوښتنه کوي، ورته ووایه: د دوی لپاره اصلاحي عمل غوره دئ او که ئې درسره ګډ کړئ نو هغوی مو وروڼه دي، الله مفسد له مصلح څخه پېژني او که الله غوښتلی نو حتماً به ئې په کړاو کي

اچولي وئ، بې شکه چې الله باحکمته غالب ذات دئ.

(۲۱۹-۲۲۰)- گورئ چې دلته د (اثم: گناه) په مقابل کې د (منفعت :گټې) ذکر شوی، له دې نه په ډېر وضاحت سره معلومېږي چې د حلال او حرام د ټاکلو په اړه دا اصل په پام کې نيول شوی چې څه انسان ته گټه لري او څه تاوان، هر څه چې انسان ته ئې تاوان تر گټې زيات وي، الله تعالی هغه حرام کړي او هر څه چې گټه ئې تر تاوان زياته وي هغه ئې حلال کړي، شراب او قمار د دې لپاره حرام کړی شوي چې تاوان ئې تر گټې زيات دئ، هم فرد ته او هم ئې ټولنې ته، شراب انسان له خپل طبيعي حالت نه باسي، په خپلو حواسو او مشاعرو د ده واك کمزوری کوي، له سده ئې باسي او داسي کارونو ته ئې هڅوي چې په طبيعي حالت کې ترې ځان ساتي او قمار په ناحقه د بل د مال غصبولو وسيله ده، په دې سره هغه حريص انسان په دام کې اچول کېږي چې غواړي له آسانه لاري د ډېر مال او ثروت خاوند شي، د ده له دغه کمزورۍ نه په استفادې سره زرنگ او ماهر ټگماران د ده موجود ثروت هم ترې غارت کړي، اوس خو متأسفانه حکومتونه له خپلو ولسونو سره همدا دوکه کوي، د لاټرۍ په غولونکو اعلاناتو کې وايي: خپل بخت وآزمويئ، د مليونر کېدو دا طلايي موقع له لاسه مه ورکوئ، کېدی شي د شلو روپو يو ټکټ تاسو ته هومره څه په لاس درکړي چې ټول آرمانونه مو ترسره کړي!! ناپوه او حريص کسان په دې غولوونکو اعلاناتو دوکه کړي، له زرهاوو کسانو نه پيسې ترلاسه کړي او د هغه پنځه په سلو کې څو (په اصطلاح بختورو گټونکو) ته ورکړي او باقي ئې د غلو او خائنو چارواکو د عيش عشرت سامان شي.

دانفاق په اړه دلته دا ځواب ورکړی شوی چې له خپلو ضروري اړتياوو نه چې څه زيات وي همغه د الله په لار کې انفاق کړئ، له دې لارښوونې نه په ډاگه معلومېږي چې له ضروري اړتياوو نه د اضافي شيانو په اړه د الله حکم دا دئ چې هغه به انفاق کېږي، که ستا خوا ته داسې محتاج انسان وي چې ستا مرستې ته اړ وي، ته الله تعالی مکلف کړی يې چې له خپل اضافي مال څخه به د ده مرسته کوې، ستا په مال کې د دغو محتاجو خلکو خاص حق دئ، دا حق بايد ورکړې.

د يتيمانو په اړه مسلمانانو ته لارښوونه شوې چې د دوی مال به ورته په ښه توگه ساتئ او پالئ، داسي لکه خپل مال چې ساتئ او داسې به ئې پالئ چې يتيمانو ته ئې ښه گټه ورسېږي، که د دوی مال بېل او مستقل نه شئ پاللی نو له ځان سره ئې شريك کړئ، دا د الله تعالی يوه پېرزوينه وگڼئ چې د يتيمانو په اړه ئې تر دې درونـد پېټې ستاسو په اوږو نه دئ ايښی، الله تعالی عزيز دئ په هر څه کولو قادر او حکيم دئ؛ په هر حکم کې ئې حکمتونه مضمر دي.

وَلَا تَنكِحُواْ ٱلۡمُشۡرِكَٰتِ حَتَّىٰ يُؤۡمِنَّۚ وَلَأَمَةٞ مُّؤۡمِنَةٌ خَيۡرٞ مِّن مُّشۡرِكَةٖ وَلَوۡ أَعۡجَبَتۡكُمۡۗ وَلَا تُنكِحُواْ ٱلۡمُشۡرِكِينَ حَتَّىٰ يُؤۡمِنُواْۚ وَلَعَبۡدٞ مُّؤۡمِنٌ خَيۡرٞ مِّن مُّشۡرِكٖ وَلَوۡ أَعۡجَبَكُمۡۗ أُوْلَٰٓئِكَ يَدۡعُونَ إِلَى ٱلنَّارِۖ وَٱللَّهُ يَدۡعُوٓاْ إِلَى ٱلۡجَنَّةِ وَٱلۡمَغۡفِرَةِ بِإِذۡنِهِۦۖ

وَيُبَيِّنُ ءَايَـٰتِهِۦ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمۡ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٢١﴾

[٢٢١]- مشركي ښځې تر هغه ځان ته مه نكاح كوئ چې ايمان راوړي او باايمانه وينځه له مشركي ښځې نه ډېره غوره ده كه څه هم ستاسو خوښه شوې وي او تر هغه مشركانو ته (ځوك) په نكاح مه وركوئ چې ايمان راوړي او باايمانه مريي تر مشرك ډېر غوره دئ كه څه هم ستاسو خوښ شوی وي، دوی خو د اور لوري ته بلنه وركوي او الله په خپل اذن او حكم سره د جنت او مغفرت لوري ته بلنه وركوي او خپل آيتونه خلكو ته بيانوي چې پند واخلي.

---

(٢٢١)- دلته دوو خبرو ته پام كول ضروري دي:

- قرآن په مخكنيو كتابونو ايمان درلودونكو ته د (اهل كتاب) نوم غوره كړی او د بت لمانځونكو لپاره ئې د (مشرك) نوم، كله چې دواړه فرقې يو ځای يادوي نو بيا د مشرك په نامه او بله د اهل كتاب په نامه يادوي. خو په ځای ځای كې د اهل كتابو په اړه فرمايي چې دوی هم شرك كړی او مشركان دي. په دې آيت كې له هر مشرك سره نكاح منع شوې، خو په بل ځای كې د اهل كتابو ښځې په نكاح كول جائز ګڼل شوي، د دې معنی يا دا ده چې له دې عام حكم نه د اهل كتابو ښځې مستثنی شوې او يا دا چې له اهل كتابو نه هغه ښځې په نكاح كړئ چې موحدې وي. دا دوهمه توجيه غوره ده.
- په نكاح سره د يوې نوې كورنۍ بنسټ ايښودل كېږي، دوه كسان په خپلو كې تعهد كوي چې د ژوند په دې سفر كې به يو د بل مخلص او صادق ملګري وي، په دې اوږده سفر كې د دوی تر منځ فكري وحدت تر بل هر څه زيات مهم او ضروري دئ، د دوی دواړو لپاره هم او د اولاد لپاره ئې هم، د دې همسفر او ملګري په غوره كولو كې تر هر څه زيات د هغه ايمان او عقيدې ته اهميت وركړه، يوازې يو مؤمن همسفر به د ژوند په لوړو ژورو كې ستا ډاډمن ملګری وي، بل ته به پر تا ترجيح نه وركوي، نه به له تا سره خيانت كوي او نه ستا له اولاد سره، كه د همسفر په غوره كولو كې؛ دې ته توجه ونكړې او د مال، جمال او حسب او نسب له مخې ئې غوره كړې، نو يا به دا ملګرتيا لنډه ثابته شي، يا به كور درته تنور شي او يا به ئې پايله د جهنم اور شي، ستا لپاره هم او ستا د اولاد لپاره هم، پيغمبر عليه السلام په دې اړه ځومره عبرتناكه وينا لري:

عن أنس بن مالك قال سمعت النبي صلى الله عليه وسلم يقول من تزوج امرأة لعزها لم يزده الله إلا ذلا ومن تزوجها لمالها لم يزده الله إلا فقرا ومن تزوجها لحسنها لم يزده الله إلا دناءة ومن تزوج امرأة لم يتزوجها إلا ليغض بصره أو ليحصن فرجه أو يصل رحمه بارك الله له فيها وبارك لها فيه. رواه الطبراني

انس رضي الله عنه وايي: له رسول الله صلى الله عليه و سلم نه مې واورېدل چې فرمايل ئې: چا چې كومه ښځه د هغې عزت ته په پام سره نكاح كړه، الله به ئې له ذلت نه پرته بل څه ورته زيات نه كړي او چا چې د هغې د مال په وجه په نكاح كړه نو الله تعالى به له فقر نه پرته بل څه ورته زيات نه كړي او چا چې د هغې د حسن په وجه په نكاح كړه، نو الله تعالى به له دنائت نه پرته بل څه ورته زيات نه كړي او چا چې كومه ښځه يوازې د دې لپاره په نكاح كړه چې خپلې

سترګي (له ګناه نه) راټم کړي او خپل عورت حفظ کړي او د خپلوئ اړيکي ټينګي کړي نو الله تعالی به دوی دواړه يوه بل ته د برکت باعث کړي.
عن أبي هريرة عن النبي صلى الله عليه وسلم قال تنكح المرأة لأربع لجمالها ولحسبها ولمالها ولدينها فعليك بذات الدين.
له ابو هريرة رضي الله عنه نه روايت دئ چي رسول الله صلى الله عليه و سلم وفرمايل: ښځي د څلورو خصلتونو له مخي په نکاح کيږي: ښايست ئې، حسب و نسب ئې، مال ئې او ديانت ئې، نو ته ئې ديندار غوره کړه.

وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلْمَحِيضِ ۖ قُلْ هُوَ أَذًى فَٱعْتَزِلُوا۟ ٱلنِّسَآءَ فِى ٱلْمَحِيضِ ۖ وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّىٰ يَطْهُرْنَ ۖ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ ٱللَّهُ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلتَّوَّٰبِينَ وَيُحِبُّ ٱلْمُتَطَهِّرِينَ نِسَآؤُكُمْ حَرْثٌ لَّكُمْ فَأْتُوا۟ حَرْثَكُمْ أَنَّىٰ شِئْتُمْ ۖ وَقَدِّمُوا۟ لِأَنفُسِكُمْ ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّكُم مُّلَٰقُوهُ ۗ وَبَشِّرِ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٢٣﴾

[٢٢٢]- او د حيض په اړه درنه پوښتنه کوي، ورته ووايه: دا يوه ستونزه ده، نو له ميرمنو نه په حيض کي ډډه وکړئ او تر هغه نږدې والی مه ورسره کوئ چي (له حيض نه) پاکي شي، خو کله چي پاکي شوې، نو له هغه لوري ورته راتګ وکړئ چي الله درته امر کړی، بې شکه چي الله توبه کوونکي خوښوي او له ځان پاك ساتونکو سره محبت کوي. [٢٢٣]- ميرمنې مو ستاسو لپاره يو کرځای دئ، نو چي څنګه مو خوښه وئ همغسي خپل کرځای ته ورشئ او د ځان لپاره څه وړاندي ولېږئ او له الله ووېرېږئ او په دې پوه شئ چي له هغه سره مخامخ کېدونکي يئ او مؤمنانو ته (ئې) زېرى ورکړه.

(٢٢٢-٢٢٣)- حيض ته اذيت او بيماري ويل شوې، يقيناً چي دا د ښځي لپاره يوه ستونزه او بيماري ده، په دې حالت کي له خاص نږدې والي ممانعت شوی، له جماع نه پرته نور هرنوع مشروع مباشرت او يو ځای ملاسته او ناسته ولاړه جائزه ده، له حيض نه له وتلو او طهارت نه وروسته، د مباشرت اجازه شوې، خو څو شرطونه ايښودل شوي: له ميرمنو سره ستاسو نږدې والی به داسي وي لکه بزګر چي خپل کرځي ته ورځي، د فصل او حاصل په غرض او نيت، چي په دې سره له يوې خوا نيت او موخه په ګوته کوي او له بلي خوا طبيعي او د انسان د فطرت مطابق مباشرت ته اشاره کوي. په دې مبارکو آيتونو کي همداراز د مباشرت او نږدې والي مقصد او هدف هم په ګوته شوی، دا بايد يوازي د نفساني حظ او د جنسي غريزې د اشباع لپاره نه وي، د نکاح اصلي مقصد او هدف د اولاد پيدا کول او د نسل دوام دئ، که څوك په دې

خاطر او له دغي تلوسي سره د خپلو مېرمنو خوا ته ځي، نو دا داسي ګڼل شوی لکه چي له مخکي نه ئي ځان ته غوره ثواب لېږلی وي، اسلام د انسان هغه کارونه هم د ثواب مستحق شمېري چي په حلاله طريقه او په نېك نيت ترسره شوي وي که څه هم دا په خپله د ده د يوه نفسي غوښتني ترسره کېدل وي، په دغه مباشرت سره که څه هم هغه خپله جنسي غريزه اشباع کړې خو چي په نېك نيت او مشروع طريقه ئي ترسره کړی، د الله په دين کي د ثواب مستحق ګڼل کېږي.

وَلَا تَجْعَلُواْ ٱللَّهَ عُرْضَةً لِّأَيْمَـٰنِكُمْ أَن تَبَرُّواْ وَتَتَّقُواْ وَتُصْلِحُواْ بَيْنَ ٱلنَّاسِ ۗ وَٱللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٢٤﴾ لَّا يُؤَاخِذُكُمُ ٱللَّهُ بِٱللَّغْوِ فِىٓ أَيْمَـٰنِكُمْ وَلَـٰكِن يُؤَاخِذُكُم بِمَا كَسَبَتْ قُلُوبُكُمْ ۗ وَٱللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿٢٢٥﴾

[٢٢٤]- او الله د خپلو قسمونو لپاره داسي مه په نښه کوئ چي نه به نېکي، نه به تقوی او نه به د خلکو ترمنځ روغه جوړه کوئ او الله ښه پوه اورېدونکی دئ. [٢٢٥]- الله تاسو په خوشي قسمونو نه نيسي، بلکي په هغو مو نيسي چي ستاسو زړونو ئي قصد کړی وي او الله حليم بخښونکی دئ.

(٢٢٤-٢٢٥)- د الله په نامه به داسي قسمونه نه کوئ چي له نېکي، تقوی او د خلکو ترمنځ د روغي جوړي له هڅو به لاس اخلئ، داسي قسمونه بايد مات شي او کفاره ئي ورکړی شي. الله تعالی هم ستاسو لوړه اورېدلي او هم پوهېږي چي تاسو د کوم او څنګه کار د نه کولو لوړه کړې. خو الله تعالی تاسو په هغو قسمونو نه نيسي چي لغو او خوشي وي، هسي مو له خولي د تکيه کلام په توګه ووځي او يا په هېره د ماضي کار په اړه لوړه وکړئ او يا دا چي ووايئ: قسم دئ چي ته به له ما سره ځې، په خدای چي نن به باران ووربږي، والله چي يخني په زياتېدو ده، په دې او دې ته په ورته خبرو لوړه په دې خاطر لغو او خوشی قسم دئ چي دا کارونه ستا خپل کارونه نه دي، ترسره کېدل ئي ستا په واك کي نه دي، الله تعالی تا په هغه قسم نيسي چي تا ئي له زړه نه اراده کړې وي، لکه په راتلونکې زمانه کي د کوم کار د کولو يا نه کولو قسم وکړې او يا د دروغ خبري د رښتيا ثابتولو لپاره لوړه وکړې. په لغو قسمونو نه نيول په دې خاطر دي چي الله بخښونکی او حليم دئ، په کار خو دا وه چي د الله په نامه په هره لوړه ئي له تاسو سره محاسبه کولی، خو د دې لپاره چي الله حليم بخښونکی دئ تاسو ته عفو کوي.

که د کوم کار د کولو قسم وکړې، که جايز وو ترسره کوې به ئې، که دې قسم مات کړ کفاره به ورکوې، که ناجائز وو قسم حتماً مات کړه، که د نېك کار د نه کولو قسم دې وکړ، نو قسم به ماتوې او کفاره به ئي ورکوې، خو لغو قسم نه کفاره لري او نه مؤاخذه.

لِّلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِن نِّسَآئِهِمْ تَرَبُّصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ ۖ فَإِن فَآءُو فَإِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٢٦﴾

وَإِنۡ عَزَمُواْ ٱلطَّلَٰقَ فَإِنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٞ ﴿٢٢٧﴾

[٢٢٦]- هغو کسانو ته چي له خپلو مېرمنو سره د نـه نږدې والـي لوړه کوي، د څلورو میاشتو انتظـار کـول دي، نـو کـه ئـې (پـه دغـي مـودې کـي) رجـوع وکـړه، نـو الله مهربـان بخښونکی دئ. [٢٢٧]- او که ئې د طلاق هوډ وکړ نو الله ښه پوه اورېدونکی دئ.

(٢٢٦-٢٢٧)- که څوك له خپلو مېرمنو سره د نه نږدې والـي لوړه کـوي، نـو يـوازي تـر څلـورو میاشتو پوري دا کار کولی شي، په دغه موده کي به یا د طلاق پرېکړه کوي یا به بېرته رجوع کوي، په دغه موده کي نه رجوع طلاق ګڼل کېږي، په ایلاء کي د امام ابو حنیفه رأیه دا ده چي د څلورو میاشتو پـه تېرېدو سره طـلاق بـائن واقـع کېږي، خـو د نـورو رأيـه دا ده چـي د طـلاق پرېکړه به قاضي کوي.

له دې حکم نه دوه خبري معلومېږي: لومړی دا چي څوك حق نه لري تر څلورو میاشتو نـه زيات لـه خپلي مېرمنـي سره د نـه نږدې والـي لـوړه وکـړي، بلـه دا چـي ښـځي همـدومره مـوده د صبر کولو حوصله او وس لري، عمر رضي الله عنه د همدې لپاره مجاهدين تر څلورو میاشتو نه زیات په سنګر کي په پاته کېدو نه مکلف کول.

وَٱلۡمُطَلَّقَٰتُ يَتَرَبَّصۡنَ بِأَنفُسِهِنَّ ثَلَٰثَةَ قُرُوٓءٖۚ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ أَن يَكۡتُمۡنَ مَا خَلَقَ ٱللَّهُ فِيٓ أَرۡحَامِهِنَّ إِن كُنَّ يُؤۡمِنَّ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِۚ وَبُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذَٰلِكَ إِنۡ أَرَادُوٓاْ إِصۡلَٰحٗاۚ وَلَهُنَّ مِثۡلُ ٱلَّذِي عَلَيۡهِنَّ بِٱلۡمَعۡرُوفِۚ وَلِلرِّجَالِ عَلَيۡهِنَّ دَرَجَةٞۗ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٢٨﴾

[٢٢٨]- طلاقي شوې ښځي دي د ځـان پـه اړه تـر درې واري حیضـه انتظـار وکـړي او د هغه څه پټول ورته روا نه دي چي الله تعالی د دوی په رحم کي پیدا کړی، که په الله او د آخرت په ورځ ایمان لري، په دې (موده) کي، د دوی مېړونه تر هر چا زيات د دې وړ او مستحق دي چي دوی بېرتـه راوګرځـوي. (پـه دې شـرط چـي) د روغـي جـوړي اراده ولري. دوی لره (د هغو حقوقو) په شان (حقونه دي) لکه پر دوی چي (د دوی د مېړونو) دي، خو د نارينه وو پر دوی یوه خاصه مرتبه ده او الله با حکمته عزتمن دئ.

---

(٢٢٨)- طلاقي شوې ښځي به تر درې واري حیضه انتظار کوي، تر څو دا خبره په یقیني توګه څرګنده شي چي په رحم کي څه لري که نه، د انتظار په دې مودې کي د هغې مخکنی خاوند تر بل هر چا د دې مستحق او وړ دئ چي ورسره روغه جوړه او بیا نکاح وکړي، خو پـه دې شـرط چي دواړه د جوړ جاړي او اصلاح اراده ولري او یو د بل د حقوقو مراعات وکړي، مېړه باید

دې تـه متوجـه وي چـې مېـرمن ئـې پـه ده بانـدې هـومره حقـوق لـري لکـه دی چـې ئـې پـه خپلـې مېرمنې لري او مېرمن بايد دې ته متوجه وي چې مېړه د کورنۍ د قيم او مدير په توګه ومنـي او دا هڅه به نه کوي چې دا د کور واکمنه وي او مېړه ئې دې ته تابع او منقاد وي، کورنۍ او وړه او لويه ټولنه يوه قيم، رئيس او ناظم ته ضرورت لري، له مدير او قيم نـه پرتـه ټولنـه د تشتت او بـدنظمۍ ښکار کېږي، اسلام دا وظيفـه نارينـه تـه سپارلې او د دې لپـاره ئـې دوه دلائل وړانـدې کړي: لومړی دا چې د کورنۍ ټول مصارف ئې په غاړه دي، له مهر نه نيولې بيا تر کور، جامو او نفقې پورې او دوهم دا چې د دې وظيفې لپاره نارينه تر ښځې مناسب دئ. د ښځې د عاطفې او عقل ترمنځ انډول داسې دئ چې د عاطفې اړخ ئې کافي درونـد دئ، ځواکمنـه عاطفـه ورکـړې شوې، هومره چې اکثراً عقل ترخپلې اغېز لاندې راولې، د اولاد د روزنې لپاره همدې صفت تـه اړه وه، د همدغې عاطفې په حکم د اولاد د هوسايي او سوکالۍ لپاره خپله هوسايي قربـانـي کـوي، دا هغه څه دي چې نارينه ترې محروم دئ، د نارينه عاطفه د دې په څېر ځواکمنـه نـه ده، د عقل او عاطفې ترمنځ ئې نسبي انډول شته، د قيموميت او مديريت لپاره دغه انډول تـه ضـرورت دئ، کـه څـه هـم د دغـو دوو دلائلـو لـه مخـې اسلام نارينـه د کـورنۍ قيم ټاکلی خـو دواړه مخصوصـاً نارينه ئې په ښه سلوك او د کورنۍ په ټولو کارونو کې په مشوره مکلف کړي.

ٱلطَّلَٰقُ مَرَّتَانِ ۖ فَإِمۡسَاكُۢ بِمَعۡرُوفٍ أَوۡ تَسۡرِيحُۢ بِإِحۡسَٰنٍ ۗ وَلَا يَحِلُّ لَكُمۡ أَن تَأۡخُذُواْ مِمَّآ ءَاتَيۡتُمُوهُنَّ شَيۡـًٔا إِلَّآ أَن يَخَافَآ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ ٱللَّهِ ۖ فَإِنۡ خِفۡتُمۡ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ ٱللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيۡهِمَا فِيمَا ٱفۡتَدَتۡ بِهِۦ ۗ تِلۡكَ حُدُودُ ٱللَّهِ فَلَا تَعۡتَدُوهَا ۚ وَمَن يَتَعَدَّ حُدُودَ ٱللَّهِ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٢٢٩﴾ فَإِن طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُۥ مِنۢ بَعۡدُ حَتَّىٰ تَنكِحَ زَوۡجًا غَيۡرَهُۥ ۗ فَإِن طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيۡهِمَآ أَن يَتَرَاجَعَآ إِن ظَنَّآ أَن يُقِيمَا حُدُودَ ٱللَّهِ ۗ وَتِلۡكَ حُدُودُ ٱللَّهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوۡمٍ يَعۡلَمُونَ ﴿٢٣٠﴾

[۲۲۹]- طلاق دوه ځلې وي، نور ئې يا په ښه توګـه ساتل دي او يـا ئـې پـه ښايسته توګـه پرېښودل او دا درته روا نه ده چې دوی ته مو د ورکړو شيانو نه څه بېرته واخلـئ، مګر دا چې دواړه د الهي حدودو له نه ساتلو نه ووېرېږي، نو که دا وېره مو درلوده چې دوی به الهي حدود ترسره نه کړي، بيا پـه دې کـې پـه دوی څـه ګنـاه نشته چې ښـځه څـه فديـه ورکړي (او طلاق ترلاسه کړي) همدا الهي حدود دي، نو تېری ترې مه کوئ او چا چې لـه الهي حدودو نـه تېری وکړ؛ همدا دوی ظالمـان دي. [۲۳۰]- نـو کـه ئـې (درېيم ځل) طلاق ورکړ، بيا نو تر هغه (ئې بيا نکاح کول) روا نه دي چې له ده پرته له بل مېړه سره

نكاح وكړي، نو كه هغه طلاقه كړه، بيا په دوی دواړو څه ګناه نشته چې يو بل ته رجوع وكړي، كه ئې دا ګمان كولو چې الهي حدود پاللی شي، همدا الهي حدود دي چې پوهېدونكو وګړو ته ئې بيانوي.

(۲۲۹-۲۳۰)- اسلامي شريعت د نكاح او يوې نوې كورنۍ د جوړلو لپاره د جانبينو توافق شرط كړی، دواړو ته په ښه سلوك او په خپلو كې په مشوره توصيه كوي، د لانجو غوځولو لپاره دواړو ته د صبر، زغم او عفوې سپارښتنه كوي او كه په دې ئې لانجه حل نه شوه، د دواړو خپلوانو ته وايي چې مداخله وكړي او ستونزه حل كړي، د روغې جوړې لپاره دې په ګډه د مصالحيكوم هيئت او جرګه غوره او لانجه دې حل كړي، كه په دې هم مشكل حل نه شو نو مېړه ته ئې د طلاق واك وركړی، په داسې حال كې چې وايي: د الله په وړاندې تر ټولو كركجن حلال كار طلاق دئ. طلاق ئې له هغې ترخې دوا سره تشبيه كړی چې ډاكټر ئې د علاج لپاره ناچار خپل بيمار ته وركوي. د نكاح او طلاق په اړه د اسلامي شريعت لارښووني داسې دي چې هم د مېړه او ښځې ترمنځ ګډ ژوند د مينې، پېرزوينې او احترام په فضاء كې وي او هم ئې د مجبوريت په صورت كې بېليدل په ښه او غوره توګه، داسې ضوابط ئې وضع كړي چې دا معامله د دوو كورنيو ترمنځ د نږدې والي ذريعه وي نه د منافرت او دښمنۍ باعث.

د طلاق واك نارينه ته او په مقابل كې ئې د مهر حق ښځې ته وركړی شوی، دا مهر د ښځې د مستقبل لپاره ډېر حكيمانه او غوره تضمين دئ، چې مېړه ونشي كولی بې موجبه خپلې مېرمنې ته طلاق وركړي، يا د دې لپاره چې د هغې پېغلتوب ختم او د ځوانۍ ښايست ئې نه وي پاته او مېړه ئې غواړي له دې ځان خلاص كړي او بله پېغله او ښايسته وكړي، يا هسې تر دې ئې بله خوښه شوې وي، دې ته طلاق وركړي او په بلې ئې بدله كړي، د دې لپاره چې څوك د ښځو په برخليك لوبې ونكړی شي، اسلامي شريعت د مهر حق ښځې ته وركړی او د همدې لپاره شريعت د مهر لپاره خاص حد نه دئ ټاكلی، دا اختيار ئې ښځې ته وركړی چې د خپل مستقبل د تضمين لپاره له مېړه نه څه ترلاسه كول ضروري ګڼي، كه مېړه ښځې ته طلاق وركوي نو دا حق نه لري چې دې ته له وركړو شيانو نه د مهر په شمول څه ترې بېرته واخلي، خو كه ښځه د طلاق غوښتنه كوي نو بيا به دې ته خود تيارېږي چې له مېړه نه د اخيستې مهر يوه برخه بېرته مسترد كړي او په دې سره د دوی لانجه پای ته ورسېږي. د درېيم ځل طلاق معنی دا ده چې دا دواړه نور د ګډ ژوند وړتياوې نه لري، خو كه دې ښځې له بل سره نكاح وكړه او دا نوې نكاح هم په طلاق منتج شوه، ښايي دې ترخې تجربې لومړنۍ جوړه دې نتيجې ته رسولې وي چې يو ځل بيا ګډ ژوند پيل كړي، دوی ته د دې كار اجازه وركړی شوې، خو په دې شرط چې يو د بل د حقوقو د مراعات اراده او توان په ځان كې وګوري.

وَإِذَا طَلَّقْتُمُ ٱلنِّسَآءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ سَرِّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍۚ وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لِّتَعْتَدُواْۚ وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُۥۚ وَلَا تَتَّخِذُوٓاْ

ءَايَـٰتِ ٱللَّهِ هُزُوًا ۚ وَٱذْكُرُوا۟ نِعْمَتَ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمَآ أَنزَلَ عَلَيْكُم مِّنَ ٱلْكِتَـٰبِ
وَٱلْحِكْمَةِ يَعِظُكُم بِهِۦ ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٣١﴾

[۲۳۱]- او كله چي مېرمني طلاقي كړئ او دوى د خپل عدت (پاى) ته ورسېږي، نو يا ئې په ښه توگه وساتئ او يا ئې په ښه توگه خوشي كړئ او په كړاو كي ئې د دې لپاره مه ساتئ چي تېرى وكړئ، او هر څوك چي دا كار وكړي نو يقيناً چي په خپل ځان ئې ظلم كړى او د الله له آيتونو سره ملنډي مه وهئ او د الله هغه نعمت چي پر تاسو ئې پېرزو كړى او له كتاب او حكمت نه ئې چي څه پر تاسو نازل كړي، په كوم سره چي تاسو ته نصيحت كوي، دا درياد كړئ او له الله ووېرېږئ او په دې پوه شئ چي الله په هر څه ښه پوهېږي.

(۲۳۱)- الله تعالى د رجعت جواز د دې لپاره وركړى چي مېړه او مېرمني ته ئې د تجديد نظر او په خپلو كړو وړو د بيا كتني فرصت وركړي، د مؤقت بېلتون په دوران كي ئې دواړه دا وگوري چي د تل لپاره يو له بل بېلتون؛ دوى دواړو او اولادونو ته ئې څومره ستونزي راپيدا كوي، خو مبادا له دې رخصت او جواز نه غلطه استفاده وشي او مېړه د ښځي د ځورولو لپاره ترې كار واخلي. الله تعالى داسي كار په الهي آيتونو ملنډي وهل او په خپل ځان له ظلم كولو سره مترادف گڼلي او دا ئې د هغه الهي نعمت ناشكري گڼلي چي د كتاب او حكمت په بڼه كي د دوى په برخه شوى. دوى بايد متوجه وي چي معامله ئې له هغه عليم خداى سره ده چي په هر څه پوه دئ او د دوى هيڅ څه ترې پټ نه پاته كېږي.

وَإِذَا طَلَّقْتُمُ ٱلنِّسَآءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَن يَنكِحْنَ أَزْوَٰجَهُنَّ إِذَا تَرَٰضَوْا۟
بَيْنَهُم بِٱلْمَعْرُوفِ ۗ ذَٰلِكَ يُوعَظُ بِهِۦ مَن كَانَ مِنكُمْ يُؤْمِنُ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْـَٔاخِرِ ۗ
ذَٰلِكُمْ أَزْكَىٰ لَكُمْ وَأَطْهَرُ ۗ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢٣٢﴾

[۲۳۲]- او كله چي مو مېرمنو ته طلاق وركړ او دوى د خپل عدت پاى ته ورسېدې، نو دوى له دې مه راگرځوئ چي د خپلي خوښي مېړه سره نكاح وكړي، كه په ښه توگه په خپلو كي سره راضي شوي وي، په دې سره ستاسو هغه چا ته پند وركول كېږي چي په الله او د آخرت په ورځ ايمان لري، دا درته غوره او د تزكيې او پاكۍ سبب ده او الله پوهېږي او تاسو نه پوهېږئ.

(۲۳۲)- طلاقي شوې ښځي د خپلي خوښي له مېړه سره له نكاح نه مه منع كوئ، كه دا د دې پخوانى مېړه وي او كه نوى، نه ئې د كورنۍ غړي بايد دا كار وكړي او نه ئې پخوانى مېړه، په

ټولني کي د اخلاقي مفاسدو د مخنيوي لپاره همدا طريقه ترټولو غوره ده چي پرېږدئ دا کونډې ښځي د خپلي خوښي له مېړه سره نکاح وکړي، په زور نکاح کول او د خپلي خوښي له خاوند سره له نکاح نه مخنيوى، په ټولني کي د فتنو او اخلاقي مفاسدو باعث کېږي.

اسلام له يوې خوا د کونډې اولياوو ته ويلي چي هغه د خپلي خوښي له خاوند سره له نکاح نه مه منع کوئ، خو له بلي خوا ئې ښځه په دې مکلفه کړې چي د نکاح په اړه د خپل ولي رضايت په پام کي ولري، دا د دې لپاره چي نکاح د کورنيو ترمنځ د نږدې والي سبب شي نه د دښمنئ او نفرت سبب.

په دې اړه دوه اساسي خبري بايد په پام کي ولرو:

- د ښځي اولياء بايد خپله خوښه پر هغې تحميل نه کړي، له بې ځايه ځورولو او تنګولو ئې ډډه وکړي، هغه دي پرېږدي چي د خپلي خوښي له کس سره نکاح وکړي، دا هم په خداى او آخرت د ايمان تقاضاء ده او هم له اخلاقي فساد نه د مخنيوي ذريعه.
- ښځه بايد په پټه او د اولياوو په غياب کي دا کار ونکړي، له دې نه فتني راولاړېږي، د کورنيو ترمنځ کرکه او نفرت راپيدا کوي.

لاندي دوه حديثونه همدغه حقايق توضيح کوي:

روي أن معقل بن يسار كانت أختـه تحت أبـي البدّاح فطلقها وتركها حتـى انقضت عدتها، ثم نـدم فخطبها فرضيت وأبى أخوها أن يزوّجها وقال: وجهي من وجهك حرام إن تزوجتيه. فنزلت الآيـة. قال مقاتل: فدعا رسول الله صلى الله عليه وسلم معقلا فقال: (إن كنت مؤمنا فلا تمنع أختك عن أبي البدّاح) فقال: آمنت بالله، وزوجها منه. رواه البخاري

روايت شوى چي د معقل بن يسار خور د ابي البداح په نکاح کي وه، هغه طلاق ورکړ، عدت ئې تېر شو، خو په خپل کار پښېمانه شو، د بيا نکاح پيغام ئې ورولېږو، دا هم راضي شوه خو ورور ئې له دې نکاح سره مخالفت وکړ او خپلي خور ته ئې وويل: که دي نکاح ورسره وکړه زما ليده کاته به درسره حرام وي، دا آيت نازل شو، پيغمبر عليه السلام معقل راوغوښت او ورته وئې ويل: که مؤمن يې نو خور دي له ابي البداح سره له نکاح نه مه منع کوه. هغه وويل: پر الله مي ايمان دئ. نو هغه ئې په نکاح ورکړه.

عَنْ عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِىِّ صلى الله عليه وسلم ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم « أَيّما امرأة نكحت بغير إذن وليها. فنكاحها باطل ، فنكاحها باطل ، فنكاحها باطل. ...

له عائشي رضي الله عنها نه روايت دئ چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: کومه ښځه چي د خپل ولي له اجازې پرته په نکاح شي نو نکاح ئې باطله ده، نکاح ئې باطله ده، نکاح ئې باطله ده.

په دې خبري د هغه چا اعتراض ډېر بې بنسټه او غلط دئ چي وايي د ولي موافقه د ښځي د بشري حقوقو خلاف دئ!! هغوي نه پوهېږي چي دا موافقه څومره اهميت لري او له عدم مراعات نه ئې څومره ستونزي راولاړېږي. هومره چي مور او پلار د خپلي لور مستقبل په پام کي ساتي او د خپلو تجربو له مخي هغې ته سمه لار ښودلى شي او ښه مشوره ورکولى شي، په خپله دا ئې نشي کولى. دا خو نه د مور پلار په اندازه تجربه لري او نه معرفت، ډېر ځله داسي واقع کېږي چي هغه د جذباتو او احساساتو له مخي فيصله وکړي، د چا حسن، لباس او ظاهري وضع ئې تر اغېز لاندي راولي، جذباتي فيصلي ته ئې وهڅوي، خو مور پلار ئې ډېرو نورو

اړخونو ته هم توجه کوي او د خپلي لور مستقبل او ښه ژوند په پام کي نيسي.

په داسي حال کي چي اسلام د ښځي موافقه د نکاح لپاره اساسي شرط ګڼلی، نو د داسي بې بنسټه اعتراض لپاره څه مجال پاته کېږي. دا جنابان دې ته تيار نه دي چي کومه سيرلی ئې د بل له سيرلي سره په خپل سر ولاړه شي، بل ته څنګه وايي چي ستا لور کولی شي له هغه چا سره په خپل سر او ستا له خبرولو پرته ولاړه شي چي ته ئې ورته مناسب نه ګڼې!!

وَٱلْوَٰلِدَٰتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَٰدَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ ۖ لِمَنْ أَرَادَ أَن يُتِمَّ ٱلرَّضَاعَةَ ۚ وَعَلَى ٱلْمَوْلُودِ لَهُۥ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِٱلْمَعْرُوفِ ۚ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ إِلَّا وُسْعَهَا ۚ لَا تُضَآرَّ وَٰلِدَةٌۢ بِوَلَدِهَا وَلَا مَوْلُودٌ لَّهُۥ بِوَلَدِهِۦ ۚ وَعَلَى ٱلْوَارِثِ مِثْلُ ذَٰلِكَ ۗ فَإِنْ أَرَادَا فِصَالًا عَن تَرَاضٍ مِّنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا ۗ وَإِنْ أَرَدتُّمْ أَن تَسْتَرْضِعُوٓا۟ أَوْلَٰدَكُمْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِذَا سَلَّمْتُم مَّآ ءَاتَيْتُم بِٱلْمَعْرُوفِ ۗ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٣٣﴾

[۲۳۳]- او که څوك غواړي چي د تي ورکولو موده دي پوره شي، نو ميندي دي خپلو اولادونو ته تر پوره دوو کلونو تی ورکړي او د اولاد په خاوند باندي په مناسب ډول سره د دوی روزي او جامه ده او هيڅوك نشي مکلف کېدی مګر د خپل وس په اندازه، نه به مور د خپل اولاد په سر کړول کېږي او نه هم پلار په خپل اولاد سره او په وارث باندي هم دې ته ورته (حقوق او وجائب دي) او که دواړو په خپله خوښه او رضايت او په خپلو کي په مشوره له تي نه بېلول وغوښتل نو څه ګناهورباندي نشته او که مو وغوښتل چي اولاد ته دايي ونيسئ، کومه ګناه درباندي نشته، په دې شرط چي منل شوې اجوره په ښه طريقه وروسپارئ او له الله ووېرېږئ او په دې پوه شئ چي الله ستاسو د کړو وړو ښه ليدونکی دئ.

---

(۲۳۳)- له طلاق نه وروسته هم ښځه او مېړه په دې مکلف شوي چي د خپل تي خور ماشوم په اړه به مشوره کوي، په دې موده کي به مور تی ورکوي او پلار به د دې د رزق روزي او جامو ذمه وار وي، خو نه به مور په خپل زوی ځورول کېږي او نه پلار، که پلار نه وي نو په ورثه وو دا ذمه واري راځي، د تي ورکولو پوره موده دوه کاله ده، خو که مور پلار وغواړي چي د کوم ضرورت يا مصلحت له مخي دا موده رالنډه کړي نو په دوه شرطه دا کار کولی شي: دواړه به په دې کار راضي وي او په خپلو کي به ئې مشوره کړې وي. مشوره او د دواړو

رضايت او موافقه ئي شرط کړی. ګورئ چي اسلام په کورني ژوند کي مېړه او مېرمن په دې مکلف کړي چي کار به ئي په مشوره او د طرفينو په رضايت وي. له دې آيت نه د اسلام له نظره د مشورې حقيقت هم څرګندېږي، له مشورې نه به هغه پرېکړه راوځي چي دواړه خواوي ورباندي راضي او متفق وي، مشوره دا نه ده چي يو طرف به له بل فقط نظر او رأيه غواړي او وروستۍ پرېکړه به دی په خپله کوي، مشوره د بل د رأيي معلومولو لپاره نه وي، داسي مشوره هيڅ ارزښت نه لري، چي يو کس دي د نورو رأيه واوري خو پرېکړه دي په خپله او د نورو د موافقي او رضايت نه پرته وکړي، مشوره دې ته ويل کېږي چي د تفاهم او بحث په نتيجه کي د طرفينو د خوښي هغه پرېکړه ترې راووځي چي دواړه ورباندي راضي او متفق وي. ځيني خلك له مشورې نه داسي تعبير وړاندي کوي چي د ديکتاتورانو او مستبدينو خوښ وي، امير او زعيم ته دا حق ورکوي چي د نورو خبره واوري خو د وروستۍ پرېکړي حق د ده وي!! دا مبارك آيت دغه غلط تعبير له بنسټه ردوي. که پلار په دې مکلف وي چي خپل اولاد ته د تي ورکولو په اړه به له خپلي مېرمني سره مشوره کوي، په خپل سر به فيصله نه کوي، هره پرېکړه به د دواړو په مشوره او رضايت وي، نو امير څنګه دا حق لري چي د عام ولس د شتمنيو او په دوی پوري اړوند قضاياوو کي په خپل سر او د نورو له مشورې او رضايت پرته فيصله وکړي؟ په ټولني کي د ده حيثيت او مقام په هيڅ صورت کي هومره نه دئ لکه د پلار او مېړه حيثيت او مقام په خپلي کورنۍ کي، اسلام خو ده ته د (قيم) پر ځای د (خليفه او امين) نوم ورکړی، دی خو د عام ولس د امانتونو امين دئ، په هيڅ امانت کي په خپله خوښه د تصرف کولو حق نه دئ ورکړی شوی، د ده حيثيت هومره دئ لکه د جَمعي په لمانځه کي د امام حيثيت.

وَٱلَّذِينَ يُتَوَفَّوۡنَ مِنكُمۡ وَيَذَرُونَ أَزۡوَٰجٗا يَتَرَبَّصۡنَ بِأَنفُسِهِنَّ أَرۡبَعَةَ أَشۡهُرٖ وَعَشۡرٗاۖ فَإِذَا بَلَغۡنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيۡكُمۡ فِيمَا فَعَلۡنَ فِيٓ أَنفُسِهِنَّ بِٱلۡمَعۡرُوفِۗ وَٱللَّهُ بِمَا تَعۡمَلُونَ خَبِيرٞ ﴿٢٣٤﴾

[٢٣٤]- او له تاسو نه چي څوك مري او مېرمني (ترشا) پرېږدي، دا مېرمني دي تر لس باندي څلورو مياشتو د ځان په اړه انتظار وکړي، نو کله چي د خپلي دغي مودې پای ته ورسېدې، بيا نو په دې کي په تاسو باندي څه ګناه نشته چي د ځان په اړه ئي په ښه توګه هرڅه وکړل او الله په هغه څه ښه خبر دئ چي تاسو ئي کوئ.

(٢٣٤)- په مکرره توګه دا خبره کول چي کونډي کولی شي د شريعت او د ټولني د غوره دود دستور مطابق د ځان په اړه او د خپل مېړه د انتخاب په ارتباط پرېکړه وکړي او په دې کي نه په تاسو کوم الزام راتلی شي او نه دا د ګناه کار دئ، له دې نه معلومېږي چي دا واك په کامله توګه کونډو ته سپارل شوی، د دې خپله کورنۍ دي هم د دې مخه نه نيسي او د مېړه کورنۍ ئي هم، هيڅوك بايد خپله خوښه ورباندي تحميل نه کړي، داسي تحميل د ګټي پر ځای تاوان لري، فساد او فتنو ته لار آواروي. د ښځي او مېړه کورنۍ بايد په دې خبري د عار او بېغور احساس ونه

کړي او هغي ته د ګناه په سترګه ونه ګوري.

وَلَا جُنَاحَ عَلَيۡكُمۡ فِيمَا عَرَّضۡتُم بِهِۦ مِنۡ خِطۡبَةِ ٱلنِّسَآءِ أَوۡ أَكۡنَنتُمۡ فِيٓ أَنفُسِكُمۡۚ عَلِمَ ٱللَّهُ أَنَّكُمۡ سَتَذۡكُرُونَهُنَّ وَلَٰكِن لَّا تُوَاعِدُوهُنَّ سِرًّا إِلَّآ أَن تَقُولُواْ قَوۡلٗا مَّعۡرُوفٗاۚ وَلَا تَعۡزِمُواْ عُقۡدَةَ ٱلنِّكَاحِ حَتَّىٰ يَبۡلُغَ ٱلۡكِتَٰبُ أَجَلَهُۥۚ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ يَعۡلَمُ مَا فِيٓ أَنفُسِكُمۡ فَٱحۡذَرُوهُۚ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٞ ﴿٢٣٥﴾

[۲۳۵]- او د دغو ښځو د غوښتلو (او نکاح کولو) په اړه چې تاسو کوم څه څرګندوئ یا ئې په خپل زړه کې پټ ساتئ، په دې کې پر تاسو هیڅ ګناه نشته، الله ته معلومه ده چې تاسو به ئې هرومرو ورته یاده کړئ، خو په پټه ورسره وعده مه کوئ، مګر دا چې کومه غوره او مناسبه خبره وکړئ او تر هغه د نکاح تړلو هوډ مه کوئ چې دا مقرره نېټه ترسره شي او په دې پوه شئ چې الله ستاسو د زړونو په حال ښه پوهېږي، نو له ده ووېرېږئ او پوه شئ چې الله حلیم بخښونکی دئ.

(۲۳۵)- د هغو کونډو د نکاح اراده کولی شئ چې لا ئې عدت نه دئ پوره شوی، خپله اراده هم هغوی ته په همدې وخت کې په اشاره او مجملو الفاظو سره بیانولی شئ، خو په غوره او مناسبه طریقه، دوی ته په دې وخت کې د نکاح په اړه داسې خبرې کول منع دي چې ډېرې واضح او څرګندې وي. دا ځکه چې په دغه وخت کې له داسې خبرو نه په فتنه کې د لوېدو احتمال شته، مه ځان په فتنه کې اچوئ او مه هغوی، الله تعالی ستاسو کمزورۍ ته په پام سره او په دې خاطر چې هغه حلیم او صبرناك بخښونکی دئ، دا اجازه ئې درکړې، خو داسې نه چې دا اجازه په ګناه کې ستاسو د لوېدو باعث شي، دې ته مو پام وي چې هغه ستاسو د زړه له اسرارو خبر دئ، په کار ده چې احتیاط وکړئ.

لَّا جُنَاحَ عَلَيۡكُمۡ إِن طَلَّقۡتُمُ ٱلنِّسَآءَ مَا لَمۡ تَمَسُّوهُنَّ أَوۡ تَفۡرِضُواْ لَهُنَّ فَرِيضَةٗۚ وَمَتِّعُوهُنَّ عَلَى ٱلۡمُوسِعِ قَدَرُهُۥ وَعَلَى ٱلۡمُقۡتِرِ قَدَرُهُۥ مَتَٰعَۢا بِٱلۡمَعۡرُوفِۖ حَقًّا عَلَى ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴿٢٣٦﴾ وَإِن طَلَّقۡتُمُوهُنَّ مِن قَبۡلِ أَن تَمَسُّوهُنَّ وَقَدۡ فَرَضۡتُمۡ لَهُنَّ فَرِيضَةٗ فَنِصۡفُ مَا فَرَضۡتُمۡ إِلَّآ أَن يَعۡفُونَ أَوۡ يَعۡفُوَاْ ٱلَّذِي بِيَدِهِۦ عُقۡدَةُ ٱلنِّكَاحِۚ وَأَن

تَعۡفُوٓاْ أَقۡرَبُ لِلتَّقۡوَىٰۚ وَلَا تَنسَوُاْ ٱلۡفَضۡلَ بَيۡنَكُمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ بِمَا تَعۡمَلُونَ بَصِيرٌ

[٢٣٦]- په دې کي هم پر تاسو څه الزام او ګناه نشته چي ښځې له نږدې والي نه يا دوی ته د کوم مهر له ټاکلو نه د مخه طلاقي کړئ، خو څه مال متاع ورکړئ، په توانمن د خپل توان په اندازه او په نادار د خپل وس په اندازه، مناسبه متاع په غوره توګه، دا يو حق دئ پر محسنينو. [٢٣٧]- او که مو له نږدې والي د مخه هغه وخت طلاقي کړې چي کوم مهر مو ورته ټاکلی وي نو د دې مهر نيمايی دئ، مګر دا چي ښځې ترې تېرې شي او يا هغه کس تېر شي چي د نکاح غوټه ئې په لاس کي ده او که عفو وکړئ، دا تقوی ته نږدې ده او په خپلو کي فضل او احسان مه هېروئ، بې شکه چي الله ستاسو د کړنو ښه ليدونکی دئ.

(٢٣٦-٢٣٧)- که له نږدې والي او صحيحه خلوت نه د مخه په هغه وخت کي ښځې طلاقي کړئ چي لا مو مهر ورته ټاکلی نه دئ، نو په دې صورت کي نه کوم مکلفيت درپه غاړه دئ او نه دا د ګناه کار دئ، خو دغو ښځو ته د خپل وس او توان په اندازه څه ورکړئ، په دې سره به د دواړو کورنيو ترمنځ د تاو تريخوالي مخه نيول شوې وي او له بلي خوا به د هغې ښځې تسلي شوې وي، خو که مهر مو ورته ټاکلی وو، نو بيا د دغه ټاکلي مهر نيمايي درباندې لازمه ده، مګر دا چي ښځه ترې تېره شي او يا دا چي نارينه پاتې نيمايي هم ورکړي، همدغه يو بل ته عفو، له خپل حق نه بل ته تېرېدل او فضل او احسان کول درته غوره دئ.

حَٰفِظُواْ عَلَى ٱلصَّلَوَٰتِ وَٱلصَّلَوٰةِ ٱلۡوُسۡطَىٰ وَقُومُواْ لِلَّهِ قَٰنِتِينَ ٢٣٨ فَإِنۡ خِفۡتُمۡ
فَرِجَالًا أَوۡ رُكۡبَانٗاۖ فَإِذَآ أَمِنتُمۡ فَٱذۡكُرُواْ ٱللَّهَ كَمَا عَلَّمَكُم مَّا لَمۡ تَكُونُواْ
تَعۡلَمُونَ ٢٣٩

[٢٣٨]- د ټولو لمونځونو او د هغه غوره ئې ښه حفاظت کوئ او الله لره قانت (غاړه ايښودونکي او منقاد) ودرېږئ. [٢٣٩]- خو که وېرېدلئ نو بيا يا پلي او يا سپاره، خو کله چي د امنيت احساس وکړئ نو الله همغسي ياد کړئ لکه چي تاسو ته ئې درښودلی، همغه څه چي نه ورباندې پوهېدئ.

(٢٣٨-٢٣٩)- له (الصلوة الوسطی) نه مراد هغه لمونځ دئ چي په ټولو شرائطو برابر وي او په قنوت، خشوع او خضوع او د زړه او حواسو په حضور تر سره شي، داسي لمونځ د خطر او سفر په وخت کي نشي ترسره کېدی، د همدې لپاره الله تعالی وفرمايل چي د خطر په وخت کي

کولی شئ چي په تلو تلو کي، که پلی وئ یا سپاره، لمونځ اداء کړئ، په اشاره، د اصل لمونځ نیمایي او د قبلې په لوري له مخ کولو پرته، له لنډ قرائت او مختصرو تسبیحاتو سره. خو د امن په وخت کي به همغسي لمونځ کوئ چي الله درښودلی. دلته (وسطی) په هغه معنی راغلی چي د همدې سورې په ۱٤۳آیت کي راغلی: وَ كَذَلِك جَعَلْنَكُمْ أُمَّةً وَسطاً: لکه دلته چي له وسطی نه زماني او مکاني وسط مراد نه دئ همداراز له الصلوة الوسطی نه هغه لمونځ مراد نه دئ چي د وخت له پلوه د نورو لمونځونو په منځ کي وي، د آیت وروستۍ برخه په ډېر صراحت سره دا مطلب په گوته کوي چي له الصلوة الوسطی نه غوره لمونځ مراد دئ، هغه چي د خطر او سفر په وخت کي ئې ترسره کول گران وي. له دې نه د مازدیگر لمونځ اخیستل داسي توجیه ده چي له ټول آیت او مخصوصاً له وروستۍ برخي سره ئې هیڅ اړخ نه لگوي.

خو دا چي ولي دلته او د هغه بحث په منځ کي د لمانځه ذکر راځي چي په کورني ژوند پوري اړه لري، ځواب ئې دا دئ چي لمونځ د ټولو ښېگڼو سرچینه او د فردي او اجتماعي ژوند د اصلاح لپاره ترټولو غوره وسیله ده، په دې لمانځه سره هم د انسان رابطه له الله سره ټینگېږي او هم له نورو انسانانو سره، له انفرادیت نه وځي، په اجتماع کي ننوځي، هره ورځ له نورو سره یو ځای او په یوه صف کي د الله په وړاندي ودرېږي، د الله د بندگۍ او اطاعت او په خپلو کي د یووالي او برابرۍ مظاهره کوي، د انساني ټولني اکثره ستونزي له ځان غوښتنو، انفرادیت، ترنورو ځان لوړ گڼلو او د نورو په نسبت د لویي له احساس نه راولاړېږي، لمونځ دا ټولي ناخوالې ختموي، د همدې لپاره گورو چي د مختلفو مسائلو په اړه د بحث په منځ منځ کي د لمونځ ذکر راځي.

وَٱلَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَٰجًا وَصِيَّةً لِّأَزْوَٰجِهِم مَّتَٰعًا إِلَى ٱلْحَوْلِ غَيْرَ إِخْرَاجٍ ۚ فَإِنْ خَرَجْنَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِى مَا فَعَلْنَ فِىٓ أَنفُسِهِنَّ مِن مَّعْرُوفٍ ۗ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٤٠﴾ وَلِلْمُطَلَّقَٰتِ مَتَٰعٌۢ بِٱلْمَعْرُوفِ ۖ حَقًّا عَلَى ٱلْمُتَّقِينَ ﴿٢٤١﴾ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمْ ءَايَٰتِهِۦ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢٤٢﴾

[۲٤۰]- او له تاسو نه چي څوك مري او مېرمني تر شا پرېږدي، په دوی باندي د خپلو مېرمنو په اړه تر پوره یوه کاله د نه ایستلو د متاع وصیت لازم دئ، خو که (په خپله) ووتلې نو پر تاسو ئې د هغه معروف کار په ارتباط څه گناه نشته چي دوی ئې د ځان په اړه ترسره کوي او الله باحکمته عزتمن دئ. [۲٤۱]- او طلاق شوو ښځو ته په ښه توگه څه مال متاع ورکول دي، دا پر متقیانو لازمه ده. [۲٤۲]- همدا راز الله خپل آیتونه درته بیانوي چي تعقل (عاقلانه عمل) وکړئ.

---

(۲٤۰)- د دې آیت په اړه هم د صحابه وو ترمنځ دوه رأیي گورو او هم له دوی وروسته د

مفسرينو ترمنځ، ځيني ئې منسوخ ګڼي او وايي چې د ميراث لـه تعيين نـه مخکـې نـازل شوی، د ميراث په احکامو کې د مېړه له مال نه د ښځې برخـه وټاکلې شوه او د عدت موده هم مشخص شوه، له هغه وروسته ښځه خپل اختيار او خپلې مخې تـه پرېښودل شوې، د مړي ورثـه د خرڅ او کور په اړه څه مکلفيت نه لري. او ځيني په دې نظر دي چې دلته د عدت پـه اړه بحث نـه دئ شوی، بلکې مېړه ته دا حق ورکړی شوی چې که په هغه کور کـې د خپلې مېرمنـې د پـاتې کېدو ضرورت احساس کړي چې په ميراث کې دې ته نه رسي، کولی شي تر يوه کاله له هغه کور نـه د مېرمنې د نه ايستلو وصيت وکړي. د آيت له الفاظو نه د دغې رأيې تأييد مومو.
(۲٤۱-۲٤۲)- اسلام کورنۍ ته د ټولنې د لويې ماڼۍ د يوې اساسي خښتې پـه سترګه ګـوري، پـه کورنۍ کې ناخوالې د ټولنې د ټولو ناخوالو بنسټ ګڼي، پيغمبر عليـه السلام فرمـايي چې شيطان تر بل هر کار په دې ډېر خوشحاله کېږي چې د مېړه او ښځې ترمنځ داسې اختلاف راولاړ شـي چې د کورنۍ په متلاشي کېدو منتج شي، شيطان چې د فتنو راولاړولو لپاره خپلې لښکرې هرې خوا ته لېږي، ځيني ئې خلك قتلونو ته هڅوي، ځيني ئې غلا، شراب، زنـا او نـورو ګنـاهونو تـه، خو ابليس تر بل هرچا د هغه شيطان په شرارت خوښ شي او هغه په شا وټپوي چې يوه کورنۍ ئې تباه کړې او ښځه مېړه ئې سره بېل کړي. د همدې لپـاره دا دئ ګـورئ چـې د کورنـي ژونـد د مختلفو قضـاياوو پـه اړه څومره پـه دقت او تفصيل سره بحث کوي او څنګه د ټولـو مسـائلو پـه ارتباط واضح او ژورې لاربښوونې کوي.
دلته د کورنې ژوند په اړه بحث پـای تـه رسـي او بل بـاب پيل کېږي، پـه دې مبحث کـې د جهاد مربوط مسائل څېړل کېږي.

أَلَمۡ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ خَرَجُواْ مِن دِيَٰرِهِمۡ وَهُمۡ أُلُوفٌ حَذَرَ ٱلۡمَوۡتِ فَقَالَ لَهُمُ ٱللَّهُ مُوتُواْ ثُمَّ أَحۡيَٰهُمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَذُو فَضۡلٍ عَلَى ٱلنَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكۡثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَشۡكُرُونَ ﴿٢٤٣﴾

[۲٤۳]- آيا هغو کسانو ته دې پام نه دئ کړی چې د مرګ له وېرې په داسې حال کـې لـه خپلـو کورونـو ووتـل چـې پـه زرګونـو ول، نـو الله ورتـه وفرمايـل: ومـرئ، خـو بيـا ئـې راژوندي کړل، يقيناً چـې الله پر خلکو بانـدې د فضـل او پېرزوينـې خاونـد دئ، خـو اکثر خلك شکر نه کوي.

(۲٤۳)- دلته په هغه قوم نيوکه شوې چې که څه هم شمېر ئې زيات وو، زرګونو ته رسېدو، خو د مرګ له وېرې ئې خپل کور کلی دښمن ته پرېښود او وتښتېدل، دې تېښتې دوی لـه مرګـه ونـه ژغورل، برعکس الله تعالی دا جبون قوم په مرګ محکوم کړ، لـه مرګـه د وېرېدونکي ولس پـای مرګ دئ، الله تعالی د هغه قوم د مرګ پرېکړه کوي چې لـه مرګـه د وېرې پـه وجـه خپل ملك دښمن ته پرېږدي او تښتي، په داسې حال کې چې شمېر ئې ښـه ډېر دئ او کـه د دوی يوه برخـه هم د دښمن مقابله وکړي نو دښمن ته ماته ورکولی شي. پام کوئ چې تاسو د دغـه جبون قوم پـه

ځېر د دښمن له مقابلې ونه تښتئ او د الله له لوري په مرګ محکوم نه شئ. داسې تېښته ښايي لـه محدودو کسانو او له يوه واړه ټولګي نـه د توجيه وړ وي، خو لـه يوه ولس او لـه داسې ډلې نـه چې شمېر ئې زرګونو ته رسېږي په هيڅ صورت د منلو نـه ده. الله جل شأنه پـه خپلو بندګانو د فضل خاوند دئ، د همدې فضل پـه وجـه پـه داسې حالت کې دوی تـه بيا مهلت ورکوي چې د دائمي مرګ مستحق وي.

وَقَٰتِلُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٞ ﴿٢٤٤﴾ مَّن ذَا ٱلَّذِي يُقۡرِضُ ٱللَّهَ قَرۡضًا حَسَنٗا فَيُضَٰعِفَهُۥ لَهُۥٓ أَضۡعَافٗا كَثِيرَةٗۚ وَٱللَّهُ يَقۡبِضُ وَيَبۡصُۜطُ وَإِلَيۡهِ تُرۡجَعُونَ ﴿٢٤٥﴾

[٢٤٤]- او د الله پـه لار کـې وجنګېږئ او (پـه دې) پـوه شـئ چـې بـې شـکه الله ښـه پـوه اورېدونکی دئ. [٢٤٥]- هغه څوك دئ چې الله ته حسنه او ښايسته پـور ورکړي، (داسـې پـور) چـې الله ئـې ورتـه پـه ځلونـو ځلونـو زيـات کـړي او دا خـو الله دئ چـې تنګـول او پراخول کوي او د ده په لوري بېرته ګرځول کېږئ.

(٢٤٤)- د جنګ په اړه چې تاسو څه وايئ او څه کوئ الله ئې اوري او ورباندې پوهېږي.
(٢٤٥)- دلته او په ګڼ شمېر نورو آيتونو کې د الله پـه لار کـې ځـاني او مـالي قربـانۍ داسـې ګڼل شوې لکه چې څوك الله ته پور ورکړي، الله بـه د دې پور څو برابره بدلـه ورکـوي، د الله پـه لار کې وقف کړی مال به الله څو څو ځله ورته زيات کړي، دا ځکه چې کمول او زيـاتول خـو د الله تعالی په واك کې دي.

أَلَمۡ تَرَ إِلَى ٱلۡمَلَإِ مِنۢ بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ مِنۢ بَعۡدِ مُوسَىٰٓ إِذۡ قَالُواْ لِنَبِيّٖ لَّهُمُ ٱبۡعَثۡ لَنَا مَلِكٗا نُّقَٰتِلۡ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِۖ قَالَ هَلۡ عَسَيۡتُمۡ إِن كُتِبَ عَلَيۡكُمُ ٱلۡقِتَالُ أَلَّا تُقَٰتِلُواْۖ قَالُواْ وَمَا لَنَآ أَلَّا نُقَٰتِلَ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَقَدۡ أُخۡرِجۡنَا مِن دِيَٰرِنَا وَأَبۡنَآئِنَاۖ فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيۡهِمُ ٱلۡقِتَالُ تَوَلَّوۡاْ إِلَّا قَلِيلٗا مِّنۡهُمۡۗ وَٱللَّهُ عَلِيمُۢ بِٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٢٤٦﴾
وَقَالَ لَهُمۡ نَبِيُّهُمۡ إِنَّ ٱللَّهَ قَدۡ بَعَثَ لَكُمۡ طَالُوتَ مَلِكٗاۚ قَالُوٓاْ أَنَّىٰ يَكُونُ لَهُ

ٱلۡمُلۡكُ عَلَيۡنَا وَنَحۡنُ أَحَقُّ بِٱلۡمُلۡكِ مِنۡهُ وَلَمۡ يُؤۡتَ سَعَةً مِّنَ ٱلۡمَالِۚ قَالَ إِنَّ ٱللَّهَ ٱصۡطَفَىٰهُ عَلَيۡكُمۡ وَزَادَهُۥ بَسۡطَةً فِي ٱلۡعِلۡمِ وَٱلۡجِسۡمِۖ وَٱللَّهُ يُؤۡتِي مُلۡكَهُۥ مَن يَشَآءُۚ وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٤٧﴾

[٢٤٦]- آيا د بني اسرائيلو هغه ډله دې ونه ليده چې له موسى نه وروسته وه، کله چې ئې خپل پيغمبر ته وويل: موږ ته يو پاچا وټاکه، تر څو د الله په لار کې وجنګيږو، ورته وئې ويل: آيا داسې خو به نه وي چې جنګېدل درباندې فرض شي نو ونه جنګيږئ؟ وئې ويل: نو په موږ به څه شوي وي چې د الله په لار کې به نه جنګيږو، په داسې حال کې چې له خپل کور کلي او ټبر نه ايستل شوي يو؟ خو کله چې جنګېدل پرې فرض کړى شو نو ټول په شا شول غير له لږ شمېر نه ئې او الله خو د ظالمانو په حال ښه پوه دئ. [٢٤٧]- او پيغمبر ئې ورته وويل: الله خو طالوت درته پاچا ټاکلى، وئې ويل: څنګه به پر موږ باندې ده لره پاچايي وي، حال دا چې موږ په پاچايي کې تر ده ډېر وړ او مستحق يو او ده ته د مال پراخوالى هم نه دئ ورکړى شوى؟ وئې ويل: بې شکه چې هغه الله پرتاسو غوره کړى او په علم او جسم کې ئې پراخوالى او زياتوالى ورکړى او الله چې چا ته وغواړي پاچايي ورکوي او الله ښه پوه واسع دئ.

(٢٤٦-٢٤٧)- له موسى عليه السلام نه وروسته او هغه وخت چې بني اسرائيل په شرك او فساد اخته او له سمې لارې منحرف شول، نو د جالوت په نامه يو ظالم او بې رحمه پاچا پرې مسلط شو، ډېر ئې ووژل، د دوى کورونه ئې لوټ او تاراج کړل او دوى ئې له خپل کور کلي وشړل، په دې وخت کې اشموئيل عليه السلام د دوى لارښوونه کوله، هغه ته راغلل، له خپلو مخکنيو کړو وړو او د الله په لار کې د جهاد له نه کولو نه ئې ندامت وښودو او له هغه نه ئې د الله په لار کې د جهاد اجازه وغوښته، هغه مبارك د دوى مخکني حالت ته په پام سره ورته وويل: مبادا جهاد درباندې فرض شي او بيا تاسو له هغه ډډه وکړئ، دوى ورته وويل: په داسې حال کې چې پر موږ ظلمونه شوي، له خپل کلي کور شړل شوي يو، هيڅ داسې دليل نه ګورو چې د الله په لار کې ونه جنګيږو، خو چې ورته وويل شو چې اوس نو وسله واخلئ او له دښمن سره وجنګيږئ، يوازې محدودو کسانو تيارى وښود، نور ټول له خپلې ژمنې او د الله په لار کې له جنګېدو په ډډه شول. د الله پيغمبر ورته وويل: تاسو د يوه پاچا د ټاکلو غوښتنه کړې وه، دا دئ الله تعالى طالوت درته غوره کړى، د الله له دين نه اوښتي قوم ورته وويل: دى خو پر موږ د مشرۍ وړ نه دئ، نه د نسب له مخې او نه د مال او شتمنۍ له مخې، د ټول ولس قيادت او زعامت خو بايد داسې چا ته وسپارل شي چې قيادت او زعامت له پلار نيکه ورته په ميراث پاتې شوى وي، د کومې درنې او معتبرې کورنۍ غړى وي، ښه ډېر مال او دولت ولري!! پيغمبر د دوى په ځواب کې وايي: دى خو الله غوره کړى، د زعامت او قيادت وړتيا هغه ورکړې، ښه پوه دئ او د ښه صحت او قوي بدن خاوند دئ، د مشرتابه غوره مواصفات خو همدا دي، خو

دوی دې ته تيار نه وو چې د طالوت قيادت ومني، د دوی معيارونه بدل شوي وو، د زعامت د مواصفاتو په اړه ئې همغسې انګېرله چې بې دينه او لاروركي قومونه ئې انګېري، د پيغمبر دا وينا ئې نه منله چې الله تعالى د دوی په څېر نه دئ چې نسب او مال د قيادت لپاره ضروري وګڼي او د طالوت په څېر يو نادار او بې نوم نښانه څوك دې د دوی د مشرۍ لپاره مناسب ونه ګڼي، له پيغمبر نه ئې د ثبوت غوښتنه کوله:

وَقَالَ لَهُمۡ نَبِيُّهُمۡ إِنَّ ءَايَةَ مُلۡكِهِۦٓ أَن يَأۡتِيَكُمُ ٱلتَّابُوتُ فِيهِ سَكِينَةٞ مِّن رَّبِّكُمۡ وَبَقِيَّةٞ مِّمَّا تَرَكَ ءَالُ مُوسَىٰ وَءَالُ هَٰرُونَ تَحۡمِلُهُ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةُۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَةٗ لَّكُمۡ إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَ ﴿٢٤٨﴾

[۲٤۸]- او پيغمبر ئې ورته ووېل: د ده د پاچايۍ نښه دا ده چې تاسو ته به هغه صندوق راشي چې په هغه کې ستاسو د رب له لوري يوه ډاډينه او د موسى او هارون د اولادې پاتې شوني دي، هغه چې ملائکې به ئې حمل کوي، په دې کې تاسو ته څرګنده نښه ده که مؤمنان ياست.

(۲٤۸) بني اسرائيلو ته له پلار نيکه نه داسې يو صندوق په ميراث پاتې شوی وو چې په هغه کې څه لرغوني او د قدر وړ شيان لکه د تورات لوحې او د موسى او هارون عليهما السلام د لاس څه نښې وې، دوی داسې ګڼله چې تر څو دا صندوق زموږ په واك کې وي نو تل به بريالي وو او دښمن به پر موږ غلبه نشي موندلی، ناڅاپي د دوی په سيمو د بريد په ترڅ کې دا صندوق د دښمن په لاس کې پرېووت، په دې سره د دوی پاتې مېړانه او همت هم ختم شو، د دښمن له مقابلې ئې لاس واخيست او وتښتېدل، پيغمبر ئې ورته ووېل: دا صندوق به الله تعالى بېرته تاسو ته مسترد کړي، ملائکې به ئې تاسو ته راوړي او دا به د دې نښه ګڼئ چې طالوت د الله له لوري تاسو ته غوره شوی، همداسې وشول. د دې قصې په ترڅ کې الله تعالى مؤمنانو ته دا لارښوونه کوي چې مبادا د جهاد له فرض کېدو وروسته ترشا شئ، مبادا د قيادت لپاره هغه معيارونه وکاروئ چې جاهلو قومونو کارولي، مبادا له علمي استعداد او جسمي پياوړتيا نه پرته د نورو مواصفاتو له مخې څوك قيادت غوره کړئ، مبادا له هغه چا سره د مخالفت لار غوره کړئ چې الله تعالى د قيادت غوره صفات ورکړي وي. تاسو د آدم عليه السلام د خليفه کېدو په بحث کې هم وليدل چې الله تعالى د ده علمي استعداد او د هر څه پېژندل او مناسب نوم ورته غوره کول د خلافت د وړتيا دليل وښودو، تاسو په هغې قصې کې هم وليدل چې شيطان د آدم عليه السلام له خلافت سره مخالفت وکړ، دا قصه د هغه مطلب بله بېلګه ده او د هغې مزيد شرحه او تفصيل وړاندې کوي.

فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ بِٱلۡجُنُودِ قَالَ إِنَّ ٱللَّهَ مُبۡتَلِيكُم بِنَهَرٖ فَمَن شَرِبَ مِنۡهُ

فَلَيۡسَ مِنِّي وَمَن لَّمۡ يَطۡعَمۡهُ فَإِنَّهُۥ مِنِّيٓ إِلَّا مَنِ ٱغۡتَرَفَ غُرۡفَةَۢ بِيَدِهِۦۚ فَشَرِبُواْ مِنۡهُ إِلَّا
قَلِيلٗا مِّنۡهُمۡۚ فَلَمَّا جَاوَزَهُۥ هُوَ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مَعَهُۥ قَالُواْ لَا طَاقَةَ لَنَا ٱلۡيَوۡمَ
بِجَالُوتَ وَجُنُودِهِۦۚ قَالَ ٱلَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُم مُّلَٰقُواْ ٱللَّهِ كَم مِّن فِئَةٖ قَلِيلَةٍ
غَلَبَتۡ فِئَةٗ كَثِيرَةَۢ بِإِذۡنِ ٱللَّهِۗ وَٱللَّهُ مَعَ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴿٢٤٩﴾ وَلَمَّا بَرَزُواْ لِجَالُوتَ
وَجُنُودِهِۦ قَالُواْ رَبَّنَآ أَفۡرِغۡ عَلَيۡنَا صَبۡرٗا وَثَبِّتۡ أَقۡدَامَنَا وَٱنصُرۡنَا عَلَى ٱلۡقَوۡمِ
ٱلۡكَٰفِرِينَ ﴿٢٥٠﴾ فَهَزَمُوهُم بِإِذۡنِ ٱللَّهِ وَقَتَلَ دَاوُۥدُ جَالُوتَ وَءَاتَىٰهُ ٱللَّهُ
ٱلۡمُلۡكَ وَٱلۡحِكۡمَةَ وَعَلَّمَهُۥ مِمَّا يَشَآءُۗ وَلَوۡلَا دَفۡعُ ٱللَّهِ ٱلنَّاسَ بَعۡضَهُم بِبَعۡضٖ
لَّفَسَدَتِ ٱلۡأَرۡضُ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ ذُو فَضۡلٍ عَلَى ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٢٥١﴾ تِلۡكَ ءَايَٰتُ ٱللَّهِ
نَتۡلُوهَا عَلَيۡكَ بِٱلۡحَقِّۚ وَإِنَّكَ لَمِنَ ٱلۡمُرۡسَلِينَ ﴿٢٥٢﴾

[۲٤۹]- نو کله چې طالوت لښکرې راوایستې، وئې ویل: الله په یوې ویالې سره ستاسو آزمویونکی دئ، نو چا چې ترې اوبه وڅښلې زما له ډلې نه نه دئ او چا چې (ئې خوند) ونه څکو، نو هغه زما دئ، مګر دا چې د خپل یوه لاس یوه لپه (اوبه) غوړپ کړي، خو د دوی له لږو کسانو پرته نورو هغه وڅښلې، نو کله چې دی او د ده مؤمن ملګري ترې واوښتل، وئې ویل: نن خو موږ د جالوت او د ده د لښکرو (د مقابلې) توان نه لرو، خو هغو کسانو چې په دې ئې باور وو چې له الله سره مخامخ کېدونکي دي وویل: څومره لږکي ټولګي د الله په اذن سره په ډېرکي ټولګیو غالب شوي، الله خو له صابرانو سره دئ. [۲۵۰]- او کله چې جالوت او لښکرو ته ئې راڅرګند شول، وئې ویل: اې زموږ ربه! پر موږ صبر نازل کړه او ګامونه مو ټینګ کړه او پر دې کافر قوم برى را، [۲۵۱]- نو د الله په حکم سره ئې دوی ته ماتې ورکړه او داؤد جالوت وواژو او الله ورته پاچايي او حکمت ورپه برخه کړ او چې څه ئې غوښتل هغه ئې وروښودل او که د الله دا د خلکو ځیني په ځینو نورو دفع کول نه وی، نو زمکه به تباه شوې وه، خو الله په نړۍ والو د فضل خاوند دئ. [۲۵۲]- دا د الله آیتونه دي چې پر تا ئې لولو او یقیناً چې ته له پیغمبرانو څخه يې.

(٢٤٩-٢٥١)- جهاد د صابرانو كار دئ، بې صبره، بې همته، بې عزمه، بې ارادې او هغه ضعيف النفسه كسان چې د كړاوونو د گاللو همت او حوصله نه لري، جهاد نشي كولى، د جهاد مشران بايد خپل مجاهدين وآزمويي او وگوري چې په دوی كې څوك د ستونزو او كړاوونو گاللو ته تيار دئ، پياوړې متې، غښتلى زړه، لوړ همت ، كلك عزم لري او د صبر او زغم خاوند دئ، يوازې په دغو كسانو حساب وكړئ او د همدوی په ملگرتيا بسنه وكړئ، بې همته او بې صبره كسان د نيمي لارې ملگري وي او په سختو شيبو كې له خپل صف نه بېلېږي او خپل سنگر دښمن ته پرېږدي، د داسې كسانو ملگرتيا د گټې پر ځای تاوان كوي، د همدې لپاره طالوت خپلو ملگرو ته وويل: له ما سره هغه څوك ملگرتيا كولى شي چې د دې راتلونكي نهر اوبه ونه څښي، په تنده كې صبر وكړي، هغه هم راسره تلى شي چې په يوه غوړپ اكتفاء وكړي، خو هغه چې ډك نس اوبه څښي، زما د ملگرتيا وړ نه دئ. (د طالوت دا آزموينه داسې ده لكه موږ چې په روژې مكلف شوي يو، دا په اصل كې د روژې لپاره يو مثال او بېلگه ده، په روژې سره په انسان كې د صبر او ځان ساتنې خصلت وده كوي) د ده له لوی لښكر نه يو وړوكی ټولگى په دې آزموينې كې بريالي وختل او همدغو ته الله پر هغه مغرور او ظالم دښمن بری وركړ. بری د صابرانو په برخه كېږي، هغه چې پر الله ئې باور وي، د هغه نصرت ته سترگې په لار وي، له الله نه په سنگر كې او د دښمن په وړاندې د صبر او استقامت غوښتنه كوي، نه د هغه چا په برخه چې د جنگياليو شمېر ئې زيات وي. دا په وار وار ليدل شوې چې يوه وړوكي ټولگي ته الله تعالى په لوی لښكر فتح او بری وركړی، دا ځكه چې الله د صابرانو مل دئ.

په دې ښتې كې د دښمن د فوځ سالار د داؤد عليه السلام په لاس ووژل شو او د همدغه زړه ورې اتلولۍ په وجه الله تعالى داؤد عليه السلام ته د دغه ملك پاچايي او اقتدار وسپارو، علم او حكمت ئې وركړ او د پيغمبری مقام ته ئې ورساوو، د الله تعالى سنت دا دئ او په دې راضي كېږي چې د مؤمنانو قيادت د دغسې مجاهدو مشرانو په لاس كې وي.

له دې آيت نه څو خبرې په ډېر وضاحت سره معلومېږي: له تباهۍ نه د زمكې د مصئون ساتلو يوازنۍ لار دا ده چې د مؤمنانو د صالح ډلې په لاس د كافرانو د فاسدې ډلې مخنيوی وشي، الله تعالى د دوی په ذريعه د هغوی شر دفع كوي او په دې سره زمكه له تباهۍ ژغوري. د دغه الهي سنت مطابق به تل د مؤمنانو يوه مجاهده ډله راپيدا كېږي، د مفسدو ځواكونو مقابله به كوي او الله تعالى به هغوی ته د شر او فساد پر ځواكونو غلبه وركوي. په بخاري كې راغلي: عن ثوبان قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لا تزال طائفة من أمتي ظاهرين على الحق لا يضرهم من خذلهم حتى يأتي أمر الله وهم كذلك.

له ثوبان رضي الله عنه نه روايت دئ چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: تل به زما د امت يوه ډله داسې وي چې په حق سره به برلاسې وي، هغه څوك به ئې نشي زيانمن كولى چې دوی يوازې پرېږدي، تر هغه چې الله تعالى خپله پرېكړه وكړي او دوی په همدې حالت كې وي.

(٢٥٢)- په مخكنيو آيتونو كې چې د پيغمبرانو او د دوی د جهادونو په اړه څه ويل شوي دا خو الهي ارشادات دي، ټول ئې حقايق دي، پيغمبران او د دوی مأموريت همداسې وي، ته هم يو له دغو پيغمبرانو څخه يې، ستا مأموريت هم دوی ته ورته دئ.

تِلْكَ ٱلرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ ۘ مِّنْهُم مَّن كَلَّمَ ٱللَّهُ ۖ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَٰتٍ ۚ وَءَاتَيْنَا عِيسَى ٱبْنَ مَرْيَمَ ٱلْبَيِّنَٰتِ وَأَيَّدْنَٰهُ بِرُوحِ ٱلْقُدُسِ ۗ وَلَوْ شَآءَ ٱللَّهُ مَا ٱقْتَتَلَ ٱلَّذِينَ مِنۢ بَعْدِهِم مِّنۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ ٱلْبَيِّنَٰتُ وَلَٰكِنِ ٱخْتَلَفُوا۟ فَمِنْهُم مَّنْ ءَامَنَ وَمِنْهُم مَّن كَفَرَ ۚ وَلَوْ شَآءَ ٱللَّهُ مَا ٱقْتَتَلُوا۟ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ ﴿٢٥٣﴾

[٢٥٣]- دا همغه پیغمبران دي چې ځینو ته مو په ځینو نورو فضیلت ورکړی، ځیني ئې هغه دي چې الله ورسره تکلم کړی او د ځینو ئې درجې لوړې کړې او عیسی د مریمې زوی ته مو څرګندي نښې ورکړې او په پاکي روح سره مو د ده مرسته وکړه او که الله غوښتلی نو له دوی نه وروسته به په داسي حال کي نه وو سره جنګېدلي چې څرګندي نښې ورته راغلې، خو په خپلو کي ئې اختلاف وکړ، چې ځینو ئې ایمان راوړ او ځیني ئې کافر شول او که الله غوښتي وی نو په خپلو کي به نه سره جنګېدل، خو الله هغه څه کوي چې اراده ئې وکړي.

(٢٥٣)- ډېر پیغمران تېر شوي، له راز راز معجزو سره، له راز راز ځانګړتیاوو سره، خو سره له دې په هیڅ پیغمیر ټولو خلکو ایمان نه دئ راوړی، خلك په ډلو ډلو وېشل شوي، ځینو ایمان راوړی، ځینو انکار کړی او ځینو د پیغمبرانو په ضد جنګ ته ملا تړلې، دا د الله سنت دئ، تل به همداسي کېږي، نو ته اې پیغمبره! او تاسو اې د پیغمبر امتیانو! دا انتظار مه کوئ چې له مخالفتونو سره باید مخامخ نه شئ، هم اختلاف یو طبیعي بهیر دئ او هم د مؤمنانو او کافرانو ترمنځ شخړي او جګړې. که د موسی او عیسی علیهما السلام په څېر پیغمبرانو سره هم مخالفت شوی او د دوی هغو حیرانوونکو بې شمېرو معجزو د دې مخالفت مخه ونه نیوله، نو تاسو به هم ورسره مخامخ کېږئ، له مخالفتونو سره مخامخ کېدو ته تیار اوسئ، د باطل مقابلې ته چمتو شئ، تصادم حتمي دئ او د الله د سننو مطابق.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ أَنفِقُوا۟ مِمَّا رَزَقْنَٰكُم مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِىَ يَوْمٌ لَّا بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خُلَّةٌ وَلَا شَفَٰعَةٌ ۗ وَٱلْكَٰفِرُونَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٢٥٤﴾ ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلْحَىُّ ٱلْقَيُّومُ ۚ لَا تَأْخُذُهُۥ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌ ۚ لَّهُۥ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ ۗ مَن ذَا ٱلَّذِى يَشْفَعُ عِندَهُۥٓ إِلَّا بِإِذْنِهِۦ ۚ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ ۖ وَلَا يُحِيطُونَ

بِشَيۡءٖ مِّنۡ عِلۡمِهِۦٓ إِلَّا بِمَا شَآءَۚ وَسِعَ كُرۡسِيُّهُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَۖ وَلَا يَـُٔودُهُۥ حِفۡظُهُمَاۚ وَهُوَ ٱلۡعَلِيُّ ٱلۡعَظِيمُ ﴿٢٥٥﴾

[٢٥٤]- اې مؤمنانو! زموږ له لوري درکړل شوې روزۍ د هغې ورځې له رارسېدو نه مخکې انفاق کړئ چې نه پېرل او پلورل په کې شته او نه دوستي او نه شفاعت او کافران ظالمان دي. [٢٥٥]- الله هغه ذات دئ چې له ده پرته بل معبود نشته، همغه ژوندی قيوم ذات، نه ئې پرکالي نيسي او نه خوب، هغه هرڅه د ده دي چې په آسمانونو کې دي او چې په زمکې کې دي، دا به څوك وي چې د ده له اجازې پرته د ده په وړاندې سپارښتنه او شفاعت وکړی شي، په داسې حال کې چې دی په هر هغه څه پوهېږي چې د دوی مخې ته دي يا ئې شاته دي او دوی د ده له علم څخه يوازې په دومره څه احاطه کولی شي چې دی ئې وغواړي، (د قدرت او واکمنۍ) کرسی ئې پر آسمانونو او زمکې حاوي ده او د دوی دواړو (زمکې او آسمان) ساتنه ئې نه ستومانه کوي او هغه ستر لوړ ذات دئ.

---

(٢٥٤)- دلته د رکوع په پيل کې د الله په لار کې انفاق ته بلنه ورکړی شوې او مؤمنانو ته ويل شوي چې د هغې ورځې له رارسېدو مخکې د الله په لار کې خپل شته انفاق کړئ چې نه په کې پېرل پلورل شته، نه څوك داسې خپلوي پاللی شي چې مجرم خپلوان د الله له مؤاخذې وژغوري او نه د يوه سپارښتنه او شفاعت بل ته ګټه رسولی شي، معامله به مو يوازې له الله تعالی سره وي.

(٢٥٥)- دا مبارك آيت آية الكرسي نومېږي او د عظمت په اړه ئې ګڼ شمېر احاديث راغلي:

عن أبي هريرة رضي الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم سيدة آي القرآن آية الكرسي. رواه احمد والترمذي

له ابوهريرة رضي الله عنه نه روايت دئ چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: آية الكرسي د قرآن د ټولو آيتونو سيد او ستر دئ.

عن الحسن بن علي قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من قرأ آية الكرسي في دبر الصلاة المكتوبة كان في ذمة الله إلى الصلاة الأخرى. رواه الطبراني

له حسن بن علي رضي الله عنهما روايت دئ چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: چا چې د فرض لمانځه نه وروسته آية الكرسي تلاوت کړه تر بل لمانځه پورې به د الله تعالى په ذمه او امان کې وي.

پدغه عظيم الشأن آيت کې الله تعالى په ډېر جامع او دقيقه توګه معرفي شوی، په داسې توګه چې د توحيد ټول بنيادي اساسات ئې هم ښودلي او د الله په اړه ئې ټول مشرکانه تصورات هم. د دې مبارك آيت لارښووني دا دي:

- له الله پرته بل معبود نشته، له ده پرته هيڅوك او هيڅ څه د دې وړ نه دئ چې څوك ئې عبادت وکړي او يا دعاء ورته وکړي.

- هغه ژوندی او تلپاتی دئ.
- د ټول عالم ساتنه او پالنه کوي، دی د عالم هر څه قائم ساتي او هر څه ته دی قوام ورکوي، د عالم له اداري، پالني او ساتني نه يوه شېبه هم نه غافل کېږي، پرکالي او خوب ورباندي نه راځي چي د هغه په وجه له پالني او ساتني نه غافل شي.
- د آسمانونو او زمکي هر څه د ده دي، ده پيدا کړي او ده ته تابع او منقاد دي، هيڅوك ئې شريك نه دئ، داسي نه ده چي د آسمانونو يا زمکي کوم څه د بل چا وي او يا بل څوك له الله سره په کوم څه کي شريك وي، په ورکولو او يا اخيستلو کي ئې د بل چا خوښه او رضايت هم ضروري وي.
- هيڅوك نشي کولی د ده له اذن او اجازې پرته ده ته کومه سپارښتنه وکړي، داسي نه ده چي د چا دعاء د بل په سپارښتنه مني او داسي هم نه ده چي په آخرت کي به څوك د بل په سپارښتنه د ده له نيوني او مؤاخذې ژغورل کېږي، دا پرېکړه دی په خپله کوي چي د چا دعاګاني قبولي کړي، د چا په اړه شفاعت ومني او چا ته د شفاعت کولو اجازه ورکړي.
- د دنيوي حکامو او واکمنانو په څېر نه دئ چي مقرب درباريان ئې د چا له وړتيا نه خبر کړي او ورته ووايي: صاحبه! دا تا ته مخلص دئ، د ترحم وړ دئ، نېك انسان دئ، په دې ارزي چي سؤال ئې ومني، غوښتنه ئې قبوله کړې او له ګناه ئې ورته تېر شي، اميد دئ په راتلونکي کي مفيد ثابت شي!! الله تعالی د دوی په څېر نه دئ، په هر څه پوهېږي، د خلکو له پټ او څرګند، عمل او نيت، ماضي او مستقبل خبر دئ، څنګه به څوك د ده په وړاندي د چا ستاينه، سپارښتنه او شفاعت کوي؟!
- هر چا ته علم او پوهه دی ورکوي، سترګي، زړه، غوږونه، دماغ او اعصاب ئې د ده په اراده ورته کار کوي، لار ورته ښيي او د ښه او بد، مفيد او مضر په پېژندلو کي ئې مرسته کوي، په هر څه چي انسان علماً احاطه کوي او په کوم څه د پوهېدو توفيق ترلاسه کوي نو دا ټول د الله په خوښه او اذن او په همغه حد کي وي چي الله ئې وغواړي.
- د قدرت او واکمنی کرسی ئې پر آسمانونو او زمکي حاوي ده، دی ئې مالك، واکمن او حاکم دئ، دلته هر څه د ده په اراده ترسره کېږي، داسي نه ده چي د دې ملك د اداري، حفاظت او ساتني کومه برخه او ځيني چاری ئې بل ته سپارلې وي او اوس همغه واکمن ذوات د خپلي خوښي مطابق په کي تصرف کوي.
- د آسمانونو او زمکي ساتنه او پالنه په خپله کوي، د دوی دواړو ساتنه او پالنه ئې نه ستومانه کوي، داسي نه ده چي د بل مرستي ته اړ وي او نور ئې له ځان سره په دې کار کي شريك کړی وي، د دنيوي واکمنانو په څېر نه دئ چي د بې وسی او ستومانی له امله د خپل ملك ځيني چاري بل ته وسپاري.
- هغه لوړ ستر ذات دئ، له هر عيب او نقص نه لوړ، له هر چا او هر څه نه ستر، د مشرکينو له مشرکانه تصوراتو نه اوچت، هغسي لوړ او ستر چي نه څوك ورسره برابري کولی شي، نه څوك د عالم په ساتني او پالني کي ورسره شريك کېدی شي او نه داسي کوم ستر کار شته چي دی عاجز کولی شي.

لَآ إِكۡرَاهَ فِي ٱلدِّينِۖ قَد تَّبَيَّنَ ٱلرُّشۡدُ مِنَ ٱلۡغَيِّۚ فَمَن يَكۡفُرۡ بِٱلطَّٰغُوتِ وَيُؤۡمِنۢ بِٱللَّهِ فَقَدِ ٱسۡتَمۡسَكَ بِٱلۡعُرۡوَةِ ٱلۡوُثۡقَىٰ لَا ٱنفِصَامَ لَهَاۗ وَٱللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٥٦﴾ ٱللَّهُ وَلِيُّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ يُخۡرِجُهُم مِّنَ ٱلظُّلُمَٰتِ إِلَى ٱلنُّورِۖ وَٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ أَوۡلِيَآؤُهُمُ ٱلطَّٰغُوتُ يُخۡرِجُونَهُم مِّنَ ٱلنُّورِ إِلَى ٱلظُّلُمَٰتِۗ أُوْلَٰٓئِكَ أَصۡحَٰبُ ٱلنَّارِۖ هُمۡ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٢٥٧﴾

[٢٥٦]- په دین کي اکراه (او په زور منل) نشته، (په دین) سره هدایت له ضلالت او بې لاریتوب نه څرګند شوی دئ، نو څوك چي له طغیان کوونکي نه انکار وکړي او بیا په الله ایمان راوړي نو په داسي کلکي کړۍ ئې منګولي ټینګي کړې چي شلېدل ئې نشته او الله خو ډېر پوه اورېدونکی دئ. [٢٥٧]- الله د هغو ولي دئ چي ایمان ئې راوړی، له تیارو ئې د رڼا په لوري باسي او هغه چي کافر شوي؛ پالونکي اولیاء ئې طاغوتان دي، چي له نور نه ئې د تیارو په لوري باسي، دوی دوزخیان دي، په کي تلپاتي.

(٢٥٦)- په دې ایت کي ویل شوي: د الله تعالی سنت دا نه دئ چي خلك د دین په منلو مجبور کړي، د ده په دین کي په زور سره نور دین ته اړ کول نشته، جهاد ئې د دې لپاره نه دئ فرض کړی چي دا دین د توري په زور په نورو تحمیل کړي، جهاد د دې لپاره فرض شوی چي د مظلومو انسانانو د لاس پښو هغه زولنې ماتي کړی شي چي ظالمانو د دوی په لاس پښو کي اچولي، ټول هغه خنډونه چي د انسان د آزادۍ مخه نیسي او هغه د بل غلامۍ ته اړ کوي له منځه ولاړ شي، پر مظلومو او مستضعفو انسانانو د ظالمانو جابرانه او ظالمانه واکمني ختمه شي، د جبر او زور سلطه پای ته ورسېږي، د انسان سر له خپل رب نه پرته هیچا ته ټیټ نشي، هیڅوك ئې حقیر او ذلیل ونه ګڼي، هیڅوك ئې په سر، مال او عزت د تېري کولو جرأت ونکړي، دا جهاد انسانانو ته دا موقع برابروي چي په پوره آزادۍ سره او د هر انسان له ګواښ او وېري پرته د حق او باطل په اړه قضاوت وکړي، هیڅوك حق نه لري چي تا د دغه یا هغه څه منلو ته مجبور کړي، الله تعالی ته همداسي پیدا کړی یې چي د ښه او بد، حق او باطل، مفید او مضر له منځه چي کوم غواړې هغه غوره کولی شې، نه دي د حق په منلو مجبوروي او نه دي له باطل نه په زور راګرځوي، ستا د لارښوونې لپاره پیغمبر رالېږي، د هغه په لاس خپل کتاب ستا مخي ته ږدي، حق او باطل درښیي، دلائل ئې درته بیانوي او له هغه وروسته دا اختیار تا ته سپاري چي کوم یو غوره کوې او په کومي لاري د تلو اراده کوې، خو په دې پوه شه چي که څوك له طاغوت نه انکار وکړي او بیا پر الله ایمان راوړي، په داسي کړۍ منګولي لګوي چي شلېدل ئې نشته، دا داسي رابطه ده چي هیڅ څه او هیڅوك ئې نشي قطع کولی، دا

ځکه چي له طاغوت نه په انکار او په الله باندي ایمان سره تا تول هغه خنډونه او موانع له خپلي مخي لري کړي چي د انسان او د ده د رب ترمنځ خنډ کېږي او دا ځکه چي اوس تا له هغه چا سره خپلي اړیکي ټینګي کړې چي تل ستا غږ اوري، دعاء دي قبلوي، له حاله دي خبر او په اړتیاوو دي پوه دئ، له داسي (سمیع: ښه اورېدونکي او علیم: ښه پوه) ذات سره اړیکي تل ټینګي وي او هیڅکله نه شلېږي.

په دې مبارك آیت کي دا هم ګورئ چي په طاغوت کافر کېدل پر الله له ایمان راوړلو نه مخکي ذکر شوی، د دې معنی دا ده چي لومړی به له طاغوت نه انکار کوې، بیا به پر الله د ایمان راوړلو جوګه کېږي، تر څو له طاغوت نه انکار ونکړې او د هغه له منلو نه خپل برائت اعلان نه کړې، الله ستا د ایمان دعوی نه قبلوي، د توحید په کلمه کي هم تا ته د همدې درس درکړی شوی، لومړی له الله پرته بل هر اله نفی کوې، بیا د الله د اثبات خبره کوې: لا اله الا الله، وایي، ډېر خلك داسي وي چي پر الله د ایمان دعوی کوي، ګمان ئې هم دا وي چي پر الله ایمان لري، خو طاغوت ئې نه وي نفی کړی، له طاغوت نه ئې طمع او وېره وي، د هغه واکمنی ته سر ټیټوي، خپل منازعات او شخړي د حل و فصل لپاره هغه ته وړاندي کوي او د هغه پرېکړو ته غاړه ږدي، د داسي کسانو په اړه قرآن په مکرره توګه او پرېکنده الفاظو وایي چي د ایمان دعوی ئې دروغجنه ده.

أَ لَمْ تَرَ إِلى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ ءَامَنُوا بِمَا أُنزِلَ إِلَيْك وَ مَا أُنزِلَ مِن قَبْلِك يُرِيدُونَ أَن يَتَحَاكَمُوا إِلى الطغُوتِ وَ قَدْ أُمِرُوا أَن يَكْفُرُوا بِهِ وَ يُرِيدُ الشيْطنُ أَن يُضِلَّهُمْ ضلَلَا بَعِيداً * النساء: ٦٠

هغو ته دي ونه کتل چي ګمان کوي پر تا نازل شوي کتاب هم ایمان لري او له تا په مخکي نازل شوي کتاب هم، خو غواړي چي د تحاکم (او پرېکړې) لپاره طاغوت ته ورشي، په داسي حال کي چي دا امر ورته شوی چي له هغه نه به انکار کوي او شیطان غواړي چي په دې سره دوی په ژور ضلالت سره بې لاري کړي.

(٢٥٧)- چا چي ایمان راوړی، الله ئې مولا او کارجوړونکی وي، له راز راز تیارو ئې د رڼا په لوري بیايي، په داسي وخت کي چي په نورو لار ورکه وي، تیارې خورې او د سمي لار موندل ګران شوی وي، الله تعالی د دوی لاس نیسي او له دغو تیارو ئې باسي، د سخت اضطراب، پرېشانی او وېري په حالت کي دوی یوازي نه پرېږدي او له کړاوونو نه د وتلو لار ورته پرانېزي، خو د کافرانو اولیاء او پالونکي طاغوتان دي، چي له نور او رڼا ئې د تیارو په لوري بیایی، کله ئې هغه طاغوت بې لاري کړي چي د اقتدار خاوند دئ، کله ئې زرنګ او چالاك سیاسي مشران او کله ئې د مذهب په نامه دین پلورونکي ټګماران.

أَلَمۡ تَرَ إِلَى ٱلَّذِي حَآجَّ إِبۡرَٰهِـۧمَ فِي رَبِّهِۦٓ أَنۡ ءَاتَىٰهُ ٱللَّهُ ٱلۡمُلۡكَ إِذۡ قَالَ إِبۡرَٰهِـۧمُ رَبِّيَ ٱلَّذِي يُحۡيِۦ وَيُمِيتُ قَالَ أَنَا۠ أُحۡيِۦ وَأُمِيتُۖ قَالَ إِبۡرَٰهِـۧمُ فَإِنَّ ٱللَّهَ يَأۡتِي

بِٱلشَّمۡسِ مِنَ ٱلۡمَشۡرِقِ فَأۡتِ بِهَا مِنَ ٱلۡمَغۡرِبِ فَبُهِتَ ٱلَّذِي كَفَرَۗ وَٱللَّهُ لَا يَهۡدِي ٱلۡقَوۡمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٢٥٨﴾

[۲۵۸]- هغه څوك دي ونه ليد چي له ابراهيم سره ئي په دې خاطر شخړه كوله چي الله ورته پاچاهي وركړې وه، كله چي ابراهيم وويل: زما رب همغه دئ چي ژوندي كول او وژل كوي، وئى ويل: زه يم چي د ژوند مرگ فيصله كوم!! ابراهيم وويل: الله خو لمر له مشرقه راخيژوي ته ئي له مغربه راوله كه رښتينى يې، نو هغه چي كافر شوى وو مبهوت او حيران شو (څه ئې د ويلو لپاره نه موندل) او الله ظالمان نه هدايت كوي.

(۲۵۸)- په دې مبارك آيت كي د ابراهيم عليه السلام او نمرود د قصې په ترڅ كي همدغه پورتنى حقيقت تشريح كوي او تاريخي بېلگه ئې وړاندي كوي، هم د هغه چا چي الله تعالى ئې مولا وي او له تيارو ئې د رڼا په لوري بيايي او هم د هغه چا چي مولا ئې طاغوت وي او له رڼا ئې تيارو ته بيايي. يوې خوا ته نمرود دئ چي خپل اقتدار مغرور كړى، گمان كوي چي د خلكو مرگ ژوند د ده په لاس كي دئ، سلطنت او پاچايي ئې "طاغوت" دئ چي دى ئې دوكه كړى، د حقيقت له منلو ئې منع كوي او په تيارو كي د ده د پاتې كېدو باعث كېږي، خو بلې خوا ته ابراهيم عليه السلام دئ، د مرگ پرېكړه ئې شوې، د ده د سوزولو لپاره ستر اور بل شوى، ټول ولس راغونډ شوى چي په سره اور كي د ده د وريتېدو تماشا وكړي، دى ئې له زندان نه رااېستلى، اوس د نمرود په دربار كي ولاړ دئ، جلاد ئې خوا ته او آخوا خلك په اور كي د ده د اچولو شېبې ته منتظر، په همدې حساسي او هيبتناكي شېبې كي ابراهيم عليه السلام په ټول ډاډ او اطمئنان وايي: د مرگ ژوند پرېكړه زما رب كوي. په هغه حالت كي د دې خبري د كولو په عظمت هر څوك نه پوهېږي، داسي خبره يوازي هغه څوك كولى شي چي الله تعالى ئې هادي او لارښود وي. دا دئ گورئ چي الله تعالى د مؤمنانو مولا دئ، له تيارو ئې د نور په لوري بيايي، د همدغي وينا په سبب الله تعالى هغه د نمرود له اوره وژغورو.

دا مبارك آيت څو مهمي خبري زموږ مخي ته ږدي:

- ابراهيم عليه السلام دا خبره چي د مرگ ژوند واك زما د رب په لاس كي دئ؛ د هغه چا په وړاندي كړې چي اقتدار مغرور كړى وو، ځان ئې د خلكو د مرگ ژوند واكدار گڼلو، ابراهيم عليه السلام ئې بندي كړى وو او د هغه د وژلو او په ستر اور كي د سوزولو فيصله ئې كړې وه. د ابراهيم عليه السلام د دې وينا په اهميت هلته پوهېدى شو چي دا حالت په نظر كي ونيسو. په عادي حالت كي د دې خبري كول يوه معنى لري خو په داسي حالت كي بېله معنى لري چي د چا د وژلو او په اور كي د سوزولو فيصله دي يوه مغرور او بې رحمه واكمن كړې وي، د ده د سوزولو لپاره دي ستر اور بل شوى وي، ټول ولس دي د ده په سوزولو اتفاق كړى وي او د دې مقصد لپاره دي ستر اور بل كړى شوى او په اور كي د ده د اچولو لپاره دي منجنيق تيار شوى وي او ټول ولس دي د تماشا لپاره راغونډ شوى وي!! هغه دي دا هرڅه په خپلو سترگو گوري او سره له دې دي ووايي: د مرگ ژوند پرېكړه خو زما رب كوي!!

- مغرور واكدار د ده په ځواب كي وايي: د خلكو د مرگ ژوند واك خو له ما سره دئ، دا دئ په خپلو سترگو وگوره چي له دوو بنديانو څخه يو چي د خلاصولو مستحق دئ په مرگ محكوموم او بل چي د وژلو مستحق دئ خوشي كوم!!
- ابراهيم عليه السلام په ځواب كي وايي: زما رب خو هغه ذات دئ چي لمر له ختيځه راخيژوي، ته ئې له لويديځه راوخيژوه كه رښتينى يې!! يعني لكه څنگه چي شپه ورځ د الله په اراده ځي راځي او لمر د ده په اراده له خپله ځايه راخيژي او په خپل ځاى كي پرېوځي او د نړۍ هيڅ ځواك نه د هغه د تلو راتلو وخت بدلولى شي او نه ئې ځاى، همداسي د مرگ او ژوند پرېكړه هم يوازي د الله له لوري كيږي او په دې كار كي هم د نړۍ هيڅ ځواك هيڅ برخه نه لري.
- ظالمان له الهي لارښوونو نه محروم او د حقيقت له درك نه عاجز دي، ظلم د دوى زړونه كاږه او عقل مختل كړى. د مرگ ژوند په اړه د دوى باورونه د كږو زړونو او مختل عقل زېږنده دي.
- گورئ چي ابراهيم عليه السلام د مرگ ژوند په طبيعي او ورځني بهير او د شپې ورځي په تگ راتگ او د لمر په راختو او لوېدو استدلال كوي او همدا د الله د شتون او قدرت نښي گڼي، خو كافر نمرود په دې نه دئ قانع او خارق العاده نښې غواړي!! كه قرآن ته ځير شئ نو وبه گورئ چي كافران تل پر الله د ايمان راوړو لپاره خارق العاده معجزې غواړي او قرآن ورته همدا طبيعي حوادث د دليل په توگه وړاندي كوي. دا موږ ته دوه ذهنيتونه راپه گوته كوي، يو هغه چي په عالم كي دا خورې ورې نښې او آيتونه ئې نه قانع كوي، له پيغمبر نه هم خارق العاده معجزې غواړي، دا نه مني چي يو عادي انسان هم د الله پيغمبر كېدى شي، د قرآن هر آيت نه هم داسي تعبير راايستل خوښوي چي غيرعادي او خارق العاده مفهوم افاده كړي!! خو په دې آيت كي موږ ته ويل شوي چي چا ته په عالم كي خواره آيتونه كافي نه وي هغه كافرانه ذهن لري او د نمرود په لار روان دئ او چا ته چي دغه آيتونه كافي وي هغه مؤمنانه ذهن لري او د ابراهيم عليه السلام په لار درومي.
- دې ته مو توجه وي چي دا هسي د مناظرې كومه غونډه نه وه، چي يوې خوا ته نمرود او بلي خوا ته ابراهيم عليه السلام، دا ورته دلائل بيانوي چي الله شته او هغه ترې انكار كوي، متأسفانه ځينو د دې آيت په تشريح كي همداسي څه ويلي چي گواكي ابراهيم عليه السلام د نمرود دربار ته ورغلى، له هغه سره په كومي دوستانه مناقشې كي مصروف شوى، الله ته ئې رابللى او دا دليل ئې ورته وړاندي كړى چي د مرگ ژوند پرېكړه الله كوي!! دغو دوستانو د قرآن ټول هغه آيتونه له پامه غورځولي چي د ابراهيم عليه السلام قصه په كي راغلي او په ډېر صراحت سره وايي چي د بتانو له نسكورولو نه وروسته په اور كي د ده د سوزولو پرېكړه وشوه، د نمرود دربار ته بايد د يوه داسي ستر باغي په توگه بېول شوى وي چي د نمرود او د ده د قوم خدايان ئې رانسكور كړي، له نيول كېدو وروسته ئې نه يوازي په خپل كار اعتراف كړى بلكي له هغه نه ئې په مېړانه او جرأت دفاع كړې او بتان او بت لمانځونكي ئې مزيد تحقير كړي، كه د ابراهيم عليه السلام د قصي دا برخه د قرآن د نورو آيتونو په رڼا كي وڅېړو نو شرحه به ئې داسي وي: ابراهيم عليه السلام به د بت لمانځونكو له معبد نه زندان ته لېږل شوى

وي، په اور كي د ده د اچولو لپاره چي كومه ورځ ټاكل شوې وه، په دغه ورځ ئي هغه د نمرود مخي ته راحاضر كړی، ده ته ويل شوي: څنگه دې زموږ د معبودانو د ماتولو بې باكي كوله اوس به دې څوك له مرگ نه ژغوري؟ ابراهيم عليه السلام ويلي: زما رب، همغه چي د مرگ ژوند پرېكړه د ده له لوري كېږي، نمرود ويلي: اوس به درته وښيم چي د مرگ ژوند پرېكړه ستا رب كوي كه زه، ابراهيم عليه السلام په ځواب كي ورته ويلي: كه ته دومره زورور يې چي د خلكو د مرگ ژوند اختيار په خپل واك كي گڼې نو دغه لمر چي زما رب ئي له مشرقه راخېژوی ته ئي له مغربه رااوچت كړه!! نمرود د دې غاښ ماتوونكي ځواب په وړاندي له دې پرته بل څه د ويلو لپاره نه موندل چي ووايي: دا بې باكه په اور كي واچوئ چي هم دی د خپلي بې باكۍ سزا وگوري او هم نورو ته د عبرت سبب شي.

أَوْ كَٱلَّذِى مَرَّ عَلَىٰ قَرْيَةٍ وَهِىَ خَاوِيَةٌ عَلَىٰ عُرُوشِهَا قَالَ أَنَّىٰ يُحْىِۦ هَٰذِهِ ٱللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا ۖ فَأَمَاتَهُ ٱللَّهُ مِا۟ئَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُۥ ۖ قَالَ كَمْ لَبِثْتَ ۖ قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ ۖ قَالَ بَل لَّبِثْتَ مِا۟ئَةَ عَامٍ فَٱنظُرْ إِلَىٰ طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْ ۖ وَٱنظُرْ إِلَىٰ حِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَكَ ءَايَةً لِّلنَّاسِ ۖ وَٱنظُرْ إِلَى ٱلْعِظَامِ كَيْفَ نُنشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًا ۚ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُۥ قَالَ أَعْلَمُ أَنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٥٩﴾

[۲۵۹]- او يا لكه هغه چي په يوه داسي كلي تېر شو چي په خپلو بامونو راپرېوتی وو، وئې ويل: الله به دا له خپلي داسي مړيني نه وروسته څنگه بياراژوندي كوي، نو الله هغه په سل كلن مرگ مړ كړ، بيا ئې بېرته راژوندی كړ، ورته وئې ويل: څومره وځنډېدې، وئې ويل: يوه ورځ ځنډېدلی يم او يا خو د يوې ورځي يوه برخه، وئې فرمايل: داسي نه ده، بلكي سل كاله ځنډېدلی يې، نو خوراك او څښاك ته دي وگوره چي نه دي گنده شوي او خره ته دي وگوره او دا د دې لپاره چي تا د خلكو لپاره يوه نښه وگرځوو او هډوكو ته ځير شه چي څنگه ئې خوځوو او بيا ئې په غوښي پټوو، نو كله چي ورته څرگنده شوه، وئې ويل: (اوس) ښه پوهېږم چي الله په هر څه ښه قادر دئ.

(۲۵۹)- دا د الله يو مؤمن بنده وو (كه څه هم په يوه روايت كي عزير گڼل شوی، هغه چي يهودانو د الله زوی گڼلو)، په سفر روان وو، د خوراك او څښاك لپاره څه د سفر توښه ورسره، په يوه وران او نسكور شوي زاړه كلي تېرېدو، هري خوا ته ئې د كليوالو وراسته هډوكي تر

سترگو شول، ناڅاپه ئې دا خبره په زړه کې راتېره شوه چې الله تعالى به دا وراسته هډوکي ښنگه بيا راژوندي کوي، الله تعالى غوښتل هم د ده دا پوښتنه ځواب کړي او هم د ده په واسطه هغه خلك قانع کړي چې بياژوندون ئې نه منلو، د همدې لپاره ئې هغه په سل کلن مرگ محکوم کړ، سل کاله وروسته ئې بيا راژوندى کړ، پوښتنه ئې ترې وکړه، دلته څومره وځنډېدې؟ ځواب ئې ورکړ: نه پوهېږم، ښايي يوه ورځ يا خو د يوې ورځې يوه برخه، الله تعالى ورته وفرمايل: نه دلته سل کاله ځنډېدلى يې، د سورلۍ ورستو هډوکو ته وگوره، خو خوراك او څښاك ته دي سترگي واړوه چې روغ رمټ پاته دي، وگوره چې څنگه دا وراسته هډوکي خوځوم، غوښه ورباندې راټوکوم او بيا ئې راژوندى کوم، دغه مؤمن بنده د دې صحنې په ليدو سره د خپلې پوښتنې ځواب ترلاسه کړ او وئې ويل: اوس ښه پوه شوم چې الله په هر څه قادر دئ.

په دې قصې کې د بياژوندون په اړه څو بنيادي او اساسي خبرو ته ځواب ويل شوى دئ:

- يوه له هغو خبرو نه چې د بيا ژوندون په اړه د انسان ذهن تر خپل سيوري لاندې نيسي او باور کول ورته گرانوي، د اوږدې زمانې تېرېدل دي، که په يوه مړي يوه دوه ورځې تېرې شوې وي بياژوندى کېدل ئې ورته دومره گران نه برېښي لکه د هغه چې اوږده موده ورباندې تېره شوې وي، د د غې قصې په ترڅ کې ويل شوي چې زمانه نسبي امر دئ، له يوه نه تر بل او له يوه حالت نه تر بل ئې وضع بدلېږي، ويښ او ويده، مړ او ژوندى، لټ او تېز ته يو شان نه وي، هغه زمانه چې يوه ته په يوه حالت کې بې انتهاء برېښي بل ته د څو ثانيو او دقيقو وي، کومه فاصله چې مېږي ته بې انتهاء برېښي د يوې مرغۍ لپاره د څو ثانيو وي، که په يوه اطاق کې له يوه ويده او ويښ نه چې ټوله شپه ئې په خوب او ويښه تېره کړې، پوښتنه وکړئ، ويښ به درته وايي: ډېره اوږده شپه وه، لټ په لټ اوښتم، سخته راباندې تېره شوه او ويده به درته وايي: زه نه يم پوهېدلى چې شپه څنگه تېره شوه او څومره خوب مې کړى، دې مؤمن بنده ته عملاً وښودى شو چې سل کاله ورته يوه ورځ او حتى تر هغه هم کم، د يوې ورځې څو گڼتې معلوم شول، قرآن همدغه حقيقت ته په څو نورو مواردو کې هم اشاره کړې او فرمايي: د الله لپاره يوه ورځ هومره ده لکه ستاسو پنځوس زره کاله، دا تاسو يئ چې کلونه او پېړۍ درته اوږده زمانه برېښي او په واړه ذهن مو د دې سيورى پروت دئ چې په مړو باندې د اوږدې مودې له تېرېدو وروسته به څنگه بيا راژوندى کېږي. د نسبيت په اړه د قرآن دغه خبره دولس پېړۍ وروسته، د المان يوه ساينس پوه انشټين، د ساينس په ژبه وکړه او په دې سره ئې د فزيك د پلار نوم وگاټو.

- دوهم څه چې په دې اړه د انسان ذهن ته راځي هغه دا دئ چې په مرگ سره د انسان ټول بدن په خاورو بدل شي، د اوږدې زمانې په تېرېدو سره ئې له غوښې او هډوکو نه هيڅ اثر پاته نشي، دا به څنگه بېرته راژوندى کېږي؟ په دې قصې کې هغه مؤمن بنده ته وښودى شو چې د انسان وجود دوه برخې لري، جسد او روح، په مرگ سره ئې يوه برخه له منځه ځي خو بله برخه ئې روغه رمټه پاتې کېږي، دا داسې وگڼه لکه (ستا سورلۍ) او (خوراك څښاك)، يو ختم شوى وو خو بل روغ رمټ پاته وو، ستا جسد د روح لپاره داسې دئ لکه ستا دغه سورلۍ او ستا روح داسې لکه دا خوراك څښاك او ستا د قوت او ځواك منبع، په مرگ سره ستا هر څه له منځه نه ځي، يوه برخه روغه رمټه پاتې کېږي، روح له منځه نه ځي، يوازې د روح سورلۍ خپل حالت بدل کړي، غوښه او هډوکي ئې په خاوره کې تجزيه شي، دا بياژوندون داسې وگڼئ

لکه چي په مني کي ټول نباتات ومري، وراسته او په خاوره بدل شي، په خاوره کي موږ ته د دوی هیڅ اثر په نظر نه راځي، ټول ژمی وربانديي تېر شي، خو په پسرلي کي په یوه باران سره له زمکي سر رااوچت کړي.

وَإِذۡ قَالَ إِبۡرَٰهِـۧمُ رَبِّ أَرِنِي كَيۡفَ تُحۡيِ ٱلۡمَوۡتَىٰۖ قَالَ أَوَلَمۡ تُؤۡمِنۖ قَالَ بَلَىٰ وَلَٰكِن لِّيَطۡمَئِنَّ قَلۡبِيۖ قَالَ فَخُذۡ أَرۡبَعَةٗ مِّنَ ٱلطَّيۡرِ فَصُرۡهُنَّ إِلَيۡكَ ثُمَّ ٱجۡعَلۡ عَلَىٰ كُلِّ جَبَلٖ مِّنۡهُنَّ جُزۡءٗا ثُمَّ ٱدۡعُهُنَّ يَأۡتِينَكَ سَعۡيٗاۚ وَٱعۡلَمۡ أَنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٞ ﴿٢٦٠﴾

[۲٦۰]- او کله چي ابراهیم وویل: اې زما ربه! راوښیه چي مړی څنګه راژوندی کوې؟ وئې فرمایل: آیا په دې باندي باور نه لرې، وئې ویل: څنګه نه، خو غواړم چي زړه مې ډاډه شي، وئې ویل: نو د مرغانو څلور دراواخله او له ځانه سره ئې آموخته کړه، بیا ئې په هر غره یوه برخه کېږده، بیا ئې راوبوله چي تا ته به په منډه راشي او په دې پوه شه چي الله باحکمته غالب ذات دئ.

---

(۲٦۰)- د دې خبري چي الله د مؤمنانو مولا او لارښود دئ، له تیارو ئې د نور طرف ته بیایی، درېیمه بېلګه بیا هم د ابراهیم علیه السلام لارښوونه ده، ده هم وغوښتل چي د بیاژوندون د څرنګوالي په اړه ئې زړه ډاډه او مطمئن شي، په دې پوه شي چي الله تعالی مړی څنګه او په څه ډول راژوندی کوي؟ الله تعالی ورته وفرمایل: څلور مرغان راونیسه، له ځان سره ئې آموخته کړه، بیا ئې ځیني په یوه، ځیني په بل او بل غره کېږده، بیا ئې ځان ته راوبله، ګورې به چي ټول په منډه ستا په لوري راشي. که دا مرغان ستا د څو ورځو پاللو او روزلو په نتیجه کي له لري ستا غږ ته لبیك وایي او په منډه ستا خوا ته راځي، په داسي حال کي چي نه تا پیدا کړي او نه ته د دوی په زړه او دماغ څه سلطه لرې، نو د الله هغه مخلوق چي هرڅه ئې د ده په واك کي دي، ژوند ده ورکړی، روح او جسد ئې ده پیدا کړی، زړه او دماغ ده ورکړی، دا به څنګه د الله بلني ته لبیك نه وایي، له خپلو قبرونو نه به نه راپورته کېږي او د ده په لوري به نه روانېږي. مګر الله عزیز او حکیم نه دئ؟ که څه هم ځینو درنو مفسرینو د دې آیت په تفسیر کي ویلي چي ابراهیم علیه السلام ته د دغو مرغانو د ذبح کولو، د غوښو د ګډولو او په هر غره د دوی د ګډي غوښي د یوې برخي د ایښودلو وینا شوې او ده همدا کار کړی او بیا د ده په وینا دا مرغان بېرته راژوندي شوي او د ده خوا ته راغلي. خو په آیت کي نه د ذبح کولو او وژلو ذکر راغلی او نه هم دا ویل شوي چي ابراهیم علیه السلام دا کار وکړ او مرغان راژوندي شول او د ده خوا ته راغلل. برعکس له ځان سره د آموخته کولو او د ده په بلنه د ده لوري ته د راتلو خبره شوې او په پای کي ورته ویل شوي: په دې پوه شه چي الله باحکمته غالب ذات دئ. د آیت له وروستی برخي هم معلومېږي چي ابراهیم علیه السلام ته دا وینا د یوه استدلال بڼه لري نه د یوې مشاهدې بڼه، د مشاهدې صورت په مخکني مثال کي راغلی، تکرار ته ئې ضرورت نشته. د ابراهیم علیه السلام شخصیت هم هومره اوچت دئ چي د زړه د ډاډ او اطمئنان لپاره ئې همدا استدلال کافي

دئ. دا همغه ابراهيم دئ چې په يوې مشركې، له الله او آخرت نه منكرې ټولنې او كورنۍكې، د يوه بت لمانځونكي پلار په غېږ كې دنيا ته راغلى، خو په خپل عقلي استدلال سره ئې خپل رب وپېژاندو، خپل پلار او قوم ته ئې وويل: نه دا لمر، سپوږمۍ او ستوري او نه هم ستاسو دا بتان په خدايي منم، زما رب همغه دئ چې دا هر څه ئې پيدا كړي، زه پيدا شوي او فنا كېدونكي په خدايي نه منم.

كه په مخكنۍ قصې كې د هغه مؤمن بنده په الفاظو كې غور وكړئ او هغه د ابراهيم عليه السلام د دغې قصې له الفاظو سره مقايسه كړئ نو وبه ګورئ چې په دواړو كې ژور توپيرونه شته: يو وايي: الله به د دې كلي دا وراسته هډوكي څنګه بېرته راژوندي كوي؟ (أَنَّىَ يُحْيِـي هَـَذِهِ اللّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا) دا الفاظ شك افاده كوي، خو بل وايي: اې زما ربه! ما ته ئې راوښيه چې ته مړي څنګه ژوندي كوې؟ له يوه سره پوښتنه ده، له بل سره دا غوښتنه او تلوسه چې د بيا راژوندي كولو په كيفيت پوه شي؟ ابراهيم عليه السلام مخامخ خپل رب ته وايي چې ما ته د بيا راژوندي كولو كيفيت راوښيه، په بيا راژوندي كېدو مې باور شته، خو زړه مې غواړي په كيفيت ئې پوه شي، د خپل زړه د ډاډه كولو لپاره دا غوښتنه كوم. هغه مؤمن بنده ته مشاهده په كار وه او ابراهيم عليه السلام ته استدلال كافي وو. ابراهيم عليه السلام خو د نمرود په دربار كې او په اور كې د اچول كېدو په ورځ ويلي وو چې مرګ ژوند زما د رب په واك كې دئ، دى خو د نمرود له اوره روغ رمټ راوتلى او اوس د پيغمبرۍ مقام ته رسېدلى او له الله سره تكلم كوي، داسې چا ته يوازې يوه اشاره بس ده.

كه هدف دا وى چې دا مرغان ووژل شي نو حتماً به د (قتل) يا (ذبح) صيغه راغلې وه، قرآن خپل مخاطب په ابهام كې نه اچوي، كه (صرهن) د وژلو په معنى واخيستى شي له (اليك) سره نه جوړېږي، په دې صورت كې د آيت ترجمه داسې كېږي: (د ځان په لوري ئې ووژنه) او دا قطعاً غلطه جمله ده، د صرهن اصلي او معروفه معنى آموخته كول او ځان ته مايل كول دي، وروسته د (الى) صله هم په دې دلالت كوي چې همدغه معنى ترې مراد ده، ځكه دا (صله) د وژلو له معنى سره نشي جوړېدئ. له اليك سره ئې يوازې دغه معنى جوړه راځي، چې ترجمه ئې داسې كېږي: له ځان سره ئې آموخته كړه.

ځيني كسان په آيت كې د جُزْءاً له لفظ نه داسې پوهېدلي چې ښايي مراد ئې يوه ټوټه غوښه وي، نه د مرغانو يوه برخه، دا انتباه صحيح نه ده، په قرآن كې دوه ځايه نور هم د جُزْء لفظ راغلى چې په دواړو كې ئې معنى يوه ډله خلك ده:

وَ جَعَلُوا لَهُ مِنْ عِبَادِهِ جُزْءاً إِنَّ الانسنَ لَكَفُورٌ مُّبِينٌ * الزخرف:۱۵

لَهَا سَبْعَةُ أَبْوَبٍ لِّكُلّ بَابٍ مِّنهُمْ جُزْءٌ مَّقْسومٌ * الحجر:٤٤

څوك چې له صرهن نه د قطعهن معنى اخلي هغه دې ته اړ كېږي چې په خپل تعبير كې ښه ډېر تكلف وكړي او كافي خبري له ځان نه علاوه كړي، دوى به دې ته اړ كېږي چې لاندې خبرې له ځان نه علاوه كړي:

- ابراهم عليه السلام دا مرغان ذبح كړل.

- بيا ئې ښه وځپل او سره ګډ وډ ئې کړل.
- بيا ئې د دوی د ګډي غوښي يوه يوه ټوټه په يوه يوه غره کېښوده.
- بيا ئې ورته غږ کړ.
- ټول راژوندي شول.
- راوالوتل او د ده خوا ته په منډه راغلل.

خو په دې آيت کې دا يو هم نشته، نه د وژلو صيغه راغلې او نه د مرغانو د بيا ژوندی کېدو صيغه او نه دا چې ابراهيم عليه السلام دا کار کړی. دا خبري به ټولي له خپله ځانه راوړي که نه نو تعبير به ئې ناقص وي!! همدا راز دوی دې ته اړ کېږي چې ووايي: د (الی) لفظ يا زائد دئ او يا د کوم لري لفظ لپاره (صله) ده!!

موږ دغو دوستانو ته وايو: دې تکلف ته څه ضرورت دئ؟ ولي د الله په کلام کي داسي تصرفات جائز ګڼئ؟ ولي د الله د مبين کلام په اړه دا غلط ذهنيت راپيدا کوئ چې له دومره تکلف او تصرف نه پرته ئې په معنی پوهېدل ممکن نه دئ؟ ولي ئې صافه او واضح معنی پرېږدئ او له تکلف نه ډکه معنی ئې غوره کوئ؟ همدا راز دوی ته وايو: که ستاسو دا خبري صحيح وي نو د آيت په پای کي به د مخکني مثال په څېر د ابراهيم عليه السلام کومه داسي وينا ذکر کېده چې اوس پوه شوم او زړه مي ډاډه او مطمئن شو، لکه هلته چي راغلي: قال اعلم ان الله علی کل شئ قدير، داسي به نه ويل کېدو چې واعلم ان الله عزيز حکيم. دا الفاظ خو په دې شهادت ورکوي چي پورتني مطلب يو استدلال دی نه يوه مشاهده.

ابراهيم عليه السلام ته خو همدا استدلال کافي وو، دغه ستر موحد ته يوه اشاره کافي وه، خو څه وکړو چي ځيني کسان يوازي په هغسي ځواب مبهوت او متقاعد کېدی شي چي ابراهيم عليه السلام د نمرود مخي ته کېښود: فان الله يأتي بالشمس من المشرق فأت بها من المغرب فبهت الذي کفر!!

دې ته مو پام وي چي دغه مفسرين د غلطو اسرائلي رواياتو تر اغېز لاندي تللي او همغه خبره کوي چي محرف بايبل ئې کوي!! راشئ وګورو چي بايبل په دې اړه څه وايي؟

بايبل تر دې عنوان لاندي (له ابرام سره د خدای ژمنه) په ٥ فقرې کي ليکي: خدای په شپه کي ابرام (ابراهيم عليه السلام) له خپله کوره بهر راوغوښت او هغه ته ئې وويل: د آسمان ستورو ته نظر وکړه آيا کولی شې وئې شمارې؟ ستا نسل به هم دې ته ورته بې شمېره وي!! دلته نو ابرام په خدای اعتماد وکړ او د همدې لپاره خدای تري راضي شو او دی ئې قبول کړ، خدای ابرام ته وويل: زه همغه خدای يم چي ته مي له اورکلدانيان راوايستي ترڅو دغه سيمه تا ته درکړم، ابرام وويل: خدايه! څنګه مطمئن شم چي دا سيمه ما ته راکوې؟ خدای ورته وويل: يوه درې کلنه سخوندره، يوه درې کلنه وزه، يو درې کلن پسه، يوه قمري او يوه کوتره درواخله، سرونه تري پرې کړه، هر يو له سره تر پښو نيمايي کړه، ټوټې ئې يوه د بلې خوا ته کېږده،خو مرغان مه نيمايي کوه، ابرام همداسي وکړل، ترماښامه ئې غوښه خوړونکي مرغان چي پر دغو غوښو به کښېناستل، تري ايسار کړل، د ماښام په وخت کي ابرام په ژور خوب ويده شو او يوې وحشتناکي تيارې احاطه کړ!!)

دلته څو خبري د بحث وړ دي:

• بایبل دلته او په ګڼ شمېر نورو ځایونو کي د دې هڅه کوي چي ثابته کړي د بني اسرائیلو خدای د مصر له پولو تر فرات پوري دا ټوله سیمه دوی ته ورکړې، دلته وايي چي له ابراهیم علیه السلام سره خدای ژمنه وکړه چي د ده نسل به د ستورو تر شمېر هم زیات کړي او دا سیمه به د ده اولاد ته وسپاري!! دا د آسمان تر ستورو او د زمکي تر شګو د بني اسرائیلو د نسل د زیاتېدو مبالغه د بایبل په څو ځایونو کي مخي ته راځي، د بایبل لیکوال په دې نه پوهېدو چي د بني اسرائیلو ټول شمېر (د یعقوب علیه السلام له پیدایښته تر قیامته پوري) به دومره هم نه شي لکه د آسمان د یوې وړې برخي د ستورو شمېر، که تاسو د بایبل دا خبره هغه چا ته وکړئ چي د ستورو په اړه تحقیق کوي او په دې پوهېږي چي په آسمان کي څومره ستور لیکي او په هر ستور لیکي کي څومره ستوري دي، هغه به درته ووایي چي د انسان له پیدایښته تر نن پوري د ټولو انسانانو شمېر د یوه ستور لیکي د ټولو ستورو د یوې وړې برخي په اندازه هم نه دئ او په آسمان کي نږدې یو سل شل ملیارده ستور لیکي دي!! آیا ممکنه ده علیم خدای داسي له مبالغي ډکي او د حقیقت خلاف خبره وکړي او ووایي چي د ابراهیم علیه السلام د اولاد شمېر به د آسمان تر ستورو او د زمکي تر شګو هم زیات شي، داسي خبره خو یوازي یو شاعر کولی شي نه یو عالم او محقق انسان!!

• خدای ابرام ته وايي چي قرباني وکړه، که ستا قرباني قبوله شوه نو باید مطمئن شي چي زما ژمنه حتماً ترسره کېږي، د قربانۍ د قبلېدو نښه دا ده چي د قربانۍ په غوښه به یوه لوخړه راشي، همداسي وشول.

• قرآن د بایبل دا ټولي خبري ردوي، ستورو ته د کتلو په اړه د بایبل د وینا خلاف فرمايي چي دا په ځوانۍ کي له خپل قوم سره د ابراهیم علیه السلام د مناقشي یوه صحنه وه، بتانو ته ئې وکتل او وئې ویل چي دا خو تاسو په خپلو لاسونو جوړ کړي څنګه ئې خدایان ګڼئ، د آسمان ستورو، سپوږمۍ او لمر ته ئې ګوته ونیوله او وئې ویل: دا خو پرېوځي، زه پرېوتونکي په خدایی نه منم! د مرغانو د ذبح کولو په اړه فرمايي: ابراهیم علیه السلام دعاء وکړه: خدایه! ما ته راوښیه چي مړي څنګه بېرته راژوندي کوې، الله تعالی وفرمایل: آیا په بیا راژوندي کېدو باور نه لرې؟ وئې ویل: ولي به باور نه لرم، غواړم زړه مي ډاډه شي، الله تعالی وفرمایل: څلور مرغان راواخله، له ځان سره ئې روږدي کړه، بیا ځیني پر یوه، ځیني پر بل او ځیني پر بل غره کېږده او بیا ورغږ کړه، چي خوا ته دي په منډه راشي، که دا مرغان ستا په یوې اشارې ستا خوا ته راځغلي، مړي به همداسي زما په یوې اشارې له قبرونو راپاڅي او زما خوا ته به راځي.

بایبل د هغې قربانۍ په هکله چي خلك ئې خدای ته وړاندي کوي وايي: کومه قرباني چي خدای ئې قبوله کړي، لوخړه راشي او وئې سوزوي، همدا راز وايي: د دې قربانۍ په وینو به د معبد خاص خاص ځایونه سره کېږي، یوه برخه به د معبد په خاص ځای کي سوزول کېږي، د غوښي تر ټولو خوندوري برخي به ئې د معبد مجاور کاهن (د دوی ملا) ته ورکول کېږي!! خو قرآن وايي چي خدای نه د دې قربانۍ وینو ته ضرورت لري او نه ئې غوښي ته، د خدای برخه فقیرانو ته ورکړئ، دا د کاهن نه بلکي د فقیرانو برخه ده: لکه چي فرمايي:

لَن يَنَالَ ٱللَّهَ لُحُومُهَا وَلَا دِمَآؤُهَا وَلَٰكِن يَنَالُهُ ٱلتَّقۡوَىٰ مِنكُمۡۚ ....

الحج: ٣٧

الله ته ئې نه غوښه رسي او نه ئې ويني، خو ستاسو تقوی وررسي.

همدا راز فرمايي:

فَكُلُواْ مِنۡهَا وَأَطۡعِمُواْ ٱلۡقَانِعَ وَٱلۡمُعۡتَرَّ

الحج: ۲۸
نو په خپله هم ترې وخورئ او پر بې وزلي فقير ئې هم وخورئ.

مَّثَلُ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمۡوَٰلَهُمۡ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنۢبَتَتۡ سَبۡعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنۢبُلَةٖ مِّاْئَةُ حَبَّةٖۗ وَٱللَّهُ يُضَٰعِفُ لِمَن يَشَآءُۚ وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٦١﴾ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمۡوَٰلَهُمۡ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ ثُمَّ لَا يُتۡبِعُونَ مَآ أَنفَقُواْ مَنّٗا وَلَآ أَذٗى لَّهُمۡ أَجۡرُهُمۡ عِندَ رَبِّهِمۡ وَلَا خَوۡفٌ عَلَيۡهِمۡ وَلَا هُمۡ يَحۡزَنُونَ ﴿٢٦٢﴾

[٢٦١]- د هغو کسانو مثال چي خپل مالونه د الله په لار کي لګوي؛ هغي دانې ته ورته دئ چي اوه وږي راوټوکوي، په هر وږي کي سل داني او الله چي چا ته وغواړي ورته مضاعف کوي ئې او الله ښه پوه د وسعت خاوند دئ. [٢٦٢]- همغه چي خپل مالونه د الله په لار کي لګوي او بيا په خپلو انفاق کړو مالونو پسي نه کړول کوي او نه منت باروي. دوی ته د خپل رب په خوا کي خپل اجر دئ، نه په دوی څه ويره شته او نه به غمجن شي.

(٢٦١-٢٦٢)- څوك چي خپل مال د الله په لار کي لګوي، دا کار د ده پر زړه، دماغ او شخصيت ژوري اغېزې او اثرات پرېږدي، ډېر ناوړه او خراب صفات او عادات ئې په غوره صفاتو او عاداتو بدلوي، حرص، بخل، له مال سره افراطي مينه، کبر، د مال په وجه په بل د لويي احساس، بې وزله او نادار انسان ته په سپکه سترګه کتل او ډېر نور اخلاقي رذائل له منځه وړي او پر ځای ئې ترحم، زړه سوی، ايثار، قناعت، په حلال رزق اکتفاء او ډېرو نورو انساني ارزښتونو او اخلاقو ته وده ورکوي، په پورتني آيت کي د انفاق دا اثرات هومره ژور او پراخ ګڼل شوي لکه يوه دانه چي اوه داسي وږي راشنه کړي چي په هر يوه کي ئې سل داني وي او تر دې هم زيات، دا ځکه چي الله ښه پوه د وسعت خاوند دئ، په دې پوهېږي چي څوك د دې وړ دئ چي په انفاق باندي ئې تر دې هم زياتي نتيجې مرتب کړي. خو په دې شرط چي له انفاق نه وروسته نه د هغو کسانو د کړولو او ځورولو باعث شي چي مرسته ئې ورسره کړې او نه منت ورباندي بار کړي، هغوی ته په سپکه سترګه ونه ګوري، تل خپله مرسته ورياده نه کړي، د دې انتظار ترې ونه لري چي د مرستو په وجه به د ده تراحسان لاندي وي او د ده لويي به مني. که څه هم ځينو مفسرينو د انفاق کوونکي پر ځای د دوی انفاق کړی مال له دغسي دانې سره تشبيه کړی او ويلي ئې دي چي د دوی مال او يا د دوی اجر به الله تعالی ورته څو څو ځله زيات کړي، خو نه يوازي د آيت په الفاظو کي د دې مجال نه تر سترګو کېږي، بلکي دا توجيه د آيت

له وروستۍ برخې سره هم اړخ نه لګوي، که دلته د انفاق اجر مراد وی نو د آیت په پای کې به دا مطلب بیا نه تکرارېدو چې د دوی اجر له الله سره دئ، د آیت له الفاظو نه یوازې دا مطلب اخیستل کېږي چې په خپله منفق او انفاق کوونکی له دغسې دانې سره تشبیه شوی، (مثل الذین ینفقون) ویل شوي، نه (مثل ما انفقوا)، په دوو وروسته راتلونکو مثالونو کې به هم وګورئ چې دا مطلب په لاډېر صراحت سره راغلی او په ډېر وضوح سره معلومېږي چې په دې مثالونو کې انفاق کوونکی تشبیه شوی نه د دوی انفاق، ریاکار منفق له سختې تیږې سره او مخلص منفق د لوړې غونډۍ پر سر له سمسور باغ سره تشبیه شوی.

قَوۡلٞ مَّعۡرُوفٞ وَمَغۡفِرَةٌ خَيۡرٞ مِّن صَدَقَةٖ يَتۡبَعُهَآ أَذٗىۗ وَٱللَّهُ غَنِيٌّ حَلِيمٞ ﴿٢٦٣﴾

[٢٦٣]- غوره وینا او بخښنه تر هغې صدقې ډېره غوره ده چې کړول ورپسې وي او الله حلیم غني دئ.

(٢٦٣)- تر هغې مرستې چې ځورول او منت ورپسې وي، یوه ښه وینا او د بل له اشتباهاتو تېرېدل ډېر غوره دئ.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تُبۡطِلُواْ صَدَقَٰتِكُم بِٱلۡمَنِّ وَٱلۡأَذَىٰ كَٱلَّذِي يُنفِقُ مَالَهُۥ رِئَآءَ ٱلنَّاسِ وَلَا يُؤۡمِنُ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِۖ فَمَثَلُهُۥ كَمَثَلِ صَفۡوَانٍ عَلَيۡهِ تُرَابٞ فَأَصَابَهُۥ وَابِلٞ فَتَرَكَهُۥ صَلۡدٗاۖ لَّا يَقۡدِرُونَ عَلَىٰ شَيۡءٖ مِّمَّا كَسَبُواْۗ وَٱللَّهُ لَا يَهۡدِي ٱلۡقَوۡمَ ٱلۡكَٰفِرِينَ ﴿٢٦٤﴾

[٢٦٤]- ای مؤمنانو! خپل صدقات په منت او اذیت سره مه باطلوئ، د هغه چا په څېر چې خپل مال خلکو ته د ځان ښودني لپاره انفاق کوي، په داسې حال کې چې پر الله او د آخرت پر ورځې ایمان نه لري. نو د ده مثال هغې ښویې تیږې ته ورته دئ چې څه خاوره ورباندې پرته وي او داسې زورور باران پرې وشي چې صفا او ښویه ئې کړي، د خپلو لاسته راوړنو د هیڅ څه په ترلاسه کولو به نه توانېږي او الله داسې کافر قوم نه هدایت کوي.

(٢٦٤)- دلته هغه د مال انفاق کوونکی چې انفاق ئې پر الله او آخرت له ایمانه نه دئ راولاړ شوی، بلکې د ځان ښودني لپاره انفاق کوي، له هغې ښویې سختې تیږې سره تشبیه شوی چې پر سر ئې لږ غونډې خاوره پرته وي، ظاهر ئې داسې برېښي چې سمسوره زمکه او د کښت لپاره جوګه وي، خو چې تېز باران ورباندې راشي، خاوره ئې له ځان سره یوسي او حقیقت ئې راڅرګند شي، دا ریاکار منفق هم دغسې وي، له انفاق نه ئې خلك داسې انګېري چې په زړه کې

به ئي ترحم او عاطفه وي، انفاق بـه ئـي د ايمـان او عقيدې پـه حکم وي، خو ډېر ژر ئـي اصلـي ځېره بربنده شي، د زړه اصلي کيفيت ئي په هغه کړولو او منت بارولو کي راڅرګند شي چي لـه انفاق نه وروسته ئي خلك د ده په چلن کي ګوري. داسي کافران لـه الهي هدايت نـه محروم دي، له انفاق نه چي د څه ترلاسه کولو طمع لري هغه به هم ترلاسه نـه کړي. لـه دې مثـال نـه هم پـه ډاګه معلومېږي چي په لومړي مثال کي هم تشبيه د منفق په اړه ده، نه د ده د انفاق شـوي مـال پـه اړه.

وَمَثَلُ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَٰلَهُمُ ٱبْتِغَآءَ مَرْضَاتِ ٱللَّهِ وَتَثْبِيتًا مِّنْ أَنفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍۭ بِرَبْوَةٍ أَصَابَهَا وَابِلٌ فَـَٔاتَتْ أُكُلَهَا ضِعْفَيْنِ فَإِن لَّمْ يُصِبْهَا وَابِلٌ فَطَلٌّ ۗ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٦٥﴾

[۲٦۵]- او مثال د هغو چي خپل مالونه د الله د رضاء په لټه کي او د خپل نفسي ثبـات پـه وجه انفاق کوي، د يوې لوړي زمکي پر سر يوه باغ تـه ورتـه دئ چي کـه زورور بـاران ئـې پـه برخـه شـي نـو دوه برابره مېوه ورکړي او کـه زورور بـاران ورونـه رسېږي نـو پرخه، او الله ستاسو د کړنو ښه ليدونکی دئ.

(۲٦۵)- هغـه چي انفـاق ئـې د الله د رضـاء ترلاسـه کولـو لپـاره وي او پـوخ ايمـان ئـې انفـاق تـه هڅوي، مثال ئې هغه باغ ته ورته دئ چي په لوړي زمکي راشين شوی وي، د ونو جرړي ئې د لوړي زمکي په پرېړی خاوري کي ژوري ننوتې وي، کـه تېز بـاران ئـې پـه برخـه شـي نـو دوه برابره حاصل ورکړي او که تېز باران نه وو نو نرم باران او پرخه هم ورتـه کافي وي.

أَيَوَدُّ أَحَدُكُمْ أَن تَكُونَ لَهُۥ جَنَّةٌ مِّن نَّخِيلٍ وَأَعْنَابٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَـٰرُ لَهُۥ فِيهَا مِن كُلِّ ٱلثَّمَرَٰتِ وَأَصَابَهُ ٱلْكِبَرُ وَلَهُۥ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَآءُ فَأَصَابَهَآ إِعْصَارٌ فِيهِ نَارٌ فَٱحْتَرَقَتْ ۗ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمُ ٱلْـَٔايَـٰتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٦٦﴾

[۲٦٦]- آيا ستاسو کوم يو دا خوښـوي چي د کجورو او انګـورو داسـي بـاغ دې وي چي ويالي ترې لاندي بهېږي او پـه هغـه کي ده تـه هر ډول (نـوري) مېـوې هم وي او ده تـه زوړوالی رسېدلی وي او کمزوري زامن ئي وي، خو ناڅاپه ئي باغ ته داسي سخته سيلۍ ورسېږي چي په کي اور وي او باغ ئي وسوزي، الله دغسي آيتونه درته بيانوي چي تفکر

وکړئ.

(۲٦٦)- په خپل لاس، په ريا، منت او د مسکين په کړولو سره د خپلو نېکو عملونو او انفاق نه جوړ هغه باغ مه سوزوئ چې په سختې ورځې به ورته سخت اړ وئ، که نه مثال به مو دغه کس ته ورته وي چې د احتياج په ورځې ئې باغ په اورنی سيلی وسوزېدو.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَنفِقُواْ مِن طَيِّبَٰتِ مَا كَسَبۡتُمۡ وَمِمَّآ أَخۡرَجۡنَا لَكُم مِّنَ ٱلۡأَرۡضِۖ وَلَا تَيَمَّمُواْ ٱلۡخَبِيثَ مِنۡهُ تُنفِقُونَ وَلَسۡتُم بِـَٔاخِذِيهِ إِلَّآ أَن تُغۡمِضُواْ فِيهِۚ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿٢٦٧﴾

[۲٦۷]- اې مؤمنانو! له خپلو لاس ته راوړو شيانو او له هغه نه چې موږ له زمکې درته رااېستلي، پاکيزه پاکيزه ئې انفاق کړئ او د هغه ناپاکو قصد ئې مه کوئ چې بل ته ئې ورکوئ خو په خپله ئې اخيستونکي نه يئ، مګر دا چې سترګې پرې پټې کړئ او په دې پوه شئ چې الله ستايلی غني دئ.

(۲٦۷)- د خپل حلال مال پاکيزه شيان د الله په لار کې انفاق کړئ، نه هغه ردي او ناپاك شيان چې که بل ئې تاسو ته درکړي نه ئې اخلئ مګر دا چې سترګې پرې پټې کړئ، الله ستاسو انفاق ته اړ نه دئ، هغه غني دئ، الله له دې لوړ دئ چې داسې ردي او ناپاك شيان قبول کړي.

ٱلشَّيۡطَٰنُ يَعِدُكُمُ ٱلۡفَقۡرَ وَيَأۡمُرُكُم بِٱلۡفَحۡشَآءِۖ وَٱللَّهُ يَعِدُكُم مَّغۡفِرَةً مِّنۡهُ وَفَضۡلًاۗ وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٦٨﴾

[۲٦۸]- شيطان د فقر وعده درکوي او په فحشاء مو ګماري او الله د خپل مغفرت او پېرزوينې وعده درکوي او الله ښه پوه د وسعت خاوند دئ.

(۲٦۸)- شيطان مو له خوارئ او فقر وېروي، په بخل مو ګماري او همدا درته ښايسته کوي، خو الله تعالی تاسو انفاق ته رابلي، د انفاق په بدله کې د مغفرت او بخښنې او د خپلې پراخې پېرزوينې وعده درکوي، الله پوهېږي چې څوك د شيطاني القاءاتو تر تأثير او اغېز لاندې درومي، له فقر وېرېږي او له انفاق ډډه کوي او څوك د الله بلنې ته لبيك وايي او په انفاق سره د ده د مغفرت او فضل ترلاسه کول غواړي.

يُؤۡتِي ٱلۡحِكۡمَةَ مَن يَشَآءُۚ وَمَن يُؤۡتَ ٱلۡحِكۡمَةَ فَقَدۡ أُوتِيَ خَيۡرًا كَثِيرًاۗ وَمَا

يَذَّكَّرُ إِلَّآ أُوْلُواْ ٱلْأَلْبَٰبِ ﴿٢٦٩﴾

[۲٦٩]- چا ته چي وغواړي حكمت وركوي او چا ته چي حكمت وركړى شو؛ نو هغه ته يقيناً چي ډېره ښېګڼه وركړى شوه او له عقلمنو پرته بل څوك پند نه اخلي.

(۲٦٩)- د حكمت خاوند همغه دئ چي د الله بلني ته لبيك وايي، د الله د مغفرت او فضل په لټه كي وي او د همدې لپاره خپل مال د الله په لار كي لګوي، چا ته چي دا حكمت وركړ شي په حقيقت كي ئې ستر خير او ښېګڼه په برخه شوې.

وَمَآ أَنفَقْتُم مِّن نَّفَقَةٍ أَوْ نَذَرْتُم مِّن نَّذْرٍ فَإِنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُهُۥ ۗ وَمَا لِلظَّٰلِمِينَ مِنْ أَنصَارٍ ﴿٢٧٠﴾

[۲۷۰]- او تاسو چي كوم څه انفاق كړي دي او په ځان منلى كوم نذر مو ترسره كړى دئ، نو الله پرې پوهېږي او د ظالمانو هيڅ مرستندوى نشته.

(۲۷۰)_ كوم نذر چي تاسو پر ځان منئ او كومه صدقه چي تاسو وركوئ، كه دا كمه وي كه زياته، په ښه نيت وي او كه په بد نيت، له حلال مال نه وي كه له حرام نه، الله وربانـدي پوهېږي، كه د انفاق او نذر په اړه په غلطه لار ولاړئ او ظلم او تېرى درنه وشو، نو په دې پوه شئ چي ظالمان هيڅ مرستندوى نشي موندلى. د كوم ښه او جائز كار د ترسره كېدو په طمع او د الله په نامه څه نذر په ځان منل جائز دئ، خو دې ته مو پام وي چي پيغمبر عليه السلام د نذر په اړه فرمايلي: په نذر سره الله تعالى له بخيل انسان نه څه شكوي. دا هغه بخيل دئ چي د الله د رضاء لپاره او له كوم شرط نه پرته انفاق ته تيار نه وي، د كوم حاجت ترسره كېدو لپاره په ځان نذر مني او وايي: كه مي دا حاجت ترسره شو، نو دا او دا به انفاق كړم.

إِن تُبْدُواْ ٱلصَّدَقَٰتِ فَنِعِمَّا هِىَ ۖ وَإِن تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا ٱلْفُقَرَآءَ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۚ وَيُكَفِّرُ عَنكُم مِّن سَيِّـَٔاتِكُمْ ۗ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٢٧١﴾

[۲۷۱]- كه صدقات په ښكاره وركړئ نو دا هم ښه كار دئ او كه ئې پټ كړئ او فقيرانو ته ئې وركړئ، نو دا درته غوره دئ او (په دې سره به الله تعالى) ستاسو ځيني سيئات ختم كړي او الله ستاسو له كړنو ښه خبر دئ.

(۲۷۱)_ ستاسو معامله له هغه الله سره ده چي له هر څه خبر او په هر څه پوهېږي، كوم څه چي تاسو د دې لپاره په پټه كوم مسكين او فقير ته وركوئ چي د هغه عزت خوندي پاته شي او ستا په انفاق كي د رياء او ځان ښودني څه شائبه راولاړه نشي، نو په دې سره به الله تعالى ستا ځيني سيئات تكفير كړي، ستا ځيني بد خويونه، بد اخلاق، بد عادات، بد كړه وړه به له منځه

يوسي، د تغفير الذنوب معنى د ګناهونو بخښنه ده او د تكفير السيئات معنى د بدو اخلاقو ازاله ده، په انفاق سره د بخل او حرص په څېر د انسان ډېر ناوړه اخلاق اصلاح کېږي. ته بايد ډاډه وې چې ستا په هر نذر او انفاق خبير خدای پوهېږي.

لَّيْسَ عَلَيْكَ هُدَىٰهُمْ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ يَهْدِى مَن يَشَآءُ ۗ وَمَا تُنفِقُوا۟ مِنْ خَيْرٍ فَلِأَنفُسِكُمْ ۚ وَمَا تُنفِقُونَ إِلَّا ٱبْتِغَآءَ وَجْهِ ٱللَّهِ ۚ وَمَا تُنفِقُوا۟ مِنْ خَيْرٍ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴿٢٧٢﴾

[٢٧٢]- پر تا د دوی هدايت کول نه دئ فرض شوی او دا خو الله دئ چې څوك وغواړي هدايت کوي ئې، او له مال نه چې څه انفاق کړئ نو دا په خپله ستاسو (په ګټه) ده او تاسو خو د الله د رضاء لټولو نه پرته د بل څه لپاره انفاق نه کوئ او له مال نه چې څه هم تاسو انفاق کړئ؛ پوره به (بېرته) درکړی شي او پر تاسو به ظلم ونشي.

(٢٧٢)- دا ستاسو ذمه واري نه ده چې څوك په سمه لار برابر کړئ، دا ستاسو نه بلکې د الله کار دئ چې وګوري څوك په سمه لار د تلو وړتيا لري تر څو ئې دا توفيق په برخه کړي، مبادا د دې لپاره له يوه مسکين او محتاج انسان نه خپله مرسته وسپموئ چې ولې ئې ايمان نه دئ راوړی او نه دئ هدايت شوی، د هر انفاق ګټه تر بل د مخه په خپله تاسو ته رسي، تاسو په انفاق سره د الله رضاء لټوئ، ثواب ئې په مکمله توګه تاسو ته درکول کېږي.

لِلْفُقَرَآءِ ٱلَّذِينَ أُحْصِرُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ ضَرْبًا فِى ٱلْأَرْضِ يَحْسَبُهُمُ ٱلْجَاهِلُ أَغْنِيَآءَ مِنَ ٱلتَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُم بِسِيمَٰهُمْ لَا يَسْـَٔلُونَ ٱلنَّاسَ إِلْحَافًا ۗ وَمَا تُنفِقُوا۟ مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ ٱللَّهَ بِهِۦ عَلِيمٌ ﴿٢٧٣﴾

[٢٧٣]- هغو فقيرانو لره دي وي چې د الله په لار کې مصروف کړی شوي، په وس کې ئې نه ده چې په ځمکه کې سفر وکړي، د عفاف (او نه سؤال کولو) په وجه ئې جاهل او ناپوه انسان غنيان ګڼي، له څېرو نه به ئې وپېژنې، له خلکو نه په ټينګار سره څه نه غواړي او تاسو چې هر څه انفاق کړئ، الله ورباندې ښه پوه دئ.

(٢٧٣)- د مرستې اصلي مستحق کسان هغه مجاهدين دي چې د الله په لار کې ئې ځان وقف کړی، ~~له بل هر مصروفيت نه ئې لاس اخيستی، شپه ورځ ئې د دين په خدمت کې وي،~~ د تجارت او مال دولت ګټلو لپاره ئې سفرونه کول پرېښي، که څه هم محتاج وي خو لوړ همت ئې دې ته نه پرېږدي چې چا ته لاس اوږد کړي او مرسته ترې وغواړي، د دوی ځان ساتنې،

قناعت او عفاف ته په پام سره ناپوه کسان په دوی د غنیانو او شتمنو گمان کوي، له څېرې نه به ئي وپېژني، د لوږې د نښو په څنگ کي به د دوی په څېرو کي تولې پورتنۍ نښې وگورې، که هر څومره اړ وي له چا نه په الحاح، ټینگار او تأکید سره څه نه غواړي. له محتاج کافر سره هم مرسته کولی شئ، خو د مرستي اصلي مستحق کسان دغه دي.

ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمۡوَٰلَهُم بِٱلَّيۡلِ وَٱلنَّهَارِ سِرّٗا وَعَلَانِيَةٗ فَلَهُمۡ أَجۡرُهُمۡ عِندَ
رَبِّهِمۡ وَلَا خَوۡفٌ عَلَيۡهِمۡ وَلَا هُمۡ يَحۡزَنُونَ ﴿٢٧٤﴾ ٱلَّذِينَ يَأۡكُلُونَ ٱلرِّبَوٰاْ لَا
يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ ٱلَّذِي يَتَخَبَّطُهُ ٱلشَّيۡطَٰنُ مِنَ ٱلۡمَسِّۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمۡ قَالُوٓاْ
إِنَّمَا ٱلۡبَيۡعُ مِثۡلُ ٱلرِّبَوٰاْۗ وَأَحَلَّ ٱللَّهُ ٱلۡبَيۡعَ وَحَرَّمَ ٱلرِّبَوٰاْۚ فَمَن جَآءَهُۥ مَوۡعِظَةٞ مِّن
رَّبِّهِۦ فَٱنتَهَىٰ فَلَهُۥ مَا سَلَفَ وَأَمۡرُهُۥٓ إِلَى ٱللَّهِۖ وَمَنۡ عَادَ فَأُوْلَٰٓئِكَ أَصۡحَٰبُ ٱلنَّارِۖ
هُمۡ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٢٧٥﴾

[٢٧٤]- هغه چي خپل مالونه شپه او ورځ، په پټه او ښکاره انفاق کوي نو د دوی اجر له خپل رب سره دئ، نه پر دوی څه وېره شته او نه به غمجن شي. [٢٧٥]- هغه چي سود خوري نه پاځي مگر د هغه چا د پاځېدو په څېر چي شيطان په مس (لاس راښكلو) سره د ده حواس خراب كړي وي، دا په دې خاطر چي وايي: بيع خو هم د سود په څېر ده! حال دا چي الله بيع حلاله كړې او سود ئې حرام كړی، نو چا ته چي د خپل رب له لوري موعظه راغله، نو ډډه ئې وكړه، ده ته همغه پخوا تېر شوی دئ او كار ئې الله ته (محول) دئ او څوك چي بيا وروگرځېدو نو دوی دوزخيان دي، په هغه كي تلپاتي.

(٢٧٤-٢٧٥)- څوك چي خپل مالونه شپه او ورځ، په پټه او ښكاره انفاق كوي؛ اجر ئې له خپل رب سره دئ، نه پر دوی څه وېره شته او نه به غمجن شي، خو څوك چي سود خوري، هغه په حقيقت كي يو مخبوط الحواس انسان دئ چي شيطان ئې حواس گډ وډ كړي، له مال سره افراطي مينې او د زيات مال د ترلاسه كولو شديد حرص، د ليونتوب حد ته رسولی، د ده له كاږه نظره بيع د سود په څېر ده، د ده ذهن د شيطانی القاءاتو تر اغېز لاندي دئ، په ذهن ئې شيطان سپور دئ، په همدې خاطر وايي چي په بيع او تجارت كي هم يو له بل گټه ترلاسه كېږي، نو كه په سود كي همدا كار كېږي ولې بايد حرام وگڼل شي؟! شيطاني استدلال همداسې وي، ژور توپيرونه له پامه غورځول او شكلي ورته والي ته گوته نيول او په هغه استناد كول، د شيطان او د هغه تر اغېز لاندي انسانانو خصلت دئ. هر سليم العقله انسان پوهېږي چي په سود كي د يوه

بې وزلي انسان له مجبوريت نه ګټه اخيستل کېږي، يوې خوا ته ئې د پانګې خاوند دئ چې له کوم کار نه پرته يقيني او حتمي ګټه ترلاسه کوي او بلې خوا ته ئې يو مجبور بې وسه انسان دئ چې دې معاملې ته د مجبوريتونو په سبب اړ شوی، له تاوان نه پرته ئې بل څه نه په برخه کېږي، څه چې په سود ترلاسه کوي يا به ئې په خپلو ضروري اړتياوو لګوي او يا به ئې په داسي کار چې خولې د ده په کي توی شي او ګټه ئې د سود خور په جيب کې پرېوځي. سود د هغه پانګوال نظام بنيادي اړخ دئ چې خلك په کې په دوو ډلو وېشل شوي وي؛ يوې خوا ته د ټولنې د ټولو شتمنيو خاوندان او بلې خوا ته هغه نادار او بې وزلي انسانان چې د دغو شتمنو لپاره بايد شپه ورځ کار وکړي او د خپلو تناکو او خولو په بيع ترلاسه کړی عايد د شتمنو مخې ته کېږدي. په دې نظام کې شتمن حاکم دئ او واکمني د شتمنو په لاس کې او نظام او ټول فردي او اجتماعي قوانين او مناسبات ئې د شتمنو په خدمت کې. پانګوال نظام له سود نه پرته نشي چلېدئ، د امريکا اوسنی نظام د دې ښه بېلګه ده، هلته د سترو سترو شرکتونو او کمپنيو خاوندان او د پراخو زمکو مالکان، پر امريکا او په ټولو زېرمو ئې حکومت کوي، د هېواد په سلو کې نوي شتمنی په سلو کې د پنځو شتمنو په لاس کې دي، له دغو شتمنو نه پرته او د دوی له خوښې پرته نه څوك د هېواد جمهور رئيس کېدی شي، نه د کوم ايالت ګورنر، نه د کانګريس او پارلمان غړی. د ملګرو ملتونو د ۱۳۸۳کال راپور وايي چې د امريکا ۳٤ مليونه وګړي په فقر کې ژوند کوي، يعني په هرو اوه امريکائيانو کې يو په فقر کې ژوند کوي، کار، روزګار او معاش نه لري، دا په داسي حال کې چې امريکا د نړۍ ډېر هېوادونه له اقتصادي پلوه په خپلې استعماري ولکې کې نيولي او هر کال له دغو مستعمراتو په ملياردونو ډالر ترلاسه کوي، کله دلته او کله هلته د جګړو اور بل کړي او په دې سره له يوې خوا د خپلو وسلو لپاره د خرڅلاو بازار پيدا کړي او له بلې خوا په دغو جنګ ځپلو هېوادونو کې د ډار، وېرې او بې امنيتی داسي حالت راپيدا کړي چې شتمن واکمنان، تاجران او بډايان ئې له خپل هېواد نه د خپلو شتمنيو ايستلو او د امريکا بانکونو ته په انتقال مجبور شي، د امريکا د ډېرو بانکونو د پانګو يوه لويه برخه په هغو شتمنيو شامله ده چې عربي شيخانو ورانتقال کړې.

دې ته مو بايد پام وي چې د پورتني آيت د دې برخې (يتخبطه الشيطن من المس) معنی دا نه ده چې کوم مجسم يا غير مجسم شيطان ورباندې لاس راکاږي او يا د عوامو په اصطلاح پيريان وربانديې کښېني او په دې کښېناستو يا لاس راکښو سره ئې پيرياني کوي!! په دې سره د شيطان تلقين او د انسان په زړه او دماغ د هغه اغېز ته اشاره شوې، قرآن په بل ځای کې په همدې اړه او د متقي مؤمنانو په اړه فرمايي:

إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَئفٌ مِّنَ الشَّيْطَنِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُم مُّبْصِرُونَ * الاعراف: ۲۰۱

يقيناً هغه کسان چې تقوی ئې کړې، کله چې ئې د شيطانانو کوم طائف مس کړې (کوم شيطانی تلقين ورته وکړي) سملاسی متوجه شي، نو هغه وخت ئې بصيرت په برخه او د خپلې لارې د پېژندو وړ شي.

چا چې د سود په اړه د الله حکم واورېدو او له هغه وروسته ئې لاس ترې واخيست، په مخکني اخيستي سود به بسنه کوي، له خپلو پوروړو به يوازې خپل اصلي پور ترلاسه کوي نه سود ئې او کار ئې الله ته محول شوی، اميد دئ الله ورته عفو وکړي، خو څوك چې د سود له

تحريم نه وروسته بياهم سودي معاملاتو ته پناه وړي، دوی دوزخيان دي، تل به په دوزخ کي پاته وي. د آيت له وروستی برخي معلومېږي چي سود څومره ستره گناه ده؟

يَمۡحَقُ ٱللَّهُ ٱلرِّبَوٰاْ وَيُرۡبِي ٱلصَّدَقَٰتِۗ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ ﴿٢٧٦﴾ إِنَّ
ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ وَأَقَامُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَوُاْ ٱلزَّكَوٰةَ لَهُمۡ
أَجۡرُهُمۡ عِندَ رَبِّهِمۡ وَلَا خَوۡفٌ عَلَيۡهِمۡ وَلَا هُمۡ يَحۡزَنُونَ ﴿٢٧٧﴾

[٢٧٦]- الله سود تباه کوي او صدقاتو ته وده ورکوي او الله هيڅ گناهگار کافر نه خوښوي. [٢٧٧]- بې شکه هغه کسان چي ايمان ئې راوړی، نېك عملونه ئې کړي، لمونځ ئې اداء کړی او زکات ئې ورکړی، دوی ته خپل اجر دئ؛ د خپل رب خوا کي، نه پر دوی څه وېره شته او نه به غمجن شي.

(٢٧٦-٢٧٧)- سود د تباهي وسيله ده او صدقه د ودې او پراخوالي باعث، په سود سره هم گټه تباه کېږي او هم اصلي پانگه او په صدقې سره به هم ستاسو په شتمنيو کي الله برکت اچوي او هم په صدقاتو او په اجر او ثواب کي ئې. سود د سخت زړو کافرانو او سختو گناهگارانو کار دئ، ځان ترې وساتئ چي الله ئې نه خوښوي. د دوی په مقابل کي هغه کسان چي ايمان راوړي، صالح عملونه کوي، لمونځ کوي او د سود خوړلو پر ځای زکات ورکوي، الله د دوی اجر تضمين کړی، نه وېره پرې شته او نه به غمجن شي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَذَرُواْ مَا بَقِيَ مِنَ ٱلرِّبَوٰٓاْ إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَ ﴿٢٧٨﴾
فَإِن لَّمۡ تَفۡعَلُواْ فَأۡذَنُواْ بِحَرۡبٖ مِّنَ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦۖ وَإِن تُبۡتُمۡ فَلَكُمۡ رُءُوسُ
أَمۡوَٰلِكُمۡ لَا تَظۡلِمُونَ وَلَا تُظۡلَمُونَ ﴿٢٧٩﴾ وَإِن كَانَ ذُو عُسۡرَةٖ فَنَظِرَةٌ إِلَىٰ
مَيۡسَرَةٖۚ وَأَن تَصَدَّقُواْ خَيۡرٞ لَّكُمۡۖ إِن كُنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ﴿٢٨٠﴾ وَٱتَّقُواْ يَوۡمٗا
تُرۡجَعُونَ فِيهِ إِلَى ٱللَّهِۖ ثُمَّ تُوَفَّىٰ كُلُّ نَفۡسٖ مَّا كَسَبَتۡ وَهُمۡ لَا يُظۡلَمُونَ ﴿٢٨١﴾

[٢٧٨]- اې مؤمنانو! له الله ووېرېږئ او پاته سود پرېږدئ، که ايمان لرئ. [٢٧٩]- او که دا کار ونکړئ نو د الله او پيغمبر يوې جگړې ته تيار شئ او که مو توبه وکړه، نو بيا تاسو ته ستاسو رأس المال (لومړنی له سود پرته مال) دئ، مه تاسو ظلم کوئ او نه دې

پر تاسو ظلم کېږي. [۲۸۰]- او که (پوروړی) له تنگسې سره مخ وو نو بيا تر پراخۍ انتظار کول دي او که ئې وبخښئ ډېر درته غوره دئ، که وپوهېږئ. [۲۸۱]- او له هغې ورځې ووېرېږئ چې الله ته په کې ورگرځئ، چې بيا به هر چا ته خپلې لاسته راوړنې پوره ورکړی شي او ظلم به پرې نه کېږي.

(۲۷۸-۲۸۱)- که ايمان لرئ نو له سود نه ډډه وکړئ، سود خوړل د ايمان خلاف کار دئ او له الله او پيغمبر سره د جگړې مترادف دئ، سود خوړونکې دي له الله او پيغمبر سره جگړې ته تيار شي، کوم نظام چې په سود ولاړ وي له الله نه باغي نظام دئ. له دې مبارکو آيتونو نه دا مطلب په څرگنده معلومېږي چې الله تعالی به په سود متکي نظامونه هرو مرو له جگړو سره مخامخ کوي. په سود ولاړه ټولنه به ورو ورو هغې مرحلې ته ورسېږي چې ثروت د څو محدودو شتمنو په لاس کې پرېوځي او د ټولنې اکثريت له مسکنت، فقر او لوږې سره مخامخ شي، شتمن ورځ په ورځ مزيد شتمن شي او نادار نور هم نادار، دغه حالت په دې دواړو طبقو کې د کينې، کرکې او نفرت داسې حالت راپيدا کړي چې محرومه طبقه د شتمنو په ضد وسلې ته له لاس کولو پرته بله لار نه گوري، د جگړو اور بل شي او دا د عليم او حکيم خدای د دغې وينا مصداق دئ چې سود خور دې د الله او پيغمبر له لوري جگړې ته چمتو شي. له دې مبارك آيت نه دا هم معلومېږي چې که سودخورو له سود خوړلو لاس وانخيست اسلامي حکومت مکلف دئ د دوی په ضد جگړه اعلان کړي.

سود په اصل کې د يوه مجبور انسان له مجبوريت نه ناروا گټه اخيستل دي، د قرض په وجه د جنس په مقابل کې زيات جنس او د پيسو په مقابل کې زياتې پيسې اخيستل سود دئ. خو که سود خور حيله وکړي، د پيسو پر ځای جنس ورکړي، مديون او پوروړي ته ووايي چې پيسې نه شم درکولی، جنس درکولی شم، د جنس بيع په نقده لس افغانۍ ده خو په قرض ئې تر راتلونکې کال پورې په دولس افغانۍ درکوم، پوروړی پيسو ته ضرورت لري، جنس به له ده نه اخلي په بل به ئې خرڅوي او له هغه نه به پيسې جوړوي او قرض ورکوونکی د نقدو پيسو پر ځای جنس ورکوي، په ظاهر کې خو معامله داسې برېښي چې جنس په پور ورکول شوی خو په حقيقت کې يوه پيسې په سود اخيستې او بل په سود ورکړې. ډېر سودخواره همداسې کوي، گمان کوي چې په دې سره ئې هم سود ترلاسه کړی او هم له گناه نه خوندي پاته شوی!! ځينو دا فتوی ورکړې او په دې سره ئې د سودخورو مشکل حل کړی او د حرام سود پر ځای ئې حلال سود ورته ښودلی. حاشا و کلا چې په داسې حيله دې حرام سود حلال وگرځي، د حلال او حرام پرېکړه د شکلياتو له مخې نه کېږي، د معاملې د کُنه او حقيقت له مخې او انسان ته د گټې او تاوان له مخې کېږي، يوه حرام کار ته د حلال بڼه ورکول او ظاهر ئې د حلال په څېر گرځول، هيڅکله هغه نشي حلالولی.

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا تَدَايَنتُم بِدَيۡنٍ إِلَىٰٓ أَجَلٖ مُّسَمّٗى فَٱكۡتُبُوهُۚ وَلۡيَكۡتُب بَّيۡنَكُمۡ كَاتِبُۢ بِٱلۡعَدۡلِۚ وَلَا يَأۡبَ كَاتِبٌ أَن يَكۡتُبَ كَمَا عَلَّمَهُ ٱللَّهُۚ فَلۡيَكۡتُبۡ

وَلۡيُمۡلِلِ ٱلَّذِي عَلَيۡهِ ٱلۡحَقُّ وَلۡيَتَّقِ ٱللَّهَ رَبَّهُۥ وَلَا يَبۡخَسۡ مِنۡهُ شَيۡـٔٗاۚ فَإِن كَانَ ٱلَّذِي
عَلَيۡهِ ٱلۡحَقُّ سَفِيهًا أَوۡ ضَعِيفًا أَوۡ لَا يَسۡتَطِيعُ أَن يُمِلَّ هُوَ فَلۡيُمۡلِلۡ وَلِيُّهُۥ بِٱلۡعَدۡلِۚ
وَٱسۡتَشۡهِدُواْ شَهِيدَيۡنِ مِن رِّجَالِكُمۡۖ فَإِن لَّمۡ يَكُونَا رَجُلَيۡنِ فَرَجُلٞ وَٱمۡرَأَتَانِ مِمَّن
تَرۡضَوۡنَ مِنَ ٱلشُّهَدَآءِ أَن تَضِلَّ إِحۡدَىٰهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحۡدَىٰهُمَا ٱلۡأُخۡرَىٰۚ وَلَا يَأۡبَ
ٱلشُّهَدَآءُ إِذَا مَا دُعُواْۚ وَلَا تَسۡـَٔمُوٓاْ أَن تَكۡتُبُوهُ صَغِيرًا أَوۡ كَبِيرًا إِلَىٰٓ أَجَلِهِۦۚ
ذَٰلِكُمۡ أَقۡسَطُ عِندَ ٱللَّهِ وَأَقۡوَمُ لِلشَّهَٰدَةِ وَأَدۡنَىٰٓ أَلَّا تَرۡتَابُوٓاْۖ إِلَّآ أَن تَكُونَ تِجَٰرَةً
حَاضِرَةٗ تُدِيرُونَهَا بَيۡنَكُمۡ فَلَيۡسَ عَلَيۡكُمۡ جُنَاحٌ أَلَّا تَكۡتُبُوهَاۗ وَأَشۡهِدُوٓاْ إِذَا
تَبَايَعۡتُمۡۚ وَلَا يُضَآرَّ كَاتِبٞ وَلَا شَهِيدٞۚ وَإِن تَفۡعَلُواْ فَإِنَّهُۥ فُسُوقُۢ بِكُمۡۗ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۖ
وَيُعَلِّمُكُمُ ٱللَّهُۗ وَٱللَّهُ بِكُلِّ شَيۡءٍ عَلِيمٞ ٢٨٢ وَإِن كُنتُمۡ عَلَىٰ سَفَرٖ وَلَمۡ تَجِدُواْ
كَاتِبٗا فَرِهَٰنٞ مَّقۡبُوضَةٞۖ فَإِنۡ أَمِنَ بَعۡضُكُم بَعۡضٗا فَلۡيُؤَدِّ ٱلَّذِي ٱؤۡتُمِنَ أَمَٰنَتَهُۥ وَلۡيَتَّقِ
ٱللَّهَ رَبَّهُۥۗ وَلَا تَكۡتُمُواْ ٱلشَّهَٰدَةَۚ وَمَن يَكۡتُمۡهَا فَإِنَّهُۥٓ ءَاثِمٞ قَلۡبُهُۥۗ وَٱللَّهُ بِمَا
تَعۡمَلُونَ عَلِيمٞ ٢٨٣

[۲۸۲]- اې مؤمنانو! کله چې په خپلو کې تر یوې نېټې د پور راکړه ورکړه کوئ، نو وئې لیکئ، کوم لیکونکی دې هغه په عدل سره ستاسو ترمنځ ولیکي او لیکونکی دې له لیکلو ډډه نه کوي، لکه څنګه چې الله ورښودلي همغسې ئې باید ولیکي او هغه څوک دې املاء وکړي (د لیك مطلب دې په خوله بیان کړي) چې حق (پور) ورباندې دئ او له خپل رب نه دې ووېرېږي او هیڅ څه دې نه ترې کموي او که هغه څوك چې حق ورباندې دئ ناپوه یا ضعیف وو او یا ئې املاء نه شوی کولی، نو د ده ولي دې عادلانه اقرا ر وکړي او له خپلو نارینه وو نه د شهادت لپاره دوه شاهدان ونیسئ، خو که دوه

سړي نه وو نو ستاسي د خوښي له شاهدانو څخه دي يو سړی او دوه ښځي وي چي که له دوی دواړو نه يوې خبره هېره کړه بله به ئي ور په ياد کړي او کله چي شاهدان (د شهادت لپاره) وبلل شي ډډه دي نه کوي او په دې کي اهمال مه کوئ چي تر خپلي خاصي نېټي يو پور وليکئ، لږ وي که ډېر، دا (ليکل) مو د الله په نزد کي ډېر عادلانه دئ او د شهادت مضبوطوونکی او دې ته ډېر نږدې چي په خپلو کي شك ونکړئ، مگر دا چي هغه حضوري او مخامخ تجارت وي چي په خپلو کي ئې لاس په لاس کوئ، نو بيا پر تاسو د دې گناه نشته چي وئې نه ليکئ او کله چي مو په خپلو کي بيع کوله نو شاهدان ونيسئ، نه به ليکونکي ته تاوان رسول کېږي او نه شاهد ته او که مو داسي وکړل نو دا به ستاسو فسق او گناه شمېرلی شي او له الله ووېرېږئ او الله خو تاسو ته ښوونه کوي او الله خو په هرڅه ښه پوه دئ. [۲۸۳]- او که په سفر کي وئ او کوم کاتب مو ونه موندو، نو بيا مقبوضه رهن (ترلاسه کړی گرو) دئ او که ستاسو ځينو ځيني نور امين وگڼل (او اعتبار ئې پرې وکړ) نو امين گڼل شوی دي د هغه امانت بېرته ورکړي او له خپل رب نه دي ووېرېږي، او شهادتونه مه پټوئ او چا چي پټ کړ نو بې شکه چي زړه ئې گنهگار دئ او الله په هر هغه څه ښه پوه دئ چي تاسو ئې کوئ.

---

(۲۸۲)- په دې مبارکو آيتونو کي څو مهم او بارز ټکي د خاصي پاملرني او توجه وړ دي:

● سود حرام کړی شوی، د پور په بدل کي له چا گټه ترلاسه کول منع دي، د دې پر ځای يوه بل ته بې سوده پور ورکړئ.

● د پور په ورکړه راکړه کي بايد ټول هغه ضروري تدابير مراعات شي چي د شخړو، لانجو، اختلاف، د يوه بل کړولو او د چا د حق تلف کېدو باعث کېږي، د پور مقدار او نېټه به ليکئ، املاء به د پوروړي لخوا وي، که هغه له دې نه عاجز وو، نو وکيل او ولي به ئې دا کار کوي، کاتب به ئې په دقت، احتياط او عدالت سره ليکي، د هيچا پلوي به نه کوي، شاهدان به په منځ کي وي، غوره دا ده چي دواړه شاهدان نارينه وي، خو که دا ممکنه نه وه نو د طرفينو په موافقه دي يو نارينه او دوه ښځي غوره شي، دا هم يوازي د دې لپاره چي که يوه ښځه خبره هېره کړي بله ئې ورپه ياد کړي، که مخامخ او لاس په لاس تجارت وو نو شاهد ونيسئ، که د سفر حالت وو، نه کاتب وو او نه شاهد، نو رهن او گرو اخيستی شئ، خو که يوه پر بل باور وکړ او له رهن نه پرته ئې پور ورکړ، پوروړی دي له الله ووېرېږي او امانت دي په خپل وخت مسترد کړي.

(۲۸۳)- دلته د رهن صورت بيان شوی، که په سفر کي، د کاتب د نشتوالي په صورت کي چا ته د پور ورکولو ضرورت احساس شو، قرض ورکړئ، له پوروړي کوم څه په امانت واخلئ، د تضمين لپاره، کله چي ئې پور اداء کړ، امانت ئې مسترد کړئ. خو متأسفانه له دې جواز نه هم سودخورو د سود لپاره حيله جوړه کړې، په داسي حال کي چي رهن يو امانت دئ او له هغه نه گټه اخيستل جائز نه دي، له هغه نه گټه اخيستل سود ته ورته کار دئ، سودخور له دې نه همغه گټه ترلاسه کوي چي د نقدو پيسو په ورکولو ئې ترلاسه کوي. اوس په ډېرو هېوادونو کي بډايان زمکي اخلي، کورونه ورباندي جوړوي، په رهن ئې ورکوي، د کور تر اصلي قيمت نه

په كمه بيع ئې هغه چا ته په رهن وركړي چې په دې كور كې به اوسېږي او له كرايې به خلاص وي، د كور مالك دا د رهن په نامه ترلاسه كړى مبلغ د ګټې په نورو مواردو كې په كار واچوي، دوه كورونه په رهن وركړي او د رهن په پيسو ئې درېيم كور جوړ كړي او په دې سره هومره ګټه ترلاسه كړي چې د سود له بلې معاملې ئې نشي ترلاسه كولى. ډېر خلك له بانكونو نه په سود پيسې اخلي او بيا كورونه ورباندې جوړوي او په رهن ئې وركوي، په ايران كې د كورونو مالكان اكثراً د كرايه پر ځاى خپل كورونه په رهن وركوي. او داسې رهن په حقيقت كې حرام كار ته د حلال بڼه وركول دي.

تاسو ګورئ چې اسلام د قضاياوو په اړه څومره دقت كړى او څنګه ئې د هرې معاملې ټول جوانب په پام كې نيولي او دقيقې لارښوونې ئې كړې، دا لارښوونې بايد د مسلمانانو د ټولو فردي او اجتماعي مسائلو لپاره بنسټ وي او د همدې په رڼا كې خپل اجتماعي ژوند تنظيم كړي، كه د پور او مخامخ بيع او تجارت په اړه د اسلام تأكيد او دقت دومره وي نو د نورو سترو اجتماعي مسائلو په اړه به ئې غوښتنې او لارښوونې څنګه وي؟!

د دوه متفق عليه نارينه شاهدانو د نه موندلو په صورت كې د يوه نارينه او دوه ښځينه شاهدانو د نيولو دليل هم دلته قرآن بيان كړى او ويلې ئې دي چې دا يوازې د دې لپاره چې كه يوه ښځه خبره هېره كړي بله ئې ورپه ياد كړي، دا ځكه چې د ښځې عاطفه هومره قوي ده چې د دې حافظه هم تر اغېز لاندې نيسي، ګورئ چې عاطفه ئې د اولاد ټولې نادودې او غلط كارونه حتى جفاګانې وربادې هېروي، هرې مور ته خپل اولاد ډېر بې ګناه معلومېږي، زوى ئې د ګاونډي له زوى سره په جګړې كې سخت ملامت وي خو دا ترې په حقه او ناحقه دفاع كوي، خپله مورنى عاطفه ئې دې ته هڅوي چې له خپل زوى نه دفاع وكړي، همدغه عاطفه د بې وزلې پورورې په نسبت د شهادت وركولو په وخت كې په دې همغه كار كوي چې له خپل زوى نه د دفاع په وخت كې ئې پرې كوي.

هغه ناپوه كسان چې دا د ښځو په نسبت تبعيض ګڼي، په دې هم نه پوهېږي چې شهادت وركول امتياز نه بلكې يو مكلفيت دئ او اسلام د مكلفيتونو په برخه كې تل ښځو ته امتيازات وركړي چې څو مثالونه ئې دا دي:

- سنګر ته له تلو ئې معاف كړې، مګر دا چې نفير عام وي او دا په خپله خوښه تګ وغواړي.
- جومات ته ئې د تلو حق وركړى خو وربادې مكلفه كړې ئې نه ده.
- نكاح د ښځې او نارينه ترمنځ يوه برابره معامله ده، په دې سره د دواړو يوې طبيعي او انساني اړتيا ته ځواب ويل كيږي، خو اسلام نارينه د مهر په وركولو مكلف كړى، د كور او د كورنى ټول مصارف ئې او د خپلې مېرمنې او ماشومانو نفقه او جامه ئې د نارينه په غاړه اچولې او ښځه ئې معافه كړې. دا په داسې حال كې چې ښځه له مېړه نه مهر اخلي او د مېړه په شمول له خپلوانو نه ميراث ترلاسه كوي او دا حق وركړى شوى چې كولى شي خپله دغه شتمني په كار واچوي او ګټه ترلاسه كړي. ګورئ چې په اقتصادي چارو كې هم امتياز وركړى شوى خو له مكلفيت نه معاف شوې دي.

لِّلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِۗ وَإِن تُبۡدُواْ مَا فِيٓ أَنفُسِكُمۡ أَوۡ تُخۡفُوهُ
يُحَاسِبۡكُم بِهِ ٱللَّهُۖ فَيَغۡفِرُ لِمَن يَشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَآءُۗ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ
قَدِيرٌ ﴿٢٨٤﴾ ءَامَنَ ٱلرَّسُولُ بِمَآ أُنزِلَ إِلَيۡهِ مِن رَّبِّهِۦ وَٱلۡمُؤۡمِنُونَۚ كُلٌّ ءَامَنَ بِٱللَّهِ
وَمَلَٰٓئِكَتِهِۦ وَكُتُبِهِۦ وَرُسُلِهِۦ لَا نُفَرِّقُ بَيۡنَ أَحَدٖ مِّن رُّسُلِهِۦۚ وَقَالُواْ سَمِعۡنَا
وَأَطَعۡنَاۖ غُفۡرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيۡكَ ٱلۡمَصِيرُ ﴿٢٨٥﴾ لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفۡسًا إِلَّا وُسۡعَهَاۚ لَهَا
مَا كَسَبَتۡ وَعَلَيۡهَا مَا ٱكۡتَسَبَتۡۗ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذۡنَآ إِن نَّسِينَآ أَوۡ أَخۡطَأۡنَاۚ رَبَّنَا وَلَا
تَحۡمِلۡ عَلَيۡنَآ إِصۡرٗا كَمَا حَمَلۡتَهُۥ عَلَى ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِنَاۚ رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلۡنَا مَا لَا
طَاقَةَ لَنَا بِهِۦۖ وَٱعۡفُ عَنَّا وَٱغۡفِرۡ لَنَا وَٱرۡحَمۡنَآۚ أَنتَ مَوۡلَىٰنَا فَٱنصُرۡنَا عَلَى ٱلۡقَوۡمِ
ٱلۡكَٰفِرِينَ ﴿٢٨٦﴾

[٢٨٤]- څه چې په آسمانونو کې او څه چې په ځمکه کې دي، ټول د الله دي او که د خپل زړه خبرې مو ښکاره کړئ یا ئې پټې کړئ، الله به د هغوی محاسبه درسره کوي، نو چا ته چې وغواړي بخښنه به ورته وکړي او څوك چې وغواړي تعذیب به ئې کړي او الله په هر څه ښه قادر دئ. [٢٨٥]- پیغمبر پر هغه څه باور کړی چې د خپل رب له لوري ورته نازل شوي او مؤمنانو هم، ټولو پر الله، پر ملائکو ئې، پر کتابونو ئې او پر پیغمبرانو ئې ایمان راوړی، د ده د پیغمبرانو په هیڅ یوه کې فرق نه کوو او وئې ویل: واموورېدل او اطاعت مو وکړ، ستا غفران او بخښنه اې زموږ ربه! او ستا په لور درتګ. [٢٨٦]- الله هیڅوك له خپل ظرفیت نه لوړ نه مکلف کوي، ده لره خپلې لاسته راوړنې دي او پر ده ئې خپلې لاسته راوړنې، اې زموږ ربه! په دې مو ونه نیسې چې په هېره څه (ګناه) وکړو یا خطا رانه وشي، اې زموږ ربه! پر موږ هغسې درونډ پېټی مه ږده چې له موږ نه پر مخکنیو دې ایښی وو، اې زموږ ربه! او پر موږ هغه پېټی مه ږده چې توان ئې نه لرو، زموږ (له ګناهونو) نه تېر شه، موږ ته بخښنه وکړه، پر موږ رحم وکړه، ته مو مولا یې، نو پر کافرانو بریا را.

(٢٨٤-٢٨٦)- له هر چا سره به محاسبه کېږي، نه يوازي د کړو وړو محاسبه، بلکې د سينې د پټو اسرارو او عزائمو محاسبه هم، که ئې دا پټ کړی وي يا ئې ښکاره کړی، څوك چې د بخښنې وړتيا ولري، الله به ورته بخښنه وکړي او څوك چې د تعذيب مستحق وي هغه به تعذيب کړي. د دې مبارك آيت وينا مؤمنان سخت ووېرول، پيغمبر عليه السلام ته راغلل او وئې ويل: که داسې وي چې له موږ سره به د زړه د خبرو او هغو عزائمو محاسبه هم کېږي چې هسې په زړه کې راولاړ شوي خو عمل مو نه دئ پرې کړی، نو موږ خو ټول هلاك شوو، پيغمبر عليه السلام وفرمايل: هو د دې محاسبه به هم هرومرو کېږي، خو د چا په زړه کې چې د گناه عزم او قصد راولاړ شي خو عمل پرې ونکړي، الله به دا د يوه نېك عمل په زمره کې نيسي، که ئې عمل پرې وکړ د همدغې گناه مناسبه سزا به ورکوي، که نېکه اراده ئې وکړه خو عمل ئې پرې ونه کړی شو، دا به د کړي نېك عمل په توگه ورته ليکي او که ئې عمل پرې وکړ لس ښېگڼې به ورته ليکي او لس برابره ثواب به ورکوي.

د وروستي آيت له سياق او سباق نه معلومېږي چې دا د مؤمنانو د وينا ادامه ده، د آيت په سر کې دوه خبرې هم د مخکنيو او وروستنيو په څېر د دوی خبرې دي. دا آيت د ټولې سورې خلاصه ده، لومړی فقره ئې د سورې د لومړۍ برخې خلاصه، دوهمه فقره ئې د دوهمې برخې او درې بعدې فقرې په څلورمې او وروستۍ فقرې کې راخلاصه شوي او دا وروستۍ فقره د ټولې سورې د درېيمې برخې خلاصه ده، يعنې: (الله هيڅوك له خپل ظرفيت نه لوړ نه مکلف کوي) د لومړۍ برخې عنوان، (ده لره خپلې لاسته راوړنې دي او پر ده ئې خپلې لاسته راوړنې) د دوهمې برخې لپاره عنوان او دا فقرې چې د څو دعاگانو په بڼه کې راغلې: اې زموږ ربه! په دې مو ونه نيسې چې په هېره څه وکړو يا خطا رانه وشي، اې زموږ ربه! پر موږ هغسې درونډ پېټی مه ږده چې له موږ نه پر مخکنيو دې ايښې وو، اې زموږ ربه! او پر موږ هغه پېټی مه ږده چې توان ئې نه لرو، او دا په دې وروستۍ فقرې کې راخلاصه شوي: زموږ (له گناهونو) نه تېر شه، موږ ته بخښنه وکړه، پر موږ رحم وکړه، ته مو مولا يې، نو پر کافرانو بريا را او دغه بيا د ټولو هغو احکامو لپاره عنوان دئ چې په درېيمه برخه کې راغلي.

په وروستيو دوو آيتونو کې واقعي مؤمنان او د دوی مواصفات او ځانگړتياوي معرفي شوي؛ مؤمنان هغه دي چې په الله او د ده په ملائکو ئې ايمان وي، د الله له لوري ټول نازل شوي کتابونه مني، د الله په ټولو پيغمبرانو ئې ايمان وي او په دوی کې هيڅ توپير نه کوي، د الله تعالی د هر حکم په وړاندې وايي: سمعنی و اطعنا، ټول الهي مکلفيتونه د انسان د ظرفيت په اندازه گڼي، له انسان سره چې څه کېږي دا د ده د کړو وړو عادلانه بدله او د ده خپلې لاسته راوړنې گڼي، تل په خپل قصور اعتراف کوي، له الله د خپلو خطاگانو بخښنه غواړي، که په قصد سره ئې کومه گناه کړې او که ئې د کوم حکم تعميل هېر کړی وي، تل ئې دا هيله په زړه کې وي او له الله مرسته غواړي چې په دين باندې د تل لپاره ثابت او استوار پاته شي، د الله په لار کې له ستونزو او کړاوونو سره په مخامخ کېدو کې ئې پښې ونه ښوېږي، له داسې حالت سره مخامخ نشي چې تحمل ئې ورته گران وي او د ښويېدو باعث ئې شي، الله تعالی ئې د داسې پېټي په وړو مکلف نه کړي چې مخکنې امتونه ئې پرې مکلف کړي وو، له هغه سخت حالت سره مخامخ نشي چې هغوی ورسره مخامخ شوي وو او قرآن فرمايي چې تاسو به هم ورسره مخامخ کېږئ او جنت ته د رسېدو طمع هغه وخت وکړئ چې په دغو ابتلاءاتو کې ناکام نه شئ،

هر مسلمان به دا تمناء کوي چي په ابتلاءاتو کي ئې همت او ثبات په برخه شي، له الله تعالى نه به د خپل قصور معافي غواړي او د خپلو اشتباهاتو او گناهونو بخښنه، د ده رحمت ته به سترگي په لار وي او له دښمن سره په خپلي دوامداري مبارزې کي به د الله له لوري د مرستي او بريا تمناء کوي.

د وروستي آيت آخري فقره او وروستۍ دعاء او د دې مبارکي سورې آخري کلمات، پر دښمن باندي د بريا تمناء بيانوي او له دې نه په ډېر صراحت سره معلومېږي چي دا بايد د مسلمان وروستۍ تمناء وي، مسلمان بايد تل د حق له دښمنانو سره په دائمي جهاد مصروف وي، په سنگر کي د پروت مجاهد په څېر او وروستۍ تمناء ئې دا چي حق غالب او د الله دين قائم شي، د چا په دعاگانو کي چي دا الفاظ نه وي، په حقيقت کي د واقعي مؤمنانو يوه اساسي ځانگړتيا په کي نشته او دى هغه څوک نه دئ چي په دې آيتونو کي ئې مواصفات بيان شوي.

د دې مبارکو آيتونو عظمت او د مفهوم او مضامينو عمق او پراخوالي ته په پام سره پيغمبر عليه السلام مسلمانان تشويق کړي چي هره شپه ئې تلاوت کړي.

عن أبي مسعود البدري رضي الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم الآيتان من آخر سورة البقرة من قرأهما في ليلة كفتاه: رواه البخاري و مسلم

د ابو مسعود بدري رضي الله عنه نه روايت دئ چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: د بقره د سورې وروستي دوه آيتونه داسي دي چي که ئې څوك په کومه شپه کي تلاوت کړي، نو ورته کفايت کوي.

د دې دواړو آيتونو تلاوت له يوې خوا تا ته خپله ايماني دنده او د يوه مؤمن ځانگړتياوي در په يادوي او له بلي خوا تلاوت ئې داسي دئ لکه د بقرې ټوله سوره چي دي تلاوت کړې وي.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أشهد أن لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ

آل عمران

د سورې معرفي

د دې مباركې سورې مشهور نوم آل عمران دئ، دا د سورې عنوان نه بلكې نوم دئ، يعنې هغه سوره چې د آل عمران الفاظ په كې راغلي، مدني سوره ده، د انفال له سورې نه وروسته او د احد له جګړې سره متصل زمانې كې نازله شوې، دوه سوه آيتونه لري. د (ا- ل-م) په دريو حروفو پيل شوې، درې برخې لري، لومړۍ برخه ئې له لومړي آيت نه تر ١٠٠ آيت پورې ده، دوهمه برخه ئې له ١٠١آيت نه تر ١١٩ آيت پورې او دريمه برخه ئې له ١٢٠ آيت نه پيل كېږي او د سورې تر پايه دوام كوي. د سورې د ټولو اساسي موضوعاتو خلاصه په وروستي آيت كې راغلې او د دې معنی دا ده چې د سورې د لومړۍ برخې عنوان صبر او مصابره ده، د دوهمې برخې عنوان ئې ربط او مرابطه ده او د دريمې برخې عنوان ئې تقوی ده او دا درې د فلاح او بريا ضامن. د بقرې د سورې په پاي كې د مؤمنانو دا دعاء راغلې وه چې: اې زموږ ربه! موږ ته په كافرانو بريا را! په دې سوره كې د دغې دعاء د تحقق لار او اسباب ښودل شوي: په (صبر)، (ربط) او (تقوی) سره پر دښمن بريا ترلاسه كولی شئ.
تر شلو كلونو نه زياته موده تېرېږي چې ما دا سوره حفظ كړې، د حفظ په دوران كې او وروسته مې ډېره زياته تلاوت كړې، زه معمولاً حفظ كړې سورې په مرتبه توګه د سحر په لمونځونو كې تلاوت كوم، نن چې كومه برخه تلاوت كړم بيا ئې تقريباً دوه مياشتې وروسته وار رارسي، خو د آل عمران سوره مې تر نورو نه زياته تلاوت كړې، ځينې آيتونه مې په نورو لمونځونو كې هم تلاوت كړي، عادتاً چې د تلاوت په دوران كې د كوم آيت په اړه كومه پوښتنه راته پيدا شوې نو د ځواب لپاره مې تفسيرونه لټولي، په هر ځل تلاوت كې د دې سورې نوي اړخونه او مزيد ابعاد او ابواب راته پرانيستل شوي او مزيد څه مې تر سترګو شوي، خو دا نن چې د آل عمران د مباركې سورې د ښكلا، د آيتونو تر منځ ئې د ښايسته او ژور ارتباط، د مطالبو د عمق او پراخوالي او د دې سورې د عظمت په اړه كوم احساس راته پيدا شوی، په تېرې اوږدې مودې كې راسره نه وو، نه پوهېږم چې زما قلم به زما د دې احساس په انځورولو كې څومره زما مرسته وكولی شي.
كه لږ ځير شئ وبه ګورئ چې د دې سورې په لومړۍ برخې كې دوه اساسي موضوعات څېړل شوي، له لومړي آيت نه تر ديرشم آيت پورې په كتاب د ايمان څرنګوالی او تقاضاء څېړل شوې او لاندې مطالب په كې راغلي:

● الله تعالی قیوم (مدبر او منتظم) دئ، د خپل دغه صفت له مخې ئې د انسانانو د لارښوونې لپاره د زمانې په مختلفو پړاوونو کې کتابونه رالېږلي، دا قرآن او له دې نه مخکې ئې تورات او انجیل رالېږلي، دا کتابونه نه یوازې د انسان لارښوونه کوي، بلکې د حق او باطل، ښه او بد، مفید او مضر ترمنځ د تفکیك ذریعه ده، انسان (لارښود) او (فرقان) ته ضرورت درلود، په خپله او په خپل عقل سره، نه سمه لار موندلی شي او نه ښه او بد سره بېلولی شي. د همدې لپاره (قیوم) خدای د زمانې په هر پړاو کې (لارښود او فرقان) کتابونه رالېږلي.

● د هغه چا عاقبت خطرناك ښودل شوی چې د الله له آیتونو انکار کوي، د ده د کفر او انکار قطعي او محتومه پایله د الله له شدید عذاب نه پرته بل څه نشي کېدی، دا ځکه چې دوی له هغه څه انکار کوي چې له هغه پرته نه سمه لار موندلی شي او نه ښه له بد او مفید له مضر نه بېلولی شي. او دا ځکه چې څوك د دې عالم د قیوم واکمن له لارښوونو نه غاړه وغړوي، خود به د عزیز خدای له انتقام سره مخامخ کېږي.

● دا کتاب د هغه ذات له لوري رالېږل شوی چې هم د انسان له فطرت او جوړښت نه خبر دئ او هم د ده په ماحول کې د زمکې او آسمان له هر څه نه او په دې سره ئې دا ستر حقیقت توضیح کړی چې انسان ته (لارښود) او (فرقان) یوازې هغه څوك په لاس ورکولی شي چې هم د انسان د (نفس) له ټولو زوایاوو خبر وي او هم د ده له (ماحول) نه او له ټولو هغو شیانو نه خبر وي چې انسان ئې احاطه کړی او دی ورسره په یوه او بله بڼه کې څه تعلق لري.

● د الله کتاب دوه برخې او دوه ډوله آیتونه لري، ځینې ئې هغه دي چې د څرګندو او انسان ته د معلومو شیانو په اړه ئې بحث کړی او ځیني هغه چې د انسان له سترګو نه د پټو شیانو په اړه څرګندوني لري، لومړي ډول ته (محکم آیتونه) او دوهم ډول ته ئې (متشابهات) ویل شوي، محکم آیتونه هغه دي چې هم ئې د بحث موضوع څرګند شیان دي او هم ئې الفاظ هغه دي چې انسان ئې د همدغو شیانو لپاره کاروي او متشابه آیتونه ئې هغه دي چې د تشبیه له فن نه په کې استفاده شوې، د بحث موضوع ئې د انسان له سترګو نه پټ شیان دي او د دغو شیانو د معرفي لپاره داسي الفاظ کارول شوي چې په اصل کې د نورو څرګندو شیانو لپاره وضع شوي. بیا د متشابهاتو په ارتباط خلك په دوو ډلو وېشي: الراسخون في العلم: د پاخه او سوچه علم خاوندان، چې دوی د متشابه آیتونو په مطلب له شك او تردید نه پرته ایمان راوړي او د الله له لوري ئې ګڼي. او دوهمه ئې هغه چې په زړونو کې ئې کوږوالی دئ، چې دوی یا د فتنې په لټه کې له متشابهاتو نه د بحث موضوع جوړوي او یا غواړي په تأویل ئې پوه شي، حال دا چې په تأویل ئې له الله پرته هیڅوك نشي پوهېدی.

● له الهي کتاب نه د انکار کوونکو پایله وخیمه ده، نه به ئې مال او دولت له عذاب نه وژغورلی شي او نه خپلوان او پلویان، د مصر د فرعون او تر ده نه مخکې د نورو فرعونانو بده پایله او شوم عاقبت د دې حقیقت د یوې بېلګې په توګه وړاندې کوي او د بدر جګړه ئې بله ژوندۍ بېلګه ګڼي، چې د دښمن شمېر تر مسلمانانو لږ تر لږه دوه برابره زیات وو، خو سره له دې له ماتې سره مخامخ شو.

● دا یوه عامیانه انګېرنه ده چې څوك د دنیا مال او متاع معیار وګڼي او د چا عزت او ذلت، ماته او بریا او سعادت او شقاوت ورباندې وتلي. دا نه د انسان لپاره هدف دئ او نه هم معیار،

دا د ژوند متاع ده، تاسو ته به ډېر ژر معلومه شي چې دا انګېرنه مو غلطه وه، و به ګورئ چې د الله په نزد کې د هغه چا مقام څومره اوچت وو چې تاسو د دې لپاره هغه ته په سپکه سترګه کتل چې له خپل ملك نه شړل شوی، له مال او دولت نه محروم دئ، نه بنګلې لري، نه لښکري او نه د سرو او سپينو زرو خزانې.

- نه له الله پرته بل معبود شته او نه له اسلام نه پرته بل مقبول دين، څوك چې له الله انكار كوي او له دين سره د مخالفت ملاتړي، الله تعالى به ئې ټول عملونه حبط او د اسلام او مسلمانانو په خلاف به ئې ټولې هڅې شنډې كړي.
- د اهل كتابو علماء بې عمله علماء وو، د الله كتاب ئې شا ته غورځولى وو، عوامو ته به ئې ويل: الله تعالى يهودوانو ته له نورو سره د هر څه كولو اجازه وركړې، په هيڅ ناروا معامله به ئې نه نيسي، دې خبرو ته ئې مذهبي رنګ وركړى وو، ورته ويل ئې: دا خبره د الله په كتاب كې راغلې، دا په رواياتو كې راغلې، پيغمبر دا خبره كړې، په دغو افتراءاتو سره هم په خپله وغولېدل او هم ئې نور وغولول.
- مسلمانانو ته ويل شوي: لكه څنګه چې شپه او ورځ د الله په اراده او د يوه ستر حكمت له مخې ځي راځي او په دې كار كې له الله پرته د عالم هيڅ ځواك، هيڅ ډول دخالت نشي كولى، همداراز د مرګ ژوند، عزت او ذلت پرېكړه او د واكمنۍ سپارل او بېرته اخيستل هم فقط د الله په اراده، د خاصو سننو مطابق او د خاص حكمت او مصلحت له مخې ترسره كېږي. يوازې له مؤمنانو سره به دوستي كوئ، د كافرانو له دوستۍ نه به ډډه كوئ، هر څوك چې له كافرانو سره دوستي وكړي نو خپلې ټولې اړيكې ئې له الله سره شلولې دي.

د كتاب له بحث نه وروسته، د پيغمبرانو په اړه بحث پيل كېږي، په دې مبحث كې دا واضح شوي چې پيغمبران څوك دي؟ مأموريت ئې څه دئ؟ مقام او منزلت ئې كوم دئ؟ په دې مبحث كې لاندې اساسي خبرې څېړل شوې:

- په الله د ايمان تقاضاء دا ده چې د ده د پيغمبرانو اطاعت به كوئ.
- دوی د الله له لوري او د انسانانو د هدايت لپاره غوره شوي.
- د نورو انسانانو په څېر دي، خو له ځينو خاصو ځانګړتياوو سره، د دوی دا ځانګړتياوې او مواصفات د مريم، زكريا، يحيى او عيسى عليهم السلام په قصو كې تشريح كوي.
- د پيغمبرانو او د الله د صالحو بندګانو په اړه دا ګمان كول چې هغوی په غيب پوهېږي، ستره غلطي ده. او د دوی په اړه دا انګېرنه چې الله تعالى په خپلې واكمنۍ كې له ځان سره شريك كړي، د ځينو چارو اختيارات ئې وركړي او د خلكو حاجتونه ترسره كولى شي، لويه اشتباه ده. او تاسو پوهېږئ چې همدا دوه غلط ګمانونه د هر شركي مذهب بنسټ دئ، هم د بتانو لمانځنه له دې نه راولاړه شوې او هم د قبرونو.
- د پيغمبرانو معجزې د دوی ذاتي كار نه دئ، دا د الله كار او د دوی د رسالت نښې دي.
- د پيغمبرانو د دعوت خلاصه دا ده چې يوازې د يوه الله عبادت وشي، دوی يوازې دې ته مستقيمه لار وايي او همدې ته بلنه وركوي.
- پيغمبران عليهم السلام يو د بل ملاتړ او تأييد كوي، موجود پيغمبر د مخكني تصديق كوي او د وروستني زيرى وركوي.

- د پيغمبرانو يوه اساسي دنده دا ده چې د خلكو له اوږو نـه اضـافي پېټي راكوز كړي او د دوى په لاس پېنو كې اچول شوي ځنځيرونه مات كړي، اضـافي پېټي هغه څـه دي چې ټګمـارو مذهبي مشرانو لـه خپلـي خـوا پـه خلكو بانـدي لازم كړي او هغـه تـه ئې د دين او مـذهب رنـګ وركړى. او له ځنځيرونو نه مراد هغه اضافي او جعلي قيود او حدود دي چې دوى له خپلـي خـوا وضع كړي خو هغوى ته ئې مذهبي بڼه وركړې.

بيا د عيسى عليه السلام د قصې دا برخه راوړي چې خپلو يارانو ته ئې وويل: زه د الله پـه لوري دروممم، څوك مې په دې سفر كې ملګرتيا ته تيار دئ؟ پـه دې سره الله تعالى لـه يـوې خـوا دا حقيقت بيانوي چې عيسى عليه السلام د خپل دعوت پـه پـاى كې د جهاد لپـاره ملاتړلې، خپلو پلويانو ته ئې ويلي چې په دې جهاد كې څوك زما مرسته او ملګرتيا كوي؟ لـه بلـي خـوا مـوږ تـه ښيي چې د عيسى عليه السلام په څېر پيغمبر لـه خپلو ټولـو هغـو بـې سـاري معجزو سره سره د انصـاروو او ملاتړو په لټه كې دئ، له هغو خاصو كارونو نه پرته نور كارونـه پـه معجزو نشـي ترسره كولى، نور كارونه به د الله تعالى د عام او عادي سننو مطابق ترسره كوي، نـه پـه خـارق العاده توګه او له بلي خوا په پيغمبر باندي د ايمان راوړونكو مواصفات معرفـي كوي، پـه پيغمبر واقعي او مخلص ايمان لرونكي داسي وي لكه د عيسى عليـه السـلام مخلص ملګري. د دوى څو خبري رااخلي: ستا ملګرتيـا پـه حقيقت كـې د الله ملګرتيـا ده، مـوږ دې ملګرتيـا تـه چمتـو يـو، پـه كتاب ايمان لرو، د پيغمبر متابعت كوو، تمنـا مـو دا ده چـې زمـوږ نومونـه د شـاهدانو پـه ډلـه كـې وليكل شي.

وروسـي د اهل كتابو ګڼ شمېر شنيع او قبيع اعمال بيانوي، مذهب ته قومي رنګ وركول، د تحريف شـوي مـذهب لپـاره پـه جعلـي روايـاتو استناد او خپـل غلـط مـذهب مخكنيـو پيغمبرانـو تـه منسوبول، د خلكو د غولولو او بې لاري كولـو هڅـه، حق پټول، منافقت، پـه امانـت كـې خيانـت، دين پلورنـه، د ژمنو ماتونه، په درواغو قسمونه، د الله په كتاب كي تحريف، دروغجني فتواګـاني، حلال حرامول او دا د تقوى نښه ګڼل، شرك او دا ټول د مذهب او دين په نامـه كـول او پيغمبرانـو ته ئې منسوبول**!!**

هغوى ته ويل شوي: د الله محبوب بنده هغه دئ چي د ده په لار كي قرباني ته چمتـو وي، د عادي او معمولي شيانو قرباني نه بلكي د هغو شيانو قرباني چي تاسي ورسره مينـه لـرئ. او پـه دې پسي متصـل وايـي: مذهبي انحـراف پـه اصـل كـي لـه بـدعت نـه پيل كېږي، پـه ديـن كـي لـه لاسوهني نه، نه له څه راكمولو نه بلكي لـه څـه زيـاتولو نـه، د حلال لـه حرامولـو نـه، د تقوى پـه نامـه پـه ديـن كـي لـه څـه زيـاتولو نـه، پـر پيغمبـر عليـه السـلام د بنـي اسـرائيلو د ټګمـارو مـذهبي مشرانو اعتراض دا نه دئ چي ولـي ئـي حلال شيان حرام كړل، بلكـي اعتـراض ئـي دا دئ چـي ولي حرام شيان حلالوي؟! دا څنګـه د يـوه پيغمبـر او مـذهبي مشـر پـه توګـه ومنـو چـي تقـوى ئـي زموږ په اندازه نه ده، موږ تر ده نه زيات د حرامو خيـال سـاتو، دا دئ ګـورئ چـي دى ډېـر هغـه شيان حلال ګڼي چي موږ ئـي حرام ګڼو، دا تقوى مـوږ تـه زمـوږ لـه جد ابـراهيم عليـه السـلام او زموږ له پلار يعقوب عليه السلام نه راپاتې شوې**!!** الله تعـالى د دوى دغـه اعتـراض او وروسـي د قبلـي د بـدلولو پـه اړه د دوى اعتـراض تـه ځـواب وايـي او د دې مبحـث پـه پـاى كـي مؤمنـانو تـه فرمـايي: د اهل كتـابو ټـولي ډلـي او فرقـې پـه يـوه او بـل څـه كـي لـږ يـا زيـات، لـه حقيقـي ديـن نـه تېروتي، كه مو د دوى د كومي فرقي خبره ومنله او په كوم څه كي مو د دوى لار غوره كړه، د

دوی په څېر به شئ، له ایمان نه وروسته به کافر شئ، د دوی ټوله هڅه دا ده چې تاسو له خپل ایمانه وګرځوي.

له ۱۰۱ آیت نه د سورې دوهمه برخه پیل کېږي او تر ۱۱۹ پورې دوام کوي، د دې برخې عنوان ربط او مرابطه ده، په دې کې څو اساسي لارښووني شوې دي: له الله سره خپل تعلق ټینګ وساتئ، وېره مو باید له یوه الله وي، له هغه څه نه ځان لرې وساتئ چې الله ناراضه کوي، له الله تعالی نه ستاسو وېره باید داسې وي لکه له ده سره چې ښايي، تل او د ژوند ترپایه باید د الله لارښوونو ته منقاد وئ، مرګ او ژوند مو باید په اسلام او د مسلمانۍ په حالت کې وي، په دین باندې تمسك ولرئ، له اختلاف او تفرق نه ځان وساتئ، د خیر په لوري بلنه ورکوئ، په معروف امر کوئ او له منکر نه مخنیوی کوئ او هغه څوك ځان ته مه نږدې کوئ چې ایمان نه لري.

په ۱۲۰ آیت سره د دې مبارکې سورې درېیمه برخه شروع کېږي، په دې کې د تقوی څرنګوالی او اهمیت ښودل شوی. شروع ئې له دې نه شوې چې که په تاسو کې (صبر) او (تقوی) وي نو د دښمن هیڅ کید او مکر او هیڅ تدبیر او توطئه هیڅ تاوان او ضرر نشي دررسولی. ستاسو د (تقوی) په نتیجه کې به الله تعالی د دښمن ټولې هلې ځلې، دسیسې او توطئې شنډې کړي، دا ځکه چې الله تعالی د دوی په هر څه احاطه لري. دا ډېره ستره خبره او د الله له لوري ډېره لویه وعده او ډاډینه ده، نو ځکه له دې وروسته ټول بحث د دغې خبرې د اثبات لپاره راغلی، خو په داسې حکیمانه اسلوب سره چې په ضمن کې ئې بې شمېره ارزښتناکې لارښوونې هم د متقیانو مخې ته ږدي.

د احد او بدر پېښو ته اشاره کوي او په ضمن کې ئې د تقوی او عدم تقوی پایلې او نتائج په ګوته کوي، کله چې تاسو تقوی کړې بری او د الله مرسته مو په برخه شوې او چې د تقوی خلاف عمل مو کړی د الله له مرستې نه محروم شوي یئ او ماته مو په برخه شوې. د بحث په ضمن کې تقوی او د متقینو مواصفات بیان شوي، مخصوصاً د ماتې، مصیبتونو او له ستونزو سره د مخامخ کېدو په حالت کې. د بحث په پای کې ګورئ چې د متقیانو نېك عاقبت بیان شوی او ورپسې د اهل کتابو یوه متقي ډله د (خاشعین لله) په نامه یاده شوې او ویل شوي چې اجر ئې د خپل رب په خوا کې خوندي دئ. د سورې ټول مضامین او مطالب په وروستي آیت کې راخلاصه شوي.

که وغواړو د دې مبارکې سورې ټول پراخ، ژور او با عظمته مضامین د دغه وروستي آیت په رڼا کې راخلاصه کړو نو نتیجه به ئې دا وي:

- که د الله د کتاب په حقیقت پوه شوئ، په هغه مو ایمان راوړ، د هغه په مقتضاء مو عمل وکړ، په لارښوونو ئې د عمل کولو په دوران کې مو هره شېبه او دوامداره صبر وکړ او د الله د پیغمبرانو په حقیقت پوه شوئ، په هغوی مو ایمان راوړ، د دوی په اړه مو له غلطو خیالاتو نه ځان وساتو، په عمل کې مو د دوی متابعت وکړ، د دوی په متابعت کې مو هره شېبه او دوامداره صبر وکړ، که مو له الله سره خپل تعلق مضبوط وساتو، تل او د ژوند په ټولو امورو کې مو د الله په دین منګولې ټینګې ونیولې، په خپلو کې مو وحدت او یووالی وساتو او وېره مو یوازې له الله څخه وه او له هغه څه نه مو ځان وساتو چې الله ترې منع کړې یاست، نو مطمئن اوسئ چې د دنیا بریا او د آخرت سعادت او فلاح به مو په برخه کېږي.

که د سورې په مضامينو کې غور وکړئ وبه ګورئ چې غالباً ټوله سوره د احد لـه جګړې نه وروسته او د مکې له فتحې نه دېر د مخه نازله شوې، په هغې مرحلې کې چې لا قريشو ماتـه نه وه خوړلې، يهودان په مدينه کې وو او شرارتونه ئې کول او مسيحيان پـه خپلـې سيمې کـې او راتلونکيو پېښو ته منتظر. که څه هم ځينو درنـو مفسرينو ليکلـې چـې د دې سـورې لـومړي څـه د پاسه ديرش، يا شپيته يا اتيا او نوي آيتونه د مکې له فتحې نه وروسته او د نجران د وفد د راتلـو پـه وخـت کـې نـازل شـوي، خـو د دې برخـې ۱۰- ۱۹-۲۰-۲۱-۲۲-۲۸-۶۹-۷۲ آيتونـه پـه دېـر صراحت سره ښيي چې دا د مکې له فتحې نه دېر د مخه او هغه وخت نازل شوي چې اهل کتـاب لا د مخالف قوت په توګه پاته وو، هم په مدينه کې او هم له مـدينې نـه بهر، پـه توطئو مصـروف وو او شرارتونه ئې کول. حال دا چې د مکې له فتحې نه وروسته د دوی هيڅ يـو د يـوه ځـواکمن مخالف قوت په څېر نه وو پاته.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

الٓمٓ ﴿١﴾ ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلۡحَيُّ ٱلۡقَيُّومُ ﴿٢﴾ نَزَّلَ عَلَيۡكَ ٱلۡكِتَٰبَ بِٱلۡحَقِّ
مُصَدِّقٗا لِّمَا بَيۡنَ يَدَيۡهِ وَأَنزَلَ ٱلتَّوۡرَىٰةَ وَٱلۡإِنجِيلَ ﴿٣﴾ مِن قَبۡلُ هُدٗى لِّلنَّاسِ وَأَنزَلَ
ٱلۡفُرۡقَانَۗ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ لَهُمۡ عَذَابٞ شَدِيدٞۗ وَٱللَّهُ عَزِيزٞ ذُو ٱنتِقَامٍ

[۱]- ا ل م، [۲]- الله هغه ذات دئ چي له ده پرته بل معبود نشته، همغه ژوندی او قیوم. [۳]- په حقه ئې پرتا دا کتاب نازل کړی، تر ده د مخکنیو کتابونو مصدق. [٤]- تورات او انجیل ئې مخکي نازل کړل، د خلکو لپاره لارښود او فرقان ئې نازل کړی، یقیناً هغه چي په الهي آیتونو کافران شوي، دوی لره شدید عذاب دئ او الله عزتمن غچ اخیستونکی دئ.

(۱-٤)- الله د دې عالم پالنه او نظم په خپل واك کي لري، قیوم دئ؛ هر څه اداره کوي، هرڅه تنظیموي، د هرڅه قوام د ده له لوري دئ. داسي نه ده چي دا عالم ئې له پیدایښت نه وروسته خپلي مخي ته پرېښی وي او اوس هرڅه په خپله ترسره کېږي، دغه قیوم ذات به څنګه تاسو مهمل پرېږدي او ستاسو د لارښووني او ستاسو د ژوند د تنظیم لپاره به انتظام نه کوي؟ قیوم خدای د خپل دغه صفت له مخي ستاسو د لارښووني لپاره کتاب رالیږلی، پر تا ئې قرآن رالیږلی او له دې نه مخکي ئې تورات او انجیل، دا کتابونه نه یوازي ستاسو لارښوونه کوي، بلکي د حق او باطل، ښه او بد، مفید او مضر ترمنځ د تفکیك ذریعه ده، تاسو (لارښود) او (فرقان) ته ضرورت درلود، په خپله او په خپل عقل سره، نه سمه لار موندلی شئ او نه ښه او بد سره بېلولی شئ، د همدې لپاره (قیوم) خدای د زماني په هر پړاو کي (لارښود او فرقان) کتابونه رالیږلي. دا ځکه چي د انسان عمر لنډ دئ او عقل ئې محدود، نه په دې لنډ عمر کي په تجربې سره کولی شي چي په دې پیچلي او پراخ عالم کي سمه لار تشخیص کړي او نه په خپل عقل سره کولی شي ټول مفید او مضر شیان سره تفکیك کړي.

څوك چي د الله له آیتونو نه انکار وکړي، د ده د کفر او انکار قطعي او محتومه پایله د الله له شدید عذاب نه پرته بل څه نشي کېدی، دا ځکه چي دوی له هغه څه انکار کړی چي له هغه پرته نه سمه لار موندلی شي او نه ښه له بد او مفید له مضر نه بېلولی شي. او دا ځکه چي څوك د دې عالم د قیوم واکمن له لارښوونو نه غاړه وغړوي، خود به د عزیز او ځواکمن خدای له

انتقام سره مخامخ کېږي.

إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَخۡفَىٰ عَلَيۡهِ شَيۡءٞ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَلَا فِي ٱلسَّمَآءِ ۝٥ هُوَ ٱلَّذِي يُصَوِّرُكُمۡ
فِي ٱلۡأَرۡحَامِ كَيۡفَ يَشَآءُۚ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡحَكِيمُ ۝٦

[٥]- یقیناً چې په الله باندې هیڅ څه نشي پټېدی، نه په زمکي کي څه او نـه پـه آسمان کـي څه. [٦]- دی خو همغه ذات دئ چې تاسو تـه د (میندو) پـه رحم کـي هغسـي صـورت او شکل درکوي چې دی ئې غواړي، پرته له ده نه چې عزیز او حکیم دئ بل معبود نشته.

(٥-٦)- دلته د کتاب په اړه څو ډېري اساسي او بنیادي خبري شوې چې په مطلب ئې پوهېدل لږ غور او دقت غواړي:

- هغه څوك کولی شي د انسان لپاره قانون وضع کړي چې هم د انسـان د خلقت، جوړښت او فطرت له ټولو زوایاوو نه او د ده له ټولو فطري اړتیاوو نه خبر وي او هم د انسـان د مـاحول پـه ټولو هغو شیانو پوه وي چې دی ئې احاطه کړی او دی ورسره پـه یوه او بلـه بڼـه کـي څـه تعلق لري. هم انسان پېژني او هم د انسان په مېشت ځای کي هرڅه پېژني، په دې پوه وي چې انسان څه ته ضرورت لري، څه ورته ګټور دي او څـه تـاواني. پـه قـانون کـي بـه انسـان تـه ویل کېږي چې څه کول ورته جائز دي او څه ناجائز، د کوم څـه خـوړل ورتـه روا دي او کوم څـه نـاروا، د روا، ناروا، جائز او ناجائز او مفید او مضر پرېکړه هغه څوك کولی شي چې هم د انسـان لـه طبیعت نه دقیقاً خبر وي او هم په زمکي کي د ټولو موجودو شیانو لـه ماهیت نـه خبـر وي او پـه دې پوه وي چې کوم څه انسان ته څه تاوان رسولی شي. قـانون پـه حقیقت کـي یو کشف دئ نـه اختراع، قانون جوړوونکی قانون کشفوي، له خپله ځانه ئې نشي جوړولی، د انسان لپـاره قـانون وضـع کـول داسـي دي لکـه یـو فزیك پـوه، کیمیا پـوه او د ساینس عـالم چـي د یـوه عنصـر پـه اړه وایي: د دې عنصر فزیکي او کیمیاوي خواص دا دي، د حرارت او برق د انتقال توان ئې دومره دئ، د حرارت په کومه درجه کي سوزي، له فلاني فلانـي عنصر سره ئې ترکیب ممکن دئ او له هر یوه سره ئې د ترکیب فورمول دا دئ. د دې عنصر په اړه چې دوی څه ویلي دا ټول ئـې د تحقیقاتو او تجاربو په ترڅ کي موندلي، دا هر څه کشف دي نه اختراع، دوی له خپله ځانه څه نـه دي وضـع کړي، بلکـي شـته او حـاکم قوانین ئـې کشف کړي او پـه خاصـو الفاظو سره ئـې بیـان کړي. د ساینس ټول فورمولونـه پـه حقیقت کـي پـه طبیعت حـاکم قوانین دي چـي ساینس پوهـانو کشـف کـړي، د انسـان لپـاره قـوانین هـم بایـد همداسـي کشـف شـي، د دې لپـاره (انسـان پـوه) تـه ضرورت دئ، نه یوازي انسان پوه ته بلکي (طبیعت پوه) ته هم، هغـه چـا تـه چـي هم د انسـان پـه اړه دقیق علم ولري او هم د ده د ټول ماحول په اړه.
- کـه د یوه ساده عنصـر پـه اړه د نـړۍ هیڅ فزیك پـوه او د ساینس هیڅ عـالم دا جـرأت نشـي کولی چې له ځانه قانون وضع کړي او هره خبره ئې د کشف نتیجه وي، نو د انسان لپـاره قـانون جوړوونکي څنګه جرأت کوي چې په داسي حال کي د ده لپاره قانون جوړوي چې تـر اوسـه خـو لا د انسان د جسمي جوړښت له ډېرو پیچلو برخو خبر نه دي، روحي جوړښت خو ئې پرېږده،

روحي جوړښت خو ئې هومره پيچلى دئ چي دا برخه لا تراوسه اصلاً د ده تر بحث لاندي نه ده راغلې او په دې اړه څه ويل ورته ممکن نه دي، دا برخه په لابراتوار کې د ميکروسکوب لاندي هم نشي نيولى. الکسيس کارل د شلمې پېړۍ يو معروف غربي عالم په خپل کتاب (انسان يو ناپېژانده موجود) کې ليکي: زه له نن ورځې نه د خپل ژوند ترپايه د انسان په اړه هومره سؤالونه يو په بل پسې کولى شم چي علم ئې له ځواب ويلو نه عاجز دئ او ډېر سؤالونه داسې چي ساينس ئې هيڅکله ځواب نشي ويلى!

- په دغو مبارکو آيتونو کې دغه حقيقت ته اشاره شوې، کوم ذات چي تاسو ته کتاب رالېږلى هغه ته هم د زمکې او آسمانونو ټول پټ اسرار معلوم دي او هم ستاسو د وجود له ټولو اسرارو نه خبر دئ، تاسو خو هغه پيدا کړي يئ، دى ستاسو د صورت او جوړښت خالق دئ، ستاسو د روحي او جسمي جوړښت له ټولو زواياوو خبر دئ. په دې بحث پسې متصل بيا د کتاب په اړه فرمايي:

هُوَ ٱلَّذِىٓ أَنزَلَ عَلَيۡكَ ٱلۡكِتَٰبَ مِنۡهُ ءَايَٰتٞ مُّحۡكَمَٰتٌ هُنَّ أُمُّ ٱلۡكِتَٰبِ وَأُخَرُ مُتَشَٰبِهَٰتٞۖ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمۡ زَيۡغٞ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَٰبَهَ مِنۡهُ ٱبۡتِغَآءَ ٱلۡفِتۡنَةِ وَٱبۡتِغَآءَ تَأۡوِيلِهِۦۖ وَمَا يَعۡلَمُ تَأۡوِيلَهُۥٓ إِلَّا ٱللَّهُۗ وَٱلرَّٰسِخُونَ فِي ٱلۡعِلۡمِ يَقُولُونَ ءَامَنَّا بِهِۦ كُلّٞ مِّنۡ عِندِ رَبِّنَاۗ وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّآ أُوْلُواْ ٱلۡأَلۡبَٰبِ ۝٧

[۷]- الله هغه ذات دئ چي دا کتاب ئې پرتا باندي نازل کړ، چي ځيني آيتونه ئې مُحکم دي، چي دا د کتاب بنسټ دئ او نور ئې متشابه دي، نو هغه کسان چي په زړونو کې ئې کوږوالى دئ په متشابه پسې ئې درومي، د فتنې په لټه کې او د تأويل په لټه کې، په داسې حال کې چي په تأويل ئې له الله پرته هيڅوک نه پوهېږي او هغه چي د راسخ علم خاوندان دي وايي: موږ ايمان پرې راوړى، ټول زموږ د رب له لوري دي او پند نه اخلي مگر د عقل خاوندان.

(۷)- دا مبارك آيت څو مهم مطالب زموږ مخي ته ږدي:

- د الله کتاب دوه برخي او دوه ډوله آيتونه لري، ځيني ئې هغه دي چي د څرگندو او انسان ~~ته د معلومو شيانو په اړه ئې بحث کړى او ځيني هغه چي د انسان له سترگو نه د پټو شيانو په~~ اړه څرگندوني لري. لومړي ډول ته (محکم آيتونه) او دوهم ډول ته ئې (متشابهات) ويل شوي.
- مُحکم آيتونه هغه دي چي هم ئې د بحث موضوع څرگند شيان دي او هم ئې الفاظ هغه دي چي انسان ئې د همدغو شيانو لپاره کاروي.
- متشابه آيتونه ئې هغه دي چي د تشبيه له فن نه په کې استفاده شوې، د بحث موضوع ئې د انسان له سترگو نه پټ شيان دي او د دغو شيانو د معرفي لپاره داسې الفاظ کارول شوي چي په

اصل كي د نورو ځرګندو شيانو لپاره وضع شوي.

- د كتاب اصلي او اساسي مطالب په هغو آيتونو كي راغلي چي مُحكم دي او تشبيه نـه ده پـه كي كارول شوې.
- متشابه آيتونه چي په مفهوم ئې پوهېدل غور او دقت غواړي بايد همدې محكمو آيتونو تـه راجع شي او د همدې آيتونو په رڼا كي تفسير او توضيح شي، دا ځكه چي د كتـاب (ام)، اصـل او محور همدا محكم آيتونه دي.
- هغـه كسـان چـي پـه زړونـو كـي ئـې خيرې او كوږوالی وي، د دې پر ځـای چـي د متشـابه آيتونو په مراد باندي ايمان كافي وګڼي، برعكس د دې آيتونو په تأويل د پوهېدو هڅه او لټه كوي او غواړي له هغه نه د بحث او تحقيق موضوع جوړه كړي.
- هغه كسان چي غواړي دغـه ډول آيتونـه د مناقشـي او بحث موضـوع وګرځـوي، هغوی پـه حقيقت كي يا د فتنو راولاړول غواړي، د دې هڅـه كوي چي د خلكو پـه زړونـو كـي شـكوك او شبهات راولاړ كړي او توجه ئې له محكمو آيتونـو نـه بل لـور تـه واړوي او يـا دا چـي غواړي د متشابهاتو په تأويل ځان پوه كړي. د تأويل لغوي معنی اول يا اصل ته اړول دي، تأويل يعنـي پـه متشابه آيت كي د تشبيه شوي ځيز په كُنه او ماهيت باندي ځان پوهول، ګويا دوی غواړي پـه دې پوه شي چي د دې متشابه اصلي او اولنی حالت او كيفيت څنګه دئ؟!
- دا هلي ځلي او دا هڅه او هاند د هغه چا كار دئ چي زړه ئـې كوږ او خيرن وي، پر زړه او دماغ ئې شكونو سيوری غوړولی وي.
- د متشابهاتو د تأويل علم يوازي له الله تعالی سره دئ، بل هيڅوك نشي كولی پـه هغـه بانـدي پوه شي، ځكه الله تعالی هغه غيبي او لـه سترګو نـه پټ شيان چي انسـان ئـې نـه پېژنـي او نـه پـه خپل قاموس كي ورته نوم لري، د انسـان د ښـې پوهي لپـاره لـه محسوسو او پېژنـدل شـوو شـيانو سره تشبيه كړي او پـه داسـي الفاظو سره ئـې معرفـي كړي دي چي پـه حقيقت كـي د ښكاره او ځرګندو شيانو لپاره استعمالېږي. د دې لپاره چي هغه د انسان لپاره د فهم وړ وګرځوي او د هغـه ځيز د حقيقت په اړه نسبي فهم ورته حاصل شي، د دې مطلب دا شو چي د دغـو شـيانو د معرفـي لپاره ترممكنه حده او تر هغه ځايه چي د انسان عقل ته مقدور ده اهتمام شوی او د متشـابه آيتونـو په ترڅ كي معرفي شوي، د انسان د عقل نيلۍ له دې نـه آخوا ورانـدي نشـي تلـی، دا د ده د الـوت وروستی پړاو دئ، آخوا ته ئې لاس نـه رسـېږي، د ده لـه عقل او ادراك نـه لوړ دي، الله تعالی د همدې ډول شيانو د معرفـي كولـو لپـاره ښـه لازمـه ځرګندونـه كړې ده او د انسـان د عقلـي قوت مطابق وضاحت ئې كړی دئ، خو له دې نه آخوا د انسان عقل د مخكي تګ مجـال نـه لري، بايد همدلتـه ودرېږي او د متشـابهاتو لـه تأويـل نـه ځـان وسـاتي. د انسـان د عقل او پـوهي قصـور، د حواسو او مشاعرو محدوديت ئې او د ژبې او قاموس عدم جامعيت ئې باعث شوي چي له مخكي تګ نه عاجز شي او د متشابهاتو په حقيقت تر دې زيات پوه نشي.
- له دې آيت نه په مخكي دوو آيتونو كي وضاحت شوی وو چـي د انسـان لپـاره (لارښود) او (فرقان) كتـاب هغـه الله رالېږلـی چـي د (آفـاق) او (انفس) پـه ټولـو اسـرارو او خفايـاوو خبـر دئ، يعني په دې كتاب كي هم د ځمكي او آسمان د ډېرو هغو شيانو په اړه بحث شوی چي د انسـان لـه سترګو پټ دي او هم په خپله د انسان په اړه. انسان په خپل قاموس كي يوازي د هغو شيانو لپاره

نومونه لري چې ده په خپلو سترګو ليدلی او پيژني ئې، هغه څه چې د ده له سترګو پټ دي د هغه لپاره نه نوم لري او نه ئې د معرفي کولو لپاره الفاظ، نو الله تعالى به هغه ته دا شيان څنګه او په کومو الفاظو معرفي کوي؟ د الله په کتاب کې به د دې غيبي شيانو د معرفي کولو لپاره کوم اسلوب کارول کېږي؟ دغه سؤال ته په دې مبارك آيت کې ځواب ويل شوی.

که په قرآنکريم کې لږ غور او دقت وکړو نو دا به راته په ډاګه شي چې د قرآنکريم د بحث او څېړني دوه اساسي محورونه دي، يو شمېرئې په هغو قضاياوو پوري اړه لري چې د انسان لپاره مشهود، څرګند او ښکاره دي او په انساني قاموس کې ورته صريح او څرګند الفاظ شته، لکه لمر، سپوږمی، آسمان، زمکه، غر، انسان او نور، دوهمه برخه ئې له داسي شيانو سره تړاو لري چې له نظره پټ او غايب دي او انسان په خپل قاموس کې داسي کلمات نه لري چې د هغوی د معرفي کولو لپاره ئې وکاروي. د دې غيبي شيانو د پيژندلو او معرفي کولو لپاره لابد بايد هغه الفاظ وکارولی شي چې په اصل کې د ملموسو او ښکاره شيانو لپاره وضع شوي دي او ناچار بايد د تشبيه له فن نه کار واخيستل شي چې د دې غيبي څيز يو داسي انځور وړاندي کړی شي چې حقيقت ته نږدې وي، له همدې ځايه آيتونه په دوو برخو وېشل کېږي:
هغه آيتونه چې د ښکاره او مشهود عالم په اړه بحث کوي، په دې ډول آيتونو کې داسي الفاظ استعمال شوي دي چې هر يو د خپل ځانګړي مورد لپاره وضع شوی دئ، مفهوم او مدلول ئې څرګند دئ، د آيت مراد او په خپل مورد د لفظ تطبيق آسانه دئ، دا آيتونه مُحکم دي، خو هغه آيتونه چې له غيب او غيبي شيانو نه بحث کوي، په دې ډول آيتونو کې د غيبي شيانو د افادې او تعريف لپاره د تشبيه فن کارول شوی او داسي الفاظ په کي استعمال شوي دي چې په اصل کې د څرګندو او ټولو ته د ښکاره شيانو لپاره وضع شوي دي، دا آيتونه متشابه بلل کېږي. لکه په دې مبارك آيت کې:
إِنَّ رَبَّكُمْ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ *

الاعراف:٥٤
په دې مبارك آيت کې د يوم، استواء او عرش الفاظ ګورو چې په اصل کې د ښکاره او څرګندو شيانو لپاره وضع شوي دي، خو په دې آيت کې د دې مطلب د افاده کولو لپاره راغلي چې دا زمکه او آسمان په شپږو مرحلو کښې پيدا شوي، الله تعالى د هر څه مالك او واکدار دئ او هر څه ئې تر واك او عرش لاندي دي.

څرنګه چې د قرآنکريم اصلي محور محکم آيتونه دي نو لازمه ده چې متشابه آيتونه همدې لورته راجع کړو او د محکمو آيتونو په رڼا کې ئې تفسير او توضيح کړو. نه ښايي متشابه آيتونه په مستقله توګه او محکم آيتونو ته له ارجاع نه پرته په ځانګړي ډول بيان او توضيح کړو. هغه کسان چې په متشابه آيتونو پسي ځي او هڅه کوي چې په ځانګړې توګه او محکمو آيتونو ته له ارجاع پرته ئې تفسير کړي، هغوی په غلطه روان دي، زړونه ئې رنځور دي، فکري انحراف ئې د دې سبب شوی چې دا غلطه لار غوره کړي، د هغوی مقصد يا فتنه وي او يا د دې آيتونو پر تأويل علم او پوهه حاصلول. هر چا چې د متشابه آيتونو په مراد اکتفاء ونکړه او د تأويل په لټه کې شو، هغه به يا د رنځور زړه خاوند وي چې فتنه لټوي او يا به ئې داسي کارته ملا تړلی وي چې له الله تعالى پرته ئې هيڅوك هم د کولو توان نه لري. هغه غواړي د متشابهاتو په تأويل

پوه شي خو د متشابهاتو علم یوازې له الله تعالی سره دی؛ ځکه هغه څه چې د انسان لـه حواسو نه پټ دي او په عالم غیب کې قرار لري او انسان نشـي کولی پخپلو محدودو حواسو ئـي درك کړي، قرآنکریم د عالم غیب د دغو پټو شیانو د پېژندني او معرفي کولو لپاره له تولو هغو الفاظو نـه استفاده کړې چې د انسان پـه قاموس کـي شته او کېدی شي د دغو شیانو د معرفـي لپاره وکارولی شي او ټول هغه څه په کې مراعات شوي چې د غیبي شیانو مناسب او ممکن انځور وړاندي کړی شي او د کایناتو او عالم پـه معرفي کولو کي تر هغه ځایه مخکې تللی تر کومـه پورې چې انساني عقل د تلو توان لري، له دې نه آخوا انساني عقل د مخکي تګ وس او توان نـه لري، نور ئې وزرونه سوزي، باید همدلته توقف وکړي، د هغه د ناقص عقل، قاصر تصور او محدود توان، تنګ نظر، ناقص استعداد او محدود قاموس غوښتنه دا ده چې همدلته پـه همدې کربښه ودرېږي او نور د مخکي تګ هڅه او هاند ونکړي، هغه نور د مخکي تګ توان نـه لري او نشي کولی د غیبي شیانو په حقیقت او تأویل پوه شي.

ځیني کسان د دې مبارك آیت صریح حکم ته توجه نه کوي او د آیت د وروستی برخـي پـه رابطه داسي څه وایي چې له لومړۍ برخي سره ئې تناقض لري، د آیت لومړنی برخـه وايي: د رنځـور زړه خاوند، فتنـه لټوونکی، مـاجرا غوښتونکی، شکاك او قناعت نـه کـوونکی د متشابه آیتونو په لټه کي وي، هڅه کوي پر تأویل ئې پوه شي او په همدې پسي وايي: لـه الله تعالی پرتـه هیڅوك د متشابهاتو په تأویل نه پوهېږي. په پای کي فرمايي: د دې ماجرا غوښتونکو، فتنـه ګرو او بیمارو زړونو خاوندانو په مقابل کي عالمان او د پاخه علم خاوندان وايي: موږ ایمان وربانديي راوړی دئ، ټول د الله له لوري دي او له عاقلانو پرته بل څوك پند نـه اخلـي. د تعجب ځای دئ چې هغوی په دې صراحت سترګي پټوي او ادعا کوي چې د آیت په وروستی برخـه کـي الله او د پاخه علم خاوندان مستثنی شوي دي او د (الله) او (الراسخون) ترمنځ "واو" د عطف واو دئ، دا غلط نظر نه یوازي د همدې آیت لـه لومړۍ برخي سره ټکر کـوي بلکې د بلاغت خلاف هم دئ، که د الله (تعالی) لـه لفظ نـه وروسته توقف ونکړو او دا واو د عطف واو وشمېرو نو باید وروستنۍ جمله ټوله پر ماقبل عطف کړو چې بیا ئې معنی داسي کېږي: د هغوی پر تأویل لـه الله او الراسخون في العلم نـه پرتـه بل څوك نـه پـوهېږي او الله او د پاخـه علم خاوندان وايي: موږ ایمان وربانـدي راوړی، ټول د الله لـه لـوري دي!! یعنـي باید د یقولـون پـه لفظ کې ضمیر الله او الراسخون في العلم دواړو ته راجع وي!! او څرګنده ده چې دا نه معقوله ده او نـه صـحیح. د آیت اول او آخر په دې دلالت کوي چې باید د الله له لفظ سره توقف وکړو او د متشابهاتو د تأویل علم یوازې تر الله تعالی پوري خاص وشمېرو.

ځیني نور بیا وايي چې کېدای شـي یـو آیت یـو وخت متشابه وي او بل ځای محکم، یعنـي کولی شو له یوه اړخه ئې متشابه وګڼو او لـه بلـه اړخـه ئـې محکم وشمېرو!! دا نظر نـه یوازي د آیتونو د وېش په اړه د قرآنکریم له څرګندونو سره اړخ نه لګوي بلکـي پـه دې سره د قرآنکریم د هر آیت په اړه دا ګمان راولاړوي چې ښایي دا بـه هم متشابه وي!! دا نظر هغه کسان وړانـدي کوي چې اصلاً د محکم او متشابه په اړه پوره او لازم علم نه لري، دوی د قرآنکریم د مخاطبینو فهم او پوهه معیار ګرځوي، یعني هغه آیت چې مخاطب پرې پوه شو، شك او تردد ورتـه پـه کي پیدا نه شو، هغه محکم دئ او که شك او تردد ئې په کې وکړ او له فهم نه ئې عاجز شو؛ نو بیا دا آیت متشابه دئ؛ خو حقیقت دا دئ چې د محکم او متشابه د وېش معیار د مخاطب فهم او علم نـه

دئ، آیتونه د مخاطبینو انګیرنې او فهم ته له توجه او پاملرنې پرته په محکم او متشابه وېشل شوي دي. د متشابه لفظ پخپله په دې دلالت کوي چې له دې نه هغه آیتونه مراد دي چې د تشبیه فن په کې کارول شوی دئ، د غیبي عالم شیان په داسې الفاظو سره په کې معرفي شوي دي چې په اصل او حقیقت کې د ښکاره او ظاهري څیزونو لپاره وضع او ایښودل شوي دي او د تشبیه په ذریعه همدا غیبي شیان انسان ته معرفي شوي دي.
د تأویل لغوي معنی اصل او اول ته اړول دي او دلته دا مطلب افاده کوي چې متشابه لفظ له فعلي حالت نه خپل اصلي او اولني حالت ته واړولی شي. یعنې دا چې له تشبیه نه لاسته راغلی مفهوم کافي ونه شمېرو، بلکې د هغه څیز په حقیقت د پوهېدو هڅه وکړو چې د تشبیه له لارې موږ ته رامعرفي شوی دئ. د مثال په ډول: زموږ په عرف او قاموس کې عرش هغه تخت ته ویل کېږي چې پاچا ورباندې کښېني او دا ئې د قدرت او واک نښه وي. دا عرش یو جسم وي چې څلور پښې لري. ښه نو د الله تعالی د عرش معنی څه ده؟ که موږ د دې لفظ د تأویل هڅه وکړو نو باید په دې اکتفاء ونکړو چې د الله تعالی عرش د ده د قدرت او بې مثاله واکمنۍ مظهر او نښه ده، بلکې دا معنی کافي ونه شمېرو او هڅه وکړو چې د الله تعالی د عرش په ماهیت ځان پوه کړو، حال دا چې ممکنه نه ده د الله تعالی د عرش ماهیت درك کړو او په حقیقت ئې پوه شو، لازمه ده چې پخپل حد ودرېږو، له پولو نه د تجاوز او تېرېدو هڅه ونکړو. هرڅوك چې د عرش د ماهیت او کیفیت او د استواء د کیفیت په اړه بحث او مناقشې کوي دا ډول کسان به یا د رنځور زړه خاوندان وي او یا به د خلکو په منځ کې د فتنې راولاړول غواړي او یا به د بې ځایه غرور او لویې په مرض اخته وي او ځان به ورته لوی ښکاري، پخپل عقل به غره وي او داسې مړئ یا ګوله به خولې ته وړي چې ترستوني ئې نشي تېرولی او له خپل ټغر نه به پښې اوږدې غځوي.
په دې ټول پوهېږو چې قرآنکریم د انسانانو په ژبه نازل شوی او خپل پیغام ئې په داسې الفاظو سره بیان کړی دئ چې په عربي قاموس کې موجود دي او دا الفاظ په اصل کې د مشهودو او ښکاره څیزونو لپاره وضع شوي، کله چې قرآنکریم انسان ته له ښکاره او څرګندو شیانو نه خبري او بحث کوي نو لفظ او مدلول ئې دواړه واضح او څرګند وي، انسان ئې په آسانۍ سره درك کولی او وربانډې پوهېدلی شي، مخاطب د دا ډول کلماتو د اورېدلو او ویلو په وخت کې له هیڅ مشکل، شك او اشکال سره نه مخ کېږي، خو کله چې د قرآنکریم د بحث موضوع بدلېږي، له غیبي او غیرمشهودو شیانو نه خبري کوي او د پټ عالم بحث شروع کېږي، نو په دې صورت کې د انساني قاموس په وړاندې سره کړښه کښل کېږي، دغه قاموس بیا د دې پټ او غیبي عالم د اجزاوو د تعریف او پېژندنې لپاره مناسب او لا زم الفاظ نه لري، دا پټ عالم په انساني قاموس کې نشي ځایېدلی، دا قاموس د دې غیبي شیانو د معرفي کولو صلاحیت او ظرفیت نه لري، د ناچارۍ له مخې د دې غیبي امورو د معرفي کولو لپاره باید همغه ناقص او تنګ الفاظ وکارول شي او همغه د مشهودو او ښکاره شیانو لپاره وضع شوي الفاظ استعمال شي او په همدې الفاظو سره د انسان د فهم او پوهې لپاره د غیبي شیانو یو تصویر او ترسیم وړاندې شي او د تشبیه د فن په مرسته انساني عقل ته د غیبي امورو نقشه انځور شي.
د دا ډول آیتونو د الفاظو تأویل او د تشبیه له حالت نه اصلي او لومړني حالت ته اړول د انسان د وس خبره نه ده، په دې کیفیت له الله تعالی پرته بل څوك نه پوهېږي، ځکه ترکومه حده چې

ممکنه وه او انسان ئې توان درلودو، تر هغه حده همدې متشابه آيتونو په همدې الفاظو سره دا شيان معرفي کړي دي، له دې نه آخوا انساني عقل د مخکې تګ استعداد او توان نه لري، انسان بايد همدلته په همدې پوله توقف وکړي، نور بايد د وړاندې تګ هيله او هڅه ونکړي، همدا ئې د توان آخرينۍ او وروستۍ پوله ده، عقل او فهم ئې نور د مخکې تګ توان نه لري، نور نشې کولی دا شيان له دې نه زيات وپيژني.

ځيني وايي: له موږ سره داسې روايات شته چې ثابتوي زموږ ائمه "الراسخون فِي اَلعِلمِ" دي او په تأويل پوهيږي، په دې اړه څو ټکي يادول غواړو:

- په دې کې شك نشته چې د رسول الله صلی الله عليه وسلم اصحاب رضي الله عنهم له بل هرچا نه د قرآنکريم په ژبه ښه او زيات پوهيدل، هغوی له ټولو نه زيات د قرآنکريم په مفهوم او هدف پوه وو، مسلمانان ټول په دې اتفاق لري او ټول عقيده لري چې د قرآني مفاهيمو د زده کړې او پوهې لپاره بايد د اصحابو رضي الله عنهم رأيي ته مراجعه وشي، په دې رابطه هيڅ اختلا ف نشته، اختلاف په دې کې دئ چې د روايت راوي څوك دئ؟ آيا دا روايت له ثقه، مصئوني او دإدمنې لارې موږ ته رارسيدلی؟ او آيا د وخت تيريدو او د راويانو تعدد خو پر روايت څه اثر نه دئ کړی او په الفاظو کې ئې د څه بدلون باعث نه دئ شوی؟ آيا د رواياتو د ثبتولو په اړه همغه اهتمام او دقت شوی چې د آيتونو په ارتباط شوی؟
- نه ښايي هر روايت معيار وګرځوو او د قرآن آيتونه د هغه په ګټه توجيه کړو، بلکې لازمه دا ده چې هر روايت قرآن ته راجع کړو، په قرآن ئې وتلو، که له قرآنکريم سره موافق او برابر وو نو قبول ئې کړو او که نه نو د قبول وړ ئې ونه ګڼو. دين او د دين پيشوايان موږ ته همدا درس راکوي چې هره هغه خبره په ديوال ووهو چې له قرآن سره تعارض ولري.
- هغه روايت چې له عقل سره ئې سمون نه درلود او داسې مطلب ئې افاده کاوو چې پر انساني عقل برابر نه راتلو او له عقلي معيار سره ئې ټکر کولو او هغه روايت چې يوه لوی شخصيت ته داسې قول په کې منسوب شوی وي چې د لويانو له اقوالو سره سمون ونلري او د اسلامي معيارونو له مخې کمزوری او ناوړه ګڼل کيږي، لکه د ځان ستايل او نورو ته ښکنځلې او بد رد ويل، له قدرت سره مينه، ځان زړه ور، شجاع، غيرتي، په غيب پوه ګڼل او داسې نورې ادعاګانې کول، نو د داسې رواياتو په اړه بايد محتاط وو، هم د دې روايت په اړه او هم ئې د راوي په اړه بايد شك ولرو او له ترويج او نشر نه ئې ډډه وکړو، ځکه دا امکان نه لري او له توقع نه بهر ده چې يو لوی شخصيت د ځان ستاينه وکړي، امکان نه لري په اسلام او قرآن پوه انسان د علم غيب ادعا وکړي، د صالحو او مؤمنو شخصيتونو دود نه دئ چې د ځان لپاره د مقام او قدرت غوښتنه وکړي، امکان نه لري چې يو عالم، د دين په اساساتو پوه او په اسلامي اخلاقو متخلق انسان دا ادعا وکړي چې زه د راسخ فی العلم له ډلې څخه يم، د پاخه علم خاوند او د متشابهاتو په تأويل پوه، که پوهيدلی نو دا کار به ئې کړی وو، د ادعا پر ځای به ئې متشابهات توضيح کړي وو، موږ خو د دوی په اقوالو کې هيڅ داسې بيلګه نه ګورو چې د کوم متشابه آيت په اړه ئې څه ويلي وي.

د آيت په پای کې د عقلمنو علماوو په اړه ويل شوي: عالمان ټول آيتونه د الله تعالی له لورې شميري، ايمان ورباندې راوړي او هوښياران پند ترې اخلي.

رَبَّنَا لَا تُزِغۡ قُلُوبَنَا بَعۡدَ إِذۡ هَدَيۡتَنَا وَهَبۡ لَنَا مِن لَّدُنكَ رَحۡمَةًۚ إِنَّكَ أَنتَ ٱلۡوَهَّابُ ۝٨ رَبَّنَآ إِنَّكَ جَامِعُ ٱلنَّاسِ لِيَوۡمٖ لَّا رَيۡبَ فِيهِۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُخۡلِفُ ٱلۡمِيعَادَ ۝٩

[۸]- اې زموږ ربه! زموږ زړونه له هغه وروسته كاږه نه كړې چې هدايت دې كړو او خپله پېرزوينه دې زموږ په برخه كړه، بې شكه چې ته ډېر مهربان توبه منونكى يې.
[۹]- اې زموږ ربه! يقيناً چې ته هغې ورځې ته د خلكو راغونډوونكى يې چې شك په كې نشته، بې شكه چې الله له وعدې څخه نه په شا كيږي.

(۸-۹)- مخكې د داسې خلكو ذكر وشو چې په زړونو كې ئې كوږوالى دئ او د فتنو راولاړلو په لټه كې دي، دلته د پاخه علم د خاوندانو هغه وېره په گوته كوي چې له انحراف او كوږوالي نه او د آخرت له محاسبې نه ئې لري، د هغوى دا ايماني احساسات په دغو الفاظو كې بيان شوي چې وايي: اې زموږ ربه! په خپلې پېرزوينې او رحمت سره موږ له هغو كسانو څخه نه كړې چې زړونه ئې كاږه شوي، د قيامت ورځ راتلونكې ده، ته خپله وعده ترسره كوې. دوى پوهيږي چې له هدايت نه وروسته هم د انحراف او كوږوالي احتمال شته، ډېر خلك داسې دي چې معمولي رڼا ئې ترسترگو شوې، څو گامه مخكې تللي، خو د لارې په اوږدو كې په داسې څه مصروف شوي چې نه يوازې د مزيد مخكې تلو نه پاتې شوي بلكې په كږو لارو سر شوي.

إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لَن تُغۡنِيَ عَنۡهُمۡ أَمۡوَٰلُهُمۡ وَلَآ أَوۡلَٰدُهُم مِّنَ ٱللَّهِ شَيۡـٔٗاۖ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمۡ وَقُودُ ٱلنَّارِ ۝١٠ كَدَأۡبِ ءَالِ فِرۡعَوۡنَ وَٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِهِمۡۚ كَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِنَا فَأَخَذَهُمُ ٱللَّهُ بِذُنُوبِهِمۡۗ وَٱللَّهُ شَدِيدُ ٱلۡعِقَابِ ۝١١

[۱۰]- يقيناً هغه چې كافران شوي، نه به ئې له الله د دوى مالونه څه ترې دفع كړي شي او نه ئې اولاد، او همدا دوى به د اور سونډ وي. [۱۱]- د فرعونيانو او د هغو په څېر به ئې حال وي چې له دوى نه مخكې وو، زما آيتونه ئې تكذيب كړل، نو الله په خپلو گناهونو ونيول او الله سخت عذاب وركوونكى دئ.

(۱۰-۱۱)- تاريخ ته رجوع وكړئ، وگورئ د هغو كسانو عاقبت څنگه وو چې د الله د كتاب آيتونه ئې تكذيب كړي، نه مال د الله له عذاب نه ژغورلي او نه د خپلو پلويانو لښكرو، فرعونيان او تر دوى نه مخكې كافران څنگه د الله له شديد عذاب او مؤاخذې سره مخامخ شول. هر څوك چې الهي آيتونه تكذيب كړي پاى ئې همدا دئ.

قُل لِّلَّذِينَ كَفَرُواْ سَتُغۡلَبُونَ وَتُحۡشَرُونَ إِلَىٰ جَهَنَّمَۚ وَبِئۡسَ ٱلۡمِهَادُ ﴿١٢﴾

[۱۲]- کافرانو ته ووايه: حتماً به مغلوب شئ او د جهنم په لوري به محشور او راغونډ کړی شئ، څومره بد هستوګنځی!

(۱۲)- که څه هم دلته خطاب عام دئ او ټولو کافرانو ته ويل شوي چې په دنيا کې ستاسو حتمي پايله ماته او مغلوبيت ده او په آخرت کې مو د جهنم بد هستوګنځی. خو له وروستي آيت نه معلومېږي چې دلته په خاص طور يهودو ته خطاب متوجه دئ.
له دې آيت نه په څرګنده معلومېږي چې د دې سورې دا برخه هم د مکې له فتحې نه ډېر د مخه نازله شوې ده، دا ځکه چې د قريشو له ماتې نه وروسته او په داسې حال کې چې يهودان لا د مکې له فتحې نه د مخه له مدينې نه شړل شوي وو او د نجران مسيحيان له فتحې نه وروسته راغلل، تسليم شوو او جزيه ئې ومنله، نو دا خطاب په دې مرحله کې چا ته متوجه کېدی شي چې ژر به مغلوب شئ؟ طبيعي ده چې دا خطاب د دې مرحلې نه دئ، برعکس په هغې مرحلې پورې تعلق لري چې نه قريش مات شوي وو، نه يهود او نه مسيحيان. دې ته ورته ګڼ شمېر نور آيتونه هم په دې دلالت کوي چې د دې سورې هيڅ برخه د مکې له فتحې نه وروسته نه ده نازله شوې. کوم روايات چې وايي د دې سورې يوه برخه هغه وخت نازله شوه چې د نجران يو وفد مدينې ته راغی، څو ستونزې لري:

- په دوی کې ډېر اختلاف او تعارض شته، ځينې ئې وايي چې اتيا يا نوي آيتونه په دې وخت کې نازل شوي، ځينې ئې شپېته آيتونه ګڼي او ځينې ئې څه باندې دېرش. ځينې ئې وايي چې په وفد کې شپېته کسان وو او ځينې ئې اتيا کسان ګڼي.
- د سورې له هيڅ آيت نه دا نه معلومېږي چې هغه به د مکې له فتحې نه وروسته نازله شوې وي.

قَدۡ كَانَ لَكُمۡ ءَايَةٞ فِي فِئَتَيۡنِ ٱلۡتَقَتَاۖ فِئَةٞ تُقَٰتِلُ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَأُخۡرَىٰ كَافِرَةٞ يَرَوۡنَهُم مِّثۡلَيۡهِمۡ رَأۡيَ ٱلۡعَيۡنِۚ وَٱللَّهُ يُؤَيِّدُ بِنَصۡرِهِۦ مَن يَشَآءُۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَعِبۡرَةٗ لِّأُوْلِي ٱلۡأَبۡصَٰرِ ﴿١٣﴾

[۱۳]- يقيناً تاسو ته په هغو دوو ډلو کې څرګنده نښه ده چې سره ونښتې، يوه د الله په لار کې جنګېده او بله ئې کافره وه چې د سترګو په ليد سره ئې هغوی د ځان دوه برابره ليدل او الله په خپلې مرستې سره د هغه چا ملاتړ کوي چې دی ئې وغواړي، يقيناً چې په دې کې سترګورو ته ښه عبرت دئ.

(۱۳)- له دې مبارک آيت نه معلومېږي چې په مخکني آيت کې مخاطب قريش نه بلکې يهودان دي، دوی ته د بدر نښته د بېلګې په توګه وړاندې شوې او ورته ويل شوي چې ستاسو پايله به

هم د هغوی په خبر وي. د بدر په جګړې کې د مسلمانانو بريا يهودان سخت پرېشان کړل، له دې نه مخکې دوی دا نه انګېرله چې څو مهاجر مسلمانان به د قريشو مخې ته تم شي او له خپلې مبارزې به څه ترلاسه کړي، خو د بدر تاريخي او نادري فتحې دوی هك پك کړل، د خطر احساس ئې وکړ، د دې ځوان تحريك قضيه ئې جدي ونيوله، غوښتل ئې د محتمل راتلونكي خطر مخه ونيسي، قريشو ته ئې هيئتونه ولېږل، د هغوی په ماتې او تلفاتو ئې خفګان څرګند کړ او اطمئنان ئې ورکړ چې له دې وروسته به د مسلمانانو په ضد د قريشو مرسته کوي. په دې آيت کې د لسم او يولسم آيت مطلب مزيد تشريح شوی او يوه تاريخي بېلګه ورته وړاندې شوې، کافرانو ته د دوی مال او ځواك ګټه نشي رسولی او د الله له عذاب نه ئې نشي ژغورلی، مګر ومو نه ليدل چې د بدر په نښتې کې له کوم برخليك سره مخامخ شول، په داسې حال کې چې شمېر ئې په سطحي نظر د مسلمانانو دوه برابره معلومېدو، په حقيقت کې تر دې هم زيات وو، خو له ماتې سره مخامخ شول او د شمېر او وسائلو زياتوالې دوی ته بريا ورپه برخه نه کړه او د دوی د ماتې مخه ئې ونه نيولی شوه.
د ماتې او بريا پرېکړه الله تعالی کوي، چې څوك د الله د مرستې او تأييد مستحق وي او په ځان کې دا وړتيا راپيدا کړي چې الله ئې مرسته وکړي، وروستی فتح به د هغه وي، که څه هم شمېر ئې د دښمن د لښکرو په نسبت کم او وسائل ئې محدود وي. د بصيرت خاوندانو ته د بدر په نښتې او د مسلمانانو په بريا او د مغرورو قريشو په ماتې کې د پند او عبرت ژور درسونه پراته دي.

زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ ٱلشَّهَوَٰتِ مِنَ ٱلنِّسَآءِ وَٱلۡبَنِينَ وَٱلۡقَنَٰطِيرِ ٱلۡمُقَنطَرَةِ مِنَ ٱلذَّهَبِ وَٱلۡفِضَّةِ وَٱلۡخَيۡلِ ٱلۡمُسَوَّمَةِ وَٱلۡأَنۡعَٰمِ وَٱلۡحَرۡثِۗ ذَٰلِكَ مَتَٰعُ ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَاۖ وَٱللَّهُ عِندَهُۥ حُسۡنُ ٱلۡمَـَٔابِ ﴿١٤﴾ قُلۡ أَؤُنَبِّئُكُم بِخَيۡرٖ مِّن ذَٰلِكُمۡۖ لِلَّذِينَ ٱتَّقَوۡاْ عِندَ رَبِّهِمۡ جَنَّٰتٞ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا وَأَزۡوَٰجٞ مُّطَهَّرَةٞ وَرِضۡوَٰنٞ مِّنَ ٱللَّهِۗ وَٱللَّهُ بَصِيرُۢ بِٱلۡعِبَادِ ﴿١٥﴾

[١٤]- خلکو ته د مرغوبو شيانو، لکه ښځې، زامن، د سرو او سپينو زرو خزانې، نښانمن آسونه، څاروي او د کر کښت مينه ښايسته کړی شوې، خو دا ټول د دنيوی ژوند متاع ده او د الله خوا ته خو ډېر غوره د ټېکې ځای دئ. [١٥]- ورته ووايه: آيا تر دې په غوره څه مو خبر کړم؟ متقيانو ته د دوی د رب خوا کې داسې جنتونه دي چې ترې لاندې ويالې بهېږي، تلپاتې په هغه کې او پاکيزه جوړې او د الله رضا مندي او الله خو د خپلو بندګانو ښه ليدونکی دئ.

(١٤-١٥)- خلك هغه څه معيار ګڼي او د چا عزت او ذلت، ماته او بريا او سعادت او شقاوت
وربانديې تلي چې نفس ته مرغوب دي او د انسان نفس ئې خوښوي، لکه ښځې، زامن، د سرو او
سپينو زرو خزانې، نښاني شوي آسونه، د څارويو رمې او د کر کښت پراخې زمکې، خو دا نه
هدف دئ او نه معيار، نه انسان د دې لپاره پيدا شوی او نه به د ده په اړه قضاوت د دې له مخې
کېږي او نه به ئې مستقبل او راتلونکې د دې له مخې ټاکل کېږي، دا خو په حقيقت کې د ده لپاره
پيدا شوي، د ده د ژوند متاع ده، نه هدف او نه هم معيار، د انسان لپاره معيار بل څه دئ، هغه
چې الله تعالی ئې دلته په يوه لفظ کې راخلاصه کوي: تقوی: ځان ساتنه، له ظلم، ناروا، تېرى،
ګناه، عصيان او هر هغه څه نه چې د ده له انسانيت سره نه ښايي او له هر هغه څه نه چې ده
ته تاوان رسوي. د ښه او بد او سزا او جزاء فيصله خو راتلونکې ده، الله تعالی به د قيامت په
ورځ دا فيصله کوي، هلته به د متقيانو په مقام او منزلت پوه شئ، په دنيا کې خو تاسو هغه چا
ته په سپکه سترګه کتل چې له خپل ملك نه شړل شوي، له مال او دولت نه محروم دي، نه بنګلې
لري، نه لښکرې او نه د سرو او سپينو زرو خزانې، خو په آخرت کې به وګورئ چې د الله په
نزد کې ئې مقام څومره اوچت وو او په خپلې خوا کې ئې څنګه ځای ورته غوره کړی. تلپاتې
جنت، چې تربنګلو او ونو لاندې ئې ويالې بهېږي، پاکيزه جوړې او تر هر څه اوچت د الله
رضامندي. الله د خپلو بندګانو کړه وړه ليدلې، د دوی له وړتياوو خبر دئ، دوی ته به د خپلو
وړتياوو مناسبه بدله ورکوي.

ٱلَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَآ إِنَّنَآ ءَامَنَّا فَٱغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَقِنَا عَذَابَ ٱلنَّارِ ﴿١٦﴾
ٱلصَّـٰبِرِينَ وَٱلصَّـٰدِقِينَ وَٱلْقَـٰنِتِينَ وَٱلْمُنفِقِينَ وَٱلْمُسْتَغْفِرِينَ
بِٱلْأَسْحَارِ ﴿١٧﴾

[١٦]- هغه چې وايي: اې زموږ ربه! يقيناً چې موږ ايمان راوړی، نو زموږ ګناهونه راته
وبخښه او د اور له عذابه مو وساته. [١٧]- همغه صابران، صادقان، غاړه ايښودونکي،
انفاق کوونکي او د سحر په وخت کې مغفرت غوښتونکي بندګان.

(١٦-١٧)- دا مقام به د هغه چا په برخه وي چې ايمان راوړي، په آخرت ئې باور وي، په
دوزخ کې له لوېدو وېره لري او له الله د خپلو ګناهونو بخښنه غواړي، هغه چې له ايمان نه
وروسته ئې لومړی او ترټولو اوچت صفت صبر وي، ضبط او حبس نفس، ځان سنبالول، په
خپل حد کې ځان ساتل، د خپل انساني فطرت د غوښتنو په حصار کې او د الله له لوري په ټاکلو
حدودو کې محدود پاتې کېدل، هغه چې نه ئې نفسي غوښتني تېرايستی شي او نه د شيطان
وسوسې، نه ئې د نعمتونو کثرت بې لارې کولی شي او نه محروميتونه، نه ئې د دښمن ګواښونه
وېرولی شي او نه ئې ستونزې او کړاوونه پښې لړزولی شي، په خپل حد او حق قانع وي او په
خپل کار کې له ستړيا او ستومانتيا ښودلو پرته لګيا وي. د صبر تر څنګ ئې څلور نور صفتونه
وي: صادق وي، هم په خپله وينا کې او هم په خپله معامله کې، د خپل رب هر حکم ته غاړه

ړدي، خپل مال د الله په لار کې لګوي او د خپلو اشتباهاتو او ګناهونو د جبران هڅه کوي او هر سحر، د شپې په پای او د ورځې له پیل نه مخکې له خپل رب نه د خپلو ګناهونو مغفرت غواړي.

شَهِدَ ٱللَّهُ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ وَٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ وَأُوْلُواْ ٱلۡعِلۡمِ قَآئِمَۢا بِٱلۡقِسۡطِۚ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡحَكِيمُ ﴿١٨﴾ إِنَّ ٱلدِّينَ عِندَ ٱللَّهِ ٱلۡإِسۡلَٰمُۗ وَمَا ٱخۡتَلَفَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡكِتَٰبَ إِلَّا مِنۢ بَعۡدِ مَا جَآءَهُمُ ٱلۡعِلۡمُ بَغۡيَۢا بَيۡنَهُمۡۗ وَمَن يَكۡفُرۡ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ فَإِنَّ ٱللَّهَ سَرِيعُ ٱلۡحِسَابِ ﴿١٩﴾

[١٨]- الله په دې شهادت ورکړی چې له ده پرته بل معبود نشته، ملائکو او په عدل ولاړو د علم خاوندانو هم، له عزیز حکیم خدای نه پرته بل معبود نشته. [١٩]- بې شکه چې د الله په نزد کې (مقبول) دین، اسلام دئ او د اهل کتابو اختلاف خو له هغه وروسته وو چې علم ئې پرې راغی، په خپلو کې د ضد او بغې له امله او څوك چې د الله په آیتونو کافر شي، نو یقیناً چې الله ډېر ژر محاسبه کوونکی دئ.

(١٨)- الله تعالی په خپل کتاب کې د دې خبرې شهادت ورکړی چې له ده پرته بل معبود نشته، ملائکې هم په دې خبرې شهادت ورکوي او هر باانصافه د علم خاوند هم دا شهادت ورکوي، څوك چې له الله پرته بل د لمانځنې وړ ګڼي، په الوهیت او ربوبیت کې بل ته برخه ورکوي، بل ته عبادت او دعاء جائز ګڼي، د هغه خبره هم د الله د شهادت خلاف ده او هم د ملائکو او هم د با انصافه علماوو.

د دې آیت په ترجمه او تشریح کې د مفسرینو ترمنځ اختلاف شته، پورتنۍ ترجمه د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه د رأیې مطابق ده او همدا غوره ده، قائماً بالقسط د اولوالعلم حال بیانوي، بحث د اهل کتابو له مذهبي مشرانو سره دئ، دوی ته دغه خبره مناسبه ده چې باانصافه علماء هم د الله په یووالي شهادت ورکوي، د آیت د ترکیب تقاضاء هم دغه ده چې ارتباط ئې له اولوالعلم سره دئ، په قرآن کې دقائماً بالقسط الفاظ د الله تعالی لپاره نه دي کارول شوي.

(١٩)- د الله په نزد کې مقبول دین دا دئ چې څوك الله او د هغه دین ته تسلیم وي، دین یعنې د الله حکم ته غاړه اېښودل، د مطیع او منقاد بنده په څېر ژوند کول. اهل کتابو هم له دې لحاظه د الله له مقبول دین سره اختلاف کړی چې له الله سره ئې جعلي معبودان شریك کړي، له الله پرته نور د عبادت او لمانځنې وړ ګڼي او هم له دې پلوه چې عملاً د الله احکامو ته تسلیم نه دي، د الله دین د دوی په ژوند باندې حاکم نه دئ، اختلاف ئې د ناپوهۍ له امله نه دئ، بلکې عمداً او له پوهېدا وروسته اختلاف کوي، د اختلاف وجه ئې (خپلمنځې بغې) ده، له اصلي دین سره اختلاف او هغه په بدله بڼه کې وړاندې کول ئې د دې لپاره دې چې له هغه نه یو په بل د تېرې کولو

وسيله وګرځوي، علماء ئې عوام پرې وغولوي او د هغوی مال په ناحقه وخوري.

فَإِنۡ حَآجُّوكَ فَقُلۡ أَسۡلَمۡتُ وَجۡهِيَ لِلَّهِ وَمَنِ ٱتَّبَعَنِۗ وَقُل لِّلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡكِتَٰبَ وَٱلۡأُمِّيِّـۧنَ ءَأَسۡلَمۡتُمۡۚ فَإِنۡ أَسۡلَمُواْ فَقَدِ ٱهۡتَدَواْۖ وَّإِن تَوَلَّوۡاْ فَإِنَّمَا عَلَيۡكَ ٱلۡبَلَٰغُۗ وَٱللَّهُ بَصِيرُۢ بِٱلۡعِبَادِ ﴿٢٠﴾

[٢٠]- نو كه ئې شخړه درسره كوله ورته ووايه: ما خپل ځان الله ته تسليم كړى او هغو هم چې زما متابعت كوي، او اهل كتابو او نالوستو ته ووايه: آيا تاسو هم تسليم شوي يئ؟ نو كه تسليم شول، لار ئې وموندله او كه ئې مخ واړاوو نو پر تا يوازې تبليغ دئ او الله د بندګانو ښه ليدونكى دئ.

(٢٠)- د دوى د بې بنسټه اعتراضونو او احتجاج پروا مه كوه، په ځواب كې ئې دا ووايه چې زه او زما متابعت كوونكي خپل رب ته تسليم يو، كه د اهل كتابو علماوو او نالوستو يا دوى او مشركانو الله ته د تسليمېد لار غوره كړه، سمه لار به ئې موندلې وي او كه ئې ډډه وكړه نو د دوى پروا مه كوه، ستا دنده دا ده چې حق ته بلنه وركړې، د الله پيغام تر دوى ورسوې، پرېكړه هغه الله ته پرېږده چې د خپلو بندګانو ټول كړه وړه ګوري.

إِنَّ ٱلَّذِينَ يَكۡفُرُونَ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَيَقۡتُلُونَ ٱلنَّبِيِّـۧنَ بِغَيۡرِ حَقّٖ وَيَقۡتُلُونَ ٱلَّذِينَ يَأۡمُرُونَ بِٱلۡقِسۡطِ مِنَ ٱلنَّاسِ فَبَشِّرۡهُم بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢١﴾

[٢١]- يقيناً هغه كسان چې د الله په آيتونو كافران كېږي او د الله پيغمبران په ناحقه وژني او له خلكو نه هغه كسان هم وژني چې د عدل كولو امر كوي، نو د دردناك عذاب زېرى وركړه.

(٢١)- هغه كافران چې د الله له آيتونو انكار كوي، د الله د پيغمبرانو په مخالفت كې هغه ځاى ته رسي چې د دوى د وژلو لپاره ملا تړي او آمرين بالقسط وژني، هر څوك چې د ظلم خلاف غږ اوچت كړي او عدالت ته بلنه وركړي، دوى ئې وژني، ځينې له دې انكار او د پيغمبرانو او آمرين بالقسط له وژلو دا طمع لري چې په دې سره به خپل مخالفين وځپي او د دوى اقتدار ته ورپېښ ګواښونه به ختم كړي او د دوى د رياست او قيادت بقاء او دوام به تضمين شي او ځينې نور ئې دا كار په دې هيله او ګمان كوي چې په دې سره له خپل (حق مذهب) دفاع كوي، الله به ترې راضي شي او جنت به ئې په برخه شي!! خو دوى ته د دوى د دې كاذب او غولوونكي انتظار او هيلې خلاف د دردناك عذاب زېرى وركړه، دوى دې مطمئن وي چې د خپلو هيلو د ترسره كېدو زېرى به هيڅكله وانه وري.

أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ حَبِطَتۡ أَعۡمَٰلُهُمۡ فِي ٱلدُّنۡيَا وَٱلۡأٓخِرَةِ وَمَا لَهُم مِّن نَّٰصِرِينَ ﴿٢٢﴾

[٢٢]- دوی هغه دي چې عملونه ئې په دنيا او آخرت کې حبط او تباه شوي او هيڅ مرستندوی ورته نشته.

(٢٢)- نه به په دنيا کې له دې عمل نه څه ترلاسه کړی شي او نه په آخرت کې او نه به داسې څوك ومومي چې په دنيا او آخرت کې ئې له خپل شوم عاقبت نه وژغوري، دوی هيڅ مرستندوی نه لري، هيڅوك ئې له زړه او په اخلاص سره مرسته نه کوي، که نن ډېر د دوی د مرستې او حمايت تيرې په سينه وهي او د دوی لپاره لاس تړلي ولاړ دي، چې د ربښتيا ورځ راشي، نو يو کس به هم د دوی مرستې ته راوړاندې نشي او مرسته به ئې ګټه ورونه رسوي.
له (حبطت اعمالهم في الدنيا و الآخرة) نه معلومېږي چې د دوی ځينې له دې مخالفتونو دنيوی اهداف لري او ځيني ئې اخروي طمعې او هيلې.

أَلَمۡ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ أُوتُواْ نَصِيبٗا مِّنَ ٱلۡكِتَٰبِ يُدۡعَوۡنَ إِلَىٰ كِتَٰبِ ٱللَّهِ لِيَحۡكُمَ بَيۡنَهُمۡ ثُمَّ يَتَوَلَّىٰ فَرِيقٞ مِّنۡهُمۡ وَهُم مُّعۡرِضُونَ ﴿٢٣﴾

[٢٣]- آيا هغو ته دې پام نه دئ چې د کتاب څه برخه ورکړی شوې، د کتاب په لوري بلل کېږي چې د دوی ترمنځ پرېکړه وکړي، خو يوه ډله ئې ډډه کوي، په داسې حال کې چې (عمداً) اعراض کوونکي وي.

(٢٣)- دلته د دوی د علماوو په اړه بحث شوی، هغه چې د کتاب په څه برخې پوه شوي، د کتاب څه محدود او لږ علم ئې په برخه شوی، خو کله چې د الله کتاب ته د خپلو شخړو او منازعاتو د حل و فصل لپاره بلنه ورکړی شي او کله چې ورته وويل شي چې د الله په کتاب عمل وکړئ، له دې اعراض کوي او مخ اړوي.

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمۡ قَالُواْ لَن تَمَسَّنَا ٱلنَّارُ إِلَّآ أَيَّامٗا مَّعۡدُودَٰتٖۖ وَغَرَّهُمۡ فِي دِينِهِم مَّا كَانُواْ يَفۡتَرُونَ ﴿٢٤﴾

[٢٤]- دا له دې امله چې وايي: موږ ته به له څو شمېرلو ورځو پرته (د دوزخ) اور راونه رسېږي، خپلو افتراءاتو په خپل دين کې دوکه کړل.

(٢٤)- دوی د دې لپاره د الله کتاب شا ته وغورځاوو او په هغه ئې عمل کول پرېښود چې ګمان

ئـې کولـو جنـت د دوی لپـاره پیدا شـوی او دوی د جنـت لپـاره، دوزخ تـه بـه نـه ځـي مګـر څـو محدودي ورځې، دا د دوی ټګمارو مذهبي مشرانو ورتـه ویلـي وو، هغوی دې خبرې تـه مذهبي رنګ ورکړی وو، هغوی ورته ویلي وو چې دا خبره د الله په کتاب کې راغلې، دا پـه روایـاتو کې راغلې، پیغمبر دا خبره کړې، دغو افتراءاتو وغولول، په خپل دین له پوهېدو ئې عاجز کړل او په هغه له عمل کولو نه ئې بې پروا کړل.

فَكَيْفَ إِذَا جَمَعْنَٰهُمْ لِيَوْمٍ لَّا رَيْبَ فِيهِ وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٥﴾

[٢٥]- نو څنګه به وي کله چې ئې هغې ورځې ته راغونډ کړو چې شك پـه کـې نشته او هر چا ته به هغه څه پوره ورکړی شي چې کړي ئې وو او ظلم به نه پرې کېږي؟

(٢٥)- دوی بـه د قیامت پـه ورځ وګوري چې هر چا تـه خپل عملونـه او لاسته راوړنـې پـوره ورکول کېږي، پرېکړه د عملونو لـه مخې کېږي، نـه د بل څـه لـه مخې، وبـه ګوري چې نـه لـه پیغمبرانو سره د دوی قومي او نسلي نسبت ګټه وررسولی شي او نه ئې د دوی د ټګمارو مذهبي مشرانو دروغجنې فتواګانې ژغورلی شي.

قُلِ ٱللَّهُمَّ مَٰلِكَ ٱلْمُلْكِ تُؤْتِي ٱلْمُلْكَ مَن تَشَآءُ وَتَنزِعُ ٱلْمُلْكَ مِمَّن تَشَآءُ وَتُعِزُّ
مَن تَشَآءُ وَتُذِلُّ مَن تَشَآءُ ۖ بِيَدِكَ ٱلْخَيْرُ ۖ إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٦﴾ تُولِجُ ٱلَّيْلَ
فِي ٱلنَّهَارِ وَتُولِجُ ٱلنَّهَارَ فِي ٱلَّيْلِ ۖ وَتُخْرِجُ ٱلْحَيَّ مِنَ ٱلْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ ٱلْمَيِّتَ مِنَ
ٱلْحَيِّ ۖ وَتَرْزُقُ مَن تَشَآءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٢٧﴾

[٢٦]- ووایه: اې بـارئ ربـه! د واکمنـۍ واکداره! دا تـه یې چې چا تـه وغواړې واکمنـي ورکوې او له چا نه چې وغواړې د واکمنـۍ " جامـه" بېرتـه باسې، چې چا تـه وغواړې عزت ورکوې او چې څوك وغواړې سپکوې یې، ښېګڼه ټوله ستا په لاس کې ده، بې شکه چې ته په هر څه قادر یې. [٢٧]- شپه په ورځ کې ننباسې او ورځ په شپې کې داخلوې، ژوندی له مړي راباسې او مړی لـه ژونـدي راباسې او چې چا تـه وغواړې بـې حسابه روزي ورکوې.

(٢٦-٢٧)- د دې مبارکو آیتونو لارښوونې دا دي:

- په هر حالت کې به ستا باور دا وي چې د واکمنۍ اصلي او یوازینی واکدار الله دئ.

- دا پرېکړه د الله له لوري صادرېږي چي چا ته څومره او څنګه واکمني ورکړي.
- دا پرېکړه الله کوي چي د چا د واکمنۍ کرسۍ څنګه او کله نسکوره کړي.
- د عزت ورکړه د الله له لوري ګڼه، پام چي له الله پرته له بل چا عزت ته د رسېدو طمع ونکړې. مبادا اقتدار ترلاسه کول د عزت نښه وګڼې، ډېر د اقتدار خاوندان سخت ذليل او سپک دي.
- د چا د ذلت او سپکاوي پرېکړه هم الله کوي، په خپل عزت له الله پرته له بل چا مه وېرېږه. هغه څوك ذليل ګڼه چي د الله په وړاندي ذليل وي، مبادا ناداري او ناتواني د ذلت نښه وګڼې، ډېر په خړو جامو کي د الله په وړاندي هومره عزت لري چي د پرېړو غاړو، جګو شملو او دنګو بنګلو خاوندان ئې د پښو له خاورو سره برابر نه دي.
- د الله هره پرېکړه حکيمانه ده، په هري فيصلې کي ئې خير مضمر دئ، خير او ښېګڼه د الله په خوا کي او د ده په لار کي لټوه، نه د بل چا په لاس کي او نه په نورو لارو کي.
- دا باور دي هيڅکله او په هيڅ حالت کي متزلزل نشي چي الله په هر څه قادر دئ، ناتوانه او ضعيفو کسانو ته د ټولني واکمني ورکولی شي او د زر او زور د خاوندانو تخت او تاج نسکورولی شي، نه د چا زور او څواك د ده فيصلې بدلولی شي او نه د چا ضعف او ناتواني د ده پرېکړي ځنډولی شي.
- لکه څنګه چي شپه او ورځ د الله په اراده او د يوه ستر حکمت له مخي ځي راځي او په دې کار کي له الله پرته د عالم هيڅ ځواك هيڅ ډول دخالت نشي کولی، نه شپه راالنډولی شي او نه ورځ اوږدولی شي، همداراز د مرګ ژوند، عزت او ذلت پرېکړه او د واکمنۍ سپارل او بېرته اخيستل هم فقط د الله په اراده، د خاصو سننو مطابق او د خاصو مصلحتونو له مخي ترسره کېږي.

د رزق او روزي په اړه د الله سنت دا نه دئ چي چا ته د ده د وړتياوو او استحقاق له مخي رزق او روزي ورکړي، بلکي په دې اړه ئې سنت دا دئ چي خپلو بندګانو ته که کافر وي که مسلمان، که صالح وي که طالح، له حسابه پرته روزي ورکوي، که ئې چا ته رزق د محاسبې له مخي او له هغه نه وروسته ورکولی چي خپله وړتيا ثابته کړي، نو له کافر، عاصي او باغي بنده نه به ئې هر څه سپمولي وو، له عادي اوبو نه به ئې هم محروم کړی وو. مبادا د هغه چا په اړه چي د رزق او روزي ترلاسه کولو لپاره ئې حرامي لاري غوره کړې او د ظلم، تېري، خيانت او نورو حرامو لارو نه ئې ډېر څه ترلاسه کړي، دا ګمان وکړې چي الله ته نازولی دئ او د خاصو وړتياوو په وجه ئې دا هر څه ورکړي!! مبادا بډای د عزت خاوند وګڼې او نېستمن سپك او ذليل، ډېر مالداران د الله او خلکو په نزد ډېر سپك او ذليل دي او ډېر نېستمن او نادار خلك د الله په وړاندي د ستر عزت خاوندان دي.

لَّا يَتَّخِذِ ٱلۡمُؤۡمِنُونَ ٱلۡكَٰفِرِينَ أَوۡلِيَآءَ مِن دُونِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَۖ وَمَن يَفۡعَلۡ ذَٰلِكَ فَلَيۡسَ مِنَ ٱللَّهِ فِي شَيۡءٍ إِلَّآ أَن تَتَّقُواْ مِنۡهُمۡ تُقَىٰةٗۗ وَيُحَذِّرُكُمُ ٱللَّهُ نَفۡسَهُۥۗ

وَإِلَى ٱللَّهِ ٱلْمَصِيرُ ﴿٢٨﴾

[٢٨]- مؤمنـان دي لـه مؤمنـانو عـلاوه كـافران پـه دوستـی نـه نيسـي او څـوك چـي دا كـار وكړي نو په هيڅ څه كي له الله سره نه دئ، مگر دا چي له دوی نه څه وېره ولرئ او الله خو تاسو له خپل ځانه په حذر كوي او ورگرځېدنه خو د الله په لوري ده.

(٢٨)- مؤمنان به يوازي لـه مؤمنـانو سره دوستي كـوي، لـه دوی پرتـه بـه نـور خلك دوستان نـه گڼي، له كافرانو سره به دوستي نه كوي، هر څوك چي له كافرانو سره دوستي وكړي نـو خپلـي ټولي اړيكي ئي له الله سره شلولي دي، د الله له حزبه وتلی دئ، نه د الله د دين په حلقه كي دئ او نه ئـي لـه الله سره كوم تعلق پاتـه دئ، مگر دا چـي د كـافرانو پـه لاس كـي پرېـوتی وي، لـه كوم سخت خطر سره مخامخ وي، هغوی ئي په مرگ تهديدوي، د دوی له وېري دې تـه اړ شـوی وي چي د دوستۍ الفاظ ورتـه ووايي، داسي څه ورتـه ووايي چي هغوی ئـي خپـل دوسـت وگڼـي او پـه دې سره هغه خطر دفع كړي او د دوی له شر نه ځان وژغوري. پـه داسـي سـخت او اضـطراري حالت كي تاسو تـه د داسـي الفاظو د ويلـو اجـازه او رخصـت دركړی شـوی، الله تعـالی پـه داسـي حالت كي حتی د كفر د كلمې په ويلو او له اسلام نه د انكـار پـه كولـو هم تاسو نـه نيسـي. خـو پـه دې حالت كي هم څو خبري په پام كي ولرئ:

- له دښمن نه د وېري پر ځای له الله ووېرېږئ، كه په خپل دين د ټينگـار پـه نتيجـه كـي وژل كېږئ، نو څه پروا لري، مرگ خو هسي هم راځـي، هسـي بـه هم خپـل رب تـه ورگرځـئ، آيـا دا غوره نه ده چي دا مرگ مو د شهادت مرگ وي؟
- له دوی نه ستاسو وېره بايد هومره نه وي چي لـه الله نـه ستاسو پـه وېـري غالبـه شـي او پـه تـاسو باندي هغه كار وكړي چي الله تعالی ئي اجـازه نـه ده دركړې، مبـادا د كـوم مسلمان د وژلـو او يا اسلام او مسلمانانو ته تاوان رسولو په بيع دا كار وكړئ.

دا مبارك آيت كه له يوې خوا موږ ته لارښوونه كوي چي له كافرانو سره به لـه دوستۍ ډډه كوو او له دوی سره د دوستۍ په سبب زموږ ټولي اړيكي له الله سره قطـع كېـږي، لـه بلـي خـوا د وېري په حالت كي او هلتـه چي يو مسلمان د كـافرانو پـه لاس كـي پرېـوتی وي او پـه مـرگ ئـي گواښـي، هغه ته دا اجازه وركوي چي دښمن تـه د دوستۍ او ملگرتيا خبره وكړي، خـو پـه دې شرط چي په دې كار سره به اسلام او مسلمانانو تـه تـاوان نـه رسـوي، يـوازي د ځـان د ژغورلـو لپـاره بـه كومـه چـاره او حيلـه لټـوي، دا رخصـت د ده د ضـعف، نـاتوانۍ او مجبوريـت لـه مخـي وركړی شوی، د عزيمت او قوي ايمان تقاضا دا ده چي په دې حالت كـي هم د ثبـات او استقامت لار غوره كړي، په خپل ايمان ټينگ پاته شي او د دښمن پر ځـای يـوازي لـه يـوه الله وېـره ولـري او دا ئې په پام كي وي چي مرگ د ده د ژوندون پای نه دئ بلكي د بل ژوندون مقدمه ده، په دې مرگ سره هغه د الله په لور درومي.

متأسفانه ځيني خلك منافقت، دوه مخيتوب او خدعې ته هم د "تقيه" نوم وركوي او لـه هرچـا سره په هرحالت كي دا "تقيه" جائز گڼي، دا په داسـي حـال كـي چـي قرآن خدعـه او دوه مخيتـوب حرام گڼي او د اسلام لـه نظـره حتی لـه دښمن سره خدعـه ناجـائزه ده، د پيغمبر عليـه السلام پـه مخكي يوې ښـځي خپل زوی تـه وويل چي راشـه څـه دركوم، پيغمبر عليـه السلام تـرې پوښتنه

وكړه: څه دې وركول غوښتل؟ هغې وويل: غوښتل مې خرما وركړم، پيغمبر عليه السلام ورته وفرمايل: كه څه دې نه وى وركړي نو دا به د دروغو په توګه درته ليكل كېده.

له دې مبارك آيت نه چې دا مذهبي فرقه كوم تعبير او تفسير ورانـدې كوي ډېر بې بنسټه دئ، په دې تعبير سره هغوى خدعې او دوكې ته د تقيه نوم وركړى، ځوك چې په داسې تقيه معتقد وي د هغه د هرې خبرې په باب خلك داسې ګمان كوي چې ښايي هغه تقيه كوي او د زړه مقصدي خبره له ده نه پټه ساتي. هيڅوك نه پوهېږي چې د ده كومه خبره صادقانه او رښتينې ده او كومه ئې په تقيه ولاړه خبره.

له آيت نه دوه خبرې په ډېر صراحت سره معلومېږي:

- دا حكم له كافرانو سره د تعلقاتو په اړه دئ، نه له هر چا سره.
- دا د اضطرار په حالت كې رخصت دئ، داسې لكه د سختې مخمصې په حالت كې د حرامي غوښې د خوړلو اجازه.

قُلْ إِن تُخْفُوا۟ مَا فِى صُدُورِكُمْ أَوْ تُبْدُوهُ يَعْلَمْهُ ٱللَّهُ ۗ وَيَعْلَمُ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ ۗ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٩﴾

[۲۹]- ورته ووايه: كه د سينو خبره مو پټه كړئ او يا ئې څرګنده كړئ، الله پرې پوهېږي او په هغه څه هم پوهېږي چې په آسمانونو كې دي او په هغه څه هم چې په زمكې كې دي او الله په هر څه قادر دئ.

(۲۹)- څه چې تاسو له كافرانو سره دوستى ته هڅوي، كه دا پټ كړئ يا ئې ښكاره كړئ، الله ~~پرې پوهېږي. تاسو چې كومه خبره كافرانو ته كوئ، د ځان د ژغورنې لپاره او څه چې مو په~~ سينه كې پټ ساتئ كه دا د كفر په وينا رضايت وي او كه له هغې نه كركه او په خپلې عقيدې باور، الله پرې پوهېږي.

په دې پوه شئ چې الله په هر څه قادر دئ، كه وغواړي او دا ستاسو په خير وي نو په هغه حالت كې هم تاسو ژغورلى شي چې تاسو د خطر په دې سخت حالت كې په خپل ايمان ټينګار وكړئ او كافر ته له هغې وينا نه انكار وكړئ چې تاسو د دوى له غضب نه ژغوري.

يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُّحْضَرًا وَمَا عَمِلَتْ مِن سُوٓءٍ تَوَدُّ لَوْ أَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُۥٓ أَمَدًۢا بَعِيدًا ۗ وَيُحَذِّرُكُمُ ٱللَّهُ نَفْسَهُۥ ۗ وَٱللَّهُ رَءُوفٌۢ بِٱلْعِبَادِ ﴿٣٠﴾

[۳۰]- هغه ورځ چې هر ځوك به د خير هر هغه څه حاضر ومومي چې كړي ئې وو او له بدو كارونو نه ئې چې څه كړي وي دا به خوښوي چې كاش د دغه (بد كار) او د ده ترمنځ لرې او اوږد واټن وى، او الله تاسو له ځانه وېروي او الله په خپلو بندګانو رؤوف

او مهربان دئ.

(۳۰)- كه څه هم دلته د (خير او سوء) ذكر عام راغلى او په هر ښه او بد كار ئې اطلاق كېږي او دا مطلب افاده كوي چي د قيامت په ورځ به هر څوك خپل نېك عملونه په خپلې مخې كي حاضر ومومي، د خير عمل دي نه ضايع كېږي، د الله په خوا كي درته ساتل كېږي او د خپل بد عمل په اړه به وايي چي كاش له دې كار نه ډېر لري پاته شوى وى، هيڅكله مي لاس نه وي وررسېدلى، دا عام مطلب هم افاده كوي خو له مخكني آيت سره د ارتباط له مخي ئې معنى دا ده چي په هغه خطرناك حالت كي په خپل ايمان ټينگار به د قيامت په ورځ د الله په خوا كي ومومي او كومه غلطه خبره چي له خولې ئې وتلې وي هلته به پرې شرمنده وي او وايي به چي كاش دا خبره مي له خولې هيڅكله نه وى وتلې، كاش له دې غلطى نه ډېر ډېر لري پاته شوى وى. نو له اللهووېرېږئ، هغه مو يوازي نه پرېږدي، هغه په خپلو بندگانو ډېر زړه سوانده او مهربان دئ.

د كتاب له بحث نه وروسته، د پيغمبرانو په اړه بحث پيل كېږي، او پر دي بحث كوي چي دوى څوك دي، مأموريت ئې څه دئ، مقام او منزلت ئې څه دئ؟

د پيغمبرانو په اړه به معاندينو ويل: كه دوى د الله له لوري راغلي وي نو بايد په غيب پوه وي، هر كار ئې ترسره كولى شوى، چا ئې مخالفت نه شوى كولى، ملائكي ئې په څنگ كي وى، د سرو او سپينو زرو خزانې ئې په واك كي وى، خو چي پيغمبر ئې د ځان په څېر يو انسان او بشر ليدو، نه له غيب نه خبر او نه د امورو متصرف، نه ئې ملائكي په څنگ كي او نه ئې خزاني په واك كي، مخالفين ئې كله دى په خپله ځوروي او كله ئې ياران، خو دى نه لـه ځانـه خارق العاده دفاع كولى شي او نـه لـه خپلو يـارانو، نـو لـه ايمـان راوړو ئـې انكـار كـړى. قرآن د دوى حالت څنگه ښكلى انځور كړى:

وۨ قَالُوا لَن نُّؤْمِنَ لَكَ حَتى تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الأَرْضِ يَنبُوعاً * أَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِّن نخِيلٍ وَ عِنَبٍ فَتُفَجِّرَ الأَنْهَرَ خِلَلَهَا تَفْجِيراً * أَوْ تُسقِطَ السمَاءَ كَمَا زَعَمْت عَلَيْنَا كِسفاً أَوْ تَأْتىَ بِاللَّهِ وَ الْمَلَئكةِ قَبِيلاً * أَوْ يَكُونَ لَك بَيْتٌ مِّن زُخْرُفٍ أَوْ تَرْقى فى السمَاءِ وَ لَن نُّؤْمِنَ لِرُقِيِّك حَتى تُنزِّلَ عَلَيْنَا كِتَباً نَّقْرَؤُهُ قُلْ سبْحَانَ رَبى هَلْ كُنت إِلا بَشراً رَّسولاً * وَ مَا مَنَعَ النَّاس أَن يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَى إِلا أَن قَالُوا أَ بَعَث اللَّهُ بَشراً رَّسولاً * قُل لَّوْ كانَ فى الأَرْضِ مَلَئكةٌ يَمْشونَ مُطمَئنِّينَ لَنزَّلْنَا عَلَيْهِم مِّنَ السمَاءِ مَلَكاً رَّسولاً * الاسراء: ۹۰-۹۵

او وئې ويل: تر هغه درباندي ايمان نه راوړو چي له زمكي نه كومه چينه راته ونه بهوې. او يا دي د خرما او انگورو داسي باغ نه وي چي په منځ كي ئې ويالې روانې كړې. او يا لكه څنگه چي گمان كوې دا آسمان پر موږ راپرې باسې او الله او ملائكي موږ تـه مخامخ راحاضر كړې او يا دي د سرو سپينو زرو كور وي او يا آسمان ته وخيژې او ختل دي هم تر هغه نه منو چي كوم داسي ليكلى كتاب راته راوړې چي موږ ئې لوستى شو، ورته ووايه: سبحان الله! مگر زه له يوه لېږل شوي انسان نه پرته بل څه يم؟! او د هدايت له راتلو وروسته، خلك له دې پرته بل څه له ايمان راوړلو منع نه كړل چي ويل ئې: آيا الله يو انسان د پيغمبر په توگه مبعوث كړى؟ ورته ووايه: كه په زمكي كي ملائكي اوسېدى او ډاډمنه گرځېدئ، نو الله به هرومرو يوه ملائكه د پيغمبر په توگه رالېږلې وه.

دا له پیغمبرانو نه د انکار کوونکو استدلال وو، خو د دوی په مقابل کي ځيني نور بيا داسي وو چي د خپلو پيغمبرانو په اړه به ئې همداسي ګمانونه کول، ويل به ئې چي زموږ پيغمبر په غيب پوه وو، د امورو متصرف وو، الله ورته خاص خاص اختيارات ورکړي وو، موږ هغه پيغمبر نه منو چي دغه ځانګړتياوي ونلري!!

د دغو دواړو ډلو د بې بنسټه اوهامو او غلطو انګېرنو د ترديد لپاره دلته د پيغمبرانو په اړه ډېر جامع او دقيق بحث شوی او د دوی حقيقت ئې بيان کړی. بحث په دې آيت پيل کېږي:

قُلۡ إِن كُنتُمۡ تُحِبُّونَ ٱللَّهَ فَٱتَّبِعُونِي يُحۡبِبۡكُمُ ٱللَّهُ وَيَغۡفِرۡ لَكُمۡ ذُنُوبَكُمۡۚ وَٱللَّهُ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿٣١﴾ قُلۡ أَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَٱلرَّسُولَۖ فَإِن تَوَلَّوۡاْ فَإِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلۡكَٰفِرِينَ ﴿٣٢﴾

[۳۱]- ورته ووايه: که په ريښتيا له الله سره مينه لرئ نو زما متابعت وکړئ، تر څو الله له تاسو سره محبت وکړي او ګناهونه مو درته وبخښي او الله ډېر مهربان بخښونکی دئ.

[۳۲]- ورته ووايه: د الله او د پيغمبر اطاعت وکړئ، که ئې مخ واړاوو نو الله له دغو کافرانو سره محبت نه کوي.

(۳۱-۳۲)- له الله سره د محبت دعوی له هغه چا منل کېدی شي چي عملاً د الله د پيغمبر متابعت کوي، هغه څوك چي د پيغمبر متابعت نه کوي، نه الله له ده سره محبت کوي او نه دی له الله سره مينه لري، د الله ولي او دوست هغه دئ چي په عمل کي د الله د پيغمبر متابعت کوي. د الله او پيغمبر اطاعت د ايمان نښه ده او عدم اطاعت ئې د کفر نښه.

إِنَّ ٱللَّهَ ٱصۡطَفَىٰٓ ءَادَمَ وَنُوحٗا وَءَالَ إِبۡرَٰهِيمَ وَءَالَ عِمۡرَٰنَ عَلَى ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٣٣﴾ ذُرِّيَّةَۢ بَعۡضُهَا مِنۢ بَعۡضٖۗ وَٱللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٣٤﴾

[۳۳]- يقيناً چي الله تعالی آدم، نوح، د ابراهيم او عمران اولاد په عالميانو غوره کړي.

[۳٤]- يو د بل اولاد او الله ښه پوه اورېدونکی دئ.

(۳۳-۳٤)- الله تعالی د زماني په اوږدو کي ډېر داسي شخصيتونه غوره کړي چي د نورو د لارښووني دنده ئې ورسپارلې وه، د دوی خاصي ځانګړتياوي وې، د دغو خصوصياتو په وجه الله تعالی دوی ته په نورو فضيلت ورکړی وو، آدم عليه السلام، نوح عليه السلام، ابراهيم عليه السلام او اولاد ئې او د عمران اولاد له دې جملې وو، د دوی د فضيلت وجه دا نه وه چي ګوا کي دوی د انسانانو کومه خاصه نوع وو، نه؛ همدا د نورو انسانانو په څېر يو له بل پيدا کېدونکي انسانان وو، د فضيلت وجه ئې بله وه، په دوی کي د هغه ستر مأموريت د سر ته رسولو وړتياوي وې چي د انسانانو د لارښووني او هدايت په اړه الله تعالی ورسپارلی وو، سميع او عليم خدای پوهېږي چي د دوی په اړه خلك څه عقيده لري او څه وايي. يهودان او نصاراء د

خپلو پيغمبرانو په اړه څه څه خبري كوي او څه څه عقايد لري.

إِذۡ قَالَتِ ٱمۡرَأَتُ عِمۡرَٰنَ رَبِّ إِنِّي نَذَرۡتُ لَكَ مَا فِي بَطۡنِي مُحَرَّرٗا فَتَقَبَّلۡ مِنِّيٓۖ إِنَّكَ أَنتَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡعَلِيمُ ﴿٣٥﴾ فَلَمَّا وَضَعَتۡهَا قَالَتۡ رَبِّ إِنِّي وَضَعۡتُهَآ أُنثَىٰ وَٱللَّهُ أَعۡلَمُ بِمَا وَضَعَتۡ وَلَيۡسَ ٱلذَّكَرُ كَٱلۡأُنثَىٰۖ وَإِنِّي سَمَّيۡتُهَا مَرۡيَمَ وَإِنِّيٓ أُعِيذُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ ٱلشَّيۡطَٰنِ ٱلرَّجِيمِ ﴿٣٦﴾ فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٖ وَأَنۢبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنٗا وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّاۖ كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيۡهَا زَكَرِيَّا ٱلۡمِحۡرَابَ وَجَدَ عِندَهَا رِزۡقٗاۖ قَالَ يَٰمَرۡيَمُ أَنَّىٰ لَكِ هَٰذَاۖ قَالَتۡ هُوَ مِنۡ عِندِ ٱللَّهِۖ إِنَّ ٱللَّهَ يَرۡزُقُ مَن يَشَآءُ بِغَيۡرِ حِسَابٍ ﴿٣٧﴾

[۳۵]- هغه وخت چي د عمران مېرمني وويل: اې زما ربه! زما په رحم كي چي څه دي هغه مي ستا لپاره نذر كړي، آزاد (له بل هر كار نه)، نو له ما نه ئې قبول كړه، بې شكه چي ته ښه پوه اوريدونكى يې. [۳٦]- نو كله چي ئې وزېږاوو، وئې ويل: اې زما ربه! ما خو نجلۍ وزېږوله! او الله ښه پوهېږي چي څه ئې زېږولي، او نارينه خو د ښځي په څېر نه وي! او ما هغه مريم ونوموله او زه دا او اولاد ئې له رټل شوي شيطانه ستا په پناه كي دركوم. [۳۷]- نو خپل رب ئې په ښه توگه قبوله كړه او د دې ښه روزنه ئې وكړه او زكريا ئې د دې روزونكى او كفيل وگرځاوو، كله چي به هم زكريا د دې عبادت ځي ته ورننووت نو د دې په خوا كي به ئې خاص خوراك موندو، وبه ئې ويل: اې مريمې! دا له كومه درته راغلي؟ وبه ئې ويل: دا د الله له لوري دي، بې شكه چي الله هر چا ته چي وغواړي بې حسابه روزي وركوي.

(۳۵-۳۷)- د مريم مور، د عمران مېرمن حامله وه، له الله سره ئې وعده وكړه چي خپل بچى به د ده په لار كي وقف كوي، انتظار ئې دا وو چي الله تعالى به زوى وركړي او هغه به د الله د دين خدمت ته وړاندي كوي، خو الله تعالى ورته لور وركړه، وئې ويل: زما ربه! دا خو لور ده، ما خو د زوى طمع وه، نارينه خو د ښځي په څېر نه وي، هغه محدوديتونه ئې نه وي چي ښځه عادتاً ورسره مخامخ وي، ما ئې نوم مريم (دالله بنده او خدائي خدمتگار) كېښود، زه ئې تا ته سپارم، دا او اولاد ئې له رټلي شيطانه په خپل حفظ او امان كي وساته، الله تعالى ښه پوهېدو چي څه ئې زېږولى، الله تعالى د دې همدا نذر قبول كړ، د مريمي د ښې روزني انتظام ئې وكړ، دا ئې د زكريا عليه السلام تر روزني او كفالت لاندي وركړه، كله چي به د روزني په دوران كي زكريا عليه السلام د دې هستوگنځي ته ورغى نو د مريمي خوا ته به ئې بې موسمه مېوې

ولیدې، له هغې نه ئې پوښتنه وکړه چې دا له کومه راځي، مریمې ځواب ورکړ: دا د الله له لوري ده، الله چې چا ته وغواړي له حسابه پرته روزي ورکوي، زه د داسي رزق مستحقه نه یم، دا د الله پېرزوینه ده، زما د کومې ځانګړتیا له مخي ئې نه راکوي، له محاسبې پرته ئې راکوي. دلته او د قرآن په ډېرو نورو آیتونو کي هم د (یرزق من یشاء بغیر حساب) معنی همدا ده، د (بغیر حساب) دقیقه او سمه ترجمه (له حسابه پرته) ده، نه (بې حسابه)، د مریم په ځواب کي خو هغه بې حسابه ترجمه کول ډېره نامناسبه ترجمه ده. زکریا علیه السلام اولاد نه درلود، دی او مېرمن ئې د عمر هغه حد ته رسېدلي وو چې ځوك هغه وخت د اولاد طمع نشي کولی، خو چې وئې لیدل الله تعالی بې موسمه مېوه هم ورکوي، دا طمع په کي راپیدا شوه چې ما ته به هم بې موسمه اولاد راکړي

هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهُۥ ۖ قَالَ رَبِّ هَبْ لِى مِن لَّدُنكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً ۖ إِنَّكَ سَمِيعُ ٱلدُّعَآءِ ﴿٣٨﴾

[٣٨]- دلته نو زکریا خپل رب ته دعاء وکړه، وئې ویل: اې زما ربه! له خپله لوري ما ته پاکیزه اولاد را، بې شکه چې ته د دعاګانو ښه اورېدونکی یې.

(٣٨)- د مریم سپېڅلتوب په ده کي د سپېڅلي اولاد تلوسه راپیدا کړه او هغې ته بې موسمه روزي ورکول امېدوار کړ چې ده ته به هم په دې زړښت کي اولاد ورکړي.

فَنَادَتْهُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ وَهُوَ قَآئِمٌ يُصَلِّى فِى ٱلْمِحْرَابِ أَنَّ ٱللَّهَ يُبَشِّرُكَ بِيَحْيَىٰ مُصَدِّقًۢا بِكَلِمَةٍ مِّنَ ٱللَّهِ وَسَيِّدًا وَحَصُورًا وَنَبِيًّا مِّنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٣٩﴾

[٣٩]- نو په داسي حال کي چې ولاړ وو، په محراب کي ئې لمونځ کاوو، ملائکو پرې غږ کړ چې الله تا ته د یحیی زېری درکوي، د یوې الهي کلمې تصدیقوونکی، سالار او ځان ساتونکی او د صالحینو له ډلي یو نبي.

(٣٩)- د سپېڅلي اولاد په طمع کي یوه صالح پلار ته الله تعالی د ملائکو په لاس د داسي زوی زېری ورکوي چې د یوه الهي پیغمبر مؤید به وي، له فکري او اخلاقي لحاظه به سالار او مځکښ وي، ځان ساتونکی، صالح او پیغمبر به وي. پیغمبران داسي وي او مواصفات دا.

قَالَ رَبِّ أَنَّىٰ يَكُونُ لِى غُلَٰمٌ وَقَدْ بَلَغَنِىَ ٱلْكِبَرُ وَٱمْرَأَتِى عَاقِرٌ ۖ قَالَ كَذَٰلِكَ ٱللَّهُ يَفْعَلُ مَا يَشَآءُ ﴿٤٠﴾ قَالَ رَبِّ ٱجْعَل لِّىٓ ءَايَةً ۖ قَالَ ءَايَتُكَ أَلَّا تُكَلِّمَ ٱلنَّاسَ ثَلَٰثَةَ

أَيَّامٍ إِلَّا رَمْزًا ۗ وَٱذْكُر رَّبَّكَ كَثِيرًا وَسَبِّحْ بِٱلْعَشِيِّ وَٱلْإِبْكَٰرِ ﴿٤١﴾

[٤٠]- وئې ويل: اې زما ربه! څنګه به ما لره زوی وي، په داسې حال کې چې د زوړالي (وخت مې) رارسېدلی او ښځه مې شنډه ده؟! ورته وئې ویل: الله خو همداسې چې څه وغواړي کوي ئې. [٤١]- وئې ویل: اې زما ربه! څه نښه ئې راته وټاکه، وئې فرمایل: نښه دې دا ده چې درې ورځې به له اشارې پرته له خلکو سره خبرې نه شې کولی او خپل رب زيات يادوه او سبا او ماښام تسبیح وايه.

(٤٠-٤١)- دا د الله يو پيغمبر دئ، د بل پیغمبر پلار، د مريم استاد، له دې نه ئې د معنوي مقام اندازه معلومولئ شئ، خو هغه له دې نه خبر نه وو چې شاګرد ته ئې له غيبه روزي راځي، په دې نه پوهېدو چې الله بې موسمه مېوه او بې موسمه اولاد هم ورکوي، په دې نه پوهېدو چې زوی به ئې کله پيدا کېږي په داسې حال کې چې دا زېری د الله د ملائکو په واسطه ورکړی شوی وو، له الله ئې وغوښتل چې د پيدا کېدو د ورځو نښه او علامه ئې وروښيي. په دې سره د نجران مسيحيانو او ټولو هغو خلکو ته ويل شوي چې د پيغمبرانو او د الله د صالحو بندګانو په اړه دا ګمان کول چې هغوی په غيب پوهېږي، ستره غلطي ده. د دوی په اړه دا انګېرنه چې الله تعالی په خپلې واکمنۍ کې له ځان سره شريك کړي، د ځينو چارو اختيارات ئې ورکړي، د خلکو حاجتونه ترسره کولی شي، لويه اشتباه ده. مګر نه ګورئ چې د زکريا عليه السلام په څېر ستر او عظيم شخصيت تر کلونو کلونو د اولاد په طمع وو، خپل حاجت ئې نه شو ترسره کولی، کله چې د الله له لوري د زوی زېری ورکړی شو، تلوسه ئې وه چې الله به څنګه او څه وخت زوی ورکوي، نښه او علامه ئې غوښته!! تاسو پوهېږئ چې همدا دوه غلط ګمانونه د هر شرکي مذهب بنسټ دئ، هم د بتانو لمانځنه له دې راولاړه شوې او هم د قبرونو.

وَإِذْ قَالَتِ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ يَٰمَرْيَمُ إِنَّ ٱللَّهَ ٱصْطَفَىٰكِ وَطَهَّرَكِ وَٱصْطَفَىٰكِ عَلَىٰ نِسَآءِ
ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٤٢﴾ يَٰمَرْيَمُ ٱقْنُتِى لِرَبِّكِ وَٱسْجُدِى وَٱرْكَعِى مَعَ ٱلرَّٰكِعِينَ ﴿٤٣﴾
ذَٰلِكَ مِنْ أَنۢبَآءِ ٱلْغَيْبِ نُوحِيهِ إِلَيْكَ ۚ وَمَا كُنتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يُلْقُونَ أَقْلَٰمَهُمْ أَيُّهُمْ
يَكْفُلُ مَرْيَمَ وَمَا كُنتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يَخْتَصِمُونَ ﴿٤٤﴾

[٤٢]- او کله چې ملائکو وويل: اې مريمې! بې شکه چې ته الله غوره کړې او پاکه کړې يې او د نړۍ پر ټولو ښځو ئې غوره ګرځولې يې. [٤٣]- اې مريمې! خپل رب لره تسليم اوسه، سجده کوه او له رکوع کوونکو سره رکوع کوه. [٤٤]- دا د غيب ځيني خبرې دي چې تا ته ئې وحي کوو اوته هغه وخت د دوی خوا ته نه وې چې دوی خپل قلمونه د دې لپاره اچول چې (معلومه کړي) څوك به د مريمې کفالت کوي او هغه وخت هم د دوی په

خوا کي نه وې چي په خپلو کي ئې شخړه کوله.

(٤٢-٤٤)- دا خبري د غیب خبري دي، په دې باندي پیغمبر علیه السلام په خپله او په خپل علم سره نه دئ پوه شوی، بلکي په وحي سره پوه شوی، داسي نه ده چي په خپله یا په خپل علم سره هلته موجود وو او دا هرڅه ئې لیدلي او اوس ئې خلکو ته وایي، دی نه د دوی د شخړي په وخت کي هلته حاضر وو او نه هغه وخت چي د کلیسا مجاورینو خپل قلمونه د دې لپاره په اوبو کي اچول چي د مریمي د روزني قرعه به د چا په نامه راووځي، پیغمبرانو ته چي د غیب په اړه د وحي له لاري څه ویل شوي او دوی ته په ورکړ شوو کتابونو کي ذکر شوي، دا د دوی علم غیب نه دئ، په وحي سره په څه پوهېدل علم غیب مه ګڼئ، ډېر خلك په دې مغالطه کي پرېوځي او دې ته علم غیب وایي. دې ته مو پام وي چي مشرکین د خپلو پیرانو، شیخانو او جعلي خدایانو په اړه داسي وایي او داسي ګمان کوي چي هغوی په هر ځای کي حاضر وي او په ټولو پټو خبرو پوه وي. په دې آیتونو سره د دغي بې بنسټي عقیدې جرړي قطع شوې دي.

إِذۡ قَالَتِ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ يَٰمَرۡيَمُ إِنَّ ٱللَّهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٖ مِّنۡهُ ٱسۡمُهُ ٱلۡمَسِيحُ عِيسَى ٱبۡنُ مَرۡيَمَ وَجِيهٗا فِي ٱلدُّنۡيَا وَٱلۡأٓخِرَةِ وَمِنَ ٱلۡمُقَرَّبِينَ ﴿٤٥﴾ وَيُكَلِّمُ ٱلنَّاسَ فِي ٱلۡمَهۡدِ وَكَهۡلٗا وَمِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٤٦﴾

[٤٥]- هغه وخت چي ملائکو وویل: اې مریمي! بې شکه چي الله تا ته د یوې الهي کلمې زېرى درکوي، چي نوم به ئې مسیح عیسی د مریمي زوی وي، په دنیا او آخرت کي مخور او له مقربینو څخه. [٤٦]- او خلکو ته به په ماشومتوب او زوړوالي کي وینا کوي او له صالحینو څخه به وي.

(٤٥)- په مخکني آیت کي د پیغمبر دا صفت بیان شوی چي په خپله علم غیب نه لري خو الله تعالی ئې د وحي له لاري د غیب په ځینو خبرو خبروي او دلته د پیغمبر دا صفات ښودل شوي چي په دنیا او آخرت کي به مخور او منلی وي او الله ته مقرب او نږدې.
(٤٦)- ستا زوی به په ماشومتوب کي هم له خلکو سره همغسي خبري کولی شي چي په زړښت کي به ئې کوي، دا به د ده معجزه وي او دی به صالح بنده وي.
الله تعالی، عیسی علیه السلام په ځوانۍ کي خپلي خوا ته اوچت کړ، له قیامت نه مخکي به ئې بېرته رالېږي او خپل پاته عمر به پوره کوي او په زړښت کي به هم خلکو ته وینا وکړي، په دې آیت کي دغه مطلب ته اشاره شوې.

قَالَتۡ رَبِّ أَنَّىٰ يَكُونُ لِي وَلَدٞ وَلَمۡ يَمۡسَسۡنِي بَشَرٞۖ قَالَ كَذَٰلِكِ ٱللَّهُ يَخۡلُقُ مَا يَشَآءُۚ

إِذَا قَضَىٰٓ أَمۡرٗا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُۥ كُن فَيَكُونُ ﴿٤٧﴾

[٤٧]- وئې ويل: اې زما ربه! څنګه به مې زوی وي حال دا چې د هیڅ بشر لاس نه دئ راباندې لګېدلی، وئې فرمایل: همداسې ده! الله چې څه وغواړي پیدا کوي ئې، کله چې د کوم کار پرېکړه وکړي ورته وايي: وشه نو هغه وشي.

(٤٧)- مریم علیها السلام په دې نه پوهېږي چې الله تعالی به زوی ورکوي او په دې هم نه پوهېږي چې څنګه به ئې ورکوي، دا خو ئې په خیال کې هم نه ګرځېده چې له پلار نه پرته هم اولاد پیدا کېدی شي، ورته وویل شو: الله چې څه وغواړي داسې ئې هم پیدا کولی شي، له پلار نه پرته هم، الله چې د کوم څه د کېدو پرېکړه وکړي نو یوازې امر ئې کافي دئ، د ده له امر سره سم او له ځنډ نه پرته هغه کار ترسره کېږي.

وَيُعَلِّمُهُ ٱلۡكِتَٰبَ وَٱلۡحِكۡمَةَ وَٱلتَّوۡرَىٰةَ وَٱلۡإِنجِيلَ ﴿٤٨﴾ وَرَسُولًا إِلَىٰ بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ أَنِّي قَدۡ جِئۡتُكُم بِـَٔايَةٖ مِّن رَّبِّكُمۡ أَنِّيٓ أَخۡلُقُ لَكُم مِّنَ ٱلطِّينِ كَهَيۡـَٔةِ ٱلطَّيۡرِ فَأَنفُخُ فِيهِ فَيَكُونُ طَيۡرَۢا بِإِذۡنِ ٱللَّهِۖ وَأُبۡرِئُ ٱلۡأَكۡمَهَ وَٱلۡأَبۡرَصَ وَأُحۡيِ ٱلۡمَوۡتَىٰ بِإِذۡنِ ٱللَّهِۖ وَأُنَبِّئُكُم بِمَا تَأۡكُلُونَ وَمَا تَدَّخِرُونَ فِي بُيُوتِكُمۡۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَةٗ لَّكُمۡ إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَ ﴿٤٩﴾ وَمُصَدِّقٗا لِّمَا بَيۡنَ يَدَيَّ مِنَ ٱلتَّوۡرَىٰةِ وَلِأُحِلَّ لَكُم بَعۡضَ ٱلَّذِي حُرِّمَ عَلَيۡكُمۡۚ وَجِئۡتُكُم بِـَٔايَةٖ مِّن رَّبِّكُمۡ فَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿٥٠﴾ إِنَّ ٱللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمۡ فَٱعۡبُدُوهُۚ هَٰذَا صِرَٰطٞ مُّسۡتَقِيمٞ ﴿٥١﴾

[٤٨]- او کتاب، حکمت، تورات او انجیل به ورزده کړي. [٤٩]- او د بني اسرائیلو په لوري یو رسول، په دې چې ستاسو د رب له لوري مې ښکاره نښه درته راوړې ده، هغه دا چې زه ستاسې لپاره له خټې نه د مرغه څېره جوړوم، بیا په هغه کې پو کوم، نو هغه به د الله په اذن سره ژوندی مرغه شي او د الله په حکم به له موره ړوند پیدا شوی او برګی روغوم او مړي به ژوندي کوم او په هغه څه به مو خبروم چې په خپلو کورونو کې ئې خورئ یا ئې ذخیره کوئ، بې شکه چې په دې کې تاسو ته ښکاره نښه ده که مؤمن يئ. [٥٠]- او د هغه تورات تصدیقوونکی چې له ما نه مخکې وو او چې ځیني هغه

شیان درته حلال کړم چې پر تاسو حرام کړی شوي او ستاسو له ربه مې ځرګنده نښه درته راوړې، نو له الله ووېرېږئ او زما اطاعت وکړئ. [٥١]- بې شکه چې زما او ستاسي رب الله دئ، نو عبادت ئې وکړئ، همدا نېغه لاره ده.

(٤٨-٥١)- عیسی علیه السلام ته د تورات او انجیل علم ورکړی شوی وو، د بني اسرائیلو په لوري پیغمبر لېږل شوی وو، ځرګندي معجزې ورکړی شوې وې، له خټې نه به ئې د مرغه شکل جوړ کړ او په هغه کي به ئې پو کړل او له هغه به ژوندی مرغه جوړ شو، له موره ړوند پیدا شوي او بره ګی به د ده په دعاء روغ شو، مړی به د ده په دعاء راژوندی شو، له دې به ئې خلك خبرولی شو چې څه به خوري او څه به په کور کي ذخیره کوي، د نن او سبا له خوراك نه ئې خبرولی شو، خو ده به په خپله خلکو ته ویل: دا زما ذاتي کار نه دئ، د الله په إذن ئې ترسره کوم، دا زما د رسالت نښې دي، دا نښې شهادت ورکوي چې زه د الله پیغمبر یم. زما وینا همغه ده چې د موسی علیه السلام وینا وه، زه د تورات مصدق یم، تاسو له توراته عدول کړی، ستاسو مذهبي مشرانو په خپل سر او د تورات د حکم خلاف ډېر شیان په تاسو حرام کړي، ډېر شیان ئې پرې زیات کړي، زه راغلی یم چې دا اضافي پېټي ستاسو له اوږو راکوز کړم، په دې ټولو خبرو مي ستاسو د رب له لوري ځرګندي نښې درته راوړې، زما د پېغام خلاصه دا ده چې: له الله ووېرېږئ او زما اطاعت وکړئ، الله هم زما معبود دئ او هم ستاسو معبود، د هغه عبادت وکړئ، سمه او مستقیمه لار همدا ده چې له الله پرته د بل چا عبادت ونکړئ.

د دې مبارکو آیتونو څو اساسي خبري او لارښووني د ځانګړې توجه وړ دي:

- د پیغمبرانو معجزې د دوی ذاتي کار نه دئ، دا د الله کار او د دوی د رسالت نښې دي.
- د پیغمبرانو د دعوت خلاصه دا ده چې یوازې د یوه الله عبادت وشي، دوی یوازې دې ته مستقیمه لار وایي او همدې ته بلنه ورکوي. له دې نه معلومېږي چې د فاتحې په سوره کي د مستقیمي لاري معنی همغه ده چې د سورې په څلورم آیت کي ویل شوي: یوازې ستا عبادت کوو او یوازې له تا مرسته غواړو.
- پیغمبران علیهم السلام یو د بل ملاتړ او تأیید کوي، موجود پیغمبر د مخکني تصدیق کوي او د وروستني زېری ورکوي، د بې لاري سیاسي مشرانو په څېر نه وي چې واکمن مشر هم مخکني مشران محکوموي او هم د هغو د ختمولو هڅه کوي چې د ځان سیالان ئې ګڼي.
- د پیغمبرانو یوه اساسي دنده دا ده چې د خلکو له اوږو نه اضافي پېټي راکوز کړي او د دوی په لاس پښو کي اچول شوي ځنځیرونه مات کړي، اضافي پېټي هغه څه دي چې ټګمارو مذهبي مشرانو له خپلي خوا په خلکو باندي لازم کړي او هغه ته ئې د دین او مذهب رنګ ورکړی او له ځنځیرونو نه مراد هغه اضافي او جعلي قیود او حدود دي چې دوی له خپلي خوا وضع کړي خو هغوی ته ئې مذهبي بڼه ورکړې. له دې نه معلومېږي چې په دین کي انحراف له همدې راولاړېږي چې په یوه او بل نامه د خلکو پېټي درانه کړی شي او د حلالو شیانو په حرامولو سره د دوی په لاس پښو کي ځنځیرونه واچول شي.

فَلَمَّآ أَحَسَّ عِيسَىٰ مِنۡهُمُ ٱلۡكُفۡرَ قَالَ مَنۡ أَنصَارِيٓ إِلَى ٱللَّهِۖ قَالَ

ٱلْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنصَارُ ٱللَّهِ ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَٱشْهَدْ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿٥٢﴾ رَبَّنَآ
ءَامَنَّا بِمَآ أَنزَلْتَ وَٱتَّبَعْنَا ٱلرَّسُولَ فَٱكْتُبْنَا مَعَ ٱلشَّٰهِدِينَ ﴿٥٣﴾

[٥٢]- نو كله چې عيسى د دوى كفر احساس كړ، وئې ويل: څوك مې د الله په لار كې ملګري دي؟ حواريونو وويل: موږ د الله ملګري يو، په الله مو ايمان راوړى او ته دې شاهد وې چې موږ مسلمانان يو. [٥٣]- اې زموږ ربه! په هغه څه مو ايمان راوړى چې تا رالېږلى، د پيغمبر متابعت مو وكړ، نو موږ د شاهدانو په زمره كې وليكه.

(٥٢-٥٣)- عيسى عليه السلام احساس كړه چې بنې اسرائيلو د كفر لار غوره كړې او د دغو ټولو معجزو له ليدو سره سره ايمان نه راوړي، نو وئې ويل: زه د الله په لوري درومم، څوك مې په دې سفر كې ملګرتيا ته تيار دئ؟ د جهاد ضرورت دئ څوك په دې جهاد كې زما مرسته كوي؟ د ده مخلصو يارانو ورته وويل: موږ د الله ملګرتيا ته چمتو يو، له تا سره د الله په لوري او د الله په لار كې سفر او جهاد ته تيار يو، دا په اصل كې جهاد ته د تيارېدو په معنى وه او په دې سره الله تعالى له يوې خوا دا حقيقت بيانوي چې د عيسى عليه السلام په څېر پيغمبر له خپلو ټولو هغو بې سارې معجزو سره سره د انصارو او ملاتړو په لټه كې دئ، له هغو خاصو كارونو نه پرته نور كارونه په معجزو نشي ترسره كولى، نور كارونه به د الله تعالى د عام او عادي سننو مطابق ترسره كوي، نه په خارق العاده توګه، له بلې خوا په پيغمبر باندې د ايمان راوړونكو مواصفات معرفي كوي، په پيغمبر واقعي او مخلص ايمان لرونكى داسې وي لكه د عيسى عليه السلام مخلص ملګري، د دوى څو خبرې رااخلې:

- ستا ملګرتيا په حقيقت كې د الله ملګرتيا ده، موږ دې ملګرتيا ته چمتو يو.
- په كتاب ايمان لرو.
- د پيغمبر متابعت كوو.
- تمنا مو دا ده چې زموږ نومونه د شاهدانو په ډله كې وليكل شي، د هغو كسانو په ډله كې چې د هدايت ډيوې ئې په لاس كې وي، د دوى د كړو وړو له مخې خلك په دې پوهېږي چې حقيقت څه ته ويل كېږي، حقيقي دين كوم دئ، د الله په اړه مو عقيده څنګه وي او څنګه د ده عبادت وكړو او څنګه د يوه واقعي مخلص بنده په څېر ژوند وكړو، دوى، د دوى فكر او عقيده او د دوى عملي ژوند د نورو لپاره د شاهد حيثيت لري.

له بلې خوا ښيي چې عيسى عليه السلام د خپل دعوت په پاى كې د جهاد پرېكړه كړې وه او خپلو پلويانو ته ئې ويلي وو چې څوك په دې جهاد كې زما مرسته كوي؟ د قرآن بل آيت هم دغه مطلب افاده كوي او فرمايي:

يَأَيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُونُوا أَنصارَ اللَّهِ كَمَا قَالَ عِيسى ابْنُ مَرْيَمَ لِلْحَوَارِيِّينَ مَنْ أَنصارِى إِلى اللَّهِ قَالَ الحْوَارِيُّونَ نحْنُ أَنصارُ اللَّهِ فَئَامَنَت طائفَةٌ مِّن بَنى إِسرءِيلَ وَ كَفَرَت طائفَةٌ فَأَيَّدْنَا الَّذِينَ ءَامَنُوا عَلى عَدُوِّهِمْ فَأَصبَحُوا ظهِرِينَ * الصف: ١٤

اې مؤمنانو! د الله داسې انصار شئ لكه چې عيسى د مريمې زوى حواريونو ته وويل: څوك د

الله لوري (سفر كې) زما انصار كېږي؟ حواريونو وويل: موږ د الله انصار يو، نو د بني اسرائيلو يوې ډلې ايمان راوړ او بله ډله كافره شوه، نو موږ مؤمنانو ته د دوى پر دښمنانو برى وركړ او دوى بريالي او برلاسي شول.

دا آيت د الصف په سورې كې راغلى چې په هغې كې د جهاد په اړه بحث شوى او دا ښيي چې عيسى عليه السلام له خپلو مخلصو ملګرو غوښتي وو چې په جهاد كې د ده ملګرتيا وكړي.

د بايبل له وينا هم معلومېږي چې عيسى عليه السلام ځنګله ته ولاړ، رومي واكمنو د ده لټون پيل كړ، د عيسى له ملګرو نه يوه منافق چې نوم ئي يهودا وو د ده پټ ځاى دښمن ته ښودلى وو، بايبل ليكي:

... په دې وخت كې يهودا له ډېرو نورو سره چې توري، ډرې او لرګي ئي په لاس كې وو راورسېدل، ... خائن شاګرد نورو ته ويلي وو: څوك چې مې ښكل كړ، همغه عيسى دئ وئي نيسئ، نو يهودا مخامخ عيسى ته ورغى او وئي ويل: استاده! سلام او هغه ئي ښكل كړ، يوه شاګرد توره راوايسته د ستر كاهن د غلام غوږ ئي په يوه ګوزار ترې غوڅ كړ ... د بايبل دا وينا ښيي چې عيسى عليه السلام له خپلو مسلح ملګرو سره په يوه ځنګله كې پټ شوي وو!!

لكه چې ګورئ په پورتنيو آيتونو كې د انصارالله الفاظ كارول شوي چې معنى ئي د الله مرستندويان ده، ځينې مفسرين د دې ترجمه داسې كوي: د الله د دين مرستندويان، د دين كلمه پرې علاوه كوي، او دا د دې لپاره چې وايي الله مرستې ته اړ نه دئ. خو نه ئي دا خبره صحيح ده او نه ئي دا اضافه كول او مقدر ګڼل، الله تعالى د خپلې لارې مجاهدينو ته دغه نوم غوره كړى، دلته ئي هم په دغه نامه ياد كړي او په نورو ځايونو كې هم، موږ څه حق لرو چې په دې كې تغيير راولو او د انصار الله پر ځاى انصار دين الله ووايو، د احتياط تقاضاء هم دا ده چې د قرآن هر لفظ په خپل حال پرېږدو.

الله تعالى د خلكو د هدايت او لارښوونې لپاره له خپل قدرت نه د كار اخيستو او د دوى د مجبورولو پر ځاى د پيغمبرانو په لاس د كتاب رالېږلو او دوى ته ئي د سمې لار ښوولو او وعظ او نصيحت طريقه غوره كړې، كه د ده له بندګانو نه څوك دا كار كوي هغه په حقيقت كې د الله ملګرتيا كوي نو ځكه الله تعالى ورته همدا نوم غوره ګڼلى. الله تعالى چا ته د جندالله نوم وركړى، چا ته د حزب الله، په داسې حال كې چې هغه نه جند ته اړ دئ او نه حزب ته. همدا راز ئي د خپلې لارې مجاهدينو ته د انصار الله نوم غوره كړى، موږ مكلف يو او همدا د ادب تقاضاء ده چې په همدغو نومونو ئي ياد كړو.

وَمَكَرُواْ وَمَكَرَ ٱللَّهُۖ وَٱللَّهُ خَيۡرُ ٱلۡمَٰكِرِينَ ﴿٥٤﴾

[٥٤]- او دوى پټ تدبير ته لاس كړ او الله هم پټ تدبير وكړ او الله خو تر ټولو غوره تدبيركوونكى دئ.

(٥٤)- يهودانو د عيسى عليه السلام ډېر ياران ورته ووژل، په صليب ئي وځېژول، په لاس پښو كې ئي مېخونه ټك وهل، په اور كې ئي وسوزول، بالآخره ئي پرېكړه وكړه چې عيسى عليه السلام په خپله ووژني او په صليب ئي وځړوي، الله تعالى په خاص تدبير سره هغه وژغورو، په ده او د ده په يارانو باندې دا بې رحمانه ظلمونه او د دوى صبر او زغم او پر خپل دين ټينګار د

دې باعث شول چې خلك د دوی لار خپله کړي، د دوی دين حق دين وګڼي او له بې رحمو يهودانو نه ئي کرکه او نفرت په زړونو کي راپيدا شي، د يهودانو ټګمارو مذهبي مشرانو چې د کوم مقصد لپاره په عيسی عليه السلام او د ده پر ملګرو کوم ظلمونه کول او دې ته ئي له مذهب نه د دفاع نوم ورکاوو، دا ټول ظلمونه ئي د مذهب تر نامه لاندې کول، خو اصلي موخه ئي خپل سيادت ساتل او خپلې ناروا ګټې وې، هغه ګټې چې د مذهب په نامه ئي ترلاسه کولې، دين د دوی دکان وو، غوښتل ئي خلك د عيسی عليه السلام دين ونه مني او په دې سره د دوی دکانونه ونه تړل شي، د تجارت هغه بازار ئي له کساد سره مخامخ نشي چې دوی د مذهب سودا په کې کوله او دين ئي په دنيا خرڅولو، خو دوی له دې مکر او پټ تدبير نه برعکس نتيجه ترلاسه کړه، همدا د الله پټ تدبير وو د دوی د پټ تدبير په مقابل کې . وروستی آيت په څرګنده ښيي چې الهي تدبير همدا وو:

إِذۡ قَالَ ٱللَّهُ يَٰعِيسَىٰٓ إِنِّي مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ إِلَيَّ وَمُطَهِّرُكَ مِنَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَجَاعِلُ ٱلَّذِينَ ٱتَّبَعُوكَ فَوۡقَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ إِلَىٰ يَوۡمِ ٱلۡقِيَٰمَةِۖ ثُمَّ إِلَيَّ مَرۡجِعُكُمۡ فَأَحۡكُمُ بَيۡنَكُمۡ فِيمَا كُنتُمۡ فِيهِ تَخۡتَلِفُونَ ﴿٥٥﴾ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ فَأُعَذِّبُهُمۡ عَذَابٗا شَدِيدٗا فِي ٱلدُّنۡيَا وَٱلۡأٓخِرَةِ وَمَا لَهُم مِّن نَّٰصِرِينَ ﴿٥٦﴾ وَأَمَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ فَيُوَفِّيهِمۡ أُجُورَهُمۡۗ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٥٧﴾

[٥٥]- کله چې الله وفرمايل: اې عيسی! زه ستا وفات کوونکی او خپل لوري ته پورته کوونکی يم او له کافرانو نه ستا پاکوونکی او تر قيامته پر کافرانو باندې د هغو کسانو لوړ ګرځونکی يم چې ستا متابعت ئي کړی، بيا مو زما لوري ته بېرته ګرځېدنه ده، نو ستاسو ترمنځ به په هغه څه کې پرېکړه کوم چې تاسو په کې اختلاف کاوو. [٥٦]- نو هغه چې کافران شوي په دنيا او آخرت کې به ئي په شديد عذاب تعذيب کړم او هيڅ مرستندوی به ئي نه وي. [٥٧]- خو هغه چې ايمان ئي راوړی او نېك عملونه ئي کړي، نو اجر به ئي پوره پوره ورکړم او الله خو ظالمان نه خوښوي.

(٥٥-٥٧)- له (رافعك الي) نه معلومېږي چې الله تعالی عيسی عليه السلام ته ويلي چې تا ژوندی خپل لوري ته راپورته کوم، نو د (متوفيك) معنی څه ده؟ د (توفی) اصلي معنی پوره کول او ترسره کول دي، په مرګ باندې ئي اطلاق مجازي دئ. د قرآن په ډېرو ځايونو کې په خپله اصلي معنی راغلې. دلته ئي معنی دا ده چې ستا دنده تکميل شوې، کار دې بشپړ شوی، زه نور ستا مأموريت پای ته رسوم، تا خپل لوري ته راپورته کوم.
الله تعالی خپل پټ تدبير وکړ، عيسی عليه السلام ته ئي وفرمايل چې نور نو ستا مأموريت

پای ته رسوم او خپلي خوا ته دي راپورته کوم او له دغو ګنده او پليتو کافرانو دي لري کوم، د دوی ګنده ټولنه نور ستا لپاره تنګه شوې، په دې کي نور ستا د تنفس مجال تنګ شوی، مطمئن اوسه چي ستا پلويان به ترقيامته پر دوی برلاسي وي او د قيامت په ورځ به زه ستاسو د اختلافاتو په اړه وروستی پرېکړه کوم، د کافرانو پايله په دنيا او آخرت کي د الله شديد عذاب دئ، نه به ئې په دنيا کي څوك له شديد الهي عذاب نه وژغورلی شي او نه په آخرت کي، د خلکو د مرستي ترلاسه کولو لپاره چي هغوی کوم تدبيرونه کوي او په دروغو وايي چي موږ د الله لپاره او له مذهب نه د دفاع لپاره د عيسی عليه السلام مخالفت کوو، د دوی دا ټولي هڅي به حبط کړو. او مؤمنان به د خپل ايمان او نېك عمل بدله او اجر هم په دنيا کي پوره او مکمل ترلاسه کړي او هم په آخرت کي او الله ظالمان نه خوښوي. دا وروستی فقره څو مطلبه افاده کوي:

- الله ظالمان نه خوښوي، نو معلومه ده چي په خپل بنده ظلم نه کوي، د مؤمنانو او صالحو بندګانو اجر به په هيڅ صورت کي ضايع کېدو ته پرې نږدي.
- ګمان مه کوئ چي کافرانو ته موقع او مهلت ورکول او کله کله مؤقتاً برلاسي او غلبه ورکول د دې لپاره دي چي الله د دوی کوم عمل خوښ کړی او د همدې لپاره ئې دا بريا ورپه برخه کړې، داسي نه ده، په حقيقت کي د دوی ظاهري بریاوي د دوی د دائمي تباهۍ مقدمه وي، لکه چي يهودانو ته د عيسی عليه السلام پر يارانو هغه مؤقته برلاسي د دوی د دائمي لعنت او ذلت باعث شوه.

ذَٰلِكَ نَتۡلُوهُ عَلَيۡكَ مِنَ ٱلۡأٓيَٰتِ وَٱلذِّكۡرِ ٱلۡحَكِيمِ ﴿٥٨﴾

[۵۸]- همدا د هغو آيتونو او حکيمانه پند او ذکر يوه برخه ده چي پر تا ئې لولو.

---

(۵۸)- په دغي عبرتناکي قصي کي له حکمت نه ډکي لارښووني او نښي دي، تا ته هم اې پيغمبره او ستا امت ته هم، وګورئ چي له تاسو نه مخکي مؤمنانو سره څه شوي او الله تعالی څنګه د حق دښمنان له نامرادۍ او له تباهۍ سره مخامخ کړي؟ او څنګه ئې باطل زائل او حق غالب کړی؟

إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِندَ ٱللَّهِ كَمَثَلِ ءَادَمَۖ خَلَقَهُۥ مِن تُرَابٖ ثُمَّ قَالَ لَهُۥ كُن فَيَكُونُ ﴿٥٩﴾ ٱلۡحَقُّ مِن رَّبِّكَ فَلَا تَكُن مِّنَ ٱلۡمُمۡتَرِينَ ﴿٦٠﴾

[۵۹]- د عيسی مثال خو د الله په نزد يقيناً د آدم د مثال په څېر دئ، چي له خاوري ئې پيدا کړ بيا ئې ورته وويل: وشه، نو هغه وشو. [٦۰]- دا حق دئ ستا د رب له لوري، نو له شك کوونکو څخه مه کېږه.

(۵۹-٦۰)- په دې آيتونو کي له يوې خوا مسيحيانو ته ويل شوي: که تاسو د دې لپاره عيسی عليه السلام خدای يا د خدای زوی ګڼئ چي پيدايښت ئې خارق العاده وو، او يوازي له مور نه د

ده پيدايښت د دې نښه ګڼئ چې ده ته بايد د انسان په سترګه ونه ګورو او مافوق انسان ئې وګڼو، نو د آدم عليه السلام په اړه به څه وايئ؟ د آدم عليه السلام پيدايښت خو تر ده ډېر خارق العاده وو، دی خو مور لري او تاسو دا منئ چې هغه له مريمې رضي الله عنها پيدا شوی، خو هغه نه مور درلوده او نه پلار!! دا ولې هغه يو انسان ګڼئ او دا خدای؟! هر د عقل خاوند خو به يوازي دا وايي او له دې پرته به بله خبره نه کوي چې عيسى عليه السلام په دې دليل يو انسان دئ چې له انسانه دنيا ته راغلی، له انسانه پيدا شوی، يو له بل پيدا شوي شيان په خپل ذات کې سره ورته وي، که مريم رضي الله عنها انسان ګڼي نو زوی ته ئې له انسانه پرته بل نوم نه شي ورکولی!! که ته عيسى او مريم عليهما السلام په خدايي کې شريکوې نو د مريمې ټول اجداد به خدايان ګڼې!! آيا د عقل او شعور خاوند انسان دا خبره منلی شي چې له انسانه پيدا شوی داسي انسان چې د نورو انسانانو په څېر ئې خوراك او څښاك کاوو، لوږه او تنده ئې درلوده، يخني او ګرمي ئې کېده، ويښه او خوب ئې درلود، ژړا او خندا ئې درلوده، ماشوم وو ورو ورو ستر شوی او ځوانی ته رسېدلی، لږو کسانو د ده دعوت قبول کړی، د ټولني اکثريت د ده مخالفت ته ملاتړلي، مخالفينو ځورولی، ياران ئې وروژلي، په صليب ئې ځړولي او په اور کې ئې اچولي او دی په دې نه دئ توانېدلی چې هغوی له دغو مصيبتونو وژغوري.... دا مافوق انسان هستي او حتى خدای وو؟!! له بلې خوا هغه چا ته ځواب ويل شوی چې له پلاره پرته او يوازي له موره د عيسى عليه السلام پيدايښت نه مني، هغه ته ويل شوي چې که دا نه مني نو د آدم عليه السلام پيدايښت به څنګه توجيه کوې چې نه ئې پلار وو او نه مور؟! حال دا چې هيڅوك له دې انکار نشي کولی چې زموږ جد آدم عليه السلام له مور پلاره پرته پيدا شوی. که څوك دا خبره نه مني نو هغه به د انسان د پيدايښت په اړه څه وايي؟ له دې پرته بله خبره کول ممکنه نه ده.

الله تعالى نه يوازي لومړی انسان او د انسانانو لومړی جد له خاوري پيدا کړی بلکې د ده اولاد هم هره ورځ له خاوري پيدا کوي، همدا خاوره ده چې په دانه او مېوه بدله شي او بيا دغه له خاورو جوړه شوې دانه او مېوه د انسان په وجود کې په نطفې بدله کړي او د مور پلار د نطفو له يو ځای کېدو د انسان ماشوم جوړ کړي، څوك چې هره ورځ له خاورو د انسان پيدا کېدل ګوري څنګه له دې خبري انکار کوي چې آدم عليه السلام له خاوري پيدا شوی؟!

اما دا چې د عيسى او آدم عليهما السلام د خلقت ترمنځ څه مماثلت شته؟ آيا مماثلت ئې يوازي دا دئ چې دواړه له پلاره پرته پيدا شوي، که له دې علاوه نور مماثلتونه ئې هم شته؟ د عيسى عليه السلام خلقت خو کاملاً واضح دئ، چې له پلاره پرته ئې نطفه د خپلې مور په رحم کې پيدا شوې او د ماشوم په څېر دنيا ته راغلی، ورو ورو ستر شوی او ځوانی ته رسېدلی. آيا د آدم عليه السلام پيدايښت هم له نطفې پيل شوی او ورو ورو ستر شوی او که له سره د مکمل انسان په بڼه کې پيدا شوی؟ دا پوښتنه د نورو ژونديو مخلوقاتو په اړه هم مطرح ده. د هر يوه لومړی جد څنګه پيدا شوی؟ آيا الله تعالى ونه، بوټی، کب، مرغی، فيل اوښ او په مليونونو نور ژوي داسي پيدا کړي چې په سر کې ئې د دوی مکمله جوړه، د مور پلار په بڼه کې پيدا کړي او بيا ئې له دوی نه د دوی نسل پيدا کړی؟

دغو پوښتنو ته د ځواب لپاره لاندي ټکې په پام کې ولرئ:

- الله تعالى يوازي د پيدايښت په سر کې ژوندي شيان نه دي پيدا کړي، بلکې دا هره ورځ او هره شېبه د ژوندي شيانو پيدايښت هم د الله له لوري دئ، دا هم د ده کار دئ نه په خپل سر او په

اصطلاح د طبیعت کار.

- د پیدایښت په اړه د الله تعالی خاص سنن دي، دا الهي سنن مونږ هره شېبه د ژوو په پیدایښت کې ګورو، په دې پوهېږو چې له ستر نه تر واړه حیوان، له فیل او اوښ نه تر ماشي او ویروس پورې، له ستري ونې نه تر وړوکي بوټي پورې، ټول الله تعالی له یوې داسې وړې نطفې پیدا کوي چې په سترګو نه لیدل کېږي، دا نطفه ورو ورو ستره کړي او مکمل انسان، حیوان او نبات ترې جوړ کړي. که څوك د انسان یا بل مخلوق د پیدایښت په اړه داسې رأیه وړاندې کړي چې د پیدایښت په اړه د الله تعالی له سننو سره اړخ نه لګوي، دا هسې رجماً بالغیب رأیه ده، هم د الله د مشهود کتاب خلاف او هم ئې د مقروء کتاب خلاف. د الله د مقروء کتاب، قرآن، د کوم آیت هغه تفسیر او تعبیر به منئ چې د الله د مشهود کتاب له آیتونو او په عالم کې د الله له څرګندو سننو سره مغایرت ونلري. د الله دا دواړه آیتونه یو د بل مؤید او مصدق دي، نه مغایر او مخالف، که دي کله د الله د مقروء کتاب د کوم آیت په اړه داسې تفسیر واورېدو چې د الله له مشهود کتاب سره ئې مغایرت درلود، دا تفسیر په ډېوال ووهه او که دي کله د مشهود کتاب د کوم توکي په اړه داسې څه ترغوږ شو چې د مقروء کتاب له کوم آیت سره ئې توپیر درلود، نو لرې ئې وغورځوه او ترپښو ئې لاندې کړه، دا دواړه آیتونه په هیڅ صورت کې یو د بل خلاف خبره نه کوي، ځکه رب ئې یو دئ. ناپوه کسان به د دې یا هغه په اړه داسې تفسیر او تعبیر وړاندې کوي چې یو له بله مغایرت ولري.

اما دا چې آدم علیه السلام څنګه له خاورو پیدا کړی شو؟ او قرآن په دې اړه څه وایي؟ د دې په ځواب کې لاندې خبرې په پام کې وساتئ:

- دا سؤال یوازې د لومړي انسان د پیدایښت په اړه نه دئ مطرح، د ټولو ژوو، حیواناتو او نباتاتو په اړه مطرح دئ. باید د ټولو د لومړي جد د پیدایښت په اړه ځواب ورکړی شي.
- د انسان د پیدایښت په اړه یوه دا رأیه مخې ته راځي چې ډېره معروفه ده، هم په مسلمانانو کې او هم له مسلمانانو نه مخکې په اهل کتابو کې، مسلمانانو ته هم په اصل کې له اهل کتابو راغلې، په مسلمانانو کې چا چې د لومړي ځل لپاره دا خبره کړې، هغه په حقیقت کې د اهل کتابو رأیه بیان کړې خو نورو دا د ده رأیه ګڼلې، معروفه رأیه دا ده: د آدم علیه السلام د کالبد خاوره له زمکې نه راغونډه کړی شوه اوبه پرې توی شوې، خټه ترې جوړه شوه، ډېره موده پرې تېره شوه، خټه ورسته، توره او بوی ناکه شوه، له دې نه ئې د ده څېره او مجسمه جوړه کړه، په اور ئې کېښوده، پخه شوه او بیا الله په هغه کې روح پو کړه او ژوندی شو او د ده له ژوندي کېدو وروسته، یا د ده له اضافي ختې او یا د ده له یوې پوښتۍ ئې د ده جوړه راپیدا کړه.

خو د قرآن په هیڅ ځای کې دا نه دي ویل شوي چې لومړی د آدم علیه السلام او د ده د زوجې هیئت او څېره جوړه شوې، بیا روح په کې پو شوی. او نه هم په هیڅ صحیح الاسناد حدیث کې دا ویل شوي، که خبره داسې وی نو هرومرو به په قرآن کې په همدې الفاظو ذکر شوې وه، نه یوازې د آدم علیه السلام په اړه بلکې د نورو ژوو په اړه به هم همداسې ویل شوي وو چې لومړی ئې د ټولو هیئتونه جوړ کړل، بیا ئې په کې پو کړل او راژوندي شول، لکه څنګه چې د عیسی علیه السلام له قوله فرمایي:

أَنِّي أَخْلُقُ لَكُمْ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ فَأَنْفُخُ فِيهِ فَيَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِ اللَّهِ

زه ستاسي لپاره له خټي نه د مرغه څېره جوړوم، بيا په هغه کي پو کوم، نو هغه بـه د الله پـه اذن سره ژوندی مرغه شي.

- قـرآن د الله کتـاب دئ، هـر مطلـب پـه ډېر دقت سـره پـه کـي بيـان شـوی، د شـك مجـال نـه پرېږدي، يوازي د کږو زړونو خاوندان له هغه نـه کوږ مطلب اخلـي. څنگه ممکنـه ده چـي د آدم عليه السلام پيدايښت دي د هيئت په بڼه کي شوی وي او قرآن دي په هيڅ ځای کي هغه ته اشـاره نه وي کړي؟!!
- قرآن که د آدم عليه السلام خلقت لـه صلصـاله گڼـي او کـه لـه خـاوري او يـا خټـي؛ نـو داسـي الفاظ ئې کارولي چي خلقت ئې مخامخ له همدي شيانو گڼي.

راشئ وگورو چي قرآن په دې اړه څه وايي: پـه قـرآن کـي د آدم عليـه السـلام د پيدايښـت پـه اړه لاندي آيتونه راغلي:

۱ـ وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ *

الانبياء: ۳۰

هر ژوی مو له اوبو نه پيدا کړی.

۲ـ وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَكُم مِّن تُرَابٍ ثُمَّ إِذَآ أَنتُمْ بَشَرٌ تَنتَشِرُون *

الروم: ۲۰

او دا د ده له آيتونو څخه دئ چي تاسو ئې له خاوري راپيدا کړئ، نـو بيـا تاسـو خورېـدونکي بشـر شوئ.

۳ـ هُوَ الَّذِي خَلَقَكُم مِّن طِينٍ.

الانعام: ۲

الله همغه ذات دئ چي تاسو ئې له خټي راپيدا کړئ.

٤ـ وَلَقَدْ خَلَقْنَا الإِنْسَانَ مِن سُلاَلَةٍ مِّن طِينٍ ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَّكِينٍ * ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَاماً فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْماً ثُمَّ أَنشَأْنَاهُ خَلْقاً آخَرَ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ *

المومنون: ۱۲ ـ ۱٤

او يقيناً چي انسان مو د خټي له خلاصي پيدا کړ، بيـا مـو هغـه د ټېکـي پـه مضـبوط ځـای کـي يـوه نطفه وگرځاوو، بيا مو دا نطفه يو راځوړند توکی کړ او بيا مو دا علقه د غوښي يوه ژوولي ټوټه کړه، نـو دا د غوښـي ټوټـه مـو هډوکـي کـړل، نـو هډوکـي مـو پـه غوښـه پټ کـړل، بيـا مـو پـه بـل پيدايښت کي پيدا کړ، نو مبارك دئ تر ټولو غوره خالق.

٥ـ الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ وَبَدَأَ خَلْقَ الإِنْسَانِ مِن طِينٍ *

السجده: ۷

هغه چي هرڅه ئې پيدا کړي نو ښه ئې پيدا کړي او د انسان پيدايښت ئې له خټي نه پيل کړ.

٦ـ وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ * وَالْجَانَّ خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ مِنْ نَارِ السَّمُومِ *

الحجر: ۲٦ ـ۲۷

او يقيناً چې انسان مو له کړنګېدونکې وچې خټې، له بوى ناکې توري خټې پيدا کړ او جن مو تر ده د مخه له بې لوګې اوره.
٧- إِنَّا خَلَقْنَاهُم مِّن طِينٍ لاَّزِبٍ *
الصافات: ١١
يقيناً چې موږ دوى له سرېښناکې خټې راپيدا کړل.
په دې مبارکو آيتونو کې د انسان د پيدايښت لومړۍ ماده، "اوبه"، "خاوره"، "خټه"، "د خټې خلاصه"، "کړنګېدونکې خټه"، "د کودرې په څېر وچه خټه"، "سريښناکه خټه" او "توره بوى ناکه خټه" ښودل شوې. ګورو چې قرآن اوبه د ټولو ژوو او ژونديو شيانو د پيدايښت اصلي ماده ګڼلې، داسې ژوندى شي نشته چې د جوړښت اساسي ماده ئې اوبه نه وي، له دې معلومېږي چې الله تعالى لومړى اوبه پيدا کړې بيا ئې ژوي، يعنې د زمکې پر سر د ژوندون پيل له اوبو شوى، او دا هغه ستر حقيقت دئ چې انسان له ډېرو تحقيقاتو او اوږده علمي سفر نه وروسته پرې پوه شو، اوس په دې پوه شوى چې د زمکې پر سر ژوندون د اوبو له پيدايښته وروسته پيل شوى. دا د قرآن يو بل علمي اعجاز دئ، که تاسو نن د بيولوژي کوم باانصافه عالم ته ووايئ چې زموږ په يوه داسې کتاب کې چې څوارلس سوه کاله پرې تېر شوي، دا خبره راغلې چې ټول ژوي له اوبو پيدا شوي، لومړى اوبه پيدا شوې بيا ژوي، هغه به درته ووايي: دا ستره علمي خبره ده، دا هغه حقيقت دئ چې ساينس فقط په روانه پېړۍ کې پرې پوه شو.
که تاسو د انسان د خلقت مربوط آيتونو ته لږ ځير شئ وبه ګورئ چې په ټولو کې (صلصال: کړنګېدونکې وچه خټه) له (حمإ مسنون: بوى ناکه خټه) نه مخکې ذکر شوى. او په يوه ځاى کې خو (صلصال) د انسان د پيدايښت داسې لومړۍ ماده ګڼې لکه د اور لمبه چې د جن د پيدايښت لومړۍ ماده ګڼي او فرمايي:
خَلَقَ الانسنَ مِن صلْصلٍ كَالْفَخَّارِ * وَ خَلَقَ الْجَانَّ مِن مَّارِجٍ مِّن نَّارٍ * الرحمن: ١٤-١٥
انسان ئې د کودرې په څېر له کړنګېدونکې وچې خټې پيدا کړ او جن ئې له بې دوده لمبې.
دا آيت خو وايي چې انسان ئې له صلصال نه پيدا کړى، داسې لکه جن چې ئې له اور نه پيدا کړى، د ده د پيدايښت اصلي ماده صلصال ده، دغسې لکه د جن د وجود اصلي ماده چې اور دئ، يعنې د انسان د وجود لومړنۍ ماده په سر کې صلصال وه، خاوره شوه، خټه شوه او الله تعالى ترې انسان جوړ کړ. داسې نه دي ويل شوي چې دى ئې صلصال کړى او بيا ئې روح په کې پو کړى.
که د زمکې او آسمان د پيدايښت په څرنګوالي پورې مربوط آيتونو ته لږ ځير شو دا به په آسانۍ راته جوته شي چې لومړى صلصال، بيا خټه او بيا ورسته بوى ناکه خټه پيدا شوې.
قرآن فرمايي:
أَوَ لَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السمَوَتِ وَ الأَرْض كانَتَا رَتْقاً فَفَتَقْنَهُمَا وَ جَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كلَّ شيءٍ حَيٍ أَ فَلا يُؤْمِنُونَ *
الانبياء: ٣٠
آيا کافران په دې نه پوهېږي چې آسمانونه او زمکه سره نښتي وو، نو موږ سره بېل کړل او هر ژوى مو له (اوبو) پيدا کړى، نو آيا ايمان نه راوړي؟!
له دې آيت نه څو خبرې په څرګنده معلومېږي:

- په سر کي ټول کائنات، زمکه، لمر او د آسمان ټول اجرام يوه کتله وه او الله تعالی په يوې چاودنې سره دوی بېل بېل کړل او اوسنۍ بڼه ئې ورکړه.
- لابد به زموږ زمکه له نورو نه د رابېلېدو په وخت کي د لمر په څېر ګرمه او سره وه، دا ځکه چي دواړه يو ځای وو او په يوه وخت کي سره بېل شوي. لمر چي ستر دئ خپل حرارت ئې تر ننه حفظ کړی، خو زمکه چي تر لمر ډېره وړه ده، ورو ورو سړه شوې، سر ئې سوړ او زړه ئې لاتراوسه تود او سخت ګرم، هومره تود چي هرڅه په کي ويلي، د قرآن په اصطلاح هر څه په کي نحاس دي.
- په دې آيت کي او يو په بل پسې د زمکي او آسمان له پيدايښت سره متصل د اوبو او له اوبو نه د هر ژوي د پيدايښت ذکر دا مطلب په ګوته کوي چي د زمکي پر سر تر ټولو د مخه اوبه پيدا شوې. او دا هغه حقايق دي چي قرآن څوارلس سوه کاله مخکي بيان کړي دي او ساينس اوس پرې پوهېدلی. نن چي ته له هر ساينس پوه نه د زمکي، آسمان او اوبو د پيدايښت په اړه پوښتنه وکړې، نو ځواب به ئې همدا وي چي قرآن ويلي.
- د زمکي پر سر د ژوو د پيدايښت په اړه محققين وايي: زمکه له خپل پيدايښت نه وروسته سخته توده او سره وه، د زمکي قشر او پوستکی ورو ورو سوړ شو، خو د سختي تيږي په څېر وو، لومړی اوبه راپيدا شوې، د زمکي ټولي اوبه د پرېړو وريځو په بڼه کي تر زمکي راتاو وې، د بارانونو ورېدل پيل شو، د باران او ګڼ شمېر نورو عواملو په وجه د زمکي د سر تيږه په خاوره بدله شوه، سيلابونو دا خاوره له ځان سره د زمکي آوارو او ژورو برخو ته انتقال کړه، د زمکي تودوخه لا هومره وه چي اوبه ئې د ځان د پاسه نه پرېښودې، د اوبو د تبخير په نتيجه کي سېلاب راوړی خټه په کړنګېدونکي وچي خټي او کودړي بدله شوه، خو د زمکي د مزيد سړېدو او مزيد بارانونو په نتيجه کي داسي حالت راپيدا شو چي له يوې خوا د پرېړو وريځو پرده څېري شي او د لمر وړانګي زمکي ته ورسي او له بلي خوا د زمکي د سر خاوره په لومړي سر کي نمجنه خټه او وروسته توره بوی ناکه خټه شي، د زمکي پر سر د ژوو پيدايښت په دغه مرحله کي پيل شو.

که د محققينو دا وينا د قرآن د وينا په څنګ کي کېږدو نو وبه ګورو چي دوی په هغه څه ډېر وروسته پوه شوي چي قرآن څوارلس سوه کاله د مخه ويلي.

په الله قسم چي د قرآن دا هره خبره يوه ستره معجزه ده، تاسو چي د کوم باانصافه عالم په وړاندي د انسان د پيدايښت په اړه د قرآن دغه آيتونه کېږدئ محال ده چي هغه به دې ته سر ټيټ نه کړي او دا به يوه معجزه ونه ګڼي، متأسفانه ناپوه کسان او د اسرائيلي رواياتو تر اغېز لاندي راغلي کسان د دغو مبارکو آيتونو داسي غلط تعبير وړاندي کوي چي د قرآن له دغو معجزاتو نه په قرآن د اعتراض خبره جوړوي!! د قرآن کريم د دغو آيتونو په اهميت هغه څوك پوهېږي چي د زمکي د پيدايښت په اړه دقيق معلومات ولري، تاسو دا خبري يوه ساينس پوه ته وکړئ او وګورئ چي هغه به په هره خبره څومره حيرت کوي!!

ما د غرب د يوه معروف ساينس پوه کتاب لوستو، دې ځای ته ورسېدم چي ليکلی ئې وو: د ژوو پيدايښت له **black soup** يعني توري شوروا نه شوی، بې اختياره مې اوښکي توی شوې او له ځان سره مې وويل: آيا د قرآن دغه معجزه کافي نه ده، دا ساينس پوه د کلونو کلونو

تحقيقاتو نه وروسته هغه خبره كوي چې قرآن لاډېر د مخه كړې، دى ورته **black soup** وايي او قرآن ورته توره خټه**!!**

د قرآن لاندي دوو آيتونو ته لږ په دقت سره ځير شئ:

وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ مِّن تُرَابٍ ثُمَّ مِن نُّطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمْ أَزْوَاجاً وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنْثَى وَلاَ تَضَعُ إِلاَّ بِعِلْمِهِ وَمَا يُعَمَّرُ مِن مُّعَمَّرٍ وَلاَ يُنقَصُ مِنْ عُمُرِهِ إِلاَّ فِي كِتَابٍ إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ*
فاطر: ١١

او الله تاسو له خاوري راپيدا كړئ، بيا له نطفي، بيا ئي جوړه جوړه كړئ، نه كومه ښځينه څه حمل كوي او نه ئي زېږوي، مگر د ده په علم سره او نه د كوم عمر خاوند عمر ورزياتېږي او نه ئي عمر كمېږي مگر دا چې په كتاب كي (ثبت) دي او دا كار الله ته آسان دئ.

خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ بِالْحَقِّ تَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُون خَلَقَ الإِنْسَانَ مِن نُّطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُّبِينٌ *
النحل: ٣ ـ ٤

آسمانونه او زمكه ئي په حقه پيدا كړل، لوړ دئ له هغه څه نه چې ورسره شريكوي ئي، انسان ئي له نطفي پيدا كړ او هغه څرگند جگړمار شو.

له دغو آيتونو نه څو خبري په ډېر صراحت او وضاحت سره معلومېږي:

- د انسان د پيدايښت لومړۍ ماده خاوره ده.
- له خاوري نه د ده نطفه جوړه شوې.
- بيا ئي له دې نطفي نه جوړه پيدا شوې.
- د آسمانونو او زمكي له خلقت نه وروسته او وروپسې دا خبره كول چې انسان ئي له نطفي پيدا كړ، دا مطلب په گوته كوي چې دلته د انسان لومړني پيدايښت ته اشاره شوې، نه وروستي پيدايښت ته. ابتدائي پيدايښت ئي هم د نطفي په بڼه كي پيل شوى، ډېره عجيبه ده چې څوك د دې صريح آيتونو خلاف خبره كوي.
- الله تعالى يوازي آدم عليه السلام له خاوري نه دئ پيدا كړى بلكي د ده اولاد هم هره ورځ له خاوري راپيدا كوي، دا ځكه چې د هر يوه نطفه له هغو موادو جوړېږي چې له زمكي راټوكېږي، دا خاوره ده چې په داني او مېوې بدله شي او د انسان په وجود كي د ده نطفه ترې جوړه شي او بيا د دغو نطفو له تلفيق نه انسان جوړ شي. قرآن په دې اړه فرمايي:

يأَيُّهَا النَّاسُ إِن كُنتُمْ فِي رَيْبٍ مِّنَ الْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِّن تُرَابٍ ثُمَّ مِن نُّطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِن مُّضْغَةٍ مُّخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِّنُبَيِّنَ لَكُمْ وَنُقِرُّ فِي الأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلاً ثُمَّ لِتَبْلُغُواْ أَشُدَّكُمْ وَمِنكُمْ مَّن يُتَوَفَّى وَمِنكُمْ مَّن يُرَدُّ إِلَى أَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلاَ يَعْلَمَ مِن بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئاً وَتَرَى الأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَآ أَنزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَآءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَأَنبَتَتْ مِن كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ*
الحج: ٥

اې خلكو**!** كه د بيا ژوندون په اړه په شك كي يئ، نو موږ خو له خاوري راپيدا كړئ، بيا له نطفي، بيا له علقي، بيا له ژوول شوي يوې ټوټي غوښي چې انځور شوې او نه انځور شوې وي، ترڅو تاسو ته وښيو او څه چې وغواړو تر يوې نېټي ئي په رحم كي ځاى پر ځاى كوو، بيا مو د ماشوم په څېر راباسو، بيا (همداسي ستاسو پالنه كوو) تر څو خپل قوت ته ورسېږئ او

له تاسو نه ځيني ومري او ځيني مو تر ټولو لوېدلي عمر ته ورسېږي، هومره چي له پوهېدو وروسته په څه نه پوهېږي او ځمکه ګورې چي وچه کلکه ده، خو کله چي اوبه پرې نازل کړو، وخوځېږي، وده وکړي او هر راز سمسور بوټي راوټوکوي.
دلته د ټولو انسانانو د عادي او ورځني خلقت مختلفو پړاوونو ته اشاره شوې، چي له خاوري پيل او په مرګ ئې پای ته رسي، په بل ځای کي د خاوري او خټي نچوړ او خلاصه د انسان د ترکيب ماده ګڼي او دا د قرآن يوه بله معجزه ده چي وايي انسان د ځمکي له خلاصي راپيدا شوی، يعني د ده په وجود کي د ټولو هغو شيانو بېلګه شته چي په ځمکه کي شته، انسان اوس په دې پوه شوی چي په رښتيا د انسان په وجود کي ټول هغه عناصر شته چي په ځمکي کي شته، د ده د جسم په ترکيب کي د اوسپني په څېر مواد هم شته، له نن نه سل کاله مخکي که چا دا خبره کړې وی چي د انسان په جسم کي د اوسپني په څېر د ځمکي نور مواد هم شته، خدای خبر چي د ده په خبري به ئې څومره خندلي وو، خو علم نن په دې حقيقت پوه شوی او د انسان د جسم د ترکيب په اړه د قرآن همدا خبره کوي.
متأسفانه ځيني کسان د آدم عليه السلام د پيدايښت، په ده کي د روح پو کول، په جنت کي ځای پر ځای کېدل، ده ته د شيطان وسوسه او له جنت نه د ده د وتلو په اړه داسي څه وايي لکه چي يا هغه زموږ جد نه وي او يا موږ د ده اولاد نه وو، د ده پيدايښت، ژوند او مرګ بايد همغسي وي لکه د ده د اولاد، يوازي په دومره توپير سره چي هغه له مور او پلار پرته پيدا شوی، په ده کي د روح پو کول به همغسي وو لکه د ده د اولاد ته چي په خاص وخت کي روح ورکوي، ده ته د شيطان وسوسه بايد همغسي وي لکه نن چي شيطان د ده اولاد وسوسه کوي، الله تعالی خو موږ ته د آدم عليه السلام د پيدايښت په قصه کي زموږ د پيدايښت څرنګوالی راښيي، موږ ته د انسان او د هغه ځانګړتياوي او خصوصيات رامعرفي کوي، د ده د عروج او زوال عوامل راښيي، شيطان او د هغه وسوسي را په ګوته کوي، دا زموږ د جد قصه ده، د دې قصې په هينداره کي بايد خپل مخ وګورو او خپل ځان وپېژنو. په دې اړه تفصيلي بحث به د النساء او الاعراف په سورتونو کي وګورئ.

فَمَنْ حَآجَّكَ فِيهِ مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَكَ مِنَ ٱلْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا۟ نَدْعُ أَبْنَآءَنَا وَأَبْنَآءَكُمْ وَنِسَآءَنَا وَنِسَآءَكُمْ وَأَنفُسَنَا وَأَنفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَل لَّعْنَتَ ٱللَّهِ عَلَى ٱلْكَـٰذِبِينَ ﴿٦١﴾ إِنَّ هَـٰذَا لَهُوَ ٱلْقَصَصُ ٱلْحَقُّ ۚ وَمَا مِنْ إِلَـٰهٍ إِلَّا ٱللَّهُ ۚ وَإِنَّ ٱللَّهَ لَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٦٢﴾ فَإِن تَوَلَّوْا۟ فَإِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌۢ بِٱلْمُفْسِدِينَ ﴿٦٣﴾

[٦١] نو چا چي په دې کي درسره شخړه کوله، وروسته له هغه چي تا ته ئې څه علم درکړی شو، ورته ووايه: راشئ زموږ زامن، ستاسو زامن، زموږ مېرمني، ستاسو مېرمني، موږ په خپله او تاسو په خپله، راوغواړو، بيا (الله ته) زاري وکړو او په

دروغجنو لعنت ووايو. [٦٢] بې شکه چې دا رښتنيني قصې دي او له الله پرته بل معبود نشته او بې شکه چې الله باحکمته عزتمن دئ. [٦٣] نو که ئې ډډه وکړه نو الله په دې مفسدينو ښه پوه دئ.

(٦١-٦٣)- د نصاراوو ټګمارو مذهبي مشرانو دوی ته ويلي وو چې عيسی عليه السلام د خدای زوی دئ، يو له دريو خدايانو څخه دئ او حتی دا چې خدای په خپله د ده په بڼه کې زمکې ته راکوز شوی!! په مخکنيو آيتونو کې د عيسی عليه السلام حقيقت او د ده د خارق العاده پيدايښت په اړه تفصيلي بحث وشو، په دې دلائلو کې دا حقيقت ثابت شو چې له الله پرته بل معبود نشته اوس پيغمبر عليه السلام ته ويل شوي چې د دلائلو له وړاندې کولو وروسته دوی ته ووايه: که په رښتيا تاسو د خپلې عقيدې په حقانيت باور لرئ او دا عقيده مو په دروغو له ځانه نه وي جوړه کړې نو راشئ مباهله وکړو، موږ به هم له خپلو زامنو او مېرمنو سره حاضر شو او تاسو هم له خپلو زامنو او مېرمنو سره حاضر شئ، الله ته به زاری او دعاء وکړو چې په دروغجنو لعنت نازل کړه. که ئې د حقيقت له منلو او له دې مباهلې نه ډډه وکړه، نو دا مفسدين دي او الله د دوی د عقيدې له فساد او د دوی له فاسدو عملونو ښه خبر دئ.

د نجران د مسيحيانو هغه درونډ وفد چې د دوی ډېر مذهبي او قومي مشران په کې وو، مدينې ته راغلي وو، له پيغمبر عليه السلام سره ئې وليدل، هغه مبارك د قرآن دا آيتونه دوی ته واورول او په پای کې ئې د مباهلې بلنه ورکړه، خو هغوی د مباهلې او مخالفت پر ځای روغه جوړه وکړه، جزيه ئې ومنله او رخصت شول.

د مباهلې په اړه ځينې داسې روايات راغلي چې يوه مذهبي فرقه پرې استناد کوي او د دې خبرې د ثابتولو هڅه کوي چې د پيغمبر له اهل بيت نه يوازې فاطمه، حسن، حسين او علي رضي الله عنهم مراد دي ځکه چې پيغمبر عليه السلام د مباهلې لپاره يوازې دوی له ځان سره حاضر کړي وو!!

په دې اړه څو خبرې ضروري ګڼو:

- هغه روايت د منلو دئ چې له قرآن سره تعارض ونه لري، دا روايت د قرآن معارض دئ، دا ځکه چې په قرآن کې (ابنائنا، نسائنا او انفسنا) ويل شوي، که پيغمبر عليه السلام مباهلې ته حاضر شوی وی نو حتماً به ئې خپلې مېرمنې هم حاضرې کړې وې. حتماً به ئې خپلې نورې لونې رقيه او ام کلثوم هم حاضرې کړې وې، علي رضي الله عنه به ئې د کومې ډلې په زمره کې حاضرولو؟ نه خو هغه د زامنو په ضمن کې راځي او نه په آيت کې راغلي چې د تره زامن يا زومان هم حاضر کړئ.
- د نارينه وو يوې جرګې ته به پيغمبر عليه السلام څنګه او د څه لپاره خپل لمسي او لور حاضرولې. دا کار خو به ئې هغه وخت کاوو چې مقابل طرف مباهله منلې وی، زامن او ښځې ئې په مدينه کې موجود وی، له نجران نه يوازې نه وی راغلي. خو نه هغوی مباهله منلې او نه ئې ماشومان او مېرمنې حاضر ول.
- چېرې چې په قرآن کريم کې د اهل بيت لفظ استعمال شوی نو هلته ترې مراد يوازې مېرمنې دي که دا د پيغمبر عليه السلام په ارتباط استعمال شوی او که د ابراهيم عليه السلام په ارتباط. په ټولو مواردو کې يوازې مېرمنې مراد دي، نه ئې ابناء په کې شامل دي او نه اقرباء.

د اهل بيت لفظ په سوره احزاب کې راغلی او هلته ئې مراد يوازې د پيغمبر عليه السلام مېرمنـې دي.
اِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِب عَنكمُ الرِّجْس أَهْلَ الْبَيْتِ وَ يُطهِّرَكمْ تَطهِيراً * الاحزاب: ٣٣
خبره دا ده چې الله له تاسو اې اهل بيتو ناپاکي لرې ساتل او ستاسو ښه پاکول غواړي.
او د هود په سوره کې دا لفظ د ابراهيم عليه السلام د بي بي لپاره راغلی:
قالُوا أَتَعْجَبِينَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ رَحْمَت اللَّهِ وَ بَرَكَتُهُ عَلَيْكمْ أَهْلَ الْبَيْتِ إِنَّهُ حَمِيدٌ مجِيدٌ * هود: ٧٣
آيا د الله په کار کې تعجب کوئ، د الله رحمتونـه او برکتونـه دي پر تاسو وي اې اهل البيتو، بې شکه چې هغه ستايلی د مجد خاوند دئ.

قُلْ يَـٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَـٰبِ تَعَالَوْا۟ إِلَىٰ كَلِمَةٍ سَوَآءٍۭ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا ٱللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِۦ شَيْـًٔا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِّن دُونِ ٱللَّهِ ۚ فَإِن تَوَلَّوْا۟ فَقُولُوا۟ ٱشْهَدُوا۟ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿٦٤﴾

[٦٤]- ووايه: اې اهل کتابو! هغه خبرې ته راشئ چې زموږ او ستاسو تـر منځ يو شـانته ده او هغه دا چې: لـه الله پرتـه بـه (د بـل چـا) عبـادت نـه کـوو او هيڅ څـه بـه ورسره نـه شريکوو او زموږ ځيني به ځيني نور لـه الله پرتـه اربـاب نـه نيسي، نو کـه ئـې ډډه وکړه ورتـه نو ووايئ: شاهد اوسئ چې موږ منقاد او مسلمان يو.

(٦٤)- اهل کتابو ته بلنه ورکړه چې راشئ هغې خبرې ته چې ستاسو اصلي دين ئې هم غوښتنه کوي او زموږ دين هم او هغه دا چې:

- يوازې د يوه الله عبادت به کوو، له ده پرته به نه د بل چا عبادت کوو او نه به بل ته دعاء.
- هيڅ څه به له الله سره نه شريکوو.
- ځيني بـه د ځينو نـورو لپـاره (رب) نـه وي، دا غلطـي بـه نـه کـوو چـې د ځـان پـه څېر يوه انسان ته د رب مقام او منزلت ورکړو، دا ظلم به نه کوو چې ځيني د ځينو نورو لپاره له ځان نـه رب جوړ کړي.

له دې آيت نه څو بنيادي خبرې معلومېږي:

- د دين اصلي او بنيادي خبرې همدا درې خبرې دي. ټول الهي دينونه همدا خبرې کوي. پـه کوم مذهب او دين کې چې د دغو دريو خبرو خلاف څه وموندل شي هغه محرف مذهب او دين دئ.
- کله انسان هومره جاهل او ذليل شـي چـې د ځـان پـه څېر انسان تـه د رب مقام ورکړي!! د هغه بنده شـي، هغـه ورتـه حـلال او حـرام ټـاکې او دی ئـې منـي!! هغـه لـه الله سره پـه الوهيت او ربوبيت کې شريك کړي، هغه ته دعاء کوي او لـه هغه غيبي مرسته غواړي.

يَٰٓأَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ لِمَ تُحَآجُّونَ فِيٓ إِبۡرَٰهِيمَ وَمَآ أُنزِلَتِ ٱلتَّوۡرَىٰةُ وَٱلۡإِنجِيلُ إِلَّا
مِنۢ بَعۡدِهِۦٓۚ أَفَلَا تَعۡقِلُونَ ﴿٦٥﴾ هَٰٓأَنتُمۡ هَٰٓؤُلَآءِ حَٰجَجۡتُمۡ فِيمَا لَكُم بِهِۦ عِلۡمٞ فَلِمَ
تُحَآجُّونَ فِيمَا لَيۡسَ لَكُم بِهِۦ عِلۡمٞۚ وَٱللَّهُ يَعۡلَمُ وَأَنتُمۡ لَا تَعۡلَمُونَ ﴿٦٦﴾ مَا كَانَ
إِبۡرَٰهِيمُ يَهُودِيّٗا وَلَا نَصۡرَانِيّٗا وَلَٰكِن كَانَ حَنِيفٗا مُّسۡلِمٗا وَمَا كَانَ مِنَ ٱلۡمُشۡرِكِينَ

[٦٥]- اې اهل كتابو! ولې د ابراهيم په اړه شخړه كوئ!! حال دا چې تورات او انجيل خو نه دي نازل شوي مګر له ده نه وروسته!! آيا تعقل نه كوئ؟ [٦٦]- تاسو خو همغه يئ چې شخړه مو وكړه په هغه څه كې چې څه ناڅه پرې پوهېدئ، خو ولې د هغه څه په اړه شخړه كوئ چې هيڅ علم پرې نه لرئ، حال دا چې الله پوهېږي او تاسو نه پوهېږئ. [٦٧]- ابراهيم نه يهودي وو او نه نصراني، هغه خو يو مخى منقاد وو او له مشركينو څخه نه وو.

(٦٥-٦٧)- دا تاسو ولې خپل مذهب ابراهيم عليه السلام ته منسوبوئ، ولې دا خبره كوئ چې ابراهيم هم يا يهودي وو يا نصراني، حال دا چې هغه نه يهودي وو او نه نصراني او نه هم مشرك، هغه تل حق ته مايل وو، تورات او انجيل خو له ده نه ډېر وروسته نازل شوي، دا خو د عقل خلاف خبره ده.

إِنَّ أَوۡلَى ٱلنَّاسِ بِإِبۡرَٰهِيمَ لَلَّذِينَ ٱتَّبَعُوهُ وَهَٰذَا ٱلنَّبِيُّ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْۗ وَٱللَّهُ وَلِيُّ
ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿٦٨﴾

[٦٨]- بې شكه چې ابراهيم عليه السلام ته تر ټولو نږدې خلك هغه كسان دي چې د ده متابعت ئې كړى او دا پيغمبر او هغه چې ايمان ئې راوړى او الله د مؤمنانو ولي دئ.

(٦٨)-اى يهودانو او نصرانيانو! نه تاسو ابراهيم عليه السلام ته نږدې يئ او نه ستاسو مذهب د ده مذهب ته ورته دئ، ده ته نږدې خلك يا همغه وو چې د ده متابعت ئې كاوو، يا محمد عليه السلام او د ده با ايمانه ملګري. او الله د دغو مؤمنانو مولا دئ.

وَدَّت طَّآئِفَةٞ مِّنۡ أَهۡلِ ٱلۡكِتَٰبِ لَوۡ يُضِلُّونَكُمۡ وَمَا يُضِلُّونَ إِلَّآ أَنفُسَهُمۡ وَمَا

يَشۡعُرُونَ ﴿٦٩﴾

[٦٩]- د اهل كتابو يوه ډله دا خوښوي چې تاسو بې لارې كړي، خو له ځانه پرته بل څوك نشي بې لارې كولی او نه پوهېږي.

(٦٩)- د دوی هڅه دا ده چې تاسو د دوی په څېر بې لارې شئ، د دوی اعتراضونه د همدې لپاره دي، ابراهيم عليه السلام ته خپل مذهب منسوبول ئې د همدې لپاره دئ.

يَـٰٓأَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ لِمَ تَكۡفُرُونَ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَأَنتُمۡ تَشۡهَدُونَ ﴿٧٠﴾ يَـٰٓأَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ لِمَ تَلۡبِسُونَ ٱلۡحَقَّ بِٱلۡبَٰطِلِ وَتَكۡتُمُونَ ٱلۡحَقَّ وَأَنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ﴿٧١﴾

[٧٠]- اې اهل كتابو! ولې د الله په آيتونو كافران كېږئ په داسې حال كې چې په خپله شاهد يئ!! [٧١]- اې اهل كتابو! ولې حق له باطل سره خلطوئ، (باطل ته د حق جامه وراغوندئ) او حق پټوئ، په داسې حال كې چې پوهېږئ.

(٧٠-٧١)- دوی هم د خپل مؤمن به كتاب په آيتونو كافران كېدل او هم د قرآن په آيتونو، په داسې حال كې چې هم به د دې آيتونو د حقانيت شاهد وو او هم د قرآن او د دوی د كتاب د مضامينو او آيتونو د يووالي شاهد، دوی به كله په خپلو غلطو توجيهاتو سره حق ته د باطل جامه وراغوندي او كله به باطل ته د حق او كه په خپلو غلطو او دروغجنو توجيهاتو په دې موفق نه شول چې باطل حق ثابت كړي او حق باطل، نو حق به پټوي، دا كار په داسې حال كې كوي چې پوهېږي حق كوم دئ او باطل كوم، په ناپوهۍ سره دا كار نه كوي، د غرض او مرض په وجه ئې كوي، اخيستل شوي او استخدام شوي، د خپل مزد او اجورې په مقابل كې دا كار كوي.

وَقَالَت طَّآئِفَةٞ مِّنۡ أَهۡلِ ٱلۡكِتَٰبِ ءَامِنُواْ بِٱلَّذِيٓ أُنزِلَ عَلَى ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَجۡهَ ٱلنَّهَارِ وَٱكۡفُرُوٓاْ ءَاخِرَهُۥ لَعَلَّهُمۡ يَرۡجِعُونَ ﴿٧٢﴾ وَلَا تُؤۡمِنُوٓاْ إِلَّا لِمَن تَبِعَ دِينَكُمۡ قُلۡ إِنَّ ٱلۡهُدَىٰ هُدَى ٱللَّهِ أَن يُؤۡتَىٰٓ أَحَدٞ مِّثۡلَ مَآ أُوتِيتُمۡ أَوۡ يُحَآجُّوكُمۡ عِندَ رَبِّكُمۡۗ قُلۡ إِنَّ ٱلۡفَضۡلَ بِيَدِ ٱللَّهِ يُؤۡتِيهِ مَن يَشَآءُۗ وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٞ ﴿٧٣﴾ يَخۡتَصُّ بِرَحۡمَتِهِۦ مَن يَشَآءُۗ وَٱللَّهُ ذُو ٱلۡفَضۡلِ ٱلۡعَظِيمِ ﴿٧٤﴾

[٧٢]- او د اهل كتابو يوې ډلي وويل: د ورځې په سر كي په هغه څه ايمان راوړئ چي پر مسلمانانو نازل شوى او په پاى كي ئې كافر شئ، چي راوګرځي. [٧٣]- او له هغه چا پرته د بل په خبري باور مه كوئ چي ستاسو د دين متابعت كوي، ورته ووايه: يوازي الهي هدايت، هدايت دئ او دا چي چا ته دي هغه څه وركړى شي چي تاسو ته د وركړ شوي شي په څېر وي او يا دي له تاسو سره ستاسو د رب په وړاندي احتجاج وكړى شي، ورته ووايه: فضل د الله په لاس كي دئ، چا ته چي ئې خوښه وي هغه ته ئې وركوي او الله ښه پوه د وسعت خاوند دئ. [٧٤]- چي څوك وغواړي هغه د خپلو پېرزوينو لپاره ځانګړى كوي او الله د ستر فضل خاوند دئ.

(٧٢-٧٤)- د دوى ټګمارو مذهبي مشرانو ځينو خلكو ته دا وظيفه وركوله چي سحر د مسلمانانو په خوا كي اعلان وكړئ چي موږ هم ايمان راوړى او مسلمانان شوو، خو د ورځې په پاى كي بېرته له اسلام نه خپل برائت اعلان كړئ او ووايئ چي موږ اسلام له نږدې وليد، پوه شوو چي دا دين د منلو نه دئ، تر دې زموږ خپل دين غوره دئ، په دې سره به په عامو مسلمانانو كي د اسلام په اړه شكوك او شبهات راپيدا شي او له اسلام به لاس واخلي. خو كله چي د مسلمانانو خوا ته ورغلئ څو خبرو ته به پام كوئ:

- مبادا د مسلمانانو د دين او د دوى د خبرو تر اغېز لاندي راشئ، يوازي د هغه چا خبره به منئ چي ستاسو د خپل دين متابعت كوي او خبره ئې ستاسو د مذهب مطابق وي.
- هيڅكله به دا ګمان نه كوئ چي له يهودانو نه پرته بل چا ته به د الله له لوري وحي وشي او په بل چا به داسي څه نازل شي چي پر يهودانو نازل شوي.
- دا تشويش به نه كوئ چي څوك به د قيامت په ورځ د الله په وړاندي ستاسو په خلاف كوم دليل وړاندي كړى شي او تاسو به ملزم كړى شي.

په پورتنيو آيتونو كي يوه لنډه فقره داسي راغلې چي د قل په لفظ پيل شوې (قل ان هدى الله هو الهدى) دا معترضه جمله ده، د يهودانو د مذهبي مشرانو د وينا په منځ منځ كي او د دوى د دې قول د ترديد لپاره چي ويل ئې: ولا تؤمنوا الا لمن تبع دينكم، د دوى مقصد دا وو چي دا جاسوسان په خپل مذهب ټينګ كړي، ورته وايي چي زموږ له مذهب نه پرته بل حق مذهب نشته، په بل مذهب به باور نه كوئ، الله تعالى د دوى په ځواب كي فرمايي: سمه لار د الله لار ده، حق مذهب همغه دئ چي د الله د لارښوونو مطابق وي، نه ستاسو محرف مذهب چي د الله د لارښوونو خلاف دئ. له معترضه جملي نه وروسته بېرته د دوى پاتي وينا رااخلي او په ځواب كي ئې الله تعالى خپل پيغمبر ته لارښوونه كوي چي ورته ووايي: فضل د الله په لاس كي دئ، تاسو ته د الله د فضل د وېشلو حق چا دركړى، الله په خپله دا فيصله كوي چي چا ته ئې وركړي او الله ښه پوه دئ، د خپل فضل مستحق كسان پېژني، الله ستاسو په څېر نه دئ، فضل ئې پراخ او وسيع دئ، چي چا ته ئې خوښه وي له خپلو پېرزوينو نه ئې برخمن كوي.

وَمِنۡ أَهۡلِ ٱلۡكِتَٰبِ مَنۡ إِن تَأۡمَنۡهُ بِقِنطَارٖ يُؤَدِّهِۦٓ إِلَيۡكَ وَمِنۡهُم مَّنۡ إِن تَأۡمَنۡهُ بِدِينَارٖ

لَّا يُؤَدِّهِۦٓ إِلَيۡكَ إِلَّا مَا دُمۡتَ عَلَيۡهِ قَآئِمٗاۗ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمۡ قَالُواْ لَيۡسَ عَلَيۡنَا فِي ٱلۡأُمِّيِّـۧنَ سَبِيلٞ وَيَقُولُونَ عَلَى ٱللَّهِ ٱلۡكَذِبَ وَهُمۡ يَعۡلَمُونَ ﴿٧٥﴾

[۷۵]- او له اهل کتابو ځيني داسي دي چي که د کومي خزانې امين ئې کړې، بېرته به ئې درکړي او ځيني ئې داسي دي چي که په يوه دينار ئې امين کړې نو بېرته به ئې درنکړي مګر دا چي تل وربانديي (ټينګار کوونکی) ولاړ وې. دا د دې لپاره چي دوی وايي: پر موږ د نالوستو په اړه څه الزام نشته او د الله په نسبت دروغ وايي په داسي حال کي چي پوهېږي.

(۷۵)- اهل کتابو ته خپلو مذهبي مشرانو ويلي وو چي له غير اهل کتابو سره چي تاسو هره معامله وکړئ الله مو په دې نه نيسي، که له دوی سره خدعه کوئ يا خيانت، که دروغ ورته وايئ يا ئې مال خورئ پروا ئې نشته، د دې فتوی به ئې ورکوله، ورته ويل به ئې چي دا کارونه الله درته روا کړي، د الله د کتاب د فلان فلان آيت معنی همدا ده، په دروغو به ئې دا فتوی ورکوله، په الله او د الله په کتاب پسي ئې افتراء کوله، قصداً او عمداً به ئې دا کار کاوو، پوهېدل چي د دوی فتوی د الله د کتاب خلاف ده، د همدې لپاره که به کوم غير يهودي يو دينار هم په امانت ورکړ بېرته ئې نه ورکاوو، خو په دوی کي مخلص او صادق اهل کتاب هم وو، په الله او آخرت ئې له زړه نه باور وو، امين وو، که به هر چا کوم څه په امانت ورکړل له خيانت نه پرته به ئې مسترد کول، که څه هم دا به زيات مال او قيمتي شی وو، د يوې خزانې په اندازه.
د اسلام له نظره ايمان او خيانت سره نه يو ځای کېږي، څوك چي امين نه وي هغه ايمان نه لري، لا ايمان لمن لا امانة له.

بَلَىٰ مَنۡ أَوۡفَىٰ بِعَهۡدِهِۦ وَٱتَّقَىٰ فَإِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلۡمُتَّقِينَ ﴿٧٦﴾

[۷٦]- داسي نه ده بلکي چا چي په خپل عهد وفا وکړه او ځان ئې وساتو نو بې شکه چي الله له داسي متقيانو سره محبت کوي.

(۷٦)- تاسو ځان د الله غوره بندګان او د ده اولياء او دوستان او د جنت يوازيني وارثان ګڼئ، له خپل مذهب نه بهر خلك امي، ناپوه او دوزخيان ګڼئ، له دوی سره هره معامله جائز شمېرئ، خو د الله د دوستانو دوه اساسي نښي دي:

- په خپلو ژمنو وفا،
- تقوی او ځان ساتنه.

الله يوازي له هغه چا سره محبت کوي چي په خپلو ژمنو، هم له الله سره او هم د ده له بندګانو سره، وفا کوي او له هغه څه نه ځان ساتي چي خپل رب ترې منع کړي او د ده له انساني فطرت سره نه ښايي.

إِنَّ ٱلَّذِينَ يَشۡتَرُونَ بِعَهۡدِ ٱللَّهِ وَأَيۡمَٰنِهِمۡ ثَمَنٗا قَلِيلًا أُوْلَٰٓئِكَ لَا خَلَٰقَ لَهُمۡ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ ٱللَّهُ وَلَا يَنظُرُ إِلَيۡهِمۡ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمۡ وَلَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٞ ٧٧ وَإِنَّ مِنۡهُمۡ لَفَرِيقٗا يَلۡوُۥنَ أَلۡسِنَتَهُم بِٱلۡكِتَٰبِ لِتَحۡسَبُوهُ مِنَ ٱلۡكِتَٰبِ وَمَا هُوَ مِنَ ٱلۡكِتَٰبِ وَيَقُولُونَ هُوَ مِنۡ عِندِ ٱللَّهِ وَمَا هُوَ مِنۡ عِندِ ٱللَّهِ وَيَقُولُونَ عَلَى ٱللَّهِ ٱلۡكَذِبَ وَهُمۡ يَعۡلَمُونَ ٧٨

[٧٧]- يقيناً هغه چي د الله په عهد او په خپلو قسمونو لږ بيع پېري، دوی ته به په آخرت کي هيڅ برخه نه وي او د قيامت په ورځ به نه الله ورسره تکلم کوي او نه به ورته نظر کوي او نه به ئې پاکوي او دوی ته به دردناك عذاب وي. [٧٨]- او د دوی يوه ډله داسي ده چي په خپلي ليکني او کتاب خپلي ژبي داسي اړوي چي ته هغه د الله د کتاب يوه برخه وبولې، په داسي حال کي چي هغه د الله د کتاب برخه نه ده، دوی وايي: دا خبري ټولي د الله له لوري دي په داسي حال کي چي د الله له خوا ندي، په الله پوري دروغ تړي سره له دې چي ښه پوهيږي.

(٧٧-٧٨)- گورئ چي دا مکاره او ټگماره ډله خپلي ليکني او خپلي خبري د الله تعالی کتاب ته منسوبوي، خپل غلط او مغرضانه تفسير او تعبير ته الهي تعبير وايي، دوی دا غلطي قصداً او په لوی لاس کوي، ښه پوهيږي چي دا خبري نه د الله تعالی په کتاب کي شته او نه د الهي کتاب معنی هغه ده چي دوی ئې وايي. په دې آيت پسې له ذکر شوو نورو آيتونو دا په ډاګه معلوميږي چي په دې رنځ اخته کسان يا هغه خلك دي چي له دين ناوړه گټه پورته کول ورته په ميراث رسېدلي او يا هغه واکمنان دي چي له دين د خپل زعامت او واکمنۍ د اثبات لپاره وسيله جوړوي او دين د خلکو د غلامۍ آله گرځوي او يا هغه کسان دي چي غواړي پيغمبرانو عليهم السلام او ديني مشرانو ته د انتساب له لاري امتيازات لاسته راوړي، همدا کسان دي چي ځيني شخصيتونه د الوهيت تر مقامه پورته کوي، د الله شريکان ئې جوړوي، د علم غيب خاوند او د عالم په امورو کي د تصرف حق ورته ثابتوي، له دوی مرسته غوښتل او پردوی توسل لازمي گڼي او ادعا کوي چي يوازي د دوی له لاري د الله تعالی دربار ته لار موندل ممکن دي**!!** دوی دا ادعاگاني له دغو درنو شخصيتونو سره د محبت او هغوی ته د درناوي له امله نه کوي، بلکي له دې ئې هدف خپلي گټي وي، غواړي په همدې سره خپل مقام اوچت کړي، ځکه دوی ځان د دغو شخصيتونو د مادي او معنوي مقام وارث گڼي، هر کرامت چي د هغوی لپاره ثابت کړي گټه ئې دوی ته راگرځي، له همدې د امتيازاتو د لاسته راوړلو وسيله جوړوي، قرآنکريم په دې اړه فرمايي:

مَا كَانَ لِبَشَرٍ أَن يُؤۡتِيَهُ ٱللَّهُ ٱلۡكِتَٰبَ وَٱلۡحُكۡمَ وَٱلنُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُواْ عِبَادًا
لِّي مِن دُونِ ٱللَّهِ وَلَٰكِن كُونُواْ رَبَّٰنِيِّـۧنَ بِمَا كُنتُمۡ تُعَلِّمُونَ ٱلۡكِتَٰبَ وَبِمَا كُنتُمۡ
تَدۡرُسُونَ ﴿٧٩﴾ وَلَا يَأۡمُرَكُمۡ أَن تَتَّخِذُواْ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةَ وَٱلنَّبِيِّـۧنَ أَرۡبَابًاۗ أَيَأۡمُرُكُم بِٱلۡكُفۡرِ
بَعۡدَ إِذۡ أَنتُم مُّسۡلِمُونَ ﴿٨٠﴾

[٧٩]- هيڅ انسان ته نه ښايي چې الله تعالی ورته كتاب، حكم او نبوت وركړي او بيا هغه (له دې الهي پېرزوينې وروسته) خلكو ته ووايي: له الله تعالی پرته زما بندګان شئ! بلكې (د دې برعكس هغه ته دا ښايي چې) ووايي: د دې لپاره بايد خدای پالونكي شئ چې تاسو خو نورو ته دا كتاب ورزده كوئ او په خپله ئې لولئ. [٨٠]- او هغه تاسو ته دا امر نه كوي چې ملائكي او پيغمبران خپل اربابان ونيسئ، آيا تاسي ته به د كفر امر وكړي وروسته له هغې چې د دوی په دعوت سره په اسلام مشرف شوي ياست؟!

(٧٩-٨٠)- تاسو ډېرې خبرې پيغمبر ته منسوبوئ، د خپل شرك، فساد، ګناه او خيانت د توجيه لپاره داسي روايات راپيدا كوئ چې پيغمبر ته مو منسوب كړي، خو د الله يو پيغمبر به څنګه خلكو ته وايي چې الله پرېږدئ زما عبادت وكړئ، ما په خدايي ونيسئ، ما ته دعاء وكړئ، له ما د خپلو حاجتونو د ترسره كېدو طمع وكړئ، ما د ضرر او ګټې رسولو واكمن وګڼئ، د پيغمبر خبره خو له دې پرته بل څه نشي كېدی چې خدای پالونكي شئ. تاسو اې د اهل كتابو مذهبي مشرانو! څنګه په دې خبره نه پوهېږئ چې د الله پيغمبران هيڅكله داسي خبري نه كوي، تاسو خو د الله دكتاب د تعليم او تدريس دعوی كوئ او د الله د كتاب بنيادي او اساسي خبره خو دا ده چې يوازې د يوه خدای عبادت وكړئ. څنګه به ستاسو دا خبره د منلو وي چې د الله كوم پيغمبر خلكو ته ويلي چې ملائكي او يا پيغمبران په ربوبيت كې شريك كړئ، تاسو خو د پيغمبر په لاس هدايت شوئ، څنګه به هغه تاسو ته د كافر كېدو بلنه دركړې وي، تاسو چې خپل پيغمبر ته څه منسوبوئ دا خو د كفر طرف ته بلنه ده.

له دې او ډېرو نورو آيتونو معلومېږي چې پيغمبرانو ته منسوب جعلي روايات د الله له كتاب د مخالفت ستره وجه ده، ټګمار مذهبي مشران په دې نه توانېدل چې مخامخ د الله كتاب تحريف كړي، په جعلي رواياتو د استناد او استدلال له لارې توانېدلي چې د الله كتاب تحريف كړي. كه تاسو دا اوس اوس په اسلامي امت كې د اختلاف او انحراف عوامل ولټوئ نو جعلي، موضوعي او ضعيف روايات به د ستر او اساسي عامل په څېر مخې ته درشي.

وَإِذۡ أَخَذَ ٱللَّهُ مِيثَٰقَ ٱلنَّبِيِّـۧنَ لَمَآ ءَاتَيۡتُكُم مِّن كِتَٰبٖ وَحِكۡمَةٖ ثُمَّ جَآءَكُمۡ

رَسُولٌ مُّصَدِّقٌ لِّمَا مَعَكُمۡ لَتُؤۡمِنُنَّ بِهِۦ وَلَتَنصُرُنَّهُۥۚ قَالَ ءَأَقۡرَرۡتُمۡ وَأَخَذۡتُمۡ عَلَىٰ ذَٰلِكُمۡ إِصۡرِيۖ قَالُوٓاْ أَقۡرَرۡنَاۚ قَالَ فَٱشۡهَدُواْ وَأَنَا۠ مَعَكُم مِّنَ ٱلشَّٰهِدِينَ ﴿٨١﴾

[٨١]- او کله چې الله د پیغمبرانو ژمنه واخیسته چې دا دئ تاسو ته مې کتاب او حکمت درکړ، نو که بیا تاسو ته داسې کوم پیغمبر راغی چې تاسو ته د درکړی شوي کتاب تصدیقوونکی وي نو حتماً به ایمان پرې راوړئ او مرسته به ئې کوئ، وئې فرمایل: آیا په دې اقرار کوئ او پر دې باندې زما دا پیټی (پر اوږو) اخلئ؟ وئې ویل: اقرار کوو، وئې فرمایل: نو شاهد اوسئ چې زه هم له شاهدانو څخه یم.

(٨١)- له پیغمبرانو نه الله تعالی دا ژمنه اخیستې ده چې یو به د بل ملاتړ او مرسته کوي، په دې ژمنې کې د دوی امتیان هم شامل دي، دوی به هم د خپلو پیغمبرانو پر پله ګام ږدي او د هر مؤمن او د کتاب تصدیقوونکي ملګرتیا او ملاتړ به کوي. څوک چې دا کار ونکړي په حقیقت کې ئې له الله سره کړې ژمنه ماته کړې او د پیغمبرانو له لارې منحرف شوی.

فَمَن تَوَلَّىٰ بَعۡدَ ذَٰلِكَ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡفَٰسِقُونَ ﴿٨٢﴾

[٨٢]- نو څوک چې له دې وروسته په شا شي نو همدا دوی فاسقان دي.

(٨٢)- له دې آیت نه معلومېږي چې په مخکنۍ ژمنې کې د پیغمبرانو امتیان هم شامل دي.

أَفَغَيۡرَ دِينِ ٱللَّهِ يَبۡغُونَ وَلَهُۥٓ أَسۡلَمَ مَن فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ طَوۡعٗا وَكَرۡهٗا وَإِلَيۡهِ يُرۡجَعُونَ ﴿٨٣﴾

[٨٣]- آیا د الله له دین نه پرته (بل دین) لټوي، حال دا چې د آسمانونو او زمکې هرڅه، طوعاً اوکرهاً، (په خوښه او ناخوښه) ده ته غاړه ایښې او د ده لوري ته ورګرځول کېږي.

(٨٣)- د زمکې او آسمان هر څه الله ته تسلیم دي، د ټولو دین اسلام دئ، هغه څه کوي چې الله پرې ګمارلي، په همغه لار درومي چې الله ورته ټاکلې، لمر، سپوږمۍ، ستوري په خپل خپل مدار کې خوځي، په خپل خپل وخت او له خپل خپل ځایه راخېژي او پرېوځي، ونې، بوټي او حیوانات د خپل فطرت مطابق په خپل کار لګیا دي، په ټولو مخلوقاتو کې یوازې کافر او عاصي انسان داسې دئ چې د الله له دین نه پرته د بل څه په لټه کې شي، هم د الله د دین په نسبت کافر شي او هم د خپل فطرت په نسبت، دی ستر باغي دئ، له هغه دین نه ئې بغاوت کړی چې د زمکې او د آسمان د هر څه دین دئ.

قُلۡ ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَمَآ أُنزِلَ عَلَيۡنَا وَمَآ أُنزِلَ عَلَىٰٓ إِبۡرَٰهِيمَ وَإِسۡمَٰعِيلَ وَإِسۡحَٰقَ
وَيَعۡقُوبَ وَٱلۡأَسۡبَاطِ وَمَآ أُوتِيَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَٱلنَّبِيُّونَ مِن رَّبِّهِمۡ لَا نُفَرِّقُ بَيۡنَ
أَحَدٖ مِّنۡهُمۡ وَنَحۡنُ لَهُۥ مُسۡلِمُونَ ﴿٨٤﴾

[٨٤]- ووايه: موږ هم پر الله ايمان راوړی او هم په هغه څه چې پر موږ نازل شوی او پر ابراهيم، اسمعيل، اسحاق، يعقوب او د دوی پر اولاد نازل شوي او پر هغه څه چې موسی، عيسی او نورو پيغمبرانو ته د دوی د رب له لوري ورکړی شوي، د دوی په هيڅ يوه کې توپير نه کوو او موږ ورته غاړه ايښودونکي يو.

(٨٤)- پر الله او د ده پر پيغمبرانو باندې د ايمان غوښتنه دا ده چې د الله په هرکتاب او هر پيغمبر ايمان ولرئ او د دوی تر منځ هيڅ توپير ونکړئ او عملاً د الله حکم ته منقاد او تسليم وئ.

وَمَن يَبۡتَغِ غَيۡرَ ٱلۡإِسۡلَٰمِ دِينٗا فَلَن يُقۡبَلَ مِنۡهُ وَهُوَ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ مِنَ ٱلۡخَٰسِرِينَ ﴿٨٥﴾

[٨٥]- او څوک چې له اسلام نه پرته د بل دين په لټه کې شي هيڅکله به ترې ونه منل شي او په آخرت کې به له زيانکارانو څخه وي.

(٨٥)- له اسلام پرته بل دين نه منل کېږي، اسلام هم د ټول کائنات دين دئ او هم د انسان، د کائنات لپاره تکويني دين او د انسان لپاره هم فطري دين او هم تشريعي، اسلام يعنې د الله له لوري وضع شوو سننو او اوامرو ته غاړه ايښودل، څوک چې ځانته متدين وايي، دا ئې گمان او يا ئې دعوی وي چې دين او مذهب ئې الهي دين دئ، خو په عمل کې د الله حکم ته تابع او منقاد نه وي، د ده دعوی دروغجنه ده او دا دين ئې الله تعالی نه قبلوي، ټول عملونه ئې حبط دي.

كَيۡفَ يَهۡدِي ٱللَّهُ قَوۡمٗا كَفَرُواْ بَعۡدَ إِيمَٰنِهِمۡ وَشَهِدُوٓاْ أَنَّ ٱلرَّسُولَ حَقّٞ وَجَآءَهُمُ
ٱلۡبَيِّنَٰتُۚ وَٱللَّهُ لَا يَهۡدِي ٱلۡقَوۡمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٨٦﴾ أُوْلَٰٓئِكَ جَزَآؤُهُمۡ أَنَّ عَلَيۡهِمۡ لَعۡنَةَ
ٱللَّهِ وَٱلۡمَلَٰٓئِكَةِ وَٱلنَّاسِ أَجۡمَعِينَ ﴿٨٧﴾ خَٰلِدِينَ فِيهَا لَا يُخَفَّفُ عَنۡهُمُ ٱلۡعَذَابُ وَلَا
هُمۡ يُنظَرُونَ ﴿٨٨﴾ إِلَّا ٱلَّذِينَ تَابُواْ مِنۢ بَعۡدِ ذَٰلِكَ وَأَصۡلَحُواْ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٌ

﴿٨٩﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ بَعْدَ إِيمَـٰنِهِمْ ثُمَّ ٱزْدَادُواْ كُفْرًا لَّن تُقْبَلَ تَوْبَتُهُمْ وَأُوْلَـٰٓئِكَ
هُمُ ٱلضَّآلُّونَ ﴿٩٠﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَمَاتُواْ وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَن يُقْبَلَ مِنْ أَحَدِهِم مِّلْءُ
ٱلْأَرْضِ ذَهَبًا وَلَوِ ٱفْتَدَىٰ بِهِۦٓ ۗ أُوْلَـٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ وَمَا لَهُم مِّن نَّـٰصِرِينَ

[۸٦]- څنګه به الله هغه قوم هدايت کړي چي له خپل ايمان وروسته کافران شول، په داسي حال کي چي د پيغمبر د حقانيت شاهد ول او ځرګندي نښي ورته راغلي وې او الله داسي ظالم قوم نه هدايت کوي. [۸۷]- د دوی جزاء دا ده چي د الله، ملائکو او ټولو خلکو لعنت به پرې ورېږي. [۸۸]- په هغه کي تلپاتي، نه به عذاب ترې سپك کړی شي او نه به مهلت ورکړی شي. [۸۹]- مګر هغه چي له دې وروسته ئې توبه وکړه او سمونه ئې وکړه، نو الله مهربان بخښونکی دئ. [۹۰]- يقيناً هغه چي له خپل ايمان وروسته کافر شول، بيا ئې په کفر کي زياتوالی وکړ، هيڅکله به ئې توبه قبوله نشي او همدا دوی لاروركي دي. [۹۱]- يقيناً هغه چي کافران شول او په داسي حال کي ومړل چي کافران ول، نو هيڅکله به د دوی له کوم يوه نه د ځمکي د ډکوالي په اندازه سره زر قبول نشي که څه هم په فديه کي ئې ورکړي، دې ډلي ته دردناك عذاب دئ او هيڅ مرستندوی ئې نشته.

(۸٦-۹۱)- له ايمان وروسته او په داسي حال کي کفر ته بېرته ګرځېدل چي هم د پيغمبر حقانيت ورته ثابت شوی او هم ئې ځرګندي نښي مخي ته پرتې وې، دا هومره ستر جرم او لوی ظلم دئ چي د الله، ملائکو او هر لعنت ويونکي د لعنت وړ دئ، دا ظالمان له هدايته محروم دي، توبه به ئې په هغه صورت کي منل کېږي چي هم خپله عقيده او عمل اصلاح کړي او هم هغه فساد بېرته سم کړي چي له ايمانه د بېرته ګرځېدو په سبب ئې رامنځ ته کړی.

لَن تَنَالُواْ ٱلْبِرَّ حَتَّىٰ تُنفِقُواْ مِمَّا تُحِبُّونَ ۚ وَمَا تُنفِقُواْ مِن شَىْءٍ فَإِنَّ ٱللَّهَ بِهِۦ
عَلِيمٌ ﴿٩٢﴾

[۹۲]- هيڅکله به ښېګڼي ته ونه رسئ چي له خپلو محبوبو شيانو نه څه انفاق نه کړئ او څه چي انفاق کوئ نو الله ورباندي ښه پوه دئ.

(۹۲)- د ابرارو مقام ته هغه وخت رسېدی شئ چي قرباني ته چمتو شئ، د عادي او معمولي شيانو قرباني نه بلکي د هغو شيانو قرباني چي تاسي ورسره مينه لرئ. او چي څه هم د الله په

لار کي قرباني کړئ، ښه یا بد، لږ یا زیات، ستاسو د خوښي غوره شي یا هغه چي نه مو خوښېږي، الله پرې پوهېږي.

كُلُّ ٱلطَّعَامِ كَانَ حِلاًّ لِّبَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ إِلَّا مَا حَرَّمَ إِسۡرَٰٓءِيلُ عَلَىٰ نَفۡسِهِۦ مِن قَبۡلِ أَن تُنَزَّلَ ٱلتَّوۡرَىٰةُۗ قُلۡ فَأۡتُواْ بِٱلتَّوۡرَىٰةِ فَٱتۡلُوهَآ إِن كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ ﴿٩٣﴾

[٩٣]- ټول خوراکي شیان بني اسرائیلو ته حلال وو، مګر هغه چي د تورات له نازلېدو د مخه اسرائیل (یعقوب علیه السلام) په خپله په ځان حرام کړي وو، ورته ووایه: تورات راوړئ او وئې لولئ که ربښتیني یاست.

(٩٣)- دلته بیا دا خبره شوې چي مذهبي انحراف په اصل کي له بدعت نه پیل کېږي، په دین کي له لاسوهني، نه له څه راکمولو بلکي له څه زیاتولو، د حلال له حرامولو، د تقوی په نامه په دین کي له څه زیاتولو. پر پیغمبر علیه السلام د بني اسرائیلو د ټګمارو مذهبي مشرانو اعتراض دا نه دئ چي ولې ئې حلال شیان حرام کړل، بلکي اعتراض ئې دا دئ چي ولې حرام شیان حلالوي؟! دا څنګه د یوه پیغمبر او مذهبي مشر په توګه ومنو چي تقوی ئې زموږ په اندازه نه ده، موږ تر ده زیات د حرامو خیال ساتو، دا دئ ګورئ چي دی ډېر هغه شیان حلال ګڼي چي موږ ئې حرام ګڼو، دا تقوی موږ ته زموږ له جد ابراهیم علیه السلام او زموږ له پلار یعقوب علیه السلام راپاتې شوې!! الله تعالی د دوی په ځواب کي فرمايي: د الله په دین کي ټول دغه خوراکي شیان حلال وو، حرامول ئې ستاسو کار دئ نه د الله د کتاب کار، یعقوب علیه السلام چي د کوم څه له خوړلو ډډه کوله، دا اجتناب له یوې خوا د ده شخصي کار وو او له بلي خوا د تورات له راتلو د مخه وو. په دې باندي استناد کول او حلال شیان حرام ګڼل غلط او بې بنسټه استدلال او توجیه ده.

فَمَنِ ٱفۡتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ ٱلۡكَذِبَ مِنۢ بَعۡدِ ذَٰلِكَ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٩٤﴾

[٩٤]- نو چا چي له دې وروسته پر الله باندي په دروغو افتراء وکړه، نو همدا دوی ظالمان دي.

(٩٤)- ظالم هغه دئ چي خپل دروغ الله ته منسوب کړي، خپلي دروغجني خبري د الله له لوري وګڼي، تر دې د ستر ظلم تصور نشي کېدی. د دوی مذهبي مشرانو دغه کار کاوو او هر ټګمار مذهبي مشر همداسي کوي.

قُلۡ صَدَقَ ٱللَّهُۗ فَٱتَّبِعُواْ مِلَّةَ إِبۡرَٰهِيمَ حَنِيفٗا وَمَا كَانَ مِنَ ٱلۡمُشۡرِكِينَ ﴿٩٥﴾

[٩٥]- ورته ووایه: الله ربښتیا ویلي، نو د ابراهیم د ملت متابعت وکړئ، هغه چي حنیف وو او له مشرکانو څخه نه وو.

(۹۵)- الله تعالی چې د حلال او حرام په اړه، یا د ابراهیم او یعقوب علیهما السلام په اړه څه ویلي، رښتیني خبره همدا ده، نو د ابراهیم علیه السلام ملت او مذهب خپل کړئ، چې هغه تل د حق تابع وو او له شرك نه برئ او بې زاره.

إِنَّ أَوَّلَ بَيۡتٖ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكٗا وَهُدٗى لِّلۡعَٰلَمِينَ ﴿٩٦﴾ فِيهِ ءَايَٰتُۢ بَيِّنَٰتٞ مَّقَامُ إِبۡرَٰهِيمَۖ وَمَن دَخَلَهُۥ كَانَ ءَامِنٗاۗ وَلِلَّهِ عَلَى ٱلنَّاسِ حِجُّ ٱلۡبَيۡتِ مَنِ ٱسۡتَطَاعَ إِلَيۡهِ سَبِيلٗاۚ وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٩٧﴾

[۹٦]- یقینا لومړی کور چې د خلکو لپاره وضع شوی همغه دئ چې په مکه کې دئ، مبارك او د نړۍ والو لارښود. [۹۷]- په هغه کې څرګندي نښې دي؛ د ابراهیم د ودرېدو ځای او څوك چې ورننوځي خوندي وي او د خلکو پر هغه چا ئې د الله لپاره حج کول لازم شوي چې د لارې په موندو وتوانېږي او چا چې کفر وکړ نو الله له نړۍ والو بې نیاز دئ.

~~(۹٦-۹۷)- دا مبارك آیتونه څو لارښووني زموږ مخې ته ږدي:~~

- د مکې مکرمې دا کور، بیت الله، دا د ابراهیم او اسمعیل علیهما السلام په لاسونو جوړ شوی مبارك کور، لومړی کور دئ چې د خلکو لپاره غوره شوی، د عبادت لپاره او د قبلې په توګه.
- د دې خبرې د اثبات لپاره چې دا د الله له لوري وضع شوی لومړی کور دئ څو دلائل دي: هلته د ابراهیم علیه السلام د اقامت ځای دئ، دلته د ابراهیم علیه السلام او د اسمعیل علیه السلام اولاد مېشت شوی، دلته د بنو اسمعیل شتون د دې څرګنده نښه ده چې دا کور د ابراهیم او اسمعیل علیهما السلام په لاسونو جوړ شوی، ټول عرب په دې متفق دي چې دا کور د دوی په لاس جوړ شوی او دلته د ده د پښو نښه او د ودرېدو ځای دئ. او تاسو پوهېږئ چې ابراهیم علیه السلام تر موسی او عیسی علیهما السلام ډېر د مخه تېر شوی. د دوی دواړو قبله تر کعبې ډېره وروسته جوړه شوې.
- ټول عرب د دې کور احترام کوي، هومره چې کله څوك د دې کور په حریم کې داخل شي نو هغه له هر راز نیوني او مؤاخذې مصئون شي، که څوك د خپل پلار قاتل هم هلته ومومي د دې کور د درناوي لپاره هلته انتقام نه اخلي.
- ګورئ چې له پېړیو پېړیو رادېخوا خلك د الله لپاره د دې کور په خوا کې د حج مناسك ترسره کوي.
- ډېر خلك د دې کور په نسبت کافران شوي او د هغه د هتك حرمت او اعتبار ختمولو او حتی ورانولو لپاره ئې هڅې کړې دي، خو الله تعالی په خپله د دې کور حفاظت کړی او له دې کور نه په دفاع او حفاظت کې ئې خپله استغنا له ټولو عالمیانو نه په وار وار ثابته کړې.

دا تېولي خبري د دې نښې دي چې دا د الله له لوري غوره شوی مبارك كور دئ.

قُلۡ يَٰٓأَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ لِمَ تَكۡفُرُونَ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَٱللَّهُ شَهِيدٌ عَلَىٰ مَا تَعۡمَلُونَ ﴿٩٨﴾ قُلۡ
يَٰٓأَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ لِمَ تَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ مَنۡ ءَامَنَ تَبۡغُونَهَا عِوَجٗا وَأَنتُمۡ
شُهَدَآءُۗ وَمَا ٱللَّهُ بِغَٰفِلٍ عَمَّا تَعۡمَلُونَ ﴿٩٩﴾

[۹۸]- ووايه: اې اهل كتابو! ولي د الله د آيتونو په نسبت كافران كېږئ، په داسي حال كي چي الله پر هغه څه شاهد دئ چي تاسو ئې كوئ. [۹۹]- ووايه: اې اهل كتابو! ولي د الله له لاري هغه څوك منع كوئ چي ايمان ئي راوړی، كوږوالی ورته لټوئ، په داسي حال كي چي په خپله شاهد ياست او الله له هغه څه نه غافل نه دئ چي تاسو ئې كوئ.

(۹۸-۹۹)- د اهل كتابو څو كارونه د ډېر حيرت وړ دي:

- پر الله د ايمان دعوی كوي او الله د خپلو كړو وړو شاهد او ناظر ګڼي خو سره له دې د ده په وړاندي د ده له آيتونو انكار كوي!!
- ځان ته مؤمن وايي خو د مؤمنانو په وړاندي خنډ كېږي!!
- د الله په دين كي كوږوالی لټوي، په سمه لار د تلو پر ځای دا هڅه كوي چي د خپلو كږو لارو د توجيه لپاره په دين كي كاږه تأويلونه او تعبيرونه وكړي، دا كار په داسي حال كي كوي چي د خپل كوږ تأويل او تحريف په ماهيت هم ښه پوه وي او په دې هم د باور دعوی كوي چي الله د دوی له كړو وړو غافل نه دی!!

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِن تُطِيعُواْ فَرِيقٗا مِّنَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡكِتَٰبَ يَرُدُّوكُم بَعۡدَ إِيمَٰنِكُمۡ
كَٰفِرِينَ ﴿١٠٠﴾

[۱۰۰]- اې مؤمنانو! كه د اهل كتابو د كومي ډلي اطاعت مو وكړ نو له خپل ايمانه وروروسته به مو كافران كړي.

(۱۰۰)- د اهل كتابو ټولي ډلي او فرقي په پوه او بل څه كي لږ يا زيات، له حقيقي دين نه تېروتي، كه مو د دوی د كومي فرقي خبره ومنله او په كوم څه كي مو د دوی لار غوره كړه، د دوی په څېر به شئ، له ايمانه وروسته به كافر شئ، د دوی ټوله هڅه دا ده چي تاسو له خپل ايمانه وګرځوي.

دلته د دې سورې لومړۍ برخه پای ته رسي او دوهمه برخه پيل كېږي.

وَكَيۡفَ تَكۡفُرُونَ وَأَنتُمۡ تُتۡلَىٰ عَلَيۡكُمۡ ءَايَٰتُ ٱللَّهِ وَفِيكُمۡ رَسُولُهُۥۗ وَمَن يَعۡتَصِم بِٱللَّهِ فَقَدۡ هُدِيَ إِلَىٰ صِرَٰطٖ مُّسۡتَقِيمٖ ﴿١٠١﴾

[۱۰۱]- څنگه کافران کېږئ، حال دا چي د الله آيتونه درباندي لوستل کېږي او پيغمبر ئې په تاسو کي دئ او څوك چي په الله اعتصام وکړي نو يقيناً چي سمي لارې ته هدايت شو.

(۱۰۱)- د آيت له لومړنۍ برخي معلومېږي چي دلته له اعتصام بالله نه مراد ايمان بالله او له الله سره خپل تعلق کلك او ټينګ ساتل دي، د قرآن د آيتونو په ترجمه کي د دقت او احتياط تقاضاء دا ده چي هر آيت په خپل موجود ترکيب کي او له څه کمولو او زياتولو پرته ترجمه شي، دلته (من يعتصم بالله) ويل شوي نه (من يعتصم بحبل الله)، د اعتصام بالله بېله معنی ده او د اعتصام بحبل الله بېله معنی، يو ئې له الله تعالی سره د خپل تعلق او ارتباط ټينګ ساتل افاده کوي او بل ئې د الله په دين خپلي منګولي ټينګول افاده کوي.

په دې آيت سره د سورې دوهمه برخه پيل کېږي، د دې برخي عنوان ربط او مرابطه دئ، په دې کي له الله تعالی سره ربط، د الله تعالی له کتاب سره ربط او له مؤمنانو سره ربط او د دې ربط او تعلق ابعاد توضيح شوي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِۦ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُم مُّسۡلِمُونَ ﴿١٠٢﴾ وَٱعۡتَصِمُواْ بِحَبۡلِ ٱللَّهِ جَمِيعٗا وَلَا تَفَرَّقُواْۚ وَٱذۡكُرُواْ نِعۡمَتَ ٱللَّهِ عَلَيۡكُمۡ إِذۡ كُنتُمۡ أَعۡدَآءٗ فَأَلَّفَ بَيۡنَ قُلُوبِكُمۡ فَأَصۡبَحۡتُم بِنِعۡمَتِهِۦٓ إِخۡوَٰنٗا وَكُنتُمۡ عَلَىٰ شَفَا حُفۡرَةٖ مِّنَ ٱلنَّارِ فَأَنقَذَكُم مِّنۡهَاۗ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمۡ ءَايَٰتِهِۦ لَعَلَّكُمۡ تَهۡتَدُونَ ﴿١٠٣﴾

[۱۰۲]- اې مؤمنانو! له الله هغسيووېرېږئ لکه چي له ده د وېري تقاضاء ده او مه مرئ مګر دا چي مسلمانان وئ. [۱۰۳]- او ټول د الله په رسئ منګولي ولګوئ او مه متفرق کېږئ او پر تاسو باندي د الله هغه نعمت رايادکړئ چي په خپلو کي سره دښمنان وئ، خو الله ستاسو په زړونو کي الفت واچاوو او د ده په نعمت سره په خپلو کي وروڼه وروڼه شوئ او تاسو د اور د يوې کندي په ژئ وئ نو له هغې ئې وژغورلئ، همداراز الله تاسو ته خپل آيتونه بيانوي چي هدايت شئ.

(۱۰۲-۱۰۳)- وېره مو بايد له يوه الله وي، له هغه څه ځان وساتئ چي الله ناراضه کوي، له الله تعالی ستاسو وېره بايد داسي وي لکه له ده سره چي ښايي، تل او د ژوند ترپايه بايد د الله لارښوونو ته منقاد وئ، مرګ او ژوند مو بايد په اسلام او د مسلمانۍ په حالت کي وي. يوازي

یوازي هم او ټول په ګډه هم د الله په رسۍ منګولي ولګوئ، ستاسو د وحدت مزی باید د الله دین وي، ټولي اړیکي مو باید د الله د دین په بنسټ تنظیم او ټینګي شي، د الله دین د وحدت او یووالي ضامن دئ، په دین باندي په تمسك سره متحد کېږئ، که د الله په دې رسۍ ستاسو منګولي سستي شوې متفرق کېږئ، له اختلافاتو سره مخامخ کېږئ او د اختلاف عواقب مو په خپلو سترګو لیدلي، هغه وخت راپه یاد کړئ، له مسلمانېدو مخکي وخت، هلته چي په سخت اختلاف اخته وئ، مدینه د اور یوې کندي ته ورته وه، هره شېبه د دې وېره وه چي د یوې تباه کوونکي جګړي په اور کي وسوزئ، خو الله تعالی خپل لوی او ستر نعمت، د دین عظیم نعمت ستاسو په برخه کړ، د دې الهي نعمت په وجه له اختلافاتو او د اور له هغي کندي وژغورل شوئ، ستاسو زړونه سره نږدې شول او ورونه ورونه شوئ.

وَلۡتَكُن مِّنكُمۡ أُمَّةٞ يَدۡعُونَ إِلَى ٱلۡخَيۡرِ وَيَأۡمُرُونَ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَيَنۡهَوۡنَ عَنِ ٱلۡمُنكَرِۚ
وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُفۡلِحُونَ ﴿١٠٤﴾ وَلَا تَكُونُواْ كَٱلَّذِينَ تَفَرَّقُواْ وَٱخۡتَلَفُواْ مِنۢ بَعۡدِ مَا
جَآءَهُمُ ٱلۡبَيِّنَٰتُۚ وَأُوْلَٰٓئِكَ لَهُمۡ عَذَابٌ عَظِيمٞ ﴿١٠٥﴾ يَوۡمَ تَبۡيَضُّ وُجُوهٞ وَتَسۡوَدُّ وُجُوهٞۚ
فَأَمَّا ٱلَّذِينَ ٱسۡوَدَّتۡ وُجُوهُهُمۡ أَكَفَرۡتُم بَعۡدَ إِيمَٰنِكُمۡ فَذُوقُواْ ٱلۡعَذَابَ بِمَا كُنتُمۡ
تَكۡفُرُونَ ﴿١٠٦﴾ وَأَمَّا ٱلَّذِينَ ٱبۡيَضَّتۡ وُجُوهُهُمۡ فَفِي رَحۡمَةِ ٱللَّهِ هُمۡ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿١٠٧﴾

[۱۰٤]- او له تاسو نه دي داسي یوه ډله (جوړه شوې) وي چي د خیر په لوري بلنه ورکوي، په معروف امر کوي او له منکر نه مخنیوی کوي او همدا دوی بریالي دي.
[۱۰٥]- او د هغو په څېر مه کېږئ چي په خپلو کي له هغه وروسته بېل بېل شول او اختلاف ئې وکړ چي څرګندي نښې ورته راغلي او د همدغو لپاره ستر عذاب دئ.
[۱۰٦]- هغه ورځ چي ځیني مخونه به سپین شي او ځیني مخونه به تور، نو هغه چي مخونه ئې تور شي، (ورته وبه ویل شي) آیا له خپل ایمان نه وروسته کافر شوئ؟ نو دا عذاب د دې لپاره وڅکئ چي کافر کېدئ. [۱۰۷]- خو هغه چي مخونه به ئې سپین شي نو د الله په رحمت کي به وي، په هغه کي تلپاتي.

(۱۰٤)- نو چي دین ستاسو د یووالي ضامن دئ او له دین نه د انحراف په نتیجه کي له بدو پایلو، شدید اختلاف او له داخلي جګړو سره مخامخ کېږئ او وطن به درته د اور کنده شي، نو په کار ده چي تاسو ټول په ګډه داسي یوه ډله شئ چي کار ئې د خیر په لوري بلنه، په معروف او غوره کارونو ګمارنه او له کرکجنو او منکرو کارونو نه مخنیوی وي، فلاح او بریا به د دغسي ډلي او امت په برخه کېږي.
دې ته مو پام وي چي دلته د امر بالمعرف او نهي عن المنکر صیغې کارول شوي، نه د

انتقاد او اعتراض صيغې، دا يوازې انتقاد او اعتراض نه دئ، عملاً د ناراوو مخنيوى او حق ته اړ كول افاده كوي، دا له مجرد انتقاد او اعتراض نه ډېر فرق لري، ظالم او مفسد به له لاسه نيسئ، د ظلم او فساد مخه به ئې نيسئ، د حقپالونكو مرسته او ملگرتيا به كوئ.

د معروف لغوي معنى پېژندل شوى ده، يعني هغه څه چي سالم الفطرته انسان ورته په ښه سترگه گوري، ورته آشنا برېښي او له خپل فطرت سره ئې ورږ او مناسب گڼي، د دين ټول احكام همداسي دي او د منكر لغوي معنى پردى يا كركجن ده، هغه څه چي د سالم فطرت خاوند تري كركه لري، ورته ناآشنا برېښي او د خپلو فطري غوښتنو مغاير ئې گڼي، د دين ټول منهيات همداسي دي.

په آيت كي له (منكم امة) نه ټول امت مراد دئ نه په امت كي يوه برخه او يوه خاصه ډله، دا د امت د فرد فرد وظيفه ده. په وروستي آيت كي هم خطاب ټولو ته متوجه دئ او په١١٠ آيت كي هم ويل شوي چي تاسو ټول غوره امت ياست، چي په معروف امر كوئ او له منكر نه مخنيوى كوئ. له دې دواړو هم معلومېږي چي له (ولتكن منكم امة) نه مراد ټول امت دئ. په دې اړه د احاديثو له سختو تأكيداتو هم دغه خبره معلومېږي:

عن أبي هريرة قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم "من رأي منكم منكرا فليغيره بيده فإن لم يستطع فبلسانه فإن لم يستطع فبقلبه وذلك أضعف الإيمان" وفي رواية "وليس وراء ذلك من الإيمان حبة خردل".

له ابو هريره رضي الله عنه روايت دئ چي پيغمبر عليه السلام وفرمايل: له تاسو نه چي چا كوم منكر وليد نو په خپل لاس دې بدل كړي، كه نه توانېدو نو په خپلي ژبي سره او كه نه توانېدو نو په خپل زړه سره او دا تر ټولو ضعيف ايمان دئ او په بل روايت كي دا هم راغلي چي له دې آخوا د مشنگ د داني په اندازه ايمان هم نشته.

عن حذيفة بن اليمان أن النبي صلى الله عليه وسلم قال "والذي نفسي بيده لتأمرن بالمعروف ولتنهون عن المنكر أو ليوشكن الله أن يبعث عليكم عقابا من عنده ثم لتدعنه فلا يستجيب لكم " رواه الترمذي وابن ماجه

له حذيفة بن اليمان نه روايت دئ چي پيغمبر عليه السلام وفرمايل: په هغه ذات قسم چي زما ژوند ئې په واك كي دئ، يا به هرو مرو په معروف امر كوئ او له منكر نه به مخنيوى كوئ او يا به الله تعالى له خپل لوري داسي عذاب درباندي راولېږي چي بيا به دعاء ورته كوئ خو هغه به ئې نه قبلوي.

(١٠٥-١٠٧)- له دې آيته معلومېږي چي د امر بالمعرف او نهى عن المنكر په وجيبه كي اهمال او غفلت په اختلاف منتج كېږي، كه مسلمانانو دا دنده ترسره نه كړه، د ظالم لاس ئې ونه نيوو، د فساد مقابله ئې ونكړه، د بدكارانو او مفسدينو مخنيوى ئې ونه كړ، د نېكانو او صالحينو په څنگ كي ونه درېدل، د حق پالونكو ملگرتيا ئې ونكړه، ښېگڼو ته د ودي وركولو په لار كي ئې خپل وخت او وس ونه لگاوو، د خلكو ترمنځ وحدت او يووالى به له منځه ځي، ټولنه به متفرق كېږي، په خلكو كي به شديد اختلافات راولاړېږي او د الله عذاب به په ټولو راپرېوځي. او د قيامت په ورځ خو به حالت داسي وي چي ځيني مخونه به سپين وي او ځيني تور، تور مخي به هغه وي چي يا په خپله په گناه ككړ وو او يا ئې د دغو ككړو ملگرتيا كړې وه او د دوى له گناه نه ئې كركه نه درلوده او مخنيوى ئې نه كاوو، دوى ته به ويل كېږي: آيا له خپل ايمان نه

وروسته کافر شوئ؟ نو دا عذاب د دې لپاره وڅکئ چې کافر کېدئ.
خو هغه چې مخونـه بـه ئـې سپين وي، لـه گنـاه نـه ئـې ډډه کړې وي، د صـالحينو او نېکـانو ملگرتيا ئې کړې وي، له مفسدينو او بدکارانو نه لرې پاتې شوي وي او د دوی مخنيوی ئې کړی وي، دوی به د تل لپاره د الله په رحمت کې وي

تِلۡكَ ءَايَٰتُ ٱللَّهِ نَتۡلُوهَا عَلَيۡكَ بِٱلۡحَقِّۗ وَمَا ٱللَّهُ يُرِيدُ ظُلۡمٗا لِّلۡعَٰلَمِينَ ﴿١٠٨﴾ وَلِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِۚ وَإِلَى ٱللَّهِ تُرۡجَعُ ٱلۡأُمُورُ ﴿١٠٩﴾

[١٠٨]- دا د الله آيتونه دي چې په حقه ئې پر تا لولو او الله پر نړۍ والو د ظلم اراده نـه لـري. [١٠٩]- او څـه چـې پـه آسمانونو او څـه چـې پـه ځمکـې کـې دي ټـول د الله دي او کارونه ټول د الله په لوري گرځول کېږي.

(١٠٨-١٠٩)- د مخکني مضمون په ارتباط ويل شوي چې دا الهي آيتونه دي، همداسي به کېږي، کـه د دعـوت سلسلـه قطـع شـوه، د مفسـدينو او ظالمـانو مقابلـه ونشـوه، نـو هـم پـه خپلـو کـې شديد اختلاف ته انتظار وکړئ او هم د الله ستر عذاب ته، دا د الهي عدالت تقاضـاء ده. بيا دعوتگرانـو ته اطمئنان ورکړی شوی چې ډاډه وي، په دې ئې بـاور وي چـې د ځمکـې او آسمان هرڅـه د الله دي، ټول امور د ده په واك کې دي، پـه کـارونو بانـدې نتـائج د ده لـه لـوري مرتـب کېږي. مـه لـه دې وېرېږئ چې څوك به مو له کوم څه محروم کړي او مه له دې چې دعوت بـه مـو بـې نتيجـې پاته شي او د خپلې مبارزې نتائج به ترلاسه نه کړی شئ.

كُنتُمۡ خَيۡرَ أُمَّةٍ أُخۡرِجَتۡ لِلنَّاسِ تَأۡمُرُونَ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَتَنۡهَوۡنَ عَنِ ٱلۡمُنكَرِ وَتُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِۗ وَلَوۡ ءَامَنَ أَهۡلُ ٱلۡكِتَٰبِ لَكَانَ خَيۡرٗا لَّهُمۚ مِّنۡهُمُ ٱلۡمُؤۡمِنُونَ وَأَكۡثَرُهُمُ ٱلۡفَٰسِقُونَ ﴿١١٠﴾

[١١٠]- تاسـو تـر ټولـو غـوره امـت ياسـت، چـې د خلکـو لپـاره رابرسېره شـوی، چـې پـه معروف گمارنه کوئ او له منکر نه مخنيوی کوئ او پـه الله ايمـان لـرئ او کـه اهل کتـابو ايمان راوړی وی دا ورته غوره وو، ځيني ئې مؤمنان دي خو اکثر ئې فاسقان دي.

(١١٠)- ستاسو د غوره والي څو اسباب دي: امر بـالمعروف، نهـي عن المنكر او پر الله ايمـان، کـه دا ځانگړتيـاوې او خصوصـيات مـو لـه لاسـه ورکـړل، نـو لـه دې لـوړ او اوچـت مقـام نـه راپرېوځئ او پر نورو خپل امتياز له لاسه ورکوئ، بيا به تاسو د مخکنيو اهل کتابو په څېر شئ. اهل کتاب څنگه وو؟ په دوی کې کم شمېر کسانو ايمان درلود، اکثر ئې فاسق وو، ايمـان لرونکو د فاسقانو مخنيوی ونکړ، له همدې املـه لـه هغـه مقـام نـه عزل شول او دا دنده تاسو تـه وسپارل

شوه. که تاسو د دوی په خبر په داسې دوو ډلو ووېشل شئ، اکثر مو فاسق او محدود شمېر مو مؤمن او صالح وي، خو د فاسقانو مخنیوی ونکړئ، پای به مو د دوی په څېر شي.

لَن يَضُرُّوكُمْ إِلَّآ أَذًى ۖ وَإِن يُقَـٰتِلُوكُمْ يُوَلُّوكُمُ ٱلْأَدْبَارَ ثُمَّ لَا يُنصَرُونَ ﴿١١١﴾ ضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ ٱلذِّلَّةُ أَيْنَ مَا ثُقِفُوٓاْ إِلَّا بِحَبْلٍ مِّنَ ٱللَّهِ وَحَبْلٍ مِّنَ ٱلنَّاسِ وَبَآءُو بِغَضَبٍ مِّنَ ٱللَّهِ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ ٱلْمَسْكَنَةُ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانُواْ يَكْفُرُونَ بِـَٔايَـٰتِ ٱللَّهِ وَيَقْتُلُونَ ٱلْأَنۢبِيَآءَ بِغَيْرِ حَقٍّ ۚ ذَٰلِكَ بِمَا عَصَواْ وَّكَانُواْ يَعْتَدُونَ ﴿١١٢﴾

[١١١]- له رېړولو پرته هیڅ تاوان نشي دررسولی او که درسره وجنګېږي نو شا به دراواړوي او بیا به ئې هیڅ مرسته ونشي. [١١٢]- که هر ځای ومونډل شي، ذلت پرې تپل شوی، مګر د کومې الهي رسۍ او یا د خلکو د کومې رسۍ په سبب (له دې ذلته وژغورل شي) او په الهي غضب اخته شول او مسکنت پرې وتپل شو، دا له دې امله چې د الله له آیتونو ئې انکار کاوو او په ناحقه ئې د الله پیغمبران وژل، دا له دې امله چې سرغړاوی ئې وکړ او تېری ئې کاوو.

(١١١)- دوی نور څه نشي کولی، یوازې په خپلو تېرو ژبو به تاسو ځوروي، خو که ستاسو جنګ ته راووتل نو ډېر ژر به ماته وخوري او له میدان نه به تېښتې او د زمکې پر سر به داسې کوم ځواك پیدا نه کړي چې د دوی مرسته وکولی شي او له ماتې او رسوایي ئې وژغورلی شي.

(١١٢)- دوی به تل او په هر ځای کې ذلیل وي، مګر دا چې الله پناه ورکړي او یا خلکو ته پناه ورووړي، کېدی شي کله کله د نورو په پناه او حمایت کې مؤقتاً له ذلت نه وژغورل شي، خو تل به د الله په غضب اخته وي او د مسکنت آثار به د دوی د ژوند په ټولو برخو کې له ورایه برېښي، د دې ذلت، الهي غضب او مسکنت اسباب ئې دا دي:

- د الله له آیتونو انکار.
- د پېغبرانو مخالفت.
- عصیان او سرغړاوی.
- تعدی او تېری.

او په حقیقت کې دا عصیان او تعدي ده چې انسان دې مرحلې ته ورسوي چې د الله له آیتونو انکار وکړي او د پیغمبرانو دښمني او مخالفت ته ملا وتړي.

لَيْسُواْ سَوَآءً ۗ مِّنْ أَهْلِ ٱلْكِتَـٰبِ أُمَّةٌ قَآئِمَةٌ يَتْلُونَ ءَايَـٰتِ ٱللَّهِ ءَانَآءَ ٱلَّيْلِ وَهُمْ

يَسۡجُدُونَ ﴿١١٣﴾ يُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِ وَيَأۡمُرُونَ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَيَنۡهَوۡنَ
عَنِ ٱلۡمُنكَرِ وَيُسَٰرِعُونَ فِي ٱلۡخَيۡرَٰتِ وَأُوْلَٰٓئِكَ مِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿١١٤﴾ وَمَا يَفۡعَلُواْ
مِنۡ خَيۡرٖ فَلَن يُكۡفَرُوهُۗ وَٱللَّهُ عَلِيمُۢ بِٱلۡمُتَّقِينَ ﴿١١٥﴾

[١١٣]- ټول سره برابر نه دي، د اهل کتابو يوه ډله (په حق) ولاړه (ډله) ده، د الله آيتونه د شپې په شېبو کې لولي، په داسې حال کې چې سجدې کوي. [١١٤]- په الله او د آخرت په ورځې ايمان راوړي، په معروف امر کوي، له منکر نه مخنيوی کوي او په ښېګڼو کې تلوار کوي او دوی د صالحانو له ډلې څخه دي. [١١٥]- او د خير کوم کار چې دوی کوي هيڅکله به ضايع نشي او الله په دغو متقيانو ښه پوه دئ.

(١١٣-١١٥)- ټول اهل کتاب داسې نه دي لکه مخکې چې ورته اشاره وشوه، په دوی کې يوه ډله داسې ده چې په خپل دين قائم دي، د الله په عبادت کې صادقانه لګيا دي، د شپې په زړه کې ~~الله ته سجدې کوي او د ده د کتاب آيتونه لولي، پر الله او آخرت له زړه نه ايمان لري، په~~ معروف امر او له منکر نه مخنيوی کوي، صالح دي او په ښېګڼو کې تلوار کوي. د الله په نزد کې د دغو متقيانو نېك عملونه خوندي دي.

دې ته مو پام وي چې دلته ويل شوي: **يَتۡلُونَ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ ءَانَآءَ ٱلَّيۡلِ وَهُمۡ يَسۡجُدُونَ**: د الله آيتونه د شپې په شېبو کې لولي، په داسې حال کې چې سجدې کوي. د دې معنی دا نه ده چې د سجدې په حالت کې آيتونه لولي، دا ځکه چې رسول الله صلی الله عليه و سلم په سجدې کې د آيتونو لوستل منع کړي، آيتونه يوازې د قيام په حالت کې ويل کېږي، له (هم يسجدون) نه مراد دا دئ چې د لمانځه په حالت کې د الله آيتونه لولي.

إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لَن تُغۡنِيَ عَنۡهُمۡ أَمۡوَٰلُهُمۡ وَلَآ أَوۡلَٰدُهُم مِّنَ ٱللَّهِ شَيۡـٔٗاۖ وَأُوْلَٰٓئِكَ
أَصۡحَٰبُ ٱلنَّارِۚ هُمۡ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿١١٦﴾ مَثَلُ مَا يُنفِقُونَ فِي هَٰذِهِ ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا
كَمَثَلِ رِيحٖ فِيهَا صِرٌّ أَصَابَتۡ حَرۡثَ قَوۡمٖ ظَلَمُوٓاْ أَنفُسَهُمۡ فَأَهۡلَكَتۡهُۚ وَمَا
ظَلَمَهُمُ ٱللَّهُ وَلَٰكِنۡ أَنفُسَهُمۡ يَظۡلِمُونَ ﴿١١٧﴾

[١١٦]- بې شکه هغه چې کافران شوي هيڅکله به له الله څخه نه د دوی مالونه څه ترې دفع کړی شي او نه ئې اولادونه او دوی دوزخيان دي، په هغه کې به تلپاتې وي. [١١٧]-

او په دې دنيوي ژوند کي چي څه خرڅوي مثال ئې هغه باد ته ورته دئ چي په کي سخته يخني يا اور وي او د هغه قوم کښت ته ورسيږي او تباه ئې کړي چي په خپل ځان ئې ظلم کړی او الله په دوی ظلم نه دئ کړی، بلکي دوی په خپله په خپل ځان ظلم کاوو.

(١١٦-١١٧)- کافرانو ته نه د دوی مال او اولاد څه ګټه رسولی شي او نه ئې انفاق، نه په دنيا کي او نه په آخرت کي، انفاق ئې هغه کښت ته ورته دئ چي ناڅاپي تونده سيلۍ پرې راشي او تباه ئې کړي، دغسي د دوی کفر تباه کوونکي سيلۍ ده، د دوی کر، کښت تباه کوي.

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَتَّخِذُواْ بِطَانَةً مِّن دُونِكُمۡ لَا يَأۡلُونَكُمۡ خَبَالٗا وَدُّواْ مَا عَنِتُّمۡ قَدۡ بَدَتِ ٱلۡبَغۡضَآءُ مِنۡ أَفۡوَٰهِهِمۡ وَمَا تُخۡفِي صُدُورُهُمۡ أَكۡبَرُۚ قَدۡ بَيَّنَّا لَكُمُ ٱلۡأٓيَٰتِۖ إِن كُنتُمۡ تَعۡقِلُونَ ١١٨

[١١٨]- اې مؤمنانو! له خپلو مؤمنانو پرته نور ځان ته رازدار مه نيسئ، هيڅ خرابي درنه نه سپموي، هغه څه خوښوي چي تاسو ځوروي، بغض خو ئې له خولو څرګند شوی، خو څه چي د دوی سينې ئې پټ ساتي تر دې هم ستر دئ، موږ خو تاسو ته آيتونه بيان کړل که تعقل کولی شئ.

(١١٨)- مؤمنان له دې منع شوي چي غيرمؤمن ځان ته رازدار کړي او کوم داسي کار ورته وسپاري چي د مؤمنانو په رازونو پوهېدل ورته آسان کړي، بطانة په اصل کي د جامې لاندنی برخي (استر) ته وايي او دلته ترې مراد نږدې دوست او رازدار دئ، مؤمنانو ته امر شوی چي له مؤمنانو پرته نور دومره ځان ته نږدې نه کړي چي د مسلمانانو په اسرارو خبر شي، له دښمن سره دوستي لږ تر لږه دا تاوان لري چي په اسرارو د خبرېدو موقع په لاس ورځي، نو ځکه امر شوی چي دوی ځان ته مه نږدې کوئ، دوستي ورسره مه کوئ، دوی تاسو ته په تاوان رسولو کي سپماوی نه کوي، هغه او خوښه ئې دا وي چي تاسو له کړاوونو او ستونزو سره مخامخ شئ، د دښمنی او عداوت کومي خبري چي تاسو د دوی له خولې اورئ په زړونو کي تر دې زياته کينه درته لري، هم د الله د لاربښوونو تقاضا دا ده چي له دوی سره دوستي ونکړئ او هم د عقل تقاضاء.

هَـٰٓأَنتُمۡ أُوْلَآءِ تُحِبُّونَهُمۡ وَلَا يُحِبُّونَكُمۡ وَتُؤۡمِنُونَ بِٱلۡكِتَٰبِ كُلِّهِۦ وَإِذَا لَقُوكُمۡ قَالُوٓاْ ءَامَنَّا وَإِذَا خَلَوۡاْ عَضُّواْ عَلَيۡكُمُ ٱلۡأَنَامِلَ مِنَ ٱلۡغَيۡظِۚ قُلۡ مُوتُواْ بِغَيۡظِكُمۡۗ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمُۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ١١٩

[۱۱۹]- دا دئ تاسو دوی ښه ايسوئ خو تاسو د دوی ښه نه ايسئ او چي درسره مخامخ شي وايي: موږ ايمان لرو! او چي ګوښه شي نو پرتاسو د خپل غيظ او کينې له وجهې خپلې ګوتې چيچي، ورته ووايه: په خپل غيظ سره ومرئ، بې شکه چي الله د سينو په شته وو ښه پوه دئ.

(۱۱۹)- تاسو ورسره محبت کوئ، خو هغوی درسره محبت نه لري، تاسو ئې دوستان ګڼئ خو هغوی مو دوستان نه ګڼي، تاسو ګمان کوئ چي دوی تر مشرکانو ښه دي، موږ ته رانږدې دي، خو هغوی ستاسو په اړه داسې فکر نه کوي، تاسو تر مشرکينو ښه نه ګڼي، زړونه ئې له کينې ډک دي، مخامخ خپله دښمني نه اعلانوي، برعکس د ايمان دعوی کوي او وايي چي موږ په ټولو هغو شيانو ايمان لرو چي تاسو پرې ايمان لرئ، خو په خفا کي له کينې نه ګوتې چيچي. الله ښه پوهېږي چي په خپلو سينو کي ستاسو لپاره کوم بد عزائم او څومره کينه لري.

إِن تَمۡسَسۡكُمۡ حَسَنَةٞ تَسُؤۡهُمۡ وَإِن تُصِبۡكُمۡ سَيِّئَةٞ يَفۡرَحُواْ بِهَاۖ وَإِن تَصۡبِرُواْ وَتَتَّقُواْ لَا يَضُرُّكُمۡ كَيۡدُهُمۡ شَيۡـًٔاۗ إِنَّ ٱللَّهَ بِمَا يَعۡمَلُونَ مُحِيطٞ ﴿١٢٠﴾

[۱۲۰]- که کومه ښېګڼه دروورسېږي دا ئې خفه کړي او که کوم کړاو دروورسېږي پر دې خوښ شي او که صبر او ځان ساتنه وکړئ د دوی دسيسې هيڅ تاوان نشي دررسولی، بې شکه چي الله د دوی په کړنو محيط دئ.

(۱۲۰)- په دې آيت سره د دې مبارکې سورې درېيمه برخه شروع کېږي، په دې کي د تقوی ځرنګوالی او اهميت ښودل شوی. شروع ئې له دې شوې چي که په تاسو کي (صبر) او (تقوی) وي نو د دښمن هيڅ کيد او مکر او هيڅ تدبير او توطئه هيڅ تاوان او ضرر نشي دررسولی. ستاسو د (تقوی) په نتيجه کي به الله تعالی د دښمن ټولې هلې ځلې، دسيسې او توطئې شنډې کړي، دا ځکه چي الله تعالی د دوی په هر څه احاطه لري، هيڅ څه ئې د الله له سلطې او سيطرې بهر نه دي، دوی د الله د ارادې او واکمنۍ په وړاندې محکوم دي، له هغه څه نه علاوه کوم کار نشي کولی چي الله ورته توفيق ورکړي، داسې نه ده چي دوی د الله له سيطرې بهر وي او چي څه وغواړي هغه ترسره کولی شي. دا ډېره ستره خبره او د الله له لوري ډېره لويه وعده او ډاډېنه ده، نو ځکه له دې وروسته د دې خبرې د اثبات لپاره يو ستر تاريخي ثبوت او يوه عملي بېلګه وړاندې کوي، خو په داسې حکيمانه اسلوب سره چي په ضمن کي ئې بې شمېره ارزښتناکې لارښوونې هم د متقيانو مخې ته ږدي.

وَإِذۡ غَدَوۡتَ مِنۡ أَهۡلِكَ تُبَوِّئُ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ مَقَٰعِدَ لِلۡقِتَالِۗ وَٱللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٢١﴾

[۱۲۱]- او کله چي په سباوون کي له خپله کوره راووتې او مؤمنان دې د جنګ لپاره په مورچلو کي ځای پر ځای کول او الله ښه پوه اورېدونکی دئ.

(١٢١)- دلته د احد جنګ ته اشاره شوې، په دې جنګ کې پيغمبر عليه السلام په خپله د مجاهدينو لارښوونه کوله، هر چا ته ئې خپله مورچل او وظيفه سپارله، قريش له درې زره فوځ سره پر مديني منورې د بريد لپاره راخوځېدلي وو، غوښتل ئې د بدر د تاريخي ماتي غچ واخلي، پوره تيارى ئې نيولى وو، شمېر او وسائل ئې هومره وو چې مخامخ پر مديني منورې د بريد او د هغې د فتح کولو لپاره ئې کافي ګڼل، د مديني په لوري د لښکر له خوځېدو سره سم پيغمبر عليه السلام ته اطلاع ورسېده، له خپلو يارانو سره ئې مشوره وکړه، د صحابه وو د اکثرو مشرانو رأيه دا وه چې د مديني له منځ نه دفاع وکړي، د پيغمبر عليه السلام خپله رأيه هم دا وه، له جنګي لحاظه هم دا تر دې غوره وه چې له مديني نه بهر د دښمن مقابله وشي، د مديني له منځه دفاعي جنګ هم د دې لپاره مفيد وو چې دښمن ته کوڅه په کوڅه او کور په کور جنګ کول ګران وو او هم له دې لحاظه چې د مديني ټولو اوسېدونکو به ناچار د دفاع لپاره په جنګ کې برخه اخيسته، مسلمانانو د قريشو مقابلې ته تر زرو کسانو زيات فوځ نه شو ايستلى او دا د دښمن د شمېر په پرتله ډېر کم وو، هر يوه به د دريو کسانو مقابله کوله، خو د مديني له منځه د دفاع په صورت کې دا کمى پوره کېدو. خو د مديني ځينو ځوانانو په دې ټينګار کاوو چې له مديني بهر د دښمن مقابله کوو. د دوى ټينګار ته په پام سره په مجلس کې فيصله وشوه چې د دښمن مخې ته وروځو. پيغمبر عليه السلام د جُمعې د ورځې په لمانځه کې ډېره جامع او مؤثره وينا وکړه او مسلمانان ئې د دښمن مقابلې ته ترغيب کړل. که څه هم هغه ځوانان د پيغمبر عليه السلام د رأيې په مقابل کې په خپلې رأيې له ټينګار نه نادم شوو، راغلل او وئې ويل: يا رسول الله! موږ له خپلې رأيې منصرف يو، که دې خوښه وي دا فيصله بدله کړه، خو پيغمبر عليه السلام دا مناسبه ونه ګڼله چې له اعلانه وروسته او په داسي وخت کې دا فيصله بدله کړي چې په خپله ئې هم زره اغوستې وه او نور هم تيار او د تلو په حالت کې وو.

له نږدې زرو کسانو سره له مديني نه د احد د غره په لوري وخوځېدو، په لاره کې د منافقينو سردار ابى بن سلول له خپلو دريو سوو پلويانو سره، له مجاهدينو بېل شو او بېرته مديني ته وګرځېدو، د ده بېلېدو ځيني مسلمانان پرېشانه کړل، نږدې وه چې د مديني دوه قبيلې بنو حارثه او بنو سلمه هم ترشا شي، خو د نورو مسلمانانو په وينا راتم شول، پيغمبر عليه السلام د احد د غره په لمنه کې مجاهدين ځاى پر ځاى کړل، داسي چې غر ئې شا ته وو، دې کار هم له شا نه د دښمن د بريد مخه نيوله او هم د ماتي په صورت کې تر شا کېدل ئې ورته آسانه کاوو. له لازمي ترتيب او تنظيم نه وروسته د دښمن رارسېدو ته په انتظار کښيناست، د غشيو ويشتونکو يوه پياوړې ډله ئې د عبدالله بن جبير رضي الله عنه په مشرئ د يوې داسي غونډئ پر سر مؤظف کړه چې له اړخ نه ئې د دښمن د احتمالي حملې مخه نيولى شوه. دوى ته ئې په تأکيد سره وويل چې له دې ځايه به په هيڅ صورت کې نه خوځېږئ، نه د فتحي په صورت کې او نه د ماتي په صورت کې. په لومړي سر کې او له نښتي د مخه، د دواړو خواوو څو جنګياليو، د عربو د هغه وخت له دود، دستور سره سم، بېله بېله، د تورو مقابله وکړه، د قريشو دولس ديارلس نوميالي او مشهور جنګيالي ووژل شول، بالآخره مخامخ نښته پيل شوه، د قريشو فوځ له لږ مقاومته وروسته ماتي وخوړه او د مکې په لور په تېښته سر شول، مړي، زخميان، وسائل او سامان ئې په ميدان کې پاتي شول، ځينو مجاهدينو دښمن تعقيب کړ خو ځيني نور د غنائمو په راټولولو مصروف شول، د غشيو ويشتونکو د هغې ډلې ځينو کسانو احساس کړه چې دښمن

وتښـتېدو، نـور نـو دلتـه پاتـه کېدل ضـروري نـه دي، لـه غونـډۍ راکـوز او د میدان پـه لـوري وخوځېدل، هم ئې د پیغمبر علیه السلام هغه تأکیدي هدایت لـه یامـه وغورځـاوو او هـم ئـې د خپـل مشر عبدالله بن جبیر مکرره غوښتنه. خالد بن ولید چي د قریشو د سپرو د ډلـي مشـري ئـي کولـه له دې فرصته استفاده وکړه، د غره له شا راتاو شو، د غونـډۍ پر سـر پاتـه لـس یـولس مجاهدینو مقابله وکړه، خو ټول پـه شـهادت ورسـېدل. دغـه ناڅـاپي برید مسلمانان سخت پرېشـانه کـړل، د تېښتي په حال کي قریش هم بېرته راوگرځېدل او مسلمانان له دوو خواوو تر برید لاندي راغلل، ډېر جنگیالي په شهادت ورسېدل، پیغمبر علیه السلام زخمي شو، د ده لـه زخمـي کېـدو سـره سـم، دښمن دا افواه خوره کړه چي پیغمبر علیه السلام په شـهادت ورسـېدو، دې هیبتنـاکي افـواه د ډېـرو غوړگي وښویولې، ځیني غره ته وختل او ځیني د مدیني په لوري ترشا شول، دښمن جنـگ گټلـی وو، پر مدیني باندي د حملې لپاره ښه فرصت پـه لاس ورغلـی وو او د هـر چـا گمـان دا وو او د عقل حکم هم دا، چي دوی بـه اوس په مدیني برید کوي، خو برعکس هغوی جنـگ متوقف کـړ او له لنډ توقف وروسته له میدانه د مکې په لور وخوځېدل. دا ښتنه د هجرت پـه دریـیم کـال د شـوال پـه میاشـت کـي وشـوه او د احد د غزا پـه نامـه ونومـولې شـوه. پـه وروسـتیو آیتونـو کـي د دغـي جگړي په اړه یو ډېر جامع او هراړخیز بحث شوی.

إِذْ هَمَّت طَّآئِفَتَانِ مِنكُمْ أَن تَفْشَلَا وَٱللَّهُ وَلِيُّهُمَا ۗ وَعَلَى ٱللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ ٱلْمُؤْمِنُونَ

[۱۲۲]- کله چي ستاسو دوو قبیلو د بې زړه توب قصد وکړ، پـه داسـي حـال کـي چـي الله ئې ولي او مرستندوی وو او مؤمنان خو باید پر الله توکل وکړي.

(۱۲۲)- دا همغه دوه قبیلې؛ بنو حارثه او بنو سلمه دي چي د ابی بن سلول او د ده د ملگرو له ستنېدو وروسته نږدې وه بې همتي وکړي او له جگړي په شا شي. د دوی په اړه ویل شوي چي بې همتي ورته مناسبه نه وه، د چا چي الله مولا او مل وي ولـي بـه بـې همتـي کـوي، لـه مؤمنـانو سره خو دا ښایي چي تل او په هر حالت کي ئـې پـر خپـل خدای توکل او بروسـه وي او د دښـمن له زور ځواکه ونه وېرېږي.

وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ ٱللَّهُ بِبَدْرٍ وَأَنتُمْ أَذِلَّةٌ ۖ فَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢٣﴾ إِذْ تَقُولُ
لِلْمُؤْمِنِينَ أَلَن يَكْفِيَكُمْ أَن يُمِدَّكُمْ رَبُّكُم بِثَلَٰثَةِ ءَالَٰفٍ مِّنَ ٱلْمَلَٰٓئِكَةِ مُنزَلِينَ
﴿١٢٤﴾ بَلَىٰٓ ۚ إِن تَصْبِرُوا۟ وَتَتَّقُوا۟ وَيَأْتُوكُم مِّن فَوْرِهِمْ هَٰذَا يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُم بِخَمْسَةِ

ءَالَٰفٖ مِّنَ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةِ مُسَوِّمِينَ ﴿١٢٥﴾

[١٢٣]- او يقيناً چي الله په بدر كي تاسو ته نصرت او بريا دركړه په داسي حال كي چي تاسو كمزوري وئ، نو له الله ووېرېږئ تر څو مو شكر كړی وي. [١٢٤]- كله چي تا مؤمنانو ته ويل: آيا دا درته كافي نه ده چي ستاسو رب مو په دريو زرو رالېږل شويو ملائكو مرسته وكړي؟ [١٢٥]- هوكې! كه صبر او تقوی وكړئ او دوی په همدې شور ځوږ درباندي راشي، نو ستاسو رب به مو په پنځو زرو نښانمنو ملائكو مرسته وكړي.

(١٢٣-١٢٥)- كه د دښمن فوځ درې زره وي، نو الله به ستاسو مرستي ته درې زره ملائكي راولېږي، كه پنځه زره شو، پنځه زره به راولېږي، كه هغوی له شور ځوږ او مستۍ سره او ناڅاپي پر تاسو بريد وكړي الله تعالی به هم ځانګړې ملائكي له خپلو خاصو نښانونو سره راولېږي، مه د دوی له شمېر وېره ولرئ او مه ئې له ظاهري شان شوكت نه.

وَمَا جَعَلَهُ ٱللَّهُ إِلَّا بُشۡرَىٰ لَكُمۡ وَلِتَطۡمَئِنَّ قُلُوبُكُم بِهِۦۗ وَمَا ٱلنَّصۡرُ إِلَّا مِنۡ عِندِ ٱللَّهِ ٱلۡعَزِيزِ ٱلۡحَكِيمِ ﴿١٢٦﴾

[١٢٦]- او دا ئې نه دئ ګرځولی مګر تاسو ته د زېري په توګه او د دې لپاره چي ستاسو زړونه پرې ډاډه شي، كه نه نو بريا له باحكمته عزيز خدای پرته د هيچا له لوري نه وي.

(١٢٦)- دا د ملائكو د رالېږلو وعده خو يوازي يو زېری ده او ستاسو د زړه د ډاډ او اطمئنان لپاره، كه نه نو د فتحي او بريا لپاره خو يوازي د الله تعالی اراده كافي ده، د ملائكو له رالېږلو پرته هم تاسو ته فتح دركولی شي، الله هم عزتمن او غالب دئ او هم حكيم، هم په دې ښه پوهېږي چي څنګه دښمن ته ماته وركړي او تاسو غالب كړي او هم په دې قادر دئ چي د دښمن مجهز فوځ ته ماته وركړي او تاسو له ضعف او ناتوانۍ سره سره غالب كړي.

لِيَقۡطَعَ طَرَفٗا مِّنَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ أَوۡ يَكۡبِتَهُمۡ فَيَنقَلِبُواْ خَآئِبِينَ ﴿١٢٧﴾

[١٢٧]- تر څو د كافرانو يو لوری قطع (پرې) كړي، يا ئې نسكور كړي، نو نامراده بېرته وګرځي.

~~(١٢٧)- د الله اراده دا وه چي په دې نښتي كي د كفري ځواكونو يو مضبوط مړوند مات كړي،~~ سپك او ذليل ئې كړي او خائب او نامراده تر شا كېدو ته ئې اړ كړي. په بدر كي د الله دا وعده ترسره شوه، د قريشو هغه جنګي ځواك چي په ټولو عربو برلاسی وو، له سختي ماتي سره مخامخ شو، ګڼ شمېر نوميالي سرداران او مغرور جنګيالي ئې ووژل شول، نامراده او ځوړند سر له بدر نه په شا شول.

لَّيۡسَ لَكَ مِنَ ٱلۡأَمۡرِ شَيۡءٌ أَوۡ يَتُوبَ عَلَيۡهِمۡ أَوۡ يُعَذِّبَهُمۡ فَإِنَّهُمۡ ظَٰلِمُونَ ﴿١٢٨﴾

[١٢٨]- د دې کار هيڅ څه په تا پوري اړه نه لري، يا به ئې توبه قبلوي او يا به ئې د دې لپاره تعذيبوي چې ظالمان دي.

(١٢٨)- رسول الله صلي الله عليه وسلم ته فرمايي چي ته د هيڅ شـي واك او اختيـار نـه لرې، دا په الله پوري اړه لري چي د چا توبه قبلوي او چا ته عذاب ورکوي، دا يـوازي د الله کـار دئ، نـه په تا پوري اړه لري او نه په بل چا پوري. د رسول الله صلى الله عليـه وسلم پـه اړه چـي حکم دا وي نو د نورو عادي خلکو په اړه به حکم څه وي؟ په نورو پوري به څنګه چـاري او امـور تـړل شوي وي؟!!

قرآنکريم په ربوبيت کي د شرك د نفي او ترديد لپاره پـه دې قـاطع دليـل او حجت استدلال کوي چي که په زمکه او آسمان کي له يوه الله پرته نور خدايان وى نو حتماً به د زمکي او آسمان ټولي چاري مختل او هر څه به تباه شوي وو، دا ځکه چي په هغه صـورت کـي بـه هـر خدای لـه خپلي خوښي سره سم د دې عالم اداره غوښتله، د آراوو اختلاف، په اجراءاتـو او تصـرفاتو کـي د ارادو تعدد بـه حتمـاً پـه ټکـر او تصـادم منـتج کېدو او دا بـه پـه کائنـاتو کـي د لـويي تبـاهۍ سبب جوړېدو. پـه هسـتي او کاينـاتو کـي دا حـاکم نظـم او نسـق پـه دې دلالـت کـوي چـي د مخلوقـاتو د امورو د تدبير واك او اختيار له يوه ذات سره دئ.

لَوْ كَانَ فِيهِمَا ءَالِهَةٌ إِلا اللَّهُ لَفَسَدَتَا فَسُبْحَنَ اللَّهِ رَب الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ * الانبياء:٢٢

کـه پـه آسـمان او زمکـي کـي لـه الله پرتـه نـور خدايان وى؛ دواړه حتمـاً تبـاه کېدل، نـو د عـرش پالونکي الله لره د دوى له ستايلو نه پاکي ده.

په ځينو رواياتو کي راغلي چي د احد په جګړي کي پيغمبر عليه السلام لـه زخمـي کېدو وروسته وفرمايل: هغه قوم به څنګه نجات ومومي چي له خپل پيغمبر سره داسي سلوك کوي پـه داسـي حال کي چي هغه ئې د الله لوري ته بلي. « **كَيْفَ يُفْلِحُ قَوْمٌ فَعَلُوا هَذَا بِنَبِيِّهِمْ وَهُوَ يَدْعُوهُمْ إِلَى اللَّهِ** » الله تعالى د دغي خبري په ځواب کـي وفرمايل چي د بخښنـي او عذاب پرېکړه بـه زه کوم نه ته. ډېر هغه کسان چي په دې جګړي کي د کفر تر بيرغ لاندي جنګېدل، الله تعالى هدايت کړل، د ايمان راوړو او د الله په لار کي د سترو سترو کارونو توفيق ئې ورکړ.

وَلِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِۚ يَغۡفِرُ لِمَن يَشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَآءُۚ وَٱللَّهُ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿١٢٩﴾

[١٢٩]- او څه چي په آسمانونو کي او څه چي په زمکه کي دي ټول د الله دي، چا ته چي وغواړي بخښنه کوي او څوك چي وغواړي تعذيبوي ئې او الله مهربان بخښونکی دئ.

(١٢٩)- الله هغه ټولواك دئ چي د زمکي او آسمانونو هر څه د ده دي، نـه څـوك پـه واکمنـۍ کـه

ورسره شريك دئ او نه د مغفرت او تعذيب په كار كي، دا پرېكړه په خپله او د بل له شراكته پرته كوي چي څوك وبخښي او څوك تعذيب كړي. كه دا كار له غفور او رحيم خداى پرته د بل چا په لاس كي وى نو معلومه نه ده چي څومره د بخښني وړ كسان به ئي له فرصت وركولو د مخه هلاك كړي وو؟!!

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَأۡكُلُواْ ٱلرِّبَوٰٓاْ أَضۡعَٰفٗا مُّضَٰعَفَةٗۖ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ لَعَلَّكُمۡ تُفۡلِحُونَ ﴿١٣٠﴾ وَٱتَّقُواْ ٱلنَّارَ ٱلَّتِيٓ أُعِدَّتۡ لِلۡكَٰفِرِينَ ﴿١٣١﴾

[١٣٠]- اې مؤمنانو! سود په څو څو ځله زياتوالي سره مه خورئ او له الله ووېرېږئ چي بريالي شئ. [١٣١]- او له هغه اوره ځان وساتئ چي د كافرانو لپاره تيار كړى شوى.

(١٣٠-١٣١)- دلته د احد د جګړي د ماتي عوامل او املونه څېړل كېږي، په دې لړ كي د سود په ارتباط لارښووني په سطحي نظر بې ربطه معلومېږي، خو په لږ دقت سره پوهېدى شو چي په دې ماتي كي د سود خوړلو خاصه ونډه وه، سود د مكې له فتحي وروسته حرام شو، په مدينه كي سود رائج وو، د مديني شتمنو يهودانو د سود بازار تود كړى وو. مسلمانان هم لږ يا زيات پرې اخته وو، سود هم د مال له حرصه راولاړېږي او هم د مال حرص زياتوي او همدغه د مال حرص وو چي د احد فتح ئي په ماتي بدله كړه. د مال حرص د سنګرونو پرېښودو او د دښمن له تعقيبه لاس اخيستو ته وهڅول. نو ځكه دوى ته وويل شو چي له سوده ډډه وكړئ. دلته د سود پايله داسي اور ګڼل شوى چي په اصل كي د كافرانو لپاره تيار كړى شوى. له دې معلومېږي چي سود د الله په دين كي څومره ستره ګناه ده!!

وَأَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَٱلرَّسُولَ لَعَلَّكُمۡ تُرۡحَمُونَ ﴿١٣٢﴾ وَسَارِعُوٓاْ إِلَىٰ مَغۡفِرَةٖ مِّن رَّبِّكُمۡ وَجَنَّةٍ عَرۡضُهَا ٱلسَّمَٰوَٰتُ وَٱلۡأَرۡضُ أُعِدَّتۡ لِلۡمُتَّقِينَ ﴿١٣٣﴾ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ فِي ٱلسَّرَّآءِ وَٱلضَّرَّآءِ وَٱلۡكَٰظِمِينَ ٱلۡغَيۡظَ وَٱلۡعَافِينَ عَنِ ٱلنَّاسِۗ وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴿١٣٤﴾ وَٱلَّذِينَ إِذَا فَعَلُواْ فَٰحِشَةً أَوۡ ظَلَمُوٓاْ أَنفُسَهُمۡ ذَكَرُواْ ٱللَّهَ فَٱسۡتَغۡفَرُواْ لِذُنُوبِهِمۡ وَمَن يَغۡفِرُ ٱلذُّنُوبَ إِلَّا ٱللَّهُ وَلَمۡ يُصِرُّواْ عَلَىٰ مَا فَعَلُواْ وَهُمۡ يَعۡلَمُونَ ﴿١٣٥﴾

[١٣٢]- او د الله او د ده د پيغمبر اطاعت وكړئ تر څو رحم درباندي وشي. [١٣٣]- او د

خپل رب د بخښني او د هغه جنت په لوري تلوار وکړئ چې عرض بـه ئـې آسمانونه او زمکه وي، د متقيانو لپاره تيار کړی شوی. [١٣٤]- هغه چې پـه سوکالي او تنګسـه کـې انفـاق کـوي او د غـيظ زغمـونکي او د خلکـو (لـه اشـتباهاتو) تېرېـدونکي دي، او الله دا محسنين خوښوي. [١٣٥]- او هغه چې کله کوم سپك کار وکړي او يا پـه خپـل ځـان ظلم وکړي، نو الله يادوي او د خپلو ګناهونو بخښنه غواړي، او له الله پرتـه بـل څـوك دئ چې ګناه بخښلی شي؟ او په خپلو کړو ګناهونو اصرار او ټينګار نه کوي، پـه داسـې حـال کـې چې پوهېږي.

(١٣٢-١٣٥)- که غواړئ د الله رحمتونه او پېرزوينې مو په برخه شي نو د الله او د ده د پيغمبر اطاعت وکړئ، د غنيمتونـو پـر ځـای بايد ستاسـو تلـوار د هغـه جنـت پـه لـوري وي چـې ټـول آسمانونه او زمکه به ئې عرض وي. له عرض نه مراد يا بيع ده، پـه عربـي کـې عرض د قيمت او بيعې لپـاره هم استعمالېږي، خو کـه عرض د سور پـه معنـی واخيستی شـي نو بيا بـه د آيت ترجمه دا وي: هغه جنت چې آسمانونه او زمکه به ئـې سور وي. د الحديد د سورې پـه ٢١ آيت کې عرض د سور په معنی راغلی: سابِقُوا إِلی مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكمْ وَ جَنَّةٍ عَرْضـهَا كَعَرْضِ السمَاءِ وَ الأَرْضِ ... له دې معلومېږي چې دلته هم سور مراد دئ نه بيع.

دلته د متقينو څو صفات بيان شوي:

- په سوکالي او تنګسه کې انفاق کوي.
- زغم لري او د خلکو په اشتباهاتو سترګې پټوي.
- له خپل مسلمان ورور نه د انتقام پر ځای او د هغه د غلطي په مقابل کـې د بالمثلـه چلن پـر ځای له زغم نه کار اخلي او ترې تېرېږي.
- کله چې کومه غلطي وکړي، بل ته د ده له غلط کـار نـه تـاوان ورسـېږي يـا يـوازې پـه خپـل ځان ظلم وکړي، نو خپل رب يادوي او د خپلې غلطۍ بخښنه غواړي.
- عمداً په خپل غلط کار اصرار او ټينګار نه کوي.

په ځا کې چې دا صفات وي، هغوی (متقيان) او (محسنين) او د الله محبوب بندګان دي،کـه غـواړئ اوليـاء الله او د الله محبـوب بنـدګان وپېژنـئ نـو صـفات ئـې دغـه دي. محـرف مـذاهب د (اوليـاء الله)، (متقيـانو) او (محسـنينو) لپـاره نـور نـور معيارونـه کـاروي او نـور کسـان د نـورو ځانګړتياوو له مخې د الله محبوب بندګان ګڼي، خو د الله په دين کې د الله محبوب بندګان هغـه دي چې نوموړي صفات ولري.

أُوْلَـٰٓئِكَ جَزَآؤُهُم مَّغۡفِرَةٌ مِّن رَّبِّهِمۡ وَجَنَّـٰتٌ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَـٰرُ خَـٰلِدِينَ فِيهَاۚ وَنِعۡمَ أَجۡرُ ٱلۡعَـٰمِلِينَ ﴿١٣٦﴾

[١٣٦]- دا هغه کسان دي چې جزاء ئې د خپل رب له لوري بخښنه ده او هغه جنتونه چې ويالې به ترې لاندې بهېږي، په کې تلپاتې، د عمل کوونکو اجر څومره غوره دئ!!

(١٣٦)- دلته نه يوازي د متقيانو غوره اجر بيان شوی چې د الله له لوري مغفرت او تلپاتي جنتونه دي، بلکي د دوی يوه بله ځانګړتيا هم ښودل شوې: او هغه دا چې دوی عمل کوونکي دي، ناپوه خلك هغه چا ته د الله دوست او ولي الله وايي چې له عمل نه لاس واخلي، دنيا ته شا کړي، په يوه ګوښه کي کښېني او په ذکر او دعاء لګيا شي، خو د الله په دين کي د الله محبوب متقيان هغه دي چې صفات ئې پورته بيان شول.

قَدۡ خَلَتۡ مِن قَبۡلِكُمۡ سُنَنٞ فَسِيرُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ فَٱنظُرُواْ كَيۡفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلۡمُكَذِّبِينَ

[١٣٧]- يقيناً چې له تاسو نه مخکي هم ځيني سنن تېر شوي، نو پر زمکه وګرځئ او وګورئ چې د مکذبينو عاقبت او پايله څنګه وه؟

(١٣٧)- له تاسو مخکي ډېر ملتونه تېر شوي، هر يوه ځان ته د ژوند بېله بېله طريقه غوره کړې وه، تاريخ ته رجوع وکړئ او وګورئ چې د هغو ملتونو عاقبت څنګه وو چې د الله د دين او د پيغمبرانو د تکذيب لپاره ئې ملا تړلې وه؟ او څومره ملتونه د همدې جرم په سزا له سخت الهي عقوبت سره مخامخ شوي؟

هَٰذَا بَيَانٞ لِّلنَّاسِ وَهُدٗى وَمَوۡعِظَةٞ لِّلۡمُتَّقِينَ ١٣٨

[١٣٨]- دا د خلکو لپاره بيان دئ او د متقيانو لپاره لارښود او موعظه.

(١٣٨)- له (هذا) نه يا مراد همدغه پورتنۍ خبره ده، په دې سره هم عام طور د خلکو لپاره يو ستر حقيقت او د الله يو نه بدلېدونکی سنت بيان شوی او هم متقيانو ته لارښوونه او نصيحت شوی. او يا له (هذا) نه مراد دا قرآن دئ چې حقايق ئې ټولو خلکو ته بيان کړي، خو له لارښوونو او مواعظو ئې يوازي متقيان ګټه اخيستی شي. خو لومړی توجيه د دې لپاره غوره ده چې له دې آيت نه مخکي يا وروسته د قرآن ذکر نه دئ راغلی.

وَلَا تَهِنُواْ وَلَا تَحۡزَنُواْ وَأَنتُمُ ٱلۡأَعۡلَوۡنَ إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَ ١٣٩

[١٣٩]- نو مه سست کېږئ او مه غمجن کېږئ او همدا تاسو لوړ يئ که مؤمن وئ.

(١٣٩)- هره نظامي ماته په هغو جنګياليو باندي خاص اثرات پرېږدي چې له ماتي سره مخامخ شوي وي، شور او شوق ئې کمزوری شي، ناهيلي پرې سيوری وغوړوي، اندېښني او غمونه ئې ځوروي، دښمن تر ځان غوره ګڼي او ګمان کوي چې د دښمن غوره والي هغه ته بريا ورپه برخه کړه. له دغو منفي اغېزو د خوندي پاته کېدو لپاره الله تعالی په دغو مبارکو آيتونو کي څو ارزښتناکي لارښووني د احد مجاهدينو ته په خاصه توګه او ټولو مجاهدينو ته په عامه توګه کړې دي:

● مه سست کېږئ، مؤقتي ماتي باید ستاسو شور، شوق او جذبه کمزورې نه کړي، مبادا خپل نشاط له لاسه ورکړئ، مأیوس او ناهیلي شئ.

● پر خپلو تلفاتو ویر پرېږدئ، بې فایدې اندېښني لري وغورځوئ، حزن او غم ته موقع مه ورکوئ چې ستاسو پر ذهن او زړه سیوری وغوړوي، اراده مو کمزورې او عزم مو متزلزل کړي.

● د حقارت احساس مه کوئ، دښمن تر ځان غوره مه ګڼئ، ګمان مه کوئ چې د دښمن کوم مثبت اړخ او کوم غوره والی دا بریا ورپه برخه کړې، ستاسو د فضیلت او لوړوالي لپاره ستاسو ایمان او عقیده کافي ده، د دښمن مؤقتي بریا او ستاسو مؤقتي ماتي باید ستاسو دا د لوړوالي احساس کم رنګه نه کړي.

إِن يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ ٱلْقَوْمَ قَرْحٌ مِّثْلُهُۥ ۚ وَتِلْكَ ٱلْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ ٱلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَيَتَّخِذَ مِنكُمْ شُهَدَآءَ ۗ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٤٠﴾ وَلِيُمَحِّصَ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَيَمْحَقَ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿١٤١﴾

[١٤٠]- که تاسو ته کوم زخم دررسېږي نو دښمن قوم ته خو هم دغسي زخمونه رسېدلي او دا خو هغه ورځې دي چې په خلکو کې ئې اړوو رااړوو او ترڅو الله هغه کسان معلوم کړي چې ایمان ئې راوړی او له تاسو نه ځیني شهیدان ونیسي او الله خو دا ظالمان نه خوښوي. [١٤١]- او دا د دې لپاره چې مؤمنان ښه عیار کړي او کافران نابود کړي.

(١٤٠-١٤١)- دلته زخمي مجاهدینو او له ماتي سره مخامخ شوي فوځ ته څو خبري شوې:

● که تاسو ته پرهارونه دررسېدلي، نو دښمن ته هم، په دې جګړې کې او له دې مخکې په نورو جګړو کې زخمونه رسېدلي، چې هغوی د ناروا اهدافو او کرکجنو اغراضو لپاره دا زخمونه او پرهارونه قبلوي، تاسو ولې د الهي اهدافو لپاره دا په ورین تندي نه قبلوئ؟!

● دا کله بریا او کله ماته، یو ثابت الهي سنت دئ، دا داسي ده لکه چې کله شپه وي او کله ورځ، په هر یوه کې د حکیم خدای خاص حکمتونه دي.

● او دا د دې لپاره ده چې واقعي مؤمنان له هغو نه تفکیك کړي چې د ایمان په دعوی کې رښتیني نه دي.

● او دا بیا د دې لپاره ده چې الله تعالی غواړي ځینو ته د شهادت لوړ مقام ورپه برخه کړي او غواړي چې له تاسو نه شاهد امت جوړ کړي، د نورو لپاره بېلګه او مثال شئ، د نورو لپاره د لاري مشال شئ، ستاسو له قربانیو، صبر، ثبات او استقامت نه نور د دین په لار کې د قربانی او د صبر او استقامت درس واخلي.

● او د آیت د دې فقرې (والله لایحب الظالمین) معنی یا دا ده: ګمان مه کوئ چې الله تعالی دغه ظالم قوم ته د دوی د کومي وړتیا لپاره دا مؤقتي فتح ورپه برخه کړه، نه، الله تعالی دا

ظالمان نه خوښوي او په دوی کي داسي څه نشته چي الله پرې راضي شوی وي. او یا ترې مراد منافقین دي چي الله تعالی غواړي د دغو ماتو او تلفاتو په دوران کي هغوی د مسلمانانو له لیکو وباسي. لومړی تعبیر له ټول مضمون سره مناسب دئ.

- پدغو لوړو ژورو کي خو الله تعالی د مؤمنانو روزنه کوي، دوی د ایمان لوړو څوکو ته رسوي، د دوی ایمان او عقیدې ته مزید پوخوالی او ځلا ورکوي، دا د دوی د تربیت او روزني یوه مؤثره ذریعه ده.
- د کفري ځواکونو د تباهئ او نابودئ لار همدغه ده، کله به ئې مؤقتي بریاوي مغرور کړي او داسي څه کولو ته به ئې وهڅوي چي د کاملي تباهی په لوري ئې ګړندي کړي او کله به ئې ماته داسي ذلیلانه اقداماتو ته اړ کړي چي کاملي تباهی ته ئې ورنږدې کړي.

أَمْ حَسِبْتُمْ أَن تَدْخُلُوا۟ ٱلْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ جَـٰهَدُوا۟ مِنكُمْ وَيَعْلَمَ ٱلصَّـٰبِرِينَ ﴿١٤٢﴾

[١٤٢]- آیا داسي مو انګېرلې چي جنت ته به له هغه د مخه داخل شئ چي لا الله نه ستاسو مجاهدین معلوم کړي او نه ئې صابران معلوم کړي؟!!

(١٤٢)- دا هسي یوه خوشي هیله او بې بنسټه انګېرنه ده چي تاسو به یوازي د ایمان په دعوی سره جنت ته درومئ او د جنت دروازې به په خپلي مخي کي پرانیستي مومئ، مخکي له دې چي له آزموینو تېر شئ، په امتحانونو کي بریالي شئ او د آزموینو په ترڅ کي جنت ته د ننوتو وړتیا ثابته کړئ!! دا هیله د الله له سننو سره اړخ نه لګوي، الله جنت د هغو لپاره جوړ کړی چي په آزموینو کي بریالي شي، جنت د مجاهدینو او صابرانو ځای دئ، په آزموینو کي الله تعالی دا عملاً څرګندوي چي څوك مجاهد او صابر دئ او د جنت مستحق. له دې آیت داسي معلومېږي چي له (مجاهد) او (صابر) پرته بل څوك جنت ته نشي ننوتی. او له دې دا خبره معلومېږي چي د صبر لمن ډېره خوره ده، یوازي په عملي عباداتو کي نه راخلاصه کېږي بلکي عقیده هم احتوا کوي، د دې سورې په لومړی برخي کي تاسو ولیدل چي په الله او د ده په کتابونو او پیغمبرانو باندي ایمان هم د صبر غوښتنه کوي.

وَلَقَدْ كُنتُمْ تَمَنَّوْنَ ٱلْمَوْتَ مِن قَبْلِ أَن تَلْقَوْهُ فَقَدْ رَأَيْتُمُوهُ وَأَنتُمْ تَنظُرُونَ ﴿١٤٣﴾

[١٤٣]- او یقیناً چي تاسو تر دې د مخه چي له مرګ سره مخامخ شئ د هغه تمنا مو کوله، نو دا دئ ومو لیدو په داسي حال کي چي ورته کتل مو.

(١٤٣)- دلته له مرګه نه وېرېدل او د الله په لار کي د شهادت تلوسه، د ایمان نښه ګڼل شوې او د پیغمبر علیه السلام ټولو صحابه وو ته په خطاب کي ویل شوي چي تاسو ټولو د شهادت تمنا کوله، په دې مبارك آیت کي څو مهمي خبري توجه غواړي:

- صحابه وو د شهادت تلوسه درلوده.

- د احد په جګړې کې ئې د دې تمنا د تر سره کېدو فرصت ترلاسه کړ.
- د دې صحنې د نظارې پر ځای باید له هغې نه د خپل آرمان د ترسره کېدو په اړه استفاده شوې وی.

وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِ ٱلرُّسُلُ ۚ أَفَإِيْن مَّاتَ أَوْ قُتِلَ ٱنقَلَبْتُمْ عَلَىٰٓ أَعْقَـٰبِكُمْ ۚ وَمَن يَنقَلِبْ عَلَىٰ عَقِبَيْهِ فَلَن يَضُرَّ ٱللَّهَ شَيْـًٔا ۗ وَسَيَجْزِى ٱللَّهُ ٱلشَّـٰكِرِينَ

[۱٤٤]- او محمد خو فقط یو استازی دئ چې تر ده مخکې هم ډېر استازي لېږل شوي وو، نو که هغه ومري یا ووژل شي، آیا په خپلو پوندو په شا ګرځئ؟! او څوك چې په خپلو پوندو په شا وګرځي الله ته هیڅ تاوان نشي رسولی او الله به ډېر ژر شاكرانو ته اجر ورکړي.

(۱٤٤)- محمد علیه السلام د نورو پیغمبرانو په څېر یو پیغمبر دئ، لکه چې نور راغلل او د خپل مأموریت له ترسره کولو وروسته ولاړل، همداسې به دی هم درومي، آیا تاسو به د ده د رحلت یا شهادت په صورت کې په خپلو پوندو په شا ګرځئ؟! هغه خو تاسو د الله بندګۍ ته رابللي یئ او الله خو تل شته، مګر د پیغمبر له تلو وروسته تاسو د الله له بندګۍ لاس اخلئ؟!! په دې پوه شئ چې ستاسو په شا کېدل نه الله ته کوم تاوان رسوي او نه د ده دین ته، یوازې خپل ځان ته به تاوان ورسوئ. او څوك چې د ایمان په قدر او قیمت پوهېږي او له دین نه د دفاع په لار کې خپل ټول توان طاقت کاروي هغه شاکر بنده دئ الله به ئې خپل اجر حتماً ورکړي.

وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَن تَمُوتَ إِلَّا بِإِذْنِ ٱللَّهِ كِتَـٰبًا مُّؤَجَّلًا ۗ وَمَن يُرِدْ ثَوَابَ ٱلدُّنْيَا نُؤْتِهِۦ مِنْهَا وَمَن يُرِدْ ثَوَابَ ٱلْـَٔاخِرَةِ نُؤْتِهِۦ مِنْهَا ۚ وَسَنَجْزِى ٱلشَّـٰكِرِينَ ﴿١٤٥﴾

[۱٤٥]- او هیڅ نفس ته نه ښایي چې ومري مګر د الله په اذن سره په لیکل شوې ټاکلې نېټې او څوك چې د دنیا اجر غواړي له همدې ئې برخه ورکوو او څوك چې د آخرت اجر غواړي له هغه ئې برخه ورکوو او ډېر ژر به شکر کوونکو ته غوره بدله ورکړو.

(۱٤٥)- په دې مبارك آیت کې د لاندې سترو سترو خبرو لارښوونه شوې:

- د هرچا د مړینې لپاره معینه نېټه ټاکل شوې.
- دا خاصه نېټه په خاص کتاب کې لیکل شوې. په داسې کتاب کې چې په هغه کې هیڅ تبدیلی نشي راتلی.

- مرگ په همدې ټاکل شوې او ليکلې نېټې راځي خو د الله له اذن او اجازې وروسته راځي.
- څوك چې د خپلو عملونو دنيايي بدلـه غواړي نو الله لـه هغې څـه ورکړي او څوك چې د اخروي بدلي په لټه کي وي نو الله ئي له هغې ورکړي.
- د الله شاکر بندگان به ډېر ژر خپل اجر ترلاسه کړي، نه د دوی دنيايي اجر ضايع کېږي او نه اخروي.

د دې آيت لـه مخـې شـاکر بنده هغـه دئ چـې مـرگ ژونـد د الله لـه لـوري گڼـې او د خپلـو عملونو د اخروي بدلي په لټه کي وي.

وَكَأَيِّن مِّن نَّبِيٍّ قَٰتَلَ مَعَهُۥ رِبِّيُّونَ كَثِيرٌ فَمَا وَهَنُواْ لِمَآ أَصَابَهُمۡ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَمَا ضَعُفُواْ وَمَا ٱسۡتَكَانُواْۗ وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴿١٤٦﴾ وَمَا كَانَ قَوۡلَهُمۡ إِلَّآ أَن قَالُواْ رَبَّنَا ٱغۡفِرۡ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسۡرَافَنَا فِيٓ أَمۡرِنَا وَثَبِّتۡ أَقۡدَامَنَا وَٱنصُرۡنَا عَلَى ٱلۡقَوۡمِ ٱلۡكَٰفِرِينَ ﴿١٤٧﴾ فَـَٔاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ ثَوَابَ ٱلدُّنۡيَا وَحُسۡنَ ثَوَابِ ٱلۡأٓخِرَةِۗ وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴿١٤٨﴾

[١٤٦]- او ډېر پيغمبران داسي وو چي ډېر خداى پالونکي ئي په څنگ کي جنگېدلي، خو د الله په لار کي د وررسېدلو مصيبتونو له امله نـه سست شول، نـه ئـي د ضـعف احسـاس وکړ او نه ئي"د دښمن په وړاندي" ذلت ومنلو او داسـي صـبر کوونکـي پـه الله گـران وي. [١٤٧]- او خبره به ئي له دې پرته بل څه نه وه چـي ويـل بـه ئـي: اې زمـوږ ربـه! زمـوږ گناهونـه او پـه خپلـو چـارو کـې زمـوږ تېری او اسـراف راتـه وبخښـه او زمـوږ قدمونـه استواره کړه او په دې کافر ټولگي موږ تـه بری راکړه. [١٤٨]- نـو الله دنيـوي بدلـه هـم ورکړه او د آخرت غوره بدله هم؛ او الله داسي محسنين خوښوي.

(١٤٦-١٤٨)- په دغو مبارکو آيتونو کي څو اساسي لارښووني گورو:

- له محمد عليه السلام نه مخکي ډېر پيغمبران راغلي او تللي، د هر يوه پـه څنـگ کـي ډېر خداى پالونکي راغونډ شوي او د الله په لار کي جنگېدلي.
- د دغو پيغمبرانو خداى منونکي ملگري داسي وو چي د الله په لار کي لـه مصـيبتونو سـره د مخامخ کېدو په وجه نه سست شوي، نه ئي د ضـعف او نـاتوانی احسـاس کـړی او نـه د دښـمن پـه وړاندي ذلت او سپکاوي ته تسليم شوي. مبادا تاسو د الله پـه لار کـي لـه مصـيبتونو سـره د مخـامخ کېدو له امله سست شئ، شور شوق او جذبه مو له لاسه ورکړئ، د دښمن قوت تاسو ووېروي او د هغه په وړاندي د ضعف او ناتوانی احسـاس وکـړئ، د دښـمن شـرائطو تـه تسـليم شـئ او د هغـه لويي ومنئ.
- دوی له ماتو وروسته هم نـه دي مـأيوس شـوي، مـاتي او هزيمتونـه ئـي د خپلـو اشتباهاتو او

اسراف نتيجه ګڼلي، له الله ئې د خپلو ګناهونو او تېريو معافي غوښتې، سنګر ئې نه دئ پرېښې او له مبارزې ئې لاس نه دئ اخيستې، تل ئې خپل الله ته د دښمن په ضد په خپلې مبارزې کې د بريا دعاء کړې. بايد متوجه وئ چې د ايمان تقاضا همدا ده.

- دوی هم دنيوي برياوې ترلاسه کړې او هم ئې د آخرت فلاح او سعادت په برخه شوی.
- دا محسنين دي، د احسان لار همدا ده، دوی د خپلو همدې غوره صفاتو په وجه د الله د دوستئ مستحق شوي، داسې محسنان په الله ګران وي.
- له دې مخکې هم ډېر پيغمبران تېر شوي او د دوی په څنګ کې ډېر خدای پالونکي جنګېدلي، د پيغمبرانو او د خدای پالونکو لار همدا ده؛ له حق نه د دفاع لپاره د کفر، شر، فساد او ظلم په خلاف جنګېدل.
- نورو خدای پالونکو ته هم د الله په لار کې مصيبتونه وررسېدلي، خو د دغو مصيبتونو په وجه نه سست شوي، نه ئې کمزوري ښودلې، نه ئې د دښمن په وړاندې د ذلت سر ټيټ کړی او نه ئې بې صبري کړې. د وهن معنی سستي ده خو دلته ترې مراد هغه حالت دئ چې د مصيبتونو او ماتې په وخت کې څوك ورسره مخامخ کېږي، مخکنی شور او شوق ئې ختم شي، جذبات ئې ساړه شي، ناهيلی او نااميده شي. له ضعف نه هغه حالت مراد دئ چې انسان د کمزورئ او ناتوانئ احساس وکړي او تر دښمن ځان ضعيف وګڼي. او له استکانت نه ذلت منل او د دښمن شرائطو ته غاړه ايښودل مراد دئ. څوك چې له دغو دريو کمزوريو ځان وساتي هغه صابر دئ او پر الله ګران. الله دغسې صابران خوښوي.
- دغو خدای پالونکو نه يوازې صبر کړی بلکې ويل به ئې: اې زموږ ربه! زموږ ګناهونه او په خپلو چارو کې زموږ تېری او اسراف راته وبخښې، دا ماتې او مصيبتونه زموږ د ګناهونو او تېري او اسراف نتيجه ده او زموږ قدمونه استواره کړې او په دې کافر ټولګي موږ ته بری راکړې، دوی د ماتې په وجه له مقاومت نه لاس نه دئ اخيستی، سنګر ئې نه دئ پرېښی، د فتح او بريا طمع ئې نه ده ختمه شوې، ثابت قدمه او د حق بريا ته منتظر پاتې شوي.
- دوی ته الله هم خپله دنيوي بدله ورکړې او هم د آخرت غوره بدله، په دنيا کې ئې فتح په برخه شوې او په آخرت کې د الله رضاء او جنت.

لکه چې ګورئ دلته هم پر دښمنانو د بريا تلوسه او الله تعالی ته دا دعاء کول چې پر کافرانو غلبه راپه برخه کړې؛ د مؤمنانو او د پيغمبرانو عليهم السلام د مجاهدو ملګرو وروستۍ تلوسه او دعاء ښودل شوې، او دا ښيي چې مؤمن به داسې وي او دعاء ئې دې ته ورته، د چا په دعاء کې چې دا برخه شامله نه وي، بايد په خپل ايمان او تګلارې کې تجديد نظر وکړي.

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِن تُطِيعُواْ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ يَرُدُّوكُمْ عَلَىٰٓ أَعْقَـٰبِكُمْ فَتَنقَلِبُواْ خَـٰسِرِينَ ﴿١٤٩﴾

[١٤٩]- اې مؤمنانو! که د هغو کسانو اطاعت وکړئ چې کافران شوي، نو په خپلو پوندو به مو بېرته وګرځوي، نو زيانمن به وګرځئ.

(۱٤۹)- كه د كافرانو خبري مو ومنلې او د دوى لار او كار مو خپل كړ، د دوى په څېر به شئ، كه د دوى د تبليغاتو تر اغېز لاندې راغلئ، د الله له مرستې ناهيلي شوئ او جهاد مو پرېښود، نو سخت تاوان به مو كړى وي.

بَلِ ٱللَّهُ مَوۡلَىٰكُمۡۖ وَهُوَ خَيۡرُ ٱلنَّٰصِرِينَ ﴿١٥٠﴾

[۱٥۰]- داسې نه ده بلكې الله ستاسو مل دئ او هغه تر ټولو غوره مرستندوى دئ.

(۱٥۰)- د الله له مرستې مه ناهيلي كېږئ، د بل د مرستې طمع مه كوئ، مبادا ماتې د دې باعث شي چې له الله پرته بل ته او مخصوصاً د الله كوم دښمن ته د مرستې لاس اوږد كړئ!! الله تر ټولو غوره مرستندوى دئ.

سَنُلۡقِي فِي قُلُوبِ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ ٱلرُّعۡبَ بِمَآ أَشۡرَكُواْ بِٱللَّهِ مَا لَمۡ يُنَزِّلۡ بِهِۦ
سُلۡطَٰنٗاۖ وَمَأۡوَىٰهُمُ ٱلنَّارُۖ وَبِئۡسَ مَثۡوَى ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٥١﴾

[۱٥۱]- حتماً به د كافر شوو په زړونو كې وېره واچوو، د دې لپاره چې له الله سره ئې داسې څه شريك كړي چې كوم دليل ئې پرې نه دئ نازل كړى او هستوګنځى به ئې اور وي او څومره بد دئ د ظالمانو د ټيكې ځاى.

(۱٥۱)- ستاسو د بريا لپاره خو يوازې دا هم كافي ده چې الله د كافرانو په زړونو كې وېره واچوي، په ښتو كې خو بريا د هغه چا په برخه كېږي چې مضبوط او ډاډه زړه لري او حتمي ماته د هغه چا په برخه وي چې وېره ئې پر زړه مسلطه شي. الله به ستاسو د دښمن په زړه كې وېره واچوي، د دې وېرې اصلي وجه به د دوى شرك وي، هغه شرك چې هيڅ دليل ورته نه لري، د الله تعالى په هيڅ كتاب كې د هغه لپاره كوم دليل نشي موندلى.

وَلَقَدۡ صَدَقَكُمُ ٱللَّهُ وَعۡدَهُۥٓ إِذۡ تَحُسُّونَهُم بِإِذۡنِهِۦۖ حَتَّىٰٓ إِذَا فَشِلۡتُمۡ وَتَنَٰزَعۡتُمۡ
فِي ٱلۡأَمۡرِ وَعَصَيۡتُم مِّنۢ بَعۡدِ مَآ أَرَىٰكُم مَّا تُحِبُّونَۚ مِنكُم مَّن يُرِيدُ ٱلدُّنۡيَا
وَمِنكُم مَّن يُرِيدُ ٱلۡأٓخِرَةَۚ ثُمَّ صَرَفَكُمۡ عَنۡهُمۡ لِيَبۡتَلِيَكُمۡۖ وَلَقَدۡ عَفَا عَنكُمۡۗ
وَٱللَّهُ ذُو فَضۡلٍ عَلَى ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿١٥٢﴾

[۱٥۲]- او يقيناً چې الله خپله وعده درسره رښتينې كړه، هغه وخت چې د الله په حكم مو دوى نيول او وژل، تر هغه چې بې زړه شوئ او په هغه كار كې مو په خپلو كې نزاع

وکړه او لـه هغـه وروسته مـو نافرمـاني وکـړه چې تاسـو تـه ئـې ستاسـو محبـوب شـيان دروښـودل، ستاسـو ځينـو دنيـا غوښـته او ځينـو مـو آخـرت غوښـتو، بيـا ئـې لـه دوی راوگرځـولئ، تـر څـو مـو وآزمـويي او يقينـاً چـې تاسـو تـه ئـې عفـو وکـړه او الله خـو پـر مؤمنانو د فضل څښتن دئ.

(۱۵۲)- الله تعالی له تاسو سره خپله وعده ترسره کړه، تاسو ته ئې برې درکړ، دښمن مو پسې اخيستی وو، يو په بل پسې مو نيول او وژل، دا لړۍ تر هغه روانـه وه چې تاسو بې زړه توب وښود، په خپلو کې مو اختلاف وکړ، له هغه وروسته چې غنائم مو تر سترگو شول نو د پيغمبر هدايات او اوامر مو له پامه وغورځول او بالآخره د هغو پـه څنـگ کـې چې آخرت لټوي داسـې کسان هم راپيدا شول چې د غنيمت په لټه کې وو، نـو خـود بـه ستاسو فتح پـه مـاتې بدلېده او الله تعـالی بـه خپلـه مرسـته متوقـف کولـه او د دښـمن لـه تعقيبـه بـه پـاتې کېدئ، خـو دا هـم د الله يـوه آزموينه وه، الله دا غلطي معاف کړه، که دا الهي عفوه ستاسو په حال نه وی شامله شوې معلومـه نه ده چې له کوم بد عاقبت سره به مخامخ شوي وئ، الله پر مؤمنانو باندې د فضل خاوند دئ.

إِذۡ تُصۡعِدُونَ وَلَا تَلۡوُۥنَ عَلَىٰٓ أَحَدٖ وَٱلرَّسُولُ يَدۡعُوكُمۡ فِيٓ أُخۡرَىٰكُمۡ فَأَثَٰبَكُمۡ غَمَّۢا بِغَمّٖ لِّكَيۡلَا تَحۡزَنُواْ عَلَىٰ مَا فَاتَكُمۡ وَلَا مَآ أَصَٰبَكُمۡۗ وَٱللَّهُ خَبِيرُۢ بِمَا تَعۡمَلُونَ ﴿١٥٣﴾

[۱۵۳]- کله چې بر ختلئ او هيچا ته مو ترشا نه کتل، په داسـې حـال کـې چـې پيغمبـر لـه تاسو شا ته (پاته) وو او تاسو ئې وربللئ، نو د پر له پسې غمونو سزا ئې درکړه، تر څـو نه په هغه څه غمجن شئ چې له لاسه مو وتلي او نـه پـه هغـه څـه چې دررسېدلي او الله پـه هغه څه ښه خبر دئ چې تاسو ئې کوئ.

(۱۵۳)- د جنگ ميدان مو پرېښود، غره ته ختلئ، پيغمبر عليه السلام مو تر شا پرېښی وو، هغـه د ځان خوا ته وربللئ خو تاسو هيچا ته مخ نه وراړوو او الله تاسو ته دا د پرله پسې غمونـو سـزا درکړه، غنائم درنه پاتې شول، تلفات مو ورکړل، ډېر مـو شـهيدان شـول او ډېر نـور زخميـان او فتح مو په هزيمت بدله شوه.

د آيت د وروستی برخې په اړه ډېر تعبيرونه او توجيهات شوي، خو تر ټولو دقيقه او غـوره ئې دا ده: تاسو ته ويل شوي وو چې په هيڅ حالت کې به نه غمجن کېږئ، د الله پـه لار کـې هـره قرباني بايد په ورين تندی ومنئ، د دې لارې مړي بـه مړه نـه گڼـئ، هغـوی ژونـدي دي، ستاسـو هر څه د الله دي، د الله په لار کې ئې قرباني کول داسې دي لکه چې الله ته مو خپل امانت بېرتـه سپارلی وي، الله تعالی دا غمونه د دې لپاره راوستل چـې معلومـه کـړي چـې پـه رښـتيا تاسـو همداسـې ياست، د الله په لار کـې نـه پـه تلفـاتو غمجن کېږئ او نـه پـه مصـيبتونو. کـه داسـې حالـت رانشـي څنگه به معلومېږي چې څوك صابر دئ، غمونه په سړه سينه زغملی شـې او کړاوونـه پـه ورين

تندي ګاللی شي. په دې دردوونکي حالت کې خو ستاسو د ایمان تقاضاء دا وه چې ویر ونکړئ او غمجن نه شئ.

ثُمَّ أَنزَلَ عَلَيۡكُم مِّنۢ بَعۡدِ ٱلۡغَمِّ أَمَنَةً نُّعَاسًا يَغۡشَىٰ طَآئِفَةً مِّنكُمۡۖ وَطَآئِفَةٌ قَدۡ أَهَمَّتۡهُمۡ أَنفُسُهُمۡ يَظُنُّونَ بِٱللَّهِ غَيۡرَ ٱلۡحَقِّ ظَنَّ ٱلۡجَٰهِلِيَّةِۖ يَقُولُونَ هَل لَّنَا مِنَ ٱلۡأَمۡرِ مِن شَيۡءٖۗ قُلۡ إِنَّ ٱلۡأَمۡرَ كُلَّهُۥ لِلَّهِۗ يُخۡفُونَ فِيٓ أَنفُسِهِم مَّا لَا يُبۡدُونَ لَكَۖ يَقُولُونَ لَوۡ كَانَ لَنَا مِنَ ٱلۡأَمۡرِ شَيۡءٞ مَّا قُتِلۡنَا هَٰهُنَاۗ قُل لَّوۡ كُنتُمۡ فِي بُيُوتِكُمۡ لَبَرَزَ ٱلَّذِينَ كُتِبَ عَلَيۡهِمُ ٱلۡقَتۡلُ إِلَىٰ مَضَاجِعِهِمۡۖ وَلِيَبۡتَلِيَ ٱللَّهُ مَا فِي صُدُورِكُمۡ وَلِيُمَحِّصَ مَا فِي قُلُوبِكُمۡۚ وَٱللَّهُ عَلِيمُۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ﴿١٥٤﴾

[١٥٤]- بیا ئې له دې غمونو وروسته پرتاسو د پرکالې په بڼه کې هغه ډاډېینه نازله کړه چې ستاسو پر یوې ډلې به غوړېدله او بله ډله بیا داسې وه چې خپلو ځانونو په اندېښنه کې غورځولي وو، د الله په اړه ئې د جاهلیت د دور ناروا ګمانونه کول، ویل ئې: د دې کار څه زموږ په برخه دي؟ ورته ووایه: کار خو ټول د الله (په واك کې) دئ، دوی په خپلو زړونو کې هغه څه پټوي چې تا ته ئې نه څرګندوي، وایي: که د دې کار څه زموږ په برخه وی نو دلته به نه وژل کېدو، ورته ووایه: که په خپلو کورونو کې هم وئ نو هغه کسان به هرومرو د خپلي مړیني ځای ته راوتلي وو چې وژنه ئې مقرره شوې وه او چې ستاسو د سینو خبرې وآزمویي او ستاسو د زړونو شته عیار کړي او الله د زړونو په شته وو ښه پوه دئ.

(١٥٤)- په دې مبارك آیت کې څو مهمې لارښووني زموږ مخې ته ایښودل شوې:

- د جګړې په هغه سخت او له اضطرابه ډك حالت کې د ځینو مجاهدینو وضعیت داسې وو چې په وار وار ورباندې پرکالې راتله، د خوب دا حالت په هغه چا راځي چې هیڅ وېره ئې نه وي، ممکنه نه ده چې د وېرې په حالت کې په انسان خوب راشي، په دوی باندې د پرکالې راتګ ښیي چې دوی هیڅ وېره نه درلوده، زړونه ئې ډاډه وو او الله تعالی خپله سکینه او ډاډېینه پرې نازله کړې وه.
- د دوی په مقابل کې بله ډله داسې وه چې له ځان پرته د بل هیڅ څه په فکر کې نه وو، ټول هم او غم ئې دا وو چې څنګه ځان وژغوري، نه ئې د دې پروا کوله چې په پیغمبر علیه السلام او نورو مسلمانانو به څه راځي او نه د دې چې د اسلام او د مدینې راتلونکې به څنګه وي، د الله

تعالی په اړه ئې عقيده بدله شوې وه او داسي گمانونـه ئې په ذهن او زړه کي گرځېدل چي د جاهليت د دور باورونو او گمانونو ته ورته وو، له الله ناهيلي شوي وو او د الهي نصرت وعدو ته ئې د شك په سترگه کتل.

- ځينو به ويل: له دې جگړو به څه ترلاسه کړو، که څه گټه په کي وی نو دلته به نه وژل کېدو، ځينو نورو به ئې ويل: که د دې جگړي قيادت او قومنده زموږ په لاس کي وی او زموږ مشورو ته اعتناء شوې وی نو له دې حالت سره به نه مخامخ کېدو، قومنده سمه نه وه، د جنگ پلان صحيح نه وو، لازم ترتيبات نه وو نيول شوي، د ماتي او تلفاتو مسئوليت د هغه چا په غاړه دئ چي دا جگړه ئې اداره کوله.
- د دوی لپاره تر ټولو غوره ځواب دا دئ: کارونه ټول د الله په واك کي دي، هر څه د ده په اراده ترسره کېږي، د کارونو پايله او نتيجه د ده له لوري ټاکل کېږي.
- دوی په خوله يو څه وايي خو په زړه کي ئې بل څه دي، د زړونو پټه خبره ئې دا ده چي وايي: که د جنگ قومنده زموږ په لاس کي وی نو له دومره مرگ ژوبلي سره به نه مخامخ کېدو.
- دوی په اصل کي په دې باور نه لري چي مرگ په خپل وخت راځي، نه ئې ځای بدلېږي او نه ئې وخت. دوی ته ووايه: که ستاسو رأيه منل شوې وی، جنگ ته نه وی راوتلي، بيا به هم هغه کسان په خپلو پښو هغه ځای ته تلل چي د دوی د وژل کېدو لپاره له مخکي ټاکل شوی وو، داسي خو نه ده چي په بې غيرتئ سره خلك له مرگه ژغورل کېږي، د جگړو له ميدان بهر هم خلك مري، بې غيرتان هم مري، هغه بې همته قومونه چي د دښمن له مقابلي ئې ډډه کړې او دښمن ته تسليم شوي او دښمن له کوم خنډ او مقاومت پرته د دوی په کور کلي مسلط شوی، د دوی مړي په هيڅ صورت کي تر هغو کم نه وو چي په مېړانه ئې د دښمن مقابله کړې ده.
- دا آزموينه د دې لپاره وه چي له يوې خوا د منافقينو د سينو اسرار رابرسېره کړي او له بلي خوا د مؤمنانو د زړه اخلاص او صداقت لا پسي مضبوط او پياوړی کړي او د دوی پوخ ايمان ته مزيد پوخوالی او ځلا ورکړي.

إِنَّ ٱلَّذِينَ تَوَلَّوۡاْ مِنكُمۡ يَوۡمَ ٱلۡتَقَى ٱلۡجَمۡعَانِ إِنَّمَا ٱسۡتَزَلَّهُمُ ٱلشَّيۡطَٰنُ بِبَعۡضِ مَا كَسَبُواْۖ وَلَقَدۡ عَفَا ٱللَّهُ عَنۡهُمۡۗ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٞ ﴿١٥٥﴾

[۱۵۵]- يقيناً ستاسو کوم کسان چي د دوو فوځونو د مخامخ کېدو په ورځ تر شا شول په حقيقت کي شيطان د خپلو ځينو لاسته راوړنو له امله وښويول، بې شکه چي الله ورته عفو وکړه، يقيناً چي الله حليم بخښونکی دئ.

(۱۵۵)- هغه کسان چي د جگړي په ورځ ئې کمزوري او بې همتي وښوده او له ميدانه په شا شول، د دوي د بې همتئ اصلي وجه هغه عملونه وو چي له دې مخکي ئې کړي وو، د دغو عملونو په وجه شيطان ته دا امکان او فرصت په لاس ورغلی وو چي د دوی زړه ته لار پيدا کړي او گامونه ئې وښويوي. له دې معلومېږي چي گناه انسان بې همته کوي، د انسان غيرت او

شهامت له منځه وړي او شيطان ته دا موقع په لاس ورکوي چي په حساسو شېبو کي ئې وېره په زړه کي راپيدا کړي او پښې ئې وښويوي. الله تعالى دغو کسانو ته عفو وکړه، دا ځکه چي هغه حليم او بخښونکى دئ، که د ده حلم او غفران نه وى نو دوى به ئې په دې ګناه سخت نيولي وو.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَكُونُواْ كَٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَقَالُواْ لِإِخۡوَٰنِهِمۡ إِذَا ضَرَبُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ أَوۡ كَانُواْ غُزّٗى لَّوۡ كَانُواْ عِندَنَا مَا مَاتُواْ وَمَا قُتِلُواْ لِيَجۡعَلَ ٱللَّهُ ذَٰلِكَ حَسۡرَةٗ فِي قُلُوبِهِمۡۗ وَٱللَّهُ يُحۡيِۦ وَيُمِيتُۗ وَٱللَّهُ بِمَا تَعۡمَلُونَ بَصِيرٞ ١٥٦

[۱٥٦]- اې مؤمنانو! د هغو په څېر مه کېږئ چي کافران شول او د خپلو ورونو په اړه ئې چي په سفر تللي وو او يا ئې غزا کوله (او هلته يا مړه يا وژل شوي وو) وويل: که زموږ په خوا کي وى، نه به مړه شوي وو او نه به وژل شوي وو!! تر څو الله دا خبره د دوى په زړونو کي د حسرت باعث وګرځوي، حال دا چي د ژوند، مرګ پرېکړه الله کوي او الله د هغه څه ښه ليدونکى دئ چي تاسو ئې کوئ.

(۱٥٦)- د دې آيت اساسي مطالب دا دي:

- مسلمانان د مرګ او ژوند په اړه له کافرانه تصوره منع شوي.
- که چا مړينه او وژنه، سفر يا غزا ته منسوب کړه او د وژل شوي او مړ شوي خپلوان په اړه ئې وويل: که زموږ په څنګ کي وى، په غزا کي ئې برخه نه وى اخيستې او په سفر نه وى تللى له مړيني او وژني به خوندي پاته شوى وو، د ده دا تصور او اعتقاد کافرانه دئ.
- د ژوند مرګ پرېکړه يوازي الله تعالى کوي.
- دا کافرانه تصور له دې نه پرته بل څه نه دئ چي په زړونو کي د حسرت باعث شي، په دې حسرت سره الله جل شأنه کافران تعذيبوي.
- د انسان کوم کړه وړه چي له همدې کافرانه اعتقاده خړوبېږي، که هغه له مرګه وېره وي، په جهاد کي برخه نه اخيستل وي او سنګر ته د خپلوانو له لېږلو ډډه کول وي، الله په ټولو خبر دئ او ستاسو د ټولو عملونو شاهد او ناظر دئ.

وَلَئِن قُتِلۡتُمۡ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ أَوۡ مُتُّمۡ لَمَغۡفِرَةٞ مِّنَ ٱللَّهِ وَرَحۡمَةٌ خَيۡرٞ مِّمَّا يَجۡمَعُونَ ١٥٧ وَلَئِن مُّتُّمۡ أَوۡ قُتِلۡتُمۡ لَإِلَى ٱللَّهِ تُحۡشَرُونَ ١٥٨

[۱٥٧]- او که د الله په لار کي ووژل شئ يا ومرئ نو د الله بخښنه او پېرزوينه تر هغه څه چي نور ئې غونډوي ډېره غوره ده. [۱٥٨]- او که ومرئ يا ووژل شئ نو هرو مرو به د الله په لوري راغونډ کړى شئ.

(۱۵۷-۱۵۸)- ولـي لـه مرگـه وېرېږئ، د الله پـه لار کـي د شـهادت پـه نتيجـه کـي خـو الله ستاسو گناهونه درته بخښي او په خپل بې انتهاء رحمت او پېرزويني سره مو نازوي، دا خو تر هغه څه ډېر ډېر غوره دئ چي له شهادته محروم شوي کسان ئې په پاته ژوند کي ترلاسه کوي، هغوی به په تاسو پسي راځي، فرق به ئې د څو میاشتو یا کلونو وي او بیا دا مرگ خو د ژوند پای نه دئ، دا خو د بل ژوندون پیل دئ، پـه دې سره خو تاسو د خپل رب پـه لوري درومـئ، لـه هغه کاره به یو مسلمان څنگه ډېره کوي چي خپل محبوب رب ته ئې رسوي؟

فَبِمَا رَحۡمَةٖ مِّنَ ٱللَّهِ لِنتَ لَهُمۡۖ وَلَوۡ كُنتَ فَظًّا غَلِيظَ ٱلۡقَلۡبِ لَٱنفَضُّواْ مِنۡ حَوۡلِكَۖ فَٱعۡفُ عَنۡهُمۡ وَٱسۡتَغۡفِرۡ لَهُمۡ وَشَاوِرۡهُمۡ فِي ٱلۡأَمۡرِۖ فَإِذَا عَزَمۡتَ فَتَوَكَّلۡ عَلَى ٱللَّهِۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلۡمُتَوَكِّلِينَ ١٥٩

[۱۵۹]- نو د خپل رب د رحمت په وجه ورته نرم شوې او که ته بدخولی او سخت زړی وی، نو ستا له شا او خوا به خواره شوي وو، نو دوی ته عفو وکړه، بخښنه ورته وغواړه او په کارونو کي مشوره ورسره کوه، نو چي عزم دي وکړ بیا خو په الله توکل کوه، یقیناً چي الله توکل کوونکي خوښوي.

(۱۵۹)- د قائد لـه لـوري لـه خپلو ملگرو سره نرمـي کـول د الله پېرزوینـه ده، تـه د دغـي الهـي پېرزویني په سبب په خپل امت زړه سواندی او مهربان یې، د بدخولو او سخت زړو مشرانو پـه څېر نـه یـې، د داسـي مشرانو پـه څنـگ کـي یـوازي ذلیل انسـانان راغونډېږي، کـه پـه تـا کـي دا نیمگړتیاوي وی نو دا ستا په شا او خوا کي راغونډ شوي مسلمانان بـه ټول درنـه خـواره شـوي وو، داسي نه چي د دوی اشتباهات د دې باعث شي چي د نرمي پر ځای سختي وکړې، د خوږو خبرو پر ځای ئې په ترخو او توندو خبرو استقبال کړې او د لطف او مهربانـی پر ځـای ئـې پـه خپلو غلطیو سخت ونیسې، د دوی پر غلطیو سترگي پټي کړه، لـه الله ورتـه مغفرت وغـواړه. مبادا د دوی اشتباهاتو ته په پام سره دا فیصله وکړې چي له دې وروسته به له دوی سره مشوره نه کوم، نه په کارونو کي مشوره ستا واجب او د دوی حق دئ، تـه مکلف یې چي لـه دوی سره بـه مشوره کوې، حتـی لـه هغو سره هم چي مشورې ئـې کمزورې دي او د مخکنیو کمزورو مشورو پـه سبب ئـې څـه ستونزي هم راولاړي کړې دي. د مشورې پـه نتیجـه کـي چـي کومـه پرېکړه په لاس درغله، د پلي کولو لپاره ئې ملا وتړه او پر الله توکل وکړه، داسـي متوکلین د الله خوښ وي.

که په دې آیت کي لږ غور وکړئ نو د اسلام له نظره به د شورئ پـه څرنگوالي او اهمیت ښه پوه شئ، په دې مبارك آیت کي څو اساسي ټکي زموږ مخي ته راځي:

- پیغمبر علیه السلام ته امر شوی چي مشوره به کوې، کـه الله تعالی خپل پیغمبر پـه مشوره مکلف کوي او دا د ده واجب گڼي، نو د عادي مشر په اړه به د دې حکم تقاضاء څه وي، هغه چا ته چي الله ورته وحي کوي او د ټولي نړ ی لپاره ئې لارښود لېږلی، امت وربانديي ایمان لـري او

د ده په اطاعت مکلف شوی، که ده ته د مشورې کولو امر کوي، نو بل څوك به څه حیثیت لري چې له مشورې ځان مستثنی کړي.

- دا د مشورې حکم د هغو کسانو په اړه راغلی چې ځینې اشتباهات ترې شوي، د دوی له اشتباهاتو سره سره الله تعالی پیغمبر ته امر کوي چې له همدغو سره به هم مشوره کوې.
- پیغمبر علیه السلام ته ویل شوي چې تصمیم به له مشورې وروسته نیسې، داسې نه چې مخکې له مشورې کومه فیصله له ځان سره وکړې او بیا نور هسې د خوشحالولو لپاره راوغواړې او د خپلې رأیې په ګټه ترې تأیید ترلاسه کړې.
- له مشورې چې کومه فیصله راوځي، که څه هم ستا د رأیې خلاف وي او ته په هغې کې مصلحت نه ګورې، له څه تزلزل او وېرې پرته ئې د عملي کولو لپاره ملا وتړه او پرالله توکل وکړه.
- د الله محبوب متوکل هغه دئ چې مشوره کوي، له مشورې راوتلې فیصلې د عملي کولو لپاره ملا تړي او پر خپل رب توکل کوي.

متأسفانه ځیني کسان د مشورې داسې تفسیر او تعبیر وړاندي کوي چې د دیکتاتورانو او مستبدو واکمنانو ډېر خوښېږي، هغوی وايي چې د عزم په صیغه کې خطاب مفرد ته متوجه دئ او له دې معلومېږي چې د پرېکړې واك زعیم ته ورکړی شوی!! حال دا چې دا ډېر غلط او کمزوری تعبیر دئ، دوی دې ته پام نه کوي چې عزم له شوری وروسته ذکر شوی او د دې خبرې معنی دا ده چې عزم او پرېکړه به د مشورې نتیجه وي، شوری به د فیصلو مرجع وي او د مشر تصمیم به هم د شوری له منځه راوتلی وي، په دې آیت کې شوری له عزم مخکې ذکر شوې او د البقرې په سوره کې مزید وضاحت شوی او د مشورې یو بل ضروري اړخ او شرط په ګوته شوی او ویل شوي: وروستۍ فیصله به د طرفینو په (مشوره) او (رضایت) وي، په کومې مشورې کې چې د طرفینو رضایت شرط نه وي، یو طرف یوازې خپله رأیه څرګندوي او د وروستي تصمیم په نیولو کې څه حق نه لري او بل طرف یوازې د بل رأیه اوري او فیصله په خپل سر کوي، د مشاور له رضایته پرته، دا د استبدادي نظامونو شوری ده نه اسلامي شوری، دا مبارك آیت دغه غلط تعبیر له بنسټه ردوي. اسلام له تې نه د ماشوم د بېلولو په اړه ښځې او مېړه ته وايي: په خپلو کې د (مشورې او رضایت) په نتیجه کې چې د خپل ماشوم د بېلولو په اړه کومه فیصله وکړئ نو څه الزام دربانديې نشته او له مشورې پرته یا د یوه طرف د عدم رضایت په صورت کې هره پرېکړه د ګناه پرېکړه ده . هلته ویل شوي: که مور پلار وغواړي چې د کوم ضرورت یا مصلحت له مخې ماشوم ته د تې ورکولو موده رالنډه کړي نو په دوه شرطه دا کار کولی شي: دواړه به په دې کار راضي وي او په خپلو کې به ئې مشوره کړې وي. مشوره او د دواړو رضایت او موافقه ئې شرط کړې. له دې آیت نه د اسلام له نظره د مشورې حقیقت څرګندیږي، له مشورې به هغه پرېکړه راوځي چې دواړه خواوې پرې راضي او متفق وي، مشوره دا نه ده چې یو طرف به له بله فقط نظر او رأیه غواړي او ورستۍ پرېکړه به دی په خپله کوي، مشوره د بل د رأیې معلومولو لپاره نه وي، داسې مشوره هیڅ ارزښت نه لري چې یو کس دي د نورو رأیه واوري خو پرېکړه دي په خپله او د نورو له موافقې او رضایت پرته وکړي، مشوره دې ته ویل کېږي چې د تفاهم او بحث په نتیجه کې د طرفینو د

خوښي هغه پرېکړه ترې راووځي چې دواړه پرې راضي او متفق وي. چې پلار خپل اولاد ته د تي ورکولو په اړه په دې مکلف وي چې له خپلې مېرمنې سره به مشوره کوي، په خپل سر به فيصله نه کوي، هره پرېکړه به د دواړو په مشوره او رضايت وي، نو امير څنګه دا حق لري چې د عام ولس د شتمنيو او په دوی پورې اړوند قضاياوو کې په خپل سر او د نورو له مشورې او رضايت پرته فيصله وکړي؟ په ټولنې کې د ده حيثيت او مقام په هيڅ صورت کې هومره نه دئ لکه د پلار او مېره حيثيت او مقام په خپلې کورنۍ کې، اسلام خو ده ته د (قيم) پر ځای د (خليفه او امين) نوم ورکړی، دی خو د عام ولس د امانتونو امين دئ، په هيڅ امانت کې په خپله خوښه د تصرف کولو حق نه دئ ورکړی شوی.

إِن يَنصُرۡكُمُ ٱللَّهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمۡۖ وَإِن يَخۡذُلۡكُمۡ فَمَن ذَا ٱلَّذِي يَنصُرُكُم مِّنۢ بَعۡدِهِۦۗ وَعَلَى ٱللَّهِ فَلۡيَتَوَكَّلِ ٱلۡمُؤۡمِنُونَ ﴿١٦٠﴾

[۱٦۰]- که الله مو مرسته وکړي نو هيڅ غالبېدونکی (حريف څواك) نه لرئ او که مو يوازې پرېږدي، نو هغه به څوك وي چې له ده وروسته مو مرسته وکړی شي؟ او مؤمنان خو بايد پر الله توکل وکړي.

(۱٦۰)- که په تاسو کې دا اهليت او وړتيا وي چې د الله د مرستې مستحق وئ او الله تعالی ستاسو مرسته وکړي نو د زمکې پر سر داسې څواك نشته چې پر تاسو غالب شي او که دا اهليت او وړتيا له لاسه ورکړئ او د الله له مرستې او ملاتړ محروم شئ، بيا داسې څوك نه شئ موندلی چې ستاسو مرسته وکولی شي. د ايمان تقاضاء دا ده چې الله به ځان ته کافي ګڼئ او پر هغه به توکل کوئ او له هغه څه به ځان ساتئ چې د ده له مرستې مو محرومه کوي.

وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَن يَغُلَّۚ وَمَن يَغۡلُلۡ يَأۡتِ بِمَا غَلَّ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِۚ ثُمَّ تُوَفَّىٰ كُلُّ نَفۡسٖ مَّا كَسَبَتۡ وَهُمۡ لَا يُظۡلَمُونَ ﴿١٦١﴾

[۱٦۱]- او هيڅ پيغمبر ته نه ښايي چې (په غنيمت کې) خيانت وکړي او څوك چې خيانت وکړي نو دا خيانت شوی شی به د قيامت په ورځ (له ځان سره) راوړي، بيا به هر چا ته خپله لاسته راوړنه پوره ورکړی شي او ظلم به پرې نه کېږي.

(۱٦۱)- په کار خو دا وه چې تاسو په خپل پيغمبر پوره باور درلودی او دا انديښنه او وېره درسره نه وی چې که په خپله او په تلوار سره د غنايمو په راټولولو کې برخه وانخلئ نو له خپلې برخې به محروم شئ او په وېش کې به ئې څه خيانت وشي، ستاسو دغې وېرې د غنايمو راټولو ته وهڅولئ، هم مو سنګرونه پرېښودل او هم د ماتې خوړلې دښمن تعقيب. الله تعالی چې څوك د پيغمبرۍ لپاره غوره کوي د هغوی له شأنه دا ډېره ډېره لرې وګڼئ چې په خيانت به

راضي شي. خو كه بل چا خيانت وكړ نو د هغه لپاره هم د قيامت د ورځې حساب او كتاب شته، د قيامت په ورځ به دا د خيانت پېټې په خپلو اوږو بار راحاضر كړي او د الله په وړاندې او د ټولو خلكو مخې ته به ودرېږي او حساب به ئې وركوي، هم به ده ته د خپل خيانت سزا وركړى شي او هم به تاسو د خپلې برخې بدله ترلاسه كړئ، په هيڅ به ظلم نه كېږي.

أَفَمَنِ ٱتَّبَعَ رِضْوَٰنَ ٱللَّهِ كَمَنۢ بَآءَ بِسَخَطٍ مِّنَ ٱللَّهِ وَمَأْوَىٰهُ جَهَنَّمُ ۚ وَبِئْسَ ٱلْمَصِيرُ ﴿١٦٢﴾

هُمْ دَرَجَٰتٌ عِندَ ٱللَّهِ ۗ وَٱللَّهُ بَصِيرٌۢ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿١٦٣﴾

[١٦٢]- آيا هغه څوك چې د الله په رضاء پسې شوى، د هغه چا په څېر كېدى شي چې د الله په قهر او غضب اخته شوى او ځاى ئې دوزخ دئ او د ورگرځېدو څومره بد ځاى؟!
[١٦٣]- دوى د الله په نزد درجې درجې دي او الله دهغه څه ليدونكى دئ چې دوى ئې كوي.

(١٦٢-١٦٣)- په غنيمتونو كې خيانت هغه څوك كوي چې د الهي غضب وړ او د دوزخ مستحق وي، دا كار د هغه چا له شأنه لرې دئ چې د الله د رضاء په لټه كې وي، دا دواړه د الله تعالى په نزد كې ځانته ځانته درجې لري او الله تعالى په خپله د دوى د كړو وړو ښه شاهد دئ، دغه مخلص مجاهدين چې دا دئ گورئ د الله د رضاء لپاره ستونزې گالي او قربانۍ وركوي، دوى به څنگه غلول او خيانت كوي، ولې د دوى په اړه بدگمانه وئ او د دغې بد گمانۍ له امله مو په خپل لاس د غنيمتونو د راغونډولو هڅه وكړه او د هغې ماتې باعث شوئ؟!

لَقَدْ مَنَّ ٱللَّهُ عَلَى ٱلْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْ أَنفُسِهِمْ يَتْلُوا۟ عَلَيْهِمْ ءَايَٰتِهِۦ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ ٱلْكِتَٰبَ وَٱلْحِكْمَةَ وَإِن كَانُوا۟ مِن قَبْلُ لَفِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿١٦٤﴾

[١٦٤]- يقيناً چې الله پر مؤمنانو احسان وكړ چې په دوى كې ئې د دوى له منځه داسې پيغمبر مبعوث كړ چې پر دوى باندې ئې آيتونه لولي، د دوى روزنه كوي او كتاب او حكمت وربښيي، په داسې حال كې چې له دې د مخه په څرگندې تېروتنې كې وو.

(١٦٤)- پيغمبر خو هغه څوك دئ چې تاسو د ده په لاس له ضلالت او بې لاريتوبه وژغورل شوئ، د ده بعثت خو پر تاسو د الله تعالى يوه ستره پېرزوينه وه، ده درته حلال او حرام وښودل، ستاسو روزنه ئې وكړه، كتاب او حكمت ئې دروښود، په غنائمو كې غلول خو د ده لخوا خيانت وگڼل شو، تر دې د مخه خو غنيمت يا د زورورو قومندانانو حق گڼل كېدو او يا د هغه چا چې په لاس كې ئې پرېوتى وو، كمزوري تل ترې محروم وو، ده درته وويل چې غنائم به د جنگ په پاى كې راغونډېږي او په ټولو مجاهدينو به مساويانه وېشل كېږي، ولې مو د پيغمبر عليه السلام په اړه غلط تشويشونه كول؟!

أَوَلَمَّآ أَصَٰبَتۡكُم مُّصِيبَةٞ قَدۡ أَصَبۡتُم مِّثۡلَيۡهَا قُلۡتُمۡ أَنَّىٰ هَٰذَاۖ قُلۡ هُوَ مِنۡ عِندِ أَنفُسِكُمۡۗ
إِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٞ ﴿١٦٥﴾

[۱٦٥]- آیا کله چې داسې مصیبت درورسېدو چې د دې دوه برابره مو (دښمن ته) رسولی وو، نو ویل مو: دا له کومه؟! ورته ووایه: دا په خپله ستاسو لخوا دئ، یقیناً چې الله په هر څه ښه قادر دئ.

(۱٦٥)- کله چې د احد په غزاء کې تاسو تلفات ولیدل، په داسې حال کې چې له دې د مخه مو د بدر په جګړې کې دښمن ته د دې تلفاتو دوه برابره رسولې وو، ویل مو: دا له کومه؟ ولې له تلفاتو سره مخامخ شوو؟! الله خو د خپل دین او د مؤمنانو د برلاسي وینا او وعده کړې وه، ولې د دې وینا او وعدې خلاف حالت سره مخامخ شوو؟!! دوی ته ووایه: د الله وینا حق ده او وعده ئې رښتینې او په هر کار قادر، د ماتې امل دا نه وو چې ستاسو شمېر کم وو او الله په دې قادر نه وو چې دا محدود شمېر مؤمنان پرکافرانو غالب کړي، داسې نه ده، د ماتې اسباب تاسو په خپله برابر کړل، تاسو هغه شرائط مهیا نه کړل چې د بري لپاره لازم دي او د الله وعده ورباندې مشروطه ده، د الله تعالی وعدې خپل شرطونه لري، هلته به تحقق مومي چې شرائط ئې ترسره شي.

وَمَآ أَصَٰبَكُمۡ يَوۡمَ ٱلۡتَقَى ٱلۡجَمۡعَانِ فَبِإِذۡنِ ٱللَّهِ وَلِيَعۡلَمَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿١٦٦﴾ وَلِيَعۡلَمَ ٱلَّذِينَ
نَافَقُواْۚ وَقِيلَ لَهُمۡ تَعَالَوۡاْ قَٰتِلُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ أَوِ ٱدۡفَعُواْۖ قَالُواْ لَوۡ نَعۡلَمُ قِتَالٗا
لَّٱتَّبَعۡنَٰكُمۡۗ هُمۡ لِلۡكُفۡرِ يَوۡمَئِذٍ أَقۡرَبُ مِنۡهُمۡ لِلۡإِيمَٰنِۚ يَقُولُونَ بِأَفۡوَٰهِهِم مَّا
لَيۡسَ فِي قُلُوبِهِمۡۚ وَٱللَّهُ أَعۡلَمُ بِمَا يَكۡتُمُونَ ﴿١٦٧﴾

[۱٦٦]- او هغه څه چې د دوو فوځونو د مخامخ کېدو په ورځ درورسېدل، دا خو د الله په حکم او د دې لپاره وو چې مؤمنان معلوم کړي. [۱٦٧]- او د دې لپاره چې هغه کسان هم معلوم کړي چې منافقت ئې کاوو او چې ورته وویل شو: راشئ یا د الله په لار کې وجنګېږئ یا دفاع وکړئ! وئې ویل: که د کوم جنګ پوهه مو وی حتماً مو ستاسو متابعت کاوو!! دوی په دغه ورځ کفر ته ډېر ورنږدې وو، تر هغه واټن نه چې له ایمانه ئې درلودو، په خوله ئې هغه څه ویل چې په زړونو کې ئې نه وو او الله په هغه څه ډېر ښه پوه دئ چې دوی ئې پټوي.

(۱٦٦-۱٦٧)- د هغې ماتې او د هغو تلفاتو پرېکړه الله کړې وه، املونه ئې تاسو په خپله برابر

کړي وو، هر څه د الله د سننو مطابق واقع کېږي، الله غوښتل چي په دې سترې ابتلاء سره د واقعي مؤمنانو او منافقينو ترمنځ تفکيك وشي، هغه منافقين راڅرګند شي چي نه د الله په لار کي جنګ ته تيار وو او نه له مديني دفاع ته، د دوی پېژندنه ضروري وه، ترڅو په راتلونکي کي نه د الله په لار کي د جنګ په اړه په دوی حساب وکړئ او نه له مديني د دفاع په اړه، تاسو په خپلو سترګو وليدل چي د جهاد او دفاع په اړه د منافقينو ځواب څه وو؟ انکار، خو دا انکار په داسي الفاظو سره چي د دوی په څېر دوه مخی دئ، په ظاهر کي ئې معنی يو څه او په حقيقت کي ئې معنی بل څه، په ظاهر کي د دوی د وينا معنی دا ده: که پوهېدی چي جنګ واقع کېږي نو حتماً مو ستاسو په څنګ کي برخه اخيسته، د دې الفاظو يوه بله توجيه هم شوې خو مخکنی ترې غوره او دقيقه ده او هغه دا چي: که موږ په جنګ پوهېدی نو زموږ مشورو ته به مو اعتناء کړې وه او د مديني له داخله به مو د دښمن مقابله کړې وه، که داسي شوي وی موږ به هم ستاسو په څنګ کي وو.

د دوی د الفاظو ظاهر ښه برېښي او ساده لوح کسان پرې غولولی شي، خو الله تعالی ته د دوی د زړونو هغه نفاق څرګند دئ چي دوی ئې پټوي.

دې ته مو هم بايد پام وي چي دلته په جګړي کي د دغو منافقينو دا برخه نه اخيستل داسي ګڼل شوي چي دوی په دې کار سره کفر ته تر ايمان ډېر ورنږدې وو او دې ته مو هم پام وي چي په اصل کي دغو منافقينو له دې پرته بل کار نه وو کړی چي د مسلمانانو د شوری له پرېکړي ئې مخالفت کړی وو. که څه هم دا پرېکړه د پيغمبر عليه السلام د خپلي رأيي خلاف پرېکړه وه!! له دې نه په اسلام کي د شوری اهميت معلومولی شئ.

ٱلَّذِينَ قَالُواْ لِإِخۡوَٰنِهِمۡ وَقَعَدُواْ لَوۡ أَطَاعُونَا مَا قُتِلُواْۗ قُلۡ فَٱدۡرَءُواْ عَنۡ أَنفُسِكُمُ ٱلۡمَوۡتَ إِن كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ ﴿١٦٨﴾

[۱٦۸]- هغه چي خپلو ورونو ته ئې وويل، په داسي حال کي چي په خپله کښېنستلي وو: که ئې زموږ خبره منلې وی؛ نه به وژل کېدل، ورته ووايه: له خپله ځانه مرګ دفع کړئ که رښتيني يئ.

(۱٦۸)- دا همغه منافقين دي چي په خپله ئې هم په جنګ کي برخه وانخيسته او نور ئې هم له برخي اخيستو منع کول او له جګړي وروسته ئې ويل: که دوی زموږ خبره منلې وی او په جګړي کي ئې له برخي اخيستو ډډه کړې وی، نو له دې مرګ ژوبلي سره به نه وو مخامخ شوي، دوی ته لنډ خو ډېر قاطع او خوله ماتوونکی ځواب ورکړی شوی: که په رښتيا ستاسو منافقانه تدبيرونه د چا د مرګ نېټه بدلولی شي نو لومړی د خپل مرګ چاره وکړئ!! که په خپلو منافقانه تدبيرونو سره د نورو د مرګ مخه نيولی شئ نو کوم داسي تدبير هم وکړئ چي ستاسو خپل مرګ د تل لپاره وځنډوي!!

وَلَا تَحۡسَبَنَّ ٱلَّذِينَ قُتِلُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ أَمۡوَٰتَۢاۚ بَلۡ أَحۡيَآءٌ عِندَ رَبِّهِمۡ يُرۡزَقُونَ ﴿١٦٩﴾
فَرِحِينَ بِمَآ ءَاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ مِن فَضۡلِهِۦ وَيَسۡتَبۡشِرُونَ بِٱلَّذِينَ لَمۡ يَلۡحَقُواْ بِهِم مِّنۡ
خَلۡفِهِمۡ أَلَّا خَوۡفٌ عَلَيۡهِمۡ وَلَا هُمۡ يَحۡزَنُونَ ﴿١٧٠﴾ يَسۡتَبۡشِرُونَ بِنِعۡمَةٍ مِّنَ ٱللَّهِ
وَفَضۡلٍ وَأَنَّ ٱللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجۡرَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿١٧١﴾

[۱٦۹]- او هغه کسان مړه مه ګڼئ چې د الله په لار کې شهیدان شوي، دوی ژوندي دي او د الله په خوا کې ورته روزي ورکول کېږي. [۱۷۰]- الله چې له خپل فضله څه د دوی په برخه کړي، په هغه خوشحالي کوي او د هغو کسانو لپاره هم چې لاتراوسه له دوی سره نه دي یوځای شوي او د دوی تر شا دي، په دې خاطر خوشحالي کوي چې نه به پر دوی څه وېره وي او نه به غمجن شي. [۱۷۱]- د الله په نعمتونو او فضل به خوشحالي کوي او په دې هم چې الله د مؤمنانو اجر نه ضایع کوي.

(۱٦۹-۱۷۱)- د دې آیتونو اساسي مطالب دا دي:

- د الله د لارې شهیدان مړه مه ګڼئ.
- دوی ژوندي دي خو تاسو د دوی د ژوند په څرنګوالي نه پوهېږئ.
- دوی نه یوازې ژوندي دي بلکې الله ورته په خپلې خوا کې روزي هم ورکوي.
- دوی په خپل وضعیت او د الله جل شأنه په هغه فضل چې د دوی په برخه شوی راضي او خوشحاله دي.
- د خپلو هغو ملګرو د مستقبل په اړه هم خوشحالي کوي چې لاتراوسه له دوی سره نه دي یو ځای شوي، په دې خاطر چې ګوري د ایمان په لار کې نه وېره شته او نه غمجن کېدل.
- د الله په نعمتونو، فضل او په دې چې الله د مؤمنانو اجر نه ضایع کوي، خوشحالي کوي.

ٱلَّذِينَ ٱسۡتَجَابُواْ لِلَّهِ وَٱلرَّسُولِ مِنۢ بَعۡدِ مَآ أَصَابَهُمُ ٱلۡقَرۡحُۚ لِلَّذِينَ أَحۡسَنُواْ مِنۡهُمۡ
وَٱتَّقَوۡاْ أَجۡرٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٢﴾

[۱۷۲]- هغه چې د الله او د ده د پیغمبر بلنه ئې په داسې حال کې ومنله چې پرهارونه وررسېدلي وو، له دوی نه چې چا د احسان او تقوا لار غوره کړه، ستر اجر ئې دئ.

(۱۷۲)- کله چې د قریشو فوځ له احد نه د مکې په لوري وخوځېدو، څو میله لا مخکې نه وو تللي چې متوجه شول لویه غلطي ئې کړې ده، ښه موقع په لاس ورغلې وه، دښمن ته زیات

تلفات اوښتي وو، د مقاومت توان ئې له لاسه ورکړی وو، باید لـه ځنډه پرتـه ئې پر مدینې برید کړی وی، د ځینو رأیه دا وه چې له دې ځایه بېرته وګرځو او پـر مدینې حمله وکړو، خو بخت او همت ورسره یاري ونکړه او د برید پر ځای ئې د مکې په لوري سفر ته ادامه ورکړه. پیغمبر علیه السلام هم د جګړې په سبا امر وکړ چې د پرون ورځې پـه جګړې کې برخـه اخیستونکي ټول غازیان باید تیار شي او د حمراء الاسد پـه لوري وخوځېږي، همداسې وشول، نـه یوازې روغ مجاهدین تیار شول او له ځنډ پرته وخوځېدل، بلکې ستړي، ستومانه او زخمي مجاهدین هم د خپل محبوب پیغمبر پـه امر روان شول، پـه دوی کـې د ډېرو لـه زخمونو وینـې بهېدې، ځینـې داسې هم وو چې په خپلو پښو نه شو تلی، دوه ورونـه داسـې وو چـې دواړه زخمـي شـوي وو، یـو ئې ډېر او بل تر ده لږ، یوه هغه بل په شا کړ او د حمراء الاسد په لوري وخوځېدل، دا لـه مدینې اته نه میله لرې وو، خو هلته په رسېدو سره معلومه شوه چې دښمن له سیمې وتلی او د مکـې پـه لوري ئې تلو ته دوام ورکړی.

په دې آیت کې دغو زخمي غازیانو ته اشاره شوې، په داسې حال کې چې له تلو معاف وو او شرعي عذر ئې درلود، خو د الله او پیغمبر دعوت ته ئې لبیك ووایو او په زخمـي حالت کـې د جنګ لپاره تیار شول. عظیم او ستر اجر به د هغه چا پـه برخـه کېږي چـې (احسـان) او (تقوی) کوي، دلته له احسان کوونکو نه مراد هغه کسان دي چې له عذر سره سره د الله او پیغمبر بلنـې ته لبیك وایي او له (تقوی کوونکو) نه مراد هغـه کسـان دي چـې د زخمونـو پـه سبب نـه جزع او فزع کوي او نه شکوه او شکایت، له هر هغه کاره ځان ساتي چې د ده اجر ته تاوان رسوي، ډېر کسان داسې وي چې یا پـه جزع و فزع او شکوه او شکایت سره خپل اجر ضـایع کـړي او یـا د زخمونو او پرهارونو په مقابل کې د امتیازاتو د لاسته راوړنې غوښتنه او مطالبـه ئـې الهي اجر په اوبو لاهو کړي.

هغه کسان چې د الله پـه لار کـې لـه ژوبلېدو وروسته د الله او پیغمبر د حکم د تعمیل لپاره جهاد ته چمتو شوي او پرهـارونو دوی د الله پـه لار کـې لـه جهاده نـه دي ځنډولي، دوی بـه ستر اجر ترلاسه کوي، خو د "احسان" او "تقوی" پـه شرط، یعنـي لـه ژوبلېدو وروسته ئـې نـه پـه چا منت بار کړی، نه ئې له چا د تقدیر او تمجید طمع کړې، نه ئې له چا د بدلې غوښتنه کړې او نـه ئې داسې څـه کړي او ویلـي چې نـور وځوروي. لـه جزع، فزع، شکوه او شکایت نـه ئـې ځـان ساتلی او له بې صبرۍ ئې ډډه کړې. پام کوئ چې تاسو د الله په لار کې له زخمي کېدو وروسته د" عدم احسان" او "عدم تقوی" په نتیجه کې له "ستر اجر" نه محروم نه شئ.

ٱلَّذِينَ قَالَ لَهُمُ ٱلنَّاسُ إِنَّ ٱلنَّاسَ قَدۡ جَمَعُواْ لَكُمۡ فَٱخۡشَوۡهُمۡ فَزَادَهُمۡ إِيمَٰنٗا
وَقَالُواْ حَسۡبُنَا ٱللَّهُ وَنِعۡمَ ٱلۡوَكِيلُ ﴿١٧٣﴾ فَٱنقَلَبُواْ بِنِعۡمَةٖ مِّنَ ٱللَّهِ وَفَضۡلٖ لَّمۡ
يَمۡسَسۡهُمۡ سُوٓءٞ وَٱتَّبَعُواْ رِضۡوَٰنَ ٱللَّهِۗ وَٱللَّهُ ذُو فَضۡلٍ عَظِيمٍ ﴿١٧٤﴾ إِنَّمَا ذَٰلِكُمُ

ٱلشَّيۡطَٰنُ يُخَوِّفُ أَوۡلِيَآءَهُۥ فَلَا تَخَافُوهُمۡ وَخَافُونِ إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَ ﴿١٧٥﴾

[۱۷۳]- هغه چې خلکو ورته وویل: "د دښمنانو" ډېر خلك درته راغونډ شوي، له دوی باید ووېرېږي، نو دې خبرې د دوی ایمان مزید زیات کړ او ویل به ئې: الله موږ ته کافي دئ، څومره غوره پالونکی. [۱۷٤]- نو د الله له نعمتونو او پېرزوینو سره بېرته راوګرځېدل، په داسې حال کې چې هیڅ تاوان ورونه رسېدو او د الله په رضاء پسې ولاړل او الله د لوی فضل خاوند دئ. [۱۷۵]- دا خو فقط شیطان وو چې خپل دوستان ئې وېرول، نو له هغوی مه وېرېږئ، له ما ووېرېږئ که مؤمنان یاست.

(۱۷۳-۱۷۵)- په دې مبارکو آیتونو کې لاندې مهم درسونه راکړی شوي:

- د دغو کسانو یو بل صفت دا دئ چې د دښمن له زیاتوالي او کثرته نه دي وېرېدلي، کله چې هغوی ته ویل شوي چې دښمن په لوی شمېر کې ستاسو په ضد راغونډ شوی، هومره چې له دوی وېره په کار ده، دې خبرې د دې پر ځای چې په دوی کې وېره راولاړه کړي، برعکس د دوی ایمان ئې مزید مضبوط کړی او ویلی ئې دي چې الله موږ ته کافي دئ او هغه تر ټولو غوره مولا او وکیل دئ.
- د دغه درېځ او وینا په نتیجه کې هغوی په الهي امتحان کې بریالي وګڼل شول، د الله رضاء ئې ترلاسه کړه، له مزید زحمت او تکلیف پرته ئې یوه وړیا فتح، د الله نعمتونه او پېرزویني په برخه شوې.
- څوك چې مسلمانان د دښمن له ځواکونو وېروي د قرآن له نظره "شیطان" دئ، د دې شیطان دا وېره اچوونکي تبلیغات په هغو کسانو اغېز شیندي چې له شیطان سره ئې دوستي وي، د ده تبلیغات په هغه چا اثر نه کوي چې له شیطان سره ئې خپلې اړیکي قطع کړې وي.
- د الله حکم او په الله د ایمان تقاضا دا ده چې د دښمن له زور ځواك ونه وېرېږو او وېره مو یوازې له یوه الله وي.

د احد د جګړې په پای کې او مخکې له دې چې قریش د مکې په لوري وخوځېږي، مسلمانانو ته ئې په جګ غږ دا بلنه ورکړه چې په راتلونکي کال کې به یو ځل بیا د بدر په میدان کې سره مخامخ کېږو او خپلې توري به سره آزمويي، مسلمانانو د جګړې دا بلنه ومنله، خو کله چې د دغې وعدې وخت رانږدې شو، د قریشو مشرانو په خپلو منځو کې له مسلمانانو سره د نښتې ځواك نه لیدو، غوښتل ئې دا نښته وځنډېږي خو داسې چې د ځنډولو پېغور ئې مسلمانانو ته متوجه وي نه دوی ته، نور عرب داسې ګمان وکړي چې مسلمانان ووېرېدل او له خپلې وعدې په شا شول، د دې لپاره ئې خپلو جاسوسانو ته وظیفه ورکړه چې په مدینه کې دا افواه خوره کړي چې قریشو د دغې جګړې لپاره زیات فوځ او ډېر وسائل برابر کړي، هومره چې مسلمانان د دوی په وړاندې مقاومت نشي کولی، خو پیغمبر علیه السلام له خپلو سرتېرو صحابه وو سره یو ځای، د وعدې له ورځې مخکې هغه ځای ته ورسېدو او د قریشو راتلو ته په انتظار پاته شو، درې ورځې ئې هلته تېرې کړې، چې معلومه شوه قریشو خپله وعده ماته کړې نو بېرته مدینې ته راستون شو، دا له جګړې پرته فتح وه، اثرات ئې په یوې نښتې کې تر بریا په

هيڅ صورت کي کم نه وو. په پورتنيو مبارکو آيتونو کي دغه جريان څېړل شوی.

وَلَا يَحْزُنكَ ٱلَّذِينَ يُسَٰرِعُونَ فِي ٱلْكُفْرِۚ إِنَّهُمْ لَن يَضُرُّوا۟ ٱللَّهَ شَيْـًٔاۗ يُرِيدُ ٱللَّهُ أَلَّا يَجْعَلَ لَهُمْ حَظًّا فِي ٱلْـَٔاخِرَةِۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٦﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ ٱشْتَرَوُا۟ ٱلْكُفْرَ بِٱلْإِيمَٰنِ لَن يَضُرُّوا۟ ٱللَّهَ شَيْـًٔا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٧﴾

[١٧٦]- او هغه کسان دي تا غمجن نه کړي چي د کفر په لوري تلوار کوي، هيڅکله الله ته تاوان نشي رسولی، الله غواړي چي په آخرت کي هيڅ برخه ورپه برخه نه کړي او دوی لره ستر عذاب دئ. [١٧٧]- يقيناً چا چي کفر د ايمان په بيع وپېرلو، الله ته هيڅ تاوان نشي رسولی او دوی ته دردناك عذاب دئ.

(١٧٦-١٧٧)- دلته د منافقينو او د دوی د منافقانه هلو ځلو په اړه ويل شوي چي د دوی پروا مه کوه، دوی الله او د ده دين او مؤمنانو ته هيڅ تاوان نشي رسولی، دوی چي له کافرانو سره په ملګرتيا کي تلوار کوي، د دنيوي اغراضو لپاره خپل ايمان په کفر بدلوي، له ځانه پرته هيچا ته تاوان نشي رسولی، الله دوی ته موقع ورکوي، غواړي د آخرت له برخي ئې محروم کړي، همدا قليله او ذليله بيع چي د خپل ايمان په پلورلو سره ئې ترلاسه کوي همدا ئې د ايمان قيمت وي او په آخرت کي به بل څه ترلاسه نه کړی شي، دوی به له دغي معاملې ډېر انتظارونه لري او ډېر رنګين رنګين خوبونه به ورته ګوري، خو خبر نه دي چي ستر او دردناك عذاب ورته انتظار کوي.

وَلَا يَحْسَبَنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ أَنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ خَيْرٌ لِّأَنفُسِهِمْۚ إِنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ لِيَزْدَادُوٓا۟ إِثْمًاۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿١٧٨﴾

[١٧٨]- او کافران دي ګمان نه کوي چي زموږ له لوري مهلت ورکول ئې په ګټه دئ، موږ خو د دې لپاره دا مهلت ورکوو چي د لازياتو ګناهونو مرتکب شي او سپکوونکی عذاب ئې په برخه شي.

(١٧٨)- ډېرو ته به دې خبري پوهېدل ګران وي چي الله تعالی د کوم مصلحت له مخي کفري ځواکونو ته مهلت او فرصت ورکوي، کله پر مسلمانانو د بريا موقع ورکړي، کله د اسلامي هېوادونو د نيولو او د مسلمانانو د ځورولو امکان په لاس ورکړي، د دې تر شا کوم الهي حکمت مضمر دئ؟ په دې مبارك آيت کي دغي پوښتني ته ځواب ويل شوی. مه تاسو دا ګمان کوئ چي کفري ځواکونو ته مهلت او فرصت ورکول د دوی په ګټه دئ او نه دي دوی په دې اشتباه کي پرېوځي چي دا مؤقتي برياوي ئې په ګټه دي. الله تعالی غواړي په دې مهلت سره د دوی حقيقت

ښه څرګند شي، دا مهلت د دې باعث شي چې دوی په ظلم او فساد کې هغې انتهاء ته ورسېږي چې الله تعالی ئې د دوی د کاملې تباهی لپاره ضروري ګڼي، ترڅو چې یو منحرف او مفسد ولس دغې انتهاء ته نه وي رسېدلی الله تعالی ئې د استئصال او هلاکت وروستی پرېکړه نه کوي. که الله تعالی شورویانو ته د افغانستان د نیولو فرصت نه وی ورکړی څوك به په دې پوه شوی وو چې کمونیزم څه ته وایي، کمونستان څومره بې رحمه دي، له ایمانه تش زړه څومره سخت او بې عاطفې وي، چې څوك دین پرېږدي څومره ذلیل او سپك شي، د نورو لپاره د خپل قوم او ولس په خلاف هر څه کولو ته تیار شي!! افغانان به څنګه پوهېدل چې د کمونستانو د شعارونو معنی څه ده، د کارګرانو حکومت یعني څه او د کور، کالي او ډوډۍ له غولونکو شعارونو د دوی مقصد څه دئ، مګر ومو نه لیدل چې د الله تعالی له لوري دا فرصت په حقیقت کې د شوروی اتحاد د زوال لپاره الهي تدبیر وو؟ همدا راز که امریکایان د افغانستان او عراق په نیولو نه وی موفق شوي، د بګرام، ابوغریب او ګوانتانامو په جهنمي زندانونو کې د مظلومو مسلمانانو په زنداني کولو نه وی موفق شوي، نو افغانان، عراقیان او نړۍ وال به څنګه پوهېدل چې امریکایان څومره ذلیل، رذیل او بې رحمه دي؟ څنګه به ورته معلومېدله چې د امریکایانو د دیموکراسی، آزادي او بشري حقوقو معنی همدا وه چې حقیقت ئې په افغانستان او عراق کې او په دغو زندانونو کې له مظلومو لاس پښې تړلو زندانیانو سره د دوی په وحشیانه چلن کې راڅرګند شو؟ په رښتیا چې په دې مهلت ورکولو کې الهي حکمت همدا دئ چې: لیزدادوا اثماً: ترڅو په ګناهونو کې مزید مخکې ولاړ شي او په پای کې ئې سپکاوی او رسوایي په برخه شي.

مَّا كَانَ ٱللَّهُ لِيَذَرَ ٱلْمُؤْمِنِينَ عَلَىٰ مَآ أَنتُمْ عَلَيْهِ حَتَّىٰ يَمِيزَ ٱلْخَبِيثَ مِنَ ٱلطَّيِّبِ ۗ وَمَا كَانَ ٱللَّهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى ٱلْغَيْبِ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ يَجْتَبِى مِن رُّسُلِهِۦ مَن يَشَآءُ ۖ فَـَٔامِنُوا۟ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦ ۚ وَإِن تُؤْمِنُوا۟ وَتَتَّقُوا۟ فَلَكُمْ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٩﴾

[۱۷۹]- الله تعالی داسې نه دئ چې مؤمنان به د پاك او ناپاك له بېلولو پرته همداسې ستاسو په موجوده حالت کې پرېږدي او الله داسې هم نه دئ چې تاسې له غیبه خبر کړي، لکن الله له پیغمبرانو نه چې څوك وغواړي هغه غوره کوي، نو په الله او په پیغمبرانو ئې ایمان راوړئ، که مو ایمان راوړ او تقوی مو غوره کړه نو ستاسې لپاره ستر اجر دئ.

(۱۷۹)- دا یو ثابت او دائمي الهي سنت دئ، د حوادثو په لوړو ژورو کې به پاك او ناپاك سره بېلوي، خو د پاك او ناپاك د بېلولو په اړه د الله سنت دا نه دئ چې څوك له غیبه خبر کړي او ورته ووایي چې څوك پاك او څوك ناپاك دي، په غیب له الله پرته هیڅوك نه پوهېږي، د دوی د بېلولو الهي طریقه دا ده چې پیغمبر رالېږي، ځینې په پیغمبر ایمان راوړي، پاك شي او له ناپاکانو رابېل شي او ځیني نور په خپلې مخکنی ناپاکي کې پاته شي. د پیغمبر بعثت د طیب او خبیث او پاك او ناپاك ترمنځ د توپیر او بېلتون وسیله ده. او همدا الهي سنت دئ.
که څه هم د دې آیت مطلب ډېر څرګند دئ خو متأسفانه د کړو زړونو خاوندانو له دې آیته

داسي غلط تعبيرونه كړي چي د دوی كړي عقيدي او غلط مذهب پرې توجيه كړي، دوی د دې آيت د دغي برخي "وَلَكِنَّ اللَّهَ يَجْتَبِي مِنْ رُسُلِهِ مَنْ يَشَاءُ" په اړه وايي چي دلته ځيني پيغمبران له عدم علم غيب مستثنی شوي، په دې استثناء استدلال كوي او پيغمبرانو عليهم السلام ته د علم غيب ثابتولو هڅه كوي، ځيني ئې وايي چي دغو پيغمبرانو ته بشپړ علم غيب وركړی شوی، ځيني نور بيا وايي چي نسبي علم غيب ئې په برخه شوی!! د دوی دا غلط تعبير له څو اشتباهاتو راولاړ شوی:

- د دې آيت د بحث اصلي موضوع ته ئې پام نه دئ كړی، د آيت له وروستی برخي داسي انتباه اخلي چي د همدې آيت له لومړنی برخي سره هيڅ اړخ نه لګوي، د آيت پيل داسي دئ:

مَا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤمِنِينَ عَلَى مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتَّى يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنْ الطَّيِّبِ:
الله تعالی داسي نه دئ چي مؤمنان به ستاسو په دې موجوده حالت كي پرېږدي، تر څو ناپاك له پاك نه بېل كړي.

يعني د الله سنت دا نه دئ چي مؤمنان د ښه او بد، پاك او ناپاك ترمنځ له توپير، تمييز او بېلتون پرته همداسي ګډ او مختلط پرېږدي. حتماً به داسي حالت راولي چي دا دواړه ډلي سره بېلي شي، بيا فرمايي:
وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ : او الله داسي نه دئ چي تاسي پرغيب خبر كړي.
يعني د ښه او بد، پاك او ناپاك ترمنځ د تفكيك او بېلتون طريقه دا نه ده چي تاسي له غيبه خبركړي او د علم غيب له لاري په دې پوه شئ او دا درك كړئ چي څوك خبيث او څوك طيب دئ. په دې پسي متصل فرمايي:
وَلَكِنَّ اللَّهَ يَجْتَبِي مِنْ رُسُلِهِ مَنْ يَشَاءُ فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَإِنْ تُؤمِنُوا وَتَتَّقُوا فَلَكُمْ أَجْرٌ عَظِيمٌ: خو الله تعالی له خپلو پيغمبرانو چي څوك وغواړي هغه غوره كوي، نو په الله او پيغمبرانو ئې ايمان راوړئ، كه ايمان مو راوړ او تقوی مووكړه نو ستاسي لپاره لوی اجر دئ.
يعني د پاك او ناپاك، خالص او ناخالص، مخلص او نامخلص ترمنځ تفكيك او بېلتون د پيغمبرانو د غوره كولو او خلكو ته د هغوی د لېږلو له لاري ترسره كېږي، د پيغمبرانو عليهم السلام په بعثت سره خلك په دوو ډلو وېشل كېږي او پاك له ناپاكه بېلېږي. تاسو پر الله او رسولانو باندي په ايمان، د هغوی په اطاعت او په تقوی سره د پاكانو په ډله كي شاملېږئ او لوی اجر مو په برخه كېږي.
په دې آيت كي به يوازي هغه چا ته څه ابهام او اغماض ښكاري چي د رنځور زړه خاوند وي او هغه ته له كږې زاويې ګوري . عجيبه ده! دا كسان د دې برخای چي دا آيت د خپلو كږو او باطلو افكارو د تصحيح او سمون لپاره خپل لارښود ونيسي او ووايي چي الله هيچا ته علم غيب نه دئ وركړی، برعكس تصور كوي چي په دې آيت كي د يو شمېر پيغمبرانو عليهم السلام لپاره د علم غيب د اثبات دليل تر سترګو كېږي!! دوی متوجه نه دي چي په دې ډول تعبير سره هر مخاطب ته دا انتباه وركوي چي ګواكي په قرآنكريم كي تناقض شته، ځيني آيتونه ئې په صراحت او قاطعيت سره اعلانوي چي له الله تعالی پرته هيڅوك علم غيب نه لري؛ خو په ځينو نورو آيتونو كي داسي نښاني ليدل كېږي چي مخاطب ته دا انتباه القاء كوي چي له الله تعالی علاوه نور هم علم غيب لرلی شي!! حقيقت دا دئ چي الهي كلام له دې عيب پاك او منزه دئ، نه يوازي هيڅ تناقض په كي نشته بلكي آيتونه ئې ټول پخپل منځ كي يو د بل مؤيد، همغږي

او يو د بل شرح او تفسير. هرڅوك چې له كوم آيت داسې تعبير او انتباه واخلې چې لـه بـل آيـت سره تناقض او ټكر ولري هغه غلط شوی دئ او په قرآنكريم كې ئې د تناقض پيدا كولو غلطې كړې ده.

په قرآنكريم كې د هغو آيتونو شمېر ډېر زيات دئ چې په قاطع او پرېكنده الفاظو سره له ماسوی الله څخه علم غيب نفي كوي او وايي چې لـه الله پرتـه نـه پـه زمكـه كې څوك پـه غيب پوهېږي او نه په آسمان كې، كه دا ملائكه وي يا پيری يا انسان، كه عادي انسان وي او كه كوم جليل القدره پيغمبر. د قرآن په ګڼ شمېر قصو كې هم د دغې خبرې د اثبات لپاره بېلګې وړاندې شوې. چې څو مثالونه ئې دا دي:

- ابراهيم عليه السلام ته څو ملائكې د ځلميانو په بڼه كې راغلې، هغه ونـه پېژنـدې، د مېلمنو ګمان ئې پرې وكړ او وريتـه شـوې غوښـه ئـې د دوی مخې تـه كېښـوده. كلـه چې هغوی ځـان معرفي كړ پـه دې نـه پوهېدو چې د دوی مأموريت څـه دئ، پوښتنه ئې ترې وكړه، كلـه چې هغوی ورتـه وويل د لوط عليه السلام كلـی ورانـوو، پرېشـانه شـو، پـه دې نـه پوهېدو چې لـه لوط عليه السلام سره به څه كېږي، كله چې ملائكو د زوی زېری وركړ نو په دې خبره نـه د ده بـاور راتلو او نه د ده د مېرمنې، ملائكو ورته وويل: آيا د خپل رب په وعده كې شك كوئ؟!
- دغـه ملائكـې لوط عليـه السـلام تـه ورغلـې، هغـه هـم ونـه پېژنـدې، د مېلمنو ګمـان ئـې پـرې وكړ، د دوی په راتلو سخت پرېشانه شو، په دې نه پوهېدو چې دا ملائكې د ده مرستې ته راغلې دي، هلته پوه شو چې ملائكو په خپله ځان معرفي كړ.
- پـه همدغې د آل عمران سورې كې مو ولېدل چې زكريا عليه السلام له دې خبر نـه وو چـې د ده تر روزنې لاندې مريم ته بې موسمه مېوې راځي، دا هيلـه ئـې نـه وه چې پـه دې زوړوالـي كې به الله ورته اولاد وركړي، خو د دغې صحنې ليدو ئې پـه زړه كـې د اولاد طمع راوټوكولـه، كله چې ملائكو د زوی زېری وركړ، نه پوهېدو چې څنګه او كله به ئې زوی په برخه كېږي، له الله ئې د دې نښه غوښته.
- پدغې سورې كې مو ولېدل چې عيسی عليـه السـلام نـه پوهېدو چې د ده پـه منونكو كـې بـه څوك د الله پـه لار كـې د ده ملګرتيـا كـوي، لـه هغـوی نـه پوښتنه كـوي: پـه تاسـو كـې مـې څـوك ملګرتيا ته چمتو دئ؛ من انصاري الى الله.

دې ته ورته د متعددو نورو قصو له لارې هم دا حقيقت په ګوته كوي چې پيغمبران عليهم السلام علم غيب نـه لـري. عجيبـه ده چې څوك دې دا ټول آيتونـه لـه پامـه وغورځوي او لـه دې مبارك آيت نه دې داسې تعبير وړاندې كړي چې له ټولو سره تصادم كوي!!

وَلَا يَحْسَبَنَّ ٱلَّذِينَ يَبْخَلُونَ بِمَآ ءَاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ مِن فَضْلِهِۦ هُوَ خَيْرًا لَّهُم ۖ بَلْ هُوَ شَرٌّ لَّهُمْ ۖ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُوا۟ بِهِۦ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ ۗ وَلِلَّهِ مِيرَٰثُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۗ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١٨٠﴾

[۱۸۰]- او چا ته چي الله له خپل فضل څخه څه ورکړي خو هغه په کي بخل کوي، گمان دي نه کوي چي دا ئې په گټه دئ، نه دا ورته بد دئ، حتماً به د قیامت په ورځ هغه څه ورته د غاړي امېل شي چي بخل ئې په کي کاوو او د زمکي او د آسمانونو میراث خو د الله دئ او الله په هغه څه ښه خبر دئ چي تاسو ئې کوئ.

(۱۸۰)- دلته بخیلانو ته څو خبري شوي:

- په کار خو دا وه چي دوی د الله د فضل او پېرزویني شکر پر ځای کولی او همداسي چي الله په دوی فضل کړی دوی هم د الله لپاره هغه څه انفاق کولی چي الله تعالی ورکړي.
- دوی دي گمان نه کوي چي بخل به څه گټه وروروسوي.
- دا بخل به ئې د قیامت په ورځ د غاړي امېل شي.
- په دنیا کي به هم هر څه الله ته په میراث پرېږدي، الله به دا فیصله کوي چي له دوی پاته مال چا ته ورکړي.
- او معامله ئې له هغه الله سره ده چي په ټولو کړو وړو ئې خبر دئ.

لَّقَدْ سَمِعَ ٱللَّهُ قَوْلَ ٱلَّذِينَ قَالُوٓا۟ إِنَّ ٱللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَآءُ ۘ سَنَكْتُبُ مَا قَالُوا۟ وَقَتْلَهُمُ ٱلْأَنۢبِيَآءَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَنَقُولُ ذُوقُوا۟ عَذَابَ ٱلْحَرِيقِ ﴿١٨١﴾ ذَٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيكُمْ وَأَنَّ ٱللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّٰمٍ لِّلْعَبِيدِ ﴿١٨٢﴾

[۱۸۱]- یقیناً چي الله د هغو کسانو خبره هم اورېدلې چي ویل ئې: خدای فقیر دئ او موږ غنیان یو، حتماً به هغه څه هم ولیکو چي دوی ویلي او په ناحقه د پیغمبرانو وژنه ئې هم؛ او ورته وبه وایو: د سوزوونکي اور عذاب وڅکئ. [۱۸۲]- دا د هغه څه لپاره چي ستاسو خپلو لاسونو وړاندي کړي وو او الله خو په بندگانو ظلم کوونکی نه دئ.

(۱۸۱-۱۸۲)- کله چي په قرآن کي د الله په لار کي قرباني، الله ته پور ورکول وگڼل شوه او وویل شو چي الله ستاسو هره قرباني په خپله ذمه یو پور گڼي او څو برابره به ئې پور ورکوونکي ته مستردوي، نو بخیلانو په تمسخر او ملنډو سره وویل: مگر الله فقیر دئ او موږ غنیان چي له موږ پور غواړي؟!! د دوی په ځواب کي وویل شول چي الله تعالی هم ستاسو دا خبره لیکي او هم مو له مخکنیو پیغمبرانو سره د مخالفت کرغېړن عمل، تاسو له دې مخکي هم په دې خاطر د پیغمبرانو مخالفت وکړ او د دوی د وژلو لپاره مو ملا وتړله چي د الله په لار کي ئې قرباني ته رابللئ او ستاسو بخل او حرص اجازه نه درکوله چي دعوت ئې ومنئ.

ٱلَّذِينَ قَالُوٓا۟ إِنَّ ٱللَّهَ عَهِدَ إِلَيْنَآ أَلَّا نُؤْمِنَ لِرَسُولٍ حَتَّىٰ يَأْتِيَنَا بِقُرْبَانٍ تَأْكُلُهُ

ٱلنَّارُۗ قُلۡ قَدۡ جَآءَكُمۡ رُسُلٞ مِّن قَبۡلِي بِٱلۡبَيِّنَٰتِ وَبِٱلَّذِي قُلۡتُمۡ فَلِمَ قَتَلۡتُمُوهُمۡ إِن كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ ﴿١٨٣﴾ فَإِن كَذَّبُوكَ فَقَدۡ كُذِّبَ رُسُلٞ مِّن قَبۡلِكَ جَآءُو بِٱلۡبَيِّنَٰتِ وَٱلزُّبُرِ وَٱلۡكِتَٰبِ ٱلۡمُنِيرِ ﴿١٨٤﴾

[۱۸۳]- هغه چي وايي: موږ ته خو الله دا فرمان رالېږلی چي تر هغه په کوم پیغمبر ایمان رانه وړو چي داسي قرباني ئې نه وي راوړې چي اور ئې خوري، ورته ووایه: تاسو ته خو له ما نه مخکي هم پیغمبران له څرګندو نښو سره او له هغه څه سره راغلي وو چي تاسو وویل، که ربښتیني وئ نو هغوی مو ولې ووژل؟! [۱۸٤]- نو که ئې ته تکذیب کړی یې، له تا مخکي نور پیغمبران هم تکذیب کړی شوي، هغه چي څرګندي نښي، روښانه کتابونه او صحیفې ئې راوړې وې.

(۱۸۳-۱۸٤)- تاسو خو یوازي زما مخالفت نه دی کړی، له ما مخکي مو هم د نورو پیغمبرانو مخالفت کړی، څرګندي نښي ئې درته راوړې وې، دغه نښه هم چي تاسو ئې له ما غواړئ، له غیبه د اور راتګ او هغه څه سوزول چي د الله په لار کي به وقف شوی وو، له دغو معجزو سره سره مو د پیغمبرانو د وژلو تر حده د دوی مخالفت کړی، څنګه به تاسو په خپلي دعوی کي ربښتیني ګڼو چي د دا راز معجزو په لیدو سره به ایمان راوړئ.

كُلُّ نَفۡسٖ ذَآئِقَةُ ٱلۡمَوۡتِۗ وَإِنَّمَا تُوَفَّوۡنَ أُجُورَكُمۡ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِۖ فَمَن زُحۡزِحَ عَنِ ٱلنَّارِ وَأُدۡخِلَ ٱلۡجَنَّةَ فَقَدۡ فَازَۗ وَمَا ٱلۡحَيَوٰةُ ٱلدُّنۡيَآ إِلَّا مَتَٰعُ ٱلۡغُرُورِ ﴿١٨٥﴾

[۱۸۵]- هر نفس د مرګ د خوند څکونکی دئ او خبره دا ده بله نه ده چي د قیامت په ورځ به خپل اجر په بشپړه توګه ترلاسه کوئ، نو څوک چي له اوره وژغورل شو او جنت ته ننووت، بې شکه چي بریالی شو او د دنیا دا ژوند خو له غولونکي متاع پرته بل څه نه دئ.

(۱۸۵)- دا مبارك آیت څو مهمي خبري موږ ته ښيي:

- <u>که د مرګ ګواښ درته وشو، نوصبر وکړه، له مرګه هسي هم چاره نشته، هر نفس خامخا</u> د مرګ خوند څکي، مګر دا غوره نه ده چي ستا مرګ د الله په لار کي وي؟ همغه مرګ چي هرومرو او په هر صورت کي او په خپل وخت راځي.
- ستا اجر هیڅکله نه ضایع کېږي، ستا معامله له هغه الله سره ده چي د عملونو پوره او کامله بدله ئې په خپله ذمه اخیستي ده.
- د همدې نېکو عملونو په نتیجه کي له دوزخ ژغورل کېږې، اصلي بریا خو دا ده چي څوك

له دوزخ وژغورل شي او جنت ئې په برخه شي.

- دا دنيوي ژوند خو د آخرت په پرتله هسې يوه غولونکې متاع ده. داسې نه چې دا متاع دې له آخرته غافل کړي!!

لَتُبْلَوُنَّ فِيٓ أَمْوَٰلِكُمْ وَأَنفُسِكُمْ وَلَتَسْمَعُنَّ مِنَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلْكِتَٰبَ مِن قَبْلِكُمْ وَمِنَ ٱلَّذِينَ أَشْرَكُوٓاْ أَذًى كَثِيرًا ۚ وَإِن تَصْبِرُواْ وَتَتَّقُواْ فَإِنَّ ذَٰلِكَ مِنْ عَزْمِ ٱلْأُمُورِ ﴿١٨٦﴾

[١٨٦]- حتماً به په خپل مال او ځان کې وآزمويل شئ او هرومرو به له هغو چې تر تاسو د مخه کتاب ورکړى شوى او له هغو چې مشرکان شوي ډېرې ځورونې واورئ او که صبر او تقوى وکړئ نو دا له همتناکو کارونو څخه دئ.

(١٨٦)- د الله په لار کې به کله د مال قربانۍ ته بلل کېږئ او کله د ځان، کله به د دين په جامه کې د دين دښمنان ستا مقابله کوي او کله مشرکان، هم به له دې ځورونکې خبرې اورې او هم له هغه، لږ نه؛ ډېرې، حوصله دې لوړه ساته، د الله رضاء وړيا نه ترلاسه کېږي، دا گوهر په ستر سيند کې لامبو او له پياوړو څپو سره ئې ډغرې وهل غواړي، دا الماس د جگو غرونو په لوړو څوکو کې موندلى شي، هلته ځان رسول غواړي، له کړلېچونو به تېرېږې، لوړې ژورې به پلې کوې، زړه غښتلى او متې مضبوطې کړه، قربانۍ ته تيار شه، له مخالفتونو سره مخامخ کېدو ته ځان چمتو کړه، سختې آزموينې په مخکې لرې، که دې همت وکړ، بې زړه نه شوې، له ودرېدو، ترشا کېدو او يوې بلې خوا ته له کږېدو دې ځان وساتو او له دغو آزموينو بريالى ووتې، الله ته رسې او رضاء ئې ترلاسه کوې.

وَإِذْ أَخَذَ ٱللَّهُ مِيثَٰقَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلْكِتَٰبَ لَتُبَيِّنُنَّهُۥ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُۥ فَنَبَذُوهُ وَرَآءَ ظُهُورِهِمْ وَٱشْتَرَوْاْ بِهِۦ ثَمَنًا قَلِيلًا ۖ فَبِئْسَ مَا يَشْتَرُونَ ﴿١٨٧﴾

[١٨٧]- او کله چې الله له اهل کتابو دا ژمنه ترلاسه کړه چې هرومرو به ئې خلکو ته بيانوئ او نه به ئې پټوئ، خو خپلې شا ته ئې وغورځاوو او ناڅيزه بيع ئې پرې وپېرله، څومره بد دئ هغه څه چې دوى ئې پېري.

(١٨٧)- چا ته چې الله کتاب او د کتاب علم ورکړى دا ژمنه ئې ترې اخيستې ده چې دا کتاب به خلکو ته رسوئ، لارښوونې به ئې خلکو ته بيانوئ او هيڅ څه به ئې نه پټوئ، خو د اهل کتابو دين پلورونکو مذهبي مشرانو هم د الله کتاب شا ته وغورځاوو او هم ئې خپله ژمنه هېره کړه، دين ئې په دنيا خرڅ کړ، هغه هم ډېر ارزان، په ډېره ناڅيزه بيع، د ظالمانو په گټه ئې فتواگانې

ورکړې او خلك ئې له دین نه بې خبره پرېښودل.

لَا تَحۡسَبَنَّ ٱلَّذِينَ يَفۡرَحُونَ بِمَآ أَتَواْ وَّيُحِبُّونَ أَن يُحۡمَدُواْ بِمَا لَمۡ يَفۡعَلُواْ فَلَا تَحۡسَبَنَّهُم بِمَفَازَةٖ مِّنَ ٱلۡعَذَابِۖ وَلَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٞ ﴿١٨٨﴾

[۱۸۸]- ګمان مه کوه، هغه کسان چې څه ئې کړي په هغه خوشحالي کوي او دا ئې خوښېږي چې په نه کړو کارونو ئې ستاینه وشي، دوی له عذابه د ژغورني په درېځ کې مه ګڼه او دوی لره دردناك عذاب دئ.

(۱۸۸)- څوك چې لـه حق ویلو ډډه کوي، حق پټوي، د ظـالم ملګرتیـا کـوي، لـه باطل سره د روغې جوړې لار غوره کوي او په دې کار فخر کوي، دا د خپلې هوښیارتیا او پوهې نښه ګڼي، د ظالمانو حمایت ترلاسه کول او د دوی له ګواښونو خوندي پاتـه کېدا د ځان کمال او هنر ګڼي او طمع ئې یا دا وي چې د حق په نه بیانولو، له ظلم او فساد سره د مقابلې پـه نـه کولـو سره ئې باید خلك د ملامتولو پر ځای وستایي او یا دا چې په دې کار سره د ظالمانو او مفسدینو ستاینه او شـاباش ترلاسـه کـړي، ګمـان مـه کـوه چـې دوی بـه د الله لـه عذابـه وژغـورل شـي، نـه، دوی تـه دردناك الهي عذاب انتظار کوي.

وَلِلَّهِ مُلۡكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۗ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٌ ﴿١٨٩﴾

[۱۸۹]- او د آسمانونو او زمکې پاچایي الله لره ده او الله په هر کار ښه قادر دئ.

(۱۸۹)- پـه داسـې حـال کـې چـې د زمکـې او آسـمانونو ټولـواك الله دئ، دلتـه یـوازې د ده حکـم چلېږي، فیصلې د ده لـه لـوري کېږي او یـوازي هغـه څـه کېدی شـي چـې دی ئـې د کېدو اجـازه ورکړي، نو تاسو ولې له ده پرته له بل چا طمع او وېره لرئ او د همدې طمع او وېرې په سبب کله حق پټوئ او کله له باطل سره روغه جوړه کوئ؟! مګر پـه دې مـو بـاور نـه دئ چې الله پـه هر کار قادر دئ، هم دي له ظالمانو ساتلی شي او هم سزا درکولی شي؟!

إِنَّ فِي خَلۡقِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ وَٱخۡتِلَٰفِ ٱلَّيۡلِ وَٱلنَّهَارِ لَأٓيَٰتٖ لِّأُوْلِي ٱلۡأَلۡبَٰبِ
﴿١٩٠﴾ ٱلَّذِينَ يَذۡكُرُونَ ٱللَّهَ قِيَٰمٗا وَقُعُودٗا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمۡ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلۡقِ
ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ رَبَّنَا مَا خَلَقۡتَ هَٰذَا بَٰطِلٗا سُبۡحَٰنَكَ فَقِنَا عَذَابَ ٱلنَّارِ ﴿١٩١﴾
رَبَّنَآ إِنَّكَ مَن تُدۡخِلِ ٱلنَّارَ فَقَدۡ أَخۡزَيۡتَهُۥۖ وَمَا لِلظَّٰلِمِينَ مِنۡ أَنصَارٖ ﴿١٩٢﴾ رَّبَّنَآ إِنَّنَا

سَمِعۡنَا مُنَادِيٗا يُنَادِي لِلۡإِيمَٰنِ أَنۡ ءَامِنُواْ بِرَبِّكُمۡ فَـَٔامَنَّاۚ رَبَّنَا فَٱغۡفِرۡ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرۡ عَنَّا سَيِّـَٔاتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ ٱلۡأَبۡرَارِ ﴿١٩٣﴾ رَبَّنَا وَءَاتِنَا مَا وَعَدتَّنَا عَلَىٰ رُسُلِكَ وَلَا تُخۡزِنَا يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِۗ إِنَّكَ لَا تُخۡلِفُ ٱلۡمِيعَادَ ﴿١٩٤﴾

[١٩٠]- يقيناً چي د آسمانونو او زمكي په پيدايښت كي او د شپې او ورځې په تلو راتلو كي عقلمنو ته ډېري نښـي دي. [١٩١]- هغه چي الله په ولاړه، ناسته او په خپل اړخ ملاسته يادوي او د آسمانونو او زمكي په پيدايښت كي فكر كوي، چي اې زموږ ربه! دا دي خوشي نه دي پيدا كړي، پاكي ده تا لره، موږ د اور له عذابه وساته. [١٩٢]- اې زموږ ربه! بې شكه څوك چي اور ته داخل كړې نو هغه دي رسوا كړ او ظالمان خو هيڅ مرستندوى نه لري. [١٩٣]- اې زموږ ربه! يو بلونكى مو واورېدو چي د ايمان په لوري ئې دا بلنه وركوله چي په خپل رب ايمان راوړئ، نو ايمان مو راوړ، اې زموږ ربه! نو زموږ گناهونه راته وبخښه او زموږ بدي او سيئات رانه ورېژوه او له نېكانو سره مو وفات كړه. [١٩٤]-اې زموږ ربه! هغه څه راپه برخه كړه چي وعده دې د پيغمبرانو په واسطه راسره كړې ده او د قيامت په ورځ مو مه رسوا كوه، بې شكه چي ته له وعدې څخه نه په شا كېږې.

(١٩٠-١٩٤)- د دې مباركو آيتونو د عظمت او اهميت لپاره دا كافي ده چي وايو پيغمبر عليه السلام به هره شپه د تهجد له لمانځه مخكي دا د آل عمران د سورې وروستي لس آيتونه لوستل، دا نه يوازي د دې آيتونو اهميت په گوته كوي بلكي ښيي چي دا لس آيتونه په اصل كي يو بشپړ مضمون دئ.

په پورتنيو آيتونو كي څو اساسي خبري زموږ پام ځانته اړوي:

- څوك چي د سالم عقل خاوند وي د آسمانونو او زمكي په پيدايښت كي او د شپې ورځې په تلو راتلو كي د ډېرو حقايقو په لوري څرگندي نښي گوري.
- خو هغه د عقل خاوندان چي الله ئې تل او په هر حالت كي په ياد وي، له الله غافل زړه په دغو حقايقو د پوهېدو وړتيا او اهليت نه لري.
- دوى نه يوازي په الله باور لري او تل ئې په ياد وي، بلكي د آسمانونو او زمكي په پيدايښت كي فكر كوي، هم ئې پر الله باور له دغه فكر كولو راولاړ شوى او هم د الله ياد او ذكر، د زمكي او آسمانونو هر څه الله ورپه يادوي، دوى په هر څه كي د الله د قدرت نښي گوري.
- د زمكي او آسمانونو په پيدايښت كي د دوى د غور او تفكر حاصل او نتيجه دا وي چي: الله هيڅ څه خوشي او عبث نه دي پيدا كړي، هر څه ئې حكيمانه پيدا كړي، الله له دې عيب منزه او لوړ گڼي چي څه ئې عبث او بې فايدې پيدا كړي وي.
- دا احساس او د غور او تفكير دا نتيجه، دوى په دې باور كولو ته اړ كوي چي الله تعالى به

له خپلو بندګانو سره هرو مرو محاسبه کوي او حتماً بـه تېري کوونکو تـه سزا ورکوي، دا ځکه چي عدم محاسبه او د مجرم عدم مجازات په دې معنی ده چي دا زمکه او آسمان خوشي او عبث پيدا شوي. د همدې لپاره د عقلمنو لومړی دعاء دا وي چي: موږ د اور له عذابه وساته.

- عقلمن په دې پوهېږي چي له الله انکار کوونکي ظالمـان د الله لـه عذابـه هيڅوك او هيڅ څـه نشي ژغورلی.
- عقلمن د هغه منادي نداء اوري چي دوی په الله باندي ايمان راوړو تـه بلـي، دا منـادي څـوك دئ؟ دوی د کوم منادي غږ ته لبيك ويلـی او پـه الله ئـې ايمـان راوړی؟ پيغمبر، کوم داعـي، خپـل عقل او ضمير، که کوم بل منادي؟! دا هر يو کېدی شي د دوی منادي وي خو د آيت لـه سياق او سـباق معلـومېږي چـي دا همغـه منـادي دئ چـي د مضـمون پـه سـر کـي ورتـه اشـاره شـوې: د آسمانونو او زمکي په پيدايښت او د شپې ورځي په تګ راتګ کي پرتـي نښـې، دغـه منـادي دوی په خپل رب باندي ايمان تـه وربللـي، د دغـه منـادي دعوت تـه ئـې لبيك ويلـی او پـه خپـل رب ئـې ايمان راوړی.
- له ايمان وروسته دوی له خپل رب پنځـه اساسـي غوښـتني لـري: زمـوږ ګناهونـه راوبخښـه، زموږ بد عادات او اخلاق رااصـلاح کړه، دا توفيق راپه برخـه کړه چي مرګ مو د ابرارو او نېکانو مرګ وي، تا چي د پيغمبرانـو پـه لاس کـومي وعدې لـه موږ سره کړې دي هغه ترسره کړه او د قيامت د ورځي له رسوايي او سپکاوي مو وساته. بايد دې تـه متوجـه وئ چـي د "تغفير ذنوب" او "تکفير سيئات" مطلب بېل بېل دئ، يو ئي د ګناهونو بخښـنه او بل ئـي د بـدو اخلاقـو او عـاداتو اصـلاح افـاده کـوي. وروسـتی آيـت مـوږ تـه ښـيي چـي د دغـو دعاګـانو د اجابـت لپـاره الله تعالی کوم کوم شرائط ايښي او دا دعاګاني په کوم صورت کي منل کېږي:

فَٱسۡتَجَابَ لَهُمۡ رَبُّهُمۡ أَنِّي لَآ أُضِيعُ عَمَلَ عَٰمِلٖ مِّنكُم مِّن ذَكَرٍ أَوۡ أُنثَىٰۖ بَعۡضُكُم مِّنۢ بَعۡضٖۖ فَٱلَّذِينَ هَاجَرُواْ وَأُخۡرِجُواْ مِن دِيَٰرِهِمۡ وَأُوذُواْ فِي سَبِيلِي وَقَٰتَلُواْ وَقُتِلُواْ لَأُكَفِّرَنَّ عَنۡهُمۡ سَيِّـَٔاتِهِمۡ وَلَأُدۡخِلَنَّهُمۡ جَنَّٰتٖ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُ ثَوَابٗا مِّنۡ عِندِ ٱللَّهِۚ وَٱللَّهُ عِندَهُۥ حُسۡنُ ٱلثَّوَابِ ﴿١٩٥﴾

[۱۹۵]- نو الله په ځواب کي ورته وفرمايل چي زه د هيڅ عمل کوونکي عمل نـه ضـايع کوم، که نارينه وي او که ښځينه، تاسو ټول يو له بل څخـه يـئ، نـو هغـه چـي هجـرت ئـې وکړ، له خپل کور کلي وايستل شول، زما په لار کي وځورول شول، وجنګېدل او ووژل شول، نو هرو مرو به ئې سيئات محوه کړم او حتماً به ئې په هغو جنتونو کي داخل کړم چي وياله ترې لاندي بهېږي، د الله له لوري يوه بدله او له الله سره خو ښايسته بدله شته.

(۱۹۵)- ګورئ چي الله تعالی د دوی د دعاء ترسره کېدل او قبلېدل په څـه پوري مشروط کړي؟

د کومو کومو کارونو په کولو سره د ابرارو مقام ترلاسه کولی شي او جنت ته رسېدلی شي؟
دوی پنځه غوښتني درلودې او الله تعالی پنځه شرطونه د دوی مخې ته ایښي، چې دا دي:

- هجرت.
- د ظالمانو او کافرانو په لاس له خپل کور کلي شړل کېدا.
- د الله په لار کي له کړاوونو او ځورونو سره مخامخ کېدا.
- د الله په لار کي جنگېدل.
- شهادت.

څوك چي دې کارونو ته تیار شي، نو الله ورسره دوه وعدې کوي:

- سیئات ئې محوه کوي.
- جنت ته ئې داخلوي.

که دا پنځه شرائط د هغو پنځو غوښتنو په څنگ کي کښېږدو او وگورو چي کوم ئې د کومي دعاء د قبلېدو او د کومي غوښتني د ترسره کېدو شرط گڼل شوی، نو نتیجه به ئې دا وي:

- هجرت د گناهونو د مغفرت وسیله ده، پیغمبر علیه السلام همداسي فرمايي چي هجرت له هجرت نه مخکي ټول گناهونه محوه کوي.

عن عمرو بن عاص قال قال رسول الله صلي الله علیه وسلم أَمَا عَلِمْتَ يَا عَمْرُو أَنَّ الْإِسْلَامَ يَهْدِمُ مَا كَانَ قَبْلَهُ، وَأَنَّ الْهِجْرَةَ تَهْدِمُ مَا كَانَ قَبْلَهَا، وَأَنَّ الْحَجَّ يَهْدِمُ مَا كَانَ قَبْلَهُ: اې عمرو! مگر نه پوهېږې چي اسلام ټول هغه (گناهونه) محوه کوي چي ترې مخکي وو او هجرت ټول هغه چي ترې مخکي وو او حج ټول هغه چي ترې مخکي وو.

- له خپل کور کلي اخراج د اصلاح او تربیت ذریعه ده.
- د الله په لار کي له کړاوونو سره مخامخ کېدل د تمحیص او د ابرارو مقام ته د رسېدو سبب دئ.
- د الله په لار کي جنگېدل، د هغو الهي وعدو د ترسره کېدو ضامن دئ چي الله د خپلو پیغمبرانو له لارې له مؤمنانو سره کړې.
- او شهادت د قیامت د ورځي له رسوایي نه د نجات ذریعه ده.

د دې آیت په رڼا کي دې هغه اشخاص او ډلي خپله عقیده، ایمان، تگلاره او اخروي پایله وڅېړي چي له باطل سره روغه جوړه کوي، د کفر تر سلطې لاندې ژوند کوي، په تگلاره کي ئې د هجرت، جهاد او شهادت صیغې نشته، دی د دښمن واکمنۍ منې او دښمن د ده وجود زغمي، نه دی له کفري ځواکونو سره جنگېږي او نه هغوی د ده په خلاف د جنگ ضرورت احساسوي. دوی مه ابرار گڼه او مه د جنت حقدار، دوی په هغو کسانو کي شامل نه دي چي الله ورسره دوه وعدې لري: د ابرارو مقام ته به ئې رسوي او جنت به ئې په برخه کوي.

لَا يَغُرَّنَّكَ تَقَلُّبُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ فِي ٱلۡبِلَٰدِ ﴿١٩٦﴾ مَتَٰعٌ قَلِيلٌ ثُمَّ مَأۡوَىٰهُمۡ جَهَنَّمُۚ وَبِئۡسَ

ٱلۡمِهَادُ ﴿١٩٧﴾

[۱۹٦]- په ښارونو کې د کافر شوو لاندې باندې کېدل دې ونه غولوي. [۱۹۷]- دا ناڅیزه متاع ده، بیا ئې مېشت ځای د اور کنده ده، څومره بد هستوګنځی!!

(۱۹٦-۱۹۷)- مبادا پر ښارونو د کفري ځواکونو سلطه او سیطره دې وغولوي، دې ته هیڅ اهمیت مه ورکوه، د دې عمر لنډ دئ او ارزښت ئې لږ، پایله ئې د دوزخ کنده، دغه څو ورځني اقتدار ته باید له دغې زاویې وګورې، داسې ئې وګڼه لکه یوه تیاره شپه چې هرومرو پای ته رسي او رڼا به ورپسې راځي.
د دې آیت په مطلب هلته ښه پوهېدی شو چې مخکنی آیت مخصوصاً د هجرت او اخراج الفاظ ئې په پا م کې ولرو، همدغه مهاجر او له خپل کور کلي شړل شوو ته ویل شوي چې مبادا پر ښارونو د کفري ځواکونو سلطه او سیطره مو وغولوي، د دې هیڅ پروا مه کوئ، د دې عمر لنډ دئ او ارزښت ئې لږ، یوه تیاره شپه ئې وګڼئ، چې حتماً پای مومي او خپل ځای رڼا ورځ ته پرېږدي، د دوی د ظالمانه اقتدار شپې لنډې دي، د دوی پایله په دنیا کې رسوایي او بیا په آخرت کې د دوزخ کنده ده، د دوی څو ورځني اقتدار ته باید له دغې زاویې وګورې، نه دا چې د دوی سیطره دې حواس پرېشانه او له دوی سره روغې جوړې ته دې مایل کړي.
دې ته مو باید پام وي چې دا آیت له هغه آیت سره خاص تړاو لري چې د دې مضمون په سر کې راغلی (إِنَّ فی خَلْقِ السمَوَتِ وَ الأَرْضِ وَ اخْتِلَفِ الَّیْلِ وَ النهَارِ لاَیَتٍ لأُولی الأَلْبَبِ) یقیناً چې د آسمانونو او زمکې په پیدایښت کې او د شپې ورځې په تلو راتلو کې عقلمنو ته ډېرې نښې دي.

لَٰكِنِ ٱلَّذِينَ ٱتَّقَوۡاْ رَبَّهُمۡ لَهُمۡ جَنَّٰتٞ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا نُزُلٗا مِّنۡ عِندِ ٱللَّهِۗ وَمَا عِندَ ٱللَّهِ خَيۡرٞ لِّلۡأَبۡرَارِ ﴿١٩٨﴾

[۱۹۸]- خو هغه چې له خپل رب نه ئې تقوی کړې وي، دوی لره داسې جنتونه دي چې تر لاندې ویالې بهېږي، تلپاتې په هغه کې، د الله له لوري یوه مېلمستیا او څه چې له الله سره دي، هغه د ابرارو لپاره ډېر غوره دي.

(۱۹۸)- متقیان به د ابرارو مقام ته رسوي، د تقوی په وجه له خپل کور کلي محروم شوي وو، په عوض کې به ئې جنت ورکړي، د الله په لار کې ئې د څو ورځو ژوند قرباني کړی وو په عوض کې به ئې تلپاتې ژوند ورکړي، په دنیا کې رټل شوي او شړل شوي وو اوس به په جنت کې د الله مېلمانه وي، نو ووایئ: څه به له لاسه ورکړئ چې تر هغه به غوره تر لاسه نه کړئ؟!

وَإِنَّ مِنۡ أَهۡلِ ٱلۡكِتَٰبِ لَمَن يُؤۡمِنُ بِٱللَّهِ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيۡكُمۡ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيۡهِمۡ خَٰشِعِينَ

لِلَّهِ لَا يَشْتَرُونَ بِـَٔايَـٰتِ ٱللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلاً ۗ أُوْلَـٰٓئِكَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ سَرِيعُ ٱلْحِسَابِ ﴿١٩٩﴾

[۱۹۹]- او له اهل کتابو ځيني هغه دي چي هم په الله ايمان راوړي، هم په هغه څه چي تاسو ته نازل شوی او هم په هغه څه چي دوی ته نازل شوی، الله ته خاشع دي او د الله په آيتونو باندي ناڅيزه بيع نه پېري، دوی ته د خپل رب په خوا کي خپل اجر دئ، بې شکه چي الله ژر محاسبه کوونکی دئ.

(۱۹۹)- په اهل کتابو کي ښه خلك هم شته، ښه ئي هغه دي چي لاندي صفات لري:

- په الله ايمان لري.
- متعصب نه دي، د الله له لوري هر نازل شوی کتاب مني، که دا په دوی نازل شوی وي او که له دوی پرته پر بل چا.
- الله ته خاشع دي.
- دين پلورونکي نه دي او دين په دنيا نه خرڅوي.

دا چي په قرآن کي دين پلورني ته مکرر او ډېره زياته ګوته نيول شوې او کله هم چي د مذهبي مشرانو په اړه بحث کوي نو دې موضوع ته حتماً اشاره کوي، له دې معلومېږي چي د ديني دعوت په وړاندي ستر خنډ له هغو دين خرڅونکو مذهبي مشرانو راولاړېږي چي د دين په جامه کي د دين دښمنان دي، له دين ئې دکان جوړ کړی او په ډېره ناڅيزه بيع ئې خرڅوي.

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱصْبِرُواْ وَصَابِرُواْ وَرَابِطُواْ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

[۲۰۰]- اې مؤمنانو! صبر کوئ او صابر اوسئ، اړيکي ټينګي وساتئ او تقوی وکړئ چي بريالي شئ

(۲۰۰)- دا مبارك آيت د سورې وروستی آيت او د سورې د ټولو مضامينو خلاصه ده. دلته د دريو خبرو توصيه شوې: صبر کول او د تل لپاره صابر اوسېدل، اړيکي مضبوطي ساتل او له الله تقوی کول او همدا درې خصلتونه د بريا عامل او د دنيا او آخرت د سعادت ضامن ګڼل شوي.

که د سورې په مضامينو کي غور وکړئ وبه ګورئ چي له لومړي آيته تر ديرشم آيت پوري د بحث موضوع د الله کتاب، د کتاب حقيقت او په کتاب باندي د ايمان غوښتني دي، له يو ديرشم آيته تر ۱۰۰ آيت پوري د بحث اصلي موضوع پيغمبران، د پيغمبرانو حقيقت او پر دوی د ايمان تقاضاء ده، له ۱۰۱ آيته تر ۱۱۹ آيت پوري له الله سره تعلق، د الله له کتاب سره تعلق

او د مؤمنانو تر منځ تعلقاتو باندي بحث شوی او په ۱۲۰ آيت کي ويل شوي چي که صبر او تقوی ولرئ د دښمن هيڅ کېد او تدبير تاسو ته هيڅ تاوان نشي دررسولی او له دې وروسته د سورې تر پايه د دغي ستري خبري د اثبات لپاره مثالونه او عملي بېلګي وړاندي شوې، د احد په جنګ باندي تبصره، د ابتدائي بريا او د بعدي ماتي عواملو ته ئي اشاره هم د دغه حقيقت د اثبات لپاره ترسره شوي او د بحث په پای کي ګورئ چي د متقيانو نېك عاقبت بيان شوی او ورپسي د اهل کتابو يوه متقي ډله د (خاشعين لله) په نامه ياده شوې او ويل شوي چي اجر ئي د خپل رب په خوا کي خوندي دئ.

له دې په ډېر وضاحت سره معلومېږي چي په دې وروستي آيت کي د (يٰايها‌الذين اصبروا و صابروا) فقره د سورې د لومړۍ برخي او د هغو مضامينو خلاصه ده چي له لومړي آيته تر ۱۰۰ آيت پوري څېړل شوي، د (رابطوا) فقره ئي د دوهمي برخي او د هغو مضامينو خلاصه ده چي له ۱۰۱ آيته تر ۱۱۹ آيت پوري څېړل شوي او د (واتقوا الله لعلکم تفلحون) فقره ئي د درېيمي برخي او د ټولو هغو مضامينو خلاصه ده چي له ۱۲۰ آيته د سورې تر پايه څېړل شوي.

که وغواړو د دې مبارکي سورې ټول پراخ، ژور او با عظمته مضامين د دغه وروستي آيت په رڼا کي راخلاصه کړو نو نتيجه به ئي دا وي: که د الله د کتاب په حقيقت پوه شوئ، په هغه مو ايمان راوړ، د هغه په مقتضاء مو عمل وکړ، په لارښوونو ئي د عمل کولو په دوران کي مو هره شېبه او دوامداره صبر وکړ او د الله د پيغمبرانو په حقيقت پوه شوئ، په هغوی مو ايمان راوړ، د دوي په اړه له غلطو خيالاتو مو ځان وساتو، په عمل کي مو د دوی متابعت وکړ، د دوی په متابعت کي مو هره شېبه او دوامداره صبر وکړ، که مو له الله سره خپل تعلق مضبوط وساتو، ټل او د ژوند په ټولو امورو کي مو د الله په دين منګولي ټينګي ونيولې، په خپلو کي مو وحدت او يووالی وساتو او وېره مو له الله څخه وه او له هغه څه مو ځان وساتو چي الله ترې منع کړي ياست، نو مطمئن اوسئ چي د دنيا بريا او د آخرت سعادت او فلاح به مو په برخه کېږي.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أشهد أن لاَ إِلٰهَ إِلاَّ أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ

بسم الله الرحمن الرحيم

النساء

د سورې پېژندنه

د دې سورې نوم النساء دئ، دا د سورې نوم دئ نه عنوان، ۱۷٦ آيتونه لري، په مدينـه کـې نازله شوې، د سورې له مضامينو څخه معلومېږي چې دا به په هغې مرحلې کې نازله شوې وي چې:

- قتال فرض شوی وو.
- د سِرِيو د لېږلو تر څنگ د مخامخ جگړو مرحله هم رارسېدلې وه او الله تعالی د دې اجـازه هم ورکړې وه.
- مسلمانان د يتيمانو او کونډو لـه ستونزي سره مخـامخ وو او دې مسئلې لـه دوی د حل لار غوښته.
- يهودان لا په مدينه کې موجود وو او له دوی سره د نښتو لړۍ نه وه پيل شوې.
- د جنگ ډېر بحراني حالت وو، مسلمانانو ته ويل شوي وو چې تـل خپـل احتيـاطي تـدابير پـه پام کې ولرئ، له دښمنه غافل نـه شـئ، بـې ضـرورته وسله لـه ځانـه لـري نـه کـړئ، هـره شـېبه د دښمن له لوري د يوې ناڅاپي حملې احتمال ورکړئ.

له دغو خبرو دا اټکل کولی شو چې دا مبارکه سوره له مدينې د بنـي نضـير د يهودي قبيلـې له ايستلو مخکې او د احد د جگړې شا وخوا موده کـې نازلـه شـوې. دا ځکـه چـې لـه يوې خـوا دا بحراني حالت د احد له جگړې وروسته راپيدا شو او لـه بلـې خـوا د يتيمـانو او کونـډو سـتونزه هـم له دغې جگړې وروسته رامنځته شوه او له يهودانو سره د نښتو لړۍ هم د بنـي نضـير لـه ايسـتلو وروسته پيل شوه.

د سورې لومړی آيت د ښځو او يتيمـانو پـه اړه د مفصـل بحـث لپـاره د يـوې جـامع او دقيقـي مقدمې په توگه وايي: ستاسو رب يو دئ، له يوه نفس څخه ئې پيدا کړي يـئ، لـه دغـه نفس څخـه ئې د ده جوړه پيدا کړه او همدا لومړنۍ جوړه د انسانانو د نژاد او نسل د خورېدو ذريعه شوه، پـه دې سره انسانان يوه ستر حقيقت ته متوجه کوي او ورته وايي: د انسانانو نسل او نژاد يو دئ، د يوې کورنۍ غړي دي، پـه رگونـو کـې ئـې يـوه وينـه خـوځېږي، مـور، پـلار ئـې يو دئ، دا د بـې عدالتۍ، نژادي تعصباتو او ټولو هغو غلطو انگېرنو جرړي باسـي چـې يو قوم پر بل قوم او يـو ملت پر بل ملت ځان غوره گڼي، ځان ته د لوړ توکم او بل تـه د ټيټ او پرېوتي توکم پـه سـترگه

ګوري.
له لومړی آيته تر ٤٣ آيت پوري د ښځو، يتيمانو، کونډو، مهر، ميراث، جنسي بې لاريتوب او سزا ئي، کونډي ميراث نه ګڼل، د مهر بېرته ترلاسه کولو هڅه نه کول، هغه خپلوان چي په خپلو کي ئي نکاح حرامه ده، په کورني ژوند کي د ښځي او نارينه ونډه او مقام، د ښځي او مېړه ترمنځ د لانجو دآوارولو لاري چاري او په پای کي د غسل او تيمم په اړه لارښووني شوې، خو په داسي توګه چي د بحث په ضمن کي ګڼ شمېر نور اړوند مسائل هم څېړل شوي او مناسبي لارښووني شوې.
بيا له ٤٤ آيته تر ٥٧ آيت پوري د اهل کتابو ګڼ شمېر قبيح او شنيع اعمال په ګوته شوي او دا د دې لپاره چي مسلمانان د دوی په څېر نشي او له دغو عملونو ډډه وکړي، په دې بحث کي د اهل کتابو لاندي بد بد عملونه په ګوته شوي: له دين نه ئي پوهه او علم ناقص او نيمګړی وو، پخپله بېلاري شوي وو او د نورو د بېلاري کولو هڅه ئي کوله، د الله په دين کي ئي تحريف کاوو، د منافقت لار ئي غوره کړه، په ظاهر او باطن کي ئي ژور توپير وو، د شرك مرتکب شول، په داسي حال کي چي په ګناهونو کي غرق وو خو ځان به ئي ستايو، د خپلو غلطيو لپاره به ئي مذهبي توجيهات راوړل، په الله او د ده په دين پسي ئي افتراء کوله، په اوهامو او خرافاتو ئي باور وو او د ظالمو حکامو په خدمت کي او کافران ئي تر مؤمنانو غوره ګڼل.
ورپسي له ٥٨ آيته تر ٧٠ آيت پوري د اسلامي نظام څو اساسي اصول او مباني بيانوي او فرمايي: امانت اهل ته سپارئ، د خلکو ترمنځ په عدالت حکم کوئ، منازعات مو الله او د هغه رسول ته محول کړئ، د هغه چا ايمان نه قبلېږي چي خپلي شخړي د حل و فصل لپاره طاغوت ته راجع کوي، داسي کسان مؤمنان نه بلکي منافقين دي، يوازي د هغه چا ايمان د منلو دئ چي خپل منازعات دين ته محول کړي، د دين په حکم راضي او ورته تسليم وي.
له ٧١ آيته تر ١٠٤ آيت پوري د جهاد او د جهاد اړوند مسائلو په اړه ډېر جامع بحث شوی، د احتياطي جنګي تدابيرو په اړه، د منافقينو په ارتباط، دا چي څوك د الله په لار کي د جهاد وړتيا لري، د الله په لار کي او د مظلومانو د ژغورني په اړه د يوه مؤمن او مسلمان ديني مسئوليتونه کوم دي، د جهاد په ارتباط مؤمن څه کوي او منافق څه، د منافقينو په اړه څه کول په کار دي، له دښمن سره د معاهدو څنګه التزام وشي، څوك چي له مسلمانانو سره د جنګ اراده نلري څه معامله ورسره وشي، دا احتياط کول چي په جنګونو کي هغو مؤمنانو ته تاوان ونه رسېږي چي د دښمن تر سلطې لاندي سيمو کي اوسېږي، د هغه چا سزا چي کوم مؤمن قصداً وژني، د مجاهد او قاعد د مقام او منزلت ترمنځ ژور توپير، د هغه چا بد عاقبت چي له هجرته ډډه کوي او د کفر تر سلطې لاندي ژوند کول غوره ګڼي، مهاجرينو ته ډاډ ورکول، د سفر او خوف په حالت کي د لمانځه څرنګوالی او په پای کي د دښمن په مسلسل تعقيب کي د ستړيا او ستوماني احساس نه کول، د دې بحث اساسي موضوعات دي.
ورپسي له ١٠٥ آيته تر ١٢٦آيت پوري د خلکو تر منځ د قضاوت او حکميت په اړه دا توصيې شوې: د الله د دين مطابق حکم وکړئ، له خائن کس دفاع مه کوئ، د ګنهګار په ګټه له مجادلي ځان وساتئ، د ايمان تقاضاء دا ده چي په خپلي ګناه اعتراف وکړئ او له الله بخښنه وغواړئ، مبادا په خپلي ګناه بل تورن کړئ، له هغو جرګو او مرکو ډډه وکړئ چي له يوه ظالم

او گنهگـار نـه د حمايـت پـه لـړ كـي جـوړيږي، د هغـه چـا عاقبـت ډېـر وخيـم دئ چـي د اسـلام او مؤمنانو له لاري پرته بله لار ځـان تـه لټوي، مبـادا گنـاه مـو دې تـه اړ كـړي چـي لـه سـزا د ځـان خوندي ساتلو لپاره دين ته شا كړئ او اسلام پرېږدئ، الله تعالـى لـه شـرك پرتـه هـره گنـاه بخښـي، دا شيطان دئ چي تاسو گناه او شرك ته هڅوي، هغه د دغي خبـري لـوړه كـړې، پـه دې پـوه شـئ چي د الله په دين كي اعتبار ايمان او عمل ته ورکول كېږي، نـه ادعاگانو، هيلـو او تمنيـاتو تـه، پـه ديانت كي تر ټولـو غـوره انسـان هغـه دئ چـي الله تـه منقـاد وي، نېك او صـالح وي او د خپل جد ابراهيم په څېر حق ته مايل.

لـه ١٢٧ آيتـه تـر ١٣٦پـوري يـو ځـل بيـا لـومړي بحـث تـه راگرځـي او د ښـځو پـه اړه مزيـد لارښووني زموږ مخي ته ږدي، د دوی په اړه قسط او عدل مراعاتول، كه ښځه لـه مېـړه شـكايت لري د روغي، جوړي هڅه كول او كه روغه جوړه ممكنه نه وه په ښه توگه سـره بېليـدل، تـل پـه عدل قائم پاته كېدل او د الله لپاره حق شـهادت وركـول، د عدل او شـهادت پـه اړه د خپل هـوی او هوس متابعت نه كول، د خپلوی، طمعي او ترحم په وجه عدالت او حق شهادت نـه پرېښـو لانـدي كول.

له دې وروسته تر ١٥٢ آيت پوري بيـا د منـافقينو پـه ارتبـاط مزيـد څرگنـدوني شـوې: دوی كله د ايمان لوری نيول ځان ته گټور وگني او كله د كفر لوری، له كافرانو سره دوسـتي كـوي، د هغوی خوا ته عزت لټوي، په داسي مجالسو كي كښېني چي د الله پـه آيتونـو ملنـډي وهل كېږي، كه بری د مسلمانانو په برخه شي ځان د دوی لـه ډلـي څخـه گڼـي او كـه د كـافرانو پـه برخـه شـي هغوی ته ځان مخلص او وفادار ثـابتوي، لـه الله سره خدعه كوي، پـه لمانځـه كـي كسـل دي، هـر كار ئي د ځان ښودني په موخه وي، د كفر او ايمـان تـر منځ مذبـذب دي، لـه الله سـره ئـي اړيكـي سستي دي، غواړي په الله ايمان له عملي اطاعت نه بېل كړي، دا دواړه لازم او ملزوم نه گڼي.

وروسـي تر ١٧٥آيت پوري د اهل كتـابو ذكـر د مخكنـي بحـث لپـاره د يـوې عملـي بېلگـي پـه څېر راځـي، خارق العاده معجزې غوښتل، (غائب الله) نه منل او پر ځـای ئـي (حاضـر سـخوندر) معبود نيول، خپلي ژمني مـاتول، د پيغمبرانـو مخالفت او حتـی د دوی وژلـو تـه مـلا تـړل، د خپـل جعلي مذهب په نسبت شديد ړوند تعصب، ظلم، د الله له لاري د خلكو راگرځول، سود او د خلكو مال په ناحقه خوړل، په دين كي غلو، شرك، همغه پيغمبر چي پرون ئـي د ده د وژلـو هڅـه كولـه اوس هغه په الوهيت كي شريكول، خدای او د خدای ځای ناستی ترې جوړول.

د سورې په پای كي د لومړي بحث د تكميل لپـاره د هغـه چـا د ميـراث وېش توضيح كـوي چي په وارثانو كي ئي نه پلار وي او نـه اولاد.

ابن جرير د عبدالله بن مسعود رضـي الله عنه دا قول نقل كړی چي ويلي ئي دي: د النساء پـه سوره كي پنځه آيتونه داسي دي چي په ټولي دنيا او ما فيها به ئي بدل نه كړم او هغه دا دي:

إِن تَجْتَنِبُوا كَبَائرَ مَا تُنهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَ نُدْخِلْكم مُّدْخَلاً كَرِيماً*

كه مو له سترو سترو منع شوو (گناهونو) ډډه وكړه، بد بد به درنـه ورژوو او د ننوتو پـه عـزتمن ځای كي به مو داخل كړو.

إِنَّ اللَّهَ لا يَظلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ وَ إِن تَك حَسنَةً يُضعِفْهَا وَ يُؤْتِ مِن لَّدُنْهُ أَجْراً عَظِيماً*

بې شكه چي الله د يوې ذرې په اندازه هم ظلم نه كوي او كه هغه كومه ښېگڼه وي نـو دوه برابـره به ئي كړي او لـه خپل لوري به ستره بدله وركړي.

وَ لَوْ أَنَّهُمْ إِذ ظلَمُوا أَنفُسهُمْ جَاءُوك فَاستَغْفَرُوا اللَّهَ وَ استَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّاباً رَّحِيماً *
او كه دوى هغه وخت درته راغلي وى چي پر خپل ځان ئي ظلم كړى وو، بيا ئي له الله څخه مغفرت غوښتى وى او پيغمبر هم ورته بخښنه غوښتي وى، نو الله به ئي مهربان توبه منونكى موندلى وو.
وَ مَن يَعْمَلْ سوءاً أَوْ يَظلِمْ نَفْسهُ ثُمَّ يَستَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ غَفُوراً رَّحِيماً *
او چا چي كومه ګناه وكړه او يا ئې پر خپل ځان ظلم وكړ، بيا ئې له الله بخښنه وغوښته، الله به مهربان بخښونكى ومومي.
إِنَّ اللَّهَ لا يَغْفِرُ أَن يُشرَك بِهِ وَ يَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِك لِمَن يَشاءُ وَ مَن يُشرِك بِاللَّهِ فَقَدْ ضلَّ ضلَلا بَعِيداً *
يقيناً چي الله دا نه بخښي چي له ده سره شرك وشي او له دې راكوز هرڅه هغه چا ته بخښي چي وئې غواړي او چا چي له الله سره شرك وكړ، نو يقيناً چي په ژور ضلالت سره بې لاري شوى.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴿١﴾

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱتَّقُواْ رَبَّكُمُ ٱلَّذِي خَلَقَكُم مِّن نَّفۡسٖ وَٰحِدَةٖ وَخَلَقَ مِنۡهَا زَوۡجَهَا وَبَثَّ مِنۡهُمَا رِجَالٗا كَثِيرٗا وَنِسَآءٗۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ ٱلَّذِي تَسَآءَلُونَ بِهِۦ وَٱلۡأَرۡحَامَۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلَيۡكُمۡ رَقِيبٗا ﴿١﴾

[1]- اې خلکو! له خپل هغه رب ووېرېږئ چي له يوه نفس ئې راپيدا کړئ او له هغه ئې د ده جوړه راپيدا کړه او له دواړو ئې ډېر نارينه او ښځي خواره کړل، هم د هغه الله په نسبت تقوی ولرئ چي په خپلو کي غوښتني پرې کوئ او هم د خپلوی په اړه، بې شکه چي الله ستاسو څارونکی دئ.

(١)- په دې آيت کي څو اساسي مطالب راغلي:

- د ټولو انسانانو خالق او پالونکی يو دئ.
- د ټولو انسانانو پيدايښت له يوه نفس څخه پيل شوی، له همدې يوه نفس څخه د ده جوړه راپيدا شوې او بيا له دې دواړو د انسانانو د خورېدو لړۍ پيل شوې، د انسانانو پلار، مور يوه جوړه ده، په رګونو کي ئې يوه وينه ده، نسب ئې يو دئ، د يوې کورنۍ غړي دي، داسي نه ده چي نسلونه ئې بېل بېل او په نسب کي يو له بله بېل وي، داسي نه ده چي د نړۍ په بېلو بېلو سيمو کي بېل بېل نسلونه راپيدا شوي وي، د تور پوستو پلار بېل او د سپين پوستو بېل وي، عرب له يوه پلاره او عجم له بل پلاره پيدا شوي وي.
- د هغه چا پروا ولرئ چي ستاسو خالق او پالونکی دئ، ستاسو د ټولو غوښتنو مرجع ده، ستاسو اړتياوو ته ځواب وايي، ستاسو ضرورتونه رفع کوي، يو له بله ستاسو غوښتنه هم د ده په نامه وي.
- په خپلمنځي تعلقاتو کي بايد دې ته متوجه وئ چي تاسو ټول په حقيقت کي د يوې کورنۍ غړي يئ، د دغي خپلوۍ خيال وساتئ. ځان تر بل لوړ مه ګڼئ، خپل ورور ته د حقارت په سترګه مه ګورئ، پرخپل ورور ظلم مه کوئ.
- معامله مو له هغه رب سره ده چي ستاسو د ټولو کړو وړو څارنه کوي.

که څه هم ځينو مفسرينو له (ارحام) نه هغه ذوي الارحام مراد کړي چي نږدې خپلوان ګڼل کېږي، خو د آيت له لومړۍ برخي په ډېر وضاحت سره معلومېږي چي له دې نه مراد هغه عامه خپلوي ده چي د ګډ مور پلار په وجه د ټولو انسانانو ترمنځ شته. همدا راز (تسائلون)، يو له بل غوښتل او ډېر او مکرر غوښتل افاده کوي، موږ هر څه د الله د نامه په يادولو سره

غواړو، يو له بله هم او له دې پرته هم، دا د ټولو انسانانو په فطرت کې ايښودل شوي، هندو او بودائي د بت خوا کې، مسيحي د مريم او عيسى عليهما السلام د مجسمو خوا ته، زردشتيان د اور په څنگ کي د خداى په نامه سؤالونه کوي، له خدايه سؤال کول ئې د فطرت په حکم سره دئ خو د الله په پېژندو کي دوکه شوي.

له نفس واحد نه ځينو دا معنى اخيستې چې تاسو ئې له يوه جنسه پيدا کړي يئ، د ټولو د پيدايښت ماده يوه ده او له يوه جنسه پيدا شوي يئ، خو دقيقه معنى ئې دا ده چې له يوه نفس نه ئې د هغه جوړه پيدا کړه او بيا له دوى دواړو ئې د دوى اولاد.

د آيت له الفاظو په صراحت سره معلومېږي چې لومړى يو نفس پيدا شوى او بيا له همدې يوه نفس نه يوه جوړه (نر او ښځه) جوړه شوې او بيا له دې جوړې د انسانانو د تناسل او توالد لړۍ پيل شوې. د انسانانو د پيدايښت په اړه د قرآن دا بيان هغه واهي او بې بنسټه نظريه له بنياده ردوي چې انسانان په مختلفو نسلونو وېشي او د هر نسل او نژاد لپاره بېل بېل اجداد ثابتوي.

په دې مبارك آيت سره يوې اساسي پوښتنې ته ځواب ويل شوى، له هر چا سره دا پوښتنه شته چې د انسانانو پيدايښت څنگه پيل شوى؟ له يوه مور پلار که له بېلابېلو؟ که دا لومړۍ جوړه يوه وي يا بېلې بېلې وې، پيل ئې څنگه وو؟ له سره يوه مکمله جوړه پيدا شوې، که ورو ورو ئې له يوه حالته بل ته ارتقاء کړې؟ له انسانه علاوه د نورو ژوو، مخصوصاً هغه چې د انسانانو په څېر له مور، پلار پيدا کېږي، د پيدايښت لړۍ څنگه پيل شوې؟ کوم سؤالونه چې د انسان د پيدايښت په اړه مطرح دي د نورو ژوو په اړه هم مطرح دي. په دې مبارك آيت کې دا پوښتنه ځواب شوې. له دې آيته معلومېږي چې انسان له لومړي سره انسان پيدا شوى، يو نفس په يوې جوړې بدل شوى او بيا له همدې جوړې څخه د ده د نسل سلسله پيل شوې او دا ځواب موږ ته دا لارښوونه کوي چې د نورو ژوو د پيدايښت لړۍ به هم دې ته ورته وي، د هرې نوعې لپاره به لومړى يو نفس پيدا شوى وي، بيا له دې نه يوه جوړه او بيا دغه جوړه ئې د توالد او تناسل ذريعه.

دا آيت وايي چې د انسانانو لومړۍ جوړه، آدم او حواء عليهما السلام له واحد نفس او يوه ژوندي مخلوق پيدا شوي، داسې نه چې دوه بېلې بېلې مجسمې جوړې شوې وي او بيا په دواړو کې روح پو شوې وي!!

د دې آيت دقيقه تشريح او له (واحد نفس) د ده د جوړې د پيدايښت څرنگوالى په لاندې آيت کې بيان شوى:

وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ مِّن تُرَابٍ ثُمَّ مِن نُّطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمْ أَزْوَاجاً وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنْثَى وَلاَ تَضَعُ إِلاَّ بِعِلْمِهِ وَمَا يُعَمَّرُ مِن مُّعَمَّرٍ وَلاَ يُنقَصُ مِنْ عُمُرِهِ إِلاَّ فِي كِتَابٍ إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِير* فاطر: ١١

او الله تاسو له خاورې راپيدا کړئ، بيا له نطفې، بيا ئې جوړه جوړه کړئ، نه کومه ښځينه څه حمل کوي او نه ئې زېږوي، مگر د ده په علم سره او نه د کوم عمر خاوند عمر ورزياتېږي او نه ئې عمر کمېږي مگر دا چې په کتاب کې (ثبت) دي او دا کار الله ته آسان دئ.

له دغه آيته څو خبرې په ډېر وضاحت سره معلومېږي:

- د انسان د پيدايښت لومړۍ ماده خاوره ده.

- له خاورې د ده نطفه جوړه شوې.
- بيا له دغې نطفې ښځه د ده جوړه پيدا شوې. يعني هغه (واحد نفس) دغه له خاورو جوړه شوې نطفه وه چې له هغې ئې د ده (زوج او جوړه) راپيدا کړه او بيا له دغې جوړې د ده د نسل د پيدا کېدو لړۍ پيل شوې.

د دې مبارک آيت له دغه قاطع او صريح بيان سره سره چې څوک په دې خبري کې شک کوي چې د آدم عليه السلام پيدايښت له نطفې پيل شوی، هغه به په قرآن باور نلري او د الله تعالی د قول په مقابل کې به د بل چا قول ته اعتبار ورکوي!!

په دې آيت کې د قرآن يو بل علمي اعجاز زموږ مخې ته راځي، د ساينس په نړۍ کې تر نولسمې پېړۍ پورې څوک په دې نه پوهېدو چې کېدی شي يو ژوندی مخلوق په دوو ژوندیو شيانو تجزيه شي، دا ئې محال ګڼله، خو په نولسمې پېړۍ کې په دې پوه شو چې په ژوندیو مخلوقاتو کې ځينې داسې هم شته چې تکاثر ئې د نر، ښځې د القاح له لارې نه وي، بلکې يو موجود په دوو تجزيه شي، آميب ئې يو مثال دئ او په شلمه پېړۍ کې دا حقيقت ورته څرګند شو چې د انسان په وجود کې هم د ځينو حجراتو تکاثر د همداسې تجزيې له لارې ترسره کېږي.

د نورو ژونديو مخلوقاتو پيدايښت هم بايد د الله تعالی د عام سنت مطابق، همداسې له بېلې بېلې نطفې پيل شوی وي.

د آدم او حواء عليهما السلام د پيدايښت په اړه اسرائيلي روايات دا وايي چې: لومړی د آدم مجسمه او کالبوت جوړ شوی، بيا په اور ايښودی شوی، (داسې لکه کوم کلال چې خاوره خټه کړي، لوښي او مجسمې ترې جوړې کړي، په اور ئې کېږدي او پخې ئې کړي) کله چې د آدم مجسمه پخه شوه نو روح په کې پو شوه او آدم راژوندی شو او بيا له پاتې خټې يا د آدم له پوښتۍ د ده جوړه پيدا کړی شوه.

په عامو مسلمانانو او حتی مفسرينو کې ځينې د دغو رواياتو تر اغېز لاندې تللي او چېرې چې ئې کوم متشابه لفظ تر سترګو شوی نو هغه ئې د دغو اسرائيلي رواياتو په اساس تعبير کړی.

د مثال په توګه دغه حديث:

إن المرأة خلقت من ضلع وإن أعوج شيء في الضلع أعلاه فإن ذهبت تقيمه كسرته وإن استمتعت بها استمتعت بها وفيها عوج.

ښځه له پوښتۍ پيدا شوې، د پوښتۍ تر ټولو کوږ ځای ئې د هغې لوړه وي، که دې دا هڅه وکړه چې هغه سمه کړې نو ماته به ئې کړې او که غواړې ګټه ترې واخلې نو په داسې حال کې به ترې ګټه اخلې چې کوږوالی به په کې وي.

دلته نه د حواء عليها السلام نوم ذکر شوی او نه دا ويل شوي چې دا د آدم عليه السلام له پوښتۍ پيدا شوې، برعکس ويل شوي چې هره ښځه له پوښتۍ څخه پيدا شوې او دا بديهي خبره ده چې ټولې ښځې د سړو له پوښتيو څخه نه دي پيدا شوې، ښځې د نارينه په څېر د مور، پلار له نطفو څخه پيدا کېږي، نو له پوښتۍ څخه د ښځو د پيدايښت معنی دا نه ده چې د پوښتۍ هډوکی د ښځو د بدن ماده ده، بلکې په دې سره د ښځو فطري او روحي جوړښت ته اشاره شوې، د دې حديث وروستۍ برخه پخپله د دې وضاحت کوي، ټولو محققينو ويلي چې په دې سره د ښځو په طبيعت کې هغو ځانګړتياوو ته اشاره شوې چې نارينه ئې بايد تحمل کړي او دا

هڅه ونکړي چي هغه حتماً رفع شي. او دا داسي ده لکه د الانبياء په سوره کي چي راغلي:
خُلِـقَ الانسـنُ مِـنْ عَجَـلٍ سـأُورِيكُمْ ءَايَتِـى فَـلا تَسـتَعْجِلُونِ *
الانبياء:٣٧
انسان له تلوار او عجلي پيدا شوی، ژر به خپل آيتونه دروښيم، نو عجله مه کوئ.
هر څوك پوهيږي چي دلته له تلوار او عجلي نه د انسان پيدايښت هيڅكله دا معنی نلري چي عجله او تلوار کومه ماده ده او انسان له دغي مادې پيدا شوی، معنی ئي له دې پرته بل څه نه ده چي انسان عجول او بيړنی پيدا شوی، په فطرت او ختِه کي ئي عجلت او تلوار اېښودل شوی، په حديث کي هم له ضلعي نه د ښځي پيدايښت دې ته ورته معنی لري. د ښځي عاطفه قوي ده، ژر او په ډېر کم څه خفه کېږي اوښکې ئي بانوگانو ته نږدې دي، ژر په ژړا شي، دې ته ورته نوري ځانگړتياوي لري، دا ئي په فطرت کي اېښودل شوې، دا له دې سره ښايي، هر څومره چي د کومي ښځي عاطفه قوي وي همدومره به هغه غوره ښځه وي، له خپل اولاد سره به ئي زياته مينه وي، ښه پالنه به ئي کوي، له خپل مېړه سره به ئي محبت زيات وي، نارينه بايد دا کوږوالی تحمل کړي او بې ځايه ئي د سمولو هڅه ونكړي. خو متأسفانه ځينو له دې نه غلط مفهوم اخيستی، د دوی د غلطی سبب هم هغه اسرائيلي روايات دي چي په دې اړه خواره شوي.
او يا لکه د يوه حديث دا الفاظ: لما صور الله آدم: کله چي الله تعالی آدم ته صورت ورکړ.
دوی دا آدم ته صورت ورکول داسي تعبير کړی چي گواکي الله تعالی د ده مجسمه جوړه کړه، همغسي لکه اسرائيلي روايات چي وايي، حال دا چي قرآن د ټولو انسانانو د پيدايښت په اړه همدغه لفظ کارولی، لکه چي فرمايي:
هوالذي يصوركم في الارحام كيف يشاء: الله هغه ذات دئ چي تاسو ته ئي د ميندو په رحم کي صورت درکړ.
آيا دلته د مور په رحم کي انسان ته صورت ورکول دا معنی لري چي د هغه مجسمه ئي جوړه کړه؟ د قرآن د آيتونو له مخي خو آدم عليه السلام ته صورت ورکول داسي دي لکه د ده اولاد ته چي الله صورت ورکوي او په ده کي روح پو کول همغسي لکه د ده اولاد ته چي د مور په رحم کي روح ورکوي.
ثُمَّ جَعَلَ نَسلَهُ مِن سلَلَةٍ مِّن مَّاءٍ مَّهِينٍ * ثُمَّ سوَّاهُ وَ نَفَخَ فِيهِ مِن رُّوحِـهِ وَ جَعَلَ لَكُمُ السمْعَ وَ الأَبْصـرَ وَ الأَفْئِـدَةَ قَلِـيلاً مَّـا تَشـكُرُونَ *
السجدة: ٨- ٩
بيا ئي د ده نسل د سپکو اوبو له نچوړ څخه پيدا کړ، بيا ئي برابر کړ او په هغه کي ئي خپله روح پو کړه او تاسو ته ئي غوږ، سترگي او زړونه درکړل، ډېر لږ شکر کوئ.
آيات او احاديث خو دا خبره کوي چي د آدم عليه السلام اولاد هم داسي پيدا کېږي چي نطفه وي، علقه شي، د غوښي يوه ټوټه شي، صورت ورکړی شي، روح په کي پو شي، د ماشوم په څېر دنيا ته راشي، ځوان شي، زوړ شي او په مرگ محکوم شي. آدم عليه السلام خو د دوی جد دئ، ولي به ده ته صورت ورکول او په ده کي د روح پو کول، د ده له اولاد څخه توپير ولري؟!! قرآن خو دواړه ورته گڼي او په ورته الفاظو ئي بيانوي، يوازي دا توپير په گوته کوي چي آدم عليه السلام له مور او پلار پرته پيدا شوی، دا دوی ولي له خپله ځانه د نورو

توپيرونو راپيدا کولو هڅه کوئ؟!!
او يا لکه د قرآن دغه آيت:
قَالَ يَاإِبْلِيس مَا مَنَعَك أَن تَسجُدَ لِمَا خَلَقْت بِيَدَى:
وئي ويل: اې ابليسه! څه شي هغه څه ته له سجدې کولو منع کړې چې ما په خپل لاس پيدا کړ.
دلته دوى د (خلقت بيدى) الفاظ د آدم عليه السلام په خاص او ځانګړي پيدايښت حمل کوي او وايي چې الله تعالى آدم عليه السلام په خپل لاس جوړ کړ!! حال دا چې په قرآن کې د نورو شيانو د خلقت په اړه هم دې ته ورته الفاظ راغلي:
أَوَ لَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَا لَهُم مِّمَّا عَمِلَت أَيْدِينَا أَنْعَماً فَهُمْ لَهَا مَلِكُونَ * يس: ٧١
لکه څنګه چې په دې آيت کې (ما عملت ايدينا) عام خلقت افاده کوي نه کوم ځانګړى او خاص خلقت او له دې نه هيڅوك دا غلطه معنى نه اخلي چې الله تعالى دغه شيان په خپلو لاسونو جوړوي، همداراز له (خلقت بيدى) دا معنى اخيستل چې الله تعالى په خپل لاس د آدم عليه السلام مجسمه جوړه کړه، لويه او قبيح اشتباه ده. دا اشتباه به هغه څوك کوي چې الله تعالى نه پيژني، په پيدايښت کې د ده سننو ته پام نه کوي، دا هره ورځ چې الله تعالى په کوم ترتيب مخلوقات پيدا کوي دا له پامه غورځوي، الله له انسان سره تشبيه کوي او هغه هم له يوه کلال سره، په خپل کچه ذهن کې ئې کلال ته ورته کوم خداى انځور کړى او ګمان کوي چې هغه به آدم عليه السلام دغسې په خپل لاس جوړ کړى وي لکه کلال چې له خټې منګى جوړوي. ډېره ډېره عجيبه ده چې يو انسان هره ورځ په خپلو سترګو ګوري چې الله تعالى خپل مخلوقات څنګه او په څه ترتيب پيدا کوي، څنګه ئې جوړوي، څنګه ئې له يوه حالته بل ته بيايي، خو سره له دې دومره ستره غلطي کوي او د آدم عليه السلام پيدايښت د الهي سننو خلاف او د يوه کلال له کار سره ورته ګڼي.
الله تعالى نه په ذات کې مِثل لري، نه په صفاتو کې او نه په افعالو کې، د پيدا کولو په فعل کې هم بايد الله له مخلوق سره تشبيه نه کړو، څوك چې د الله تعالى د پيدا کولو فعل، د انسان له فعل سره تشبيه کوي او لکه څنګه چې انسان په خپلو لاسونو يو کار ترسره کوي، خټه راواخلي، خښتې ترې جوړې کړي، سر پر سر ئې کيږدي او ديوال ترې جوړ کړي، که څوك د الله تعالى په اړه همداسې ګمان وکړي هغه لويه اشتباه کړې او الله ئې له مخلوق سره تشبيه کړى. حال دا چې قرآن فرمايي: ليس کمثله شئ: الله ته ورته شى نشته.
کله چې ما دا برخه ليکله، د يوه معروف کشيش، ادريان روجرز وينا مې اورېده چې د ډاروين په نظريې ئې سخته نيوکه کوله، هغه ئې د کليسا خطرناك دښمن بالو او د ده دا خبره ئې په ډېر شدت او حدت سره ردوله چې انسان له بيزو ارتقاء کړې، د (ارتقاء)، (د بقاء لپاره نزاع) او (د اصلح د پاته کېدو) هغه درې نظريې ئې له بنسټه غلطې ګڼلې چې ډاروين وړاندې کړې، ډاروين ته ئې د مجنون، ليوني او رواني بيمار خطاب کاوو او په دې خبرې ئې ټينګار درلود چې الله انسان په خپلو لاسونو او خپل صورت ته ورته هيئت کې جوړ کړى، الله ئې د (پلار خداى) په نامه او عيسى عليه السلام ئې د خداى د زوى په نامه ياداوو او ويل ئې: مسيح زموږ لپاره خپلې وينې قرباني کړې او په صليب وځړول شو چې ئې دغه وينه او قرباني د خپلو مسيحيانو د ټولو ګناهونو لپاره فديه شي!!

لـه ځـان سـره مـي ويـل: ښـايي ډاروين دغـو کشيشـانو او د دوی خرافـاتو د دغـي نظريـي وړاندي کولو ته اړ کړی وي، هغه خدای چي دوی ئي خلکو ته ښيي، د انسـان پـه څېر خدای، د انسان پلار، هغه چي د عيسی په څېر زوی لري او يا د عيسی په څېر وړوکی شو، دا ئـي ومنلـه چي ويني ئي توی شي، په صليب وځړول شي، دا ټولي ملنډي پر ځـان يـا پـر خپـل زوی ومنـي، انسان دي له ختې داسي جوړ کړي لکه کـلال چـي منگـی او مجسمه جوړوي، داسـي خدای نـه د ډاروين په څېر مجنون ته د منلو دئ او نه د مسيح عليه السلام پـه څېر پيغمبر تـه، دوی ډاروين تکفير کړ او پلرونو ئي مسيح عليه السلام.

ډاروين او نظريه ئي پـه حقيقت کـي د دوی د خرافـاتو پـه ضـد يـو عکس العمل وو، دوی د خرافاتو په يوې انتهاء کـي او هغه ئي په بلې انتهـاء کـي، انسـان نـه خدای دئ او نـه بيزو، خدای خدای دئ، انسان انسان دئ او بيزو بيزو، نه ئي له بيزو څخه ارتقاء کړې او نه داسي پيدا شـوی چي لـومړی ئـي مجسمه د الله پـه بڼـه او هغـه تـه ورتـه جوړه شـوې، پـه اور ايښـودل شـوې، پخـه شـوې او بيـا الله د خپلـي روح يـوه برخـه پـه ده کـي اچولې او راژونـدی شـوی!! بـرعکس انسـان، روح او جسم ئي مخلوق دي، يو ځانگړی مخلوق، له نورو ئي توپير پـه انسـانيت کـي دئ، نـه پـه دې کي چي د خلقت ماده ئي بېله وي. که دا انسانيت ترې واخيستل شي، نو نـه يـوازي يـو حيـوان دئ بلکي د حيواناتو ډېر بـد حيـوان دئ، د نـورو پـه څېر لـه خـاوري پيدا شـوی، مـرگ ژونـد ئـي داسي دئ لکه د نورو ژوو.

مسـيح عليـه السـلام يـوازينی هغـه څـوك نـه دئ چـي جـاهلو قومونـو د مغرضـو او ټگمـارو مذهبي مشرانو په وينا له هغه خدای او د خدای زوی جوړ کړی، ډېـرو نـورو جـاهلو قومونـو لـه خپلـو شخصـيتونو خـدايان جـوړ کـړي، يهودانـو، بودايـانو او هنـدوانو دا کـار کـړی، ډېـرو نـورو همداسي د زمکي او آسمان خالق خدای زمکي ته او خپل کلي ته راکوز کړی او په يوې مجسمي او حتی په يوه قبر کـي ئي ځای پر ځای کړی، هغه ئـي خدای گڼلـی او ځـان ئـي د خدای محبـوب او نازولی قوم او خپله خاوره مقدسه خاوره، داسي ډېر مصلح شخصـيتونه او د الله پيغمبـران تېـر شوي چي يوه امپراطور بـاغي گڼلـي او پـه مـرگ ئـي محکوم کـړي خـو د ده رقيـب راغلـی او لـه همدې بـاغي ئـي معبـود جـوړ کـړی، دا سياسـت دئ چـي لـه پيغمبـره بـاغي جوړوي او لـه بـاغي معبود.

پـه مسلمانانو کـي هم يوه داسـي ډلـه راپيدا شـوه چـي الله لـه انسـان سـره او انسـان لـه الله سـره تشبيه کوي، دوی هم د ادريان روجرز کشيش خبره کوي او وايي چي الله انسـان د خپـل صـورت پـه بڼه کي پيدا کړ، دا عقيده ئي لـه اسـرائيلي روايـاتو اخيسـتي ده خـو د هغـه لپـاره ئـي پـه روايـاتو کي داسي تأويلونه کړي چي دې خرافـي عقيدې تـه اسلامي رنـگ ورکـړي، دوی د پيغمبـر عليـه السلام په دې حديث استناد کوي چي فرمايي:

إِذَا ضَرَبَ أَحَدُكُمْ فَلْيَجْتَنِبِ الْوَجْهَ وَلَا يَقُلْ قَبَّحَ اللَّهُ وَجْهَكَ وَوَجْهَ مَنْ أَشْبَهَ وَجْهَكَ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَـــلَّ خَلَـــقَ آدَمَ عَلَيْـــهِ السَّـــلَام عَلَـــى صُـــورَتِهِ * رواه احمد

که چا بل څوك وهلو نو بايد په مخ ئې ونه وهي او داسي ونه وايـي چـي خدای تعـالی دې ستا او تا ته د ورته کس مخ تور کړي، ځکه الله تعالی، آدم عليه السلام د ده په بڼه او شکل کي پيدا کړ.

پـه دې حديث کـي چـي مفهوم ئـي ډېـر روښـانه دئ او د صـافو زړونو خاوندانو تـه پـه هغـه کـي

د هيڅ اشتباه مجال نشته، خو هغه کسان چي رنځور زړونه لري او له اسرائيلي رواياتو متأثره شوي، وايي: په (صورته) کي ضمير الله تعالی ته راجع دئ، ګواکي الله تعالی؛ آدم عليه السلام خپل ځانته ورته پيدا کړ!!!

که تاسو لږ پورتني حديث ته ځير شئ، په واضح توګه ګورئ چي دلته د دوو کسانو ترمنځ شخړي ته اشاره شوې، رسول الله صلی الله عليه وسلم دا حکيمانه لارښوونه کوي چي د جګړې په وخت کي يو بل په مخ مه وهئ، داسي مه وائئ چي خدای تعالی دي ستا او تا ته ورته مخ تور او قبيح کړي، ځکه چي الله تعالی، آدم عليه السلام هغه ته په ورته شکل او صورت کي پيدا کړی. په دې پوهېږو چي د دښمنۍ او جګړي په وخت کي هر انسان د مقابل لوري له مخ او څېرې په خپل زړه کي د نفرت،کينې او کرکې احساس کوي، د مقابل طرف د نفرت او کرکي آثار هم د هغه په څېرې او مخ کي راڅرګند شي، په سترګو کي ئې د قهر او غصی نښې راښکاره شي، نو ځکه د ده غصه او کرکه د مقابل لوري او دښمن مخ او سترګو ته متوجه کېږي، همدې برخي ته پام اړوي او خپل داخلي قهر داسي څرګندوي: سترګي دي راباسم، پزه دي پرې کوم، مخ دي تور، سترګي دي ړندې شه، دا مردار مخ دي داسي او داسي شه، په دې الفاظو هم اکتفا نه کوي بلکي لاس پورته کوي او غواړي پر مخ ئې يوه کلکه څپېړه ورکړي، خوله ئې په سوك ورماته کړي. رسول الله صلی الله عليه وسلم په جګړه د بوختو افرادو روحي حالت ته په پام سره او د دوی د قهر او غضب د سړولو لپاره فرمايي: خدای تعالی خپل بنده او ستاسو ټولو پلار آدم عليه السلام په داسي څېرې او شکل کي پيدا کړی وو لکه دا ستا مقابل لوری، دا له تاسره په جګړه او شخړه بوخت ستا ورور، خپل پلار ته د احترام په دود بايد هغه پر مخ ونه وهې او د مخ په اړه ئې سپکي خبري ونه کړې. که د رسول الله صلی الله عليه وسلم دا حکيمانه لارښووني مراعات شي او د شخړو او مشاجرو په وخت کي په پام کي ونيول شي، نو د ډېرو فتنو او جګړو مخنيوی به وشي. خو ګورئ چي له دغه حکيمانه ارشاد نه د کږو زړونو خاوندانو څومره کوږ تعبير کړی او څنګه کږه معنی ئې ترې ايستلې؟!!

دا آيت هم وايي چي د انسانانو لومړئ جوړه، آدم او حواء عليهما السلام له واحد نفس او يوه ژوندي مخلوق پيدا شوي، داسي نه چي دوه بېلي بېلي مجسمي جوړي شوې وي او بيا په دواړو کي روح پو شوې وي!!

که څوك پوښتنه وکړي چي آيا د مور له رحم نه بهر هم د يوه ژوندي مخلوق پيدا کېدل ممکن دي، ورته وايو؛ هو دا ممکن دي، د ټولو بوټو او نباتاتو نطفې په زمکي کي وده کوي، مرغان او ډېر حيوانات د مور له رحم نه بهر له هګيو پيدا کېږي، په حيواناتو کي د مور له رحم نه بهر د پيدا کېدو ډېري بېلګي شته چي يو مثال ئې د ماهيانو پيدايښت دئ، د ماهي بچيان د مور په خېټه کي نه بلکي بهر پيدا کېږي، د نر او ښځي نطفه ئې په بهر کي سره القاح شي، ښځه ئې په يوه ګوښه کي خپلي هګۍ واچوي، نارينه ئې راشي او خپله مني ورباندي وشيندي او په دې ترتيب ئې القاح ترسره شي او بچيان ئې د مور له رحم نه بهر راپيدا شي.

د قرآني آيتونو او د پيغمبر عليه السلام د احاديثو په رڼا کي د ژوو د پيدايښت په اړه ويلی شو چي الله تعالی د زمکي او آسمان له پيدا کولو وروسته د زمکي پر سر داسي شرائط برابر کړې چي د ژونديو مخلوقاتو د پيدا کولو او د هغوی د رشد او ودې لپاره ضروري دي، کولی شو دا شرائط د (ژوند پسرلی) ونوموو، لکه څنګه چي په هر پسرلي کي مړه ژوي د زمکي له

تل نه سر رااوچت کړي، راوټوکېږي او ونه او بوټي ترې جوړ شي، همداراز د زمکي پر سر د ژوندیو مخلوقاتو د پیدایښت لړۍ ئي هم د (ژوند په هغه پسرلي) کي پيل کړې، د مختلفو موجوداتو نطفي ئي پيدا کړې، له دغو نطفو ئي د دوی ازواج او جوړې راپيدا کړي او په دې سره ئي په زمکي کي د دوی د نسل د دوام او بقا لار آواره کړې.
ابوهريره رضي الله عنه وايي: پيغمبر عليه السلام تر لاس ونيولم او راته وئي ويل: الله تعالى د شنبې په ورځ خاوره پيدا کړه، د يکشنبې په ورځ غرونه، د دوشنبې په ورځ نبات، د سه شنبې په ورځ مکروه، د چهارشنبې په ورځ نور، د پنجشنبې په ورځ خزندگان او د جمعې په ورځ، د پيدايښت په پای او د ورځي په آخر کي، د ماښام او مازديگر تر منځ ئي آدم عليه السلام پيدا کړ.
عَنْ أَبِي هريرَةَ ، قَالَ أَخَذَ رَسُولُ اللهِ بِيَدِي فَقَالَ: «خَلَقَ اللَّهُ، عَزَّ وَجَلَّ، التُّرْبَةَ يَوْمَ السَّبْتِ. وَخَلَقَ فِيهَا الْجِبَالَ يَوْمَ الأَحَدِ. وَخَلَقَ الشَّجَرَ يَوْمَ الإِثْنَيْنِ. وَخَلَقَ الْمَكْرُوهَ يَوْمَ الثُّلاَثَاءِ. وَخَلَقَ النُّورَ يَوْمَ الأَرْبِعَاءِ. وَبَثَّ فِيهَا الدَّوَابَّ يَوْمَ الْخَمِيسِ. وَخَلَقَ آدَمَ، عَلَيْهِ السَّلاَمُ، بَعْدَ الْعَصْرِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ. فِي آخِرِ الْخَلْقِ. فِي آخِرِ سَاعَةٍ مِنْ سَاعَاتِ الْجُمُعَةِ. فِيمَا بَيْنَ الْعَصْرِ إِلَىٰ اللَّيْلِ».
دا مبارك حديث د زمکي پر سر د پيدايښت مختلف مراحل توضيح کوي او وايي چي د زمکي پر سر د خاوري پيدا کېدل د پيدايښت مقدمه وه، له خاوري وروسته لومړی نباتات، بيا نور څه او په پای کي انسان پيدا شوی
قرآن د هغه چا په ځواب کي چي د قيامت بيا ژوندون نه مني، د انسان لومړني پيدايښت او د ده هره ورځ پيدايښت او له زمکي او خاوري د نباتاتو راټوکېدل د دلائلو په توگه وړاندي کوي، له دې معلومېږي چي د پيدايښت په اړه د الله مشهود سنت د مخکني او وروستني پيدايښت لپاره دليل دئ. په دې اساس مور. هغه چا ته چي د ابتدايي پيدايښت په اړه پوښتنه کوي، وايو: دا پيدايښت هم داسي دئ لکه دا اوس اوس چي الله ژوندي شيان پيدا کوي، هر ژوندی مخلوق له نطفي راپيدا کوي، همداسي ئي په ابتداء کي له نطفي راپيدا کړي. په سر کي د مور له رحم نه بهر او وروسته د مور په رحم کي.

وَءَاتُوا۟ ٱلْيَتَٰمَىٰٓ أَمْوَٰلَهُمْ ۖ وَلَا تَتَبَدَّلُوا۟ ٱلْخَبِيثَ بِٱلطَّيِّبِ ۖ وَلَا تَأْكُلُوٓا۟ أَمْوَٰلَهُمْ إِلَىٰٓ أَمْوَٰلِكُمْ ۚ إِنَّهُۥ كَانَ حُوبًا كَبِيرًا ﴿٢﴾

[٢]-او يتيمانو ته د دوی خپل مالونه ورکړئ او ناپاك په پاك مه بدلوئ او د دوی مالونه تر خپلو مالونو پوري مه خورئ، بې شکه چي دا لويه گناه ده.

(٢)- دلته د يتيمانو د مالونو په اړه لاندي توصيې شوې:

- د دوی مالونه مکمل ورته وسپارئ.
- داسي نه چي د دوی ښه او غوره مال ترې واخلئ او په بدل کي پرېوتی او خراب مال ورکړئ.
- او داسي هم نه چي د گډ ژوند په بهانه د دوی له مال نه خپل مصارف وکړئ او داسي کومه حيله جوړه کړئ چي تر خپل مال نه د مخه د دوی مال مصرف کړئ.

- د يتيمانو مال خوړل لويه ګناه ده، كه په حيلو سره وي او كه بې حيلو.

وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا۟ فِى ٱلْيَتَٰمَىٰ فَٱنكِحُوا۟ مَا طَابَ لَكُم مِّنَ ٱلنِّسَآءِ مَثْنَىٰ وَثُلَٰثَ وَرُبَٰعَ ۖ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا۟ فَوَٰحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَٰنُكُمْ ۚ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰٓ أَلَّا تَعُولُوا۟ ﴿٣﴾

[٣]-او كه له دې وويرېدئ چي د يتيمانو په اړه به عدالت ونكړئ، نو له دغو ښځو نه د خپلي خوښي، دوه دوه، درې درې او څلور څلور په نكاح كړئ، خو كه وويرېدئ چي عدالت به ونكړئ نو بيا به يوازي يوه وي او په خپل واك كي وينځي مو، دا دې ته نږدې ده چي ظلم ونكړئ.

(٣)- د دې آيت په ارتباط لاندي ټكي په پام كي وساتئ:

- ~~كه يتيمان داسي ولي ته پاتي شوي وي چي د دوى ترمنځ نكاح روا وي، لكه د تره زوى،~~ نو ولي په هغه صورت كي دا كار كولى شي چي له يتيم سره د خواخوږۍ په نيت دا كار وكړي، بې عدالتي ترې ونشي، د خپل شوق پوره كولو او د يتيم د مال ترلاسه كولو په نيت نه وي.
- كه د بې عدالتۍ وېره ئې درلوده نو له داسي نكاح دي ډډه وكړي او پر ځاى دي له نورو ښځو څوك په نكاح كړي.
- خو له دې نورو ښځو نه مراد كومي ښځي دي؟ له يتيم سره ئې څه تعلق شته كه نه؟ په يوه آيت كي د دواړو له ذكر نه خو معلومېږي چي د يتيمانو او دغو ښځو ترمنځ حتماً څه ارتباط بايد وي. تاسو پوهېږئ چي له يتيمانو سره يوه لويه مرسته دا ده چي د دوى ميندي بې سرپرسته پاتې نشي، څوك ئې په نكاح كړي، په دې نكاح سره به له يوې خوا هغه تشه ډكه شي چي د خپل پلار له مړيني وروسته د يتيمانو په برخه شوې او له بلي خوا به د كونډو مشكل حل شي، دا لويه بې عدالتي ده چي د چا پلار د اسلام په لار كي شهيد شي، يا په خپل مرګ ومري، نو هم ئې زامن بې كفالته پاتي شي او هم ئې ښځه، نه څوك د يتيم په وړاندي د مسئوليت احساس وكړي او نه د كونډو په اړه. د كونډو او يتيمانو د مشكل تر ټولو غوره او مناسبه د حل لار همدا ده چي كونډي په نكاح شي. د يتيمانو د بحث په ضمن كي د تعدد زوجات ذكر همدا مطلب افاده كوي چي دا اجازه په اصل كي د دغي لويي ستونزي د حل لپاره وركړى شوې، د پيغمبر عليه السلام له سنت نه هم دغه معلومېږي او د صحابه وو له عمل نه هم، چي له هر جنګ نه وروسته دوى تر هر څه د مخه دې موضوع ته اهتمام كاوو چي د خپلو شهيدانو وروڼو د كونډو او يتيمانو ستونزه حل كړي، حتى د جنګ په ميدان كي به ئې دا پرېكړه كوله چي څوك څوك به د كوم كوم شهيد كونډه په نكاح كوي او د يتيمانو كفالت او پالنه به ئې په غاړه اخلي. له عائشي رضي الله عنها پرته د پيغمبر عليه السلام نوري بيبياني كونډي دي او رسول الله صلي الله عليه

وسلم په همدې موخه په نکاح کړی.

● هسې هم د ښځو شمېر تر نارینه وو زیات دئ، عادتاً نجوني تر هلکانو زیاتي پیدا کېږي، په جنګونو کي خو اکثر نارینه مري او هر جنګ په جګړو کي ښکېل ولسونه د کونډو او تر نارینه وو د ښځو د شمېر د زیاتېدو له ستونزي سره مخامخ کوي، د شورویانو په ضد د جهاد په دوروان کي یو نیم ملیون افغانان په شهادت ورسېدل، چي اکثر ئې نارینه وو، د ایران او عراق په جنګ کي یو ملیون ایرانیان ووژل شول چي غالب اکثریت ئې نارینه وو، په دې دواړو ملکونو کي به له جګړو نه دا راولاړه شوې ستونزه څنګه حل کېږي؟ د غرب په څېر د زنا د جائز ګڼلو له لاري؟! د متعه او مؤقتي نکاح له لاري؟! که د زوجاتو تعدد ته د اجازي ورکولو له لاري؟ د زنا په اړه خو نن د نړۍ فرد فرد ته معلومه شوه چي پایلي ئې څومره خطرناکي دي او انسانانو ته ئې څومره ستونزي راپیدا کړې، د ایډز خطرناکه بیماري له همدې راپیدا شوې، ایران ونه توانېدو چي په مؤقته نکاح او متعه سره دا ستونزه حل کړي، که څه هم تر سل زرو نه زیاتي ایرانۍ ښځي افغانانو په نکاح کړې خو د ایران دا ستونزه په خپل حال پاتې ده. د دې ستر مشکل د حل یوازنۍ لار هغه ده چي اسلامي شریعت معرفي کړې او په دغه مبارك آیت کي ورته اشاره شوې، اسلام نه یوازي دا جائز ګڼي بلکي هغه د همت او مېړاني او په یتیم او کونډې د زړه سوي نښه ګڼي، خو وایي چي هم به له یوې د زیاتو ښځو کول د عدل په موخه وي او هم به په یوې ښځي اکتفاء د عدل په حکم. په دواړو آیتونو کي د عدل ذکر د همدې لپاره راغلی.

هغه کمعقله کسان چي د زوجاتو د تعدد په اړه پر اسلام نیوکي او اعتراضات کوي او هغه د عدالت او مساوات خلاف کار ګڼي، دې پوښتني ته له ځواب ویلو عاجز دي چي د کونډو او یتیمانو ستونزه به څنګه حل کېږي، تر نارینه وو د ښځو د شمېر د زیاتوالي په صورت کي به دا مشکل څنګه حل کوو؟ دوی نه په غرب کي د زنا په جواز اعتراض کوي، نه په دې چي یو کس یوه قانوني ښځه لري او لس غیر قانوني او نه په دې چي په غرب کي زنا په تجارتي کار وبار بدله شوې او د حکومتونو د عوایدو یو مورد هغه مالیه ده چي له فاحشو ئې ترلاسه کوي، د لندن په یوه ښار کي اویا زره فاحشو ته د دې تجارت اجازه ورکړی شوې او دولت ته مالیه ورکوي، عجیبه ده چي څوك زنا جائزه ګڼي، خو هغه قانوني، صفا او ستره نکاح ناجائزه ګڼي چي اسلام د عدل په موخه او شرط روا کړې، په داسي حال کي چي اسلام نکاح هغه تړون ته وایي چي د ښځي او نارینه ترمنځ او د دواړو په موافقه ترسره کېږي، که کومه ښځه پخپله خوښه له داسي مېړه سره نکاح کوي چي نوري ښځي هم لري نو په دې باندي د نورو د اعتراض لپاره څه مجال پاته کېږي؟!!

نه پوهېږو هغه کسان څنګه ځانته د دې حق ورکوي چي د اسلام په دې اصل اعتراض وکړي، په داسي حال کي چي د یوې قانوني ښځي تر څنګ د ګڼ شمېر غیرقانوني جنسي ارتباطاتو په درلودو اعتراض نلري!! کمونستان خو د "کورنۍ جوړېدل" د "فردي ملکیت" په څېر د غیر کمونستي ټولني نښه ګڼي او په دې باور دي چي په دې برخي کي هم باید فردي ملکیت له منځه ولاړ شي، باید کورنۍ منحل او آزاد جنسي تعلقات رایج شي، اولاد د کورنۍ "مال" نه بلکي د ټولني "مال" وګڼل شي، دولت د دوی روزنه په غاړه واخلي، د کورنۍ د غېږ پر ځای باید په وړکتون کي وروزل شي، په کورنۍ کي د دوی روزنه په دوی کي د "فردي

ملکیت" غلط افکار راولاړوي!! خو راشئ وګورو چې د غیر قانوني او آزادو جنسي تعلقاتو نتائج څه وو او نن "علم" په دې اړه څه وايي او د کومو خطرناکو اجتماعی ستونزو او نا علاجه ناروغیو منشأ ئې ګڼي!! د " ایډز" په شان ناعلاجه ناروغي، د ګڼ شمېر نورو جسمي او رواني ناروغیو په شمول، د همدې فاجعې نتائج ګڼي او وايي: اکثر ستر ستر جانیان هغه دي چې د مور په غېږ کې نه دي روزل شوي، د پلار د ترحم او مینې لاس ئې پر سر نه دئ تېر شوی، داسي څوك ئې نه دئ موندلی چې صادقانه ترحم، عاطفه، زړه سوی او رښتیني مینه ئې له هغه زده کړې وي.

تاسو په مرغانو کې ګورئ، هغه مرغان چې د نر او ښځې شمېر ئې سره برابر دئ، دوه دوه سره جوړه کېږي او بېله کورنۍ جوړوي، ناسته پاسته، الوتل او اوسېدل ئې سره یو ځای وي، لکه ښارو (مینا)، مرغۍ او کوترې، خو هغه مرغان چې د نارینه وو شمېر ئې تر ښځینه وو لږ دئ یو یو ئې ګڼ شمېر ښځې پالي، چرګان ئې یو مثال دئ. ښایي بده نه وي چې د خپلو سترګو یو لیدلی جریان دلته ولیکم: په چهارآسیاب کې په یوه کور کې اوسېدم، غولي ته راووتم او ناڅاپي مې سترګې په یوه چرګ ولګېدې چې له نورو نه یوازې په غولي کې ګرځي، نوري چرګې له کلا بهر دي، د انګور یوه دانه ئې وموندله، په مښوکه کې ئې راپورته کړه، څو ثانیې په فکر کې ولاړ، بیا ئې یو خاص غږ وکړ، له بهر نه یوه چرګه په منډه د ده خوا ته راغله، ده د انګور هغه دانه په زمکه واچوله او هغې چرګې وخوړه!! دا په داسي حال کې چې ده د څو چرګو پالنه په غاړه درلوده، هغوي به ئې ساتلې، مازدیګر به ئې ګوډلي ته ننه ایستلې، زمکه به ئې په خپلو پیاوړو منګولو ورته کیندله، خدای خبر له څومره مودې وروسته د انګور یوه خوږه دانه په لاس ورغلې وه او څومره به ئې زړه غوښتل چې هغه پخپله وخوري، خو لوړ همت او د خپلو مېرمنو په نسبت زړه سوي او رحمت دې ته اړ کړ چې یوه مېرمن راوبلي او دا دانه د هغې مخې ته کېږدي!! له ځان سره مې ویل: آیا د انسانانو نارینه هم دومره همت، مېړانه او عاطفه لري؟!!

د آیت له ورستۍ فقرې معلومېږي چې د عدم عدالت له وېرې په وینځې یا یوې ښځې اکتفاء دې ته نږدې ده چې له ظلم کولو خوندي پاته شئ. په دې صورت کې هم د ښځې ټول حقوق اداء کولی شئ او هم ئې ماشومان ښه پاللی شئ.

اما دا چې پیغمبر علیه السلام ته ولې د "نه" ښځو د نکاح اجازه ورکړی شوې، د دې دلیل څه دئ او دا کار په کومي زماني کې او د پیغمبر علیه السلام د مبارك ژوند په کوم پړاو کې تر سره شوی؟ ځواب ئې دا دئ:

ټولو ته جوته ده چې رسول الله صلی الله علیه و سلم په پنځه ویشت کلنۍ کې واده وکړ، خدیجه رضي الله عنها د ده لومړۍ بي بي څلوېښت کلنه کونډه وه، د هغې تر وفات پورې ئې بله ښځه نه ده کړې، تر پنځوس کلنۍ پورې ئې یوازې یوه ښځه درلوده، د خدیجې رضي الله عنها له وفاته وروسته ئې سوده رضي الله عنها چې کونډه وه، په نکاح کړه، سوده له لومړیو مسلمانانو ښځه وه، له خپل مخکني مېړه سره ئې یو ځای حبشې ته هجرت وکړ او د هجرت سختې شپې او کړاوونه ئې وګالل، نه ئې مال درلود او نه جمال او ښېغلتوب، امتیاز ئې قوي ایمان او د ایمان په لار کې قرباني وه، پیغمبر علیه السلام صرف یوه ښځه په ښېغلتوب کې کړې، نوري بیبیاني ئې کونډې وې، هره یوه ئې د یوه لوی اجتماعی مصلحت لپاره په نکاح

کړي، ښايي د حضرت حفصه رضي الله عنها د نکاح څرنګوالی د ياتي ودونو د املونو لپاره ښه مثال وي:
حفصه رضي الله عنها د عمر رضي الله عنه لور وه، مخکنی مېړه ئي د بدر په جګړی کي برخه اخيستي وه، هغه وفات شو، عمر رضي الله عنه؛ خپلو ملګرو ابوبکر رضي الله عنه او عثمان رضي الله عنه ته ورغی او له هغوی ئي وغوښتل چي حفصه په نکاح کړي، خو دوی د خپلو معاذيرو په وجه ډډه وکړه، عمر رضي الله عنه دا مشکل له پيغمبر عليه السلام سره ياد کړ او هغه په دې خاطر له حفصي رضي الله عنها سره د نکاح اراده وکړه چي له خپل نږدې او مخلص ملګري سره د يوې داسي ستونزي په حل کي مرسته وکړي چي نورو ورته حل نه کړی شوه.
همدا راز زينب رضي الله عنها چي مېړه ئي د بدر په جګړي کي په شهادت ورسېدو، عمر خوړلي کونډه وه، په نېکو کارونو کي هومره مشهوره وه چي خلکو به د "بي وزلو مور" په نامه يادوله، پيغمبر عليه السلام هغه په دې خاطر ځانته نکاح کړه چي له يوې خوا ئي د يوه بدري مجاهد په اړه خپله خواخوږي ښودلي وي او له بلي خوا ئي د يوې داسي نوميالی، خييري او با ايمانه ښځي ستونزه حل کړې وي. دا نېکه بي بي يوازي دوه کاله نور ژوندۍ وه.
همدا راز ام سلمه چي ٦ اولاده ئي درلودل، مېړه ئي د احد په جګړي کي زخمي شو، د بلي جګړي په دوران کي د ده زوړ پرهار پرې شو او له همدې وفات شو، پيغمبر عليه السلام د ده په مړيني هومره خواشينی شو چي اوښکي ئي توی شوې، د ده له مړيني ٤ مياشتي وروسته ئې ام سلمي ته څوك د خطبې لپاره ورولېږو، هغې خپل عذر داسي وړاندي کړ: زه عمر خوړلي يم، ډېر اولادونه لرم، نه غواړم ستا د اذيت باعث شم. خو پيغمبر عليه السلام غوښتل په دې نکاح سره مسلمانانو ته د خپلو ديني ورونو په نسبت د وفادارۍ او د کونډو او يتيمانو د پالني او روزني نه هېرېدونکي اسوه وړاندي کړي. ام سلمي ته ئي قناعت ورکړ او دا نکاح ترسره شوه. د پيغمبر عليه السلام ټول ودونه همداسي وو.
په دې ودونو کي يو بل ستر مصلحت هم مضمر وو او هغه دا چي د پيغمبر عليه السلام د بيبيانو له لاري د دين يوه لويه برخه مسلمانانو ته رسېدلي، دوی د نورو ښځو لپاره د ښوونکو حيثيت درلود، نورو ښځو به له دوی څخه دين زده کاوو، که تاسو د رواياتو کتابونه وڅېړئ په څرګنده به وګورئ چي د دې کتابونو په هر مخ کي له همدې بيبيانو يو په بل پسي روايتونه ستاسو مخي ته راځي.
ځيني په دې خبري اعتراض کوي چي اسلام ولي مريېتوب تأييد کړی، ولي ئي نارينه وو ته اجازه ورکړې چي وينځي وساتي او حتی له نکاح پرته ورسره مباشرت وکړي، غلامي خو د عدالت خلاف او د انسانانو ترمنځ د برابرۍ مغاير او د ظالمانه طبقاتي نظام ښه ده، دا ولي اسلام له يوې خوا د عدالت دعوی کوي او له بلي خوا غلامي او مريېتوب جائز ګڼي**!!**
د دغو بې خبرو په ځواب کي بايد ووايو: مګر تاسو خبر نه ياست چي د مريېتوب د ختمولو لړۍ د اسلام او مسلمانانو په لاس پيل شوه، دا اسلام وو چي هم ئي په ټول پراخ او خور اسلامي خلافت کي د مريېتوب ټغر ټول کړ او هم په ټولي نړۍ کي، اسلام هغه وخت د غلامی په ضد غږ اوچت کړ او د غلامانو د آزادولو سلسله ئي شروع کړه چي غرب لا د دې تصور هم نه شو کولی، اروپا او امريکا نږدې دوولس سوه کاله له اسلام نه وروسته د غلامی د ختمولو

لپاره تیار شو، په امریکا کې د ابرهام لینکلن په دور کې مریيتوب لغو او د غلامانو آزادي اعلان شوه، خو دا اعلان تر کلونو کلونو هسې د کاغذ پر سر د تورو کرښو په څېر پاتـه وو، پـه عمل کې غلامـانو د مخکې پـه څېر پـه غلامـۍ کې ژونـد کـاوو، ډېر لـه آزادېدو وروسته بېرتـه خپلو بادارانو ته ورستانه شول، دا ځکه چې نه ذهناً د آزاد ژوند کولو لپاره تیار وو او نه په ټولني کې د دوی لپاره د آزاد ژوند ضروري لوازم او شرائط برابر شوي وو. که حقایقو ته پام وکړو نو پـه امریکا کې مخکني غلامان لومړی د زمکه والو په هغو بزگرانـو بـدل شـول چـې د دوی پـه زمکـو پـوري تړلـي وو، لـه زمکـو سـره بـه یـو ځـای خرڅېدل او لـه یـوه بـه بـل تـه انتقالېدل او بيـا د بورژوازي نظام په راتلو سره دا پـه زمکو پوري تړلـې مریـی پـه داسـې کـارگر بـدل شـو چـې د خولو او تنباکو حاصل ئې د فابریکو د خاوندانو پـه جېب کې پرېوځي. پـه پانگـه وال نظـام کـې د غلامانو، بزگرانو او کارگرانو د آزادۍ خبره یوازې هغه څوك کولی شي چې د آزادۍ پـه معنـی او مفهوم نه پوهېږي!!

اسلام د غلامۍ د ختمولو لپاره دغه حکیمانه لار غوره کړه:

- غلامانو او د هغوی بادارانو ته ئې وویل: تاسو پـه خپلو کـې ورونـه یاسـت، د یـوې کـورنـۍ غړي، د یوه نیکه او انا اولاد.
- مسلمانانو ته ئې امر وکړ چې مریي تـه مریـي مـه وایـئ، هغـه ستاسـو ورور دئ، د ورور خطاب ورته وکړئ، دروند او له توانه ئې زیات کـار ورباندي مـه کـوئ، پـه خـوراك څښـاك کـې ئې له ځان سره شریك کړئ.
- وینځې ځان ته نکاح کولی شئ، دا د عار او پېغور خبره مه گڼئ، له نکاح نه پرته هم کـولی شـئ لـه هغـوی سـره مباشـرت وکـړئ، پـه دې سـره هـم د هغـوی یـوې طبیعـي او انسـاني اړتیـا تـه ځواب ویل کېږي، خو که هغوی دا مباشرت نه خوښولو نو دې کار ته ئې مه مجبوروئ.
- دا پرېکړه ئې وکړه چې هیڅوك د آزاد انسان د مریي کولو حق نلري او دا پـه حقیقت کـې د غلامۍ د لغو کولو په لار کې لومړی او تر ټولو اساسي اقدام وو.
- د موجوده غلامـانو د آزادۍ لپـاره ئـې لـه یـوې خـوا پـه عـام طـور خلکـو تـه وویـل: د مریـي آزادول د ثواب ستر کار دئ. او په خاصه توگه ئې وویل: له چا چې دا او هغه گنـاه وشـوه کفـاره ئې د غلام آزادول ده.
- بادارانو ته ئې وویل: که ستاسو کوم غلام د آزادېدو غوښتنه وکړه، نو یا ئې مجاني او د الله د رضا لپاره آزاد کړئ او یا ئې د کومې معاوضې په مقابل کې.
- اسـلامي حکومـت ئـې پـه دې مکلـف کـړ چـې د دولتـي شـتمنیو یـوه برخـه بایـد د غلامـانو د آزادولو لپاره مختص کړي.

دغه حکیمانه تدابیر وو چې نه یوازې په لنډه موده کې د غلامۍ جرړې وایستل شوې، بلکې د پرون ورځې له غلامانو نه ستر ستر شخصیتونه جوړ شول او د لویو لویو سیمو د چـارواکو او والیانو په توگه وټاکل شول.

دا پـه داسـې حـال کـې چـې پـه اروپـا، امریکـا او ټولـو غیـر اسـلامي هېوادونـو کـې د غلامـۍ بازار گرم وو او هیڅـا د انسـانانو د برابـرۍ شـعار نـه شـو منلـی. امـا دا چـې اسـلام ولـې لـه بـري وروسته او پـه ټول حجـاز لـه تسلط نـه بعد غلامـي تحریم نـه کړه او د ټولـو غلامـانو د آزادولـو

اعلان ئې ونکړ، ځواب ئې باید لـه یوې خوا د هغه وخت پـه اجتماعي ظروفو او شرائطو کې ولټوو او له بلې خوا د اجتماعي ستونزو په حلولو کې د اسلام په خاصې کړنلارې کې. اسلام د ځينو خاصو اجتماعي ستونزو د حل کولو لپاره دا کړنلاره خپله کړې چې ورو ورو د هغوی جرړې باسي، تدريجي بدلون غوره ګڼي، لومړی د داسې تبديلي لپاره ذهني شرائط برابروي، مقدماتي کارونه سر ته رسوي، ريښې يوه په بلې پسې قطع کوي او پـه پـای کـې د دې اجتماعي ستونزې کرغېړن بوټی له بېخه باسي، د شراب او قمار په اړه اسلام همدا اسلوب غوره کړ، پـه تدريج سره ئې د دې خبيثه بوټو جرړې وايستلې، د مريیتوب پـه اړه ئـې هم همدا طريقه اختيار کړه، لومړی ئې وويل: ټول انسانان يو د بل ورونه او د يوه خدای بندګان دي او لـه يوه مور او پلار نه پيدا شوي. بيا ئې وويل: د مريي آزادول د ګناهونو د جبران وسيله ده. بيا ئې وويل: هيڅ "حر" او آزاد انسان نشي مريي کېدی، هيڅوك دا حق نلري چې د "حر" او آزاد انسان پـه غاړه کې د مريیتوب کړی واچوي. بيا ئې وويل: هر غلام دا حق لري چې له خپل مالك سره "مکاتبه" وکړي، يعني خپله آزادي په بيع واخلي، له غلامی نه آزاد شي او پـه مقابل کـې ئـې مالك تـه څـه ورکړي. او پـه پـای کـې ئـې وويل: د دولت د مصرفي بودجي يو مورد د غلامانو اخيستل او آزادول دي.

د غلامانو د آزادولو او د غلامی د تدريجي ختمولو دا طريقه دې تـه ورتـه ده چـې کـوم دولت د فيوډالي نظام د ختمولو او د زمکو د عادلانه وېش پـه اړه دا فيصله وکړي چې د زياتو زمکو له خاوندانو نه زمکې په بيع واخلي او په بې زمکو ئې ووېشي او په دې خاطر د زمکو لـه مصادرې ډډه کوي چې په دې سره کېدی شي په ډېرو هغو کسانو ناروا تېری وشي چې شتمني او زمکې ئې له جائزو لارو ترلاسه کړې. اسلام نه غواړي پـه هيچا، تر هيڅ نامه لاندي تېری وشي او جائز حق ئې تر پښو لاندي شي.

وَءَاتُواْ ٱلنِّسَآءَ صَدُقَٰتِهِنَّ نِحۡلَةٗۚ فَإِن طِبۡنَ لَكُمۡ عَن شَيۡءٖ مِّنۡهُ نَفۡسٗا فَكُلُوهُ هَنِيٓـٔٗا مَّرِيٓـٔٗا ﴿٤﴾

[٤]- ښځو ته د دوی مهر په ورين تندي ورکړئ، خو کـه لـه خپل لـوري ئـې پـه خوښـه د هغه کومه برخه درکړه نو بې غمه ئې په خوند خوند وخورئ.

(٤)- مهر د ښځې بيع نه ده، پلار ته ئې نه ورکول کېږي، پخپله ښځې ته ورکول کېږي، آيت پـه صراحت سره وايي چې مهر ښځو تـه ورکړئ، دا هسې يوه تحفه او هديـه هم نـه ده، دا د ښځو حق دئ، دا د ښځې لپاره ډېر حکيمانه تضمين دئ، د دې مخنيوی کوي چې خاوند ئـې بـې دليلـه دې ته طلاق ورکړي او د خپل شوق پوره کولو لپاره بله ښځه وکړي، دې تـه دا اختيار ورکړی شوی چې له خاونده مناسب مهر ترلاسه کړي، شريعت نهايي حد ورتـه نـه دئ ټاکلی، د مېړه او ښځې توافق ته ئې پرېښی، مېړه ئې مکلف کړی چې د دې مهر بـه د ټرون مطابق ورتـه سپاري، مګر دا چې ښځه پخپله خوښه د مهر له کومي برخي ورته تېره شي. دا پـه حقيقت کې ښـځو تـه يو بل امتياز دئ، هم ئې خرڅ، خوراك او پوښاك د خاوند پـه غاړه دئ او هم لـه هغه د مهر

ترلاسه کولو امتیاز ورکړی شوی، په داسي حال کي چي دا هم له خپلوانو مېراث ترلاسه کوي او هم له مېړه، خو هیڅ اقتصادي مکلفیت نلري.

وَلَا تُؤۡتُواْ ٱلسُّفَهَآءَ أَمۡوَٰلَكُمُ ٱلَّتِي جَعَلَ ٱللَّهُ لَكُمۡ قِيَٰمٗا وَٱرۡزُقُوهُمۡ فِيهَا وَٱكۡسُوهُمۡ وَقُولُواْ لَهُمۡ قَوۡلٗا مَّعۡرُوفٗا ٥

[٥]- او کمعقلو ته خپل هغه مالونه مه سپارئ چي الله ستاسو لپاره د قیام ذریعه گرځولي، برعکس په هغه کي ئي د رزق، روزي او جامو انتظام وکړئ او غوره وینا ورته وکړئ.

(٥)- دا مالونه چي په حقیقت کي د ټولو ګډ مال دئ، که څه هم ځیني په یوه پوري او ځیني په بل پوري مربوط دي، ستاسو د ژوندانه د قیام او سنبالولو ذریعه ده، کمعقلو ته ئي مه سپارئ، تر هغه ئي یتیم ته له سپارلو ډډه وکړئ چي هغه بلوغ او د عقل پوخوالي ته ورسي، تر هغه د دوی اموال په داسي غوره طریقه په کار واچوئ چي له ګټي ئي د یتیمانو د خرڅ، خوراك او جامو انتظام وکړئ. په دې دوران کي د دوی روزني ته خاصه توجه وکړئ، نېکي خبري او نېك کارونه ورښیئ، که هغوی د خپل مال ترلاسه کول غوښتل او تاسو ئي تنګولئ، نو په ښه توګه ئي پوه کړئ، زور زیاتی ورسره مه کوئ، د نامناسبو خبرو له کولو ځان وساتئ.

په آیت کي د یتیمانو پر ځای د سفهاوو له راوړو معلومېږي چي نه یوازي ماشوم یتیم ته به د دوی مال نه سپارئ بلکي هغو ته به ئي هم نه سپارئ چي د کمعقلی په وجه مال تري ضایع کېږي، یا مبذر دئ او په غلطو لارو ئي مصرفوي.

وَٱبۡتَلُواْ ٱلۡيَتَٰمَىٰ حَتَّىٰٓ إِذَا بَلَغُواْ ٱلنِّكَاحَ فَإِنۡ ءَانَسۡتُم مِّنۡهُمۡ رُشۡدٗا فَٱدۡفَعُوٓاْ إِلَيۡهِمۡ أَمۡوَٰلَهُمۡۖ وَلَا تَأۡكُلُوهَآ إِسۡرَافٗا وَبِدَارًا أَن يَكۡبَرُواْۚ وَمَن كَانَ غَنِيّٗا فَلۡيَسۡتَعۡفِفۡۖ وَمَن كَانَ فَقِيرٗا فَلۡيَأۡكُلۡ بِٱلۡمَعۡرُوفِۚ فَإِذَا دَفَعۡتُمۡ إِلَيۡهِمۡ أَمۡوَٰلَهُمۡ فَأَشۡهِدُواْ عَلَيۡهِمۡۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ حَسِيبٗا ٦

[٦]- او تر هغه یتیمان آزمویئ چي د نکاح (پړاو) ته ورسېږي، نو که د دوی هوښیاري مو احساس کړه، نو مالونه ئي وروسپارئ. او د دې لپاره په اسراف او تلوار سره د دوی مالونه مه مصرفوئ چي ستر به شي او څوك چي غني وي نو پرهېز دي وکړي او څوك چي نېستمن وي په مناسبه توګه دي مصرف کړي او کله چي دوی ته خپل مالونه مسترد کوئ نو شاهدان ورباندي ونیسئ او الله د حساب کوونکي په توګه کافي دئ.

(٦)- دلته د یتیم اولیاوو ته څو لارښووني شوي:

- د يتيمانو د روزنې په دوران کې دوی پر له پسې امتحانوئ، کله يو کار ورته وسپارئ او کله بل، د وړو وړو شيانو په پېرلو او پلورلو ئې وګمارئ، په دې سره به د هغوی ښه روزنه وشي، بلوغ ته له رسېدو وروسته به د خپل مال د ښه پاللو لپاره ذهناً او عملاً تيار وي او کافي تجربه به ئې ترلاسه کړې وي.
- دا کار به ترهغه کوئ چې يتيمان تر بلوغ او نکاح پورې ورسېږي، خو که دې مرحلې ته ورسېدل او تاسو په دوی کې کافي هوښياري احساس کړه نو مالونه ئې وروسپارئ. د آيت له الفاظو معلومېږي چې د يتيم اولياء به بلوغ ته د يتيم د رسېدو په وخت کې هم دا خبره په پام کې ساتي چې آيا هغه د دې وړتيا لري چې مال ئې وروسپاري او که نه. يوازې بلوغ معيار ونه ګڼي، بلکې د بلوغ ترڅنګ د ده هوښيارتيا هم په پام کې ولري.
- مبادا له دې وېرې د دوی مال په اسراف او تلوار سره مصرف کړئ چې ستر به شي او خپل مال به درنه واخلي.
- غنيانو ته په کار ده چې د يتيم د مال له مصرف نه ډډه وکړي او په خپلو شتو اکتفاء وکړي.
- فقير ولي ته دا اجازه ورکړې شوې چې له دې مال نه په مناسبه او غوره توګه څه مصرف کړي، خو دا به هومره وي چې يوه مستخدم ته په ټولنې کې ورکول کېږي.
- يتيمانو ته د دوی د مالونو د سپارلو په وخت کې شاهدان ونيسئ.
- دې ته مو پام وي چې الله حسيب دئ، د هر څه حساب به درسره کوي.

لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ ٱلْوَٰلِدَانِ وَٱلْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَآءِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ ٱلْوَٰلِدَانِ وَٱلْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ ۚ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا ﴿٧﴾

[٧]- نارينه وو ته له هغه څه چې مور پلار او خپلوان ئې شا ته پرېږدي څانګړې برخه ده او ښځينه وو ته هم له هغه څه چې مور پلار او خپلوان ئې شا ته پرېږدي څانګړې برخه ده، که دا لږ وي يا ډېر، ټاکل شوې برخه ده.

(٧)- د جاهليت په دوران کې ښځې، نجونې او واړه هلکان له ميراثه محروم وو، يوازې هغو نارينه وو ته به ورکول کېدو چې د جنګ وړتيا ئې درلوده، اسلام راغی، د جاهليت دا ظالمانه دود ئې ختم کړ او د هر چا لپاره ئې مناسبه برخه وټاکله، هم د نارينه وو لپاره او هم د ښځينه وو لپاره. اسلام دا نه خوښوي چې دولت او ثروت د محدودو کسانو ترمنځ لاس په لاس شي، دې ته ترجيح ورکوي چې د ميراث د وېش له لارې شتمنئ ووېشل شي، په محدودو لاسونو کې د ثروت او شتمنيو تمرکز په داسې نظام منتج کېږي چې اسلام ئې نه خوښوي، له دې ظالمانه پانګوال نظام رامنځ ته کېږي، پانګوال نظام په دې بنسټ ولاړ وي چې د شتمنيو د وېش مخه ونيسي او په محدودو لاسونو کې متمرکز پاتې شي، د ثروت د عدم وېش په نتيجه کې ورو ورو د ټولنې شتمنئ د محدودو کسانو په لاس کې پرېوځي، شتمن مزيد شتمن شي او نېستمن

مزيد نېستمن شي، د ميراث په وېشلو سره نه يوازې عدالت تـأمينېږي او د كورنۍ هر غړي تـه خپلـه برخـه پـه لاس ورځـي بلكـې پـه دې سـره د شـتمنيو د تمركـز مخنيـوی كېږي، د اسـلام پـه اقتصادي نظام كې دې اصل تـه خاصـه توجه شوې ده، قرآن دا اصل پـه دې الفاظو بيـان كړی:
كَيْ لا يَكُونَ دُولَةً بَينَ الأَغْنِيَاءِ مِنكُمْ : تر څو ستاسو د اغنياوو ترمنځ لاس په لاس نشي.

وَإِذَا حَضَرَ ٱلْقِسْمَةَ أُوْلُواْ ٱلْقُرْبَىٰ وَٱلْيَتَـٰمَىٰ وَٱلْمَسَـٰكِينُ فَٱرْزُقُوهُم مِّنْهُ وَقُولُواْ لَهُمْ قَوْلاً مَّعْرُوفًا ﴿٨﴾ وَلْيَخْشَ ٱلَّذِينَ لَوْ تَرَكُواْ مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً ضِعَـٰفًا خَافُواْ عَلَيْهِمْ فَلْيَتَّقُواْ ٱللَّهَ وَلْيَقُولُواْ قَوْلاً سَدِيدًا ﴿٩﴾

[٨]- او كله چې دې وېش ته خپلوان، يتيمان او مسكينان راحاضر شي، نو دوی ته هم لـه دې نه څه رزق روزي وركړئ او كومه غوره وينا ورته وكړئ. [٩]- او هغـه كسـان دې وويرېږي چې كه ترشا ئـې كمزوري اولاد پرېښـودی نـو پـرې وېرېـدل بـه، نـو لـه الله دې وويرېږي او سمه خبره دې وكړي.

(٨-٩)- كه د ميراث د وېش په ورځ نور يتيمان، مسكينان او ستاسو هغـه خپلـوان راغلل چې پـه ميراث كې خاصه برخه نلري، نو هغوی تش لاس بېرته مه لېږئ، مناسب څه وركړئ، په غوره وينا ئې استقبال او رخصت كړئ. دې خبرې تـه مو بايد پام وي چې كـه لـه تاسو نـه كمزوري بچيان پـاتې كېدی نـو څـومره بـه وربانـدې وېرېـدئ؟ پـه كـار ده نـن د دغو بـې وزلـو يتيمـانو او مسكينانو په اړه همغسې زړه سوی او وېره ولرئ، لـه دوی سره مرسته وكړئ، د دوی پـه اړه سمه او د دغه احساس لاندې پرېكړه وكړئ.

إِنَّ ٱلَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَٰلَ ٱلْيَتَـٰمَىٰ ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا ۖ وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا ﴿١٠﴾

[١٠]- يقيناً هغه چې د يتيمانو مالونه په ظلم سره خوري، دوی په خپلو خېټو كې لـه اوره پرته بل څه نه اچوي او ژر به اور ته ننوځي.

(١٠)- د يتيم مال خوړل لوی ظلم دئ، له اور سره لوبې كول دي، لـه دې ځـان وسـاتئ، دا د اور سكروټې په خپلو خېټو كې مه اچوئ.

يُوصِيكُمُ ٱللَّهُ فِيٓ أَوْلَـٰدِكُمْ ۖ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ ٱلْأُنثَيَيْنِ ۚ فَإِن كُنَّ نِسَآءً فَوْقَ ٱثْنَتَيْنِ

فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ ۖ وَإِن كَانَتْ وَٰحِدَةً فَلَهَا ٱلنِّصْفُ ۚ وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَٰحِدٍ مِّنْهُمَا ٱلسُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِن كَانَ لَهُۥ وَلَدٌ ۚ فَإِن لَّمْ يَكُن لَّهُۥ وَلَدٌ وَوَرِثَهُۥٓ أَبَوَاهُ فَلِأُمِّهِ ٱلثُّلُثُ ۚ فَإِن كَانَ لَهُۥٓ إِخْوَةٌ فَلِأُمِّهِ ٱلسُّدُسُ ۚ مِنۢ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِى بِهَآ أَوْ دَيْنٍ ۗ ءَابَآؤُكُمْ وَأَبْنَآؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعًا ۚ فَرِيضَةً مِّنَ ٱللَّهِ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١١﴾

[۱۱]- الله د خپل اولاد په اړه درته توصيه کوي: نارينه ته به د دوو ښځو د برخي په څېر وي، نو که ټول ئې تر دوو زياتي ښځي وي نو دوی ته به د ده د پرېښي (مال) دوه ثلثه وي او که يوه وي نو نيمايي به ئې د دې وي، او پلار، مور ته ئې، هر يوه ته، د ده د پرېښي (مال) شپږمه برخه ده، که ئې اولاد وو، خو که ئې اولاد نه وو او ميراث ئې مور، پلار ته پاته شوی وو، نو مور ته ئې درېيمه برخه ده، خو که ئې ورونه وو، نو مور ته ئې شپږمه برخه ده، له هغه وصيت وروسته چي دی ئې کوي او له پور وروسته، نه پوهېږئ چي کوم يو به ئې په نفع کي تاسو ته نږدې وي، پلرونه مو که زامن مو؟ دا الهي فريضه ده، بې شکه چي الله ډېر باحکمته پوه دئ.

---

(۱۱)- دلته د ميراث د وېش په اړه لاندي لارښووني شوې:

- د زوی برخه به د دوو لوڼو د برخي په اندازه وي.
- که ئې زوی نه وو او يوازي لوڼي ترې پاتې وي، دوه وي يا تر دوو زياتي، نو د ميراث له دريو نه دوه برخي به د دوی وي.
- خو که يوه وه نو نيمايي به ئې د دې وي.
- د اولاد په شتون کي مور، پلار ته شپږمه شپږمه برخه رسېږي.
- که ئې اولاد نه وو، يوازي مور او پلار ئې وارثان وو، نو مور ته ئې درېيمه برخه رسېږي، پاتې دوه برخي به ئې د پلار وي.
- خو که ئې ورونه وو، نو شپږمه برخه د مور ده او پاته ټول پلار ته سپارل کېږي، ورونه او خويندو ته د پلار په شتون کي څه نه رسېږي.
- د ميراث له وېش مخکي به د مړي وصيت تر سره کېږي او پورونه به ئې پرې کېږي.
- په مکرره توګه د وصيت ذکر د دې لپاره راغلی چي په دې سره د هغو خپلوانو ستونزه هم حل کېدی شي چي په ميراث کي ثابته او مشخصه برخه نلري، د مال خاوند کولی شي د خپل مال له درېيمي برخي دوی ته څه وټاکي.

- که دا د میراث وېش ستاسو خپلي خوښي ته پرېښودی شي، پخپله د هر یوه برخه وټاکئ، نو ووایئ چي د هر یوه برخه به څنګه ټاکئ؟ د برخو په ټاکلو کي به کوم څه د ملاك او معیار په توګه غوره کوئ؟ نږدېوالی که ګټه او منفعت؟ پلار ډېر درنږدې او ګټور دئ که زوی؟ د کوم برخه به زیاته غوره کوئ او د کوم لږ؟ تاسو ته ممکنه نه ده چي په دې اړه حکیمانه او عالمانه پرېکړه وکړی شئ.
- دا برخي د هغه الله له لوري ټاکل شوې چي هم ښه پوه دئ او هم د حکمت خاوند، هره پرېکړه ئي حکیمانه او په علم ولاړه پرېکړه ده.

په دې کي هغو کمعقلو کسانو ته هم ځواب ویل شوی چي د میراث د وېش په اړه په اسلام اعتراض کوي، ځان د ښځو د حقوقو مدافع ګڼي، دې ته ئي پام نه دئ چي د میراث وېش د یوه کامل اقتصادي نظام یوه وړه برخه ده، په دې اړه هر بحث باید د ټول نظام په ترڅ کي وشي، نه یوازي او له نورو برخو بېل!! د اسلام په اقتصادي نظام کي ښځي په داسي حال کي له اقتصادي مکلفیت نه فارغ دي چي د شتمنیو د لاس ته راوړلو ګڼ شمېر مدارك لري، له خپلوانو او مېړه میراث ترلاسه کوي، مهر اخلي، خپلي شتمنۍ په کار اچولی شي، کسب کار کولی شي او عواید درلودی شي، خو هم د پلار په کور او هم د خاوند په کور کي د دې ټول مصارف د نورو په غاړه دي!! دا خو باید ښځو ته خاص او فوق العاده امتیاز وګڼو، ډېر کمعقله انسان به دا د ښځو په اړه تبعیض ګڼي، په کار خو دا وه چي دوی ویلي وی: د نارینه برخه لږ او پېټی ئي درونږ دئ، باید ښځه د دې پېټي په پورته کولو کي د ده مرسته وکړي، لږ تر لږه زړه سوی ولري. خو حکیم او علیم خدای همدا غوره کړې، د نارینه د پیاوړو مټو تقاضاء همدا ده چي پېټی ئي تر ښځو درونږ وي.

وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ إِن لَّمْ يَكُن لَّهُنَّ وَلَدٌ ۚ فَإِن كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمُ ٱلرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْنَ ۚ مِنۢ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِينَ بِهَآ أَوْ دَيْنٍ ۚ وَلَهُنَّ ٱلرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْتُمْ إِن لَّمْ يَكُن لَّكُمْ وَلَدٌ ۚ فَإِن كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ ٱلثُّمُنُ مِمَّا تَرَكْتُم ۚ مِّنۢ بَعْدِ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَآ أَوْ دَيْنٍ ۗ وَإِن كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَٰلَةً أَوِ ٱمْرَأَةٌ وَلَهُۥٓ أَخٌ أَوْ أُخْتٌ فَلِكُلِّ وَٰحِدٍ مِّنْهُمَا ٱلسُّدُسُ ۚ فَإِن كَانُوٓاْ أَكْثَرَ مِن ذَٰلِكَ فَهُمْ شُرَكَآءُ فِى ٱلثُّلُثِ ۚ مِنۢ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصَىٰ بِهَآ أَوْ دَيْنٍ غَيْرَ مُضَآرٍّ ۚ وَصِيَّةً مِّنَ ٱللَّهِ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿١٢﴾

[۱۲]- او تاسو ته د هغه څه نيمايي دي چې ستاسو مېرمنو شا ته پرېښې، که ئي اولاد نه وو، خو که ئي اولاد وو نو بيا تاسو لره د هغه څه څلورمه برخه ده چې دوی ئي تر شا پرېږدي، له پور او هغه وصيت وروسته چې دوی ئي کوي او دوی ته د هغه څه څلورمه برخه ده چې تاسو ئي تر شا پرېږدئ، که اولاد مو نه وو، خو که اولاد مو درلود، نو بيا دوی ته د هغه څه اتمه ده چې تاسو ئي تر شا پرېږدئ، له پور او هغه وصيت وروسته چې تاسو ئي کوئ او که هغه څوك چې ميراث ترې وړل کېږي؛ کلاله وي (بې پلاره او بې اولاده) او يا همداسي ښځه وي او کوم ورور يا کومه خور ئي وي، نو د دوی هر يوه ته شپږمه ده او که تر دې زيات وي نو دوی ټول په دريمه کي سره ګډ دي، له هغه وصيت چې سپارښتنه ئي کېږي او له پور وروسته، ضرر نه رسوونکی، د الله له لوري يوه توصيه، او الله حليم پوه دئ.

(۱۲)- په دې آيت کي د لاندي صورتونو په اړه لارښووني شوې:

- که ښځه مري او اولاد ئي نه وي نو مېړه ته ئي د مال نيمايي برخه او که ئي اولاد وي نو ده ته به څلورمه رسېږي.
- او د اولاد د نشتوالي په صورت کي ښځي ته د مېړه د مال څلورمه رسېږي، خو که مېړه ئي اولاد درلود نو دې ته اتمه رسېږي.
- که د مړي نه پلار وي او نه اولاد، يوازي کوم مورنی ورور يا کومه مورنۍخور ولري نو هر يوه ته شپږمه رسېږي، که د ورونو او خويندو شمېر تر دې زيات وي نو ټولو ته په ګډه د مال دريمه رسېږي. ورونه او خويندي خو يا اعياني وي (له ګډ مور پلار څخه)، يا علاتي (يوازي له ګډ پلار څخه) او يا اخيافي (يوازي له ګدي مور څخه)، له رواياتو معلومېږي چې دلته اخيافي ورور او خور مراد ده.
- د مړي له تکفين وروسته به لومړی د ده پورونه اداء کېږي، د مال په دريمي برخي کي به د ده وصيت ترسره کېږي، بيا به هر چا ته خپله برخه سپارل کېږي.
- نه به په وصيت کي چا ته د ضرر رسولو هڅه کوئ او نه د پور په اړه. داسي نه چې ورثه ئي نبستمن او محتاج وي او دی نورو ته يا کوم غني ته له خپل مال نه څه ورکړي او يا دا چې د پور په اړه غلطه وينا وکړي.

په احاديثو کي د ميراث په اړه درې نوري اساسي لارښووني هم شوې:

- د تعيين شوو برخو له ورکړي وروسته چې کوم څه پاته کېږي، دا به په هغو خپلوانو کي چې مشخصه برخه ورته نه ده ټاکل شوې او په شريعت کي د (عصبه) په نامه ياد شوي، هغه نارينه ته سپارل کېږي چې د مال خاوند ته تر نورو خپلوانو ډېر نږدې وي.
- کافر او مسلمان يو له بله ميراث نشي وړی.

عن أسامة بن زيد أن النبي صلى الله عليه وسلم قال لا يرث المسلم الكافر ولا يرث الكافر المسلم

- قاتل د مقتول له ماله ميراث نشي وړی.

عن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ليس لقاتل شيء فإن لم يكن له وارث يرثه أقرب الناس إليه ولا يرث القاتل شيئا

تِلۡكَ حُدُودُ ٱللَّهِۚ وَمَن يُطِعِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ يُدۡخِلۡهُ جَنَّٰتٖ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا
ٱلۡأَنۡهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَاۚ وَذَٰلِكَ ٱلۡفَوۡزُ ٱلۡعَظِيمُ ﴿١٣﴾ وَمَن يَعۡصِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ
وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُۥ يُدۡخِلۡهُ نَارًا خَٰلِدٗا فِيهَا وَلَهُۥ عَذَابٞ مُّهِينٞ ﴿١٤﴾

[١٣]- دا الهي حدود دي او چا چې د الله او د ده د رسول اطاعت وکړ، داسې جنت ته به ئې داخل کړي چې ویالې به ترې لاندې بهېږي، په هغه کې تلپاته او همدا ستره بریا ده.
[١٤]- او چا چې له الله او د ده له رسول نه سرغړاوی او د ده له حدودو ئې تېری وکړ، داسې اور ته به ئې ننباسي چې په کې تلپاته به وي او ده لره به سپکوونکی عذاب وي.

(١٣-١٤)- پر الله باندې د ایمان تقاضـا دا ده چې د ده او د ده د پیغمبر اطاعت بـه کوئ او د ژوند په ټولو برخو کې به د الهي حدودو مراعات کوئ، د دې اطاعت بدلـه تلپاتـه جنت دئ او د سرغړاوي او له حدودو د تېري سزا سپکوونکی عذاب او د دوزخ تلپاته اور دئ.

وَٱلَّٰتِي يَأۡتِينَ ٱلۡفَٰحِشَةَ مِن نِّسَآئِكُمۡ فَٱسۡتَشۡهِدُواْ عَلَيۡهِنَّ أَرۡبَعَةٗ مِّنكُمۡۖ فَإِن
شَهِدُواْ فَأَمۡسِكُوهُنَّ فِي ٱلۡبُيُوتِ حَتَّىٰ يَتَوَفَّىٰهُنَّ ٱلۡمَوۡتُ أَوۡ يَجۡعَلَ ٱللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلٗا

[١٥]- او ستاسو هغه مېرمنې چې فحش کار (زنا) کوي، نو په دوی باندې له خپل منځ نه څلور شاهدان (د شهادت ورکولو لپاره) وغواړئ، نو که ئې شهادت ورکړ، بیا ئې تر هغه په خونو کې حصاري کړئ چې مرگ ئې کار ترسره کړي او یا الله ورتـه کومـه لار وټاکي.

(١٥)- دلته څو اساسي خبري پام او توجه غواړي:

- دا حکم د زنا د حد له تعیین نه مخکې ابتدائي حکم دئ.
- زنا د فحش (بې حیائي) په نامه یاده شوې، د فحش پـه لفظ کې د بربنډوالي او څرگندوالي مفهوم هم مضمر دئ.
- د زنا کوونکي د مجازات لپاره د څلورو مسلمانو شاهدانو شهادت ضروري گڼل شوی. لـه دې شرطه معلومېږي چې اسلام د یوه انسان د مجازات پـه اړه څومره احتیاط لازم کړی، کـه څوك بل په زنا تورن کړي خو د خپلې ادعاء د اثبات لپاره څلور شاهدان حاضر نـه کړی شي، هغه مفتري او فاسق گڼل کېږي، په درو به وهل کېږي او لـه دې وروسته بـه ئې هیڅ شهادت د منلو وړ نه وي. که د ښځې خپل خاوند دا تور ولگوي نو یا بـه څلور شاهدان راولي او یا بـه

ځلور ځله د الله په نامه لوړه کوي چي رښتيا وايي او پنځم ځل به وايي: که دی دروغجن وي نو د الله لعنت دي ورباندي وي، خو که ښځه اعتراف ونکړي او د خاوند په څېر په ځلور ځله قسم او يو ځل لعنت سره دا اتهام رد کړي د قاضي په وړاندي برئ ګڼل کېږي. د شاهدانو شهادت هم يوازي په هغه صورت کي اعتبار لري چي دا عمل ئې په خپلو سترګو ليدلی وي، د شك او ګمان په بنياد شهادت نه منل کېږي. دا ټول احتياطي تدابير د دې لپاره دي چي هسي د شك او وهم په بنسټ څوك مجازات نشي او عزت ته ئې تاوان ونه رسېږي، د ناروا او په خپل سر قتلونو مخنيوی وشي، قضايا محکمي ته وړاندي شي او قاضي له پوره غور او دقت وروسته په احتياط سره فيصله وکړي.

- يوازي د ښځو يادونه شوې، له الفاظو داسي معلومېږي چي که ښځي په خپلو کي دا د فحش عمل وکړي، نو سزا ئې دغه ده، د الفاظو ترکيب ته په پام سره ځينو مفسرينو همدغه معنی ترې اخيستي ده او هغه ئې د همجنسو ترمنځ جنسي رابطه ګڼلي، خو ځيني نور بيا وايي چي له دې نه مراد زنا ده او دلته يوازي د ښځو سزا بيان شوې ده او وروسته بيا دا حکم د زنا د حد په تعيين سره منسوخ شوی. خو که د آيت الفاظو ته په دقت سره ځير شو او د وروستي آيت په خوا کي ئې وڅېړو نو معلومېږي چي په دې آيت کي هم زنا ته اشاره ده او هم د ښځو تر منځ ناروا جنسي تعلق ته، خو دلته يوازي د ښځو جزاء ښودل شوې او په وروستي آيت کي د نارينه وو ترمنځ ناروا جنسي رابطه او د هغې سزا بيان شوې.

له آيته دا هم معلومېږي چي په دې اړه به الله تعالی مزيد وضاحت کوي او د دې ګناه لپاره به مناسبه سزا ټاکي، همداسي وشول، د النور د سورې په دوهم آيت کي دا سزا مشخصه شوه. خو هلته يوازي د زنا حد مشخص شو، هلته د همجنسو ترمنځ د جنسي رابطي د جزاء په اړه څه نه دي ويل شوي، له دې معلومېږي چي په دې آيتونو کي ذکر شوې جزا په خپل حال پاتي ده او قاضي ته دا صلاحيت ورکول شوی چي د دوی د تعزير لپاره د قيد يا په بل څه د ځورولو مناسبه فيصله وکړي.

وَٱلَّذَانِ يَأۡتِيَـٰنِهَا مِنكُمۡ فَـَٔاذُوهُمَاۖ فَإِن تَابَا وَأَصۡلَحَا فَأَعۡرِضُواْ عَنۡهُمَآۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ تَوَّابٗا رَّحِيمًا ﴿١٦﴾

[۱٦]- او که ستاسو دوه نارينه دا کار وکړي نو وئې ځوروئ، که ئې توبه وکړه او ځان ئې اصلاح کړ، نو ترې تېر شئ، يقيناً چي الله مهربان توبه منونکی دئ.

---

(۱٦)- دلته هم ځينو مفسرينو لومړی رأيه غوره کړې او دا ئې د دوو نارينه وو ترمنځ جنسي رابطه ګڼلي، د الفاظو ترکيب هم دا مطلب افاده کوي، خو ځينو نورو دا هم زنا ګڼلي او وايي چي دلته د نارينه وو سزا ته اشاره شوې.

په قرآن کي د لوطي د سزا په اړه په واضح الفاظو څه نه دي ويل شوي، په حديث کي ئې سزا بيان شوې، پيغمبر عليه السلام فرمايي چي فاعل او مفعول ئې ووژنئ، د قتل څرنګوالی ئې قاضي ته پرېښودی شوی. داسي معلومېږي چي پيغمبر عليه السلام د زنا حد ته په پام سره د

لواطت سزا ټاکلې، که دا دوه آيتونه د زنا د حد له آيت سره خوا ته کېږدو او قضاوت وکړو نو يوازې همدا نتيجه ترې اخيستی شو چې د دې گناه سزا بايد همدغه وي.

إِنَّمَا ٱلتَّوۡبَةُ عَلَى ٱللَّهِ لِلَّذِينَ يَعۡمَلُونَ ٱلسُّوٓءَ بِجَهَٰلَةٖ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِن قَرِيبٖ فَأُوْلَٰٓئِكَ يَتُوبُ ٱللَّهُ عَلَيۡهِمۡۗ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمٗا ﴿١٧﴾ وَلَيۡسَتِ ٱلتَّوۡبَةُ لِلَّذِينَ يَعۡمَلُونَ ٱلسَّيِّـَٔاتِ حَتَّىٰٓ إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ ٱلۡمَوۡتُ قَالَ إِنِّي تُبۡتُ ٱلۡـَٰٔنَ وَلَا ٱلَّذِينَ يَمُوتُونَ وَهُمۡ كُفَّارٌۚ أُوْلَٰٓئِكَ أَعۡتَدۡنَا لَهُمۡ عَذَابًا أَلِيمٗا ﴿١٨﴾

[۱۷]- په الله باندې خو يوازې د هغو توبه (قبلول) دي چې دا بد کار په ناپوهۍ سره کوي، بيا ورپسې نږدې توبه کوي، نو الله به پر دغو کسانو (له خپل رحمت سره) راگرځي او الله باحکمته پوه دئ. [۱۸]- او دا توبه د هغو لپاره نه ده چې تر هغه بد کارونه کوي چې کوم يوه ته ئې مرگ راورانديږي شي نو وايي: اوس مې توبه ده او نه هم د هغو لپاره چې کافر مري، دوی خو هغه دي چې دردناك عذاب مو ورته تيار کړی.

(۱۷-۱۸)- الله د بنده توبه قبلوي، بنده ته ئې د توبې دروازه خلاصه پرېښې، توبه کوونکی بنده ئې خوښېږي، د توبې قبلول ئې پخپله ذمه اخيستي، مخصوصاً د هغه بنده توبه چې په ناپوهۍ سره د گناه کوم کار ترې وشي او ژر توبه وکړي. د آيت په پای کې د توبې په ارتباط د الله دوه صفات (عليم) او (حکيم) ذکر شوي چې مطلب ئې دا دئ: الله پوهېږي چې څوك له خپلې گناه واقعاً نادم دئ، له خپل بغاوت نه پښېمانه دئ، بېرته خپل رب ته راگرځي، خپله غلطي جبرانوي او له گناه د لاس اخيستو اراده لري. د توبې دروازه خلاصه پرېښودل او گنهگار ته ويل چې که توبه وکړې الله تعالی له تېرو گناهونو درته تېرېږي، دا په الهي حکمت مبتني پرېکړه ده، د انسان طبيعت داسې دئ چې د دې دروازې تړل بد او خطرناك عواقب لري، که گنهگار ته د ځان د اصلاح کولو او د خپلې گناه د جبران فرصت ورنکړی شي او احساس کړي چې د بېرته راگرځېدو دروازې ئې پر مخ تړل شوې دي، هغه به ناچار د بغاوت او عصيان په مسير کې مخکې درومي. په دې سره الله تعالی د اسلامي ټولنې چارواکي دې ته متوجه کوي چې گنهگار ته د توبې مجال او فرصت ورکړئ، دا د حکمت تقاضاء ده، د حدودو اجراء وروستی علاج وگڼئ، داسې لکه حاذق طبيب چې لومړی د پرهيز، بيا د دوا او په پای کې د جراحي سپارښتنه کوي. رسول الله صلی الله عليه و سلم فرمايي:

عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- : « كُلُّ بَنِى آدَمَ خَطَّاءٌ وَخَيْرُ الْخَطَّائِينَ التَّوَّابُونَ ». سنن ابن ماجه

له انس بن مالك رضي الله عنه روايت دئ چې رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل: د آدم (عليه السلام) هر بچی خطا کار دئ او په خطاکارانو کې غوره ئې توبه کوونکي دي.

خو دې ته مو پام وي چې د مجرم د نيول کېدو او قاضـي تـه ئـې د قضـيي لـه وړانـدي کېدو وروسته ئې توبه له مجازات نه نشي ژغورلی.
هغه څوك د توبې له قبلېدو محروم دئ چې يا د كفر په حالت كې مري او يا په ګناهونو كې غرق وي، پرله پسې ګناهونه کوي، يوازې هغه وخت ئې توبې ته پام شي چې مرګ ئـې خـوا تـه رارسېدلی وي او نور نو د ګناه کولو مجال او فرصت نلري.

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا يَحِلُّ لَكُمۡ أَن تَرِثُواْ ٱلنِّسَآءَ كَرۡهٗاۖ وَلَا تَعۡضُلُوهُنَّ لِتَذۡهَبُواْ بِبَعۡضِ مَآ ءَاتَيۡتُمُوهُنَّ إِلَّآ أَن يَأۡتِينَ بِفَٰحِشَةٖ مُّبَيِّنَةٖۚ وَعَاشِرُوهُنَّ بِٱلۡمَعۡرُوفِۚ فَإِن كَرِهۡتُمُوهُنَّ فَعَسَىٰٓ أَن تَكۡرَهُواْ شَيۡـٔٗا وَيَجۡعَلَ ٱللَّهُ فِيهِ خَيۡرٗا كَثِيرٗا ﴿١٩﴾

[۱۹]- اې مؤمنانو! درته روا نه ده چې ښځې په زور په ميراث کې واخلئ او د دې لپاره ئې مه تنګوئ چې د خپلو ورکړو شيانو څه برخه بېرته ترې واخلئ، مګر دا چې کومه څرګنده بدکاري وکړي او په ښه توګه ورسره ژوند وکړئ، که مو ښه نه ايسي نو کېدی شي چې کوم څه مو خوښ نه وي خو الله په کې ډېر خير واچوي.

(۱۹)- له اسلام نه مخکي به خلکو کونډې داسي ګڼلې لکه د ميراث مال، لکه څاروي چې په پيسو اخيستل شوي وي او خپل واك او اختيار نلري، نه خپلي کورنۍ ته ستنبدی شوی او نـه ئـې پخپلـه خوښه له چا سره نکاح کولی شوی، که به ئې وغوښتل چې خپلي کورنۍ ته ستنه شي نو دې تـه به اړ کېده چې مهر او ټول هغه څه د مېړه ورثه وو ته مسترد کړي چې هغه ورکړي وو!! اوس هم په ډېرو جهل ځپلو ټولنو کې له ښځو سره همداسي ظالمانه او جاهلانه سلوك کېږي، په پښتنو کې خو دا ظالمانه دود دستور ډېر عام دئ، پلار ئـې د بوده او څـاروي پـه څېر خرڅـه کړي، د مېړه له مرګه وروسته د ميراث مال ګڼل کېږي، د مېړه خپلوان بـه د دې برخليك ټاکي، د پلار کور ته نشي ستنبدی، د خپل راتلونکي خاوند په اړه نه څه ويلی شي او نه څه کولی شـي، د خپـل مخکني مېړه ورور ته به په نکاح کېږي، کـه ئـې ورور ماشـوم وو تـر هغـه بـه انتظـار کـوي چـې ستر شي او که ئې ورور نه وو نو کوم بل خپلوان تـه بـه ئـې پـه نکـاح کـوي!! اسلام دا کـار ستر ظلم وګاڼه او هغه ئې تحريم کړ، مسلمانانو ته ئې امر وکړ چې نـه بـه کونـډې خپـل ميراث ګڼـئ، نه به ئې د خپلي خوښي له مېړه سره له نکاح منـع کـوئ او نـه بـه د مهر او نـورو شيانو د بېرتـه ترلاسه کولو لپاره هغه ځوروئ. د ښځو خاوندانو ته ئې امر وکړ چې لـه دې سره بـه ښـه سلوك کوئ، که مو خوښه نه وي په دې طمع او اميد ئې وساتئ او لـه نـاروا سلوك نـه ډډه وکـړئ چـې اميد دئ الله ئې تاسو ته د خير او ښېګڼې ذريعه کړي، که ئې اخلاق ښـه نـه وو او کومـه څرګنده بداخلاقي مو په کې ومونډله، بيا دا اختيار لرئ چې د کوم څه په بدل کې ئې طلاقي کړئ.

وَإِنۡ أَرَدتُّمُ ٱسۡتِبۡدَالَ زَوۡجٖ مَّكَانَ زَوۡجٖ وَءَاتَيۡتُمۡ إِحۡدَىٰهُنَّ قِنطَارٗا فَلَا تَأۡخُذُواْ

مِنۡهُ شَيۡـًٔاۚ أَتَأۡخُذُونَهُۥ بُهۡتَٰنٗا وَإِثۡمٗا مُّبِينٗا ﴿٢٠﴾ وَكَيۡفَ تَأۡخُذُونَهُۥ وَقَدۡ أَفۡضَىٰ
بَعۡضُكُمۡ إِلَىٰ بَعۡضٖ وَأَخَذۡنَ مِنكُم مِّيثَٰقًا غَلِيظٗا ﴿٢١﴾

[٢٠]- او که مو يوه ښځه په بلې ښځې بدلول وغوښتل او د دوی کومې يوې ته مو ډېر مال سپارلی وي، نو هيڅ څه ترې بېرته مه اخلئ، آيا په بهتان او ښکاره ګناه سره ئې بېرته اخلئ؟! [٢١]- او څنګه به ئې بېرته اخلئ حال دا چې په خپلو منځونو کې مو مباشرت کړی او له تاسو نه ئې کلکه ژمنه ترلاسه کړې.

(٢٠)- که ښځه صالحه وي، داسې څه ئې نه وي کړي چې د پرېښودو او طلاق وړ وي، مېړه ئې د خپل شوق پوره کولو لپاره غواړي دې ته طلاق ورکړي او پر ځای ئې بله ښځه وکړي، نو په دې صورت کې د مهر د بېرته اخيستو حق نلري. اخيستل ئې ښکاره ګناه ده. مبادا د مهر او نورو ورکړو شيانو د بېرته اخيستو لپاره خپله مېرمن په ګناه او غلطۍ متهمه کړئ او د طلاق لپاره کوم ناروا مجوز برابر کړئ او د مهر بېرته اخيستل ځان ته جائز کړئ
(٢١)- تاسو په کوم دليل دا مهر له خپلې مېرمنې بېرته اخلئ؟! مګر د نکاح په وخت کې تا د دې ژمنه نه وه کړې چې د دومره مهر په مقابل کې دا په خپلې نکاح کې قبلوم؟ د دغه تړون په وجه خو له هغې سره مباشرت درته جائز شو او دا کار عملاً ترسره شو اوس نو په کوم دليل او ولې له هغې نه د مهر د مستردولو مطالبه کوئ؟!

وَلَا تَنكِحُواْ مَا نَكَحَ ءَابَآؤُكُم مِّنَ ٱلنِّسَآءِ إِلَّا مَا قَدۡ سَلَفَۚ إِنَّهُۥ كَانَ
فَٰحِشَةٗ وَمَقۡتٗا وَسَآءَ سَبِيلًا ﴿٢٢﴾

[٢٢]- او له هغو ښځو نه څوك مه په نكاح كوئ چې ستاسو پلرونو په نکاح کړې، مګر هغه څه چې مخکې تېر شوي، يقيناً چې دا ښکاره بې حيائي، د غضب وړ کار او بده طريقه ده.

(٢٢)- له مور او مېرې سره نکاح درباندې حرامه ده، که له اسلام نه مخکې دا ګناه درنه شوې وي اوس به ئې پرېږدئ او له دې وروسته به هغه د ښکاره بې حيائي کار، د الله د غضب وړ او ناکاره کرکجنه طريقه ګڼئ.

حُرِّمَتۡ عَلَيۡكُمۡ أُمَّهَٰتُكُمۡ وَبَنَاتُكُمۡ وَأَخَوَٰتُكُمۡ وَعَمَّٰتُكُمۡ وَخَٰلَٰتُكُمۡ وَبَنَاتُ
ٱلۡأَخِ وَبَنَاتُ ٱلۡأُخۡتِ وَأُمَّهَٰتُكُمُ ٱلَّٰتِيٓ أَرۡضَعۡنَكُمۡ وَأَخَوَٰتُكُم مِّنَ ٱلرَّضَٰعَةِ

وَأُمَّهَٰتُ نِسَآئِكُمْ وَرَبَٰٓئِبُكُمُ ٱلَّٰتِى فِى حُجُورِكُم مِّن نِّسَآئِكُمُ ٱلَّٰتِى دَخَلْتُم
بِهِنَّ فَإِن لَّمْ تَكُونُوا۟ دَخَلْتُم بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ وَحَلَٰٓئِلُ أَبْنَآئِكُمُ
ٱلَّذِينَ مِنْ أَصْلَٰبِكُمْ وَأَن تَجْمَعُوا۟ بَيْنَ ٱلْأُخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ
كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٢٣﴾

[۲۳]- خپلي میندي، خپلي لوڼي، خپلي خویندي، خپلي ترینډي، خپلي توږیاني، وریرې، خورزې او هغه رضاعي میندي مو چي تی ئې درکړی او رضاعي خویندي مو او د خپلو مېرمنو میندي مو او په خپل کور کي له هغو مېرمنو نه ستاسو پرکټې چي نږدېوالی مو ورسره کړی، که مو نږدېوالی نه وي ورسره کړی نو څه ګناه به درباندي نه وي او د خپلو اصلي زامنو مېرمني (ږنندي) مو او دا چي دوه خویندي سره یو ځای په نکاح کړئ، دا پر تاسو حرام کړی شوې، مګر هغه څه چي مخکي تېر شوي، یقیناً چي الله مهربان بخښونکی دئ.

(۲۳)- دلته څو خبري نوري هم باید په پام کي ولرئ:

- له رضاعي مور هر پیدا شوی زوی او لور په نکاح کي د خور او ورور په شان ګڼل شوي، تي رودونکي ته ئې نکاح ناجائزه ده.
- په هره توګه چي د ماشوم خېټي ته د کومي ښځي پی داخل شي، هغه رضاعي مور ګرځي.
- له کومي مېرمني سره چي نکاح وشي، که نږدېوالی ئې شوی وي یا نه وي شوی، د دې ښځي له مور سره نکاح ورباندي حرامه ده، خو د دې مېرمني لور یوازي په هغه صورت کي ورباندي حرامه کېږي چي له نکاح نه وروسته ئې نږدېوالی هم ورسره شوی وي.
- له نږور سره نکاح حرامه ده، که څه هم هغه طلاقه شوې وي او یا کونډه شوې.
- په یوه وخت کي دوه خویندي په نکاح کول حرام دي، خو که یوه ومري او یا طلاق ورکړي او عدت ئې تېر شي، خور ئې نکاح کول جائز دي.

د احادیثو له مخي هغه دوه ښځي هم یو ځای په نکاح کول ناجائز دي چي په خپلو کي ترور او وریره وي، یا توړی او خورزه وي. هغه دوه ښځي یو ځای په نکاح کول ناروا دي چي که له دوی نه یوه ئې نارینه وی نو په خپلو کي به ئې نکاح ناروا وه.

دلته **هغه ښځي معرفي شوې دي چي نکاح ورسره حرامه ده، اوه ئې له نسبي پلوه او اوه ئې له صهري پلوه،** خو دا د محرماتو لپاره د بنسټ حیثیت لري، دا څوارلس د حصر په معنی نه دي، د دې له مخي او دې ته په پام سره نور محرمات ټاکل شوي، **قرآن دا نه دي ویلي چي د لمسی او انا حکم څه دئ، که دا خپله وي یا د مېرمني او یا د خور او ورور، دا ئې هم نه دي**

ويلي چي آيا سړی كولی شي چي د خپلي مېرمني ترور يا وريره هم له دې سره يو ځای نكاح كړي، خو دغو آيتونو ته په پام سره د هغې حراموالی په آسانۍ سره معلوموولی شو، هر عقلمن انسان د دوی په اړه حكم له نورو احكامو نه قياس كولی شي، له دغو څوارلسو مواردو نه علاوه نور محرمات د همدغو آيتونو له مخي تاكل شوي دي، نه دا چي د دوی په اړه رسول الله صلى الله عليه و سلم ته بېله بېله وحي نازله شوې!!

نن د علمي تجربو له مخي ثابته شوې چي له محارمو خپلوانو سره نكاح مضره ده او بدي پايلي لري، ضعيف او د بيماريو په مقابل كي كمزوري اولاد ترې پيدا كېږي.

وَٱلۡمُحۡصَنَٰتُ مِنَ ٱلنِّسَآءِ إِلَّا مَا مَلَكَتۡ أَيۡمَٰنُكُمۡۖ كِتَٰبَ ٱللَّهِ عَلَيۡكُمۡۚ وَأُحِلَّ لَكُم مَّا وَرَآءَ ذَٰلِكُمۡ أَن تَبۡتَغُواْ بِأَمۡوَٰلِكُم مُّحۡصِنِينَ غَيۡرَ مُسَٰفِحِينَۚ فَمَا ٱسۡتَمۡتَعۡتُم بِهِۦ مِنۡهُنَّ فَـَٔاتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةٗۚ وَلَا جُنَاحَ عَلَيۡكُمۡ فِيمَا تَرَٰضَيۡتُم بِهِۦ مِنۢ بَعۡدِ ٱلۡفَرِيضَةِۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمٗا ﴿٢٤﴾

[٢٤]- او مېروښي ښځي مگر هغه چي ستاسو په واك كي وي، دا پر تاسو ليكلې الهي فريضه ده او له دې نه سوا درته روا كړی شوې، چي په خپل مال سره ئې د نكاح كوونكو په توگه لټه وكړئ، نه د زنا كوونكو په توگه، نو كه په دې (مال) سره مو له دې نه تمتع اخيستل وغوښتل، نو فرض مهر ئې وركړئ او له مهر نه وروسته په هغه څه كي كومه گناه درباندي نشته چي په خپلو كي وربانديِ راضي شئ، بې شكه چي الله باحكمته پوه دئ.

(٢٤)- دلته څو خبري شوې:

- مېروښي ښځي د مخكنيو محرماتو په ضمن كي دي، په استثناء د هغو مېروښو ښځو چي د مسلمانانو په واك كي راغلې او له خپلو سابقه مېړونو سره ئې تعلق قطع شوی، چي دا يا وينځي دي او يا له محارب دښمن نه په اسارت نيول شوې مېرمني، وينځي خو اوس نشته، د اسيرو مېرمنو په اړه به يو له دغو كارونو څخه كېږي: كه ايمان راوړي نو د مسلمانانو مېرمنو سلوك به ورسره كېږي، كه په خپل مذهب ټينگار وكړي نو د مسلمانانو امير به يا دوی له خپلو اسيرانو سره تبادله كوي، يا به ئې د فديې په مقابل كي خوشې كوي او كه دا ممكن نه وو نو چا ته به ئې په نكاح وركوي مشروط په دې چي نكاح ئې جائزه وي.

له دغو ښځو نه علاوه نوري په دوه شرطه په نكاح كولی شئ: لومړی دا چي په خپلي نكاح كي د دوی د ساتلو په اراده به ئې په نكاح كوئ نه د خپلي جنسي غريزې د اشباع لپاره په مؤقته توگه، او دوهم دا چي مهر ئې وركړئ.

قرآن د نكاح كوونكو نارينه وو لپاره د محصِنين او د نكاح كېدونكو ښځو لپاره د محصَنات

صيغه کارولي، حصن کلا ته وايي او محصِن هغه چا ته وايي چي بل په خپل حفاظت کي ساتي او محصَن هغه چا تـه چي بل ئـي د خپل حفاظت پـه غېږ کـي ساتي، پـه دې سره قرآن د نکـاح حقيقت څرګند کړی، يعني دا چي نکـاح يوه مؤقتـه جنسي رابطـه نـه ده چي محض د خپل شوق پوره کولو يا د خپل جنسي ضرورت د رفع کولو لپاره ترسره شي، برعکس دا د نکـاح پـه قيد او احاطه کي د يوې کورنی د جوړولو لپاره غيرمؤقت تړون دئ، پام کوئ چي دې سپېڅلي تړون ته د پټي يارانې، يا د جنسي غريزې د اشباع رنګ ورنه کړئ.

ډېره عجيبـه ده چـي څـوك د قـرآن دا صـراحت لـه پامـه وغورځـوي او مؤقتـه نکـاح جـائز وګڼي!! قرآن نه يوازې نکاح يو غير مؤقت تړون ګڼي او په تکرار او ټينګار سره دا خبره کوي او په هيڅ ځای کي ئـي داسي لفظ نـه دئ کـارولی چـي لـه هغـه نـه د مؤقتي نکـاح د جواز شائبه راپيدا شي، بلکي د بيان له لهجې ئې معلومېږي چي مؤقته نکـاح داسي ګڼي لکـه شـهواني اقدام او په پټه يار نيول. پيغمبر عليه السلام دغو تأکيداتو ته په پام سره مؤقته نکاح تحريم کړه.

له نکاح او استمتاع نه وروسته ښځو ته خپل ټاکلی مهر له وعدې سره سم ورکول يوه الهي فريضه ده. خو که ښځه او مېړه په خپلو کي د مهر په اړه کومه پرېکړه کوي، يو بل تـه لـه خپل حق نه تېرېږي، د ورکړې موده ئې بدلوي يا کوم بل تغيير په کي راولي، دا کار کولی شي.

د آيت دوهمه برخه د لومړۍ برخي لپاره مزيد شرح او تفصيل دئ، پـه (فـاء) او (بـه) سره له مخکنۍ برخي سره تړل شوې او په ډېر صراحت سره ښيي چي پـه دغـي فقرې (أُحِلَّ لَكُم مَّا وَرَاءَ ذَٰلِكُمْ أَن تَبْتَغُوا بِأَمْوَٰلِكُم) کي راغلی مطلب، په بعدي فقرې (فَمَا اسْتَمْتَعْتُم بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً) کي مزيد توضيح شوی دئ، دلتـه لـه استمتاع نـه ځـان تـه حلالول او تـرې ګټه اخيستل مراد دي، لـه (بـه) نـه مـال او لـه (اجـورهن) نـه د دوی مهر. لکـه څنګـه چـي دا برخـه د مخکنۍ لپاره شرحه ده، لـه دې نـه وروسته برخـه د دې لپـاره مزيد شرحه ده: وَ لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَٰضَيْتُم بِهِ مِن بَعْدِ الْفَرِيضَةِ.

متأسفانه ځينو له (استمتاع) نه (متعه) او مؤقته نکاح اخيستي او له (اجور) نه ئي د مهر پر ځای د مؤقتي نکاح اجوره. حال دا چي استمتاع له دې ځای نه علاوه پـه پنځـو نـورو ځـايونو کـي هم راغلي او په هيڅ ځای کي د متعه معنی نـه ورکـوي او يوازې د متمتـع کېدو او ګټـې اخيستو معنی افاده کوي او اجور د مهور په معنی په پنځو نورو آيتونو کـي هم راغلـی: د دې سورې پـه ۲۵ آيت کي هم له اجور نه مراد مهور دئ نه بل څه.

مصيبت دا دئ چي ځيني کسان د خپل مسلك او مذهب مربوط روايت ځـان تـه معيـار او ملاك کړي او دا هڅه کوي چي د قرآن آيتونـه د دغو رواياتو په ګټه تأويل کړي، که کوم روايت د قرآن له کوم آيت سره مغاير مومي او د آيت ټول الفاظ او د الفاظو ترکيب ئـي پـه صـراحت او قاطعيت سره د ده روايت نفي کوي، دې ته نـه تيـارېږي چـي يـا روايت پرېږدي يـا ئـي د آيت پـه ګټه تأويل کړي، برعکس د آيت صريح مفهوم پرېږدي او داسي کوږ او له تکلف ډك مطلب تـرې راباسي چي همدا غلط او ضعيف روايت تأييد کړي. د مؤقتي نکاح او متعې په بـاره کـي ئـي کـوم روايت ترلاسه کړی، بايد له قرآن نه د دې روايت په تأييد کي کوم دليل راپيدا کړي، خـو څرګند دليل نه مومي، برعکس ګوري چي قرآن د نکاح پـه دوام او غيرمؤقت والـي تأکيد کـوي، د نکـاح کوونکو لپاره د (محصنين) او د نکاح کېدونکيو لپاره د (محصنات) الفاظ کـاروي او مسلمانانو تـه مکرر او په تأکيد سره وايي چي له نکاح نه داسي څه مه جوړوئ چي څرګندي زنـا يـا د پټـي يـار

نیولو ته ورته وي، خو دى د قرآن مغاير روايت نشي پرېښودى، ناچار به په آيت كي لاسوهنه
كوي او مطلب به ئي داسي برابروي چي د روايت تأييد ترې راووځي، هغه روايت به څنگه د
اعتبار وړ گڼو چي د قرآن له صريح آيت سره تضاد او تعارض لري؟! په قرآن د ايمان تقاضاء
خو دا ده چي د داسي روايت په اړه ووايو: ښايي راوي اشتباه كړې ده يا ښايي دا روايت د هغي
مرحلي په اړه وي چي لا دا آيت نه وو نازل شوى. قرآن د داسي خلكو څېره څومره ښه او دقيقه
انځور او څنگه ئي هغوى معرفي كړي، هلته چي فرمايي:
وَ إِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقاً يَلْوُنَ أَلْسِنَتَهُم بِالْكِتَبِ لِتَحْسبُوهُ مِنَ الْكِتَبِ وَ مَا هُوَ مِنَ الْكِتَبِ وَ يَقُولُونَ هُوَ
مِنْ عِندِ اللَّهِ وَ مَا هُوَ مِنْ عِندِ اللَّهِ وَ يَقُولُونَ عَلى اللَّهِ الْكَذِب وَ هُمْ يَعْلَمُونَ * آل عمران: ٧٨
او له دوى نه يوه ډله داسي ده چي په خپلي ليكني او كتاب خپلي ژبي داسي اړوي چي ته هغه د
الله د كتاب يوه برخه وبولي، په داسي حال كي چي هغه د الله د كتاب برخه نه ده، دوى وايي: دا
خبري ټولي د الله له لوري دي په داسي حال كي چي د الله له خوا نه دي، په الله پوري دروغ
تړي سره له دې چي ښه پوهېږي.

وَمَن لَّمۡ يَسۡتَطِعۡ مِنكُمۡ طَوۡلًا أَن يَنكِحَ ٱلۡمُحۡصَنَٰتِ ٱلۡمُؤۡمِنَٰتِ فَمِن مَّا مَلَكَتۡ أَيۡمَٰنُكُم مِّن فَتَيَٰتِكُمُ ٱلۡمُؤۡمِنَٰتِۚ وَٱللَّهُ أَعۡلَمُ بِإِيمَٰنِكُمۚ بَعۡضُكُم مِّنۢ بَعۡضٖۚ فَٱنكِحُوهُنَّ بِإِذۡنِ أَهۡلِهِنَّ وَءَاتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ بِٱلۡمَعۡرُوفِ مُحۡصَنَٰتٍ غَيۡرَ مُسَٰفِحَٰتٖ وَلَا مُتَّخِذَٰتِ أَخۡدَانٖۚ فَإِذَآ أُحۡصِنَّ فَإِنۡ أَتَيۡنَ بِفَٰحِشَةٖ فَعَلَيۡهِنَّ نِصۡفُ مَا عَلَى ٱلۡمُحۡصَنَٰتِ مِنَ ٱلۡعَذَابِۚ ذَٰلِكَ لِمَنۡ خَشِيَ ٱلۡعَنَتَ مِنكُمۡۚ وَأَن تَصۡبِرُواْ خَيۡرٞ لَّكُمۡۗ وَٱللَّهُ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿٢٥﴾

[٢٥]- او ستاسو هغه څوك چي د شتمنۍ له پلوه هومره توان نلري چي مؤمني مېرمني
ځان ته په نكاح كړي نو بيا دي په خپل واك كي له باايمانه وينځو نه (څوك په نكاح
كړي) او الله ستاسو په ايمان ښه پوه دئ، تاسو يو له بل څخه يئ، نو د خپلو خاوندانو په
اجازه ئې په نكاح كړئ او مهر ئې په ښه توگه وركړئ، د نكاح په حصار كي راتلونكې،
نه زنا كونكې او نه د پټي يار نيونكې، نو چي په نكاح كي راغلې، كه ئې بيا كومه بې
حيائي وكړه، نو په دوى د آزادو مېرمنو د عذاب نيمايي ده، دا مو د هغه چا لپاره چي له
كړاو نه ئې وېره وه او كه صبر وكړئ دا درته غوره دئ او الله مهربان بخښونكى دئ.

---

(٢٥)- دلته د هغه چا په اړه ارشادات شوي چي له مالي لحاظه كمزورى دئ، نه د آزادي ښځي

د مهر توان لري او نه ئې د خرڅ، خوراك او پوښاك، د دوی په اړه دا لارښووني شوې:

- له با ایمانه وینځو دې څوك په نكاح كړي.
- چې ظاهر ئې د مؤمني وي، په دې اكتفاء وكړئ، د زړه په كيفيت خو له الله تعالى پرته بل څوك نه پوهېږي.
- دا د عار كار مه ګڼئ، وينځه هم ستاسو په شان انسان ده.
- د مالك په اجازه به ورسره نكاح كوئ.
- مهر به ئې وركوئ.
- دا به د نكاح په قيد كې د راتلو په موخه په نكاح كې راځي.
- نكاح به د جنسي غريزې د اشباع لپاره يو مؤقت او لنډ مهاله تړون نه وي. داسـې نـه چې د قانوني زنا بڼه غوره كړي.
- دا به يو څرګند سپېڅلی تړون وي، نه د كوم پټ يار د نيولو معامله.
- كه د نكاح په حفاظت كې له راتلو وروسته ئې زنا وكړه، سزا ئې د آزادو ښځو نيمايي ده.
- دا لارښووني د هغه چا لپاره دي چې په ګناه كـې د لوېدو وېره ورسره ده، ځان دې تـه اړ ګڼي چې نكاح وكړي، له دې پرته په ګناه كې د پرېوتو وېره لري.
- كه له دې رخصت نه د استفادې پر ځای صبر وكړي دا ورته غوره دئ.

يُرِيدُ ٱللَّهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ وَيَتُوبَ عَلَيْكُمْ ۗ وَٱللَّهُ
عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٦﴾ وَٱللَّهُ يُرِيدُ أَن يَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَيُرِيدُ ٱلَّذِينَ يَتَّبِعُونَ ٱلشَّهَوَٰتِ
أَن تَمِيلُوا۟ مَيْلًا عَظِيمًا ﴿٢٧﴾ يُرِيدُ ٱللَّهُ أَن يُخَفِّفَ عَنكُمْ ۚ وَخُلِقَ ٱلْإِنسَٰنُ ضَعِيفًا

[۲٦]- الله غواړي چې تاسو ته ئې بيان كړي او د هغو كسانو دود دستور دروښيي چې له تاسو مخكې وو او په رحمت سره دربانـدې راوګرځـي او الله باحكمتـه پـوه دئ. [۲۷]- الله خو غواړي چې په رحمت سره دربانـدې راوګرځـي او هغـه كسـان چـې پـه شـهواتو پسـې روان دي دا غواړي چې په ډېر كوږوالي سره كاږه شئ. [۲۸]- الله دا غواړي چې درنـه سپك ئې كړي او انسان خو كمزوری پيدا شوی.

(۲٦-۲۸)- الله تعالى په دغو لارښـوونو او ارشـاداتو سره غواړي تاسو تـه حقايق بيـان كـړي، د مخكنيو امتونو په غوره دود دستور مو پوه كړي، د الله د پېرزوينو او رحمتونو د ترلاسـه كولـو طريقې دروښيي، دا ټول احكام پـه الهی حكمت ولاړ دي، پـه هر يوه كـې ئـې ستاسـو لپـاره ډېـر مصالح پراته دي، د انسان كمزوريو ته په پام سره ئې ستاسو پېټـي راكم كړي، د دې پـه مقابل

کي د شیطان ملګري او هغه چي د خپل هوس بندګان دي او په شهواتو پسي درومي، د هغوی هڅه او هاند دا دئ چي تاسو په کږو لارو سر کړي، هم د الله له سمي لاري کاږه شئ او هم د خپل انساني فطرت له سالمو غوښتنو انحراف وکړئ.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَأۡكُلُوٓاْ أَمۡوَٰلَكُم بَيۡنَكُم بِٱلۡبَٰطِلِ إِلَّآ أَن تَكُونَ
تِجَٰرَةً عَن تَرَاضٖ مِّنكُمۡۚ وَلَا تَقۡتُلُوٓاْ أَنفُسَكُمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ بِكُمۡ رَحِيمٗا ٢٩ وَمَن
يَفۡعَلۡ ذَٰلِكَ عُدۡوَٰنٗا وَظُلۡمٗا فَسَوۡفَ نُصۡلِيهِ نَارٗاۚ وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرًا

[۲۹]- اې مؤمنانو! مالونه مو په خپل منځ کي په ناروا مه خورئ، مګر دا چي ستاسو د رضامندئ تجارت وي او ځان وژنه مه کوئ، یقیناً چي الله درباندي مهربانه دئ. [۳۰]- او چا چي په تېري او ظلم سره دا کار وکړ، حتماً به ئې اور ته ننباسو او دا خو الله ته آسان دئ.

(۲۹-۳۰)- د کورني ژوند په اړه له لارښوونو وروسته، په دې آیتونو کي د مسلمانانو ترمنځ د اقتصادي اړیکو په ارتباط څو اساسي لارښووني کوي:

- په ناروا به یو د بل مال نه خورئ. په دې کي ټولو هغو ناراوو لارو ته اشاره شوې چي اسلام حرامي کړې، ربا، قمار، احتکار، دوکه، رشوت، د حرامو شیانو تجارت او نور.
- تجارت درته جائز دئ، په دې سره کولی شئ یو له بله جائزه ګټه ترلاسه کړئ، خو په تجارت کي به د طرفینو رضایت په پام کي نیسئ، یو به د بل له مجبوریتونو ناروا ګټه نه اوچتوي.
- له ځان وژلو ډډه وکړئ، مبادا د فقر له وجهي او یا د فقر له وېري ځان یا خپل اولاد ووژنئ. د الله له رحمته مه مأیوسه کېږئ.
- خو که دا انسان وژنه له ظلم او تېري راولاړه شوې وي او د انسانانو د مرګ او وژل کېدو عامل ظلم او تېری وي، نو دا ظالمان او تېری کوونکي دي د الله عذاب ته انتظار وکړي. د دې معنی دا ده چي مبادا کوم انسان په ظلم او تېري سره ووژنئ او یا داسي اقتصادي نظام رائج کړئ چي د نېستمنو د مزید نېستمن کېدو باعث شي او د دوی په تدریجي مرګ منتج شي. دا اوس چي غربي استعمار په نړئ باندي کوم اقتصادي نظام مسلط کړی، نړئ ئې په بډایو او فقیرو هېوادو وېشلې، یو له ډېرو خوړو چوي او بل د یوې ګولې وچي ډوډئ له نه موندلو مري، یو د پړسوب او پرېړتوب بیماریو لپاره دواګاني او علاجونه لټوي او بل سل او ملاریا وهلی، د هډوکو له پاسه ئې له پوستکي پرته بل څه نشته، یو په سترو سترو افسانوي بنګلو کي هم قانع نه وي او بل یا له زړوکو جوړي شوې خېمې کي یا له ټیم جوړي شوې ګوډلې کي د ژمي سړې

شپې يا د دوبي تودې ورځې تېروي، د غرب ظالمانه پانګوال نظام د ژوري په څېر د وروسته پاتي هېوادونو د مظلومو ولسونو وينې زبېښلي، ظالم او بې رحمه حکومتونه، جنرالان او پاچايان ئې ورباندې مسلط کړي، د دوی شتمنی ئې غارت کړې، يوه ټوټه اوسپنه او پلاستيك د زرو په بيع ورباندي پلوري، جنرالان ئې شتمنئ په وسلو مصرفوي خو دا وسلې د دې پر ځای چې د دښمن په ضد استعمال شي پخپله د ولس د ځپلو لپاره کارول کېږي، په تېرې پېړۍ کې به استعماري ځواکونو د خپل فوځ په زور ملکونه نيول او خپلو کمپنيو ته به ئې سپارل، خو اوس د دغو هېوادونو خپل فوځونه دا کار ورته کوي. ځو جنرالان په ارزانه بيع واخلي، هم فوځ د دوی په ولکه کې راشي او د قيامونو د ځپلو لپاره ترې کار اخلي او هم د کودتاګانو له لارې نظامونه او چارواکي ئې يو په بل بدلوي. د قرآن په دغه وينا کې دا ټول حقايق توضيح شوي، واقعاً چې په ناروا سره د خلکو مال خوړل، د انسانانو د مرګ او هلاکت لوی عامل دئ.

إِن تَجْتَنِبُواْ كَبَآئِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنكُمْ سَيِّـَٔاتِكُمْ وَنُدْخِلْكُم مُّدْخَلاً كَرِيمًا ﴿٣١﴾

[۳۱]- که مو له سترو سترو منع شوو ډېره وکړه، بد بد به درنه ورژوو او د ننوتو په عزتمن ځای کې به مو داخل کړو.

(۳۱)-دلته سيئات د کبائرو په مقابل کې ذکر شوي او دا مطلب افاده کوي چې که له سترو سترو ګناهونو ډډه وکړئ نو الله تعالی به سيئات يا واړه واړه ګناهونه درته معاف کړي، خو دا ستر ګناهونه کوم دي او واړه ئې کوم؟ آيا مراد ترې يوازې دغه ګناهونه دي چې په پورتني آيت کې ورته اشاره شوې؟ په ناحقه د بل مال خوړل او د نفس قتل او که معنی ئې عامه ده او ټولو هغو ګناهونو ته شامليږي چې اسلام ورته کبائر وايي؟ او دا کبائر کوم دي؟ په دې اړه لاندې خبرې په پام کې ولرئ:

- دلته له تکفير سيئات نه مراد هم د وړو ګناهونو بخښنه کېدی شي او هم د بدو اخلاقو او ناوړه عاداتو اصلاح، يعني يا د تغفير الذنوب په معنی راغلی او يا پخپله اصلي معنی. غوره معنی ئې اصلي معنی ده، دا ځکه چې الله تعالی په توبې سره هره ګناه بخښي.
- له لويو ګناهونو د اجتناب په صورت کې د وړو ګناهونو د معافي تفصيل همغه دئ چې د ابو هريره رضي الله عنه په روايت کې راغلی:

قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ قَالَ « إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ عَلَى ابْنِ آدَمَ حَظَّهُ مِنَ الزِّنَى أَدْرَكَ ذَلِكَ لاَ مَحَالَةَ فَزِنَى الْعَيْنَيْنِ النَّظَرُ وَزِنَى اللِّسَانِ النُّطْقُ وَالنَّفْسُ تَمَنَّى وَتَشْتَهِى وَالْفَرْجُ يُصَدِّقُ ذَلِكَ أَوْ يُكَذِّبُهُ ».
رواه مسلم

له ابو هريرة رضي الله عنه روايت دئ چې رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل: الله تعالی چې د بني آدم لپاره د زنا کومه برخه ټاکلې هغه به هرمرو بيا مومي، نو د سترګو زنا کتل دي، د ژبې زنا ئې د هغې خبري دي، نفس ئې تمنا او تلوسه کوي، خو فرج ئې د دې تصديق يا تکذيب کوي.

يعني د انسان ټول اعضاء په يوې ګناه کي خپله خپله ونده لري، سترګي، ژبه، لاس پښې او زړه، که په پای کي دا ګناه ترسره شي نو ټول شريك اندامونه به خپله خپله سزا ګالي او که ترسره نه شوه نو د دغو اندامونو کړې ګناه هم معاف کيږي.
په دې مبارك آيت کي له هغو اووه سترو سترو ګناهونو چي پيغمبر عليه السلام ئې موبقات ګڼي درې ئې راغلي، قتل، سود او د يتيم مال خوړل:
عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ - رضى الله عنه - عَنِ النَّبِىِّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ « اجْتَنِبُوا السَّبْعَ الْمُوبِقَاتِ » . قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ ، وَمَا هُنَّ قَالَ « الشِّرْكُ بِاللَّهِ ، وَالسِّحْرُ ، وَقَتْلُ النَّفْسِ الَّتِى حَرَّمَ اللَّهُ إِلاَّ بِالْحَقِّ ، وَأَكْلُ الرِّبَا ، وَأَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ ، وَالتَّوَلِّى يَوْمَ الزَّحْفِ ، وَقَذْفُ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ الْغَافِلاَتِ » . رواه البخاري
له ابو هريره رضي الله عنه روايت دئ چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: له اوو تباه کوونکو ډډه وکړئ، وويل شو: يا رسول الله! دا کوم کوم دي: وئې فرمايل: له الله سره شرك، سِحر، د هغه نفس وژل چي الله ئې وژل حرام کړي مګر په حقه، د يتيم مال خوړل، سود خوړل، د جګړي په ورځ شا اړول او تېښته او د مؤمنو، عفيفو او له ګناه د غافلو ښځو تورنول.

وَلَا تَتَمَنَّوْا۟ مَا فَضَّلَ ٱللَّهُ بِهِۦ بَعْضَكُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ ۚ لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا ٱكْتَسَبُوا۟ ۖ وَلِلنِّسَآءِ نَصِيبٌ مِّمَّا ٱكْتَسَبْنَ ۚ وَسْـَٔلُوا۟ ٱللَّهَ مِن فَضْلِهِۦٓ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمًا ﴿٣٢﴾

[۳۲]- او د هغه څه هيله مه کوئ چي الله ستاسو يوه ته پر بل پرې فضيلت ورکړی، نارينه وو ته د خپلو لاسته راوړنو ځانګړې برخه ده او ښځو ته د خپلو لاسته راوړنو ځانګړې برخه او له الله د ده فضل وغواړئ، يقيناً چي الله په هر څه ښه پوه دئ.

---

(۳۲)- دا آيت په داسي ځای کي راغلی چي تر دې مخکي او وروسته د مال او ميراث په اړه بحث کيږي، له دې معلوميږي چي دلته هم د دغي موضوع په اړه ځانګړې توصيه شوې او ويل شوي چي د بل شته بايد په تا کي حرص او حسد راولاړ نه کړي، هر څوك به خپلي لاسته راوړني مومي، که نارينه وي او که ښځه، د مال او دولت د تمنا پر ځای هغو نېکو عملونو ته اهتمام وکړئ چي د الله په خوا کي به ئې حتماً بيامومئ او که مال او دولت غواړئ نو له الله ئې وغواړئ، له روا او جائزو لارو ئې د لاس ته راوړو هڅه وکړئ.

وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَٰلِىَ مِمَّا تَرَكَ ٱلْوَٰلِدَانِ وَٱلْأَقْرَبُونَ ۚ وَٱلَّذِينَ عَقَدَتْ أَيْمَـٰنُكُمْ فَـَٔاتُوهُمْ نَصِيبَهُمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ شَهِيدًا ﴿٣٣﴾

[۳۳]- او هر چا ته مو د هغه څه لپاره وارثان ټاکلي چي والدين او خپلوان ئې تر شا

پرېږدي او هغه چي ستاسو لوړو او قسمونو (درسره) تړلي دي، خپله برخه ئې ورکړئ، بې شکه چي الله په هر څه شاهد دئ.

(۳۳)- د ورثه وو لپاره خپلي خپلي برخي ټاکل شوې، خو هغه کسان چي د مواخات او موالات داسي اړيکي مو ورسره پاللې دي چي تل مو له معاوضې پرته يوه له بل سره مرسته کړې ده، دوی ته هم مناسبه برخه ورکړئ.

ٱلرِّجَالُ قَوَّٰمُونَ عَلَى ٱلنِّسَآءِ بِمَا فَضَّلَ ٱللَّهُ بَعۡضَهُمۡ عَلَىٰ بَعۡضٖ وَبِمَآ أَنفَقُواْ مِنۡ أَمۡوَٰلِهِمۡۚ فَٱلصَّٰلِحَٰتُ قَٰنِتَٰتٌ حَٰفِظَٰتٞ لِّلۡغَيۡبِ بِمَا حَفِظَ ٱللَّهُۚ وَٱلَّٰتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَٱهۡجُرُوهُنَّ فِي ٱلۡمَضَاجِعِ وَٱضۡرِبُوهُنَّۖ فَإِنۡ أَطَعۡنَكُمۡ فَلَا تَبۡغُواْ عَلَيۡهِنَّ سَبِيلًاۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلِيّٗا كَبِيرٗا ﴿٣٤﴾

[۳٤]- نارينه پر ښځو قيم (مدبر او منتظم) دي، د هغه فضيلت په وجه هم چي الله يوه ته پر بل ورکړی او د خپلو مالونو د انفاق په وجه هم، نو صالحي ښځي مطيع وي او په غياب کي د هغه څه ساتونکي وي چي الله خوندي کړي او د کومو ښځو له بدخويي او سرغړاوي چي وېره لرئ نو نصيحت ورته وکړئ، په بستر کي ترې لري شئ او وئې وهئ، نو که ستاسو اطاعت ئې وکړ نو هسي حيلي او بهانې ورته مه لټوئ، بې شکه چي الله ستر لوړ دئ.

---

(۳٤)- د دې مبارك آيت په ترڅ کي د کورنۍ د خپلمنځي چارو او د ښځي او مېړه د وظائفو په اړه لاندي هدايات ورکړی شوي:

- کورنۍ يوه وړوکې ټولنه ده، وړه او لويه ټولنه يوه قيم، رئيس او ناظم ته ضرورت لري، له مدير او قيم پرته ټولنه د تشتت او بدنظمۍ ښکار کېږي، الله تعالی د کورنۍ د قيموميت دنده نارينه ته سپارلې او د دې لپاره ئې دوه دلائل وړاندي کړي: لومړی دا چي د دې وظيفې لپاره نارينه تر ښځي مناسب دئ. د ښځي د عاطفي او عقل ترمنځ انډول داسي دئ چي د عاطفې اړخ ئې کافي دروند دئ، ځواکمنه عاطفه ورکړی شوې، هومره چي اکثراً عقل ترخپلي اغېزې لاندي راولي، همدې صفت ته د اولاد د روزنې لپاره اړه وه، د همدغي عاطفې په حکم د اولاد د هوسايۍ او سوکالۍ لپاره خپله هوسايي قرباني کوي، دا هغه څه دي چي نارينه ترې محروم دئ، د نارينه عاطفه د دې په څېر ځواکمنه نه ده، د عقل او عاطفې ترمنځ ئې نسبي انډول شته، د قيموميت او مديريت لپاره دغه انډول ته ضرورت دئ او دوهم دليل ئې دا چي د کورنۍ ټول مصارف ئې په غاړه دي، له مهر نيولې بيا تر کور، جامو او نفقې پورې.
- صالحي ښځي هغه دي چي په کورنۍ کي د مېړه قيموميت مني، دا هڅه نه کوي چي دا د

کور واکمنه او مېړه ئې دې ته تابع او منقاد وي، د خاوند په غیاب کې باید د ټولو هغو شیانو حفاظت وکړي چې الله تعالی ئې د حفاظت امر کړی، خپل عفت، خپل ماشومان، د خاوند مال او د ده عزت.

د دې آیت له مخې نارینه د کور (چارواکی) او مېرمن ئې (ساتونکې) ده. صالحه ښځه هغه ده چې د وظائفو دا وېش مني او خپله دنده په ښه توګه ترسره کوي.

که څه هم د دغو دوو دلائلو له مخې اسلام نارینه د کورنۍ قیم ټاکلی خو دواړه مخصوصاً نارینه ئې په ښه سلوك او د کورنۍ په ټولو کارونو کې په مشوره مکلف کړی.

که ښځو نشوز کاوو، نه ئې دا پورتنۍ تقسیم منلو او نه ئې د ساتنې دنده په امانتدارۍ او اخلاص ترسره کوله، ځان ئې تر مېړه اوچت ګڼلو او هڅه ئې کوله چې هغه ځان ته مطیع کړي، نو د ستونزې د حل لپاره ئې خاوند څو کارونه کولی شي: په وعظ او نصیحت سره دې هغه اصلاح کړي، که وعظ او نصیحت نتیجه ورنکړه، نو څه وخت دې ترې مرور شي، خو داسې مرور نه چې یا دې کور ورته پرېږدي او یا دا له خپل کور بل ته ولېږي، نه، پخپله خونه او بستره کې دې لږ ترې لرې څملي، کېدی شي په دې سره د هغې بې ځایه غرور مات شي او روغه جوړه وشي، خو که دې تدبیر هم نتیجه ورنکړه نو د تأدیب لپاره ئې وهلی شي، خو دا وهل به داسې وي لکه پلار چې زوی تأدیبوي، هدف به اصلاح وي نه غچ او انتقام، نه د خپلې برلاسۍ ثابتول، نه به ئې پر مخ او بل نازك ځای وهي او نه به د داسې شي ګوزار ورباندې کوي چې ټپي ئې کړي. که په دې سره هغې له نشوز لاس واخیست او د مېړه اطاعت ته چمتو شوه، نو باید د تېرو کړو په وجه ئې ونه ځوروي او د ځورولو لپاره ئې حیلې او بهانې ونه لټوي.

د آیت په پای کې د الله تعالی دوه صفتونه راغلي چې له پورتني مضمون سره ئې خاص تعلق دئ: الله لوړ او ستر دئ، لویي او کبر یوازې له ده سره ښایي، نه دې ښځه کبر او لویي کوي او نه ئې مېړه، ستونزه له همدې راولاړېږي چې یو تر بل ځان اوچت وګڼي، کبر او لویي وکړي، بل ته د حقارت په سترګه وګوري او حقوق ئې تر پښنو لاندې کړي.

وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَٱبْعَثُواْ حَكَمًا مِّنْ أَهْلِهِۦ وَحَكَمًا مِّنْ أَهْلِهَآ إِن يُرِيدَآ إِصْلَٰحًا يُوَفِّقِ ٱللَّهُ بَيْنَهُمَآ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا ﴿٣٥﴾

[۳۵]- او که د دوی ترمنځ له بېلتون ووېرېدئ نو یو حکم د ده له کورنۍ او یو حکم د دې له کورنۍ ورولېږئ، که ئې د اصلاح اراده وه نو الله به د دواړو ترمنځ موافقت راولي، یقیناً چې الله خبردار پوه دئ.

---

(۳۵)- که مخکني تدبیرونه مؤثر ثابت نه شول، نو باید د دواړو د کورنیو د مداخلې له لارې شخړه حل شي، دوه کسیزه جرګه دې وټاکل شي، یو د یوه له کورنۍ او بل د بلې له کورنۍ، دې جرګې ته دې د کشالې د حل و فصل واك ورکړی شي، دواړه دې د جرګې وروستۍ پرېکړې ته غاړه کېږدي. په دې سره به قاضي ته د شخړې د وړاندې کېدو او یا طلاق مخنیوی وشي.

د دې پوښتنې په اړه چې اسلام ولې د طلاق حق نارینه ته ورکړی، باید ووایو: د طلاق د لاندې ممکنوڅلورو صورتونو څخه اسلام یو غوره کړی:
الف: ښځه او مېړه په ګډه د طلاق فیصله وکړي.
ب: اختلاف محکمې ته وړاندې شي او محکمه په دې اړه وروستۍ فیصله وکړي.
ج: د طلاق حق ښځې ته ورکړی شي.
د: د طلاق پرېکړه د مېړه په لاس کې وي.
مخکې له دې چې وګورو اسلام ولې څلورم صورت غوره کړی باید څو خبرې په پام کې ولرو:

- اسلام له طلاق کرکه لري، د مجبوریت لپاره جواز ورکوي، خو هغه تر ټولو کرکجن حلال کار ګڼي.
- په اسلام کې نارینه له یوې خوا په دې مکلف شوی چې د کورنۍ ټول لازم ورځني مصارف په غاړه واخلي، هغه به د کورنۍ د ټولو مصارفو متکفل وي. له بلې خوا په دې مکلف شوی چې د نکاح په ورځ به هومره مهر په غاړه اخلي چې ښځه ورباندې راضي شي، دا "مهر" د ښځې حق دئ او د دې د راتلونکې لپاره یو مهم تضمین. "ښځه" کولی شي له "مېړه" هومره مهر ترلاسه کړی چې د دې راتلونکې تضمین کړي او د وخت ناوخت، بې ځایه او بې موجبه طلاق مخه ونیسي، مېړه ونشي کولی چې له یوې خوند واخلي، پس له لنډې مودې هغې ته طلاق ورکړي او د هوس په حکم بله په نکاح کړي، طلاق نباید په یوې ملعبې بدل شي، د نکاح په ورځ باید داسې تدابیر ونیول شي چې دا مقدسه رابطه دوام وکړي، اسلام د همدې لپاره د مهر حق د ښځې د مستقبل لپاره د یوه تضمین په توګه وضع کړی.
- اسلام دوه دلیله د دې لپاره وړاندې کړي چې نارینه به د کورنۍ قیم وی او د طلاق پرېکړه به د ده له لوري کېږي:

الف: "مهر" ورکوي او د کورنۍ مصارف ئې په غاړه دي.
ب: د قیمومیت لپاره چې کومو مواصفاتو ته اړتیا ده، په نارینه کې دا مواصفات تر ښځو زیات دئ. د ښځې طبیعي وظائف دا ایجابوي چې قوي عاطفه ولري. قوي عاطفه اکثراً د انسان "تعقل" تر اغېز لاندې نیسي، ښځه د همدې "قوي عاطفې" په حکم د اولاد د روزنې ټولې ستونزې په ورین تندي قبلوي، بې خوبې ګالي، خپل ژوند او صحت په خطر کې اچوي، د اولاد د هري غلطۍ په وړاندې صبر کوي او حتی د پردیو په مقابل کې د دوی له هري غلطۍ دفاع کوي، د "قیادت" او "قضاوت" لپاره د "قوي عاطفې" پر ځای داسې "تعقل" ته اړتیا ده چې د عاطفې تر اغېز لاندې رانشي. د نارینه روحي جوړښت داسې دئ چې د "عقل" او "عاطفې" ترمنځ ئې تعادل او توازن شته او د "عاطفې" تله ئې د ښځو په شان تر "تعقل" درنه نه ده.
پداسې حال کې چې اسلامي شریعت د طلاق حق نارینه ته سپارلی، خوله دې حق نه د ښځې د ځورولو او د هغې په حقوقو د تېري په لار کې ناروا استفاده نشي کولی، که خبره دې حد ته ورسېده ښځه حق لري "محکمې" ته مراجعه وکړي، چې محکمه به یا د دې حقوق احیاء کوي او یا به دا رابطه فسخ کوي.

وَٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ وَلَا تُشۡرِكُواْ بِهِۦ شَيۡـٔٗاۖ وَبِٱلۡوَٰلِدَيۡنِ إِحۡسَٰنٗا وَبِذِي ٱلۡقُرۡبَىٰ وَٱلۡيَتَٰمَىٰ وَٱلۡمَسَٰكِينِ وَٱلۡجَارِ ذِي ٱلۡقُرۡبَىٰ وَٱلۡجَارِ ٱلۡجُنُبِ وَٱلصَّاحِبِ بِٱلۡجَنۢبِ وَٱبۡنِ ٱلسَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتۡ أَيۡمَٰنُكُمۡۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ مَن كَانَ مُخۡتَالٗا فَخُورًا ﴿٣٦﴾

[٣٦]- او د الله عبادت وکړئ او هیڅ څه ورسره مه شریکوئ او له والدینو سره ښېګڼه وکړئ او له خپلوانو سره، له یتیمانو، مسکینانو، خپل ګاونډي، لري ګاونډي، په څنګ کي ملګري، مسافر سره او له هغه چا سره چي ستاسو په واک کي دي او الله هغه څوك نه خوښوي چي ځان ستایونکی کبرجن وي.

(٣٦)- په دې مبارك آیت کي د الله تعالی د دې حق ترڅنګ چي د ده عبادت به کوئ او هیڅ څه او هیڅوك به نه ورسره شریکوئ، د لاندي نهو کسانو سره د احسان او ښېګڼي سپارښتنه شوې:
مور، پلار، یتیمان، مسکینان، خپل ګاونډی، پردی ګاونډی، خپله ښځه یا په ژوند کي بل ملګری او دوست، مسافر او هغه څوك چي ستاسو په واك کي دئ. له دغو سره له احسانه هغه څوك ډډه کوي چي دوه کرغېړن خصلتونه ولري:
کبرجن وي او ځان تر نورو لوړ ګڼي.
ځان ستایي او نور سپك او حقیر ګڼي.

ٱلَّذِينَ يَبۡخَلُونَ وَيَأۡمُرُونَ ٱلنَّاسَ بِٱلۡبُخۡلِ وَيَكۡتُمُونَ مَآ ءَاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ مِن فَضۡلِهِۦۗ وَأَعۡتَدۡنَا لِلۡكَٰفِرِينَ عَذَابٗا مُّهِينٗا ﴿٣٧﴾

[٣٧]- هغه چي (پخپله هم) بخل کوي او (نور) خلك (هم) په بخل ګماري او الله چي له خپل فضل څه ورکړي هغه پټوي او دغو کافرانو ته مو سپکوونکی عذاب تیار کړی.

(٣٧)- دا ځان ستایونکی کبرجن هغه دئ چي پخپله هم بخل کوي او نور هم بخل ته هڅوي او الله تعالی چي کوم نعمتونه ورکړي، د خیر په کارونو کي د انفاق پر ځای ئې پټوي، کله چي هم انفاق ته راوبلل شي وایي: هیڅ نلرم، دا توان راسره نشته چي مرسته وکړم، فقط دومره لرم چي خپل مشکلات پرې حل کړم!!

له بخل سره چي دا دوه نور ګناهونه هم یو ځای شي: بل بخل ته هڅول او دروغ ویل او الهي نعمتونه پټول، نو دا د مسلمان له شأنه ډېر لري دئ، یوازي د هغه چا کار کېدی شي چي کافر وي، نو ځکه د آیت په پای کي ویل شوي چي الله دغو کافرانو ته سپکوونکی عذاب تیار کړی.

وَٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمۡوَٰلَهُمۡ رِئَآءَ ٱلنَّاسِ وَلَا يُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَلَا بِٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِۗ
وَمَن يَكُنِ ٱلشَّيۡطَٰنُ لَهُۥ قَرِينٗا فَسَآءَ قَرِينٗا ﴿٣٨﴾ وَمَاذَا عَلَيۡهِمۡ لَوۡ ءَامَنُواْ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ
ٱلۡأٓخِرِ وَأَنفَقُواْ مِمَّا رَزَقَهُمُ ٱللَّهُۚ وَكَانَ ٱللَّهُ بِهِمۡ عَلِيمًا ﴿٣٩﴾

[۳۸]- او هغوی چې خلکو ته د ځان ښودني لپاره خپل مال لګوي او نه په الله ایمان راوړي او نه د آخرت په ورځې او د چا چې شیطان ملګری شي نو څومره بد دئ دا ملګری. [۳۹]- او په دوی به څه شوي وو که ئې په الله او د آخرت په ورځې ایمان راوړی وی او الله چې کومه روزي ورکړې له هغه ئې څه انفاق کړي وی! او الله وربانديې ښه پوه دئ.

(۳۸-۳۹)- دلته د هغو کبرجنو ځلور نور خصلتونه بیان شوي: انفاق ئې د ځان ښودنې لپاره وي، نه په الله ایمان لري او نه په آخرت او له شیطان سره ئې ملګرتیا وي.

إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَظۡلِمُ مِثۡقَالَ ذَرَّةٖۖ وَإِن تَكُ حَسَنَةٗ يُضَٰعِفۡهَا وَيُؤۡتِ مِن لَّدُنۡهُ أَجۡرًا
عَظِيمٗا ﴿٤٠﴾

[٤٠]- بې شکه چې الله د یوې ذرې په اندازه هم ظلم نه کوي او که هغه کومه ښېګڼه وي نو دوه برابره به ئې کړي او له خپل لوري به ستره بدله ورکړي.

(٤٠)- الله تعالی د هیچا ښېګڼې نه ضایع کوي، هر چا ته به د ده د نېك عمل دنیوي او اخروي بدله ورکوي، د چا اجر نه ضایع کېږي، دا ظلم دئ چې د چا هلې ځلې بې نتیجې پاتې شي، مهربان الله دا ظلم نه کوي، برعکس هر نېك عمل ته دوه برابره او تر دې هم ستره بدله ورکوي.

فَكَيۡفَ إِذَا جِئۡنَا مِن كُلِّ أُمَّةِۭ بِشَهِيدٖ وَجِئۡنَا بِكَ عَلَىٰ هَٰٓؤُلَآءِ شَهِيدٗا ﴿٤١﴾ يَوۡمَئِذٖ
يَوَدُّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَعَصَوُاْ ٱلرَّسُولَ لَوۡ تُسَوَّىٰ بِهِمُ ٱلۡأَرۡضُ وَلَا يَكۡتُمُونَ ٱللَّهَ حَدِيثٗا
﴿٤٢﴾

[٤١]- نو څنګه به وي چې له هر امت یو شاهد راولو او تا پر دغو شاهد راولو؟ [٤٢]- په دې ورځ به هغه چې کافران شوي او له پیغمبر ئې سرغړاوی کړی، دا خوښوي چې

كاش زمكه پر دوى آواره شي او هيڅ خبره به له الله نشي پټولى.

(٤١-٤٢)- دلته د قيامت د ورځې ځو مناظر انځور شوي:

- د هر امت خپل خپل پيغمبر به د شاهد په توګه راوستى شي. دوى به د دې خبرې شهادت وركوي چې الله تعالى د انسانانو د هدايت لپاره پيغمبران او كتابونه لېږلي وو، دا پيغمبران به پخپله د دې خبرې د اثبات لپاره كافي وي چې انسانانو دا كولى شول چې د پيغمبرانو په څېر ئې ايمان راوړى وى او د كفر او عصيان لار ئې نه وى غوره كړې. له هيچا به دا ادعا نه منل كېږي چې له حقايقو بې خبره وو، حق دين نه وو وررسېدلى، يا ظروف او شرائط ئې داسې وو چې ايمان راوړل ورته ناممكن وو، د پيغمبرانو او د دوى باايمانه امتيانو شتون به د دوى دا حجت او استدلال بابيزه كړي.
- په دې ورځ به هغه كسان چې په خپل كفر ئې ټينګار كاوو او د پيغمبرانو له وينا ئې عصيان كاوو دا تمناء كوي چې كاش په زمكه كې ښخ شي او له خاورو سره برابر شي، نه به خپلې د دنيا خبرې له الله پټولى شي او نه د محاسبې په دغه هيبتناكې ورځ كې هغه خبرې چې په زړه كې ئې تېرېږي.

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَقۡرَبُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَأَنتُمۡ سُكَـٰرَىٰ حَتَّىٰ تَعۡلَمُواْ مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِى سَبِيلٍ حَتَّىٰ تَغۡتَسِلُواْۚ وَإِن كُنتُم مَّرۡضَىٰٓ أَوۡ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوۡ جَآءَ أَحَدٌ مِّنكُم مِّنَ ٱلۡغَآئِطِ أَوۡ لَـٰمَسۡتُمُ ٱلنِّسَآءَ فَلَمۡ تَجِدُواْ مَآءً فَتَيَمَّمُواْ صَعِيدًا طَيِّبًا فَٱمۡسَحُواْ بِوُجُوهِكُمۡ وَأَيۡدِيكُمۡۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٤٣﴾

[٤٣]- اې مؤمنانو! په داسې حال كې لمانځه ته مه نږدې كېږئ چې مست يئ، تر څو په هغه څه پوه شئ چې تاسو ئې وايئ او نه په هغه حال كې چې جنب يئ، مګر دا چې لاروي يئ، تر هغه چې غسل وكړئ او كه بيمار وئ او يا په سفر باندې او يا مو كوم يو له بيديا راوګرځي او يا مو له مېرمنو سره نږدېوالى وكړ او اوبه مو ونه موندې، نو د پاكې خاورې تيمم وكړئ او په خپلو مخونو او لاسونو ئې مسح كړئ، بې شكه چې الله بخښونكى عفوه كوونكى دئ.

(٤٣)- په دې مبارك آيت كې ځو لارښووني شوې:

- لمونځ په داسې حالت كې مه كوئ چې مست وئ او په دې نه پوهېږئ چې څه وايئ، لمونځ خو له الله تعالى سره ستاسو راز و نياز دئ، هغه ته خپل حاجتونه وړاندې كوئ، له خپل زړه راخوټېدلې خبرې ورته كوئ، په داسې حالت كې په لمانځه ودرېږئ چې خپلو خبرو ته مو پام وي او ورباندې پوهېږئ. له دې په څرګنده معلومېږي چې د لمانځه په الفاظو پوهېدل او د

لمانځه په وخت کي هغه په پام کي نیول او له فهم او پوهي سره ئي ویل ضروري دي.

- په جنابت کي هم تر غسل کولو پوري لمانځه ته مه نږدې کېږئ، مګر دا چي مسافر وئ.
- که بیمار وئ او یا په سفر باندي او یا له اودس ماتي راوګرځئ او یا له مېرمنو سره نږدېوالی وکړئ او اوبه ونه مومئ، نو د پاکي خاوري تیمم وکړئ. تیمم دا دئ چي لاسونه په خاورو ووهئ او بیا خپل مخ او لاسونه پرې مسح کړئ.

که تاسو مرغانو او حیواناتو ته ځیر شئ وبه ګورئ چي که اوبه پیدا کړي نو ځان په کي اچوي، په خپلو وزرونو ځان ته اوبه شیندي او که اوبه ونه مومي نو په خاورو کي رغړي، په خپلو ښکرونو او وزرونو ځان ته خاوري شیندي، دوی ته د غسل او تیمم فطري لارښوونه شوې او موږ ته شرعي، الله تعالی موږ د غسل او تیمم په اړه په هغه څه مکلف کړي یو چي ټول ژوي ئي د خپل فطرت په حکم کوي. الله تعالی تا ته دا وړه مرغۍ په داسي حال کي درښیي چي هره ورځ څو څو ځله په خاورو کي رغړي، په ډېر شوق او مستی سره او د رغړېدو په وخت کي د دې هڅه کوي چي د خپلي هري بڼکي بېخ ته خاوره ورسوي، دا ئي یو ضرورت دئ، په دې سره ئي څرمن له ډېرو جلدي امراضو خوندي پاته کېږي، دا ئي د علاج ذریعه ده، اکثر مکروبونه هم په اوبو مري او هم په خاوره، که اوبه وروړسېږي، دومره اوبه ئي وجود ته ننوځي چي له پړسېدو وچوي او که له خاوري سره په تماس کي شي، خاوره ئي د وجود ټول مایعات جذب کړي او ومري.

زموږ اودس او تیمم هم یو با حکمته تعبدي عمل دئ، په هر یوه کي ئي حکمتونه او مصلحتونه مضمر دي، الله تعالی تا په هغه څه مکلف کوي چي ګټه ئي تر هر څه د مخه تا ته رسي، که ته ئي مکلف کړی نه وی نو پخپله د دې په ضرورت او اهمیت دومره هم نه پوهېدې لکه هغه وړه مرغۍ، د اوبو د نشتوالي په صورت کي ئي په تیمم مکلف کړی یې، ډېر آسان کار، د هغي مرغۍ تر کار آسان او لنډ، لاس په خاورو ووهه او مخ او لاسونه پرې مسح کړه، دا خاوره همغه کار کوي چي اوبه ئي کوي، خاوره پاکه ده او د پاکوالي سبب، ستا دا اوبه هم پر زمکه وربېدلي او د زمکي پر سر بهېدلي، د خاورو ډېر مواد ئي له ځان سره اخیستي او ستا خوا ته رارسېدلي دي.

أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ أُوتُواْ نَصِيبًا مِّنَ ٱلْكِتَٰبِ يَشْتَرُونَ ٱلضَّلَٰلَةَ وَيُرِيدُونَ أَن تَضِلُّواْ ٱلسَّبِيلَ ﴿٤٤﴾

[٤٤]- آیا هغو ته دي پام نه دئ کړی چي څه برخه د کتاب ورکړی شوې، ضلالت او تېروتنه پېري او دا غواړي چي تاسو هم بې لاري شئ.

---

(٤٤)- دلته د اهل کتابو ملایانو ته اشاره شوې، درې خصلتونه ئي په ګوته شوي:

- علم ئي کچه او نیمګړی دئ، د کتاب په یوې وړې برخي پوهېږي، د کتاب له اصلي او اساسي برخو بې خبره دي او په فروعاتو او حواشیو کي غرق.
- سمه لار ئي پرېښې، په کږو لارو سر شوي، په کتاب کي هغه څه لټوي چي د دوی غلط

مذهب او په شرك لړلی مسلك توجیه کړي.

- هم پخپله بې لاري دي هم نور بې لاري کوي، له دين ئې دام جوړ کړی، خلك غولوي او د دوی دين او دنيا لوټوي.

وَٱللَّهُ أَعۡلَمُ بِأَعۡدَآئِكُمۡۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ وَلِيّٗا وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ نَصِيرٗا ﴿٤٥﴾

[٤٥]- او الله ستاسو په دښمنانو ښه پوه دئ او الله د ولي په توګه کافي دئ او الله د مرستندوی په توګه کافي دئ

(٤٥)- دا دين پلورونکي ملايان ستاسو دښمنان دي، له دوی د دوستۍ طمع مه کوئ، دا انتظار مه لرئ چې دوی به د دين په کار کې ستاسو مرسته وکړي، الله د ولي او مرستندوی په توګه ځان ته کافي وګڼئ.

مِّنَ ٱلَّذِينَ هَادُواْ يُحَرِّفُونَ ٱلۡكَلِمَ عَن مَّوَاضِعِهِۦ وَيَقُولُونَ سَمِعۡنَا وَعَصَيۡنَا وَٱسۡمَعۡ غَيۡرَ مُسۡمَعٖ وَرَٰعِنَا لَيَّۢا بِأَلۡسِنَتِهِمۡ وَطَعۡنٗا فِي ٱلدِّينِۚ وَلَوۡ أَنَّهُمۡ قَالُواْ سَمِعۡنَا وَأَطَعۡنَا وَٱسۡمَعۡ وَٱنظُرۡنَا لَكَانَ خَيۡرٗا لَّهُمۡ وَأَقۡوَمَ وَلَٰكِن لَّعَنَهُمُ ٱللَّهُ بِكُفۡرِهِمۡ فَلَا يُؤۡمِنُونَ إِلَّا قَلِيلٗا ﴿٤٦﴾

[٤٦]- له يهودانو ځيني د الله کلام له خپل خپل ځايه کږوي او وايي: موږ اورېدلي، ومو نه مانو، ته ئې واوره نه اورېدونکيه او د خپلو ژبو په تاوولو سره راعنا وايي، په دين باندې طعن وهونکي او که دوی ويلي وی چې موږ واورېدو، منونکي ئې شوو، واوره، موږ ته نظر وکړه، نو دا ورته غوره وه او ډېره سمه، خو الله دوی د خپل کفر په وجه رټلي دي، نو ځکه ايمان نه راوړي مګر ډېر لږ.

(٤٦)- په دې مبارك آيت کې د يهودي ملايانو څو خباثتونه بيان شوي:

- د الله په کلام کې تحريف کوي، په کوږ تأويل او تعبير سره کږه معنی ترې راباسي، د الله د کلام يوه برخه داسې رااخلي چې مخکنۍ او وروستنۍ برخې ئې له پامه غورځولي وي او په داسې ځای او داسې ډول ئې وکاروي چې خپله غلطه خبره ورباندې سمه ثابته کړي. د دې مثال داسې دئ لکه ته چې کوم کڅه ملا ته د جهاد بلنه ورکړې، خو هغه نه په جهاد باور لري او نه د جهاد جرأت او همت، خو غواړي د عدم جهاد لپاره مذهبي تأويل وړاندې کړي، نو درته وايي: جنابه موږ په دين ښه پوهېږو، الله تعالی جل مجده و عز شأنه و عم نواله، په قرآنه المجيد او فرقانه الحميد کې فرمايي: ولاتلقوا بايديکم الی التهلکه!! د دې کلام اصلي او په خپل ځانګړي موضع او مقام کې معنی دا ده چې له مالي او ځاني قربانۍ ډډه کول ځان په هلاکت کې

غورځول دي، خو دی د الله په کلام کي تحريف وکړي، موضع ئې وربدله کړي او غلطه معنى ترې راوباسي.

- دوی په خوله سمعنا وايي، تا ته اطمئنان درکوي چي درسره موافق دي او خبره دي مني، په داسي حال کي چي په زړه کي به ئې د نه منلو پخه اراده وي. او هو؛ د دوی ځيني بيا داسي دي چي درته وايي: جنابه! موږ دا خبره تر تا ډېر د مخه اوربدلې ده، ته چي په کوم آيت عمل کولو ته موږ رابلې هغه موږ تر تا د مخه لوستی دئ، موږ په دې خاطر وربانډي عمل نه کوو چي په نورو آيتونو، احاديثو او رواياتو او د فقهاوو په وينا عمل کوو، دا موږ ته مه رااوروه، پخپله ئې واوره چي هغه نور دي نه دي اورېدلي، که ته له هغو نورو خبر وی نو موږ ته به دې دا آيت نه وړاندي کاوو.
- منافقت به کوي، ظاهر به ئې د دوست وي خو په زړه کي ئې کينه او دښمني، دوه مخي الفاظ به کاروي، د الفاظو ظاهري بڼه به ئې سمه برېښي خو په زهرو به لړلې وي.
- عملونه ئې کافرانه دي، داسي چي دوی ئې د الله د لعنت وړ گرځولي.
- ډېر لږ ايمان راوړي، د دوی ايمان هغه ايمان نه دئ چي له مؤمن سره ښايي، ايمان ئې کچه او نيمگړی دئ.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡكِتَٰبَ ءَامِنُواْ بِمَا نَزَّلۡنَا مُصَدِّقٗا لِّمَا مَعَكُم مِّن قَبۡلِ أَن نَّطۡمِسَ وُجُوهٗا فَنَرُدَّهَا عَلَىٰٓ أَدۡبَارِهَآ أَوۡ نَلۡعَنَهُمۡ كَمَا لَعَنَّآ أَصۡحَٰبَ ٱلسَّبۡتِۚ وَكَانَ أَمۡرُ ٱللَّهِ مَفۡعُولًا ﴿٤٧﴾

[٤٧]- اې کتاب ورکړی شوو! په هغه څه ايمان راوړئ چي موږ نازل کړی او له تاسو سره د شته کتاب تصديقوونکی دئ، له هغه د مخه چي ځيني مخونه ويجاړ کړو او تر شا ئې واړوو، يا ئې داسي ورټو لکه شنبه وال چي مو ورټل او د الله امر خو ترسره کېدونکی دئ.

(٤٧)- اهل کتابو ته خو په کار وه چي تر هر چا د مخه ئې په قرآن ايمان راوړی وی، دا ځکه ~~چي قرآن د هغو کتابونو تصديق کوي چي له دوی سره دي، له قرآنه د دوی انکار په هيڅ دليل~~ او حجت نشي توجيه کېدی، دا انکار خو په اصل کي له خپل کتاب انکار دئ، د دې لپاره له ړوند تعصب پرته بل دليل نه شو موندلی. که دوی ايمان رانه وړي نو دوو خبرو ته دي انتظار وکړي:

- يا به ئې الله تعالى مخونه محو او ويجاړ کړي، سترگي به ئې ړندې او غوږونه به ئې وړکانه کړي، مخ به ئې د شا په څېر کړي، د ايمان راوړو او د حق لاري موندو ټول امکانات به ترې سلب کړي، همغسي لکه د کافرانو په اړه چي فرمايي: ختم الله على قلوبهم و على سمعهم، وعلى ابصارهم غشاوة او د منافقينو په اړه فرمايي: ذهب الله بنورهم و ترکهم في ظلمت

لايبصرون، صم، بكم، عمي.

- او يا به ئې د يهودو د هغې ډلې په څېر ورټې چې د شنبې احترام ئې ونکړ او د بيزوګانو په څېر مسخه شول.

د الله تعالى دا وعيد محتوم وعيد دئ حتماً ترسره کېږي.

که څه هم ځينو مفسرينو له نطمس على وجوههم نه نوري معنى ګاني اخيستي دي، خو که په قرآن کي دې ته ورته آيتونو ته پام وکړو نو معنى ئې له دې پرته بل څه نشي کېدی چې موږ رانقل کړې. د دې لپاره لاندي دلائل دي:

- د قرآن په ټولو هغو آيتونو کي چې دې ته ورته مواردو کي دا شان الفاظ راغلي نو هلته ئې مجازي معنى مراد وي نه حقيقي معنى، لکه ختم الله على قلوبهم کي او يا ذهب الله بنورهم کي.
- دلته يهودو ته ويل شوي چې که په قرآن ايمان رانه وړئ نو يا به دا کار درسره کوو او يا به مو د شنبه والو په څېر مسخه کوو، نو معلومه ده چې دا لومړی کار غير له مسخه کولو څخه دئ.
- عملاً ګورو چې يهودان د قرآن له نزول وروسته مسخه نه شول خو اکثريت ئې له ايمان راوړو محروم شول، د دې معنى دا ده چې د الله تعالى لومړی وعيد همدغه وو.

إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَغۡفِرُ أَن يُشۡرَكَ بِهِۦ وَيَغۡفِرُ مَا دُونَ ذَٰلِكَ لِمَن يَشَآءُۚ وَمَن يُشۡرِكۡ بِٱللَّهِ فَقَدِ ٱفۡتَرَىٰٓ إِثۡمًا عَظِيمًا ﴿٤٨﴾

[٤٨]- يقيناً چې الله شرك نه بخښي او له شرك پرته نور څه هر هغه چا ته بخښي چې د ده خوښه وي او څوك چې له الله سره شرك وكړي نو د ستري ګناه افتراء ئې كړې.

(٤٨)- په دې مبارك آيت كي د مؤمنانو لپاره ډېر ستر زېرى دئ او په دې كي د الله يوه ډېره ستره او عظيمه پېرزوينه بيان شوې، مؤمنانو ته زېرى وركړى شوى چې رحمن خداى له شرك پرته هره ګناه بخښي، كه كبيره وي او كه صغيره، كه ئې توبه كړې وي او كه نه، يوازي كفر او شرك له توبې پرته نه بخښي، نور نو صغاير په نېكو عملونو محوه كوي او كبائر هم په توبې سره او هم ئې له توبې پرته په خپل فضل سره بخښي. د (لمن يشاء) له فقرې دا مطلب مه اخلئ چې ښايي تاسو به په هغه زمره كي رانشئ چې الله تعالى ئې د بخښني او مغفرت وړ ګڼي. الله تعالى په دې اړه خپل سنت او مشيت څرګند كړى، په ايمان، توبه، هجرت، جهاد، شهادت، انفاق في سبيل الله او نېك عمل سره ستا ګناهونه بخښي، دا د الله وعده ده.

عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ قَالَ مَا فِي الْقُرْآنِ آيَةٌ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ هَذِهِ الآيَةِ (إِنَّ اللَّهَ لاَ يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ) الترمذي.

ترمذي د علي رضي الله عنه دا قول روايت كړى: ما ته په قرآن كي تر دې آيته زيات محبوب آيت نشته: "إن الله لا يغفر أن يشرك به ويغفر ما دون ذلك لمن يشاء".

عن ابي ذر أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال **« مَا مِنْ عَبْدٍ قَالَ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ ـ ثُمَّ مَاتَ**

عَلَى ذَلِكَ ، إِلاَّ دَخَلَ الْجَنَّةَ » . قُلْتُ وَإِنْ زَنَى وَإِنْ سَرَقَ قَالَ « وَإِنْ زَنَى وَإِنْ سَرَقَ » . قُلْتُ وَإِنْ زَنَى وَإِنْ سَرَقَ قَالَ « وَإِنْ زَنَى وَإِنْ سَرَقَ » ثلاثاً. ثم قال في الرابعة **«عَلَى رَغْمِ أَنْفِ أَبِى ذَرٍّ » .** متفق عليه

له ابو ذر رضي الله عنه روایت شوی چي پیغمبر علیه السلام وفرمایل: داسي څوك نشته چي لا اله الا الله ووایي او له همدې کلمې سره ومري او جنت ته دي داخل نشي، ما ورته وویل: که څه هم زنا او غلا ئي کړي وي؟ وئې فرمایل: که څه هم زنا او غلا ئي کړي وي، بیا مي وویل: که څه هم زنا او غلا ئي کړې وي؟ وئې فرمایل: که څه هم زنا او غلا ئي کړې وي، درې ځلي او په څلورم ځل ئي وفرمایل: که څه هم د ابوذر پزه په خاورو شي.

عَنْ ضَمْضَمِ بْنِ جَوْسٍ الْيَمَامِيِّ قَالَ قَالَ لِى أَبُو هُرَيْرَةَ يَا يَمَامِيُّ لاَ تَقُولَنَّ لِرَجُلٍ وَاللَّهِ لاَ يَغْفِرُ اللَّهُ لَكَ أَوْ لاَ يُدْخِلُكَ اللَّهُ الْجَنَّةَ أَبَداً . قُلْتُ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ إِنَّ هَذِهِ لَكَلِمَةٌ يَقُولُهَا أَحَدُنَا لأَخِيهِ وَصَاحِبِهِ إِذَا غَضِبَ. قَالَ فَلاَ تَقُلْهَا فَإِنِّى سَمِعْتُ النَّبِىَّ -صلى الله عليه وسلم- يَقُولُ « كَانَ فِى بَنِى إِسْرَائِيلَ رَجُلاَنِ كَانَ أَحَدُهُمَا مُجْتَهِداً فِى الْعِبَادَةِ وَكَانَ الآخَرُ مُسْرِفاً عَلَى نَفْسِهِ فَكَانَا مُتَآخِيَيْنِ فَكَانَ الْمُجْتَهِدُ لاَ يَزَالُ يَرَى الآخَرَ عَلَى ذَنْبٍ فَيَقُولُ يَا هَذَا أَقْصِرْ. فَيَقُولُ خَلِّنِى وَرَبِّى أَبُعِثْتَ عَلَىَّ رَقِيباً؟ قَالَ إِلَى أَنْ رَآهُ يَوْماً عَلَى ذَنْبٍ اسْتَعْظَمَهُ فَقَالَ لَهُ وَيْحَكَ أَقْصِرْ. قَالَ خَلِّنِى وَرَبِّى أَبُعِثْتَ عَلَىَّ رَقِيباً؟ قَالَ فَقَالَ وَاللَّهِ لاَ يَغْفِرُ اللَّهُ لَكَ أَوْ لاَ يُدْخِلُكَ اللَّهُ الْجَنَّةَ أَبَداً. قَالَ أَحَدُهُمَا قَالَ فَبَعَثَ اللَّهُ إِلَيْهِمَا مَلَكاً فَقَبَضَ أَرْوَاحَهُمَا وَاجْتَمَعَا عِنْدَهُ فَقَالَ لِلْمُذْنِبِ اذْهَبْ فَادْخُلِ الْجَنَّةَ بِرَحْمَتِى. وَقَالَ لِلآخَرِ أَكُنْتَ بِى عَالِماً أَكُنْتَ عَلَى مَا فِى يَدِى خَازِناً؟ اذْهَبُوا بِهِ إِلَى النَّارِ ». قَالَ فَوَالَّذِى نَفْسُ أَبِى الْقَاسِمِ بِيَدِهِ لَتَكَلَّمَ بِالْكَلِمَةِ أَوْبَقَتْ دُنْيَاهُ وَآخِرَتَهُ. رواه احمد

له ضمضم بن جوس الیمامي روایت دئ چي ما ته ابو هریره رضي الله عنه وویل: یا یمامي! هیڅا ته داسي مه وایه چي په الله قسم چي الله به دي ونه بخښي او یا دا چي الله به دي هیڅکله جنت ته داخل نه کړي، ما ورته وویل: اې ابوهریره! موږ خو دا خبره هغه وخت خپل ورور یا ملګري ته کوو چي څوك په بل غصه شي، هغه وویل: دا خبره مه کوه، ځکه ما له رسول الله صلی الله علیه وسلم اوریدلي چي وئي فرمایل: په بني اسرائیلو کي دوو کسانو په خپلو کي وروري کوله، یو ئي په عبادت کي ډیر زیارایستونکی وو او بل ئي مسرف او ګنهګار، عابد به هر کله چي دا بل په ګناه ولید نو ورته ویل به ئي: له ګناه راتم شه، هغه به ورته وویل: ما له خپل رب سره پرېږده، ته خو به زما څارونکی نه یې ټاکل شوی؟ تر دې چي هغه یوه ورځ په داسي ګناه ولید چي ډېره ستره ورته معلومه شوه، نو ورته وئې ویل: افسوس پر تا، راتم شه، هغه بیا هم ورته وویل: ما له خپل رب سره پرېږده، ته خو به زما څارونکی نه یې ټاکل شوی؟ ده ورته وویل: په الله قسم چي نه به الله بخښنه درته وکړي او نه به دي هیڅکله جنت ته داخل کړي، وئې وویل: نو الله تعالی یوه ملائکه ورولیږله، د دواړو روح ئي قبض کړه، دواړه د ده خوا ته راغونډ شول، نو ګنهګار ته ئي وفرمایل: زما په رحمت سره جنت ته داخل شه او هغه بل ته ئي وویل: آیا ته په دې پوهېدې چي زه به څه کوم؟ آیا ته د هغه څه خازن وې چي زما په لاس کي دي؟ دوزخ ته ئي بوځئ، پیغمبر علیه السلام وفرمایل: په هغه ذات قسم چي د ابوالقاسم روح ئي په واك کي ده چي دې عابد داسي خبره کړې وه چي خپله دنیا او آخرت ئي پرې تباه

کړ.

د مغفرت او بخښني په اړه دا نصوص د دې لپاره نه دي چې څوك گناه تـه تشويق شـي، د دې لپـاره راغلـي چې گنهگـار لـه يـأس او نااميدئ وژغوري، دا گمـان ونکړي چې د تـوبې او رحمت دروازې ئې پر مخ تړل شوې او دا د دې لپاره دي چې صالح مسلمان لـه يـوه گنهگـار نـه دومره کرکه ونکړي چې هغه ته لـه وعظ او نصيحت لاس واخلـي، هغه تـه ويل شـوي چې د گنهگار په اړه دا فيصله مه کوه چې د الله لـه رحمت او مغفرت محروم او ځـای ئې جهنم دئ، همدا راز ده ته ويل شوي چې په الله پوري مربوط امور الله ته پرېږده، دا حق ځان ته مه ورکوه چې د چا په اړه ووايې: الله به ئې هيڅکله ونه بخښي. ته خو د خلکو د عملونو قاضـي نـه يـې، تـه يو داعي يې، د دعوت په کار کې له هيچا مه مأيوس کېږه.

په دې مبارك آيت کې دا هم ويل شوي چې شرك يوه افتراء او يو دروغ دئ، څـوك چـې لـه الله تعالی سره څه شريك گڼـي هغـه پـه حقيقت کـې دروغ وايـي او افتـراء کـوي، الله هيڅ شريك نلري او دا طبعاً تر ټولو ستره گناه ده چې د الله پـه شـأن کـې افتـراء وشـي، همداراز هغـه څـوك شريك درلودو ته اړ کېږي چې په يوازې سر د خپل ملك له اداری عاجز وي او د بل لـه مرستـې پرته ټولو امورو ته نشي رسېدئ، د شرك په افتراء سره الله ته د ضعف او ناتوانئ نسبت کېږي.

أَلَمۡ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ يُزَكُّونَ أَنفُسَهُمۚ بَلِ ٱللَّهُ يُزَكِّي مَن يَشَآءُ وَلَا يُظۡلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٤٩﴾

[٤٩]- آيا هغو ته دي پام نه دئ کړی چې خپل ځانونه ستايي، نه؛ دا خو (يـوازې) الله دئ چې څوك ئې خوښ وي تزکيه کوي ئې او د خرما د زړي د يوه تار په اندازه به ورباندي ظلم ونشي.

(٤٩)- اهل کتابو به له خپل شرك، منافقت او خپلو نورو قبيح او کرکجنو اعمـالو سره سره ځان غوره قوم او د الله محبوب امت گڼلو او د نورې تر ټولـو خلکو بـه ئـې ځـان اوچـت شمېرو. دلتـه د دوی په ځواب کې ويل شوي: تاسو چې د ځـان ستايلو لپـاره کوم معيارونـه کـاروئ او د هغه لـه مخې ځان تر ټولو اوچت گڼئ، دا هغه معيارونه نه دي چې الله تعالی پرې څوك تزکيه کوي او د ستايني وړ ئې گڼي، دا معيارونه په الهي عدالت ولاړ نه دي، الله د نري تار پـه انـدازه هم پر چا ظلم نه کوي، ستاسو قضاوتونه ظالمانه دي، د عدالت او انصـاف خـلاف. ولـي بـه تاسـو تـر نـورو غوره وئ، د کومې ښېگڼې له مخې؟

ٱنظُرۡ كَيۡفَ يَفۡتَرُونَ عَلَى ٱللَّهِ ٱلۡكَذِبَۖ وَكَفَىٰ بِهِۦٓ إِثۡمًا مُّبِينًا ﴿٥٠﴾

[٥٠]- وگوره: څنگه پر الله د درواغو افتراء کوي او همدا د څرگندي گناه پـه توگـه کـافي ده.

(٥٠)- دا خلك دروغ وايـي چـې الله تعـالی دوی پـه نـورو غوره گڼـي، دا خـو د الله پـه نسبت يـوه ظالمانه افتراء ده او لويه گناه، الله بـه څنگـه د دوی پـه څبر نـاولي او پـه گنـاهونو کـې تـر ستوني غرق خلك خوښوي. د دوی لپاره دغه گناه هم بس ده، همدا چې ځان تـر نـورو غـوره او د خدای

نازولي او خاص بندګان ګڼي.

أَلَمۡ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ أُوتُواْ نَصِيبٗا مِّنَ ٱلۡكِتَٰبِ يُؤۡمِنُونَ بِٱلۡجِبۡتِ وَٱلطَّٰغُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُواْ هَٰٓؤُلَآءِ أَهۡدَىٰ مِنَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ سَبِيلًا ﴿٥١﴾

[۵۱]- آيا هغو ته دي پام ونه کړ چي د کتاب څه برخه ورکړی شوې، خو په جبت او طاغوت ايمان راوړي او د کافرانو په اړه وايي: دوی تر مؤمنانو ډېر په سمه لار دي.

(۵۱)- په مخکنی آيت کي د ټولو يهودانو ذکر وو خو دلته د دوی علماوو ته اشاره شوې، کله چي د اهل کتابو د علماوو په اړه بحث کيږي نو قرآن ئي په دغه صيغه يادوي، د دې وړ ئي نه ګڼي چي د عالم په نامه ئي ياد کړي، برعکس وايي: هغه چي له کتابه ئي نيمګړی علم په برخه شوی، علم ئي ناقص دئ، هسي ئي د کتاب څو خبري زده کړې دي. دلته د دوی درې ځانګړتياوي په ګوته کوي:

- په اوهامو، خرافاتو، فال، کوډو، منتر، جادو او دې ته ورته شيانو باندي باور لري.
- د طاغوت په خدمت کي دي، د هر ظالم، عاصي، سرکښ او مفسد واکمن ملاتړ کوي، په خوله ئي د الله نوم وي خو په زړه کي ئي له طاغوت وېره او طمع، دين د طاغوت په پښو کي ذبح کوي او د طاغوت په ګټه ئي کاروي.
- تر مؤمنانو کافران غوره ګڼي، تبليغات ئي د هغوی په ګټه وي، خلکو ته وايي چي د کافرانو مسلك او مذهب تر مؤمنانو غوره دئ.

دا داسي وګړئ لکه د روسانو او امريکايانو په لاس د افغانستان د اشغال په وخت کي چي ځيني دين پلورونکي ملايان له دوی سره يو ځای شول او د واقعي علماوو او مجاهدينو په ضد به ئي تبليغات کول، د امريکايانو کرکجنه او په وينو لړلي ديموکراسي به ئي تأييدوله اود مجاهدينو په اړه به ئي ويل چي دوی متعصب او افراطي دي، د هېواد د آزادئ او بياودانولو دښمنان دي.

أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ لَعَنَهُمُ ٱللَّهُۖ وَمَن يَلۡعَنِ ٱللَّهُ فَلَن تَجِدَ لَهُۥ نَصِيرًا ﴿٥٢﴾

[۵۲]- دوی همغه دي چي الله رټلي دي او الله چي څوك ورټي نو هيڅ ملاتړی به ورته ونه مومې.

(۵۲)- دا کسان او په هر چا کي چي دا صفات وي هغوی د الله تعالی د لعنت وړ دي، د الله له خوا رټل شوي نه په دنيا کي مرستندوی موندلی شي او نه په آخرت کي. دوی خو د کافرانو د مرستو د ترلاسه کولو لپاره دا طريقه غوره کړې وه، د دوی په ګټه او د مسلمانانو په ضد به ئي تبليغات کول، تاسو به وګورئ چي د دوی هيلي به ترسره نشي، دا کافران به ئي مرسته ونکړی شي.

أَمۡ لَهُمۡ نَصِيبٞ مِّنَ ٱلۡمُلۡكِ فَإِذٗا لَّا يُؤۡتُونَ ٱلنَّاسَ نَقِيرًا ﴿٥٣﴾

[٥٣]- آيا په واکمنئ کې د دوی کومه برخه شته، نو بيا خو به ئې خلکو ته کوم نقير هم نه وو ورکړی.

(٥٣)- دوی به د مسلمانانو په اړه ويل: دا خلك به له خپلې مبارزې، دعوت او جهاد هيڅ څه ترلاسه نه کړي، هسې خپل ځان تباه کوي، دښمنان ئې پياوړي او زورور دي، هم ئې وسائل او امکانات زيات دي او هم ئې تګلاره تر دوی غوره ده!! د دوی د دغو خبرو په ځواب کې ويل شوي: دا خو ستاسو په واك کې نه ده چې د مسلمانانو مستقبل وټاکئ او له دوی سره دي همغه څه وشي چې تاسو ئې انتظار لرئ، که داسې وی چې کارونه ستاسو له انتظار سره سم کېدی او پرېکړي ستاسو په خوښه کېدی، نو بيا خو به تاسو هيچا ته د خرما د زړي د ټاپکي په اندازه هم څه نه وو ورکړی، نه مسلمانانو ته او نه د دوی دښمنانو ته، بيا خو به تاسو هر څه ځان ته اخيستل، ولې به مو په کافرانو لورېدل، چې ځان ته ئې نه شئ ورکولی معنی ئې دا ده چې د کافرانو په اړه ستاسو هيلې او د مسلمانانو په اړه ستاسو بد نيت به هم څه نتيجه ونه لري.

أَمۡ يَحۡسُدُونَ ٱلنَّاسَ عَلَىٰ مَآ ءَاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ مِن فَضۡلِهِۦۖ فَقَدۡ ءَاتَيۡنَآ ءَالَ إِبۡرَٰهِيمَ ٱلۡكِتَٰبَ وَٱلۡحِكۡمَةَ وَءَاتَيۡنَٰهُم مُّلۡكًا عَظِيمٗا ﴿٥٤﴾

[٥٤]- آيا له خلکو سره په هغه څه باندې حسد کوي چې الله له خپل فضل څه ورکړي؟ نو موږ خو د ابراهيم اولاد ته کتاب او حکمت ورکړ او لويه پاچايي مو ورکړه.

(٥٤)- د دوی د تبليغاتو او دښمنۍ وجه د دوی هغه حسد دئ چې له مسلمانانو سره ئې لري، پر مسلمانانو ئې د الله فضل نه لوربېږي، دا ئې زړه نه غواړي چې مسلمانان دې پر کافرانو بری ترلاسه کړي. الله تعالی د دوی په ځواب کې فرمايي: لکه چې د ابراهيم عليه السلام اولاد ته مو کتاب، حکمت او لويه پاچايي ورکړه، همدا راز مو محمد عليه السلام ته کتاب او حکمت ورکړ او لويه پاچايي به ئې په برخه کړو.

فَمِنۡهُم مَّنۡ ءَامَنَ بِهِۦ وَمِنۡهُم مَّن صَدَّ عَنۡهُۚ وَكَفَىٰ بِجَهَنَّمَ سَعِيرًا ﴿٥٥﴾

[٥٥]- نو د دوی ځينو ورباندې ايمان راوړ او ځينو ئې ترې ډډه وکړه او لمبه ناك جهنم کافي دئ.

(٥٥)- د ابراهيم عليه السلام اولاد ته چې کوم کتاب ورکړی شوی وو، ځينو ورباندې ايمان راوړ او ځينو ترې ډډه وکړه، مسلمانانو ته چې کوم الهي کتاب راغلی، دا دئ په دې هم ځينو ايمان راوړ او ځينو ترې ډډه وکړه، د دوی پايله به هم هغسې وي لکه د مخکنيو. که نور څه نه وي نو جهنم هم ورته کافي دئ.

إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ بِـَٔايَٰتِنَا سَوۡفَ نُصۡلِيهِمۡ نَارٗا كُلَّمَا نَضِجَتۡ جُلُودُهُم بَدَّلۡنَٰهُمۡ جُلُودًا غَيۡرَهَا لِيَذُوقُواْ ٱلۡعَذَابَۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمٗا ﴿٥٦﴾

[٥٦]- يقيناً هغه چي زموږ په آيتونو كافران شوي، ژر به ئې په اور كي ننباسو، كله چي ئې څرمني پخې شي نو په عوض كي به له دغو پرته نوري څرمني وركړو، چي عذاب وڅكي، بې شكه چي الله باحكمته عزيز دئ.

(٥٦)- په دې آيت كي د قرآن يو بل علمي اعجاز زموږ مخي ته راځي: قرآن ويلي چي كافران به په اور كي سوزي، كله چي د دوی څرمن وسوزي، بله څرمن به وركړو، ترڅو عذاب وڅكي، يعني انسان په پوستكي سره د درد احساس كوي، كه پوستكی نه وي نو درد نه احساسوي. او دا هغه حقيقت دئ چي څوارلس پيړۍ وروسته انسان ورباندي پوه شو. اوس پوه شو چي د درد د احساسولو عصبي رشتې په پوستكي كي دي، نه په غوښه كي.

وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ سَنُدۡخِلُهُمۡ جَنَّٰتٖ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدٗاۖ لَّهُمۡ فِيهَآ أَزۡوَٰجٞ مُّطَهَّرَةٞۖ وَنُدۡخِلُهُمۡ ظِلّٗا ظَلِيلًا ﴿٥٧﴾

[٥٧]- او هغه چي ايمان ئې راوړی او صالح عملونه ئې كړي ژر به ئې داسي جنتونو ته داخل كړو چي ويالې به ترې لاندي بهيږي، تلپاتي په هغه كي تر ابده، دوی ته به په هغه كي پاكيزه جوړې وي او په ښه سيوري كي به ئې داخل كړو.

(٥٧)- جنت، تر ونو لاندي ويالې، تلپاتی ژوند، سُتره جوړې او خوندور سيوری، دا د مؤمنانو او صالحانو اجر او بدله.

إِنَّ ٱللَّهَ يَأۡمُرُكُمۡ أَن تُؤَدُّواْ ٱلۡأَمَٰنَٰتِ إِلَىٰٓ أَهۡلِهَا وَإِذَا حَكَمۡتُم بَيۡنَ ٱلنَّاسِ أَن تَحۡكُمُواْ بِٱلۡعَدۡلِۚ إِنَّ ٱللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُم بِهِۦٓۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ سَمِيعَۢا بَصِيرٗا ﴿٥٨﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُواْ ٱلرَّسُولَ وَأُوْلِي ٱلۡأَمۡرِ مِنكُمۡۖ فَإِن تَنَٰزَعۡتُمۡ فِي شَيۡءٖ فَرُدُّوهُ إِلَى ٱللَّهِ وَٱلرَّسُولِ إِن كُنتُمۡ تُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِۚ ذَٰلِكَ خَيۡرٞ وَأَحۡسَنُ تَأۡوِيلًا ﴿٥٩﴾

[۵۸]- يقيناً چې الله تاسو ته د دې امر کوي چې امانتونه خپل اهل ته وسپارئ او کله چې د خلکو ترمنځ پرېکړه کوئ نو په عدل سره پرېکړه وکړئ، بې شکه چې الله په ډېر غوره څه تاسو ته نصيحت کوي، يقيناً چې الله بصير اورېدونکی دئ. [۵۹]- اې مؤمنانو! د الله اطاعت وکړئ او د پيغمبر او د خپلو چارواکو اطاعت وکړئ، نو که په کوم څه کې مو په خپلو کې شخړه وکړه، نو الله او پيغمبر ته ئې راجع کړئ، که پر الله او د آخرت پر ورځ ايمان لرئ، دا ډېر غوره دئ او د پايلې له پلوه ډېر ښايسته.

(۵۸-۵۹)- په دغو دوو آيتونو کې د اسلامي نظام په اړه څو داسي اساسي لارښووني شوې چې که په ټول قرآن کې يوازې همدا آيتونه راغلي وی نو د دې نظام د معرفي لپاره کافي وو. په دې آيتونو کې لاندې مطالب راغلي:

- الله تعالی ټول اسلامي امت ته امر کوي چې امانتونه خپل اهل ته وسپاري. د امانت معنی عامه هم کېدی شي او په هر مادي او معنوي امانت ئې هم اطلاق کېدی شي، خو دلته له امانت نه مراد د واکمنۍ او اقتدار امانت دئ.
- د اسلام له نظره اقتدار يو امانت دئ او د اقتدار خاوند د خلکو د امانتونو يو امين.
- دا (امانت) به د مسلمانانو لخوا هغه چا ته سپارل کېږي چې (اهليت) ئې ولري. او دا د ټول اسلامي امت مأموريت او الهي فريضه ده چې د اقتدار امانت او په هغه پوري مربوط ټول امانتونه به داسي چا ته سپاري چې د دې وړتيا او اهليت په کې وي.
- **لکه څنگه چې د هر امانت اصلي خاوند دا حق لري چې خپل امانت په کومو شرائطو او د څرمره مودې لپاره (امين) ته وسپاري او کله ئې بېرته ترې واخلي، همداراز دا د خلکو حق دئ چې د امارت امانت چا ته، تر کله سپاري او کله ئې بېرته ترې واخلي.**
- دغه امين ته چې کوم صلاحيتونه او امکانات سپارل کېږي، که زکات او عشر دئ، که غنيمت يا فئ دئ، که له کورنيو او بهرنيو لوريو سره کومه معامله وي، د جنگ يا د صلحې، دا د ټول ولس (امانتونه) دي، په دې امانتونو کې هر راز تصرف به د ولس په مشوره کوي، هر هغه تصرف چې د ولس د مشورې خلاف ئې کوي خيانت دئ، دا د ولس حق دئ چې ده ته څومره واك ورکوي او تر کله ئې ورکوي او کله ئې بېرته ترې اخلي. دی د ولس خادم، وکيل او کفيل دئ نه آقا او بادار.
- چا ته چې د امارت او واکمنۍ امانت وسپارل شي، هغه به په دې امانت کې د يوه امين په څېر تصرف کوي، نه د يوه مطلق العنان حاکم په څېر.
- دا د امانتونو امين په دې مکلف دئ چې د خلکو ترمنځ به ئې هر قضاوت پر عدالت ولاړ وي.
- که د دې امين (امير) او د امانت د اصلي خاوندانو (خلکو) ترمنځ په کوم څه کې اختلاف راولاړ شي، نو منازعه به د الله کتاب او د رسول سنت ته راجع کېږي، وروستۍ پرېکړه به د قرآن او سنت له مخې کېږي.
- د قانون په وړاندې ټول برابر دي، هيڅوك دا حق نلري چې ځان تر قانون اوچت وگڼي، قانون ځان ته تابع او ځان د وروستۍ پرېکړې وروستی مرجع وگرځوي.

له دغو مبارکو آیتونو لاندي خبري معلومېږي:

- اسلام د امیر انتخاب هم د مسلمانانو وجیبه ګڼي او هم ئې حق. د خلکو لخوا (څرګند) او (پخپله خوښه) بیعت ئې د امارت لپاره شرط ګرځولی.
- له امیر سره د خلکو بیعت داسي نه دئ چي لومړی به هغه له کومي بلي لاري امیر کېږي او بیا به خلك د بیعت شکلي مراسم د دې لپاره ترسره کوي چي د ده په وړاندي د خپل اطاعت څرګندونه وکړي، خبره داسي نه بلکي برعکس ده، دا بیعت دئ چي په هغه سره څوك امیر کېدی شي، تر څو چي خلك له چا سره بیعت ونه کړي امارت ئې نشي مسلم کېدی، امیر هغه دئ چي خلك ورسره بیعت وکړي، له بیعت پرته مسلط شوی واکمن یو جابر او غاصب حاکم دئ.

ابوبکر رضي الله عنه هلته امیر شو چي خلکو په جومات کي له ده سره بیعت وکړ، عمر رضي الله عنه له هغه وروسته امیر شو چي د خلکو بیعت ئې ترلاسه کړ، د ابوبکر رضي الله عنه لخوا د ده انتخاب یوازي یو وړاندیز وو، هغه ولس ته د عمر رضي الله عنه د غوره کولو وړاندیز وکړ او عمر رضي الله عنه تر خپل شهادت مخکي اووه کسان د دې لپاره غوره کړل چي له خپل منځ نه یو کس انتخاب کړي او بیا دغه کس د بیعت لپاره ولس ته معرفي شي.

د عثمان رضي الله عنه انتخاب داسي ترسره شو چي لومړی عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه د ده او د علي رضي الله عنه په اړه د مدیني له خلکو، د ښځو په شمول، تر دریو ورځو مسلسل پوښتني وکړې، د دوی رأیه ئې ځان ته معلومه کړه، په جومات کي ئې دا خبره اعلان کړه چي د مدیني زیاتره خلك د عثمان رضي الله عنه په امارت راضي دي، زه له دوی دواړو تاسو ته عثمان رضي الله عنه غوره کوم، خلکو توافق وکړ، بیعت ترسره شو او له دې وروسته عثمان رضي الله عنه خلیفه شو، د ده له شهادت وروسته علي رضي الله عنه په جومات کي او له بیعت وروسته خلیفه شو. دا بهیر موږ ته ښیي چي بیعت د امارت لپاره شرط دئ، یوازي له بیعت وروسته څوك امیر کېدی شي نه له بیعت مخکي.

له دې بهیر نه دا هم معلومېږي چي بیعت څرګند کار دئ نه پټ، د عامو خلکو کار دئ نه د خاصو، په جومات کي تر سره شوی نه په کوم قصر کي، ټول هغه خلك په کي برخه اخیستی شي چي جومات ته ئې په راتلو بندیز نشته.

د پیغمبر علیه السلام سنت او د اصحابو رضي الله عنهم منهج ته په پام سره ویلی شو چي:

- د یوې غیراسلامي ټولني په سیاسي حاکم نظام کي به له برخي اخیستو ډډه کوو، حتی که د دې نظام ریاست هم موږ ته ومنلی شي.
- پدې نامسلماني ټولني کي د انتخاباتو له لاري د تبدیلي راوستو او قدرت ته د رسېدو هڅه به نه کوو، دا ځکه چي پیغمبر علیه السلام داسي نه دي کړي.
- اسلام موږ ته امر کړی چي لومړی به انقلاب راولو، غیراسلامي ټولنه به د جهاد له لاري په اسلامي ټولني بدلوو او اقتدار به له ظالمانو صالح کسانو ته انتقالوو، خو د انقلاب له راتلو او د اسلامي ټولني له جوړېدو وروسته به قدرت ته د رسېدو هره هڅه حرامه ګڼو، هلته به وسلي ته لاس کول او یا د زور او سازشونو له لاري قدرت ته د رسېدو هڅه نه کوو، اقتدار به د مسلمانانو امانت او دا به د خلکو حق ګڼو چي قدرت د خپلي خوښي صالح او اهل کس ته وسپاري، دلته به امیر د مسلمانانو په خوښه او د دوی د بیعت له لاري ټاکل کېږي.

- د امير انتخاب د ټولني د ټولو مسلمانانو کار دئ نه د څو محدودو کسانو کار، دا ځکه چې خلفای راشدين په جومات کې غوره شوي، نه د تړلو دروازو تر شا او د څو کسانو په خوښه.
- د امارت لپاره تر يوه زيات کسان هم نومول کېدی شي، داسي لکه چې عمر رضي الله عنه ونومول.
- که تر يوه زيات کسان د امارت لپاره راوړاندي کړی شول، د استفتاء او د خلکو رأيي ته د مراجعي له لاري کولی شو د دوی له منځه هغه څوك غوره کړو چې د مسلمانانو اکثريت ئې د امارت لپاره اهل ګڼي.
- د امارت لپاره خاص مواصفات ټاکل شوي، د دغو مواصفاتو له مخي به اهل کسان نومول کېږي، خو د اهل کسانو له منځه د يوه انتخاب به د مسلمانانو د اکثريت په رأيه ترسره کېږي.

دا ډېره عجيبه ده چې د دغو څرګندو نصوصو په موجوديت کي او په داسي حال کي چې د راشدينو خلفاوو د انتخاب څرنګوالی ئې په مخکې پروت دئ، ځيني امارت موروثي حق ګڼي، يوازي د علي او د ده د اولاد رضي الله عنهم مسلم حق او وايي چې دوی د الله له لوري غوره شوي، که دا خبره سمه وی نو لومړی خو به په قرآن کې حتماً په دې اړه صريح آيت راغلی وو، پيغمبر عليه السلام به خلکو ته په واضح الفاظو ويلي وو، صحابه وو به هغه د لومړي خليفه په توګه او د ده اولاد له ده وروسته د امراوو په توګه غوره کړي وو، علي رضي الله عنه به له مخکنيو خلفاوو سره بيعت نه کاوو او تر ټولو مهمه خبره دا چې په قرآن کې به دا آيت نه راتلو چې اې مسلمانانو! الله تاسو ته امر کوي چې د امارت امانت اهل ته وسپارئ، که امارت موروثي وی او امير د الله او پيغمبر له لوري غوره کېدی نو مسلمانانو ته به ولي دا خبره کېده؟! او که موروثي وی نو ميراث خو ورثه وو ته پرته له دې سپارل کېږي چې وګوري هغه ماشوم دئ که ستر، هغه روغ دئ که ناروغ، عقل لري که بې عقله دئ، په ميراث کي خو د اهليت شرط نشي وضع کېدی. آيا تاسو نه ګورئ چې د نړی په ظالمانه موروثي نظامونو کي دې خبري ته څوك نه ګوري چې د واکمن وارث د دې منصب اهل دئ که نه، زوی، لور او ښځي ته ئې په ميراث پاته کېږي. د قرآن په لسګونو آيتونه د اهل کتابو د دغي غلطي انګېرني د ترديد لپاره راغلي چې دوی په موروثي نظام او له پلاره اولاد ته د مذهبي مقام او منزلت په انتقال باور درلود.

دا هم ډېره عجيبه ده چې ځيني وايي: د يو چا د امارت لپاره د پنځو کسانو بيعت هم کافي دئ، که له ټول امت يوازي پنځه کسان او حتی يو کس له چا سره بيعت وکړي هغه مسلم امير دئ او په ټولو ئې اطاعت واجب!! دا هسي بې بنسټه او چټي خبري دي هم د څرګندو نصوصو خلاف او هم د صحابه وو د منهج خلاف. دا خبري يا هغه څوك کولی شي چې دا ټول حقايق له پامه وغورځوي او يا هغه چې د کوم دربار مفتي وي.

له دې حکم څخه چې د امير او خلکو ترمنځ اختلافي قضايا به قرآن او سنت ته راجع کېږي، دا حقيقت په ډاګه معلومېږي چې امير په مشوره مکلف دئ، د اختلاف په صورت کي ده ته د وروستۍ پرېکړي حق نه دئ ورکړی شوی، وروستۍ فيصله به د قرآن او سنت له مخي کېږي. او همدا پر الله او د آخرت پر ورځي د ايمان تقاضاء ګڼل شوې.

خو دلته له اولوالامر منکم نه مراد د مسلمانانو کوم چارواکي دي؟ هر آمر که يوازي خليفه او اميرالمؤمنين؟ که څه هم د اولي الامر منکم اطلاق په هر آمر کېدی شي، خو په دوه دليله په

اطمئنان سره ويلی شو چي له دې نه مراد د مسلمانانو عمومي امير دی:

- له الله او پيغمبر نه وروسته ئې ذکر شوی.
- له نورو امراوو او چارواکو اطاعت په اصل کي له عمومي امير نه اطاعت دئ.

دې تـه مـو هم پـام وي چـي د دې مبـارك آيت د شـأن نـزول پـه اړه ځينـي پـه يـوه ضـعيف روايت استناد کوي او وايي: د مکې لـه فتحـي وروسـته رسـول اللهﷺ د کعبـې کليـاني بېرتـه هغـه عثمـان بـن طلحه ته وسپارلې چي تر دې وړانده دا دنده د هغه کورنی ته سپارل شوې او ګواکي همدا د دې شأن نزول دئ!! دا رأيه په بشپړه توګه ناسمه ده، دا ځکه چي د النساء د سورې بېلي بېلـي برخـي لـه دريېيم هجري کـال تـر پـنځم پـوري نـازلي شـوې او دا ښـيي چـي دا آيـت بـه د مکـې لـه فتح او عثمان بن طلحة ﷺ ته د کعبې د کليانو له سپارلو نږدې شپږ کالـه وړانـدي نـازل شـوی وي، نـو څنګه ومنو چي دا پيښه د دې آيت شأن نزول ده؟!! شأن نـزول خـو هغـي پيښـي او هغـه حالـت تـه وايي چي د قرآن کوم آيت د هغه پـه ارتبـاط او همغـه مهـال نـازل شـوی وي، کـه څـوك ووايـي: د کليـانو سـپارل د دې آيـت يـو مصـداق وو، کېـدی شـي ادعـاء ئـې سمـه وي، خـو د شـأن نـزول نـوم ورکـول پـه قطعـي توګـه غلطـه خبـره ده، عثمـان بـن طلحـة ﷺ تـه د کليـانو سـپارل د دې آيت مصداق هم نشو ګڼلی، دا ځکه چي کلياني نه د ده شخصـي مـال وو او نـه دی تـر نـورو د دې کـار لپاره اهل، دی د مکې له فتح وروسته مسلمان شوی، څنګه بـه ئـې تـر هغـو مسـلمانانو د دې دنـدي لپاره اهل ګڼو چي مکه د دوی په لاس فتح شوه او دی د هغوی په لاس مسلمان شو؟! رسـول اللهﷺ د خاص مصلحت لپاره دا کلياني بېرته ده ته وسپارلې، دې تـه مـو پـام وي چـي کعبـې تـه دروازه جوړول، قفل (کلپ) وراچول، کلياني ئـې پـه جيب کـې ګرځـول د مشرکو قريشـو بـدعت وو چـي شرعي اصل نـه لـري، کعبـه د خدای کـور دئ، دروازه بـه ئـې د ټولـو پـر مـخ تـل پرانيسـتي وي، ابراهيم عليه السلام داسي جوړه کړې وه چي د ننوتو او وتو دوه لاري ئـې درلـودې، دروازو ئـې نه درې درلودې او نه بندېدې، درشل ئـې لـه زمکـي سره برابـر وو، قريشـو د کعبـې سطح لـوړه کړه، يوه دروازه ئې په ډېرو بنده کړه، بلې ته ئې دره او قفل واچاوو، موخه ئې دا وه چي کعبـې ته ننوتل د دوی پـه واك کـي وي، د خپلـي خوښـي خلکـو تـه د ننوتـو اجـازه ورکـړي!! رسـول اللهﷺ غوښتل بېرته ئې په ابراهيمي بنې کي اعمار کړي خو حالت ته په پام سره ئـې دا کـار ونـه کـړ. کلياني عثمان بن طلحه ﷺ ته سپارل همداسي د يوه خاص مصلحت له مخي شوی.

أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ ءَامَنُواْ بِمَآ أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَآ أُنزِلَ مِن قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَن يَتَحَاكَمُوٓاْ إِلَى ٱلطَّٰغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوٓاْ أَن يَكْفُرُواْ بِهِۦ وَيُرِيدُ ٱلشَّيْطَٰنُ أَن يُضِلَّهُمْ ضَلَٰلًۢا بَعِيدًا ﴿٦٠﴾

[٦٠]- آيا هغه دې ونه ليدل چي ګمان کوي هم پر هغه څه ايمـان لـري چـي پـر تـا نـازل شوي او هم پر هغه څه چي تر تـا د مخـه نـازل شـوي، خـو غـواړي چـي د تحـاکم لپـاره

طاغوت ته ورشي، حال دا چي ورته امر شوی چي له هغه به انکار کوي او شيطان غواړي چي په ژوري تېروتني سره ئې تېرباسي.

(٦٠)- د دې آيت له مخي د هغه چا د ايمان دعوی د منلو نه ده چي طاغوت ته خپلي شخړي راجع کوي، څوك چي د طاغوت واکمنی ته غاړه ږدي او د خپلو مشاجراتو په اړه د هغه پرېکړي مني، هغه سخت تېروتی، شيطان دوکه کړی، د ايمان دعوا ئې د اعتبار وړ نه ده، حتی که په ځان ئې دا گمان هم وي چي هم پر قرآن ايمان لري او هم پر مخکنيو کتابونو. تر څو چي ته له طاغوت انکار ونکړې؛ الله تعالی ستا ايمان نه قبلوي.

دا آيت نه يوازي د ايمان حقيقت موږ ته راښيي بلکي د طاغوت معنی هم راښيي، طاغوت هغه دئ چي خلك د خپلو شخړو د حل و فصل لپاره ورته رجوع کوي، حاکم او قاضي دئ خو پرېکړي ئې د الله د دين مطابق نه دي او په ماانزل الله حکم نه کوي، طاغوت شيطان نه بلکي شيطان ته منقاد حاکم دئ.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْاْ إِلَىٰ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ وَإِلَى ٱلرَّسُولِ رَأَيْتَ ٱلْمُنَٰفِقِينَ يَصُدُّونَ عَنكَ صُدُودًا ﴿٦١﴾

[٦١]-او کله چي ورته وويل شي: د هغه څه په لوري راشئ چي الله نازل کړی او د پيغمبر په لوري؛ منافقين به وگورې چي له تا څخه به په کلکه ډډه کوي.

(٦١)- په دې مبارك آيت کي دا د نفاق لويه نښه گڼل شوې چي څوك خپلي شخړي او منازعات د قرآن او سنت مطابق حل و فصل نه کړي. که دا شخړي او منازعات، مادي وي يا معنوي، که فکري وي يا اعتقادي، که مذهبي وي يا سياسي، که اخلاقي وي يا حقوقي، که فردي وي يا اجتماعي، په هر څه کي منازعه به قرآن او سنت ته راجع کېږي، د دې مبارك آيت له مخي هغه څوك منافق دئ چي له قرآن او سنت پرته په بل څه خپل منازعات حل کوي.

فَكَيْفَ إِذَآ أَصَٰبَتْهُم مُّصِيبَةٌۢ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ ثُمَّ جَآءُوكَ يَحْلِفُونَ بِٱللَّهِ إِنْ أَرَدْنَآ إِلَّآ إِحْسَٰنًا وَتَوْفِيقًا ﴿٦٢﴾

[٦٢]- نو هغه وخت به څنگه وي چي کوم مصيبت د هغه څه له امله وروراسېږي چي په خپل لاس ئې مخکي لېږلي، بيا تا ته راشي او د الله په نامه لوړي کوي چي له احسان او توفيق پرته مو بل څه نه غوښتل.

(٦٢)- که څه هم د دې آيت حکم عام دئ خو له مخکني آيت سره په گډه ئې معنی دا ده: که دغو منافقينو ته په دې خاطر کوم مصيبت وروراسېږي چي له قرآن او سنت نه پرته په بل څه ئې د کومي شخړي او منازعي د حل کولو هڅه کړې، نو بيا به تا ته راځي، د الله په نامه به لوړه

کوي چې د کوم بد غرض لپاره ئې دا کار نه دئ کړی، اراده ئې ښه او نېکه وه او د روغې جوړې په نیت ئې دا کار کړی!!

أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ يَعۡلَمُ ٱللَّهُ مَا فِي قُلُوبِهِمۡ فَأَعۡرِضۡ عَنۡهُمۡ وَعِظۡهُمۡ وَقُل لَّهُمۡ فِيٓ أَنفُسِهِمۡ قَوۡلَۢا بَلِيغٗا ﴿٦٣﴾

[٦٣]- دا همغه کسان دي چې الله د دوی د زړونو په شته وو ښه پوهېږي، نو مخ ترې واړوه، نصیحت ورته وکړه او د خپل ځان په اړه ئې بلیغه وینا ورته وکړه.

(٦٣)- دا هغه کسان دي چې په خپلو قسمونو سره غواړي مسلمانان وغولوي او خپل نفاق پټ وساتي، خو الله تعالی ښه پوهېږي چې د دوی زړونه خیرن او په نفاق لړلي دي، د دوی په اړه چې الله تعالی څه فرمايي دا د هغه علم له مخې وايي چې د دوی د سينو د اسرارو په اړه ئې لري، له دغو منافقينو سره پخپله معامله کې لاندې خبر ي مراعات کړه:

- مخ ترې واړوه او اعتناء ورته مه کوه.
- نصیحت ورته کوه.
- د خپل حالت په اړه ئې داسي بليغه وينا ورته کوه چې پوه شي او ځان اصلاح کړي.

وَمَآ أَرۡسَلۡنَا مِن رَّسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذۡنِ ٱللَّهِۚ وَلَوۡ أَنَّهُمۡ إِذ ظَّلَمُوٓاْ أَنفُسَهُمۡ جَآءُوكَ فَٱسۡتَغۡفَرُواْ ٱللَّهَ وَٱسۡتَغۡفَرَ لَهُمُ ٱلرَّسُولُ لَوَجَدُواْ ٱللَّهَ تَوَّابٗا رَّحِيمٗا ﴿٦٤﴾

[٦٤]- او هيڅ پيغمبر مو له دې پرته د بل څه لپاره نه دئ لېږلی چې د الله په حکم سره ئې اطاعت وشي او که دوی هغه وخت درته راغلي وی چې پر خپل ځان ئې ظلم کړی وو، بيا ئې له الله څخه مغفرت غوښتی وی او پيغمبر هم ورته بخښنه غوښتې وی، نو الله به ئې مهربان توبه منونکی موندلی وو.

(٦٤)- په دې جامع آيت کې څو ډېري ستري لارښووني شوې:

● الله تعالی خپل پيغمبران د دې لپاره رالېږلي چې اطاعت ئې وشي، په دوی پسي اقتداء وشي، لارښود او مقتداء وګڼلی شي، دوی يوازي پيغام راوړونکي نه دي چې خلك به ئې فقط پيغام اوري او بيا به پخپله خوښه عمل کوي، نه؛ بلکي دوی د الهي پيغام عيني تجسم وګڼئ، که غواړئ په دې پوه شئ چې الله تعالی څنګه انسان خوښوي، نو دا غوره او الله ته خوښ انسان د پيغمبر په څېره کي وګورئ، که غواړئ پوه شئ چې د الله په دين عمل کول څنګه وي، نو په دين د عمل کولو رښتيني بېلګه پيغمبر دئ.

● که کله کومه غلطي درنه وشوه، په کومي قضيې کي دي د پورتني اصل مخالفت وکړ او د پيغمبر اطاعت درنه پاته شو او د هغه په سنت دي عمل ونکړ، نو له الله بخښنه وغواړه او توبه

وکړه.

- الله مهربان توبه منونکی دئ، توبه او توبه کوونکی خوښوي، نه یوازې دا چې توبه قبلوي او ګناه بخښي، بلکې پر توبه کوونکي مزید مهرباني هم کوي.

فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي
أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴿٦٥﴾

[٦٥]- نو نه؛ ستا په رب قسم چې تر هغه ئې ایمان نه دئ راوړی چې تا په خپلمنځیو شخړو کې حکم ونه ګرځوي، بیا ستا د پرېکړې په اړه په خپلو زړونو کې تنګوالی ونه مومي او په بشپړه توګه تسلیم نشي.

(٦٥)- تر هغه چې تا په خپلو شخړو کې حکم ونه نیسي او بیا ستا په پرېکړې راضي نشي او په ~~خپلو زړونو کې هیڅ حرج احساس نه کړي او عملاً انقیاد ونکړي، مؤمنان نشي بلل کېدی او د~~ ایمان ادعا ئې نشي قبلېدی. له دې آیته په ډېر وضاحت سره معلومېږي چې د ایمان د قبلېدو لاندې شرائط دي:

- شخړې او منازعات شریعت ته محول کول.
- د اسلام په هرې پرېکړې رضایت.
- او هر حکم ته ئې عملاً غاړه ایښودل.

وَلَوْ أَنَّا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ أَنِ اقْتُلُوا أَنفُسَكُمْ أَوِ اخْرُجُوا مِن دِيَارِكُم مَّا فَعَلُوهُ إِلَّا قَلِيلٌ
مِّنْهُمْ ۖ وَلَوْ أَنَّهُمْ فَعَلُوا مَا يُوعَظُونَ بِهِ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ وَأَشَدَّ تَثْبِيتًا ﴿٦٦﴾ وَإِذًا
لَّآتَيْنَاهُم مِّن لَّدُنَّا أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٦٧﴾ وَلَهَدَيْنَاهُمْ صِرَاطًا مُّسْتَقِيمًا ﴿٦٨﴾

[٦٦]- او که دا مو پر دوی فرض کړي وی چې خپل ځان ووژنئ او له خپل کور کلي ووځئ نو له لږو کسانو پرته به ئې دا کار نه وو کړی او که هغه څه ئې ترسره کړي وی چې نصیحت ئې ورته کېږي نو دا به ورته ډېر غوره وو او په مضبوطوالي کې ډېر کلك. [٦٧]- او هغه وخت به مو له خپلې خوا ستر اجر ورکړی وو. [٦٨]- او هرومرو به مو په سمې لارې هدایت کړي وو.

(٦٦-٦٨)- که پر دوی داسې حالت راولو چې د الله په لارې کې شهادت ته چمتووالی او هجرت ته تیارېدل ورباندې فرض شي، نو له دغو کسانو چې خپل منازعات طاغوت ته وړاندې کوي، ډېر لږ به ئې دې کار ته چمتو شوي وو، خو که دا کار ئې کړی وی نو دا به ورته ډېر غوره

وو او د دوی د ثبات او استقامت نښه او پر خپلې عقيدې د مضبوط پاته کېدو باعث. په دې سره به ئې لوی اجر په برخه شوی وو، د هدايت دروازې به ئې پر مخ پرانيستل شوې وې او پر سمه لار د تلو مزيد توفيق به ئې په برخه شوی وو.

ځينو د (اقتلوا انفسكم) دا معنی کړې چې خپل ځان په خپل لاس ووژنئ، خو دا تعبير په څو دلائلو ضعيف دئ:

- الله تعالی څوک په ځان وژلو نه مکلف کوي. د بقرې په سوره کې چې د بني اسرائيلو په اړه دا الفاظ راغلي هلته ئې هم معنی ځان وژنه نه بلکې د خپل قوم هغه کسان وژل دي چې د شرك مرتکب شوي وو.
- له (اخرجوا من دياركم) معلومېږي چې د دې مراد هجرت دئ او د (اقتلوا انفسكم) مراد د الله په لار کې ځان قرباني کول دئ.
- دلته د منافقينو په اړه بحث کېږي او د بحث موضوع دا ده چې دوی خپل منازعات پيغمبر عليه السلام ته نه راجع کوي، نو که دوی ته د الله په لار کې د جهاد، قربانۍ او هجرت بلنه ورکړې شي، دا کار خو په هيڅ صورت کې نه کوي.
- له (يوعظون) څخه معلومېږي چې په راتلونکي کې به دوی ته دا د جهاد، قربانۍ او د الله لپاره د خپل کور کلي د پرېښودلو بلنه ورکول کېږي، که هغه وخت دوی دا بلنه ومنله او قربانۍ ته چمتو شول نو دا اجر او بدله به ئې په برخه شي او دا ټول همغه اجرونه دي چې الله تعالی ئې مهاجر او مجاهد ته ورکوي. د اجرونو په ضمن کې دا هم ويل شوي چې په مستقيمه لار به ئې هدايت کړو، که دا د ځان وژنې په معنی واخلو نو بيا خو به د آيت ترجمه دا وي: که دوی ځان ووژلو نو په مستقيمه لار به ئې هدايت کړو!! او روښانه ده چې دا تعبير صحيح نه دئ.
- په دې پسې متصل په ٦٩ آيت کې د شهداوو ذکر او دا ويل چې د الله او پيغمبر اطاعت کوونکي انبياء، صديقين، شهداء او صالحين دي، پخپله دا مطلب واضح کوي چې دلته مراد شهادت ته چمتو کېدل دي نه ځان وژل.

وَمَن يُطِعِ ٱللَّهَ وَٱلرَّسُولَ فَأُوْلَٰٓئِكَ مَعَ ٱلَّذِينَ أَنۡعَمَ ٱللَّهُ عَلَيۡهِم مِّنَ ٱلنَّبِيِّـۧنَ وَٱلصِّدِّيقِينَ وَٱلشُّهَدَآءِ وَٱلصَّٰلِحِينَۚ وَحَسُنَ أُوْلَٰٓئِكَ رَفِيقٗا ﴿٦٩﴾ ذَٰلِكَ ٱلۡفَضۡلُ مِنَ ٱللَّهِۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ عَلِيمٗا ﴿٧٠﴾

[٦٩]- او چا چې د الله او پيغمبر اطاعت وکړ، نو دوی له هغو سره دي چې الله وربانديې پېرزوينې کړې دي، له پيغمبرانو، صديقينو، شهداوو او صالحينو څخه او څومره غوره دي دوی په ملګرتيا کې. [٧٠]- دا خو الهي فضل دئ او الله د ښه پوه په توګه کافي دئ.

(٦٩-٧٠)- څوك چې د الله او د هغه د پيغمبر اطاعت کوي د لاندې شخصيتونو په ډلې کې به وي:

- پیغمبران،
- صدیقین: هغه چې په خپل ایمان او له الله جل شأنه سره په خپلو کړو ژمنو او وعدو کې صادق او رښتیني وي،
- شهداء: هغه چې عملي ژوند ئې د صحیح ایمان شاهد وي، د حق او حقیقت لپاره د شاهد حیثیت لري، هر څوك د دوی له قول او عمل نه په دې پوهېږي چې حقیقت څه او حقیقي دین کوم دئ او هغه چې د الله په لاري کي په شهادت رسېدلي وي،
- صالحان: هغه چې د ځان او ټولني د اصلاح او رغوني په چارو کي بوخت وي.

د دغو څلورو ډلو؛ پیغمبرانو، صدیقینو، شهداوو او صالحینو ذکر چې په کوم ترتیب سره راغلی په دې کي په ډېر ظرافت او لطافت سره يوې مهمي خبري ته اشاره شوې او هغه دا چې پیغمبر مبعوث شي، د ټولني ځیني وړباندي ایمان راوړي، د دوی وینا تصدیق کړي، هغه مقام ته ورسي چې د نورو لپاره معیار، ملاك او شاهد شي، شهادت ته چمتو شي، بری او د ځمکي خلافت او وراثت ئې په برخه شي او الله تعالی د ټولني د اصلاح مأموریت دوی ته وسپاري.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ خُذُواْ حِذۡرَكُمۡ فَٱنفِرُواْ ثُبَاتٍ أَوِ ٱنفِرُواْ جَمِيعٗا ﴿٧١﴾

[۷۱]- اې مؤمنانو! خپل احتیاطي تدابیر ونیسئ، بیا یا بېل بېل او یا په ګډه ووځئ.

(۷۱)- دلته د احتیاطي تدابیرو د نیولو مراد ټول هغه تدابیر دي چې په جګړي کي ضروري وي، که دا وسائل وي، اسلحه وي، د جګړي لپاره د اړتیا وړ خوراك، پوښاك وي او که نور، دا هم یو له هغو ضروري مواردو څخه دئ چې وړې وړې ډلي جګړي ته ولېږل شي او که یو لوی لښکر او ټولي ډلي ئې یو ځای، کله دا ترتیب ګټور وي او کله هغه بل، تر ضرورت زیات مجاهدین لېږل د بې ځایه مرګ، ژوبلي او مصرف باعث کېږي او تر ضرورت کم د ماتي موجب، د فوځ مشر ته په کار ده چې حالات وڅېړي او مناسب تصمیم ونیسي.

وَإِنَّ مِنكُمۡ لَمَن لَّيُبَطِّئَنَّ فَإِنۡ أَصَٰبَتۡكُم مُّصِيبَةٞ قَالَ قَدۡ أَنۡعَمَ ٱللَّهُ عَلَيَّ إِذۡ لَمۡ أَكُن مَّعَهُمۡ شَهِيدٗا ﴿٧٢﴾

[۷۲]- او یقیناً چې په تاسو کي ځیني هرو مرو لټي کوي، نو که کوم مصیبت دروررسېږي، وایي: واقعي چې الله پر ما هغه وخت فضل وکړ چې له دوی سره حاضر نه وم.

(۷۲)- کوم کسان چې د تیاري نیولو په وخت کي لټي کوي، هغوی په حقیقت کي ستاسو له ډلي څخه نه دي، نه ئې ملګرتیا د ایمان او عقیدې په حکم ده او نه ئې جهاد، که تاسو ته کوم مصیبت دروررسېږي، له ماتي سره مخامخ شئ، مرګ، ژوبله مو په برخه شي؛ نو هغه وایي: ښه شو چې له دوی سره یو ځای نه وم، الله پر ما فضل وکړ چې له دوی نه ئې پاته کړم، که نه نو زه به هم له دې مصیبت سره مخامخ شوی وم. له دې آیته دا معلومېږي چې که څوك د مسلمانانو غم او

درد د ځان غم او درد ونه ګڼي او ورباندي خفه نشي، هغه منافق دئ.

وَلَئِنْ أَصَـٰبَكُمْ فَضْلٌ مِّنَ ٱللَّهِ لَيَقُولَنَّ كَأَن لَّمْ تَكُنۢ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُۥ مَوَدَّةٌ يَـٰلَيْتَنِى كُنتُ مَعَهُمْ فَأَفُوزَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٧٣﴾

[۷۳]- او که د الله کوم فضل مو په برخه شي، حتماً به داسي وینا کوي لکه چي ستاسو او د ده ترمنځ هیڅ دوستي نه وي: ای کاش له دوی سره وی او لویه بریا مي په برخه شوې وی.

(۷۳)- خو که فتح او بریا مو په برخه شي، نو د ده وینا به بیا هم داسي وګورئ چي د یوه دښمن وینا بریښي نه د یوه دوست، ستاسو بریا به د ځان بریا نه ګڼي، ستاسو په فتحي به راضي او خوشحاله نه وي، هلته به هم دا ارمان کوي چي کاش زه هم په دې جګړي کي حاضر وی او غنائم مي په برخه شوي وی، د ده له نظره لویه بریا غنائم ترلاسه کول دي، نور څه ورته اهمیت نلري. دا آیت د منافق بل خصلت په ګوته کړی او فرمایي: څوك چي د مسلمانانو بریا خپله بریا ونه ګڼي منافق دئ.

فَلْيُقَـٰتِلْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ٱلَّذِينَ يَشْرُونَ ٱلْحَيَوٰةَ ٱلدُّنْيَا بِٱلْـَٔاخِرَةِ ۚ وَمَن يُقَـٰتِلْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ فَيُقْتَلْ أَوْ يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٧٤﴾

[۷٤]- نو د الله په لار کي دي هغه کسان وجنګیږي چي د دنیا ژوند پر آخرت پلوري او څوك چي د الله په لار کي وجنګیږي، ووژل شي، یا بریالی شي، نو ژر به ستر اجر ورکړو.

(۷٤)- د الله په لار کي هر څوك د جنګېدو وړتیا نلري، الله تعالی هرڅوك د دې لپاره اهل نه ګڼي، یوازي هغه څوك د دې وړ دئ چي هدف ئې د الله رضاء ترلاسه کول وي، خپل ژوند د الله په لار کي قرباني کوي او دې ته تیار وي چي له خپلو ټولو دنیوي ګټو د اخروي فلاح او سعادت لپاره تېر شي. داسي مجاهد ته به شکور خدای ستر اجر ورکوي، که شهید شي هم او که غازي او غالب شي هم.

وَمَا لَكُمْ لَا تُقَـٰتِلُونَ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ وَٱلْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ ٱلرِّجَالِ وَٱلنِّسَآءِ وَٱلْوِلْدَٰنِ ٱلَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَآ أَخْرِجْنَا مِنْ هَـٰذِهِ ٱلْقَرْيَةِ ٱلظَّالِمِ أَهْلُهَا وَٱجْعَل لَّنَا

مِن لَّدُنكَ وَلِيًّا وَٱجۡعَل لَّنَا مِن لَّدُنكَ نَصِيرًا ﴿٧٥﴾

[٧٥]- او په تاسو څه شوي چې د الله په لار كې او د هغو بې وزلو سړيو، ښځو او ماشومانو د ژغورنې لپاره نه جنګېږئ چې وايي: اې زموږ ربه! له دې كلي چې اهل ئې ظالمان دي موږ وباسه او له خپلې خوا راته كوم پالونكى وټاكه او له خپل لوري راته كوم ملاتړ وټاكه.

(٧٥)- دا مبارك آيت په ډېرو قاطع او واضح الفاظو وايي چې د الله په لار كې وسله وال جهاد او د مظلومانو د ژغورنې لپاره له ظالمانو سره جنګېدل يوه داسې الهي فريضه ده چې پرېښودل ئې په هيڅ دليل او هيڅ بهانه نشي توجيه كېدى، كله چې مسلمانان داسې يوې مرحلې ته ورسېږي چې وسلې ته لاس كول او د دښمن په خلاف جنګېدل ضروري وګڼل شي، نو دا كار ورباندې فرض دئ او پرېښودل ئې د يوې الهي فريضې پرېښودل دي او الله تعالى د داسې جهاد له تاركينو هيڅ دليل او بهانه نه مني.

خو دا خبره بايد واضح شي چې موږ به اوس او د پيغمبر عليه السلام په غياب كې دا مرحله څنګه پېژنو او څنګه به په دې پوهېږو چې اوس وسلې ته لاس كول پر موږ فرض شوي او ترك ئې ګناه ده؟ يوه مخلص مسلمان ته د دې مرحلې تشخيص ګران كار نه دئ، هغه پوهېږي كله چې زموږ حالت داسې شو لكه په مدينه منوره كې د مسلمانانو حالت، په موږ همغه څه كول لازم كېږي چې پيغمبر عليه السلام او صحابه وو رضي الله عنهم وكړ. خو دې پوښتنې ته د تفصيلي ځواب وركولو لپاره بايد لاندې پوښتنې ځواب شي:

- آيا د مسلحانه جهاد اعلان به د حكومت له خوا كېږي او له دې پرته جهاد جائز نه دئ؟ او كه هرمسلمان په خپل سر دا كار كولى شي؟ او كه د اعلان لپاره ئې نور شرائط وي نو دا شرائط كوم دي؟
- آيا مسلمان د دې حق لري چې ووايي: زه د مكي دور په څېر صبر كوم، د نوح عليه السلام، ابراهيم عليه السلام، عيسى عليه السلام، يوسف عليه السلام او نورو هغو پيغمبرانو عليهم السلام په شان له مسلحانه جهاده ډډه كوم چې د دښمن په خلاف ئې وسله نه ده استعمال كړې؟

د لومړۍ پوښتنې په ځواب د پوهېدو لپاره بايد لاندې خبرې په پام كې ولرو:

- د قرآن په هيڅ آيت كې نه صراحتاً دا راغلي او نه تلويحاً او اشارتاً دا موندلى شو چې د "جهاد اعلان" به د (حكومت) او يا (رياست) لخوا كېږي.
- په ټول قرآن كې نه د "حكومت" او "رياست" لفظ راغلى او نه دا خبره چې د جهاد اعلان به د حكومت، رياست، خلافت او امارت يا حاكم، رئيس، خليفه او امير لخوا كېږي.
- د پيغمبر عليه السلام په احاديثو كې هم دا نه شو موندلى چې د جهاد د اعلان لپاره ئې د "حكومت" او "رياست" شتون ضروري ګڼلى وي او دا په كې ويل شوي وي چې جهاد يوازې په هغه صورت كې جائز دئ چې "حكومت" او "رياست" ئې حكم صادر كړي.
- څوك چې له قرآن او حديث نه ډېر لږ معلومات هم ولري په دې پوهېږي چې نه په قرآن

کي د جهاد د اعلان لپاره د "حاکم" او "رئيس" يا "حکومت" او "رياست" شرط لګول شوی او نه په احاديثو کي. که څوك ووايي چي له جهاد نه مخکي جماعت ضروري دئ، دا خبره صحيح ده، خو که څوك ووايي چي د جهاد اعلان به د يوه برحال حکومت لخوا کېږي، نو دا خوشې بې بنسټه خبره ده، دا له دين نه د يوه بې خبره سرکاري مفتي خبره کېدی شي خو د يوه واقعي عالم فتوی نشي کېدی.

- د پيغمبر عليه السلام له قول او فعل نه دا معلومېږي چي د جهاد د پيل لپاره دوو اساسي شيانو ته ضرورت دئ: (جماعت يعني حزب او ډله) او (مهجر يعني د هجرت ځای)، پيغمبر عليه السلام فرمايي:

قَالَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « وَأَنَا آمُرُكُمْ بِخَمْسٍ اللَّهُ أَمَرَنِى بِهِنَّ بِالْجَمَاعَةِ وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ وَالْهِجْرَةِ وَالْجِهَادِ فِى سَبِيلِ اللَّهِ فَإِنَّهُ مَنْ خَرَجَ مِنَ الْجَمَاعَةِ قِيدَ شِبْرٍ فَقَدْ خَلَعَ رِبْقَةَ الإِسْلاَمِ مِنْ عُنُقِهِ إِلاَّ أَنْ يَرْجِعَ وَمَنْ دَعَا بِدَعْوَى الْجَاهِلِيَّةِ فَهُوَ مِنْ جُثَاءِ جَهَنَّمَ ». قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَإِنْ صَامَ وَإِنْ صَلَّى؟ قَالَ « وَإِنْ صَامَ وَصَلَّى وَزَعَمَ أَنَّهُ مُسْلِمٌ ...».

رواه احمد

او زه په پنځو هغو شيانو تاسو ته امر کوم چي الله تعالی ما ته د هغو امر کړی: په جماعت، سمع، اطاعت، هجرت او جهاد في سبيل الله او څوك چي د يوې لوېشتي په اندازه له جماعت نه لري شو نو هغه د اسلام کړی له خپلې غاړي وايستله (له اسلام نه ووت) مګر دا چي بېرته راوګرځي او چا چي د جاهليت شعارونو ته بلنه ورکړه هغه به د دوزخ خس شي، خلکو وويل: يا رسول الله! که څه هم روژه ئي نيولي وي او لمونځ ئي کړی وي؟ وئي ويل: که څه هم روژه ئي نيولي وي او لمونځ ئي کړی وي او په ځان ئي دا ګمان کړی وي چي مسلمان دئ.

له دې مبارك حديث نه په څرګنده معلومېږي چي له جهاد نه مخکي بايد جماعت جوړ شي او بيا د حاکم نظام له سلطې د وتلو لپاره هجرت وشي او بيا مسلحانه مزاحمت پيل شي. پيغمبر عليه السلام په مکي دور کي جماعت جوړ کړ او مديني ته له هجرت سره سم ئې د قريشو په ضد مسلحانه مزاحمت پيل کړ.

بايد دا خبره په خيال کي وساتو چي دغه پنځه کارونه پر مسلمانانو واجب دي، په دې مأمور شوي چي جماعت به جوړوي، داسي جماعت چي په سمع او اطاعت ولاړ وي، بيا به د حاکم سياسي نظام له سلطې د وتلو لاري لټوي، د ضرورت په صورت کي به هجرت کوي او بيا به د همدې نظام د رانسکورولو لپاره وسلې ته لاس کوي.

رياست جوړول خو د اسلامي جهاد هدف او مقصد دئ، نه دا چي لومړی به حکومت جوړېږي بيا به دا حکومت د جهاد اعلان کوي!! جهاد خو د دې لپاره فرض شوی چي په دې سره غيراسلامي نظام رانسکور کړی شي او پرځای ئي اسلامي حکومت قائم شي. پيغمبر عليه السلام د ابوجهل د حکومت د نسکورولو او د ټول حجاز په مرکز او پلازمېنه (مکه) کي د يوه اسلامي حکومت د قائمولو لپاره جهاد پيل کړ. نه خو غيراسلامي حکومتونه پخپله رانسکورېږي او نه اسلامي حکومت له جهاد نه پرته له بلې لاري جوړېدی شي، څوك چي دا غلطه او بابېزه خبره کوي او د جهاد د اعلان لپاره د حکومت شته والی شرط ګڼي، هغه دې ووايي چي پيغمبر عليه السلام ولې په داسي حال کي جهاد پيل کړ چي په حجاز باندي د قريشو واکمني وه، دی او ياران ئي له پايتخت (مکې) نه د مديني يوه واړه کلي ته مهاجر شوي وو، هلته ئي نه حکومت وو

او نه فوځ!! دې جنابانو ته وايو: آيا د روسانو په ضد به د جهاد اعلان د کابل حکومت چاروآکو کاوو؟!! آيا په فلسطين کې به د جهاد اعلان شارون کوي، په کشمير کې واجپای، په چيچين کې پوتين او اوس په افغانستان کې جنرال ډيوېډ بارنو يا د دوی کوم لاس پوڅی واکمن!!
د جهاد اعلان هغه څوك په حکومت پوري تړي چې يا د حکومت نوکر وي، يا د جهاد مخالف وي او يا د جهاد اراده او همت نه لري، داسې فتوی ټل سرکاري مفتيان ورکوي، هيڅ داسې غيرسرکاري عالم نه شئ موندلی چې په قرآن او حديث پوه وي او هغه دې جهاد په حکومتونو مخصوصاً موجوده مفسدو او غيراسلامي حکومتونو پوري مربوط کړي. که لږ دقت وکړئ او د دا راز مفتيانو پټې اړيکې وڅېړئ حتماً به درته معلومه شي چې دا کسان د اسلام او جهاد د مخالفينو له خوا استخدام شوي، د کومې مسيحي او تبشيري مؤسسې لپاره کار کوي، د کومې کليسا لخوا د جوړې شوې خيريه مؤسسې مأمور دئ. انګريزانو په اسلامي نړۍ د خپلې سلطې په دوران کې داسې ډېر مفتيان استخدام کړي وو، اوس غربي مؤسسې په ټول توان طاقت د دې هڅه کوي چې د جهاد مفهوم د اسلامي امت له ذهنه وباسي، د هجرت، جهاد، شهادت، اسلامي خلافت، الفاظ د اسلامي هېوادونو له تعليمي نصابه خارج کړي، امريکايانو په افغانستان او عراق کې همدا کار وکړ، له پاکستان او سعودي ئې همدا وغوښتل چې نه يوازې جهادي مفاهيم له تعليمي نصابه وباسي بلکې قرآني آيات هم وباسي. چاروآکي له پارلمان غواړي چې له تعليمي نصاب د قرآني آيتونو د ايستلو له وړانديز سره توافق وکړي، او دا ځکه چې امريکا پرې ټينګار کوي.
په مکه کې د ابوجهل حکومت او رياست وو، پيغمبر عليه السلام د بعثت له لومړۍ ورځې د دې رياست د نسکورولو او پر ځای ئې د يوه الهي او ديني حکومت د قائمولو لپاره کار پيل کړ، که څه هم په مکه کې ئې وسله وال جهاد نه دئ اعلان کړی خو دښمن د ده هره خبره داسې ګڼله چې د دوی، د دوی د مذهب او د دوی د نظام خلاف ده او نتيجه ئې د دې طاغوتي نظام ړنګول، ځکه ئې نه دی زغملی شو او نه د ده دعوت، که څه هم هلته د ده د دعوت محوري او اساسي خبره دا وه چې لا اله الا الله ووايئ ترڅو نجات حاصل کړئ، خو دښمن د لا اله الا الله په معنی پوهېدو، هغه ئې د دوی د نظام په ضد د بغاوت اعلان ګڼلو، دا معنی ئې ترې اخيسته چې لومړی په طاغوت کافر شه بيا پر الله ايمان راوړه، په الله ايمان هلته منظور او مقبول دئ چې له طاغوتي حکومت او نظام نه انکار وکړي.
د اسلامي نړۍ اوسني حکام او حکومتونه ټول غاصب او جابر حکومتونه دي، نه د ملتونو په خوښه او د داسې بيعت له لارې راغلي چې له اکراه او اجبار پرته ترسره شوی وي، نه د ملت په وړاندې د مسئوليت احساس کوي، نه په دې ځان مکلف ګڼي چې په ما انزل الله به حکم کوي او له ولس سره مشوره، نه له الله وېره لري او نه پر ولس ترحم، نه واکمني يو الهي امانت ګڼي او نه بيت المال د ولس امانت، د پرديو د مټو په زور مسلط شوي او د پرديو د ګټو لپاره د خپل ولس قرباني کولو ته چمتو، يو هم له ابوجهل او د ابوجهل له حکومت نه غوره نه دئ. ابوجهل ځان ته خادم الحجاج بيت الله او خادم الحرم الشريف وايو، ځان ئې د کعبې متولي بالو او په ديانت کې ئې ځان هومره په حقه ګڼلو چې ويل به ئې: اې خدايه!! که محمد په حقه او موږ په ناحقه يو نو پر موږ له آسمانه تيږې وورو‌ه!! دا جنابان دي ووايي چې په دې حکومتونو کې داسې کوم څه نشته چې د ابوجهل په حکومت کې وو؟ قرآن په مکه کې د فرعون قصه د دې

لپاره رااخلي چي خلكو ته ووايي: ستاسو ابوجهل همغه فرعون دئ چي موسى عليه السلام ئي مقابلي ته لېږل شوى وو، د دې لپاره چي خلك پوه كړي چي محمد عليه السلام د مكي د موجوده فرعوني نظام په ضد همغه څه كوي چي د ده ورور موسى عليه السلام كول. پيغمبر عليه السلام فرمايي چي ابوجهل زما د امت فرعون دئ. د موجوده حكومتونو ملګري او حاميان په اصل كي د فرعون او ابوجهل ملګري دي، څوك چي وايي: د دغو حكومتونو د اجازې په صورت كي جهاد جائز دئ او له دې پرته جهاد په فساد او بې امنيتۍ منتج كېږي!! دا همغه كسان دي چي د موسى عليه السلام او محمد عليه السلام په اړه به ئې ويل: دوي شر خوروي، بې امنيتي راولي، اقتدار غواړي. څوك چي د اسلامي ملكونو موجوده حالت د امن حالت ګڼي او وايي يا غواړي چي دا حالت بايد دوام وكړي، په دې كي داسي څه نشته چي د شديد بحران نوم وركړو او د جهاد ضرورت احساس كړو!! دا كس يا ډېر ناپوه او بې خبره دئ، هم له دين او هم له دنيا، او يا ډېر غرضي دئ او د حكامو نوكر او خادم. د اسلامي ملكونو حالت هومره بد دئ چي تر دې د زيات بد حالت تصور نشي كېدى. فقر، لوږه، د غني او فقير تر منځ ژور تفاوت، د مظلومانو په سر، مال، عزت تېرى، اخلاقي فساد، شرك، الحاد او بې ديني، د پرديو په وړاندي ذلت، اسارت او غلامي، دا ټول خو پرېږده نن اكثر اسلامي هېوادونه نه سياسي استقلال لري او نه اقتصادي، له سياسي، اقتصادي، نظامي او فرهنګي لحاظه پردي ورباندي حكومت كوي، نن په چېر اسلامي هېوادو كي ايف بي آى او سى آى اې فعال دفترونه لري، هرڅوك په هر وخت كي نيولى شي، په ډېرو كي د امريكايانو نظامي اډې دي، له دغو اډو په افغانستان كي نظامي عمليات ترسره كوي، حكومتونه ئې د مظلومو مسلمانانو په وژلو او نيولو كي د امريكايانو مرسته كوي، حتى د خپل ولس په ضد جنګېږي، د كابل حكومت له امريكايانو غواړي په پاكستان كي د مخالفينو په ضد عمليات ترسره كړي، د امريكا بې پيلوټه جهازونه هره ورځ د پاكستان په فضاء كي الوتني كوي او په سرحدي قبايلي سيمو كي كله پر يوه او كله پر كور راكټي وروي او په خوب ويده ښځې، ماشومان او بوډاګان وژني، د كابل حكام پرې خوښي كوي او د اسلام آباد حكام ئې له مخنيوي عاجز، بر عكس وايي: اسلام آباد د تروريزم په ضد جنګ كي د امريكا مخلص او وفادار ملګرى دئ!! د ډېرو اسلامي هېوادو تلويزيونونه هره ورځ د بې دينۍ او اخلاقي فساد هغه صحني ښيي چي مثال ئې يوازي د غرب په هغو سيكس تلويزيوني شبكو كي ليدل كېږي چي د رسمي فاحشه خانو له خوا اداره كېږي او د آزاد او بربنډ جنسي عمل فيلمونه ښيي. نه د فرعون په نظام كي تر دې زيات فساد وو او نه د مكي د جاهليت د دور په نظام كي. قرآن د فرعوني نظام څو ځانګړتياوي بيانوي چي دا ټول او تر هغه زيات په موجوده نظامونو كي ګورو:

- فرعون ځان د مصر د ټولو شتمنيو واكمن ګڼي، زموږ اوسني واكدران همداسي د ملك هرڅه د ځان غنيمت ګڼي.
- فرعون خپل ولس په حاكم او محكوم، شتمن او نېستمن وېشلي او په مصر كي ئې طبقاتي نظام رائج كړى وو، مرفه او حاكمه طبقه او نادارە او محكومه طبقه، نن همدا نظام په اسلامي ملكونو كي رائج دئ، د حاكم او محكوم تر منځ تفاوت هومره ژور چي د فرعون په طبقاتي نظام كي تر دې زيات نه وو.
- فرعون ځان ټولواك ګڼي، د هري پرېكړي آخري مرجع، د جائز او ناجائز او حلال او

حرام د تعيين آخري مرجع، نن زمونږ حكام همداسي دي، د مصر تر فرعون زيات مستبد او مطلق العنان.

- فرعون د ستر قصر خاوند وو، زمونږ د حكامو قصرونه كه د فرعون تر قصر زيات ستر، اشرافي او مرفه نه وي تر هغه له هيڅ لحاظه كم نه دي او كه دا قصرونه د عام ولس له سمڅو او جونګړو سره مقايسه كړو نو تفاوت ئې هومره دئ چې د فرعون د قصر او د يوه عادي مصري د كيږدۍ تر منځ دومره تفاوت نه وو.
- قرآن وايي چې فرعون د موسى عليه السلام د وژلو اجازه له خپلو درباريانو غواړي، همداراز وايي چې يوسف عليه السلام په داسي حال كي چې د مصر د هغه وخت څواكمن وزير وو خو دا ئې نه شو كولى چې خپل ورور له قانوني دليل پرته څو ورځې له ځان سره وساتي، خو زمونږ ټولواكان د هيڅ د نيولو او وژلو په اړه له هيچا سره نه د مشورې ضرورت احساسوي او نه د قانوني مجوز ضرورت، د امريكا د وزارت خارجه د يوه مأمور ټېلفوني هدايت كافي دئ چې چارواكي د خپل ولس په ضد خونړي عمليات ترسره كړي، بمونه ووروي، توپونه او ټانكونه استعمال كړي او د لسګونو مظلومو انسانانو وينې توى كړي. امريكا ته د نظامي اډو په وركولو كي او د افغانستان په ضد د امريكايانو ترقومندي لاندي جنګ كي د شريكېدو په اړه دا ضرورت نه محسوسوي چې له پارلمانه موافقه ترلاسه كړي. مظلوم مسلمانان نيسي او له كومي محكمې پرته ئې امريكا ته حواله كوي.
- فرعون ويل چې سمه خبره همغه ده چې زه ئې كوم، ستاسو ښېګڼه يوازي په هغه څه كي ده چې زه ئې وايم، زمونږ واكداران له دې لحاظه ترفرعون ډېر ډېر مخكې دي، نه د خداى او قرآن پروا كوي او نه د قانون. دوى ته پارلمان او خلك د يوه توت په اندازه ارزښت نه لري، څه چې ئې زړه وغواړي همغه كوي.

سركاري مفتيان له جهاد سره د مخالفت په فتوى كي په دې خبري استناد كوي چې پيغمبر عليه السلام په مكي دور كي حتى هغه وخت هم د وسلې اخيستلو اجازه ورنكړه چې ياران ئې يو په بل پسي وژل كېدل!! برعكس هغوى ته ئې د صبر توصيه كوله!! دې جنابانو ته وايو: دا دوى ولي وژل كېدل او دا تاسو ته ولي څوك څه نه وايي؟ نه دا ظالم، جابر او بې دينه حكام تاسو ځوروي، نه مو په زندان كي اچوي، نه مو وژني!! دا ستاسو او د صحابه وو د ايمان ترمنځ څه فرق دئ چې هغوى د ايمان لپاره وژل كېدل منل خو ابوجهل او د ده نظام ته نه تسليمېدل؟!! كه هغوى دا ستاسو خبره كولى نو نه وژل كېدل او نه له ملكه هجرت ته مجبورېدل. د دوى د وژل كېدو معنى خو دا ده چې دوى له حاكم نظام نه بغاوت كړى وو، د دې نظام واكمنان ئې نه منل، له نظام سره د ټكر او تصادم په حال كي وو، نظام له دوى وېره درلوده، د همدې لپاره ئې وژل. دا تاسو ولي په مكي كي د دوى په صبر استناد كوئ خو په مدينه كي د همدغو صحابه وو په مسلسل جهاد استناد نه كوئ، ولي د دوى په هجرت استناد نه كوئ، ولي پر دښمن باندي د دوى په مسلسل بريدونو استناد نه كوئ؟!! ولي پر دې استناد نه شئ كولى چې پيغمبر عليه السلام د مدينې په لسو كلونو كي تر اويا زياتي نښتي له دښمنانو سره درلودې، يعني دا چې پيغمبر عليه السلام په هرو پنځه څلوېښت ورځو كي يوه نښته تنظيم كړې، داسي چې يا ئې پخپله هم په كي برخه اخيستې او يا د ځينو خاصو وجوهاتو له مخي ئې په هغه كي شركت نه دئ كړى خو تمنا ئې دا وه چې دا حديث ئې بيانوي:

عن أَبي هُرَيْرَةَ - ﷺ- قَالَ سَمِعْتُ النَّبِىَّ يَقُولُ « وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَوْلاَ أَنَّ رِجَالاً مِنَ الْمُؤْمِنِينَ لاَ تَطِيبُ أَنْفُسُهُمْ أَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنِّى ، وَلاَ أَجِدُ مَا أَحْمِلُهُمْ عَلَيْهِ ، مَا تَخَلَّفْتُ عَنْ سَرِيَّةٍ تَغْزُو فِى سَبِيلِ اللَّهِ ، وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَوَدِدْتُ أَنِّى أُقْتَلُ فِى سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ أُحْيَا ، ثُمَّ أُقْتَلُ ثُمَّ أُحْيَا ، ثُمَّ أُقْتَلُ ثُمَّ أُحْيَا ، ثُمَّ أُقْتَلُ » . رواه البخاري

لـه ابو هريره رضـي الله عنـه روايت دئ چي وايي: لـه رسول الله صلى الله عليه وسلم نـه مـي واورېدل چي فرمايل ئي: په هغه ذات قسم چي زما ژوند ئي په لاس كي دئ كه د هغو مؤمنانو خاطر نه وى چي له ما نه وروسته پاتـه كېدا ئـي نـه خوښېږي او زه هم د دوى لپاره سورلى نـه شم موندلى، نو له هيڅ هغي ډلي به وروسته نه وم پاته شوى چي د الله په لار كي غزا تـه وځـي. او په هغه ذات قسم چي زما ژوند ئي په لاس كي دئ چي زه دا ډېره خوښوم چي د الله پـه لار كـي يـو ځـل شـهيد شم بيـا راژونـدى شـم، بيـا شـهيد شـم، بيـا راژونـدى شـم، بيـا شـهيد شـم او بيـا راژوندى شم او بيا شهيد شم!!

دا ولي پيغمبر عليه السلام په وار وار د شهادت تمنا كوي خو تاسو د شهادت خبره خو پرېږده د جهاد د خبري له كولو نه هم ډډه كوئ؟!!

كـه وغـواړو چـي د پيغمبـر عليـه السـلام د سـنت او اسـلوب مطـابق د سياسـي او اجتمـاعي مبارزې يو انځور وړاندي كړو نو په هغه كي لاندي څلور مرحلي په ځرګند ډول موندلى شو:

- د داسي دعوت مرحلـه چـي پـه ټولنـي مسلط ځواكونـه ئـي نشـي زغملـى، د تعذيب، زنـدان، مقاطعې، محاصرې او د تبعيد له ګواښونو سره مخامخ دعوت، چي سازش او مصـالحه نـه منـي، چي له دښمن سره د روغي جوړي خبره په كي نه وي، چي لـه حـاكم نظـام نـه د كامل بغاوت او عصيان بلنـه وركـوي، د دې نظـام لـه فكـري او اعتقـادي بنسـټونو د برائت شـعار وركـوي. داسـي دعوت نه چي له حاكم نظام نه ئي مجوز ترلاسه كېږي او يـوازي هغـه خبـره پـه كـي كېږي چي واكداران ئي زغملى شي او نظام ئي اجازه وركوي. مهمه نه ده چي دا دعوت بـه سري وي كـه علني، مهمه دا ده چي خپل خصوصيات حفظ كړي او د مكي دور ټولي ځانګړتياوي ولري.
- كـوم دعـوت چـي د پيغمبـر عليـه السـلام د دعـوت پـه څېـر وي، سياسـي، اجتمـاعي او فكـري انقلاب غواړي او له دښمن سره د اصولو په سر سـازش نشـي كـولى، هغـه بـه حتمـاً د هجـرت لـه مرحلي سـره مخـامخ كېـږي، هجـرت د حقيقـي اسـلامي مبـارزې يـو طبيعـي پـړاو دئ، دا پـړاو پـه هوښـيارئ او احتيـاط نـه بلكـي لـه اصـلي مسير پـه انحـراف او لـه اصـلي لاري پـه تېروتنـي سـره منتفي كېدى شي.
- د مبارزې درېيم پړاو له دښمن سره د مسلحانه تصادم پړاو دئ، دا پړاو د مهجر لـه مونـدلو سره سم پيل كېږي، پيغمبر عليه السلام د مدينې په څېر د يوه واړه كلي لـه مونـدلو سـره سـم خپلـه مسلحانه مبارزه پيل كـړه. پـه لومړي سر كـي پټـه مسلحانه مبـارزه، د وړو وړو چريكـي ډلـو پـه واسطه، چي هدف ئی د دښمن سلطه متزلزل كول او هغه امنيت لـه منځـه وړل وو چـي د حـاكم نظام په ګټه او د هغه د بقا باعث وو. او په دوهمه مرحلـه كـي ځرګنده مقابلـه او مخـامخ نښـته. د كفري نظـام پـه ګټـه "امنيت او اقتصـاد" جړقـول او پـه ولـس بانـدي د واكدارانو مسلط رعب او هيبت ختمول د دې مرحلي اساسي او مهم اهداف دي. همداراز نظام مالي امكانـاتو تـه اړ وي، لـه دې نـه پرتـه هغـه دوام نشـي مونـدلى، د چريكي عمليـاتو پـه نتيجـه كـي د حكـامو د خوښـي امنيت

متلاشي کېږي، د لويو لارو امنيت ډېر ژر له منځه لاړ شي، نظام له دې عاجز شي چي بداى او تـاجر تـه چـي د نظـام دربېمـه ستنه ده، د کـار لازم او خونـدي شـرائط برابـر کـړي. هيڅ نظـام دا حالت د اوږدې مودې لپاره نشي زغملی، عام ولس چي د نظام لـه ظلم نـه تل ځورېدلی خو لـه وېري نه څه ويلی شي او نه څه کولی، د دغو عملياتو پـه نتيجـه کـي د څـه ويلـو او کولـو جرأت پيدا کړي او همدا د عمومي پاڅون مقدمه شي او د يوه ستر انقلاب کار له همدې ځايه پيل شي.
پيغمبر عليه السلام د همدې لپاره تر ټولو د مخه داسي عمليات پيل کړل چي مقصد ئې د قريشو د تجارتي لارو امنيت ختمول وو، په دا راز عملياتو سره د رژيمونو نسکورول او لويو ځواکونو ته ماتي ورکول ممکن دي، دا ادعا کولی شو چي له کودتاګانو وروسته د رژيمونـو د نسکورولو تر ټولو آسانه لار همدا ده. که د پيغمبر عليه السلام تر قيادت لاندي مسلحانه مبارزې ته ځير شو نو وبه ګورو چي دا مبارزه د قريشو په ضد له چريکی بريدونو "سريو" پيل شوه، ورو ورو ئـې لمن تر مخامخ نښتو پراخه شوه، د مکي له فتحي وروسته د جزيرې له نورو ځواکونو سره او پـه پای کي په نړۍ واله سطح د روم او فارس په څېر لويو ځواکونو سره مخامخ شوه. دا ښهير ښيي چي د مبارزې لمن بايد په تدريج سره او په طبيعی طـور لـه محلـي ځواکونـو تـر منطقوي او بين المللي ځواکونو پوري وغزول شي.
دا جنابان په دې هم نه پوهېږي چي په مکه کي د جهاد د اجـازه نـه ورکولـو وجـه دا وه چـي هلته جهاد نه وو فرض شوی، مدينې ته لـه راتلـو وروسـته جهـاد فـرض شـو، د جهاد دا فرضـيت ترقيامته دوام کوي، دا ځکه چي د جهاد فرضيت نه دئ منسوخ شوی. په مکي دور باندي د جهـاد په اړه بايد لـه دې اړخه استناد وشي چي کـه د مسلمانانو وضـعيت داسـي وي لکـه پـه مکـه کـي او شمېر ئې هومره وي لکه په مکه کي د مسلمانانو شمېر، نـو دوی تـه پـه کـار ده چـي د صـحابه وو په څېر صبر وکړي او وسلي ته لاس نه کړي. خو که د دوی وضعيت داسي شو چي مـدني دور ته ورتـه وي او د مسلمانانو شمېر هومره وي چي هلته د مسلمانانو شمېر وو نـو دوی تـه پـه کـار ده چي جهاد تـه مـلا وتړي. د پيغمبر عليـه السـلام پـه سنت د عمل کولـو تقاضـا خـو دا ده چـي د جهاد په ميدان کي هم هغه څه وکړو چي پيغمبر عليه السلام کړي، هغه مبارك خو په مکـه کـي د يوه مؤمن جماعت جوړولـو پـه کـار لګيـا وو او پـه دې هڅـه کـي وو چـي کـوم مهجر پيدا کړي، داسي کوم قوم پيدا کړي چي ده ته پناه ورکړي او د الله په لار کي جهاد ته تيار شي، د مدينـې يـو شمېر اوسېدونکي دې ته تيار شول، مدينې ته له راتلو وروسته هغه جهاد پيل کړ، په لومړي سـر کي ئې د عملياتو لپاره واړه واړه څو کسيز ټولګي لېږل، دښمن ئې تنګولو، پـه هـر ځـای کـي ئـې دښمن ته تاوان رساوو، په ولس کي ئې د هغه رعب، وېره او اعتبـار ختمولـو، پـر ولـس او ملك باندي د دښمن سلطه ئې جړقوله، بيا ئې د دښمن په تجارتي قافلو بريدونـه پيل کـړل، پـه بـدر کـي ئې له ۳۱۳ يارانو سره د دښمن مخامخ مقابله وکړه، تاسو ولي دا خبره نه شئ کولی چي کلـه د مسلمانانو شمېر درې سوه څـوارلس تـه ورسېږي کـولی شـي همغـه څـه وکـړي چـي پيغمبـر عليـه السلام وکړل؟!!
د جهاد مخالفين په دې نه پوهېږي چي د اسلامي امت دا اوسنی وضـع د هغـي مـاتي نتيجـه ده چي اسلامي خلافت په کي له منځه لاړ او غربي ځواکونو اسلامي نړۍ پـه خپلـو منځونـو کـي ووېشله او په هري برخي ئې بېل بېل ځواکونه مسلط شول، لـه هغـه وروسـته دا څوومـه پېړۍ ده چي مسلمانان په ذلت، اسارت او محکوميت کـي ژونـد کـوي، لـه آزادۍ او خپلـواکی محـروم دي،

په سياسي، اقتصادي او فكري لحاظ استعماري ځواكونه ورباندي حكومت كوي، لاس پوخي حكومتونه ئي ورباندي مسلط كړي، له داسي اختناق او استبداد سره مخامخ دي چي د نړۍ په هيڅ گوټ كي ئي مثال نه شو موندلی، واكداران ئي د پرديو په وړاندي سپك او ذليل او د خپل ولس په مقابل كي مغرور او بي رحمه، دوی د پرديو غلامان دي او ولس د ځان غلامان گڼي. د غلامۍ، ذلت او محكوميت دغه دردونكی حالت په ولسونو كي د عزت النفس احساس، د آزادۍ او خپلواكۍ جذبه او د سرلوړي او پتمن ژوند تلوسه په كلكه ځپلې ده، يو وخت خو په ټولو اسلامی ملكونو استعماری ځواكونو مخامخ او د خپلو فوځونو په زور حكومت كاوو، خو پس له هغه چي دا ځواكونه د خاصو عواملو په وجه ووتل نو له يوې خوا ئي داسي رژيمونه شا ته پرېښودل چي د دوی گټي خوندي وساتي، د دې هېوادونو د مسلح ځواكونو جوړښت ئی داسي تنظيم كړ چي د لاس پوخو رژيمونو مدافع او د هر ملي پاڅون د ځپلو لپاره د دغو ځواكونو په خدمت كي لاس په سينه ولاړ وي، تعليمي نظام او نصاب ئی داسي جوړ كړ چي په علمي مؤسساتو كي تر روزني لاندي ځوانانو كي د آزادۍ او خپلواكۍ جذبه راولاړه نشي، د پرديو په غلامۍ او تقليد كي د فخر احساس وكړي او له خپل اسلامی او ملي هويت نه پردی شي. د وتلو په وخت كي ئی د دې هېوادونو جغرافيائي نقشي داسي جوړي كړې چي له يوې خوا د دغو هېوادونو ترمنځ تل سرحدي منازعات روان وي او له بلي خوا هغه قومونه چي له استعماري ځواكونو سره جنگېدلي د مختلو ملكونو ترمنځ ووېشل شي، په اقتدار كي له برخي محروم كړی شي، هغو اقليتونو ته قدرت وسپارل شي چي له استعماري ځواكونو سره ئی ملگرتيا كړې او په راتلونكي كي تل په دوی متكي وي او په اقتدار كي د پاتي كېدو لپاره د دوی شرائطو منلو ته اړ وي. د دې ښه مثالونه پښتانه او كردان دي، چي له استعماري ځواكونو سره د دوامداري مبارزې په وجه يو په دريو او بل په څلورو برخو ووېشل شو. استعماري ځواكونو په دې اوږدې مودې كي په پراخو تبليغاتو سره قومي، ژبني او محلي تعصباتو ته هومره لمن وهلې چي هيڅوك د لوی او متحد ملت او امت تصور او فكر ونكړی شي، استعماري سرحدي ليكي مقدسي او تغيير نه منونكي وگڼي، دا دره د هغي بلي گاونډۍ درې اوسېدونكي پردي او حتی دښمن وگڼي او اصلي دښمن هېر كړي. په دې نه پوهېږي چي د اسلامی هېوادونو اكثر حاكم نظامونه يا پرديو تحميل كړي او لاس پوخي او په اسلامي هېوادونو د زاړه استعمار د سلطې پاتي شوني دي، يا خانداني دي چي خاصي كورنۍ د ولس د ارادې خلاف په زور او د پرديو په مرسته پر دوی حكومت كوي، يا قومي او فرقه ئي بنه لري، د يوې مذهبي فرقي پلويان اختيارات په واك كي لري، نور ئي له خپلو ټولو انساني او اسلامي حقوقو محروم كړي، د دوی سياسي او مذهبي مشران وژني، چا د شيعه ترنامه لاندي سنيان ځپلي او له خپلو ټولو اسلامي او انساني حقوقو ئی محروم كړي او چا د سني په جامه كي شيعه محروم كړی، د اسلامي هېوادونو په دې دردونكي حالت به هغه څوك رضايت ښيي چي يا په غلامۍ او اسارت كي ستر شوی، د غلامۍ ذهنيت لري، آزادي نه پېژني او د آزادۍ خوند ئي نه دی څكلی او يا هغه څوك چي په خپلي ټولني كي له خور فساد، ظلم، بي عدالتۍ او بي امنيتۍ خبر نه دئ، په دې نه پوهېږي چي دلته څه روان دي، هره ورځ څومره كورنۍ تباه كېږي، د څومره بي وزلو انسانانو په سر، مال او عزت تېری كېږي، بدايان څنگه بدای شوي او نادار ولي او د چا د ظلم او تېري په وجه له هرڅه محروم شوي؟!! هغه ته د ټولني موجود حالت د امن حالت برېښي، په دې نه پوهېږي چي

دلته يوازې واكداران په امن كې دي، له حاكمـانو پرتـه هيڅـوك د امـن احسـاس نـه كـوي، پـه سلو كې د پنځه نوي خلكو سر، مال او عزت خوندي نه دئ، كه دلته تاسو له يوه عادي انسانه پوښتنه وكړئ چې د يوه پوليس په خوا كې د تېرېدو په وخت كې څه احساس كوي، كله چې د ده كلي تـه پوليسان ورشي كليوال څه احساس كوي، آيا دا گمـان كوي چې دا پوليسـان د دوی حفاظت كوي او كه دوی په يونيفورم كې د رنړا ورځې غله گڼي او له دوی نه هومره وېره لري چې له غلو ئـې نه لري؟!! د محكمې او قاضي په اړه څه فكر كوي، هغه د مظلوم مدافع گڼي كه د ظالم حـامي، د دفتر مأمور ته په كومه سترگه گوري، د ده په عدالت او امانت څومره باور لري، له نظام نه ئـې څه ترلاسه كړي او څه خير ئې ترې ليدلی، له كوم ظلم نه ئې ژغورلی، چېري ئـې د ده لـه سر، مـال او عزت نـه دفاع كړې او د چا پـه مقابل كـې؟! راشئ وگورئ چې هر پـوليس هره ورځ څومره خلك څوروي، هره ورځ په هركلي كې خان، ملك، شتمن او د زمكو خاوند پـه بـې وزلـو كليوالو څومره ظلمونه كوي، د څومره كسانو زمكې او جايدادونه د څواكمنو لخوا غصب كېږي، د بې وزلو څومره لوڼې په زور نكاح كېږي، د څومره پېغلو پـه عفت تېری كېږي، پـه هر دفتر كـې هره ورځ څـومره نـارواوي او حق تلفـی كېږي، پـه بيت المـال كـې څـومره غدر او خيانـت كېږي، چاړواكو له هغه بيت المال نه په استفادې سره چې له بې وزلـو انسـانانو نـه پـه يوه او بل نامه پـه نـاروا ترلاسـه شـوي، ځانتـه څنگه اشرافي ژوند برابر كړی او عـام خلـك څنگه د فقر، لوږې، خوف او سپكاوي دردونكی ژوند تېروي!! دا ډېره عجيبه ده چې څوك دې حالت ته د امن نوم وركوي او وايي: بايد داسي څـه ونكړو چې دې موجود امن تـه صدمه ورسېږي، بايد هغـه وخت د دې حالت د بدلولو هڅه وكړو چې مطمئن وو تر دې غوره حالت راوستی شو!! دغو لـه واقعيتونو بې خبره كسانو تـه بايد ووايو: تېرلـو پيغمبرانـو تـه همدا خبره شوې چې دوی موجود امنيت ختموي، شرارت خوروي، د شخړو او جگړو باعث دي!! دوی ته بايد ووايو: هغه امنيت چې د بې عدالتی او ظلم په خدمت كې، د ظالمانو په گټه، د دوی د سلطې د دوام ضـامن او د بـې وزلو او مظلومانو په تاوان او په مظلوميت او محروميت كې د دوی د دوامدار پـاتې كېدو باعث وي، دې ته اور اچول پـه كـار دي، پيغمبران د دې لپـاره راغلي چې دغـه دروغجن امنيت ختم كړي او پر ځـای ئـې هغـه واقعي امنيت راولـي چې پـه عدالت ولاړ وي او مظلـوم لـه ظلم نـه وژغوري. عجيبـه ده كـه څوك پـه دې حقيقت نـه پـوهېږي چې د اسلامی نړۍ موجـود حالـت د داخلي ظالمانو او بهرني استعمارگرانو په گټه دئ، په دې كې هره تبديلي د دوی د منافعو خـلاف او د ملتونـو پـه نفع ده. اوس پـه اسلامی هېوادونـو كـې يـوازې اسلامي احزاب او ډلـې منظم او ځواكمن سياسي قوتونه دي، فقط دا ډلې كولی شي له دې تبديلي استفاده وكړي.

اما دا پوښتنه چې آيا مسلمان د دې حق لري چې ووايي: زه د مكي دور په څېر صبر كـوم، د نوح عليه السلام، ابراهيم عليـه السلام، عيسـی عليـه السـلام، يوسف عليـه السلام او نـورو هغـو پيغمرانو عليهم السلام په شان له مسلحانه جهاده ډډه كوم چې د دښمن پـه خـلاف ئـې وسلـه نـه ده استعمال كړې؟ په دې اړه لاندي وضاحتونه ضروري گڼو:

- هيڅ په دين پوه انسان دا خبره نه كوي، څوك چې د اسلام نه ډېر لږ معلومات هم ولـري دا خبره غلطـه گڼـي او لـه كولـو ئـې ډډه كوي، هغـه پـوهېږي چې د جهاد لـه فرض كېدو وروسته هيڅوك دا حق نه لري چې ووايي: د جهاد ضرورت بايد منتفي وگڼل شي او پر ځـای ئـې د مكي دور په څېر صبر ته مخه شي، په دې هم هر مسلمان پـوهېږي چې د قرآن لـه نازلېدو وروسته

ټول مخکني کتابونه منسوخ شوي اوس له قرآن پرته په بل کتاب عمل کول حرام دي، هسې هم له قرآن پرته بله داسي ډاډمنه مرجع او کتاب نه دئ پاته چې د نورو پيغمبرانو په اړه موږ ته ثقه او ډاډمن معلومات راکړي او پر دې مو پوه کړي چې هغوی د کفري نظامونو د بدلولو لپاره کومه طريقه خپله کړې وه، د دغو پيغمبرانو عليهم السلام په اړه خو موږ ته قرآن په ټول صراحت سره وايي چې هر يوه په خپل وخت کي د مسلطو نظامونو مقابله کړې، ځيني زندان ته تللي، ځيني هجرت ته اړ شوي، ځيني په اور کي اچول شوي، د چا په صليب د ځړولو او په دار کولو فيصله شوې، ياران ئې وژل شوي، د اور په کندو کي ژوندي اچول شوي، موږ نه پوهېږو چې د دغو پيغمبرانو په څېر له صبر کولو نه د دغو کسانو مراد څه دئ؟ له دغو پيغمبرانو نه خو يوه هم داسي صبر نه دئ کړی چې دوی ئې وايي، نه پوهېږم ته د موسی عليه السلام په سنت عمل کول غواړې، که د ابراهيم عليه السلام، که د نوح، داؤد، سليمان او عيسی عليهم السلام؟!! ته خو د بې دينه، مفسدو او ظالمو حکومتونو تر حکم لاندي آرام ژوند کوې، نه ته د واکدارانو په ناروااوو اعتراض کوې او نه حکومت ستا مزاحم کېږي، د همدې حکومتونو نوکري کوې، نه زندان ته لاړې، نه هجرت ته مجبور شوې، نه په اعدام محکوم شوې، نه په اور کي ولوېدې، نو زه نه پوهېږم تا د کوم پيغمبر په سنت عمل کړی او د دغو پيغمبرانو په سنت له عمل کولو نه ستا مقصد څه دئ؟!! د دوی په سنت د عمل کولو معنی خو دا ده چې ته د ابراهيم عليه السلام په څېر تبر راواخلې او د نمرودي نظام هغه بت نسکور کړې چې د ټول نظام مانۍ ورسره ولړزېږي او د دې پروا هم ونلرې چې په اور کي دي اچوي او يا د موسی عليه السلام په څېر له يوې عصا سره د فرعون مقابلې ته ولاړ شې او يا د نوح عليه السلام په څېر له زر کاله پټ او ښکاره دعوت نه ستومانه نه شې، يا د عيسی عليه السلام په څېر چې له يوه ښار نه بل ته وايستل شو او په پای کي د ده د وژلو او په دار کولو فيصله وشوه!! خو که مقصد دي دا وي چې په دې حکومتونو کي خپله نوکري د مصر په حکومت کي د يوسف عليه السلام له وزارت سره تشبيه کړې!! نو څو خبرو ته غوږ شه:

- يوسف عليه السلام دا کار په هغه وخت کي کړی چې لا په پيغمبرۍ نه وو مبعوث شوی. د پيغمبرانو عليهم السلام يوازي په هغو کارونو د استناد کولو حق لرو چې يا ئې له بعثت نه وروسته کړي وي او يا قرآن د هغه کار په تأييد کي څه ويلي وي.
- يوسف عليه السلام له زندان نه دربار ته رسېدلی، هغه ته په دربار کي د مصر پاچا او ملِك د وزارت عظمی وړانديز کوي او ورته وايي: غواړم تا د ټول مصر کامل واکدار (مکين) او د ټولو شتمنيو "امين" وټاکم، يعني د ټول مصر دوهم باصلاحيته او ځواکمن واکدار، خو يوسف عليه السلام د سياسي دندي پر ځای دا غوره وګڼله چې د اجتماعي خدماتو وظيفه په غاړه واخلي او د راتلونکي احتمالي قحطی د مقابلې کار ورته وسپارل شي. ده د صدارت او وزارت عظمی پر ځای د وزارت ماليي دنده غوره وګڼله. خو په عمل کي هغه د مصر داسي بې رقيبه واکمن وو چې د پاچا له مرګه وروسته دی د تخت او تاج خاوند شو. عجيبه ده چې ته د يوسف عليه السلام په دې کار باندي په موجوده حکومتونو کي خپل ذليل مأموريت توجيه کوې!! دا ډېره قبيح او شنيع توجيه او مقايسه ده.

په داسي حکومتونو کي د کار کولو په اړه پيغمبر عليه السلام فرمايي:

لَيَأتِيَنَّ عَلَيْكُمْ أمراء يُقرِّبونَ شِرَارَ الناس، ويُؤخِّرونَ الصَّلاةَ عَنْ مواقيتها، فَمَنْ أَدْرَكَ ذٰلكَ

مِنْكُمْ، فلا يَكُونَنَّ عَرِيفاً ولا شُرْطِياً ولا جَابِياً ولا خَازِناً * رواه ابن حبان و ابو يعلى
داسي امراء به پرتاسو مسلط شي چي ترټولو زيات شرير كسان به ځانته نږدې كوي او لمونځ به له خپل اصلي وخت نه ځنډوي، له تاسو څخه چي هر چا دا حالت بيامونده نو نه دې (په دې نظام كي) د خلكو استازيتوب كوي، نه دې پوليس شي، نه د زكات او عشر راټولونكى او نه خزانه دار.

د دې مبارك حديث په رڼا كي راشئ وګورو چي د اسلامي ملكونو په موجوده نظامونو كي د كار كولو حكم څه دئ؟ كه د داسي امراوو او حاكمانو تر قيادت لاندي له حكومتي كارونو نه منع شوي وو چي يوازي دوه عيبه لري: شرير او مفسد كسان ځانته نږدې كوي او لمونځ له خپل وخت نه لږ ځنډوي، نو په هغو حكومتونو كي د كار كولو حكم به څه وي چي چارواكي ئې د كفري ځواكونو په لاس مسلط شوي، په ماانزل الله حكم نه كوي، په فساد، بې ديني، خيانت او غدر كي ترستوني غرق دي، د دين، ايمان او اخلاق د جرړو د ايستلو لپاره له هيڅ څه ډډه نه كوي، سود او قمار حلال ګڼي، د شرابو بازار ئې ګرم كړى، رقص، سرود، د ښځي او نارينه اختلاط، د دوى د هر محفل لوازم، نه په پټه بلكي په ښكاره بلكي په څرګند او بربنډه توګه او د ټلويزيون په صفحه!!

او د جهاد د مخالفينو دا خبره چي له دښمن سره يوازي هغه وخت په مسلحانه جهاد مكلف يو چي د عدد او عدة له مخي ورسره برابر شو، هغوى ته وايو: پيغمبر عليه السلام هغه وخت د قريشو په ضد جهاد پيل كړ چي نه ئې د مجاهدينو شمېر د قريشو د جنګياليو په اندازه وو او نه ئې وسلې او جنګي وسائل او سامان. كه زموږ پيغمبر عليه السلام دا تعادل ضروري او حتمي نه وي ګڼلى او دا ئې نه وي ويلي چي جګړه به له دښمن سره يوازي هغه وخت پيل كوئ چي د قوت او وسائلو تعادل او توازن رامنځ ته شي، نو ته څنګه او په كوم دليل دا حكم كوې؟ د شمېر او وسائلو له مخي خو د جنګ كيفيت او څرنګوالى ټاكل كېږي، نه فرضيت او ضرورت ئې، كه ستا شمېر تر دښمن لږ وو، د جنګ يو ډول غوره كړه او كه زيات شو بل ډول ئې، آيا نه ګورئ چي په عراق او افغانستان كي مجاهدين د څنګه دښمن مقابله كوي او څنګه ئې كوي؟

دلته څو نور مهم وضاحتونه هم ضروري برېښي:

- وسله واله مبارزه د يوه منظم او روزل شوي حزب او جماعت دنده ده نه د افرادو او وړو وړو ډلو او ټولګيو، دا د داسي حزب دنده ده چي د مكي دور مرحله ئې پلې كړې وي، داسي روزل شوي، متعهد او اسلامي اصولو ته ملتزم افراد په واك كي ولري چي وسله د خپل ايمان په حكم كاروي نه د خپلو جذباتو او احساساتو په غوښتنه او د انتقام او غچ په موخه، داسي حزب چي له مكي دور بريالى وتلى وي او مدني دور ته ورته حالت او شرائطو ته ننوتى وي.
- وسله به د هغه دښمن په ضد كاروي چي د مسلمانانو په ضد ئې خپله وسله له ټيكي راايستلې وي او جګړه د دښمن له لوري پيل شوې وي.
- وسله واله مبارزه به هغه مهال پيلوي چي د سوله ييز دعوت امكانات په بشپړه توګه له منځه تللي وي، له نورو لارو په ټولني كي تغيير او بدلون راوستل ممكن نه وي.
- دا به تل په پام كي نيسي چي د جنګي اقداماتو په ترڅ كي بې ګناه او غير محارب كسانو ته صدمه او تاوان ونه رسېږي، له هغه چا سره به له جګړي ډډه كوي چي نه ئې له

مسلمانانو سره جګړه کړې او نه ئې د هغه چا مرسته کړې چې له مسلمانانو سره جنګېږي.

ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ يُقَٰتِلُونَ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِۖ وَٱلَّذِينَ كَفَرُواْ يُقَٰتِلُونَ فِي سَبِيلِ ٱلطَّٰغُوتِ فَقَٰتِلُوٓاْ أَوۡلِيَآءَ ٱلشَّيۡطَٰنِۖ إِنَّ كَيۡدَ ٱلشَّيۡطَٰنِ كَانَ ضَعِيفًا ﴿٧٦﴾

[٧٦]- ایمان لرونکي د الله په لار کي جنګېږي او کافران د طاغوت په لار کي جنګېږي، نو د شیطان له ملګرو سره وجنګېږئ چي د شیطان ټول تدبیرونه کمزوري دي .

(٧٦)- په دې مبارك آیت کي څو مهمي لارښووني شوي:

- مؤمنان د الله په لار کي جنګېږي، د جنګ هدف ئې د الله دین قائمول وي او داسي جنګ د دوی د ایمان تقاضاء ده.
- کافران د عاصي او باغي حکمرانانو د اقتدار لپاره جنګېږي، دوی د شیطان ملګري دي، په خپل جنګ سره هغه څه ترسره کول غواړي چي شیطان ئې خوښوي.
- د دوی هر چل، کید او تدبیر کمزوری دئ.

أَلَمۡ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ قِيلَ لَهُمۡ كُفُّوٓاْ أَيۡدِيَكُمۡ وَأَقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُواْ ٱلزَّكَوٰةَ فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيۡهِمُ ٱلۡقِتَالُ إِذَا فَرِيقٞ مِّنۡهُمۡ يَخۡشَوۡنَ ٱلنَّاسَ كَخَشۡيَةِ ٱللَّهِ أَوۡ أَشَدَّ خَشۡيَةٗۚ وَقَالُواْ رَبَّنَا لِمَ كَتَبۡتَ عَلَيۡنَا ٱلۡقِتَالَ لَوۡلَآ أَخَّرۡتَنَآ إِلَىٰٓ أَجَلٖ قَرِيبٖۗ قُلۡ مَتَٰعُ ٱلدُّنۡيَا قَلِيلٞ وَٱلۡأٓخِرَةُ خَيۡرٞ لِّمَنِ ٱتَّقَىٰ وَلَا تُظۡلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٧٧﴾ أَيۡنَمَا تَكُونُواْ يُدۡرِككُّمُ ٱلۡمَوۡتُ وَلَوۡ كُنتُمۡ فِي بُرُوجٖ مُّشَيَّدَةٖۗ وَإِن تُصِبۡهُمۡ حَسَنَةٞ يَقُولُواْ هَٰذِهِۦ مِنۡ عِندِ ٱللَّهِۖ وَإِن تُصِبۡهُمۡ سَيِّئَةٞ يَقُولُواْ هَٰذِهِۦ مِنۡ عِندِكَۚ قُلۡ كُلّٞ مِّنۡ عِندِ ٱللَّهِۖ فَمَالِ هَٰٓؤُلَآءِ ٱلۡقَوۡمِ لَا يَكَادُونَ يَفۡقَهُونَ حَدِيثٗا ﴿٧٨﴾ مَّآ أَصَابَكَ مِنۡ حَسَنَةٖ فَمِنَ ٱللَّهِۖ وَمَآ أَصَابَكَ مِن سَيِّئَةٖ فَمِن نَّفۡسِكَۚ وَأَرۡسَلۡنَٰكَ لِلنَّاسِ رَسُولٗاۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ شَهِيدٗا ﴿٧٩﴾

[٧٧]- هغو ته دي ونه کتل چي ورته وويل شو: لاسونه مو راټم کړئ، لمونځ وکړئ او

زکات ورکړئ، خو کله چې پر دوی جهاد فرض کړی شو نو يوه ډله ئې له خلکو داسې وېرېده لکه له الله او يا تر دې هم سخته وېره او ويل ئې: اې زموږ ربه! ولې دې پر موږ جنګېدل فرض کړل؟ ولې دې تر يوې نږدې نېټې ونه ځنډولو؟ ورته ووايه: د دنيا متاع خو وړوکی شی دئ او آخرت غوره دئ، د هغه لپاره چې تقوا ئې غوره کړه او د بڅرکي په اندازه به پر تاسو تېری ونشي. [۷۸]- چې هرځای وئ مرګ به مو بيا مومي، که څه هم په دنګو کلکو ماڼيو کې وئ او چې کومه ښېګڼه ئې په برخه شي نو وايي: دا خو د الله له لوري ده، خو که کړاو ئې په برخه شي نو وايي: دا خو له تا څخه دئ، ورته ووايه: ټول د الله له لوري دي، په دې خلکو څه شوي چې په هيڅ خبري نه پوهېږي. [۷۹]- له ښېګڼې چې څه ستا په برخه شي نو د الله له لوري ده او چې کړاو او ستونزه دروررسېږي نو هغه پخپله ستا لخوا ده، ته خو مو خلکو ته يو استازی لېږلی يې او الله د شاهد په توګه کافي دئ.

(۷۷-۷۹)- په دې مبارکو آيتونو کې لاندې لارښووني زموږ مخې ته ايښودل شوې:

- ځينې خلك داسې وي چې له دښمن سره د جګړو د وخت له رارسېدو مخکې په جګړې ټينګار کوي، او وايي: بايد له دښمن سره د يوې پرېکندې نښتې له لارې خبره پای ته ورسوو او ستونزه د تل لپاره حل کړو، خو دا ټينګار ئې له قوی ايمان او د الله په لار کې د قربانۍ له جذبې څخه نه وي راولاړ شوی، بلکې له بيمار زړه راخوټېدلی وي، په دې بې وخته ټينګار سره غواړي چې ځان مخلص او انقلابي وښيي او په خپلو غلطو عملونو او غلطلو ويناوو پرده واچوي او خلکو ته وښيي چې که اوس او د سختې ورځې له رارسېدو مخکې هغوی څه قصور لري او په عمل کې تر نورو شاته پاتې دي او د خپلو ديني او مذهبي دندو په اداء کولو کې لټې کوي، کله چې په دې اړه ورباندې اعتراض وشي نو وايي: که له دښمن سره د نښتې او له دين د دفاع وخت راورسېدو نو موږ به تر ټولو مخلص ومومئ، زموږ په اخلاص او صداقت به هلته پوه شئ چې په لومړي خط کې مو توره په لاس او متې بروهلې وګورئ!! وبه ګورئ چې تر هر چا مخکې يو او په لومړي خط کې د دښمن مقابله کوو!! خو کله چې د جګړې اصلي وخت راورسېږي او په دې اړه صريح او واضح فيصله وشي او د قرآن صريح او واضح حکم د هغه غوښتنه وکړي نو دا کسان به داسې ومومئ چې سخته وېره به ئې په څېرو کې څرګنده وی، خړې سترګې؛ د هغه چا په څېر چې د مرګ له وېرې او هيبته بې هوشه شوی، له خلکو به داسې وېرېږي لکه له الله او حتی له خلکو به ئې وېره هومره وي چې له الله به دومره نه وېرېږي!!
- بيا به وايي: اوس خو د جګړې مناسب وخت نه دئ، ضروري وسائل نه دي برابر شوي، څه نور وخت ته ضرورت لرو، بايد جګړه وځنډېږي!!
- دوی جګړه او له دښمن سره مخامخ کېدل داسې ګڼې لکه د مرګ په لوري چې خوځول کېږي، لکه مرګ چې تيار دوی ته خپل کومی پرانيستی وي او د مرګ نېټه ئې رارسېدلې وي!! وايي به: خدای ولې موږ ته د څه نوري مودې لپاره د ژوندي پاتې کېدو موقع رانکړه او داسې ژر ئې له جګړو سره مخامخ کړو!!

- دې خلکو ته فقط يو خوب په کار دئ او هغه دا چي: له دنيا سره افراطي مينه مو لـه مرګـه وېروي، آخرت مو هېر کړی، دنيا ته په آخرت ترجيح ورکوئ، د همدې لپاره لـه مرګـه وېرېږئ او له جنګه ډډه کوئ. د الله په عدالت باور نلرئ، ګمان کوئ چي الله به د مسلمانانو هلـي ځلـي او قربانۍ ضايع کړي، حال دا چي الله د وړې ذرې په اندازه هم په خپلو بندګانو ظلم نه کوي.
- په دې پوه شئ چي پـه کور کـي ناستي سره او کلکو مورچلو او دنګو کلاګانو تـه پـه پناه وړلو سره هم له مرګه نه شئ خلاصېدی، په هر صورت به د مرګ داعي ته لبيك وايئ.
- دا کسان داسي دي چي که ستاسو په څنګ کي ئې څه ښېګڼه پـه برخـه شـوه نـو دا ستاسو د ملګرتيا نتيجه نه بلکي په خپل ځان د الله پېرزوينه ګڼي، خو کـه لـه کومـي ستونزي سره مخـامخ شول نو دا ستاسو له لوري ګڼي، دوی ته ووايئ چي ښـه او بد ټول د الله لـه لـوري دي، دوی پـه دې نه پوهېږي چي د ښه او بد، خير او شر، ګټي او تاوان پرېکړه د الله له لوري کېږي.
- هره ښېګڼه د الله پېرزوينه ده، مبادا هغه د خپل عمل نتيجه وګڼئ، دا ځکه چي د نېك عمل توفيق هم د الله پېرزوينه ده.
- هر کړاو او ستونزه ستا د بد عمل او ګناه نتيجه ده، له ځان نه پرته بل څوك مه ملامتوه.
- د الله پيغمبر هم د خير او شر واکدار نـه بلکـي د استازي پـه توګـه لېږل شـوی. الله پـه دې شهادت ورکوي چي خير، شر د ده لـه لوري دئ او ستا پـه عمل پوري تړلـی دئ، د ده پيغمبر فقط د يوه امين استازي دنده تر سره کوي، د خير او شر واك او پرېکړه د ده پـه اختيـار کـي نـه ده.

مَّن يُطِعِ ٱلرَّسُولَ فَقَدۡ أَطَاعَ ٱللَّهَۖ وَمَن تَوَلَّىٰ فَمَآ أَرۡسَلۡنَٰكَ عَلَيۡهِمۡ حَفِيظٗا ﴿٨٠﴾

[۸۰]- څوك چي د پيغمبر اطاعت وکړي، په حقيقت کي ئـې د الله اطاعت کړی او څـوك چي مخ واړوي نو ته مو پردوی څارونکی نه يې لېږلی.

<u>(۸۰)- د پيغمبر اطاعت پـه حقيقت کـي د الله اطاعت دئ او د ده مخالفت لـه الله سره مخالفت، د</u> پيغمبر دنده دا ده چي د الله پېغام خلکو ته ورسوي، هغه د الله استازی دئ، نـه د خلکو څـارندوی، له ده دا پوښتنه نه کېږي چي ولي ئې خلك له مخالفته منع نه کړی شو، دی پـه دې نـه دئ مکلف شوی، مکلفيت ئې دا دئ چي خلکو ته د الله دين ورسوي.

وَيَقُولُونَ طَاعَةٞ فَإِذَا بَرَزُواْ مِنۡ عِندِكَ بَيَّتَ طَآئِفَةٞ مِّنۡهُمۡ غَيۡرَ ٱلَّذِي تَقُولُۖ وَٱللَّهُ
يَكۡتُبُ مَا يُبَيِّتُونَۖ فَأَعۡرِضۡ عَنۡهُمۡ وَتَوَكَّلۡ عَلَى ٱللَّهِۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ وَكِيلًا ﴿٨١﴾

[۸۱]- او وايي: اطاعت (کوو)، خو کله چي ستا لخوا بهر ووځي، نو يوه ډله ئې په شپه کي د هغه څه خلاف مرکې کوي چي دلته ئې وايـي او الله د دوی دا د شـپې مرکـې ليکـي، نو له دوی مخ واړوه او پر الله توکل وکړه او الله د وکيل په توګه کافي دئ.

(۸۱)- منافقینو به د پیغمبر علیه السلام په وړاندي د ایمان او اطاعت دعوا کوله، خو له خپلو ملګرو سره به ئې د شپې په غونډو کې د خپلې مخکنۍ وینا خلاف نور څه ویل، دلته د دوستۍ خبره او هلته د دښمنۍ، دلته د اطاعت او هلته د بغاوت، دلته د اخلاص او هلته د نفاق، هر څوک چې مخامخ یو څه وایي او تر شا بل څه، هغه منافق دئ او د داسي منافقینو په اړه ستا وظائف دا دي:

- له دوی مخ واړوه او هیڅ اعتناء ورته مه کوه.
- یوازي پر یوه الله توکل وکړه، دا ځکه چې الله د وکیل په توګه کافي دئ.

أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ ٱلْقُرْءَانَ ۚ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِندِ غَيْرِ ٱللَّهِ لَوَجَدُوا۟ فِيهِ ٱخْتِلَٰفًا كَثِيرًا

[۸۲]- نو آیا په قرآن کې ئې تدبر نه دئ کړی، که هغه د ماسوی الله له لوري وی نو حتماً به ئې ډېر اختلاف په کې موندلی وو.

(۸۲)- قرآن په درویشتو کلونو کې بشپړ شو، په دې اوږدې مودې کې په پیغمبر علیه السلام رنګارنګ حالات راغلل، هر حالت په انسان کې خاص مشاعر او عواطف راولاړوي، افکار او نظریات ئې تر خپل اغېز لاندي نیسي، د ضعف د حالت احساسات او خبري ئې بېلي وي او د قوت د حالت جذبات او افکار ئې بېل، د غضب په حالت کې ئې وینا او پرېکړي له قهر او غصې ډکي، خو چې قهر ئې سوړ شي او غصه ئې کښېني نو په خپلو خبرو پښېمانه وي او د ترمیم هڅه ئې کوي، خو پیغمبر علیه السلام په داسي حال کې چې په سر کې یوازي وو، د ګوتو په شمېر کسانو ورباندي ایمان راوړ، خپل قوم ورسره مخالفت وکړ، د مخالفینو سرخېل ئې یو تره وو، خپلو زامنو ته ئې وویل چې د محمد (علیه السلام) لوڼي طلاقي کړئ، هغوی دا کار وکړ، یاران ئې تر تعذیبونو لاندي، هجرت ته مجبور شو، سختي ورځې ورباندي راغلې، دا حالت ورو ورو بدل شو، پلویان ئې زیات شول، د بریاوو او فتوحاتو مرحله ئې پیل شوه، دښمن ته ئې په وار وار ماتې ورکړه او تر رحلت مخکې نږدې ټول حجاز د ده تر واکمنۍ لاندي راغی، دغه قرآن په ټولې دغې مودې کې، له خپلو ټولو لوړو ژورو، ستونزو، کړاوونو، ماتو او بریاوو سره، ورو ورو بشپړ شو، خو نه ئې په الفاظو او کلماتو کې اختلاف رامنځ ته شو او نه ئې په مطالبو کې د حقیقت خلاف یوه وینا او یو لفظ تر سترګو شو، دا خبره د انسان له وس نه ډېره ډېره اوچته او ورته محال او ناممکنه ده چې د درویشتو کلونو ټولې خبري ئې رښتیا ثابتي شي او یوه ئې د حقیقت خلاف او د ده د خپلو وینا ګانو خلاف ترسترګو نشي، که دا قرآن له الله پرته د بل چا له لوري وی نو هرو مرو به ئې په متن کې هم او په مدعا او مفهوم کې هم ډېر اختلافات موندل شوی وو، دا کافي ده چې ومنئ پیغمبر علیه السلام د الله استازی او قرآن د الله کتاب دئ.

که څه هم د آیت مدعا عامه ده خو دلته خطاب منافقینو ته متوجه دئ او دوی ته ویل شوي چې ستاسو د منافقت اصلي وجه دا ده چې نه پر پیغمبر د الله د استازي په توګه ایمان لرئ او نه

پر قرآن د الله د کتاب په توګه.

وَإِذَا جَآءَهُمۡ أَمۡرٌ مِّنَ ٱلۡأَمۡنِ أَوِ ٱلۡخَوۡفِ أَذَاعُواْ بِهِۦۖ وَلَوۡ رَدُّوهُ إِلَى ٱلرَّسُولِ وَإِلَىٰٓ أُوْلِي ٱلۡأَمۡرِ مِنۡهُمۡ لَعَلِمَهُ ٱلَّذِينَ يَسۡتَنۢبِطُونَهُۥ مِنۡهُمۡۗ وَلَوۡلَا فَضۡلُ ٱللَّهِ عَلَيۡكُمۡ وَرَحۡمَتُهُۥ لَٱتَّبَعۡتُمُ ٱلشَّيۡطَٰنَ إِلَّا قَلِيلٗا ﴿٨٣﴾

[۸۳]- او که کله د امن یا د وېرې کوم خبر ورته راشي، خپروي ئې، خو که هغه ئې پيغمبر او خپلو چاراواکو ته رسولی وی، نو د دوی استنباط کوونکي به حتماً پرې پوه شوي وو او که پر تاسو د الله فضل او رحمت نه وی نو له لږو پرته به تاسو ټولو د شيطان متابعت کړی وو.

(۸۳)- قرآن دا هم د منافقينو کار ګڼي چې کله په مسلمانانو کې وېره خوروي او کله بې ځايه طمع، کله له دښمن نه مسلمانان وېروي او کله ئې له هغه غافل کوي او د هغه په اړه بې ځايه هيلي په دوی کې راپيدا کوي، هم له دښمنه بې ځايه وېره خطرناك عواقب لري او هم له هغه غافل کېدل او په خطر ئې سترګې پټول او د هغه له لوري د امنيت احساس کول. هرڅوك چې دا کار کوي هغه منافق دئ، د پيغمبر عليه السلام په وخت کې هم او نن هم.

په دې سره مسلمانانو ته ويل شوي چې د هغو شايعاتو له خورولو ډډه وکړئ چې يا بې ځايه وېره راولاړوي او يا مسلمانان د دښمن له خطره غافل کوي، که د دښمن په اړه کومه اطلاع ترلاسه کوئ نو دا بايد خپلو مشرانو ته ورسوئ.

څوك چې دا کار کوي هغه نه يوازې منافق دئ بلکې الله تعالی دلته د داسې خطرناك شيطان په نامه ياد کړی چې مسلمانان د الله په فضل سره د هغوی له شره خوندي پاتې کېدی شي، دا د لستونې مار دئ، له نېش څخه ئې يوازې د الله په فضل خوندي پاتې کېدی شئ.

فَقَٰتِلۡ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ لَا تُكَلَّفُ إِلَّا نَفۡسَكَۚ وَحَرِّضِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَۖ عَسَى ٱللَّهُ أَن يَكُفَّ بَأۡسَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْۚ وَٱللَّهُ أَشَدُّ بَأۡسٗا وَأَشَدُّ تَنكِيلٗا ﴿٨٤﴾

[۸٤]- نو د الله په لار کې وجنګېږه، له ځانه پرته بل څوك مه مکلف کوه او مؤمنان وهڅوه، اميد دئ الله د کافرانو جګړه بنده کړي، د الله خو هم جنګ شديد دئ او هم ئې عذابول.

(۸٤)- د مخکنی موضوع په ارتباط؛ د جنګ په اړه او پيغمبر عليه السلام ته د خطاب په ترڅ کې څو مهمې لارښوونې شوې:

- د الله په لار کې وجنګېږه.

- د دې هڅه مه کوه چې نور جنګ ته اړ کړې، اړ شوي کسان په جنګ کې د ګډې پر ځای تاوان دررسوي.
- مؤمنان جنګ ته وهڅوه.
- امید دئ دا جګړه د دښمن د ماتې په نتیجه کې پای ته ورسېږي، ستا دښمن د اوږدې مودې لپاره مقاومت نشي کولی، داسې کوم مقدس هدف په مخکې نلري چې د هغه لپاره تر اوږدې مودې د جګړې ستونزې وګالي.
- د دوی جنګ په اصل کې له الله سره دئ، څنګه به له دې جنګ کومه نتیجه ترلاسه کړی شي؟
- د الله هم جنګ سخت دئ او هم ئې عذاب.

مَّن يَشْفَعْ شَفَٰعَةً حَسَنَةً يَكُن لَّهُۥ نَصِيبٌ مِّنْهَا ۖ وَمَن يَشْفَعْ شَفَٰعَةً سَيِّئَةً يَكُن لَّهُۥ كِفْلٌ مِّنْهَا ۗ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ مُّقِيتًا ﴿٨٥﴾

[۸۵]- څوك چې د ښایسته سپارښتنې سپارښتنه وکړي، هغه ته به د دې ځانګړې برخه وي او چا چې د ناوړې سپارښتنې سپارښتنه وکړه، هغه ته به د دې ځانګړی د ګناه پېټی وي او الله په هر څه ښه څار کوونکی دئ.

(۸۵)-که څه هم د دې آیت الفاظ عام دي او په عامه توګه ویل شوي که څوك نېکه سپارښتنه وکړي، ثواب به ئې په برخه شي او که ئې بده سپارښتنه وکړه ګناه به ئې په برخه شي، خو د آیت له سیاق او سباق نه په واضح توګه معلومېږي چې دلته په ځانګړې توګه د جهاد په اړه سپارښتنه مراد ده، چا چې مسلمانان جهاد ته تشویق کړل، نو د مجاهدینو په ثواب کې به ورسره شریك شي او چا چې مجاهدین له دښمن نه ووېرول، له هغه ئې غافل کړل، د دوی شوق او جذبه ئې سړه کړه، د دوی عزم او اراده ئې متزلزله کړه، په ګناه کې به ئې شریك وي او د جهاد د پرېښودو د سترې ګناه له پېټي به یو څه د ده په اوږو بار شي.

وَإِذَا حُيِّيتُم بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا۟ بِأَحْسَنَ مِنْهَآ أَوْ رُدُّوهَآ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ حَسِيبًا ﴿٨٦﴾

[۸٦]- او که کله په کوم ښه سلام پر تاسو سلام وویل شو، نو یا تر دې غوره سلام ووایئ او یا همغه وروګرځوئ، بې شکه چې الله په هر څه ښه حساب کوونکی دئ.

(۸٦)- د سلام، ښه راغلاست او ژوندی دې وي، ځواب به یا تر دې په غوره کلماتو ورکوئ او یا به همدغه کلمات په ځواب کې وایئ، په دې پوه شئ چې الله تعالی حسیب دئ له بنده سره په هر څه کې حساب کوي.

ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَۚ لَيَجۡمَعَنَّكُمۡ إِلَىٰ يَوۡمِ ٱلۡقِيَٰمَةِ لَا رَيۡبَ فِيهِۗ وَمَنۡ أَصۡدَقُ مِنَ ٱللَّهِ
حَدِيثٗا ﴿٨٧﴾

[۸۷]- الله همغه دئ چي له ده پرته بل معبود نشته، حتماً به مو د قيامت ورځي ته راغونډ کړي، او څوك به په وينا کي تر الله زيات رښتينی وي؟

(۸۷)- له الله پرته بل معبود نشته، د قيامت په ورځ د الله په وړاندي ستاسو راغونډېدل يو حقيقت دئ، دا د الله وينا ده، تر الله به څوك په خپلي وينا کي زيات رښتينی وي؟

فَمَا لَكُمۡ فِي ٱلۡمُنَٰفِقِينَ فِئَتَيۡنِ وَٱللَّهُ أَرۡكَسَهُم بِمَا كَسَبُوٓاْۚ أَتُرِيدُونَ أَن تَهۡدُواْ مَنۡ
أَضَلَّ ٱللَّهُۖ وَمَن يُضۡلِلِ ٱللَّهُ فَلَن تَجِدَ لَهُۥ سَبِيلٗا ﴿٨٨﴾ وَدُّواْ لَوۡ تَكۡفُرُونَ كَمَا كَفَرُواْ
فَتَكُونُونَ سَوَآءٗۖ فَلَا تَتَّخِذُواْ مِنۡهُمۡ أَوۡلِيَآءَ حَتَّىٰ يُهَاجِرُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِۚ فَإِن تَوَلَّوۡاْ
فَخُذُوهُمۡ وَٱقۡتُلُوهُمۡ حَيۡثُ وَجَدتُّمُوهُمۡۖ وَلَا تَتَّخِذُواْ مِنۡهُمۡ وَلِيّٗا وَلَا نَصِيرًا ﴿٨٩﴾

[۸۸]- نو پر تاسو څه شوي چي د منافقينو په اړه دوه ډلي شوئ، حال دا چي الله تعالی دوی د خپلو لاسته راوړنو په وجه رانسکور کړل، آيا غواړئ هغه څوك هدايت کړئ چي الله بې لاري کړی، او الله چي څوك بې لاري کړي هيڅ لار به ورته ونه مومې. [۸۹]- خوښه ئې دا ده چي تاسو هم داسي کافران شئ لکه دوی چي کافران شول، نو بيا به سره برابر شئ، نو تر هغه له دوی څخه دوستان مه نيسئ چي د الله په لار کي هجرت وکړي، نو که ئې ډډه وکړه، نو وئې نيسئ او هر ځای چي ئې مومئ وئې وژنئ او مه له دوی کوم دوست نيسئ او مه کوم مرستندوی.

(۸۸-۸۹)- له دغو دواړو آيتونو څخه معلومېږي چي دلته بحث د هغو خلکو په اړه دئ چي د ايمان دعوا ئې کوله خو په دارالکفر کي پاتي شوي او په داسي حال کي ئې مدينې ته له راتلو ډډه کړې چي له يوې خوا د هجرت کولو امر ورته شوی وو او له بلې خوا په دې نتوانېدل چي هلته خپل ديني شعائر په ښکاره توگه او په اطمئنان سره ترسره کړي، د هغو خلکو تر سلطې لاندي ئې ژوند کولو ته دوام ورکړی چي له مسلمانانو سره جنگېدل، په دارالحرب کي د دوی د پاته کېدا اصلي وجه دا وه چي د خپل دين او ايمان لپاره قربانۍ ته چمتو نه وو، دې ته تيار نه وو چي د اسلام لپاره له خپل کور، کلي ووځي، د کافرانو له سلطې آزاد شي او د اسلام تر بيرغ لاندي د ژوند کولو لپاره مدينې ته راشي، نه مجبوريت منع کړي وو او نه ضعف او ناتوانی. ډېر ځله به داسي هم واقع کېده چي دوی به د کافرانو په څنگ کي او د دوی تر قومندې لاندي د

مسلمانانو په ضد په جګړو کې برخه اخیسته. ډېر ځله به له مجاهدینو سره دا اندېښنه راپیدا کېده چې که موږ د دښمن په کومې سیمې برید کوو او هلته داسې مسلمانان وي او یا دښمن پر موږ حمله کوي او داسې کسانو په دې حملې کې برخه اخیستې وي او زموږ په لاس ووژل شي، زموږ حکم به څه وي او د دوی حکم څه؟ الله تعالی د دوی د دغې اندېښنې د رفع کولو لپاره دا لارښوونه وکړه چې مهمې برخې ئې دا دي:

- دا منافقین دي.
- د دوی په اړه اختلاف مه کوئ.
- د دوی عملونه داسې دي چې دارالایمان ته د راتلو وړ نه دي، الله تعالی د دې وړ ونه ګڼل چې ستاسو خوا ته ئې راولې، د اسلام په لورې د مخکې تلو پر ځای د کافرانو تر سلطې لاندې پاته کېدو باندې راضي شول، الله تعالی پرېښودل چې په هغه کې نسکور شي.
- د دوی په اړه به ستاسو خپل منځي اختلاف څه ګټه ولري او څنګه به د دوی د هدایت باعث شي، حال دا چې الله تعالی ئې د هدایت وړ نه ګڼي او دا توفیق ئې نه دئ ورپه برخه کړی چې له هغه ناولې ډنډه راووځي؟!
- دوی خو دا خوښوي چې کاش تاسو هم د دوی په څېر وئ، تاسو هم له خپل تاتوبي هجرت نه وی کړی. له نورو سره د ګډ ژوند کوم صورت مو راپیدا کړی وی، نه هغوی زموږ مزاحم کېدی او نه موږ د دوی. که موږ داسې ژوند کولی شو نو تاسو ئې ولې نه شئ کولی؟
- ترڅو چې دا خلك د الله په لار کې هجرت ونکړي، خپل اولیاء او دوستان ئې مه ګڼئ.
- که له هجرت کولو ئې ډډه وکړه نو په نیولو او وژلو ئې هیڅ صرفه مه کوئ، د دښمن له ډلې څخه ئې وګڼئ او همغه څه ورسره وکړئ چې له دښمن سره ئې کوئ، هیڅ یو ئې مه خپل دوست ګڼئ او مه ترې د مرستې طمع کوئ.

د دغو مبارکو آیتونو په رڼا کې د هغو خلکو وضع په څرګنده معلومولی شو چې اوس د امریکایانو تر واکمنی لاندې په افغانستان کې ژوند کوي او نورو ته هم بلنه ورکوي چې له مقاومت څخه لاس واخلي او د دوی په شان دښمن ته تسلیم شي او د هغو وضع او حکم هم چې د ایمان دروغجنه دعوا کوي خو د امریکایانو تر قومندې لاندې له مسلمانانو سره جنګېږي.

إِلَّا ٱلَّذِينَ يَصِلُونَ إِلَىٰ قَوۡمِۭ بَيۡنَكُمۡ وَبَيۡنَهُم مِّيثَٰقٌ أَوۡ جَآءُوكُمۡ حَصِرَتۡ صُدُورُهُمۡ
أَن يُقَٰتِلُوكُمۡ أَوۡ يُقَٰتِلُواْ قَوۡمَهُمۡۚ وَلَوۡ شَآءَ ٱللَّهُ لَسَلَّطَهُمۡ عَلَيۡكُمۡ فَلَقَٰتَلُوكُمۡۚ فَإِنِ
ٱعۡتَزَلُوكُمۡ فَلَمۡ يُقَٰتِلُوكُمۡ وَأَلۡقَوۡاْ إِلَيۡكُمُ ٱلسَّلَمَ فَمَا جَعَلَ ٱللَّهُ لَكُمۡ عَلَيۡهِمۡ سَبِيلٗا ﴿٩٠﴾

[۹۰]- له هغو پرته چې له کوم داسې قوم سره پیوست کېږي چې ستاسو او د دوی ترمنځ کومه معاهده وي او یا تاسو ته په داسې حال کې راشي چې سینې ئې له دې تنګې شوې وي چې له تاسو سره وجنګېږي او یا له خپل قوم سره وجنګېږي او که الله غوښتی نو

دوی به ئې درباندې مسلط کړي وو او بيا به حتماً درسره جنګېدل، نو که درنه يوې خوا ته شول او درسره ونه جنګېدل او روغه، جوړه ئې دروړاندې کړه، نو بيا الله تاسو ته پر دوی (د تېري) کومه لار ګودر نه دئ ټاکلی.

(۹۰)- په دوه صورته کې د دوی له نيولو او وژلو ډډه وکړئ:

- له داسې قوم سره ئې خپل پيوستون اعلان کړی وي چې تاسو ورسره د عدم تعرض معاهده لرئ.
- تاسو ته په داسې حال کې راشي چې له جګړو کرکه څرګندوي، ستومانه دي، نه له تاسو سره جنګېدل غواړي او نه له خپل قوم سره.

دا چې يوه ډله ستاسو په خلاف له جګړې لاس اخلي، دا د الله يوه پېرزوينه وګڼئ، فوراً مثبت ځواب ورکړئ، غوښتنه ئې ومنئ او د دوی په خلاف له جګړې ډډه وکړئ. که دوی يوې خوا ته شول، درسره ونه جنګېدل او روغه، جوړه ئې دروړاندې کړه، نو بيا پر دوی باندې د تعرض هيڅ حق نلرئ، الله تعالی د دې اجازه نه ده درکړې چې د دوی په خلاف وسله استعمال کړئ.

سَتَجِدُونَ ءَاخَرِينَ يُرِيدُونَ أَن يَأۡمَنُوكُمۡ وَيَأۡمَنُواْ قَوۡمَهُمۡ كُلَّ مَا رُدُّوٓاْ إِلَى ٱلۡفِتۡنَةِ أُرۡكِسُواْ فِيهَاۚ فَإِن لَّمۡ يَعۡتَزِلُوكُمۡ وَيُلۡقُوٓاْ إِلَيۡكُمُ ٱلسَّلَمَ وَيَكُفُّوٓاْ أَيۡدِيَهُمۡ فَخُذُوهُمۡ وَٱقۡتُلُوهُمۡ حَيۡثُ ثَقِفۡتُمُوهُمۡۚ وَأُوْلَٰٓئِكُمۡ جَعَلۡنَا لَكُمۡ عَلَيۡهِمۡ سُلۡطَٰنٗا مُّبِينٗا ﴿٩١﴾

[۹۱]- ژر ده چې نور هم داسې وموميئ چې غواړي هم له تاسو نه په امن کې وي او هم له خپل قوم څخه په امان کې، خو که کله فتنې ته وبلل شي، په کې پرېوځي، نو که له تاسو يوې خوا ته نه شول او روغه، جوړه ئې دروړاندې نه کړه او خپل لاسونه ئې راټم نه کړل، نو وئې نيسئ او چې هر ځای ئې موميئ وئې وژنئ او پر دې ډلې مو تاسو ته څرګند حجت درکړی.

(۹۱)- له داسې خلکو سره به هم مخامخ شئ چې امن خوښې دي، غواړي له تاسو هم امان تر لاسه کړي او له خپل قوم نه هم خوندي وي، څوك وربانديې تېری ونکړي، جګړه فتنه ګڼي، غواړي له دې فتنې لرې پاتې شي، خو که وربانديې تېری وشي او جګړې ته اړ کړی شي نو بيا په ټول توان، طاقت په کې برخه اخلي، دوی مه چېړئ، جګړې ته ئې مه اړ کوئ، مثبت ځواب ورکړئ، له خپلې خوا ئې مطمئن کړئ، خو که سره له دې له تاسو يوې خوا ته نه شول، روغه، جوړه ئې دروړاندې نه کړه او له تېري ئې ځان ونه ساتو، نو وئې نيسئ او چې هر ځای ئې موميئ وئې وژنئ، الله تعالی د دې حق او اجازه تاسو ته درکوي.

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَن يَقْتُلَ مُؤْمِنًا إِلَّا خَطَـًٔا ۚ وَمَن قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَـًٔا فَتَحْرِيرُ
رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُّسَلَّمَةٌ إِلَىٰٓ أَهْلِهِۦٓ إِلَّآ أَن يَصَّدَّقُوا۟ ۚ فَإِن كَانَ مِن قَوْمٍ عَدُوٍّ
لَّكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ ۖ وَإِن كَانَ مِن قَوْمٍۭ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُم
مِّيثَٰقٌ فَدِيَةٌ مُّسَلَّمَةٌ إِلَىٰٓ أَهْلِهِۦ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ ۖ فَمَن لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ
مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِّنَ ٱللَّهِ ۗ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٩٢﴾

[۹۲]- او هیڅ مؤمن ته نه ښايي چې بل مؤمن ووژني، مګر په خطا سره او چا چې کوم مؤمن په خطا سره وواژو نو بيا د يوه مؤمن مريي آزادول او ټبر ته ئې مسلم ديت ورکول دي، مګر دا چې معاف ئې کړي، او که هغه له داسې يوه قوم څخه وو چې ستاسو دښمن وي، خو دی مؤمن وو، نو بيا د يوه مؤمن مريي آزادول دي او که له داسې قوم څخه وو چې په خپلو کې کومه معاهده سره لرئ، نو بيا ئې ټبر ته مسلم ديت ورکول او د يوه مؤمن مريي آزادول دي، خو که څوك ئې ونه مومي نو بيا دوه مياشتې پر له پسې روژه نيول دي، يوه الهي توبه او الله باحکمته پوه دئ.

(۹۲)- دا د مؤمن له شأنه لرې ده چې بل مؤمن قصداً او عمداً ووژني، يوازې په خطا سره د داسې قتل احتمال شته. او د خطائي قتل په اړه دلته لاندې لارښووني شوې:

- د مقتول ورثه ته به ديت ورکوي او يو مؤمن مريي به آزادوي. په دې سره به هم هغه تاوان څه ناڅه جبران شوی وي چې د مقتول ټبر ته رسېدلی او هم هغه تاوان چې د مقتول په وژل کېدو سره د ده اسلامي ټولنې ته رسېدلی.
- که دا مؤمن مقتول د داسې کوم قوم غړی وو چې له مسلمانانو سره د دښمنۍ او جګړې په حالت کې دئ، نو بيا به يوازې يو مؤمن مريي آزادوي.
- او که د ده قوم له مسلمانانو سره د عدم تعرض معاهده درلوده، نو هم ديت وربانديې لازم دئ او هم د يوه مؤمن مريي آزادول.
- که قاتل د مريي د آزادولو توان نه لرلو، نو بيا دوه مياشتې پر له پسې روژه وربانديې لازمه ده.
- الله تعالی ستاسو د توبې قبلول په دغو شرائطو پورې تړلي ده.
- دا د حکيم او عليم خدای له لورې حکيمانه لارښووني دي، په دې کې ډېر حکمتونه مضمر دي.

وَمَن يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُّتَعَمِّدًا فَجَزَآؤُهُۥ جَهَنَّمُ خَٰلِدًا فِيهَا وَغَضِبَ ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُۥ
وَأَعَدَّ لَهُۥ عَذَابًا عَظِيمًا ﴿٩٣﴾

[۹۳]- او څوك چي كوم مؤمن په قصد سره ووژني نو سزا ئې دوزخ دئ، تلپاته په هغه كي او الله پرې غضب كړی، لعنت ئې پرې ويلی او ستر عذاب ئې ورته تيار كړی.

~~(۹۳)- په ناروا سره او عمداً او په داسي حال كي د يوه مؤمن وژل چي ښه ئې پېژني، له ايمان~~
څخه ئې خبر دئ او پر دې هم پوهېږي چي د ده د وژلو حق نلري، نو د داسي كس اخروي سزا دا ده:

- جهنم او په هغه كي د تل لپاره پاته كېدا.
- د الله غضب.
- د الله لعنت.
- ستر عذاب.

او دنيوي سزا ئې هغه ده چي د البقرة سورې په ۱۷۸ آيت كي بيان شوې.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا ضَرَبْتُمْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ فَتَبَيَّنُواْ وَلَا تَقُولُواْ لِمَنْ أَلْقَىٰٓ
إِلَيْكُمُ ٱلسَّلَٰمَ لَسْتَ مُؤْمِنًا تَبْتَغُونَ عَرَضَ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا فَعِندَ ٱللَّهِ
مَغَانِمُ كَثِيرَةٌ ۚ كَذَٰلِكَ كُنتُم مِّن قَبْلُ فَمَنَّ ٱللَّهُ عَلَيْكُمْ فَتَبَيَّنُوٓاْ ۚ إِنَّ
ٱللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿٩٤﴾

[۹٤]- اې مؤمنانو! كله چي د الله په لار كي د جهاد لپاره وځئ نو ښه څېړنه كوئ او هغه چا ته چي پر تاسو سلام اچوي؛ دا مه وايئ چي ته مؤمن نه يې، په داسي حال كي چي دنيوی مال، متاع لټوئ، نو له الله سره ډېر غنائم دي، تر دې مخكي تاسو هم دغسي وئ، خو الله درباندي احسان وكړ، نو ښه تحقيق كوئ، بې شكه چي الله په هغه څه ښه خبر دئ چي تاسو ئې كوئ؟

(۹٤)- مؤمنانو ته لارښوونه شوې چي د جهاد په دوران كي به لاندي خبرو ته په كلكه پام كوئ:

- له خلكو سره په خپلي معاملي كي ډېر احتياط وكړئ، په دې اړه بايد ډېر محتاط وئ چي بې گناه انسان، مخصوصاً كوم مسلمان ستاسو په لاس ونه وژل شي.

- ځوك چې پر تاسو سلام اچوي او د سلام له اچولو ئې معلومېږي چې هغه مسلمان او د مسلمانانو خواخوږی دئ، د هغه په اړه دا مه وایاست چې مسلمان نه دئ، یا ئې له وېرې سلام اچولی او یا خدعه کوي، په همدې الفاظو ئې اکتفاء وکړئ، مسلمان ئې وګڼئ او له ځورولو او وژلو ئې ډډه وکړئ.
- مبادا د غنیمت په غرض د هغه په وینو خپل لاسونه سره کړئ، له الله سره ډېر غنائم دي، د هغو حلالو او له شك شبهې وتلو غنائمو ترلاسه کول وغواړئ.
- تر دې د مخه تاسو هم د دوی په څېر وئ، الله تعالی پر تاسو فضل وکړ او د مسلمانېدو توفیق ئې درکړ، په کار ده تاسو هم له دغو خلکو سره همغسې احسان وکړئ چې له تاسو سره شوی.
- په دې پوه شئ چې خبیر خدای ستاسو له هر عمل او د هغه تر شا ستاسو له موخې او غرض ښه خبر دئ.

لَّا يَسۡتَوِي ٱلۡقَٰعِدُونَ مِنَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ غَيۡرُ أُوْلِي ٱلضَّرَرِ وَٱلۡمُجَٰهِدُونَ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ بِأَمۡوَٰلِهِمۡ وَأَنفُسِهِمۡۚ فَضَّلَ ٱللَّهُ ٱلۡمُجَٰهِدِينَ بِأَمۡوَٰلِهِمۡ وَأَنفُسِهِمۡ عَلَى ٱلۡقَٰعِدِينَ دَرَجَةٗۚ وَكُلّٗا وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلۡحُسۡنَىٰۚ وَفَضَّلَ ٱللَّهُ ٱلۡمُجَٰهِدِينَ عَلَى ٱلۡقَٰعِدِينَ أَجۡرًا عَظِيمٗا ﴿٩٥﴾ دَرَجَٰتٖ مِّنۡهُ وَمَغۡفِرَةٗ وَرَحۡمَةٗۚ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورٗا رَّحِيمًا ﴿٩٦﴾

[۹۵]- د مؤمنانو غیر معذور ناست کسان له هغو سره برابر نه دي چې په خپل مال او ځان سره د الله د لارې مجاهدین دي، الله دغو په خپل مال او ځان سره مجاهدینو ته پر ناستو کسانو د ځانګړې درجې فضیلت ورکړی، په داسې حال کې چې الله له هر یوه سره د ښې بدلې وعده کړې، خو مجاهدینو ته ئې پر ناستو کسانو د ستر اجر فضیلت ورکړی.
[۹٦]- د ده له خوا ځانګړې درجې، بخښنه او پېرزوینه او الله مهربان بخښونکی دئ.

(۹۵-۹٦)- دلته د مجاهد او غیر مجاهد تر منځ د سترو توپیرونو په اړه لاندې وضاحتونه شوي:
- هغه مسلمان چې معذور نه وي او له جهاده وروسته پاتې کېږي، له هغه چا سره نشي برابرېدی چې د خپل سر او مال په بیع په جهاد کې برخه اخلي.
- هم د مجاهد مقام او درجه تر ده لوړه ده او هم ئې اجر، ناست کسان په بل هیڅ نېك عمل سره نه د دوی مقام ته رسېدی شي او نه د دوی په څېر اجر ترلاسه کوی شي.
- ناست کسان به هم د خپل ایمان، اخلاص او نېك عمل اجر ترلاسه کوي، خو د مجاهدینو فضیلت او اجر نشي موندئ.
- دا توپیرونه د عادي درجو توپیرونه مه ګڼئ، دا د الهي معیارونو له مخې د لوړو لوړو

درجو توپیرونه دي.

- مهربان بخښونکی خدای د دوی ګناهونه ورته بخښي او خپل ستر رحمت د دوی په حال شاملوي.

دې ته مو باید پام وي چې دلته د هغه حالت په اړه بحث کېږي چې په جهاد کې برخه اخیستل د مسلمانانو خپلې خوښې ته پرېښودل شوی وي، فرض عین نه بلکې فرض کفایي وي، د نفیر عام حالت نه وي او ټولو ته دا نه وي ویل شوي چې د جهاد لپاره ووځئ، په هغه حالت کې خو له جهاد څخه وروسته پاته کېدا داسې ستره ګناه ده چې د انسان ایمان او آخرت په خطر کې اچوي.

إِنَّ ٱلَّذِينَ تَوَفَّىٰهُمُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ ظَالِمِىٓ أَنفُسِهِمْ قَالُوا۟ فِيمَ كُنتُمْ ۖ قَالُوا۟ كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِى ٱلْأَرْضِ ۚ قَالُوٓا۟ أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ ٱللَّهِ وَٰسِعَةً فَتُهَاجِرُوا۟ فِيهَا ۚ فَأُو۟لَٰٓئِكَ مَأْوَىٰهُمْ جَهَنَّمُ ۖ وَسَآءَتْ مَصِيرًا ﴿٩٧﴾ إِلَّا ٱلْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ ٱلرِّجَالِ وَٱلنِّسَآءِ وَٱلْوِلْدَٰنِ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا ﴿٩٨﴾ فَأُو۟لَٰٓئِكَ عَسَى ٱللَّهُ أَن يَعْفُوَ عَنْهُمْ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٩٩﴾

[۹۷]- بې شکه هغه کسان چې ملائکې ئې روح قبضوي، په داسې حال کې چې دوی پر خپلو ځانونو ظلم کوونکي وي، ورته وايي به: تاسې په څه حالت کې وئ؟ وايي: موږ په زمکه کې کمزوري او مستضعف وو، ورته وبه وايي: آیا د الله زمکه پراخه نه وه چې هجرت مو په کې کړی وی؟ نو دوی همغه دي چې مېشت ځای ئې دوزخ دئ او د ورګرځېدو څومره بد ځای! [۹۸]- مګر هغه کمزوري نارینه، ښځې او ماشومان چې نه د کومې حیلې توان لري او نه د کومې لارې د موندو. [۹۹]- نو ښايي الله دوی ته عفو وکړي او الله بخښونکی تېرېدونکی دئ.

(۹۷-۹۹)- دلته د هغو کسانو په اړه بحث شوی چې د هجرت له فرض کېدو وروسته ئې له هجرته ډډه کړې، په دارالحرب کې پاتې شوي، څه عذر ئې نه وو، هسې د الله لپاره له خپل کور، کلي وتل او له خپل مال، دولت لاس اخیستل ورته ګران وو، د دوی په اړه لاندې وضاحتونه شوي:

- دوی پر خپل ځان ظلم کوي او خپله دنیا او آخرت تباه کوي.
- د مرګ په وخت کې به ئې ملائکې دا بهانه د منلو وړ نه ګڼي چې وایي: مجبور او ناتوانه وو.

- ملائكي به ورته وايي: آيا د الله دا پراخه زمكه دومره درباندي تنگه شوې وه چي د هجرت لپاره مو كوم ځاى نه شو موندلى تر څو لـه خپل دين او ايمـان سره هلتـه تللي وى او د كفر لـه سلطې مو ځان آزاد كړى وى؟!
- د دوى مېشت ځاى دوزخ دئ.
- خو هغه واقعي مستضعفين نارينه، ښځي او ماشومان ترې مستثنى دي چي نـه كومـه حيلـه او چاره لري او نه د وتلو كومه لار.
- ښايي چي الله تعالى به د دوى عذر ته په پام سره دوى ته عفو وكړي.

له دې نه معلومېږي چي په دارالحرب كي د طاغوت تر سلطې لاندي ژوند كول د الله په دين كي ډېره ستره گناه ده، له دارالحربه وتل او د طاغوت لـه سلطې نـه ځان ژغورل او پـه دې خاطر هجرت كول فرض دئ، تارك ئې د شديدي مواخذې وړ او د جهنم مستحق دئ.

وَمَن يُهَاجِرۡ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ يَجِدۡ فِي ٱلۡأَرۡضِ مُرَٰغَمٗا كَثِيرٗا وَسَعَةٗۚ وَمَن يَخۡرُجۡ مِنۢ بَيۡتِهِۦ مُهَاجِرًا إِلَى ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ ثُمَّ يُدۡرِكۡهُ ٱلۡمَوۡتُ فَقَدۡ وَقَعَ أَجۡرُهُۥ عَلَى ٱللَّهِۗ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورٗا رَّحِيمٗا ﴿١٠٠﴾

[۱۰۰]- او څوك چي د الله په لار كي هجرت وكړي، په زمكي كي به ډېر آرام ځايونـه او پراخي ومومي او څوك چي له خپل كور څخه د الله او د ده د رسول لوري ته د مهاجر په څېر ووځي او مرگ ئې بيا ومومي نو په يقين سره ئې اجر د الله پـه ذمـه شـو او الله خـو مهربان بخښونكى دئ.

---

(۱۰۰)- دلتـه دغـه پـه دارالحرب كـي پـاتي مؤمنـان هجـرت تـه هڅـوي او د څـو خبـرو اطمئنـان وركوي:

- الله ستا د روزي ضامن دئ، دا گمان مه كوه چي كـه د الله پـه لار كـي هجـرت وكـړې او د روزي موجود وسائل او امكانات درنه پاتي شي، نو له فقر او لوږي سره بـه مخـامخ شـې، رزاق خداى به نور څرځايونه درپه برخه كړي.
- د الله زمكه تنگه مه گڼه، دا گمان مه كوه چي دا پراخه نړۍ درباندي تنگه شوې او پـه خپل ملك كي له پاته كېدو پرته بله چاره نلرې.
- كـه احيانـاً ستا دا هجـرت ستا د مـرگ باعـث شـي، هغـسي چـي تـه گمـان كـوې، نـو ولـي وېرېږې، الله تعالى ئې بدله دركوي، ستا اجر پخپله ذمه اخلي.
- آيا دا دي نه خوښېږي چي د هجرت په نتيجه كي مهربان بخښونكى رب ستا گناهونـه درتـه وبخښي او خپلي پېرزويني او رحمت ستا په حال شامل كړي؟!

وَإِذَا ضَرَبۡتُمۡ فِي ٱلۡأَرۡضِ فَلَيۡسَ عَلَيۡكُمۡ جُنَاحٌ أَن تَقۡصُرُواْ مِنَ ٱلصَّلَوٰةِ إِنۡ خِفۡتُمۡ أَن
يَفۡتِنَكُمُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْۚ إِنَّ ٱلۡكَٰفِرِينَ كَانُواْ لَكُمۡ عَدُوّٗا مُّبِينٗا ١٠١

[١٠١]- او کله چې په زمکه سفر کوئ، نو په دې کې پر تاسو کومه ګناه نشته چې لمونځ رالنډ کړئ، که دا وېره مو وه چې کافران به مو په فتنه کې واچوي، بې شکه چې کافران ستاسو څرګند دښمنان دي.

(١٠١)- د سفر په حالت کې او هغه وخت چې له دښمن نه مو څه وېره وي، نو کولی شئ خپل لمونځ رالنډ کړئ، څلور رکعتـه مو دوه رکعتـه، رکوع او سجده مو مختصر او قرائت او تسبيحات مو رالنډ کړئ. په قصر کې نوري آسانتياوي هم شاملې دي چې يوه برخه ئې د البقرې د سورې په ٢٣٩ آيت کې توضيح شوه.

دلته څو پوښتنو ته بايد ځواب ومومو:

- په سفر کې د قصر حکم له دغه آيت څخه اخيستل شوی که بله مرجع لري؟
- دلته قصر د سفر په وجه جائز شوی که د خوف او خطر په وجه؟
- له قصر نه مراد يوازې د رکعتونو په شمېر کې قصر دئ که د لمانځه په هيئت او کيفيت کې هم او مخکې، وروسته کول ئې هم؟

دغو پوښتنو ته د ځواب موندلو په کار کې لاندې خبرې مرسته کوي:

- له وروستي آيته معلومېږي چې دلته د خوف او خطر په وجه د قصر اجازه ورکړی شوې.
- له همدې وروستي آيته معلومېږي چې له قصر نه د لمانځه په کيفيت او هيئت کې قصر کول هم مراد دي، ځکه دلته په لمانځه کې له يوه ځايه بل ځای ته د خوځېدو ذکر او د هغه اجازه راغلې.
- پيغمبر عليه السلام په سفر کې په لمونځونو کې قصر کړی، تل ئې څلور رکعته نيمايي کړي، په داسې حال کې هم چې د هيڅ خطر وېره نه وه.
- د قصر په اړه له دې پرته بل آيت نه مومو.

له دغو خبرو په ډاګه معلومېږي چې د سفر قصر هم له دې آيته اخيستل شوی او د خوف قصر هم او په قصر کې هم د رکعتونو قصر شامل دئ او هم د هيئت او کيفيت قصر.

د احزابو په جنګ کې چې له سفر پرته د خوف او خطر حالت وو، د قصر دوه صورتونه ګورو: له جمعي پرته يوازې يوازې لمونځ او ځنډول ئې او قضائي ئې اداء کول.

وَإِذَا كُنتَ فِيهِمۡ فَأَقَمۡتَ لَهُمُ ٱلصَّلَوٰةَ فَلۡتَقُمۡ طَآئِفَةٞ مِّنۡهُم مَّعَكَ وَلۡيَأۡخُذُوٓاْ أَسۡلِحَتَهُمۡ
فَإِذَا سَجَدُواْ فَلۡيَكُونُواْ مِن وَرَآئِكُمۡ وَلۡتَأۡتِ طَآئِفَةٌ أُخۡرَىٰ لَمۡ يُصَلُّواْ فَلۡيُصَلُّواْ

مَعَكَ وَلۡيَأۡخُذُوٓاْ حِذۡرَهُمۡ وَأَسۡلِحَتَهُمۡۗ وَدَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لَوۡ تَغۡفُلُونَ عَنۡ أَسۡلِحَتِكُمۡ وَأَمۡتِعَتِكُمۡ فَيَمِيلُونَ عَلَيۡكُم مَّيۡلَةٗ وَٰحِدَةٗۚ وَلَا جُنَاحَ عَلَيۡكُمۡ إِن كَانَ بِكُمۡ أَذٗى مِّن مَّطَرٍ أَوۡ كُنتُم مَّرۡضَىٰٓ أَن تَضَعُوٓاْ أَسۡلِحَتَكُمۡۖ وَخُذُواْ حِذۡرَكُمۡۗ إِنَّ ٱللَّهَ أَعَدَّ لِلۡكَٰفِرِينَ عَذَابٗا مُّهِينٗا ﴿١٠٢﴾

[۱۰۲]- او كه ته له دوى سره وې او په لمانځه ورته ودرېدې، نو د دوى يوه ډله دي له تا سره ودرېږي او خپلې وسلې دي ورسره واخلي، نو كله چې ئې سجده وكړه بيا دي له تاسو نه تر شا شي او هغه بله ډله چې لا ئې لمونځ نه دئ كړى هغه دي راشي او له تا سره دي لمونځ وكړي او خپل احتياطي تدابير دي ونيسي او اسلحه دي ورسره واخلي، كافران دا خوښوي چې تاسو له خپلو وسلو او مال متاع غافل شئ نو په يوواري درباندي رامات شي، خو كه له بارانه ځوريدئ يا بيمار وئ نو څه گناه درباندي نشته چې خپله وسله كېږدئ، خو احتياطي تدابير مو ونيسئ، بې شكه چې الله د كافرانو لپاره سپكوونكى عذاب تيار كړى.

(۱۰۲)- په دې آيت كي د صلوة خوف په اړه بحث شوى، له دې نه معلومېږي چې د دې سورې دا برخه په داسې وخت كي نازله شوې چې حالات سخت بحراني وو، هره شېبه د دې احتمال او وېره وه چې د مسلمانانو په كوم ټولگي له يوې او بلې خوا ناڅاپي بريد وشي، دا حالت د احد له جگړې وروسته راپيدا شو او د احزابو په جنگ منتج او د دغې جگړې په پاى ته رسېدو سره پاى ته ورسېد.

په دې آيت كي د صلوة خوف په اړه لاندي لارښووني شوې.

- د لمانځه لپاره به خلك په دوو ډلو وېشل كېږي، يوه به په امام پسې اقتداء كوي او بله به پيره كوي.
- لومړۍ ډله به يو ركعت لمونځ وكړي او له سجدې وروسته به د پيرې لپاره تر شا شي. د لمانځه په وخت كي به خپله وسله له ځان سره لري.
- دوهمه ډله به راشي، اقتداء به وكړي او خپل لمونځ به پوره كړي. دوى ته ويل شوي چې هم به وسله له ځان سره لري او هم به احتياطي تدابير مراعاتوي، دا ځكه چې د پيرې كار بل ته حواله كول د احتياط تقاضاء كوي، هلته بايد لمانځه ته راشي چې نورو د پيرې كار پيل كړى وي.
- لومړۍ ډله به هغه وخت خپل پاته لمونځ تكميل كړي چې دوهمه ډله له لمانځه فارغه شي او د دوى ځاى ونيسي.
- لمونځ هم په دوو برخو وېشل شوى او يوازي يو ركعت ئې يوه برخه گڼل شوې، له دې

معلومېږي چې د سفر او خطر په وخت کي د قصر لمونځ څلور رکعته نه دئ، یا دوه رکعته دئ یا دري. پیغمبر علیه السلام هم په سفر کي یوازي د ماښام لمونځ درې رکعته او د نورو وختونو دوه دوه رکعته لمونځ کړی.

دلته د خوف متوسط او منځنی حالت بیان شوی، په کم خطر کي یو ځای جماعت کېدی شي او په زیات خطر کي جماعت پرېښودی شي، یوازي یوازي او حتی د قضاء کولو او وروسته اداء کولو اجازت شوی.

په دې حالت کي یوازي په هغه صورت کي له ځانه د وسلي لري کولو اجازه شوې چي یا له ورښت نه په تکلیف وئ او یا دومره بیمار وئ چي د وسلې له حمل نه عاجز وئ.

فَإِذَا قَضَيْتُمُ ٱلصَّلَوٰةَ فَٱذْكُرُواْ ٱللَّهَ قِيَٰمًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِكُمْ ۚ فَإِذَا ٱطْمَأْنَنتُمْ فَأَقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ ۚ إِنَّ ٱلصَّلَوٰةَ كَانَتْ عَلَى ٱلْمُؤْمِنِينَ كِتَٰبًا مَّوْقُوتًا ﴿١٠٣﴾

[۱۰۳]- خو کله چي لمونځ اداء کړئ، نو الله په ولاړه، ناسته او پر اړخ ملاسته کي یادوئ، بیا کله چي مطمئن شئ نو همغه لمونځ اداء کړئ، بې شکه چي دا لمونځ پر مؤمنانو له مهال وېش سره سم فرض شوی.

(۱۰۳)- دلته درې اساسي لاربښووني زموږ مخي ته راځي:

- ~~د سفر او خوف په حالت کي هغه په لمانځه کي قصر په دې جبران کړئ چي په ولاړه،~~ ناسته او پر اړخ ملاسته کي الله یادوئ.
- په قصر کي دا هم شامل وو چي لمونځ مخکي یا وروسته کړئ، دا ځکه چي ورپسي ویل شوي چي د قصر د حالت له ختمېدو وروسته او کله چي مطمئن شوئ نو بیا مکمل لمونځ په خپل خپل وخت کي اداء کړئ. له دې نه په څرګنده معلومېږي چي د جمع صلاتین رخصت (د دوو لمونځونو په یوه وخت اداء کولو جواز) هم له دې آیته اخیستل شوی.
- په مخکني آیت کي په دې اړه په ډېر صراحت سره ویل شوي وو چي د سفر او خوف په حالت کي قصر کولی شئ، خو دا نه وه واضح شوې چي په بې خوفه سفر کي به قصر کوئ که نه؟ خو د دې آیت له فحوی معلومېږي چي په سفر کي به هم قصر کوئ، دا ځکه چي د پوره لمانځه لپاره ئې د اطمئنان شرط وضع کړی، که یوازي د خوف منتفي کېدل مراد وی نو د (اطمئنان) پر ځای به ئې د (امن) لفظ راوړ، د خوف په مقابل کي د امن لفظ راځي، لکه د بقرې د سورې په ۱۹٦ آیت کي چي د خوف منتفي کېدو لپاره د امن لفظ راغلی. او ویل شوي: که په امن کي شوئ نو بیا تر حج مخکي د عمرې د اداء کولو حکم دا دئ. په سفر کي که هرڅومره آرام او بې تکلیفه سفر وي خو انسان په کي لالهانده او پرېشانه وي او زړه ئې نامطمئن.
- د لمانځه لپاره اوقات ټاکل شوي، هر لمونځ په خپل خپل وخت اداء کول فرض دئ. مخکنی رخصت د یوه ضرورت له مخي مؤقت رخصت وو، په عادي حالاتو کي به هر لمونځ په خپل ټاکلي وخت ترسره کوئ. خو د سفر او خوف په حالت کي به دا له خپل ټاکلي وخت نه لمونځ مخکي یا وروسته کول څنګه وي؟ په دې اړه دوه رأیي دي: د ماسپښین او مازدیګر لمونځونه،

یو ځای او په یوه وخت کې، یو په بل پسې، په یوه آذان او دوه اقامته اداء کول او د ماښام او ماخستن لمونځونه هم داسې، لکه څنګه چې د حج په دوران کې، په عرفات کې د ماسپښين او مازديګر لمونځونه یو ځای او په مزدلفه کې د ماښام او ماخستن لمونځونه یو ځای اداء کېږي، دوهمه رأيه دا ده چې له حج پرته په نورو سفرونو کې د دوو لمونځونو یو ځای کول بايد داسې وي چې یو په خپل آخري وخت کې او بل په خپل لومړني وخت کې همداسې یو ځای اداء شي، دې ته صوري او شکلي جمع صلاتين وايي، دا د احنافو رأيه ده، له احنافو پرته نور ټول مخکنی صورت غوره ګڼي او له دې لحاظه د حج او نورو سفرونو ترمنځ په توپير باور نلري، د دې لپاره څو دلائل وړاندې کوي: ١- د لمونځونو صوري جمع تر دې ډېر ګران کار دئ چې هر لمونځ په خپل خپل وخت او بېل بېل اداء شي، دوه لمونځونه یوه وخت ته رابرابرول او هغه هم په سفر کې ګران کار دئ، قصر او جمع صلاتين خو د تخفيف لپاره دي، د هر لمانځه لپاره پراخ وخت ټاکل شوی، صوري جمع دا پراخوالی او سهولت له منځه وړي او په یوه محدود وخت کې ئې راخلاصه کوي. ٢- په سفر کې لمونځ رامخکې کول یا وروسته کول داسې دئ لکه چې د مسافر او مريض لپاره دا رخصت ورکړی شوی چې روژه بل وخت او د کال نورو ورځو ته وځنډوي، روژه د لمانځه په څېر ثابت وخت لري خو د مسافر او مريض لپاره ئې دا سهولت ورکړی. ٣- د حج په موسم کې دوه جمع صلاتين لرو، یو ئې په عرفات کې د ماسپښين او مازديګر لمونځ د ماسپښين په لومړي وخت کې او بل ئې په مزدلفه کې د ماښام او ماخستن لمونځ د ماخستن په وخت کې، که جمع صلاتين د حج په حالت کې او د عرفات او مزدلفې په مقام کې جائز وي نو په نورو وختونو کې خو په اولی درجه جائز دئ.

احناف هم جمع صلاتين جائز ګڼي خو داسې چې مخکنی لمونځ به په خپل آخري وخت کې او ورپسې لمونځ به په لومړي وخت کې یو په بل پسې اداء کېږي، دې ته جمع صوري وايي، نور مذاهب جمع حقيقي جائز ګڼي.

په داسې حال کې چې د لمانځه د توقيت په اړه دا آيت ډېره واضح لارښوونه کوي او په داسې حال کې چې د پيغمبر عليه السلام سنت زموږ مخې ته پروت دئ، هغه مبارك نږدې اتلس زره لمونځونه په مدينه منوره کې کړي، د مدينې په سلګونو او په زرګونو اوسېدونکو پنځه وخته آذان اورېدلی، د پيغمبر عليه السلام په امامت کې ئې د جماعت لمونځ ليدلی، د آذان او اقامت الفاظ ئې اورېدلي، د ده او اصحابو د لمانځه کيفيت ئې ليدلی او دا ټول د مدينې مسلمانانو یو په بل پسې له یوه نه بل نسل ته انتقال کړي، خو سره له دې ګورو چې ځينې ټول لمونځونه په یوه وخت کې کول هم جائز ګڼي، له سفر او خطر پرته په عادي حالت کې د ورځې پنځه لمونځونه په درې وختونو کې ترسره کول هم جائز ګڼي، ځان ته د آذان خاص الفاظ او د لمانځه خاص ترتيب او ترکيب لري او د خپل مسلك په اړه هومره تعصب لري چې په بل کيفيت او هيئت کې لمونځ ورته لمونځ نه ښکاري، د بل مسلك په امام پسې لمونځ کول جائز نه ګڼي، د هغه په آذان روژه نه ماتوي او حتی هغه مسلمان نه ګڼي. ای کاش ټول امت لږ تر لږه په دغسې واضح مسائلو کې له اختلافه لرې پاتې شوی وی، د قرآن صريح نص، د پيغمبر واضح سنت او د مدينې د مسلمانانو د لمانځه هيئت او کيفيت ئې د ملاك په توګه منلی وی.

وَلَا تَهِنُواْ فِي ٱبۡتِغَآءِ ٱلۡقَوۡمِۖ إِن تَكُونُواْ تَأۡلَمُونَ فَإِنَّهُمۡ يَأۡلَمُونَ كَمَا تَأۡلَمُونَۖ وَتَرۡجُونَ مِنَ ٱللَّهِ مَا لَا يَرۡجُونَۗ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٠٤﴾

[١٠٤]- او د دې قوم په لټه کې لټي او سستي مه کوئ، که تاسو دردمن کېږئ نو دوی هم ستاسو په څېر دردمن کېږي، په داسې حال کې چې تاسو له الله هغه هیلې لرئ چې دوی ئې نلري او الله باحکمته پوه دئ.

(١٠٤)- د دښمن په تعقیب کې کسالت او لټي مه کوئ، ماتې، تلفات او زخمونه باید تاسو سست نه کړي او د دښمن له مسلسل او سترېا نه منونکي تعقیب نه مو وانه ړوي، که تاسو ته درد او زخم دررسي، دوی هم تلفات ګوري، مړي او زخمیان لري، تاسو له خپلو قربانیو دا طمع لرئ چې الله تعالی به ئې په خپل دربار کې قبولې کړي او تاسو ته به ئې عوض او بدله درکړي، خو هغوی دا هیله هم نلري، دا به ډېره عجیبه وي چې تاسو تر دوی د مخه ستړي او ستومانه شئ!!
دا د دښمن د مسلسل تعقیب لارښوونه د هغه ذات لخوا ده چې په هر څه ښه پوه دئ او په هرې پرېکړې او حکم کې ئې حکمتونه او مصالح مضمر دي.

إِنَّآ أَنزَلۡنَآ إِلَيۡكَ ٱلۡكِتَٰبَ بِٱلۡحَقِّ لِتَحۡكُمَ بَيۡنَ ٱلنَّاسِ بِمَآ أَرَىٰكَ ٱللَّهُۚ وَلَا تَكُن لِّلۡخَآئِنِينَ خَصِيمًا ﴿١٠٥﴾ وَٱسۡتَغۡفِرِ ٱللَّهَۖ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿١٠٦﴾ وَلَا تُجَٰدِلۡ عَنِ ٱلَّذِينَ يَخۡتَانُونَ أَنفُسَهُمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ مَن كَانَ خَوَّانًا أَثِيمًا ﴿١٠٧﴾ يَسۡتَخۡفُونَ مِنَ ٱلنَّاسِ وَلَا يَسۡتَخۡفُونَ مِنَ ٱللَّهِ وَهُوَ مَعَهُمۡ إِذۡ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرۡضَىٰ مِنَ ٱلۡقَوۡلِۚ وَكَانَ ٱللَّهُ بِمَا يَعۡمَلُونَ مُحِيطًا ﴿١٠٨﴾ هَٰٓأَنتُمۡ هَٰٓؤُلَآءِ جَٰدَلۡتُمۡ عَنۡهُمۡ فِي ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا فَمَن يُجَٰدِلُ ٱللَّهَ عَنۡهُمۡ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ أَم مَّن يَكُونُ عَلَيۡهِمۡ وَكِيلًا

[١٠٥]- بې شکه چې تا ته مو دا په حقیقت ولاړ کتاب رانازل کړ، تر څو د خلکو ترمنځ د هغه څه مطابق حکم وکړې چې الله درښودلي او د خائنانو لپاره شخړه کوونکی مه شه. [١٠٦]- او له الله بخښنه وغواړه، بې شکه چې الله مهربان بخښونکی دئ. [١٠٧]- او د

هغو لپاره مجادله مه کوه چې له ځان سره خيانت کوي، يقيناً چې الله هغه څوك نه خوښوي چې ګنهګار خائن وي. [۱۰۸]- له خلکو ئې پټول غواړي او له الله څخه ئې نه پټوي، حال دا چې دى هغه وخت هم ورسره وو چې د شپې ئې په هغې خبرې مرکه کوله چې نه ئې خوښوي. او الله په هغه څه احاطه کوونکى دئ چې دوى ئې کوي. [۱۰۹]- اې هغو کسانو چې تاسو د دنيا په ژوند کې له دوى د دفاع لپاره مجادله وکړه، د قيامت په ورځ به څوك له الله سره د دوى لپاره مجادله کوي او څوك به ئې وکيل شي؟!

(۱۰۵-۱۰۹)- د دې آيتونو په اړه چې کوم شأن نزول بيان شوى هغه د آيت په معنى ښه پوهېدو کې ډېره مرسته کوي: د يوه صحابي له کوره غلا وشوه، غل د مسلمانانو د يوې قبيلې غړى وو، د غلا مال ئې د خپل کور په ځاى د يوه يهودي ملګري کور ته ورساوو او هغه ته ئې د خپل مال په نامه د ساتلو لپاره ورکړ، سبا د مال خاوند په همدغه کس د غلا شك وکړ، قضيه تر پيغمبر عليه السلام ورسېده، له پوښتنو ګوېږنو وروسته معلومه شوه چې غلا شوى مال د يهودي په کور کې دئ، هغه ووېل چې دا خو همغه غله ده ته په دغه شپه امانت پرېښود، غله انکار وکړ، خپلوانو، ملګرو او قبيلې ئې له ده دفاع پيل کړه، پيغمبر عليه السلام ته راتلل او د ده په برائت به ئې تأکيد کاوو، مال د يهودي له کوره وتلى وو، غله انکار کاوو او ډېرو مسلمانانو له ده دفاع کوله او هغه ئې برئ ګاڼو، ځينو په دې خاطر له ده دفاع کوله چې خپله قبيله له بدنامۍ وژغوري، ځينو په دې خاطر دى برئ ګڼلو چې دى مسلمان وو او هغه يهودي، خو له تحقيق پرته ئې له ده دفاع کوله، يوه او بل ته به ورتلل، دلته، هلته به مجلسونه او مشورې کېدې چې قضيه د غله په ګټه حل و فصل شي، نږدې وه د يهودي په خلاف فيصله وشي، چې دا آيتونه نازل شول، په دې مبارکو آيتونو کې د داسې قضاياوو په اړه پيغمبر عليه السلام او د ده له لارې مسلمانانو ته لاندې مهمې لارښوونې وشوې:

- دا په حقيقت ولاړ کتاب دئ، حق او حقيقت په دې کتاب کې راخلاصه شوى، حق به له دې کتاب پرته په بل څه او بل ځاى کې نه لټوئ.
- الله تعالى دا کتاب د دې لپاره نازل کړى چې د خلکو ترمنځ ټول منازعات د دې په رڼا کې او همغسې حل و فصل شي چې الله تعالى تاسو ته درښودلي.
- له خائن نه به دفاع نه کوئ.
- که داسې غلطي درنه وشوه له الله ژر بخښنه وغواړئ.
- د هغه چا په ګټه مجادله مه کوئ چې له ځان سره خيانت کوي، الله ګنهګار او خائن نه خوښوي، تاسو به هم ترې کرکه لرئ.
- په کار دا ده چې د ګناه په هر کار کې تر خلکو د مخه له الله تعالى شرم او حياء وکړئ، د دې پر ځاى چې له خلکو ئې پټوئ له الله ئې په نه کولو سره پټ کړئ.
- د ناروا کارونو لپاره جرګې او مرکې مه کوئ او له داسې ويناوو ډډه وکړئ چې الله ئې نه خوښوي.
- نه مو وينا له الله پټه پاته کېږي او نه مو عمل، هم مو وينا اوري او هم مو د عمل څارنه کوي.

- ستاسو دا ناحقه دفاع دوی ته هیڅ ګټه نشي رسولی، که په دنیا کي څوك ترې دفاع وکړي، د قیامت په ورځ به ئي مدافع او وکیل څوك وي؟

وَمَن يَعۡمَلۡ سُوٓءًا أَوۡ يَظۡلِمۡ نَفۡسَهُۥ ثُمَّ يَسۡتَغۡفِرِ ٱللَّهَ يَجِدِ ٱللَّهَ غَفُورٗا رَّحِيمٗا ﴿١١٠﴾
وَمَن يَكۡسِبۡ إِثۡمٗا فَإِنَّمَا يَكۡسِبُهُۥ عَلَىٰ نَفۡسِهِۦۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمٗا ﴿١١١﴾ وَمَن
يَكۡسِبۡ خَطِيٓـَٔةً أَوۡ إِثۡمٗا ثُمَّ يَرۡمِ بِهِۦ بَرِيٓـٔٗا فَقَدِ ٱحۡتَمَلَ بُهۡتَٰنٗا وَإِثۡمٗا مُّبِينٗا ﴿١١٢﴾

[۱۱۰]- او چا چي کومه ګناه وکړه او یا ئي پر خپل ځان ظلم وکړ، بیا ئي له الله بخښنه وغوښته، الله به مهربان بخښونکی ومومي. [۱۱۱]- او څوك چي د ګناه کار کوي نو پر خپل ځان ئي کوي او الله باحکمته پوه دئ. [۱۱۲]- او څوك چي کومه خطاء یا ګناه وکړي او بیا کوم پاك کس ورباندي تورن کړي، نو څرګند بهتان او ګناه ئي پر خپلو اوږو ایښي.

(۱۱۰-۱۱۲)- د دې آیتونو مهمي لاربښووني دا دي:

- که له ګناه وروسته توبه وکړئ او له الله بخښنه وغواړئ، نو الله به مهربان بخښونکی ومومئ.
- د ګناه بدي پایلي تر هرچا د مخه پخپله ګنهګار ته ورګرځي.
- څوك چي په خطاء سره یا عمداً ګناه وکړي او بیا کوم پاك لمنی انسان ورباندي تورن کړي، نو د یوه څرګند بهتان او یوې ښکاره ګناه پېټی ئي په خپلو اوږو ایښی.

وَلَوۡلَا فَضۡلُ ٱللَّهِ عَلَيۡكَ وَرَحۡمَتُهُۥ لَهَمَّت طَّآئِفَةٞ مِّنۡهُمۡ أَن يُضِلُّوكَ وَمَا
يُضِلُّونَ إِلَّآ أَنفُسَهُمۡۖ وَمَا يَضُرُّونَكَ مِن شَيۡءٖۚ وَأَنزَلَ ٱللَّهُ عَلَيۡكَ ٱلۡكِتَٰبَ
وَٱلۡحِكۡمَةَ وَعَلَّمَكَ مَا لَمۡ تَكُن تَعۡلَمُۚ وَكَانَ فَضۡلُ ٱللَّهِ عَلَيۡكَ عَظِيمٗا ﴿١١٣﴾

[۱۱۳]- او که پر تا د الله فضل او د ده رحمت نه وی نو د دوی یوې ډلي غوښتل چي تا تېرباسي، له ځانه پرته بل څوك نه تېرباسي او د هیڅ څه تاوان نشي دررسولی او الله خو پر تا دا کتاب او حکمت نازل کړ او هغه څه ئي دروښودل چي نه پرې پوهېدې او پر تا د الله ډېر ستر فضل دئ.

(۱۱۳)- د دوی یوې ډلي غوښتل چي تا تېرباسي، د خائن په ګټه پرېکړه ترلاسه کړي، د دوی استدلال او الحاح هومره وه چي نږدې وه تا تېرباسي، الله په خپل فضل او رحمت سره ته ترې

وساتلي، تا ته ئي هيڅ تاوان نه شو رسولی، دا ځکه چي ستا هره پرېکړه به د هغو دلائلو له مخي وه چي درته ورانديي شوي وو، تا خو به د الله د کتاب له مخي او د هغي پوهي او حکمت له مخي پرېکړه کوله چي الله ستا په برخه کړي، په څه چي ته نن پوهېږې دا خو تول الله دربښودلي، له دې د مخه خو ته په دغو خبرو نه پوهېدې، پر تا باندي الله تعالی ډېر ستر فضل کړی.

لَّا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِّن نَّجْوَىٰهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلَٰحٍۭ بَيْنَ ٱلنَّاسِ ۚ وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ ٱبْتِغَآءَ مَرْضَاتِ ٱللَّهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١١٤﴾

[۱۱٤]- د دوی په ډېرو غوږ په غوږ کېدو کي څه خير نشته، مگر دا چي څوك د صدقي، کوم معروف کار او د خلکو ترمنځ د روغي جوړي سپارښتنه وکړي او څوك چي د الله د رضاء په لټه کي دا کار وکړي ژر به ستر اجر ورکړو.

(۱۱٤)- نجوی او غوږ په غوږ کېدل اکثراً په بد نيت او د هغو خبرو په اړه وي چي په ښکاره کولو ئي انسان شرمېږي، د همدې لپاره ويل شوي چي د دوی په ډېرو غوږ په غوږ کېدو کي څه خير نشته، خو که دا په پټه چا ته د کومي صدقي ورکولو په غرض وي، يا د کوم ښه کار لپاره او يا د دوو کسانو ترمنځ د روغي جوړي په نيت، نو دا نه يوازي دا چي جائز ده بلکي د الله د رضاء لپاره دا کار کول د ستر اجر وړ دئ.

وَمَن يُشَاقِقِ ٱلرَّسُولَ مِنۢ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ ٱلْهُدَىٰ وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ ٱلْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِۦ مَا تَوَلَّىٰ وَنُصْلِهِۦ جَهَنَّمَ ۖ وَسَآءَتْ مَصِيرًا ﴿١١٥﴾

[۱۱٥]- او څوك چي له پيغمبر سره له هغه وروسته مخالفت وکړي چي سمه لار ورته څرگنده شوې او له مؤمنانو پرته د بلي لاري متابعت وکړي، همغه لوري ته به ئي مخه کړو چي ده ورته مخ اړولی او په دوزخ کي به ئي ننباسو او د ورگرځېدو څومره بد ځای.

(۱۱٥)- چا ته چي سمه لار او حقيقت معلوم شي خو سره له دې له پيغمبر عليه السلام او د هغه له پرېکړي او سنت سره مخالفت وکړي، د مؤمنانو لار پرېږدي او جاهليت او د هغه ناروا تعصباتو ته مخه کړي، نو الله تعالی به ئي په همغه لوري تلو ته پرېږدي چي پخپله ئي غوره کړی، د دوزخ بد مېشت ځای به ئي په برخه شي.

إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَن يُشْرَكَ بِهِۦ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَٰلِكَ لِمَن يَشَآءُ ۚ وَمَن يُشْرِكْ

بِٱللَّهِ فَقَدۡ ضَلَّ ضَلَٰلَۢا بَعِيدًا ﴿١١٦﴾

[١١٦]- يقيناً چي الله دا نه بخښي چي له ده سره شرك وشي او له دې راكوز هرڅه هغه چا ته بخښي چي وئې غواړي او چا چي له الله سره شرك وكړ، نو يقيناً چي په ژور ضلالت سره بې لاري شوی.

(١١٦)- الله تعالی شرك نه بخښي، له شرك رالاندي ګناه بخښي خو هغه چا ته چي دی ئې د دې بخښني وړ وګڼي. او شرك تر ټولو ستره ګمراهي ده.

إِن يَدۡعُونَ مِن دُونِهِۦٓ إِلَّآ إِنَٰثٗا وَإِن يَدۡعُونَ إِلَّا شَيۡطَٰنٗا مَّرِيدٗا ﴿١١٧﴾ لَّعَنَهُ
ٱللَّهُۘ وَقَالَ لَأَتَّخِذَنَّ مِنۡ عِبَادِكَ نَصِيبٗا مَّفۡرُوضٗا ﴿١١٨﴾ وَلَأُضِلَّنَّهُمۡ وَلَأُمَنِّيَنَّهُمۡ
وَلَأٓمُرَنَّهُمۡ فَلَيُبَتِّكُنَّ ءَاذَانَ ٱلۡأَنۡعَٰمِ وَلَأٓمُرَنَّهُمۡ فَلَيُغَيِّرُنَّ خَلۡقَ ٱللَّهِۚ وَمَن
يَتَّخِذِ ٱلشَّيۡطَٰنَ وَلِيّٗا مِّن دُونِ ٱللَّهِ فَقَدۡ خَسِرَ خُسۡرَانٗا مُّبِينٗا ﴿١١٩﴾ يَعِدُهُمۡ
وَيُمَنِّيهِمۡۖ وَمَا يَعِدُهُمُ ٱلشَّيۡطَٰنُ إِلَّا غُرُورًا ﴿١٢٠﴾ أُوْلَٰٓئِكَ مَأۡوَىٰهُمۡ جَهَنَّمُ وَلَا
يَجِدُونَ عَنۡهَا مَحِيصٗا ﴿١٢١﴾

[١١٧]- دوی خو له الله پرته يوازي د ښځو عبادت كوي او له سركښ شيطان پرته د بل څه عبادت نه كوي. [١١٨]- همغه چي الله رټلی او ويلي ئې دي: هرومرو به ستا له بندګانو څخه ټاكلې برخه ترلاسه كوم. [١١٩]- او حتماً به ئې تېرباسم او حتماً به هيلي په كي راولاړوم او خامخا به ورته امر كوم نو د څاروو غوږونه به غوڅوي او هرومرو به ئې ګمارم نو د الله د مخلوق جوړښت به بدلوي او څوك چي له الله پرته شيطان دوست ونيسي نو په ښكاره تاوان سره ئې تاوان وكړ. [١٢٠]- وعدې ورسره كوي او هيلي په كي راولاړوي او شيطان خو له تېرايستو پرته څه وعده نه ورسره كوي. [١٢١]- دوی همغه دي چي مېشت ځای ئې دوزخ دئ او له هغه نه به د خلاصون چاره نه مومي.

(١١٧-١٢١)- د دې مباركو آيتونو ستر ستر ارشادات دا دي:

- څوك چي له الله پرته بل ته د دعاء لاسونه اوچتوي، خپل حاجات وروړاندي كوي او د هغه عبادت كوي، ډېر كمزوري معبودان مرستي ته رابلي، ډېريو مشركانو د ښځو په څېره كي ځان ته معبودان جوړ كړي او عبادت ئې كوي، دوی يوازي د ښځو عبادت كوي، جنسي بې لاريتوب

ئې هغه ځای ته ورسوي چې پر زړه او ذهن ئې بې مهاره جنسي تمايلات مسلط شي، ټول ژوند ئې د دې تر اغېز لاندې راشي، هر څه له دغې زاويې ګوري، د جنسي هوس بنده شي، هم ئې دوستي د دې لپاره وي او هم ئې دښمني، له دې پرته بله مينه نه پېژني، شراب دا اور لا تېز کړي، د ښځو او نارينه وو آزاد اختلاط او بربنډتوب وربانـدې مزيد تيل تـوی کـړي، مستـه موسيقي، رقص او نڅا او د عشق او شهوت په ستاينې کې سندرې لازيات ورته لمن ووهي، هم ئې بتان او هم ئې مجسمې د ښځو انځورونه شي . که تاسو دا اوس غربي ټولنې ته لږ په دقت سره ځير شئ نو د قرآن د دغه آيت مصداق به په خپلو سترګو وګورئ، هرې خوا ته به دې د ښځو مجسمې ترسترګو شي، هم په معبد کې او هم په مغازه کې، هم د کشيش په وينا کې او هم د ټلويزيون په تجارتي اعلاناتو کې، هلته د تجارت لپاره ښځه او د دې ښايست استعمالېږي، هلته لوړو مراتبو ته رسېدل د ښځو له لارې وي، هلته مور او پلار هېر شوي، د دې مينې تېغر ټول شوی، ځای ئې جنسي هوس او تعلق ته خالي شوی، له نکاح او د کورنۍ له جوړولو ډېره کېږي دا ځکه چې نکاح د آزاد جنسي تعلقاتو مانع کېږي، له اولاد سره د ښځې او مېړه علاقه او مينه نشته او دا د دې لپاره چې اولاد ساتل او روزل زحمت غواړي او د جنسي تلذذ او خوند اخيستو په وړاندې خنډ کېږي، مېړه او ښځه د دې پر ځای چې اولاد ولري، سپي او پشی ساتي، هلته به تاسو له کشيشانو نه هم واورئ چې مريم عليها السلام په زنا تورنوي او په دې خبرې خاص تأکيد کوي او وايي چې هغې توبه وکړه او بيا ئې دا مقام ترلاسه کړ او دا د دې لپاره چې د يوه زناکار ولس معبود هم بايد د زنا سمبول وي، هلته به تاسو د فرويد په څېر د دوی له فيلسوفانو هم واورئ چې وايي: د انسان د ټولو کړو وړو، اړيکو او روابطو منشأ جنسي تمايل دئ، د پلار مينه له لور سره او د مور مينه له زوی سره له دغه تمايل نه راولاړېږي، هم د انسان د وينې ټول فعاليتونه او هم ئې د خوب خوبونه جنسي منشأ لري.

دوی په اصل کې د شيطان عبادت کوي، شيطان غولولي، څوک ئې دې ته هڅولی چې د مريمې عليها السلام مجسمه جوړه کړي او څوک ئې دې ته چې د مناة، نائلة او عزیٰ په څېر ښځينه بتان معبودان ونيسي او په وړاندې ئې ګونډه شي.

دوی د هغه رټل شوي شيطان په تحريك د شرك مرتكب شوي چې په څو خبرو ئې لوړه کړې:

- د الله د بندګانو يوه برخه به هرو مرو په دام کې غورځوم.
- له سمې لارې به ئې تېرباسم.
- په کږو لارو تګ به ورته ښايسته کوم، داسې چې له هغې ډېرې هيلې او طمعې ولري او رنګين رنګين خوبونه ورته وګوري.
- په دې به ئې ګمارم چې د خپلو بتانو لپاره څاروي په نخښه کړي او غوږونه ئې ورغوڅ کړي.
- او پـه دې بـه ئـې ګمـارم چې الهي سنن بـدل کـړي، د فطرت خلاف ګـام واخلي، د الله د مخلوق په جوړښت کې تغيير راولي.

په دغو څو لنډو جملو کې د شيطان ټول هغه خبيث کارونه په ګوته شوي چې په خپلو ملګرو ئې ترسره کوي. د شيطان ملګرتيا او ټول هغه کارونه کول چې د شيطان د حزب غړي

ئي بايد ترسره کړي، له سمي لاري انحراف او کږېدل او په کږو لارو کي خپلو موخو ته د رسېدو هڅه کول، شرك، د دروغجن معبود لپاره قرباني، له فطرت سره جنگ او د هغو الهي سننو د بدلولو هڅه چي د ټولو مخلوقاتو په پيدايښت او جوړښت کي مراعات شوي. دا چي گوري ځوك سالم او پاکيزه جنسي تعلقات پرېږدي او ناولي لاري او غير فطري طريقي غوره کوي، دا د همجنسانو تر منځ غير فطري جنسي تعلقات، د خپل فطرت خلاف هغه مخدره مواد استعمالول چي بې سده ئي کړي او د خپلو حواسو اداره کول له لاسه ورکړي، دا چي نارينه غواړي ځان د ښځي په څېر کړي او ښځه ځان د نارينه په څېر، په لباس کي هم او په حرکاتو او سکناتو کي هم، دا چي نارينه ږيره خريي، هره ورځ د خپل مخ د پوستکي په مليونهاوو حجرات ريبي، لنډه موده وروسته ئي مخ گونځي گونځي شي، د زني لاندي غوښه ئي راوځړېږي، دا همغه له فطرت سره جنگ دئ چي شيطان خپل ملگري ورباندي گماري، دا چي گوري ځوك د دروغجنو معبودانو لپاره په انسان، حيوان او حتى په خپل ځان ظلم کوي، ځوك د څاروي غوږ غوڅوي، ځوك ځان وهي، ځوك رياضتونه په ځان مني، ځوك رهبانيت ته مخه کوي او ځوك له نکاح ډډه کوي، دا هر يو په حقيقت کي د شيطان هغه قسمونه رښتيني کوي.

وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ سَنُدۡخِلُهُمۡ جَنَّٰتٖ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدٗاۖ وَعۡدَ ٱللَّهِ حَقّٗاۚ وَمَنۡ أَصۡدَقُ مِنَ ٱللَّهِ قِيلٗا ﴿١٢٢﴾

[۱۲۲]- او هغه چي ايمان ئي راوړی او صالح عملونه ئي کړي، حتماً به ئي داسي جنتونو ته داخل کړو چي ترې لاندي ويالي بهېږي، تلپاتي په هغه کي تر ابده، د الله رښتيني وعده او تر الله به ځوك په وينا کي زيات رښتينی وي.

(۱۲۲)- د مشرکانو او د شيطان د ملگرو په مقابل کي هغه کسان دي چي ايمان لري او عمل ئي صالح دئ، د دوی اجر جنت دئ، په هغه کي تلپاته ژوند او دا د الله تعالى رښتيني وعده ده.

لَّيۡسَ بِأَمَانِيِّكُمۡ وَلَآ أَمَانِيِّ أَهۡلِ ٱلۡكِتَٰبِۗ مَن يَعۡمَلۡ سُوٓءٗا يُجۡزَ بِهِۦ وَلَا يَجِدۡ لَهُۥ مِن دُونِ ٱللَّهِ وَلِيّٗا وَلَا نَصِيرٗا ﴿١٢٣﴾

[۱۲۳]- نه ستاسو په هيلو ده او نه د اهل کتابو په هيلو، ځوك چي بد کار وکړي په هغه به مجازات شي او ځان ته به له الله پرته نه کوم دوست ومومي او نه کوم مرستندوی.

(۱۲۳)- دلته د هيلو او تمنياتو له مخي پرېکړه نه کېږي، له ډېرو سره کاذب اميدونه وي، ځان ورته تر ټولو غوره برېښي، جنت خپل مسلم حق گڼي، گمان ئي دا وي چي يوازي دی او د ده د مسلك پلويان به جنت ته درومي، خو کېدی شي دا هسي په شيطاني تلقيناتو ولاړ کاذب تمنيات وي، شيطان د دې لوړه کړې چي دغسي هيلي به په انسانانو کي راولاړوم. خبره دا ده چي گنهگار به هرومرو خپله سزا گوري، هيڅوك ئي له دې سزا نشي ژغورلی، له الله پرته چي له

هر چا دا طمع او هیله لري چې د گناه له سزا به د هغه په طفیل ژغورل کېږي، اشتباه ئې کړې، دا هسې خوشې او واهي هیله ده.

وَمَن يَعۡمَلۡ مِنَ ٱلصَّٰلِحَٰتِ مِن ذَكَرٍ أَوۡ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤۡمِنٞ فَأُوْلَٰٓئِكَ يَدۡخُلُونَ ٱلۡجَنَّةَ وَلَا يُظۡلَمُونَ نَقِيرٗا ﴿١٢٤﴾

[۱۲٤]- او څوك چې صالح كارونه وكړي، له نارينه وو يا ښځينه وو څخه او هغه مؤمن وي، نو دوی به جنت ته ننوځي او د نقير (د خرما د زړي تاپكي) په اندازه به ظلم ورباندې ونشي.

(۱۲٤)- دلته فيصله د ايمان او صالح عمل له مخې كېږي، د ايمان خاوند او صالح انسان به جنت ته رومي، سړی وي كه ښځه، په الهي عدالت كې په هيڅ ظلم نه كېږي. تاسو چې جنت او دوزخ ته د تلو په اړه كوم معيارونه وضع كړي او د هغې له مخې ځان د جنت مستحق گڼئ او نور غير مستحق، دا ظالمانه دي او د عدالت خلاف.

وَمَنۡ أَحۡسَنُ دِينٗا مِّمَّنۡ أَسۡلَمَ وَجۡهَهُۥ لِلَّهِ وَهُوَ مُحۡسِنٞ وَٱتَّبَعَ مِلَّةَ إِبۡرَٰهِيمَ حَنِيفٗاۗ وَٱتَّخَذَ ٱللَّهُ إِبۡرَٰهِيمَ خَلِيلٗا ﴿١٢٥﴾ وَلِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِۚ وَكَانَ ٱللَّهُ بِكُلِّ شَيۡءٖ مُّحِيطٗا ﴿١٢٦﴾

[۱۲۵]- او تر هغه چا څوك په دين كې غوره كېدی شي چې الله ته ئې ځان تسليم كړی، نېك دئ او د حنيف ابراهيم د دين متابعت ئې كړی او الله خو ابراهيم خپل خاص دوست ونيوو. [۱۲٦]- او څه چې په آسمانونو كې دي او څه چې په زمكې كې دي، ټول د الله دي او الله په هر څه احاطه كوونكی دئ.

(۱۲۵-۱۲٦)- غوره او واقعي ديندار هغه دئ چې الله ته تسليم وي، عمل ئې نېك وي او د ابراهيم دين ته منقاد وي، هغه ابراهيم چې حقپال وو، له باطل بې زاره او حق ته مايل او د الله دوست. هغه الله چې د زمكې او آسمانونو هر څه د ده دي او په هر څه ئې احاطه كړې.

وَيَسۡتَفۡتُونَكَ فِي ٱلنِّسَآءِۖ قُلِ ٱللَّهُ يُفۡتِيكُمۡ فِيهِنَّ وَمَا يُتۡلَىٰ عَلَيۡكُمۡ فِي ٱلۡكِتَٰبِ فِي يَتَٰمَى ٱلنِّسَآءِ ٱلَّٰتِي لَا تُؤۡتُونَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ وَتَرۡغَبُونَ أَن تَنكِحُوهُنَّ

وَٱلۡمُسۡتَضۡعَفِينَ مِنَ ٱلۡوِلۡدَٰنِ وَأَن تَقُومُواْ لِلۡيَتَٰمَىٰ بِٱلۡقِسۡطِۚ وَمَا تَفۡعَلُواْ مِنۡ
خَيۡرٖ فَإِنَّ ٱللَّهَ كَانَ بِهِۦ عَلِيمٗا ١٢٧

[١٢٧]- او د ښځو په اړه له تا ځواب او فتوی غواړي، ووایه: الله د دوی په اړه هم ځواب درکوي او د هغه څه په اړه هم چي په کتاب کي د هغو یتیمو ښځو په اړه درباندي لوستل کېږي چي ټاکلی مهر ئې نه ورکوئ او غواړئ په نکاح ئې کړئ او د کمزورو هلکانو په اړه او دا چي د یتیمانو په اړه په عدل قائم اوسئ او د خیر هر کار چي وکړئ نو اللهورباندي ښه پوه دئ.

(١٢٧)- د ښځو او یتیمانو د حقوقو په اړه تأکیداتو صحابه په دې اندیښنو کي اچول چي خدای مه کړه د خپلو دیني مسئولیتونو په اداء کولو کي پاتي رانشي او تېری تري ونشي، له پیغمبر علیه السلام ئې پوښتل چي د دوی په اړه له څه ډډه وکړو او څه وکړو چي الله راضي شي؟ په دې مبارك آیت کي د دوی پوښتنو ته دوه مختصر خو ډېر جامع ځوابونه ویل شوي:

- عدالت وکړئ.
- د خیر له هیڅ کاره ډډه مه کوئ، ځکه د خیر هر کار چي وکړئ نو اللهورباندي پوهېږي.

وَإِنِ ٱمۡرَأَةٌ خَافَتۡ مِنۢ بَعۡلِهَا نُشُوزًا أَوۡ إِعۡرَاضٗا فَلَا جُنَاحَ عَلَيۡهِمَآ أَن يُصۡلِحَا
بَيۡنَهُمَا صُلۡحٗاۚ وَٱلصُّلۡحُ خَيۡرٞۗ وَأُحۡضِرَتِ ٱلۡأَنفُسُ ٱلشُّحَّۚ وَإِن تُحۡسِنُواْ وَتَتَّقُواْ
فَإِنَّ ٱللَّهَ كَانَ بِمَا تَعۡمَلُونَ خَبِيرٗا ١٢٨

[١٢٨]- او که کومه ښځه د خپل مېړه له کوم بد خویي یا بې اعتنائي ووېرېده، نو په دې کي څه گناهورباندي نشته چي په خپلو کي کومه صلح وکړي او دا صلح غوره ده او نفسونه خو د بخل او حرص سر ته حاضر ودرول شوي او که احسان او تقوی وکړئ نو الله په هغه څه ښه خبر دئ چي تاسو ئې کوئ.

(١٢٨)- که ښځي دا احساس کړه چي مېړه ورسره ښه سلوك نه کوي او د اعتناء او توجه وړ ئې نه گڼي، نو دا حق لري چي خپل حق وغواړي، داسي څه وکړي چي په روغي جوړي منتج شي، پخپله له مېړه سره خبره وکړي او یا د خپلوانو له لاري دا کار وکړي، دې کار ته به د گناه په سترگه نه گورئ، انسان بخیل او حریص دئ، کله ئې بخل غلط کار ته وهڅوي او کله حرص، که ئې بل ځوك خپل عیب ته متوجه نه کړي، نو پخپله نه متوجه کېږي، د ده په نفس کي دا د بخل او حرص خصلتونه ده ته غلط کارونه ښایسته کړي وي، په کار خوا دا وه چي د ښځي او مېړه ترمنځ د بخل او حرص پر ځای احسان، له خپل حق نه بل ته تېرېدل او هر راز

تېري او تجاوز نه ځان ساتنه وی او دا په پام کې نيول شوي وی چې الله زموږ عملونه څاري او زموږ له هر څه خبر دئ، د ګناه او تجاوز يوه وجه دا وي چې دغه احساس په انسان کې کمزوری شي. نو ځکه الله تعالی وفرمايل چې پام کوئ الله په هغه څه ښه خبر دئ چې تاسو ئې کوئ.

وَلَن تَسۡتَطِيعُوٓاْ أَن تَعۡدِلُواْ بَيۡنَ ٱلنِّسَآءِ وَلَوۡ حَرَصۡتُمۡۖ فَلَا تَمِيلُواْ كُلَّ ٱلۡمَيۡلِ فَتَذَرُوهَا كَٱلۡمُعَلَّقَةِۚ وَإِن تُصۡلِحُواْ وَتَتَّقُواْ فَإِنَّ ٱللَّهَ كَانَ غَفُورٗا رَّحِيمٗا ﴿١٢٩﴾

[۱۲۹]- او هيڅکله به په دې ونه توانېږئ چې د ښځو تر منځ عدالت وکړئ که څه هم ډېره تلوسه او حرص ئې وکړئ، نو په ټول ميلان سره يوې خوا ته داسې تمايل مه کوئ چې هغه د ځوړندې په څېر پرېږدئ او که صلح او تقوی وکړئ نو الله مهربان بخښونکی دئ.

(۱۲۹)- انسان ته دا ممکنه نه ده چې کامل عدالت مراعات کړي، داسې چې له يوه او بل سره ئې د زړه مينه هم برابره وي، دا نه د ښځو ترمنځ ممکنه ده او نه د اولاد ترمنځ، دا د ده له وسه وتلې خبره ده، الله تعالی ئې په دې نه نيسي، له ده سره به د هغه څه محاسبه کېږي چې په وس کې ئې وي، له ټولو سره به ئې معامله ورته او په عدالت ولاړه وي، د چا حق به نه تلف کوي، د يوه حق به د بل لپاره تر پښو نه لاندې کوي، داسې نه چې له يوې هومره بلې ته پام او توجه واړوي چې هغه ئې کاملاً له پامه غورځولې وي، نه د ښځې په سترګه ورته ګوري او نه طلاق ورکوي.
په داسې حالت کې هم د صلحې او تقوی سپارښتنه شوې. د روغې جوړې له لارې مشکل حل کړئ او يو د بل په حقوقو له تېرې ځان وساتئ.

وَإِن يَتَفَرَّقَا يُغۡنِ ٱللَّهُ كُلّٗا مِّن سَعَتِهِۦۚ وَكَانَ ٱللَّهُ وَٰسِعًا حَكِيمٗا ﴿١٣٠﴾

[۱۳۰]- او که سره بېل شي، الله به ئې هر يو په خپل پراخ رزق سره مستغني کړي او الله باحکمته د وسعت خاوند دئ.

(۱۳۰)- که لانجه يو له بله بېلېدو ته ورسېږي، بايد په غوره طريقه سره بېل شي، د رزق او روزي له وېرې دې دغه ستونزمن ګډ ژوند ته ادامه نه ورکوي، الله به ئې د رزق او روزي بله مناسبه چاره وکړي. دلته د الله دوه صفتونه ياد شوي چې له دوو مطالبو سره تعلق لري: الله حکيم دئ، په ټولو احکامو کې ئې حکمتونه مضمر دي. الله د وسعت خاوند دئ، که دلته مو د رزق ذمه وار له لاسه ورکړ، الله به ئې له خپلې سترې خزانې بله چاره وکړي.

وَلِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِۗ وَلَقَدۡ وَصَّيۡنَا ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡكِتَٰبَ مِن

قَبۡلِكُمۡ وَإِيَّاكُمۡ أَنِ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَۚ وَإِن تَكۡفُرُواْ فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي
ٱلۡأَرۡضِۚ وَكَانَ ٱللَّهُ غَنِيًّا حَمِيدٗا ﴿١٣١﴾ وَلِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِۚ وَكَفَىٰ
بِٱللَّهِ وَكِيلًا ﴿١٣٢﴾ إِن يَشَأۡ يُذۡهِبۡكُمۡ أَيُّهَا ٱلنَّاسُ وَيَأۡتِ بِـَٔاخَرِينَۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلَىٰ
ذَٰلِكَ قَدِيرٗا ﴿١٣٣﴾

[١٣١]- او په آسمانونو کي هر څه او په زمکي کي هر څه د الله دي او يقيناً چي موږ هغو ته هم د دې حکم کړی وو چي تر تاسو مخکي کتاب ورکړی شوی او تاسو ته هم؛ چي له الله ووېرېږئ او که کفر وکړئ نو په آسمانونو کي هر څه او په زمکي کي هر څه د الله دي او الله ستايلی غني دئ. [١٣٢]- په آسمانونو کي هر څه او په زمکي کي هر څه د الله دي او الله د وکيل په توګه کافي دئ. [١٣٣]- که وغواړي نو تاسو به له منځه يوسي، اې خلکو! او نور به راولي او الله خو پر دې ښه قادر دئ.

(١٣١-١٣٣)- د الله په ټولو رالېږلو کتابونو کي څو اساسي خبري په تأکيد سره راغلي:

- له الله تعالی ووېرېږئ.
- د زمکي او آسمانونو هر څه د الله دي.
- ستاسو انکار او کفر د ده په واکمنۍ کي هيڅ کمی نه راولي. په دې سره هغه ته نه بلکي خپل ځان ته تاوان رسوئ.
- هغه ستايلی دئ، په خپل ذات، صفات او افعالو کي هم او په خپلو احکامو او اوامرو کي هم، هر حکم ئې حکيمانه دئ او له هرعيب او نقص منزه.
- هغه غني او بې نياز دئ، هيچا ته په هيڅ څه کي اړ او محتاج نه دئ.
- تاسو ته هم مکرر وايي چي د زمکي او آسمانونو هر څه د الله دي او هغه د وکيل په توګه کافي دئ.

مَّن كَانَ يُرِيدُ ثَوَابَ ٱلدُّنۡيَا فَعِندَ ٱللَّهِ ثَوَابُ ٱلدُّنۡيَا وَٱلۡأٓخِرَةِۚ وَكَانَ ٱللَّهُ سَمِيعَۢا
بَصِيرٗا ﴿١٣٤﴾

[١٣٤]- څوک چي د دنيا بدله غواړي نو د دنيا او آخرت بدلي خو دواړه له الله سره دي او الله پوه اورېدونکی دئ.

(١٣٤)- ځيني خلك يوازي د خپلي دنيا په فکر کي وي، د خپل هر عمل د نيوي ثمره او نتيجه

لټوي، اهداف او مقاصد ئې په دنيوي اغراضو کې راخلاصه شوي وي او هغو ته د رسېدو لپاره کړې او ناروا لارې غوره کوي، خو که دوی په الله ايمان راوړی وی او همغه لار ئې غوره کړې وی چې الله ورته ښودلې نو نه يوازې دا چې د خپلو عملونو دنيوي ثمره او نتيجه به ئې مکمله ترلاسه کړې وه بلکې د آخرت غوره بدله به ئې هم په برخه شوې وه.

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ كُونُواْ قَوَّٰمِينَ بِٱلۡقِسۡطِ شُهَدَآءَ لِلَّهِ وَلَوۡ عَلَىٰٓ أَنفُسِكُمۡ أَوِ ٱلۡوَٰلِدَيۡنِ وَٱلۡأَقۡرَبِينَۚ إِن يَكُنۡ غَنِيًّا أَوۡ فَقِيرٗا فَٱللَّهُ أَوۡلَىٰ بِهِمَاۖ فَلَا تَتَّبِعُواْ ٱلۡهَوَىٰٓ أَن تَعۡدِلُواْۚ وَإِن تَلۡوُۥٓاْ أَوۡ تُعۡرِضُواْ فَإِنَّ ٱللَّهَ كَانَ بِمَا تَعۡمَلُونَ خَبِيرٗا ﴿١٣٥﴾

[۱۳۵]- اې مؤمنانو! پر عدل قائم اوسئ، د الله لپاره شهادت ورکوونکي، که څه هم پر خپل ځان مو وي يا پر مور، پلار او يا خپلوانو، که غني وي يا فقير، نو الله ترې اولی دئ، نو د عدول کولو لپاره د هوی او هوس متابعت مه کوئ، که خپلې ژبې تاو راتاو کړئ يا ډډه وکړئ نو يقيناً چې الله په هغه څه ښه خبر دی چې تاسو ئې کوئ.

(۱۳۵)- دلته د عدل او شهادت په اړه څو داسې اساسي او مهمې لارښووني شوې چې که وواېو يوازې همدا د عدالت قائمولو لپاره کافي دي نو مبالغه مو نه ده کړې:

- په عدالت ښه قائم اوسئ، مضبوط او دقيق قيام کوونکي.
- په ټولنې کې ستاسو حضور بايد د هغو شهادت ورکوونکو حضور وي چې تل د الله لپاره د حق مدافع شهادت ورکونکي وي.
- که څه هم دا شهادت مو د خپل ځان په خلاف او ضرر وي يا د مور، پلار او يا د خپلوانو په خلاف.
- د چا فقر او غناء بايد ستاسو شهادت متأثره نه کړي. نه به له چا د کومې طمعې لپاره له حق شهادت ورکولو څخه ډډه کوئ او نه پر چا د زړه سوي او ترحم لپاره.
- د هوی او هوس بندګي مه کوئ او له عدل او حق نه مه کږېږئ.
- مجامله او د حق په ويلو کې زړه نازړه کېدل پرېږدئ، خپلې ژبې داسې مه تاو راتاووئ چې په څرګنده او ښکاره او واضح الفاظو د حق له بيانولو ځان تېر کړئ.
- د شهادت له ورکولو ډډه مه کوئ، نه دې وېره تاسو د شهادت له ورکولو منع کړي او نه طمع.
- الله تر هر چا اولی دئ، په خپلو شهادتونو کې الله ته پر هرچا ترجيح ورکړئ، د هيچا لپاره داسې خبره مه کوئ چې الله ناراضه شي، که مو د غني يا فقير مور، پلار او خپلوانو لپاره د رښتينې شهادت له ورکولو ډډه وکړه معنی ئې دا ده چې تاسو نورو ته پر الله ترجيح ورکړه. که څه هم د آيت د دې برخې بله ترجمه داسې شوې: الله پر دوی اولی دئ، يعنې الله پر دوی باندې تر هر چا زيات مهربانه دئ، د شهاد ت په ارتباط چې ئې کومه لارښوونه کړې ده په هغه کې د

دوی خیر او مصلحت هم مضمر دئ. خو په مخکنی ترجمه کې(الله تر دوی اولٰی دئ) په دې کې (اولٰی) په هغه معنی اخیستل شوی چې په لاندې آیتونو کې راغلی:
النَّبِیُّ أَوْلَى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ وَ أَزْوَجُهُ أُمَّهَتُهُمْ ... الاحزاب: ٦
وَ أُولُوا الأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَى بِبَعْضٍ فِى كِتَبِ اللَّهِ ... الاحزاب: ٦
دې ته مو باید پام وي چې (شهادت) یوازې د قاضي په وړاندې د چا په اړه شهادت ورکولو کې نه راخلاصه کېږي، دا ئې یوازې یو مورد دئ، د شهادت مجال او میدان ډېر پراخ او وسیع دئ، د انسان ټول ژوند احتوی کوي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ ءَامِنُواْ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَٱلْكِتَٰبِ ٱلَّذِى نَزَّلَ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ وَٱلْكِتَٰبِ ٱلَّذِىٓ أَنزَلَ مِن قَبْلُ ۚ وَمَن يَكْفُرْ بِٱللَّهِ وَمَلَٰٓئِكَتِهِۦ وَكُتُبِهِۦ وَرُسُلِهِۦ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَٰلًۢا بَعِيدًا ﴿١٣٦﴾

[١٣٦]- اې مؤمنانو! پر الله او پیغمبر ئې او پر هغه کتاب چې پر خپل پیغمبر ئې نازل کړی او پر هغه کتاب چې مخکې ئې نازل کړی، ایمان راوړئ، او څوك چې پر الله، پر ملائکو ئې، پر کتابونو ئې، پر پیغمبرانو ئې او د آخرت پر ورځې کافر شي، نو بې شکه چې په ژوري تېروتني سره تېروتی دئ.

---

(١٣٦)- دلته له مؤمنانو څخه مراد هغه کسان دي چې ځان ته مؤمن وايي، دوی ته ویل شوي چې په واقعي معنی ایمان راوړئ.

إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ثُمَّ كَفَرُواْ ثُمَّ ءَامَنُواْ ثُمَّ كَفَرُواْ ثُمَّ ٱزْدَادُواْ كُفْرًا لَّمْ يَكُنِ ٱللَّهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ سَبِيلًۢا ﴿١٣٧﴾ بَشِّرِ ٱلْمُنَٰفِقِينَ بِأَنَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٣٨﴾

[١٣٧]- یقیناً هغه چې ایمان ئې راوړ، بیا کافر شول، بیا ئې ایمان راوړ، بیا ئې کفر وکړ، بیا ئې په کفر کې زیاتوالی وکړ، نو دوی ته خو نه الله بخښنه کوي او نه ئې په سمه لار هدایت کوي. [١٣٨]- منافقینو ته د دې زېری ورکړه چې دوی ته دردونکی عذاب دئ.

(١٣٧-١٣٨)- منافقین له الهی مغفرت او بخښنې محروم دي او د هدایت دروازه ئې پر مخ تړل شوې ده. دوی چې له خپلو منافقتونو کومه طمع او هیله لري او خپلو ناولو غرضونو ته د رسېدو لپاره ئې دا د نفاق لار غوره کړې او گمان کوي په دې سره به خپلو موخو ته ورسېږي، دوی ته د خپل انتظار خلاف د دردناك عذاب زېری ورکړه.

ٱلَّذِينَ يَتَّخِذُونَ ٱلۡكَٰفِرِينَ أَوۡلِيَآءَ مِن دُونِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَۚ أَيَبۡتَغُونَ عِندَهُمُ ٱلۡعِزَّةَ فَإِنَّ ٱلۡعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعٗا ﴿١٣٩﴾

[۱۳۹]- همغو ته چي له مؤمنانو پرته کافران په دوستئ نيسي، آيا د دوی خوا تـه عزت لټوي؟ نو عزت خو ټول الله لره دئ.

(۱۳۹)- دوی له کافرانو سره دوستي کوي، گمان او انتظار ئي دا دئ چي د کافرانو تر څنگ بـه عزت تر لاسه کړي، په دې نه پوهېږي چي په منافقت او دښمن ته په تسليمېدو سره خپل موجود عزت او اعتبار هم له لاسه ورکوي، په دې نه پوهېږي چي د عزت پرېکړه الله کوي، عزت لـه ايمانه پرتـه لـه بلـي لاري نشـي ترلاسـه کېدی، يـوازي د الله مؤمن او صـالح بنده د واقعـي عزت خاوند دئ، منافق د هر چا له نظره سپك، ذليل او بـي اعتبـاره وي، هرڅوك ئـي يوه بـي اعتبـاره وسله گڼي، هيڅوك د يوه مطمئن دوست په سترگه ورته نه گوري.

له دې آيته معلومېږي چي له کافرانو سره دوستي او ملگرتيا د نفاق نښه ده، منـافق د عزت په طمع دا کـار کـوي او هغـه وخت ئـي کـوي چي دښمن ورتـه قوي او مسلمانان ورتـه ضـعيف معلوم شي.

وَقَدۡ نَزَّلَ عَلَيۡكُمۡ فِي ٱلۡكِتَٰبِ أَنۡ إِذَا سَمِعۡتُمۡ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ يُكۡفَرُ بِهَا وَيُسۡتَهۡزَأُ بِهَا فَلَا تَقۡعُدُواْ مَعَهُمۡ حَتَّىٰ يَخُوضُواْ فِي حَدِيثٍ غَيۡرِهِۦٓۚ إِنَّكُمۡ إِذٗا مِّثۡلُهُمۡۗ إِنَّ ٱللَّهَ جَامِعُ ٱلۡمُنَٰفِقِينَ وَٱلۡكَٰفِرِينَ فِي جَهَنَّمَ جَمِيعًا ﴿١٤٠﴾ ٱلَّذِينَ يَتَرَبَّصُونَ بِكُمۡ فَإِن كَانَ لَكُمۡ فَتۡحٞ مِّنَ ٱللَّهِ قَالُوٓاْ أَلَمۡ نَكُن مَّعَكُمۡ وَإِن كَانَ لِلۡكَٰفِرِينَ نَصِيبٞ قَالُوٓاْ أَلَمۡ نَسۡتَحۡوِذۡ عَلَيۡكُمۡ وَنَمۡنَعۡكُم مِّنَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَۚ فَٱللَّهُ يَحۡكُمُ بَيۡنَكُمۡ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِۗ وَلَن يَجۡعَلَ ٱللَّهُ لِلۡكَٰفِرِينَ عَلَى ٱلۡمُؤۡمِنِينَ سَبِيلًا ﴿١٤١﴾

[۱٤۰]- او يقيناً چي پر تاسو باندي په کتـاب کـي دا نـازل شوي چي کلـه واورئ د الله لـه آيتونو څخه انکار کېږي او يا ملنډې پرې وهل کېږي، نو تر هغه مـه ورسره کښېنئ چي له دې پرته په بله خبره بوخت شي، که نه نو تاسو به هم د دوی په څېر وئ، يقيناً چي الله په دوزخ کـي د ټولـو منافقـانو او کـافرانو راغونـډوونکی دئ. [۱٤۱]- همغـه منافقـان چـي ستاسو په اړه منتظر دي، که د الله له لوري مو کوم بری په برخه شوی وي، نو وايي: آيا

موږ درسره نه وو؟ او كه د كافرانو كوم څه په نصيب شوي وي، نو وايي: آيا موږ درباندي برلاسي نه وو او له مؤمنانو څخه مو ونه ژغورلئ؟ نو الله به د قيامت په ورځ ستاسو ترمنځ پريكړه كوي او الله به هيڅكله كافرانو ته پر مؤمنانو باندي د برلاسي لاره ونه ټاكي.

(١٤٠-١٤١)- الله تاسو ته امر كړى چي په داسي مجلس كي به نه كښېنئ چي هلته د الله له احكامو او اوامرو نه انكار كېږي، د الله پر دين ملنډي وهل كېږي، هلته داسي څه روان وي چي له دين څخه د انكار او پر دين باندي له تمسخر او استهزاء سره مترادف وي، ځوك چي په دغسي مجلسونو كي برخه اخلي نو د قيامت په ورځ به ئې الله تعالى له دغو كافرانو سره يو ځاى حشر كوي.

له كافرانو سره به هغه منافقين يو ځاى حشر كېږي چي د مسلمانانو د برياوو په وخت كي د دوى خوا ته راځغلي، له اسلام او مسلمانانو سره د اخلاص او ملګرتيا دعوا كوي او غواړي له دې حالت نه څه ګټه ترلاسه كړي، خو كه وضعيت بدل شي او د اسلام دښمنان چېري برلاسي شي، وضعيت د دښمن په ګټه واوړي، نو هغوى ته ورځغلي، له هغوى سره خپله وفاداري او اخلاص اعلانوي، هغوى ته وايي: موږ له هغو متعصبو او افراطي مسلمانانو څخه نه يو، هسي د خپلي سيمي حاكم وضعيت دې ته اړ كړي وو چي له هغوى سره يو ځاى واوسېږو، خواخوږي مو تل له تاسو سره وه، افكار او نظريات مو ستاسو په څېر دي، مترقي او روښان فكره يو، نه مذهبي تعصب لرو او نه قومي، له دواړو كركه لرو، آزاد فكر لرو، مه مو د مذهبي ډلو په لست كي نيسئ او مه د وطنپالو او ملت پالو په ډله كي، تل تاسو ته منتظر وو، ستاسو بريا مو غوښته او ستاسو په لاس د دغو افراطي عناصرو ماتي مو د ټولو كړاوونو د حل يوازنى لاره ګڼله!!! كه موږ ستاسو ملګري نه وى نو په جګړو كي به مو د دوى په ګټه او ستاسو په خلاف برخه اخيستې وه، په دې ښه توانېدلو، خو هيڅكله مو دا كار نه دئ كړى، تل مو د دې هڅه كړې چي ستاسو په ضد د دوى بريدونه شنډ كړو، موږ هم كولى شو غرونو ته وخېژو او د مجاهدينو په خوا كي ستاسو په ضد وجنګېږو، خو هيڅكله مو دا غلطي نه ده كړې، برعكس تل مو د دوى مخنيوى كړى، دا خبري يوازي د مديني منورې د منافقينو خبري نه دي، د قيامت تر ورځي به ټول منافقين دغه خبري تكراروي، د مسلمانانو د برياوو په وخت كي هم او د اسلام د دښمنانو د برلاسي په وخت كي هم. دغه خبري د روسانو د تېري په وخت كي ډېرو وكړې او همدا خبري مو د امريكايانو د تېري په وخت كي له ډېرو واورېدې. بې شكه چي قرآن معجزه ده او ويناوي ئې تر قيامته ژوندى او نه زړېدونكي.

د دغو منافقينو د نفاق اصلي لاملونه دوه دي:

- په آخرت باور او ايمان نلري، په دې اړه ئې په زړونو كي شك دئ چي الله به د قيامت په ورځ د مؤمنانو، منافقينو او كافرانو په اړه فيصله كوي او هر چا ته به د خپلو عملونو مناسبه سزا وركوي.
- ګمان كوي چي د دښمن دا مؤقتي سلطه او بريا به دائمي وي.

الله تعالى د دوى په ځواب كي فرمايي: د قيامت د ورځي محاسبه حتمي ده، د الله سنت دا نه دئ چي كافران به د تل لپاره پر مسلمانو برلاسي وي، دا لار ئې تړلي ده او هغوى ته ئې د

داسي برلاسې هيڅ ګودر نه دئ پرېښی.

إِنَّ ٱلۡمُنَٰفِقِينَ يُخَٰدِعُونَ ٱللَّهَ وَهُوَ خَٰدِعُهُمۡ وَإِذَا قَامُوٓاْ إِلَى ٱلصَّلَوٰةِ قَامُواْ كُسَالَىٰ
يُرَآءُونَ ٱلنَّاسَ وَلَا يَذۡكُرُونَ ٱللَّهَ إِلَّا قَلِيلٗا ﴿١٤٢﴾ مُّذَبۡذَبِينَ بَيۡنَ ذَٰلِكَ لَآ إِلَىٰ
هَٰٓؤُلَآءِ وَلَآ إِلَىٰ هَٰٓؤُلَآءِۚ وَمَن يُضۡلِلِ ٱللَّهُ فَلَن تَجِدَ لَهُۥ سَبِيلٗا ﴿١٤٣﴾

[١٤٢]- بې شکه چي منافقين له الله سره خدعه کوي او هغه ئې هم په خدعه کي اچوونکی دئ او کله چي لمانځه ته پاڅي نو لټ پاڅي، خلکو ته ځان ښودنه کوي او الله نه يادوي مګر ډېر لږ. [١٤٣]- په همدې کي مذبذب او مترددد، نه د دغو په لوري دي او نه د هغو په لوري او الله چي څوك بې لاري کړي هيڅ لار به ورته ونه مومې.

(١٤٢-١٤٣)- دلته د منافق لاندي خصلتونه په ګوته شوي:

- له الله سره خدعه کوي، د خپل نفاق او ناوړه عملونو لپاره داسي توجيهات برابروي چي هغه جائز ثابت کړي.
- په لمانځه کي لټ وي او د خپلو ديني وجائبو په ترسره کولو کي سستي کوي.
- رياکار وي، هر کار ئې نورو ته د ځان ښودني لپاره وي، هيڅ عمل ئې د عقيدې او ايمان په حکم نه وي.
- له الله سره ئې اړيکي سستي وي، ډېر لږ ئې يادوي، هم ئې په ژبه لږ يادوي او هم په خپلو تبصرو او تحليلونو کي لږ د ده نوم په خوله اخلي او هم په خپلو تصميمونو کي ډېر کم په الله حساب کوي.

دې ته بايد متوجه وئ چي له دې آيت او دې ته ورته آيتونو يوازي د بل د تللو او د هغه په اړه د قضاوت کولو لپاره استفاده ونکړئ، بلکه تر دې د مخه خپل ځان د هغه په هينداره کي وګورئ، پخپله بايد له نفاق څخه وېره ولرو او ځان ترې وساتو.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَتَّخِذُواْ ٱلۡكَٰفِرِينَ أَوۡلِيَآءَ مِن دُونِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَۚ أَتُرِيدُونَ أَن
تَجۡعَلُواْ لِلَّهِ عَلَيۡكُمۡ سُلۡطَٰنٗا مُّبِينًا ﴿١٤٤﴾

[١٤٤]- اې مؤمنانو! له مؤمنانو علاوه کافران په دوستی مه نيسئ، آيا دا غواړئ چي الله ته د ځان خلاف څرګند الزام او دليل ورکړئ؟

(١٤٤)- دلته بيا هم خطاب عام دئ خو په ضمن کي ئې د نفاق يوه بله ځانګړتيا ښودل شوې: له دښمن سره دوستي، له کافر سره ملګرتيا، د اسلام او مسلمانانو دښمن ته د دوستی لاس اوږدول. څوك چي دا کار وکړي، الله ته ئې داسي څرګند دليل مهيا کړی چي د ده په خلاف او د ده د

تعذيب لپاره د الهي پرېکړي لپاره کافي دئ.

إِنَّ ٱلۡمُنَٰفِقِينَ فِي ٱلدَّرۡكِ ٱلۡأَسۡفَلِ مِنَ ٱلنَّارِ وَلَن تَجِدَ لَهُمۡ نَصِيرًا ﴿١٤٥﴾ إِلَّا ٱلَّذِينَ
تَابُواْ وَأَصۡلَحُواْ وَٱعۡتَصَمُواْ بِٱللَّهِ وَأَخۡلَصُواْ دِينَهُمۡ لِلَّهِ فَأُوْلَٰٓئِكَ مَعَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَۖ
وَسَوۡفَ يُؤۡتِ ٱللَّهُ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ أَجۡرًا عَظِيمًا ﴿١٤٦﴾

[١٤٥]- يقيناً چي منافقين به د اور تر ټولو ټيټ تل کي وي او هيڅکله به کوم مرستندوی ورته ونه مومي. [١٤٦]- مگر هغه چي توبه ئي وکړه، صالح شول، له الله سره ئي اړيکي ټينگي کړې او خپل دين ئي الله لره خالص کړ، نو دوی له مؤمنانو سره دي او الله به ډېر ژر مؤمنانو ته ستر اجر ورکړي.

(١٤٥-١٤٦)- د منافقينو ځای د جهنم تل دئ، ترټولو ژوره کنده ئې، تر هر چا لاندي، تر بد کافر او مشرك هم لاندي پرېوتي. له دې معلومولی شئ چي د الله په نزد څومره منفور دي او اسلام ته ئې خطر څومره زيات او د مسلمانانو څومره بد دښمن.

دوی به يوازي په هغه صورت کي له دې بد عاقبت څخه ژغورل کېږي چي له منافقته لاس واخلي، توبه وکړي، ځان اصلاح کړي، الله ته مخه کړي او خپلي اړيکي ورسره مضبوطي کړي، خپل دين له ناوړو او ناولو باورونو سوچه او خالص کړي. په دې سره به هغه د مؤمنانو په ډله کي شامل شي او د الله ستر اجر به ئې په برخه شي.

په دې آيت کي د واقعي مؤمن او د خالص منافق درې اساسي نښي او ځانگړتياوي په گوته شوې:

- مؤمن صالح وي او عملونه ئې نېك او منافق بدعمله او په گناهونو کي غرق.
- د مؤمن اړيکي له الله سره مضبوطي وي او تعلق ئې ټينگ او نه شلېدونکی او د منافق اړيکي سستي او شلېدلې.
- مؤمن مخلص وي او په هر څه کي يوازي د الله دين ته تابع او منقاد او منافق التقاطي او لاابالي وي او د دين هره برخه ئې په ناوړه کړنو او باورونو ککړه.

مَّا يَفۡعَلُ ٱللَّهُ بِعَذَابِكُمۡ إِن شَكَرۡتُمۡ وَءَامَنتُمۡۚ وَكَانَ ٱللَّهُ شَاكِرًا عَلِيمًا ﴿١٤٧﴾

[١٤٧]- الله به ستاسو په عذابولو څه کوي که شکر وکړئ او ايمان راوړئ او الله خو پوه قدر کوونکی دئ.

(١٤٧)- که څه هم د دې مبارك آيت خطاب عام دئ خو له سياق او سباق نه ئې معلومېږي چي منافقينو ته متوجه دئ، هغوی ته ويل شوي چي که شکر وکړئ او ايمان راوړئ، نو الله به ولې تاسو تعذيبوي، الله خو شاکر دئ او د بنده د ښېگڼو قدر کوي.

دلته له ایمان نه مخکې د شکر یادونه هم خاص مفهوم افاده کوي؛ او هغه دا چې منافق په اصل کې یو ناسپاسه او ناشکره انسان دئ، نه د الله د نعمتونو شکر کوي، نه د مسلمانانو د ښېګڼو او پېرزوینو او نه د ټولو هغو برکاتو چې د اسلام په وجه د ده او د ده د ټولنې په برخه شوي، امنیت، عدالت، وروګلوي، عزت او سوکالي.

لَّا يُحِبُّ ٱللَّهُ ٱلۡجَهۡرَ بِٱلسُّوٓءِ مِنَ ٱلۡقَوۡلِ إِلَّا مَن ظُلِمَۚ وَكَانَ ٱللَّهُ سَمِيعًا عَلِيمًا ﴿١٤٨﴾

[۱٤٨]- په بدې خبرې خوله پرانیستل د الله نه خوښېږي، مګر د هغه چا چې ظلم پرې شوی او الله یوه اورېدونکی دئ.

(۱٤٨)- د منافقینو د بحث په ضمن کې د دې مطلب د راتلو معنی دا ده چې نفاق او منافقت وغندئ او ټول هغه څه د نفاق او منافقت په ضد ووایئ چې قرآن ویلي، پرته له دې چې د چا نوم واخلئ او پرته له دې چې چا ته د منافق خطاب وکړئ، دا د الله تعالی نه خوښېږي چې څوك په داسې بدو خبرو او ښکنځلو خوله پرانېزي، مګر له هغه چا چې مظلوم وي، الله تعالی د مظلوم چیغه اوري، د ده او مظلوم ترمنځ هیڅ حجاب نشته، د هغه فریاد مخامخ الله ته رسي.

په یوه حدیث کې راغلي:

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ - رضى الله عنهما - أَنَّ النَّبِىَّ - صلى الله عليه وسلم - بَعَثَ مُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ ، فَقَالَ « اتَّقِ دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ ، فَإِنَّهَا لَيْسَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ اللَّهِ حِجَابٌ » . رواه البخاري

له ابن عباس رضي الله عنهما روایت دئ چې رسول الله صلی الله علیه و سلم معاذ رضي الله عنه یمن ته ولېږو او هغه ته ئې وفرمایل: د مظلوم له دعاء ووېرېږه، د دې دعاء او الله ترمنځ هیڅ حجاب نشته.

د آیت الفاظ دا راښیي چې الله تعالی نه یوازې د مظلوم چیغه اوري او هغه ته ئې د خپل مظلومیت څرګندولو او د ظالم په خلاف د غږ اوچتولو اجازه ورکړې بلکې د ده دا خبرې ئې خوښېږي، حتی د ده هغه خبرې هم چې په عادي حالت کې بدې برېښي او له مظلومیت پرته په بل حالت کې د الله تعالی نه خوښېږي، خو د مظلومیت په وخت کې ئې له یوه مظلومه خوښوي، د ظلم او ظالم په خلاف خو د یوه مجاهد د اوچت غږ وینا جهاد اکبر دئ، خو له مظلوم نه هغه بده وینا هم خوښوي چې له ظالم نه د خپل حق ترلاسه کولو او د ده د ظلمونو د غندلو لپاره ئې کوي.

قرآن د یوه مؤمن شاعر یو صفت دا ښیي چې شعر ئې له ظالم نه د انتقام او له مظلوم نه د دفاع په خدمت کې وي.

إِن تُبۡدُواْ خَيۡرًا أَوۡ تُخۡفُوهُ أَوۡ تَعۡفُواْ عَن سُوٓءٖ فَإِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَفُوّٗا قَدِيرًا ﴿١٤٩﴾

[۱٤٩]- که کومه ښېګڼه ښکاره کړئ یا ئې پټه، او له کومې بدۍ سترګې پټې کړئ، نو الله قادر عفو کوونکی دئ.

(١٤٩)- په داسي حال کي چي په مخکني آيت کي مظلوم دې ته تشويق شوى چي د ظالم په خلاف خپل غږ اوچت کړي او خپل حق وغواړي، خو دلته هغه ته ويل شوي چي که مصلحت د دې تقاضاء کوله چي هغه ته عفو وکړې او له خپل حق تېر شي نو دا کار وکړه، ستا رب په داسي حال کي بنده ته عفو کوي چي په هر څه قادر دئ، ته هم د انتقام او غچ اخيستو له قدرت سره سره عفو وکړه. عفو بايد د ضعف او ناتوانۍ له احساس څخه نه وي راولاړه شوې، که يو مظلوم د دې لپاره عفو کوي چي ځان مجبور ګڼي او خپل حق نشي ترلاسه کولى، دا بيا عفو نه ده، د آيت له وروستۍ برخې معلومېږي چي له قدرت او توان سره سره له انتقامه تېرېدل او خپل حق بل مسلمان ته بخښل عفو ده.

إِنَّ ٱلَّذِينَ يَكۡفُرُونَ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦ وَيُرِيدُونَ أَن يُفَرِّقُواْ بَيۡنَ ٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦ
وَيَقُولُونَ نُؤۡمِنُ بِبَعۡضٖ وَنَكۡفُرُ بِبَعۡضٖ وَيُرِيدُونَ أَن يَتَّخِذُواْ بَيۡنَ ذَٰلِكَ
سَبِيلًا ﴿١٥٠﴾ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡكَٰفِرُونَ حَقّٗاۚ وَأَعۡتَدۡنَا لِلۡكَٰفِرِينَ عَذَابٗا مُّهِينٗا ﴿١٥١﴾
وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦ وَلَمۡ يُفَرِّقُواْ بَيۡنَ أَحَدٖ مِّنۡهُمۡ أُوْلَٰٓئِكَ سَوۡفَ يُؤۡتِيهِمۡ
أُجُورَهُمۡۚ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورٗا رَّحِيمٗا ﴿١٥٢﴾

[١٥٠]- يقيناً هغه چي پر الله او د ده پر پيغمبرانو کافران کېږي او غواړي د الله او د ده د پيغمبرانو تر منځ بېلتون وکړي او وايي: پر ځينو ايمان راوړو او له ځينو انکار کوو او غواړي د دې ترمنځ بله لار اختيار کړي. [١٥١]- دوى په رښتيا چي کافران دي او موږ دغو کافرانو ته سپکوونکى عذاب تيار کړى. [١٥٢]- او هغو چي پر الله او د ده پر پيغمبرانو ئې ايمان راوړ او د دوى په هيڅ يوه کي ئې تفريق ونکړ، دوى ته به ډېر ژر خپل اجر ورکړي او الله مهربان بخښونکى دئ.

(١٥٠-١٥٢)- په دې مبارکو آيتونو کي د يوه کافر او منافق او د يوه مؤمن ترمنځ څو اساسي توپيرونه ښودل شوي:

- ~~منافق کله خداى مني خو پيغمبر نه مني او د هغه اطاعت ضروري نه ګڼي او کله يو~~ پيغمبر مني او بل نه مني او کله غواړي ځان ته داسي کومه لار غوره کړي چي نه صريح کفر وي او نه خالص ايمان، د کفر او ايمان له تلفيق نه د خپلي خوښي کوم مسلك او مذهب جوړ کړي. دوى له شکه پرته کافران دي او د سپکوونکي عذاب مستحق.
- د دوى په مقابل کي مخلص مؤمن هغه دئ چي پر الله او پيغمبر ئې ايمان لري، ټول پيغمبران مني، د پيغمبر اطاعت د ايمان تقاضاء ګڼي، هيڅکله او د ژوند په هيڅ برخي کي دا دواړه يو له بل څخه نه بېلوي، دوى به خپل اجر ترلاسه کوي او مهربان بخښونکى الله به ئې

گناهونه ورته بخښي.

يَسۡـَٔلُكَ أَهۡلُ ٱلۡكِتَٰبِ أَن تُنَزِّلَ عَلَيۡهِمۡ كِتَٰبٗا مِّنَ ٱلسَّمَآءِۚ فَقَدۡ سَأَلُواْ مُوسَىٰٓ أَكۡبَرَ مِن ذَٰلِكَ فَقَالُوٓاْ أَرِنَا ٱللَّهَ جَهۡرَةٗ فَأَخَذَتۡهُمُ ٱلصَّٰعِقَةُ بِظُلۡمِهِمۡۚ ثُمَّ ٱتَّخَذُواْ ٱلۡعِجۡلَ مِنۢ بَعۡدِ مَا جَآءَتۡهُمُ ٱلۡبَيِّنَٰتُ فَعَفَوۡنَا عَن ذَٰلِكَۚ وَءَاتَيۡنَا مُوسَىٰ سُلۡطَٰنٗا مُّبِينٗا ﴿١٥٣﴾

[۱٥۳]- اهل کتاب درنه غواړي چې له آسمانه کوم کتاب پرې نازل کړې، نو دوی خو له موسی تر دې لويه غوښتنه وکړه او وئې ويل: الله ښکاره راوښيه، نو د خپل ظلم له امله تندر ونيول، بيا ئې له هغه وروسته سخوندر معبود ونيولو چې څرګندي نښې ورته راغلې، نو موږ له دې ورته تېر شوو او موسی ته مو ښکاره حجت ورکړ.

(۱٥۳)- اهل کتاب داسې خارق العاده معجزه درنه غواړي لکه له آسمانه مخامخ پر دوی باندې د يوه کتاب راکوزېدل!! نه ته پوازېنی هغه څوك يې چې داسې غوښتنه ترې کېږي او نه دوی يوازني هغه کسان دي چې داسې فوق العاده او غير طبيعي معجزه غواړي، جاهل قومونه تل خدای په خارق العاده حوادثو کې لټوي، د پيغمبر حقانيت هم نه د ده د دعوت له محتوی نه او نه د ده له اوچت شخصيت نه بلکې د ده له معجزو معلوموي، يوازې په هغه صورت کې ئې مني چې نادري او حيرانوونکي معجزې وړاندې کړي، موسی عليه السلام ته خپل قوم وويل: هلته ايمان راوړو چې خدای مخامخ په خپلو سترګو وګورو، که ته واقعي د خدای پيغمبر يې نو خدای موږ ته راوښيه!! نو څکه تندر پرې راپرېوت، بيا ئې له سخوندره څان ته معبود جوړ کړ او دا هم له هغه وروسته چې ډېرې څرګندې نښې ورته راغلې، الله له دې هم ورتېر شو، موسی عليه السلام ته ئې تورات ورکړ، تيار په لوحو کې ليکلی، د څرګندو دلائلو حامل تورات، خو بني اسرائيلو ايمان رانه وړ، جاهل قومونه په دلائلو نه قانع کېږي، که هرڅومره قوي او څرګند وي، معجزې غواړي، څوك چې په څرګندو دلائلو او د قرآن په څېر سترې معجزې قانع نشي په نورو معجزو هم نه قانع کېږي، آيا موسی عليه السلام او بيا عيسی عليه السلام بني اسرائيلو ته کمې معجزې وښودې، له دغو معجزو سره سره دوی له خپلو پيغمبرانو سره څه ونه کړل؟

وَرَفَعۡنَا فَوۡقَهُمُ ٱلطُّورَ بِمِيثَٰقِهِمۡ وَقُلۡنَا لَهُمُ ٱدۡخُلُواْ ٱلۡبَابَ سُجَّدٗا وَقُلۡنَا لَهُمۡ لَا تَعۡدُواْ فِي ٱلسَّبۡتِ وَأَخَذۡنَا مِنۡهُم مِّيثَٰقًا غَلِيظٗا ﴿١٥٤﴾

[۱٥٤]- او د دوی د ژمنې لپاره مو پر دوی طور رااوچت کړ او ورته ومو ويل: په دې دروازې سجده کوونکي ننوځئ او ورته ومو ويل: د شنبې په ورځ تېری مه کوئ او کلکه ژمنه مو ترې واخيسته.

(١٥٤)-بني اسرائيل دې ته تيار نه وو چي تورات ومني او په هغه د عمل کولو ژمنه وکړي، الله تعالى د طور غر د دوی له پاسه رااوچت کړ، ورته وويل شو چي فلسطين ته ننوځي، خو د مغرورو فاتحانو په څېر نه بلکي د الله د مطيع بندګانو په څېر، په دې مأمور شول چي د شنبې د ورځي احترام به کوي او هغه به د عبادت لپاره مختص کوي، خو هغوی خپلي ټولي ژمني تر پښو لاندي کړې.

فَبِمَا نَقْضِهِم مِّيثَٰقَهُمۡ وَكُفۡرِهِم بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَقَتۡلِهِمُ ٱلۡأَنۢبِيَآءَ بِغَيۡرِ حَقّٖ وَقَوۡلِهِمۡ قُلُوبُنَا غُلۡفُۢۚ بَلۡ طَبَعَ ٱللَّهُ عَلَيۡهَا بِكُفۡرِهِمۡ فَلَا يُؤۡمِنُونَ إِلَّا قَلِيلٗا ﴿١٥٥﴾ وَبِكُفۡرِهِمۡ وَقَوۡلِهِمۡ عَلَىٰ مَرۡيَمَ بُهۡتَٰنًا عَظِيمٗا ﴿١٥٦﴾ وَقَوۡلِهِمۡ إِنَّا قَتَلۡنَا ٱلۡمَسِيحَ عِيسَى ٱبۡنَ مَرۡيَمَ رَسُولَ ٱللَّهِ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَٰكِن شُبِّهَ لَهُمۡۚ وَإِنَّ ٱلَّذِينَ ٱخۡتَلَفُواْ فِيهِ لَفِي شَكّٖ مِّنۡهُۚ مَا لَهُم بِهِۦ مِنۡ عِلۡمٍ إِلَّا ٱتِّبَاعَ ٱلظَّنِّۚ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينَۢا ﴿١٥٧﴾ بَل رَّفَعَهُ ٱللَّهُ إِلَيۡهِۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمٗا ﴿١٥٨﴾

[١٥٥]- نو د خپلو ژمنو د ماتولو له امله او د الله پر آيتونو د دوی د کفر په سبب او په ناحقه د پيغمبرانو د وژني او د دې وينا په وجه ئې چي زړونه مو په پردو کي دي، بلکي الله د دوی د کفر په وجه پرې مهر لګولی، نو ايمان نه راوړي مګر ډېر لږ. [١٥٦]- او د دوی د کفر په وجه او پر مريمي د دوی د ستر بهتان وينا (له امله). [١٥٧]- او د دې خبري په وجه چي موږ د الله پيغمبر مسيح د مريمي زوی وواژو، حال دا چي نه ئې وژلی دئ او نه ئې په صليب ځړولی، بلکي ورته مشتبه کړی شو او يقيناً هغه چي په دې کي اختلاف کوي په دې اړه په شك کي دي، له ګمانه پرته هيڅ علم پرې نه لري، په يقين سره ئې نه دئ وژلی. [١٥٨]- بلکي الله خپل لوري ته اوچت کړ او الله باحکمته عزتمن دئ.

(١٥٥-١٥٨)- په دغو مبارکو آيتونو کي د بني اسرائيلو هغو انحرافاتو ته ګوته نيول شوې چي الله پرې مواخذه کړل او له دردناك عذاب سره ئې مخامخ کړل:

- خپلي ژمني ئې ماتي کړې.
- د الله له آيتونو ئې انکار وکړ.
- د انبياوو د وژلو لپاره ئې ملا وتړله.
- د خپل ذهن زيږنده جعلي مذهب په نسبت ئې داسي ړوند تعصب پيل کړ چي د هغه په

خلاف د هیڅ دلیل اوریدو ته تیار نه وو.

- په خپل کفر کې هغه ځای ته ورسېدل چې الله تعالی د دوی پر زړونو مهر ولګاوو او د هدایت دروازې ئې پر مخ وتړل شوې.
- پر مریمې علیها السلام ئې د بدکارۍ تور ولګاوو.
- د عیسی علیه السلام د وژلو پرېکړه ئې وکړه او په افتخار سره به ئې ویل چې موږ هغه ووژو. دا په داسې حال کې چې هغه ئې نه وو وژلی، د ده پر ځای ئې بل څوك وژلی وو، سره له دې چې د ده د وژلو په اړه شکمن وو، خو دوی به په اوچت غږ او افتخار سره ویل: عیسی، هغه چې ځان ئې د خدای پیغمبر ګڼلو، هغه مو ووژو او د ده جسد مو په صلیب وځړاوو.

وَإِن مِّنْ أَهْلِ ٱلْكِتَٰبِ إِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهِۦ قَبْلَ مَوْتِهِۦ ۖ وَيَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا ﴿١٥٩﴾

[۱۵۹]- او د اهل کتابو څخه به هیڅوك نه وي مګر داسې چې له خپل مرګه مخکې به هرومرو پر ده ایمان راوړي او د قیامت پر ورځ به پرې شاهد وي.

(۱۵۹)- د دې آیت دوه ترجمې شوې:

- له اهل کتابو څخه به هیڅوك داسې پاته نشي چې له خپل مرګه مخکې د عیسی علیه السلام حقیقت ورته معلوم نشي او په دې پوه نشي چې هغه نه خدای وو او نه د خدای زوی، بلکې د خدای بنده او د هغه پیغمبر وو.
- د عیسی علیه السلام له راکوزېدو وروسته به ټول موجود اهل کتاب د ده له مرګه مخکې پر ده ایمان راوړي.

په دوهمې ترجمې کې دوه مطلبه مقدر ګڼل شوي: د عیسی علیه السلام بیا راتګ او هغه وخت موجود اهل کتاب، له دې تقدیرونو پرته ترجمه ناقصه پاتې کېږي، خو په لومړۍ ترجمې کې د آیت له خپلو الفاظو پرته هیڅ لفظ او مطلب نه دئ علاوه شوی، لومړۍ ترجمه په دې خاطر هم غوره برېښي چې په آیت کې ټولو اهل کتابو ته اشاره شوې، حصر او استثناء په کې نشته، خو په دوهمې ترجمې کې یوازې د عیسی علیه السلام د راکوزېدو په وخت کې موجود اهل کتاب اخیستل شوي او نور مستثنی شوي.

د قرآن له بیاناتو معلومېږي چې د مرګ په وخت کې ډېر حقایق انسان ته څرګند شي، په خپلو غلطیو او اشتباهاتو پوه شي، لکه د دې سورې په ۹۷ آیت کې د هغو کسانو په اړه ویل شوي چې په دارالکفر کې پاتې شوي وو، د ملائکو له وینا به پوه شي چې پر خپل ځان ئې ظلم کړی وو، هسې ئې د الله پراخه زمکه تنګه ګڼلې وه او له هجرته ئې ډډه کړې وه، په کار وه چې د خپل دین او ایمان د حفاظت لپاره ئې هجرت کړی وی او د کفر له سلطې ئې ځان آزاد کړی وی؟!

هغه اهل کتاب چې عیسی علیه السلام د خدای زوی ګڼي او ګمان کوي چې د ده په وجه به له عذاب او الهي مؤاخذې خوندي وي، د خپل مرګ په وخت کې به پوه شي چې دا هسې بې

بنياده هيلي وې، نه هغه خداى وو او نه د خداى زوى او نه له عذابه زموږ د ژغورني ذمه وار.
د قيامت په ورځ به هم وګوري چي عيسى عليه السلام د دوى په خلاف شهادت ورکوي.

فَبِظُلْمٍ مِّنَ ٱلَّذِينَ هَادُوا۟ حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبَـٰتٍ أُحِلَّتْ لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ عَن سَبِيلِ
ٱللَّهِ كَثِيرًا ﴿١٦٠﴾ وَأَخْذِهِمُ ٱلرِّبَوٰا۟ وَقَدْ نُهُوا۟ عَنْهُ وَأَكْلِهِمْ أَمْوَٰلَ ٱلنَّاسِ بِٱلْبَـٰطِلِ ۚ
وَأَعْتَدْنَا لِلْكَـٰفِرِينَ مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٦١﴾

[١٦٠]- نو پر يهودانو مو ځيني هغه پاکيزه شيان حرام کړل چي ورته حلال شوي وو؛ د دوى د ظلم په وجه او د الله له لاري څخه د دوى د ډېر مخنيوى له امله. [١٦١]- او د دوى د سود اخيستو په سبب، په داسي حال کي چي ترې منع شوي وو او په ناحقه ئې د خلکو د مال خوړلو په وجه او دغو کافرانو ته مو دردوونکى عذاب تيار کړى.

(١٦٠-١٦١)- دلته د يهودانو ځينو هغو سترو سترو ګناهونو ته اشاره شوې چي دوى ئې د الله له دردناك عذاب سره مخامخ کړل:

- ظلم ئې کاوو.
- هم ئې پخپله د الله په سمي لاري له تلو ډډه کوله او هم ئې نور منع کول.
- سود ئې خوړلو، په داسي حال کي چي الله ترې منع کړي ول.
- په ناحقه او له ناراوو لارو ئې د خلکو مالونه خوړل، دوکه، رشوت، شکراني اخيستل، فتواګاني او د جنت اسناد پلورل.

لَّـٰكِنِ ٱلرَّٰسِخُونَ فِى ٱلْعِلْمِ مِنْهُمْ وَٱلْمُؤْمِنُونَ يُؤْمِنُونَ بِمَآ أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَآ أُنزِلَ مِن
قَبْلِكَ ۚ وَٱلْمُقِيمِينَ ٱلصَّلَوٰةَ ۚ وَٱلْمُؤْتُونَ ٱلزَّكَوٰةَ وَٱلْمُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْـَٔاخِرِ
أُو۟لَـٰٓئِكَ سَنُؤْتِيهِمْ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٦٢﴾

[١٦٢]- لکن د دوى راسخين في العلم او هغه مؤمنان ئې چي هم پر هغه څه ايمان راوړي چي پر تا نازل شوي او هم پر هغه څه چي له تا مخکي نازل شوي، لمونځ کوونکي، زکات ورکوونکي او پر خداى او آخرت ايمان لرونکي ئې، ډېر ژر به دوى ته ستره بدله او اجر ورکړو.

(١٦٢)- په دوى کي نېك خلك هم شته چي صفات ئې دا دي:

- علم ئې پوخ دئ نه کچه او نيمګړى.

- په هر هغه کتاب ایمان راوړي چي د الله له لوري نازل شوی وي.
- لمونځ کوي.
- زکات ورکوي.
- پر الله او د آخرت پر ورځ ایمان لري.

إِنَّآ أَوۡحَيۡنَآ إِلَيۡكَ كَمَآ أَوۡحَيۡنَآ إِلَىٰ نُوحٖ وَٱلنَّبِيِّـۧنَ مِنۢ بَعۡدِهِۦۚ وَأَوۡحَيۡنَآ إِلَىٰٓ إِبۡرَٰهِيمَ
وَإِسۡمَٰعِيلَ وَإِسۡحَٰقَ وَيَعۡقُوبَ وَٱلۡأَسۡبَاطِ وَعِيسَىٰ وَأَيُّوبَ وَيُونُسَ وَهَٰرُونَ
وَسُلَيۡمَٰنَۚ وَءَاتَيۡنَا دَاوُۥدَ زَبُورٗا ١٦٣ وَرُسُلٗا قَدۡ قَصَصۡنَٰهُمۡ عَلَيۡكَ مِن قَبۡلُ
وَرُسُلٗا لَّمۡ نَقۡصُصۡهُمۡ عَلَيۡكَۚ وَكَلَّمَ ٱللَّهُ مُوسَىٰ تَكۡلِيمٗا ١٦٤ رُّسُلٗا مُّبَشِّرِينَ
وَمُنذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى ٱللَّهِ حُجَّةُۢ بَعۡدَ ٱلرُّسُلِۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمٗا

[١٦٣]- بې شکه چي موږ تا ته همغسي وحي کړې چي نوح او تر ده وروسته انبیاوو ته مو وحي کړې وه او ابراهیم، اسمعیل، اسحاق، یعقوب او اولاد ئې، عیسی، ایوب، یونس، هارون او سلیمان ته مو وحي کړې وه او داؤد ته مو زبور ورکړی وو. [١٦٤]- او داسي پیغمبرانو ته هم چي تا ته مو لاد مخه د دوی قصه کړې او داسي پیغمبرانو ته هم چي لا مو د دوی قصه نه ده درته کړې او الله له موسی سره په ځانګړې تکلم سره تکلم وکړ. ~~[١٦٥]- زیری ورکوونکي او انذار ورکوونکي پیغمبران، تر څو خلکو لره د الله پر ذمه~~ کوم حجت پاته نشي او الله باحکمته عزتمن دئ.

(١٦٣-١٦٥)- تا ته د نورو پیغمبرانو په څېر وحي شوې، تر تا مخکي ډېر پیغمبران تېر شوي، د دوی مأموریت دا وو چي نېکانو ته د ښې راتلونکي زېری ورکړي او بدکاران له خپل بد عاقبت ووېروي، الله د دې لپاره یو په بل پسي او د زماني په هر پړاو کي پیغمبران رالېږلي چي په دې سره الهي حجت تکمیل شي، انسان ته د کفر، شرك، ظلم او انحراف لپاره هیڅ بهانه پاتې نشي، دا عذر وړاندي نه کړی شي چي نه پوهېدو، چا راته سمه لار نه وه ښودلې، د حق او باطل ترمنځ د تفکیك لپاره مو کوم معیار او ملاك په واك کي نه وو.

د پیغمبرانو راتګ په دې خاطر د حجت اتمام ګڼل شوی چي له دې وروسته او تر دې زیات څه له انسان سره نشي کېدی، الله تعالی ده ته عقل ورکړی، پر ټولو مخلوقاتو ئې ده ته فضیلت ورکړی، د ده په فطرت کي ئې داسي استعدادونه او ملکې ایښي چي د سمي لاري په

موندلو کي د ده مرسته کوي، پر خدای باور د ده د فطرت جزء دئ، په ضمير کي ئي داسي ملامتوونکي او هڅوونکي ملکي ايښي چي په هر بد کار کي دی ملامتوي او په هر نېك کار کي ئي تشويقوي، له بدو ئي کرکه راپاروي او له ښو سره ئي مينه، پيغمبران راشي او انسان ته هغه خدای معرفي کړي چي دی ئي په لټه کي دئ، ويده ضمير ئي راويښ کړي، ټول هغه څه وروښيي چي د ده فطرت ئي غواړي، د ده د ضمير له صفحې هغه ګرد او زنګ وڅنډي چي غلط ماحول او محيط وربانديي لړلی، دوی همغه څه ورته ووايي چي د انسان فطرت ئي د اورېدو په انتظار کي وي، خو که له دې ټولو سره سره انسان له کږو لارو راونه ګرځي، نو له ده سره له دې وروسته يوازي يو کار کېدی شي او هغه دا چي استقلال او آزادي ئي سلب شي، د بې ارادي مخلوقاتو په څېر په زور او جبر په سمه لار روان کړی شي او دا هغه څه دي چي الله تعالی ئي نه کوي او په دې سره انسان، انسان نه پاته کېږي او خپله هغه ځانګړتيا له لاسه ورکوي چي ده ته ئي پر ټولو مخلوقاتو فضيلت ورکړی.

لَّٰكِنِ ٱللَّهُ يَشۡهَدُ بِمَآ أَنزَلَ إِلَيۡكَۖ أَنزَلَهُۥ بِعِلۡمِهِۦۖ وَٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ يَشۡهَدُونَۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ شَهِيدًا ﴿١٦٦﴾

[۱٦٦]- ليکن الله د هغه څه په اړه چي پر تا ئي نازل کړی د دې شهادت ورکوي چي هغه ئي له خپل علم سره سم نازل کړی او ملائکي هم شهادت ورکوي او الله د شاهد په توګه کافي دئ.

(۱٦٦)- الله شهادت ورکوي چي قرآن د ده کتاب دئ، د الله په علم مبني کتاب، هره وينا او هر حکم ئي له الهي علم نه راولاړه شوې وينا او حکم.

إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَصَدُّواْ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ قَدۡ ضَلُّواْ ضَلَٰلَۢا بَعِيدًا ﴿١٦٧﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَظَلَمُواْ لَمۡ يَكُنِ ٱللَّهُ لِيَغۡفِرَ لَهُمۡ وَلَا لِيَهۡدِيَهُمۡ طَرِيقًا ﴿١٦٨﴾ إِلَّا طَرِيقَ جَهَنَّمَ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدٗاۚ وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرٗا ﴿١٦٩﴾

[۱٦٧]- يقيناً هغه چي کافران شول او د الله له لاري ئي مخنيوی وکړ، په رښتيا چي په ژور بې لاريتوب بې لاري شول. [۱٦٨]- بې شکه هغه چي کافران شول او ظلم ئي وکړ، نو الله داسي نه دی چي دوی ته بخښنه وکړي او نه داسي چي په کومي لاري ئي هدايت کړي. [۱٦٩]- مګر د جهنم په لار، چي تل به په کي وي او دا خو الله ته آسانه دئ.

(۱٦٧-۱٦٩)- کفر او د الله له لاري انحراف ژوره ګمراهي ده، ظلم دئ، هم د عدل او حقيقت په

نسبت ظلم او هم د خپل عقل په نسبت ظلم، دوی له الهي بخښنې نه محروم دي او د هدايت ټولې لارې وربانديې تړل شوې. يوازې يوه لار ئې پر مخ پرانيستې پاتې ده، د جهنم لار.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ قَدۡ جَآءَكُمُ ٱلرَّسُولُ بِٱلۡحَقِّ مِن رَّبِّكُمۡ فَـَٔامِنُواْ خَيۡرٗا لَّكُمۡۚ وَإِن تَكۡفُرُواْ فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمٗا ﴿١٧٠﴾

[۱۷۰]- اې خلكو! بې شكه چې د خپل رب له لورې مو دغه پيغمبر دا حق درته راوړی، نو ايمان راوړئ چې دا درته غوره دئ او كه انكار وكړئ نو بې شكه چې د آسمانونو او زمكې هر څه د الله دي او الله باحكمته پوه دئ.

(۱۷۰)- دا د الله پيغمبر دئ، د هغه له لورې ئې دا حق دين درته راوړی، په ده ايمان راوړئ، ستاسو د دنيا او آخرت ښېګڼه په همدې كې ده، انكار او مخالفت مو په حقيقت كې له هغه الله انكار دئ چې د زمكې او آسمانونو هر څه د ده دي او له هغه دين نه انكار دئ چې عليم او حكيم خدای رالېږلی، هغه دين چې په الهي علم او حكمت ولاړ دين دئ.

يَٰٓأَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ لَا تَغۡلُواْ فِي دِينِكُمۡ وَلَا تَقُولُواْ عَلَى ٱللَّهِ إِلَّا ٱلۡحَقَّۚ إِنَّمَا ٱلۡمَسِيحُ عِيسَى ٱبۡنُ مَرۡيَمَ رَسُولُ ٱللَّهِ وَكَلِمَتُهُۥٓ أَلۡقَىٰهَآ إِلَىٰ مَرۡيَمَ وَرُوحٞ مِّنۡهُۖ فَـَٔامِنُواْ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦۖ وَلَا تَقُولُواْ ثَلَٰثَةٌۚ ٱنتَهُواْ خَيۡرٗا لَّكُمۡۚ إِنَّمَا ٱللَّهُ إِلَٰهٞ وَٰحِدٞۖ سُبۡحَٰنَهُۥٓ أَن يَكُونَ لَهُۥ وَلَدٞۘ لَّهُۥ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِۗ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ وَكِيلٗا ﴿١٧١﴾

[۱۷۱]- اې اهل كتابو! په خپل دين كې غلو مه كوئ او د الله په اړه له حق پرته بل څه مه وايئ، بې شكه چې مسيح د مريمې زوی خو يوازې د الله رسول او د ده هغه كلمه وو چې مريمې ته ئې القاء كړې وه او د ده يوه روح، نو پر الله او پيغمبرانو ئې ايمان راوړئ او مه وايئ چې درې دي، ډډه وكړئ، چې دا درته غوره دئ، الله خو يوازينی اله دئ، له دې منزه دئ چې كوم زوی ئې وي، څه چې په آسمانونو كې دي او څه چې په زمكې كې دي ټول د ده دي او الله د وكيل په توګه كافي دئ.

(۱۷۱)- په دې مبارك آيت كې د محرف مسيحيت د ترديد لپاره په مؤجزو او مختصرو الفاظو سره داسې پرېكنده او قاطع استدلال شوی چې د دې جعلي مذهب د ترديد لپاره يوازې همدا

كفايت كوي:

- دوى په دين كې غلو كړې.
- د الله په اړه د دوى وينا د حق خلاف ده.
- مسيح په الوهيت كې شريكوي، حال دا چې هغه پيغمبر وو، هغه يو انسان وو، له مريمې پيدا شوى انسان، د الله په يوه امر له پلار پرته پيدا شو، الله ورته روح وركړه او راژوندى ئې كړ.
- هم په الله باندې د دوى باور ناسم دئ او هم په پيغمبرانو.
- د يوه الله پر ځاى په دريو خدايانو باور لري. حال دا چې الله يو دئ، نه شريك لري او نه زوى.
- زوى درلودل خو د فناء كېدونكې مخلوق د بقا ذريعه ده او شريك درلودل خو د ضعيف او ناتوانه واكمن اړتيا ده، الله خو له دې منزه دئ چې زوى، ځاى ناستى يا شريك ولري.
- هغه ذات چې د زمكې او آسمانونو هر څه د ده وي ولې به ځان ته شريك، زوى او ځاى ناستى نيسي؟!!
- دوى له الله پرته بل خيالي معبود ځان ته وكيل او د چارو سنبالوونكى نيولى، حال دا چې الله د وكيل په توگه كافي دئ.

دا عجيبه مه گڼئ چې څنگه د اهل كتابو ځينو مذهبي مشرانو د عيسى عليه السلام د وژلو دعوا كوله او پر دې ئې فخر كاوو او بلې ډلې هغه د خداى زوى او ځاى ناستى كړ، دا ځكه چې دوى د طاغوت د دربار سركاري مفتيان وو، د يوه طاغوت لپاره ئې پيغمبر ته باغي ويل او د بل لپاره ئې له هماغه مزعوم باغي (اله) جوړ كړ، د تاريخ په اوږدو كې دين پلورونكو سركاري مفتيانو تل همداسې كړي، هر ځل او د تاريخ په هر پړاو كې چې كوم داعي او مصلح د ظلم خلاف قيام كړى، د محكومو او مظلومو انسانانو لپاره ئې آزادي او عدالت غوښتى او په اوچت غږ ئې ويلي: انسانان ټول برابر پيدا شوي، ظلم او جهل دوى په خپلو كې وېشلي، له يوه ئې بادار او له بل مريي جوړ كړى، دا د ظلم نظام رنگ كړئ، دا د مظلومانو په لاس پښو كې پراته ځنځيرونه مات كړئ، انسان بايد له خپل رب پرته بل ته سر ټيټ نه كړي. مظلومانو ده او د ده دعوت ته د شك په سترگه كتلي، ظالمانو خطرناك گڼلى، د امپراطور له نظام، دين او مذهب نه د بغاوت په جرم متهم شوى، مذهبي مشرانو ئې د وژلو فتوى وركړې، قاضي په قتل محكوم كړى، په دار شوى، جسد ئې په اور كې اچول شوى، په صليب ځړول شوى، خو همدا مزعوم باغي، مطرود، محكوم او په صليب ځړول شوى، پس له لنډې مودې د يوه نوى امپراطور لپاره د خپل مخكني رقيب په ضد يوه مؤثره وسيله گرځېدلى، هغه ئې د ظلم قرباني گڼلى، د ده مجسمې ئې جوړې كړې، هماغه مخكنيو مذهبي مشرانو يوه سپېڅلې هستي گڼلې، د ده د لمانځنې فتوى ئې وركړې، له ده سره ئې هر مخالفت او د ده په ضد هره وينا او له عظمت نه ئې هر انكار له خداى او له نوى نظام او له دين او مذهب نه بغاوت گڼلى، هومره تبليغات ئې ورته كړي چې عوام ئې خداى وگڼي، د هغه مجسمې ئې جوړې كړې، يو ئې د مجسمو دكان جوړ كړي، دا ئې حرفه شي، په خرڅولو ئې ډېر څه ترلاسه كړي، بل ئې د څه ترلاسه كولو لپاره مجسمې ته په سجده شي، هغه ته خپل حاجتونه وړاندې كوي، مرستې ته به ئې رابلې، د

خدای ځای ناستی به ئې کړي، په دې ترتیب به د نوي سیاسي نظام په څنګ کې نوی مذهب رامنځته شي، د زوړ نظام باغي به د نوي نظام (اله) شي، ټګمار مذهبي مشر به هم د (باغي) ګرځولو په فتوی سره خپله اجوره ترلاسه کړي او هم له هغه (باغي) نه د (اله) جوړولو په فتوی سره!! پرون د مخکني نظام د معبد مجاور وو او نن د هغه (باغي) د قبر مجاور او متولي، دا د طاغوت په لاس د هر محرف مذهب د رامنځ ته کېدو قصه ده او دا د شخصیتونو، قبرونو او بتانو د لمانځونکو قصه ده. له عیسی علیه السلام سره همداسې وشول او له حسین رضي الله عنه سره همداسې.

حسین رضي الله عنه هم د ظالم او مفسد یزید په ضد غږ اوچت کړ، د کوفې خلکو د ملګرتیا ډاډ ورکړ، خو دی ئې د کربلا په میدان کې یوازي پرېښود، زړه ئې له ده سره خو توری ئې له یزید سره شوې، د خپلې کورنۍ له اویاوو کسانو سره په شهادت ورسېد، خو کله چې د یزید واکمنې پای ته ورسېده، اقتدار د ده د کورنۍ د مخالفینو په لاس کې پرېووت، نو حسین رضي الله عنه نه یوازې پخپله له شهادت نه وروسته امام حسین شو، بلکه امارت د ده د اولاد الهي مسلم حق!! نه یوازې د ده په قبر زیارت جوړ شو، بلکه د ده د پلار علي رضي الله عنه لپاره هم په دغه وخت کې قبر په ګوته شو او د وخت حاکم ورباندې زیارت جوړ کړ، قبر ئې هم د وخت حاکم د یوه (خوب او رؤیا) !!! په ترڅ کې وموند، تر دې وخته ئې قبر هیچا ته نه وو معلوم، له دې نېټې وروسته نه یوازې په نجف کې بلکه په ډېرو نورو ځایونو کې هم د ده په نامه زیارتونه جوړ شول، په مزار شریف او د کابل په کارته سخی کې هم!! چا چې یزید ته د امام حسین رضي الله عنه د وژلو فتوی ورکوله د یزید له تلو وروسته د دې زیارتونو مجاور شو، د چا چې توري له یزید سره وې اوس د کربلا د پېښې په یاد خپلې سینې په ځنځیرونو وهي، توري جامې اغوندي او ویر کوي، د کربلا له خاوري د سجدې مهر جوړوي!! همدا کسان د ده اولاده یوازینې حقیقي امامان ګڼي او یو شپږ کلن لمسی ئې داسې امام زمان ګڼي چې خدای ته په خپلو دعاګانو کې وایي: خدایه! امام زمان له موږ راضي کړه!! خدایه! د قیامت په ورځ مو د امام زمان په وړاندې شرمنده نه کړې!! خدایه زموږ دعاګانې امام زمان ته ورسوه!! اوس نو خدای د امام زمان قاصد شو، خدای د امام زمان په دربار کې یو شفیع شو، له هغه دا غواړي چې د امام زمان په وړاندې د دوی شفاعت وکړي!!

چا چې له قصرونو او د قصرونو له واکمنانو نه کرکه درلوده او هر قصر ئې د ظلم نښه ګڼله او په همدې جرم له مخالفتونو سره مخامخ کېدو او چا چې هر جګ قبر ړنګاوو اوس د دوی له قبرونو نه داسې قصرونه جوړ شوي چې نه فرعون په خپل ژوند کې درلود او نه نمرود او نه هم یزید. عجیبه ده، ډېره عجیبه؛ د ژوندي لپاره قصر حرام دئ او د مړي لپاره جائز او د صواب کار!!

مسیحي د عیسی علیه السلام مذهب هېر کړ او د ده د مجسمې لمانځل ئې مذهب شو او ده د امام حسین د جد دین ته شا کړه، د امام حسین د قبر لمانځل ئې مذهب شو. ګورئ چې مسیحي د صلیب طوق په غاړه ګرځوي او دا د کربلا له خاوري د جوړ شوي مهر ټاپې په خپل تندي!!

دا دئ ګورئ چې سیاست کله له پیغمبر نه د مذهب باغي جوړ کړي او کله له دیندارې باغي نه خدای!!

که د ټګمارو مذهبي مشرانو او د مکارو سیاستمدارانو مکرونه عجیب دي نو تر دې د هغه

چا سفاهت د لازیات حیرت او تعجب وړ دئ چي د دوی د مکر په دام کي پرېوځي او (دروغ) د (مذهب) په نامه مني!! خو نه؛ ترڅو چي دنیا وي ساده لوح او سفیه انسانان به هم وي او د ټگمارو په دام کي به د دوی پرېوتل هم!! که سامري له سخوندر معبود جوړولی شي او هندو له غوا!!، که د یهودو ملایان د یوه واکمن په دربار کي مریم په زنا متهم کوي او زوی ئي ساحر گڼي، خو د بل واکمن په دربار کي ئي دا د خدای مور گڼي او زوی ئي د خدای زوی، نو له شپږ کلن غائب ماشوم نه امام زمان جوړول او خدای د ده قاصد گڼل هم ډېره نادره نه ده!!

مسیحیان د عیسی علیه السلام بیا راتلو ته منتظر دي، خو که هغه راغی نو تر هرچا د مخه به دوی د ده مخالفت کوي، د خپلو پلرونو په څېر به د هغه د وژلو لپاره ملا تړي، پلرونو ئي په دې خاطر د ده د وژلو هوډ وکړ چي دی یو انسان دئ، نه له ځانه دفاع کولی شي او نه له خپلو ملگرو، د خدای پیغمبر خو باید داسي نه وي، باید ملائکه وي او د سترگي په یوه رپ او د گوتي په یوې اشارې سره باید زمکه او آسمان وخوځولی شي او د دوی اوسني زامن به ئي هم دروغجن گڼي ورته وایي به: ته هغه عیسی نه یې چي موږ ورته منتظر وو، ته یو عادي انسان یې، عیسی خو د خدای زوی دئ او په مټو کي ئي د خدای زور.

که دا نن هغه امام زمان راشي چي ځیني ورته منتظر دي او ووایي: د زماني د فرعون او د وخت د یزید په خلاف قیام وکړئ، له اسلام نه دفاع ته چمتو شئ، خپل هېواد د صلیبي ځواکونو له سلطې آزاد کړئ، نو وبه گورئ چي تر هر چا د مخه ئي هغه څوك مخالفت وکړي چي نن وایي: عجل الله فرجه الشریف: خدای دې د ده راوتل رانږدې کړي!! دغه خلك به ورته وایي: ته خو هغه امام زمان نه یې چي موږ ئي په انتظار کي وو، ته خو له موږ مرسته غواړې او له هغه خو به موږ مرسته غوښته، ته موږ قیام او جهاد ته رابلې، حال دا چي امام زمان خو د یوې گوتي په خوځولو سره زمکه او آسمان خوځولی شي!!

موږ هم د مسیح راتلو ته منتظر یو، خو (انسان مسیح) ته، هغه چي د یوه انسان په څېر به ژوند کوي او لومړی کار به ئي د صلیب ماتول وي. موږ هم مهدي ته منتظر یو، خو یوه (انسان او مجاهد) مهدي ته، نه د خدای ځای ناستي مهدي ته، داسي مهدي ته چي د توحید او عدالت لپاره به جهاد کوي او لومړی جنگ به ئي له هغو آخوندانو سره وي چي مشرك شوي، د جهاد مخالفت کوي او له دین نه ئي دکان جوړ کړی. په دې حیرانوونکو خبرو تعجب مه کوه، دا ځکه چي سیاست له پیغمبر نه د مذهب باغي جوړولی شي او له باغي نه خدای او معبود!!

لَّن يَسْتَنكِفَ ٱلْمَسِيحُ أَن يَكُونَ عَبْدًا لِّلَّهِ وَلَا ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ ٱلْمُقَرَّبُونَ ۚ وَمَن يَسْتَنكِفْ عَنْ عِبَادَتِهِۦ وَيَسْتَكْبِرْ فَسَيَحْشُرُهُمْ إِلَيْهِ جَمِيعًا ﴿١٧٢﴾

[۱۷۲]- نه مسیح هیڅکله له دې ننگ کړی چي د الله بنده وي او نه مقربو ملائکو، او څوك چي د ده له عبادته ننگ او تکبر وکړي نو ژر به ټول خپل لوري ته راغونډ کړي.

~~(۱۷۲)- مسیح تل ویلي چي زه د الله بنده یم، تل ئي خلك د الله بندگی ته رابللي، قرآن موږ ته~~
وایي چي خلکو ته د عیسی علیه السلام لومړی وینا دا وه، اني عبد الله: زه د الله بنده یم، دا د ده

د هغه وخت وينا هم وه چي د مور په غېږ کي وو او د هغه وخت هم چي خلك په صليب باندي د ده د ځړولو لپاره راغونډ شوي وو.

فَأَمَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ فَيُوَفِّيهِمۡ أُجُورَهُمۡ وَيَزِيدُهُم مِّن فَضۡلِهِۦۖ وَأَمَّا ٱلَّذِينَ ٱسۡتَنكَفُواْ وَٱسۡتَكۡبَرُواْ فَيُعَذِّبُهُمۡ عَذَابًا أَلِيمٗا وَلَا يَجِدُونَ لَهُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ وَلِيّٗا وَلَا نَصِيرٗا ﴿١٧٣﴾

[١٧٣]- نو هغه چي ايمان ئې راوړی او صالح عملونه ئې کړي؛ اجر به ئې پوره پوره ورکړي او له خپل فضل څخه به مزيد څه ورکړي او هغه چي ننګ او لويي ئې کړې وي، نو په دردناك عذاب به ئې تعذيب کړي او له الله پرته به نه کوم ولي ځان ته ومومي او نه کوم مرستندوی.

(١٧٣)- الله تعالی له بنده سره د ده د ايمان او عمل له مخي معامله کوي، څوك چي ايمان راوړي او صالح عملونه وکړي، نو خپل اجر به پوره پوره ترلاسه کړي او الله به د خپل فضل له مخي د دوی له اصلي حق نه زياته بدله ورکړي او هغه چي د الله له بندګی نه ننګ وکړي، تکبر وکړي او له داسي بندګی ځان لوړ وګڼي، دردناك عذاب به ئې په برخه شي، نه به داسي کوم دوست پيدا کړي چي له دې عذابه ئې وژغوري او نه کوم مرستندوی. دغه د عدالت تقاضاء ده، څوك چي له دې پرته بل څه الله ته منسوبوي هغه په حقيقت کي الله ته د بې عدالتی او ظلم نسبت کوي، که څوك په دې باور وي چي عيسی به مسيحيان د الله له محاسبې ژغوري، د مسيح په طفيل به جنت ته ورومي، له دوزخ نه به د ده په وساطت ژغورل کېږي، ده د ټولو مسيحيانو د ټولو ګناهونو فديه ورکړې، په دې باور او عقيده کي الله تعالی ته د ستري بې عدالتی نسبت کېږي، الله د د نيا له يوه ظالم حاکم سره تشبيه کېږي، داسي حاکم چي پرېکړې ئې د درباريانو له سپارښتنو متأثره کېږي، څوك چي واسطه ولري او د ده په دربار کي کوم دوست او مرستندوی، نو له هر راز مواخذې او محاسبې خلاص وي. که داسي کار د دنيا له حاکم سره نه ښايي نو د ځمکي او آسمانونو له رب سره به څنګه ښايي؟!!

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ قَدۡ جَآءَكُم بُرۡهَٰنٞ مِّن رَّبِّكُمۡ وَأَنزَلۡنَآ إِلَيۡكُمۡ نُورٗا مُّبِينٗا ﴿١٧٤﴾

[١٧٤]- اې خلکو! يقيناً چي د خپل رب له لوري مو برهان او دليل درته راغی او څرګنده رڼا مو درته نازله کړه.

(١٧٤)- دا پورته آيت هم څرګند برهان او روڼ څراغ دئ او قرآن هم.

فَأَمَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ بِٱللَّهِ وَٱعۡتَصَمُواْ بِهِۦ فَسَيُدۡخِلُهُمۡ فِي رَحۡمَةٖ مِّنۡهُ وَفَضۡلٖ

وَيَهۡدِيهِمۡ إِلَيۡهِ صِرَٰطٗا مُّسۡتَقِيمٗا ﴿١٧٥﴾

[١٧٥]- نو هغه چې پر الله ايمان راوړي او له هغه سره اړيکې ټينګې کړي، نو حتماً به ئې په خپل رحمت او فضل کې ننباسي او خپل لوري ته به ئې په سمې لارې هدايت کړي.

(١٧٥)- دغه څرګند برهان او ځلانده رڼا تاسو ته دوې اساسي خبرې روښانه کوي:

- پر الله ايمان راوړئ.
- له الله سره خپلې اړيکې مضبوطې کړئ.

څوک چې دا دوه کارونه وکړي، نو د الله فضل او رحمت به ئې په برخه شي او د الله په لوري د تګ په سمې لارې به هدايت شي.

يَسۡتَفۡتُونَكَ قُلِ ٱللَّهُ يُفۡتِيكُمۡ فِي ٱلۡكَلَٰلَةِۚ إِنِ ٱمۡرُؤٌاْ هَلَكَ لَيۡسَ لَهُۥ وَلَدٞ وَلَهُۥٓ أُخۡتٞ فَلَهَا نِصۡفُ مَا تَرَكَۚ وَهُوَ يَرِثُهَآ إِن لَّمۡ يَكُن لَّهَا وَلَدٞۚ فَإِن كَانَتَا ٱثۡنَتَيۡنِ فَلَهُمَا ٱلثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَۚ وَإِن كَانُوٓاْ إِخۡوَةٗ رِّجَالٗا وَنِسَآءٗ فَلِلذَّكَرِ مِثۡلُ حَظِّ ٱلۡأُنثَيَيۡنِۗ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمۡ أَن تَضِلُّواْۗ وَٱللَّهُ بِكُلِّ شَيۡءٍ عَلِيمُۢ ﴿١٧٦﴾

[١٧٦]- له تا فتوی غواړي، ووايه: الله تاسو ته د کلالې (هغه چې نه ئې پلار وي او نه اولاد) په اړه فتوی درکوي: که څوک ومري، زوی ئې نه وي او يوه خور ئې وي، نو دې ته د هغه څه نيمايي ده چې ده پرېښې او دی به له دې خور نه هر څه په ميراث وړي که ئې زوی نه وو او که دوی دوه خويندې وي، نو دوی ته له دريو دوه برخې د ميراث دي او که دوی نارينه او ښځې وروڼه، خويندې وي، نو نارينه ته به د دوو ښځو په څېر برخه وي، الله تاسو ته وضاحتونه کوي تر څو بې لارې نه شئ او الله په هر څه ښه پوه دئ.

(١٧٦)- دا مبارکه سوره د ښځو او يتيمانو په بحث پيل او په همدې موضوع پای ته ورسېده، دلته د هغه چا د ميراث د وېش څرنګوالی بيان شوی چې نه ئې پلار وي او نه اولاد، يوازې وروڼه او خويندې ولري، که ئې يوه خور وه د ميراث نيمايي به تر لاسه کوي او ورور به د داسې خور د ټول ميراث وارث وي، که ميراث دوو خويندو ته پاته وو، له دريو دوه برخې به د دوی وي او که له يوه زيات وروڼو او خويندو ته پاته شوی وو نو نارينه ته به د دوو ښځو برابر برخه ورکول کېږي.

دا د هغه الله له لوري لارښوونه ده چې ستاسو په خير او مصلحت تر تاسو ښه پوه دئ.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أشهد أن لاَ إِلٰهَ إِلاَّ أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ

يوې پوښتني ته ځواب

ادراك او احساس د زړه كار دئ كه د دماغ ؟

په دې سورتونو كې به تاسو څو ځايه داسې څه ليدلي وي چې قرآن ځينې خبرې زړه ته منسوب كړې وې، لكه چې د كافرانو په اړه فرمايي: (لهم قلوب لايفقهون بها)، (ختم الله على قلوبهم) ...، په ګڼ شمېر نورو آيتونو كې هم دې ته ورته مطالب راغلي. د زړه په اړه د قرآن له دغو څرګندونو داسې معلومېږي چې ګواكې زړه د احساس او ادراك مركز دئ، حال دا چې علمي تحقيقات زړه نه بلكې د انسان دماغ د احساس او ادراك مركز ګڼي، او زړه يوازې د وينې د پمپ كولو وسيله بولي، دغه توپير ته په پام سره له حقايقو بې خبره خلك اعتراض كوي چې قرآن ولې هغه څه زړه ته منسوب كړي چې په اصل كې د زړه كار نه بلكې د دماغ كار دئ. ولې ئې دا خبرې د انسان دماغ ته نه دې منسوب كړې؟!! دې پوښتنې ته د ځواب او د دغو كسانو د تشويش د رفع كولو لپاره لاندې وضاحت كوو:

قرآن چې څه زړه ته منسوب كړي، دا د نړۍ په هر ګوټ كې، د هر قوم لخوا او په هره ژبه كې زړه ته منسوب شوي، تاسو به په هر ځاى كې له هر چا واورئ چې مينه او كركه، جرأت او جبن، تصديق او تكذيب، خوښي او خفګان، باور او انكار زړه ته منسوبوي، په دې اړه د قرآن وينا نه د تعجب وړ ده، نه اعتراض پرې وارد او معقول دئ او نه د علمي تحقيقاتو خلاف ده. دا خبرې نه يوازې په تورات، انجيل، زبور او ټولو مذهبي كتابونو كې زړه ته منسوب شوې بلكې د ماركس، انګلز او لينين په څېر د ملحدينو په كتابونو كې هم، شعراوو هم زړه ته منسوب كړې او ليكوالانو هم، عوامو هم او علماوو هم، ديندارو شعراوو او علماوو هم او بې دينه شعراوو او ساينس پوهانو هم! دا ولې او د څه لپاره؟ دليل ئې دا دئ:

زړه د دماغ لپاره د سترګو، غوږونو، پوزې او پوستكي په څېر يوه وسيله ده، كه دغه پنځه حواس ئې د پېژندو او احساس وسائل دي نو زړه ئې د خپلو پرېكړو د انعكاس لپاره داسې وسيله ده چې له دې لارې خپلې پرېكړې اعلانوي. موږ په خپلو سترګو كوم خطرناك شى وګورو، او يا په غوږونو كوم خطرناك غږ واورو، او يا د پزې له لارې د څه د سوزېدو بوى او په ژبه كوم تريخ او زهرجن خوند احساس كړو، دماغ مو خطر درك كړي، غواړي موږ له دې خطره خبر كړي، نو د خطر دا اعلان زموږ د زړه له لارې كوي، خپله پرېكړه د زړه له لارې منعكس كوي، موږ د خطر لومړى زنګ په خپل زړه كې احساسوو، ناڅاپه مو د زړه دربا زياته شي، همدا وجه ده چې په ټولو انساني ژبو كې وېره او د خطر احساس زړه ته منسوب شوى. هيڅوك به له هيچا وانه ورئ چې ډاډ او وېره له زړه پرته بل څه ته منسوب كړي، جرأتمند ته زړه ور او ډارن ته بې زړه د همدې لپاره ويل كېږي. د مينې او كركې احساس په زړه كې كېږي، د خپل ګران زوى، لور او كوم دوست څېره راپه ياد شي، او له

همدې سره سم په خپل زړه کي خاص حرکت احساس کړو، د همدې لپاره وايو: په زړه کي مي ځای لري، د زړه سر مي دئ، زړه مي ورته پرېشانه دئ. او له چا چي کرکه لرو، د ځېرې په راياد ولو سره ئې په خپل زړه کي خاص حالت احساسوو، او وايو: زړه مي ترې موړ دئ، زما په زړه کي هيڅ ځای ورته نه دئ پاته. يوه خبره واورې، سمه درته معلومه شي، فيصله دي دماغ کړې، د غوږ له لارې لومړی دماغ ته رسېدلې، هلته وروباندي غور شوی، خو د دې غور نتيجه په خپل زړه کي محسوسوې، د همدې لپاره وايې: دا خبره مي زړه ته ولوېده، زړه مي راته وايي چي دا خبره رښتيا ده، او د غلطي خبري په اړه وايې: زما زړه ئې نه مني، دا خبره مي زړه ته ونه لوېده، د زړه دړه مي ورته خلاصه نه شوه.

زړه ته د دې خبرو منسوبول داسي دي لکه موږ چي لېدل سترگو ته منسوبوو، حال دا چي سترگي فقط دوه عدسيې دي چي له دې لارې نور دماغ ته انتقالېږي، د ليدل شوي شي په اړه پرېکړه په دماغ کي کېږي، ليدل په حقيقت کي د دماغ کار دئ نه د سترگو، که ستا د دماغ هغه برخه صدمه وگوري چي کار ئې ليدل او د سترگو له لارې د وررسيدلو ورانگو په اړه پرېکړه ده، نو ته به په خپلو روغو سترگو هم څه نه شې ليدلی. همدا راز زموږ غوږونه په حقيقت کي دوه کړکۍ دي چي له دې لارې غږ تر دماغ پوري رسېږي، د غږ تشخيص د دماغ کار دئ نه د غوږونو، همدا رنگه زموږ نور حواس هم چي هر يو ئې يوازې د دماغ لپاره د يوې وسيلې حيثيت لري، خپل راپور دماغ ته انتقالوي، تشخيص د دماغ کار دئ، نه د دغو حواسو. خو هيڅوك داسي نه وايي چي ما په خپل دماغ سره ليدلي، يا اورېدلي، يا څکلي، يا بوی کړي، يا لمس کړي، که داسي خبره وکړي نو هرڅوك به وروباندي خاندي، حال دا چي ده غلطه خبره نه ده کړې، د ده اشتباه او غلطي دا ده چي د خلکو د معمول او عادت خلاف خبره ئې کړې.

ما ته ووايئ: تاسو وېره چېرې احساسوئ، په زړه کي که په دماغ کي؟ د مينې احساس د خپل وجود په کومي برخي کي کوئ، په زړه کي که په دماغ کي؟ د يوې خبري په حقانيت د قانع کېدو احساس مو په زړه کي وي که په دماغ کي؟ دا او دې ته ورته ډېر نور څه موږ په خپل زړه کي احساسوو او د همدې لپاره ئې زړه ته منسوبوو، قرآن همدا کار کړی، او ټول انسانان همدا کار کوي.

په قرآن کي زړه ته منسوب شوي امور نه يوازې د حقيقت او واقعيت مطابق دي بلکي د انسانانو د عام عادت او معمول سره سم، او په ټولو ژبو کي زړه ته منسوب شوي امور دي.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أشهد أن لاَ إِلٰهَ إِلاَّ أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ

فهرست

د قرآن پلوشې